HRVATSKA DUŠA

ALMANAH HRVATSKIH KATOLIČKIH SVEĆENIKA

TREĆA I ČETVRTA KNJIGA

UREDIO I IZDAO
IVANKO VLAŠIĆAK

U KOMISIJI TISKARE S. BARTOL I DRUG
U VIRJU ZA GODINU 1924. I 1925.

TISKARA S. BARTOL I DRUG U VIRJU.

Valtazar Vijolić,
župnik u Lepenici kod Perkovića (u Dalmaciji).

Crvena Kupina.

Kroz mekan oblaka grimiz, u žaru minija
pred Zapada trijemom sja sutonska lira.
Već pjeva vesperni psalam na brijegu pinija.
Otajstvena bijela daleka melodija
u slatkom uzdahu drhti kô suza mira.
— Iščezava jedan dan s krvava podija . . .

Po mojim grudima sjene cipresa padaju.
Ne, nemam ja riječi. U more mi utonu
mog dragog umirenja sidro. Oluje vladaju.
O daleka zvijezdo u mirnome sutonu!

A srce nemirno cvjeta. Korali rumeni
iz njega rastu kô grane crvene kupine.
Bog plam će Horeba novog upalit u meni
I bijel će vinut se leptir iz griješne lupine.

Pjesma jedne noći.

Pao je s mene krvavi plašt mojih bolova.
Veliki vlažni poljubac nepregledne Noći
bisera i zvijezda pun miriše s mojih usta.
Usnulo more u boji olova
dahne kadikad. U mrtvoj samoći
kriju moju sjenu hridine i obala pusta.

Kako sam došao amo? Ne znam. Ali crvena Febra
mojih se nerava smiruje. Nadzemna snaga
raste kô ova noć u mojim proširenim grudima.
Tajne mi se razotkrivaju. S licem ponoćnog maga
stojim na pustoj obali pun mjesečeva srebra.
– Oh, jedva se sjećam, da življah među ljudima...

No gle, tu je u blizini tajanstveni pejsaž. U mistici mira
po hramu na bijelome mramoru usnuše cipresa sjene.
Veliča gozbu izabranih duša nevidljiva nebeska lira
i ja se sjećam svoje nevinosti... Kršim čvorove uza
i dušu izmorenu mijem u valu srebrne pjene.
– Posveti me Gospode, Sebi i pjesmi svetijeh Muza!

Crepusculum matutinum.

Iščezava noć.
Nebesko nepregledno kube
zvoni sanljivom čežnjom angelusova psalma.
Ne vidiš. Al osjećaš: dolazi velebna bijela
Prikaza.
Zvijezde je umiruć ljube.....
Prati je liljanov cvijet, idirot, ruža i palma.
Sva su omamljena bića mirisima njezinog vela.
Ja sam na gori. Budim se. U ogledalu vedra
horizonta vidim svoj plašt, što pada preko stijenja.
Stiščem zlatnu liru na mlada svoja njedra.
Novi djevičanski bard bijeloga pokolenja.

Istok je svuda i sve je puno srebra i praška rujnih korala.
Svjetlucaju se šume kô hramovi od ametista.
Raste svesilnog obnavljanja sjaj u dubini gajeva i u treptanju lista.
I moju dušu prelijeva bljeŝtavila val sunčano jedno more.
O Svjetlosti uzvišena!
Kroz fijuk zmijskih kandžija, kroz virove zala,
Vodi me gore! gore! gore!

Crepusculum vespertinum.

Tone u svilenu Tamu hijacinta nebeskih cvijet.
Lagana melodija dalekih flauta plije visinama
i prati možda večernjih anđela let,
što obavijaju zemlju srebrnim tminama.

O svete minute!
Kakova blažena zaborav pretrpljenih boli!
Kakav dubok zamišljen uzdah, što traži tišine!
Kakova otajna suza, što plače, oprašta i voli
obuzimlje moju dušu.....!

A gore iz mliječne dubine
vlažnoga neba cvjetaju prve zvijezde kao anđeoske sanje.
Sve stvari postaju tiše. Sna misterijozni vir
izlijeva magičnu klonulost na nje.
I ja se uspavljujem u Gospodu. Oh mir! mir! mir!

Vigilija.

Zatvoren sam pustim gorama
kao prognani prorok.
No meni ovdje ne miriše Karmel.
Ne smješi mi se vizijom psalma
Hermon.
– Gorski strah pritiskuje moju dušu
i moju kasnu ispunja vigiliju.

Umuknuo je lavež razjarenih pasa,
što je povećavao stravu.
Nitko sa mnom ne bdije u ovoj samotnoj noći.
već samo moja Molitva.

O Bože moj!
Bože Djevičanstva i mladosti!

3*

Moja duša pije Tvoju Milost,
kao zlatna pčela
bajamov cvijet.

Osjećam Tvoj svesilni dah
i vijorenje nevidljivog Ti plašta
protkana plamenim krilima heruba.

Dolaziš!

Dolaziš u vihorima Ljubavi.
Na rujno=zlatnim oblacima Veselja.
U vedrim zorama Sveznanja.
Bljeska zamah svesilnog Ti žezla,
kojim pobjeđuješ Zlo.

O Bože!
Bože Djevičanstva i Mladosti!
Zarobio si mi srce i snagu
ropstvom svoje slobode.
Stvorio si me sijačem
svoje životvorne Riječi.

A ja sam Te molio samo,
da budem veliki bijeli ljiljan
u kaležu presvete Krvi
Tvoga Sina.

Žrtva.

Penju se valovi žarke svjetlosti
iz vlažnih tmina duboke noći
kô onda, kad Tvorac Najveći
viknuo nad mrtvim kaosom
svemožno: »Fiat!«.

Rađa se novo sunce.
Hramovi
bijeli, svečani, otajni
svete rastvaraju dveri
kao probuđeni herubi,
biserna krila.

Blista mramor i zlato žrtvenika snježnih
u plamenom blijesku piropa.
— Hiljadu novih Sinaja u pohodu Boga.

Spušta eternu glavu cedar na Libanonu.
U srebrnim čaškama ljiljana
ljepšim od Salamunova talama
bude se duše vječno=mladih djevica
na Zaručnikov poljubac.

On: Vječni, Jaki, Besmrtni,
kô bijeli krotki Jaganjac,
sišao je na žrtvu otajstvenu.

Iz božanskog mu Srca čokot velebni
raste u nevid k zvijezdama
i širi divotne grane pune grozdova
do zadnjih krajeva zemlje.
Tijelo u zlatne stvara klasove
čudesne pšenice.

Svet! Svet! Svet! Pjevaju
rajske Mirijade.
Ljudi hrane se i jačaju.

Snažna, nevidljiva, kô struja podvodna
slazi u grudi nam posvećene —
Milost.
I vodi nas kroz hršum oluje
k mirnoj velikoj luci Vječnosti.

Duh Paraklet.

Došao je u jakom ognjenom vihru!
— Zemlja se potresla u svojim stožerima
osjećajući Njegov svesilni
dodir.

O kućo sveta! Kulo samotna!
Gdje dvanaest čistijeh duša
oplakivahu u strahu —
Krv
ubijenoga Jaganjca.

Kroz krvavu maglu vijekova
dižeš se iz praha kao Feniks
i pričaš nebesku Legendu.

Kakav je Vatren Stup nad tobom težio
razdijelivši se u ognjene plamečke
nad izabranim glavama!

Kupa zlatna kao orijaški lotosov cvijet
bljesnula je u onu zoru Gospodnju.
Iz nje se napiše slabi,
da postanu divovi.

Dvanaest gordih lavova jurnuše
iz rumen pustinje ljubičastog Orijenta.

I Bal i Oziris i japetski bog
ublijedješe kao lažan san
pred upaljenim Plamenom
na dvanaest oltara velikih duša.

Niknuo je Nov Rod na stopama heroja,
kršten Krvlju, Vodom i Vatrom
— Lijep, brojan, uzvišen,
kao nove mirijade bisernih zvijezda
u četvrtom danu vječnog Hegzaemerona.

Velebna harfa Vjere besmrtne
otad se digla iz mračnih nizina zemlje
kroz maglu, oblake, kroz tiho plavilo neba,
sve gore, gore do najsvetijeg Prijestola
nedokučljivog Trojstva.

Šumom nepreglednih mora
posvećeni Puk pjeva
uz njene misterijozne žice
pjesmu Otkupljenja:

Utješitelju!
Svesilni, Svemoćni,
Duše Sveznanja,
Duše sa sedam vječnih Sunaca,
Duše Ljubavi
navijek Ti slava!

U hramu.

Misteriozno svijetlo. Rijeka rumena
kroz kišu bisernih atoma teče.
Veličanstveni su stupovi prozirno bijeli, zamišljeni
ko arkanđeli u prisustvu Boga.
S njihovih kapitela, iz akantova cvijeća,
slaze svilene sjene i prate srebrno veče.

Ja klečim i molim. Tri sam grumena
tamnjana svetog na srcu zapalio.
Neka izgori moja krv! Krv otrovna zelena,
što psiče ko zmija u srži moga tijela.
Oh, da sam labud bijel! I nalik na jelena,
koji želi svježinu voda
iz Jakovljeva zdenca sa — tihih nebeskih vrela...

Ipak mistični trenutci posvećuju moju misao.
Melodija proročkih citareda i slatki romon zvona
bijelu, laganu sanju nad mojom dušom veze.

Jedna crvena ruža smiješi mi se s visine hrama.
To je kršćanska heroina. Lijepa. Krvava prama.
S licem svete Agneze!

Vjetrovi!

Vjetrovi!
O, braćo moja vjetrovi!
U apokaliptični dan, kada vođeni
srdžbama munja trubljahu anđeli straha
i padahu zvijezde kô lišće s hvoja —
mi bijasmo rođeni:
djeca oluje, krvi i zvjezdanog praha,
o, braćo moja
Vjetrovi!

Ne, nije Eol naš Bog. Naše lire
natpjevaše kralja helenskog mita.
Uz divotna kola, u oblacima mire
pratijasmo Gospoda kroz blistave munje hrizolita.

Neobuzdane, divlje — slapovi strmih voda,
naše su nemirne ahasverske duše!
Pomriješe Bozi. Carstva. Piramide se ruše,
dok mi živimo vječno — pjesnici gordih oda.

I nitko nikad kroz vijekove duge
nije stao na naš beskonačni put.
Tek jednom na jezeru plavom,
kô novo sunce, kad pozlaćuje probuđene luge,
digô se veličanstveni Rabi — Posu valovlje stravom,
kroz koje mi pjevasmo iz biljurnih dubina.

Oh, svesilje mira nosaše Njegov srebrni skut!
I naše lire ućutaše . . .
Nasta misterijozna tišina . . . . . .

Dr. Gavro Kostelnik,
profesor bogoslovije u Lavovu.

Na gore.

Poći ću na gore,
Na visini sjest ću —
Čitav svijet pred sobom,
Pred nogama srest ću!

Odahnut ću tamo
Tijesne od nizine:
Cijelim ću se svijetom
Raznijeti s visine!

Ponijet ću sa sobom
Teške ljudske boli —
Bit ću uzdah zemlje,
Što se nebu moli!

Bit ću odziv neba,
Što zemljicu sluša —
Molitva ću biti,
Čovječjih duša!

Crkva na visu.

Za visom zlatna zorica rudi,
Sa visa crkva zemljicu budi:

O, ustaj zemljo, zemjjice draga
Pootkrij suncu sva svoja blaga!

Da vidi sunce, poslanik božji:
Bogatstvo tvoje kako se množi –

Gdje tvoje klasje i tvoje cvijeće
Od sinoć posta i ljepše i veće,

Nad cvijetkom svakim kako ti bdiješ,
Ter svaki cvijetak rosicom miješ – – –

O, ustaj zemljo, zemljice draga,
Pootkrij suncu sva svoja blaga!

Znaj, svih zemalja ti jesi kruna:
Gospodin s tobom, radosti puna!

Suza anđelova.

Blistala se krupna rosa
U pupoljku divot-ruže
A pred ishod jasnog sunca,
Prenula se divot-ruža,
Prenula se iza sanka
Prvom na tom bijelom svijetu
A pred ishod jasnog sunca,
Čudila se bijelom danu,
Divnom svijetu, modrom nebu,
A najvećma krupnoj rosi –
Pa pitala krupnu rosu:
Tko si? što si? ter me hladiš,
A u sebi oganj nosiš,
Jarki oganj – jasno svijetlo?

Odgovara krupna rosa:
Ja sam suza anđelova!

O pô noći, kad si spala,
Išo ovud anđel božji,
Otkrila si u snu lice,

Divno lice djevojačko –
Ugledô te anđel božji,
Ugledô te, pa je stao,
Dugo te je, dugo gledô,
A na koncu uzdahnuo:
»Najdivnija, najmilija!
Ti ne znadeš svoje kobi,
A ja znadem – anđel božji!
Ah, ja znadem – i bolujem:
Mjesto tebe ja bolujem – – –
Danas sam te ovdje našô,
Jučer jošte nijesi bila –
Hoću li te sjutra naći?

Evo tebi jednog dara,
Jednog dara nebeskoga:
Evo tebi jedna suza,
Jedna suza anđelova –
Jedan časak dulje traji!«

Međ dva svijeta.

Na grobovima umrlih,
U sjeni bagrena uznositih
Ja stojim nijem –
Poplavilo me more misli,
Te ne znam: za koji val da se hvatam,
I da se spasem –
Gospodine pomiluj!

Tu vi počivate, što bijaste nekad
Na svijetu živi –
Što hodaste svijetom i pitaste se
Ko i ja: gdje ćete smiriti srce,
To ljudsko svoje beskrajno srce –
Gdje smiriti? gdje usrećiti?
Tajanstveno pod rukom nekom,

Nevidljivom pod vodilicom!?
Sveđ nadaste se:
E ne će vas minuti konac –
A sada počivate tvrdo – mrtvo:
Zaboraviste svijet
I nas tu žive –
Gospodine pomiluj!

O, ustajte, mrtvi! kazujte mi:
Što žive nas još onamo čeka?
Što vidjeste? što dočekaste?
Da l' slutnja – korjen ovog svijeta
Onamo cvjeta?
O, ustajte! – strepim, dršćem – čekam –
A oko mene tišina, groblje, smrt –
Gospodine pomiluj!

Počivaju mrtvi tvrdo – mrtvo
Od jednom do uvijek!
A onamo selo je živo –
Odsijevaju na suncu kuće se bijele,
Kroz tamno se drvlje probijaju,
Ko bezbrižna duša na staračkom licu –
Gospodine pomiluj!

Onamo čuje se žurba, žamor, život:
Dozivaju se ljudi, smiju se glasno,
I kriče djeca, klopoću kola:
Sav svijet se kreće:
O život se natječu živi,
Trenutkom žive, trenutak cijene –
Gospodine pomiluj!

O, dršćite, lakomišljenici!
Otkrivajte se i križajte se,
Jer eto su vrata gospodnja!
Jer eto će jednog po jednog
Da propuste sve vas neopazice
U carstvo tajna: pred sud, pred konac –
Gospodine pomiluj!

Zimski put.

(Iz »Slavonskih idila«).

Snijega l' Bože! – pa da u njega
Sva ugrezne stara šuma!
– Bludi šumom neko zvonce,
Ječi šumom s druma.
Ovo s' čiko vraća kući,
Iz saona niskih viri,
A zvonce mu traži puta,
I vijest o njem širi!

Zveči zvonce, zvoni – zveči:
Kô o srce svaki tren,
Da te lupne – zvoni, ječi –
Ide čiko zamišljen.

Bio čiko u varoši,
Prodô prasca upitana –
Vozi djeci medenjaka,
Ženi pô dućana!
Sebi kupi tu šubaru,
Sreća j' baš, što snijega ima:
Jer bi propô u nju, da se
Drnda na kolima!

Zveči zvonce, zvoni – zveči:
Kô o srce svaki tren,
Da te lupne – zvoni, ječi –
Ide čiko zamišljen.

Žuri čiko, konje goni:
Al je, Bože, ciča zima!
S inja čiko za dva brka
Bijel-golube ima!
Kašu konji, dobri konji,
Sope snijega od debela,
Kašu, kašu – žuri čiko:
Da je, Bože, sela!

Zveči zvonce, zvoni — zveči:
Kô o srce svaki tren,
Da te lupne — zvoni, ječi —
Ide čiko zamišljen.

Žuri čiko, čezne čiko:
Da se njemu zagrijati:
Pokraj tople peći leći,
Pa se prodrijemati —
Da je njemu međenjake
Željnoj djeci razdavati,
Hoće djeca preda nj bosa,
Gola istrčati!

Trenuci.

21.

Iz tijesnog sela pođoh jednog dana
U širok svijet slobodnih poljana:
Ostavljah te, što rode se i ginu
Ne osjećajuć gnijezda svog užinu.

A pratila me zvona sa zvonika —
Pred večer sjetno, sjetno vapit stala;
Pred večer božje tajne proricala
Tajnenom riječi duha besmrtnika;
Uzdahnuše poljane osamljene,
A zajecaše duše zamišljene,
Kad čuše ovu propovijed svetu —
Tad spoznah: da sam sužanj na tom svijetu!

Što ljudski jezik ne može izreći,
Što ljudsko srce ne može izleći,
A što nas kljuje kroz sve naše žiće,
To tajno onda okupi me biće!
I što mi prije nekom pričom bilo,

Sad živom me je rukom prihvatilo,
I vuklo me je, vuklo — aj, a kamo?
To mogu reći mrtvi, mrtvi samo!

Imade sila srcu u dubini
— Car-sila, koju svako srce sluša,
Te sniva svako srce, svaka duša
O neshvaćenoj, svevišnjoj milini —
(U tami mora biser tako sniva
O svijetu svijetla, gdjeno sjajit će se,
Kad čudna kob ga jednoč na nj iznese
Iz dubok — mora, sav što sjaj mu skriva.)

Imade časak našem u životu,
Kad srce lomi tajne pečaćene,
Kad svu divotu čita i grozotu,
Gdje prije vidje istom lik od sjene.

I ova tad me tajna okupila.

A vapijahu višnja sjetna zvona,
Što zemlja sveza, rješavahu ona,
U samo srce — na dno silazila,
Božansku klicu odgtati staše:
O, ustaj! ustaj! ustaj, što je naše!
Da svaka zemska raspukne se gruda:
Da svaka duša izbavi se bóna,
Zemaljskog da se teškog riješi truda!
— Pred večer višnja vapijahu zvona.

I što u one ne smjesti se glase?
U njima zemlja nebu tužila se,
U njima spoznah teške uzdisaje
I molitve i slutnje, što se taje;
U srcu tih, što u crkvu se shode,
Da za budućnost u njoj se slobode —
U njima čujah neba odziv slabi,
Gdje tužnu zemlju tiho k sebi vabi — — —

Čistoću višnju – nadzemsku čistoću
Od mene htjela višnja sveta zvona –
I zvala su me, zvala višnjom moću,
Kô da me zove cijela vasiona!
I prostio sam, što je prostit bilo;
Zaboravio, što mi bilo milo
Na zemlji, – pristah tad na krijepost novu:
Da idem, kud me višnja zvona zovu – – –

22.

Pred »carska vrata«* nebeskoga cara
Već stanuh s molbom: da me k sebi primi:
Da svojeg dâ mi svemogućeg žara,
I teret zemlje s mog ramena snimi!

Ja tucak vječni po svijetu tome!
O, dali jošte tkogod boli moje,
Te nepoznate boli trpio je?
Da l' imah druga po udesu svome?

Što ljubljah, vazda s tim se praštat morah –

U polju zvijeri skrovišta imadu,
I zračne ptice svoja gnijezda znadu,
A ja ne nađoh, gdje da glavu sklonim!
– Sa suzama ja ove riječi zborah,
A Onom, tko ih prvi izrekao –:
O, smiluj mi se! iskren=suze ronim!
U ludo nisam ispred Tebe stao:
Ti jedan mene možeš saslušati!

Po vrsim hodeć – ja propasti gledam,
I svеđer vladam, a i sveđer predam –
Velikoj duši zemlja nije mati!
U miru žive ljudi na ravnini,
Sa smrću ja se borim na visini –

* »Carska vrata« jesu središnja vrata u ikonostasu (u crkvi grčkog obreda).

O, smiluj mi se! Što još zemskog ima
U meni – sve ću, sve ću iskorijenit!
Pomozi daj mi! smrtnim sladostima
Već ne ću, ne ću srca svoga sjenit!
Zaboravit ću, za čim dosad ginuh –
U bijeloj halji ispred Tebe stadoh:
Gle! sve odbacih, sve sa sebe skinuh,
Što zemskog, trulog na sebi imadoh!

O, Hriste! čuj me, čuj me, i usliši!
Na dušu meni: Vječnost, Svetost piši!
Tvoj sluga – Tvoja da tvorim čudesa,
Da riječju mičem zemlju i nebesa!

*

Pred božjim tada padoh žrtvenikom,
U bijeloj halji moljah prostrt nikom:
O, il' me primi – ili mrtvi kamen
Iz mene stvori! Amen! amen! amen!

23.

Nad Babilon me poslo Gospod noću,
Da prorokujem protiv Babilona –
I proricah: O, ti, što svoju zloću
Uzvisuješ – da cilj ti bude ona!
– Spomenuo se Gospod zlobe tvoje!
O, ti, što svojom opio se moću,
Te gunđaš: »Bog sam! činim sve što hoću!«

– Već protiv tebe silne vojske stoje!

Vaj, kako li se nadu, ohol=dive!
Nadmašit kaniš diku istog neba:
U tami savcat goriš s vatre žive –
Al znaj da vatra na tebe i vreba!

Ti slijep posta s nadutosti svoje:
Kud gledneš, vazda vidiš samo sebe –
Te gunđaš: »Tko je protiv mene? tko je?«

– Al tako zbori Gospod protiv tebe!
I gdje ti vidiš piknje – a ne vatru,
Znaj: ono jesu ognjevita mora,
Što čekaju, da skoče, ter te satru,
Kad Gospod rekne: »Djeco! sad je hora!«

Vaj, Babilone, griješni Babilone,
Pun svake mane, prepun svake laži!
O, mnoge i čiste proguto si duše,
Da u tvom kalu nevoljno se guše,
Da zaludno se oko toga gone,
Što ljudsko srce na posljetku traži!
Mal, mal u tebi božji osta dio –
O, već si zrio za smrt, veće zrio!

Prevršio si veće svaku mjeru,
Prestupio si veće svaku među,
Poklonio si svoju živu vjeru
Ne Pravdi – nego lažnim prorocima,
U njihovu se ti zaputô pređu,
I misliš ono, što se sviđa njima – – –
Na ravni sjediš, brojiš svoja ljeta:
»Toliko veće moja slava cvjeta – – –«
I skupljaš blago – – – dani teku lako,
Ti tlapnju sviknu držati za javu:
U vječnu svoju ti vjeruješ slavu –
Vaj, a koliki varahu se tako!

Čuj: evo Gospod mene k tebi šilje,
Da krilo grozne otkrijem ti zbilje –
U Bogu ta se porodila misô,
Gospodin ognjen na nebu ju spisô,
Vasionu je ona izmjerila,
Kod svake zvijezde ona jeste bila,
I vidjela je svih vijekova vladu,
I vidi naprijed, što će onda biti,
Kad milijuni od vijekovâ padnu – – –
I tebe ona znade – znade doba
I tvoje zipke i tvojega groba,
Al ti je ne znaš sa nebesa štiti!

U varci ti, u strašnoj vârci živiš:
Sâm sebi ti se, Babilone, diviš!

A gle: ja dođoh, da ti kažem: tko si,
Razlomit ću ti pečat tajne božje:
Znaš, tko si? – Ljuska, što je more nosi,
Te svaki časak progutat je može –
Jedinog Stvorca vječna slava spada,
I njegova je i sila i vlada!

Vaj, griješni sini pregriješnoga grada,
I dokle ćete služit utvarama?
Sâm Gospod s neba jednoč sašo k vama,
Pak – jao! – gori, gori još ste sada!
Sve žile svoje – sve, što u vas ima,
Vi prometnuste u zle pijavice,
Pak svako tijelo vi sišete njima
Do bljutavosti, do vrtòglavice,
A kako jošte prigovarat znate:
»Ni smrti nema – ni života nema!
I svet i griješan jednako se pate,
I jedan konac objema se sprema – – –«

A opet drugi – obijesni u grijehu
Nebesa ruže u bezbožnom smijehu:
»Bre glupo nebo! bre ništavi gazdo!
Ubijen taj je, što je tebe sazdô!«

Ah, jao! jao! djeco Babilona!
Ta progledajte – kajite se smjerni:
Iz griješnih vi se istrgnite sponâ,
I Stvorcu svome služite vjerni –
Još pokajanja blago vrijeme traje,
Još Gospod čeka, da vam milost daje?
Da, ali kome ja to zborim? kome?
Zar tijem, što su u sjemenu svome,
U samoj jezgri iskvareni veće?
– Ti stati ne će, ni slušati ne će!
U duši oni igraju se zvrka,
I spas je njihov – neprekidna trka:

Tko hoće stajat, taj mora da bježi,
Tko stade, onaj veće mrtav leži –
Pa bježe svi, i viču: novo! novo!
A oni čine sveđer isto ovo –
Okrugla uvijek njihova je brazda:
Na davne stope vraćaju se vazda –
Iz grijeha u grijeh – to je novo njima!

Zar milost takvim? – Propast, propast svima!
Na vijeke propast – propast tužna, jadna –
Jer oni svome oprli se stvorcu!
– Na vijeke njih će tmuša skrivat hladna.

Već glavnome je naloženo borcu,
Da svaku glavu od ovakih broji,
I dan već onaj ustanovljen stoji –
Je l' čuješ? čuješ, griješni Babilone?
– I što nijesi mogo pomisliti,
Što vjerovao nijesi – to će biti!
Trenutak jedan – zemlja će da klone,
I proplakat će tvoja djeca tada:
»Vaj! kako pasmo u to more jada?«

O, ona ura! grozna ura ona!

*

I stojeć tada iznad Babilona
Ja proplakah nad bludnim sinovima –
(Jer ipak: oni krvi bjehu moje,
Pa njihov udes – i moj udes to je!)
I Vječnu Pravdu blažih pun gorčine:
O, Višnji Oče! prosti, prosti njima!
O, prosti im – jer ne znaju, šta čine!

24.

Objavio mi Gospod svake tajne:
Razumjeh, zašto svijetle zvijezde sjajne,
Razumjeh, otkle izniču počeci,
I gdje se strašni ustavljaju vijeci,

Božanska me je miso prosvijetlila:
Razumjeh govor otajstvenog duha,
Razumjeh kretnju svakog tajnog čuha –
Nutrinja svaka otkrita mi bila!

I vidjeh tlapnju onijeh, što piju
Iz plitke čaše uzanoga dana,
Ter zbore: »Nije l' svaka stvar nam znana?«
I vječitoj se svakoj misli smiju,
Kud glednu, oni dno života vide –
A gdje li dno je? gdje li je svršetak?
– Gdje ljudske oči skrajnje gleđu zide,
Za njima novi istom je početak!

Ne, nema konca! bezdan jeste svuda!
Da znadu ljudi, da ih jedna gruda
Nad propastima drži! – Zaslon ima,
Taj zaslon – strašni vid zaslanja svima!

Iz strašnog čovjek podigo se mora,
U moru opet i potonut mora –
Ne žive l' ljudi poput svakog cvijeta?
Za časak traju, cvatu – a ne znadu,
Da cvatu, ludo gube, što imadu,
Ne znajuć cijene sunčevoga svijeta!
Za pokoljenjem niče pokoljenje,
Da slijepoj kobi za žrtvu se nudi
Da vuče teret puta i taštine,
Da sveđer pada – i da sveđ se penje,
A konac mu je – konac sviju ljudi:
Neispitane užasne dubine!

I prepunih se višnjeg nadahnuća,
Ognjevitog se prepunih čeznuća:
Da crpem s neba od anđelskog pića,
I krijepim zemlju rosom vječnog žića.

25.

Ovako Gospod vasione veli:
»Ja – Ja, što jesam, jesam protiv onih,

Što ruše sve – a zidati ne znadu!
I s kime oni vojevat bi htjeli?
Zar sa mnom, što se u dobroti sklonih,
Među živima da mjestance imadu?
Zar njihova me stignuti će bruka?
Ne drži l' moja vasionu ruka?

I evo, poć ćeš k onim lažljivcima,
U lice smjelo progovori njima:
Ovako Gospod vasione veli:
Zar sa mnom vi bi vojevati htjeli?

I pođoh odmah k onim lažljivcima,
Ter – kako Gospod reko – zborah njima:

Dosadio je Gospodu vaš govor!
Jer ljudi svi vi vičete u slozi:
»Čuj! ustaj, zemljo! – mrtvi jesu bozi!
Čuj, zemljo: naš je pobjednički lovor!«
– Vaj, napržice – ždrijela potajena,
Što ubijate božje poslanike,
A proslavljate one, što ih ubi
Otaca vaših ruka oskvrnjena!
Plijenom tuđe vi živite dike!
I stoga vaša uroti se duša,
Da još i samog Svemoćnika gubi –
Al' jao onom, koji ovo kuša!

Iz mora žića vi skupljate pjenu,
Pak vrzete: »I šta je ovo žiće?
I jest – i nije! Zar je pjena – biće?
Tek plašljivci nailaze na stijenu!«

Ovako Gospod vasione veli:
Imade vaše – ima moje doba:
Vaš časak ne će prekoračit groba,
A moj je konac, – pak ćete i doći
Onamo, otkle pobjeći ste htjeli –
I pobjegnuti ne ćete već moći!

Pak vrzite – jer sad je doba vama!
Proglašujte: da »ne imade stijene«
Do dana, kad na groznim liticama
Moj pogled vas će naći razbijene!

*

Ovako zborih onim lažljivcima,
A oni ruke podigoše na me –
I bježah od njih: da im griješnicima
I moja krv ne optereti rame.

26.

Posinili me vječnost i nebesa –
Bjeh onim, ljudi za koga se dijele:
I jedni viču: »Slavite! hosana!«
A drugi: »Kakva tvori on čudesa?
– On jeste laža od prvoga dana!«
I raspet njega u ljutini žele:
»De na krst s njim! da svoje grijehe pere!
A sađe l' s krsta – bit će vrijedan vjere!«

Bjeh vrškom, kome ozgo sunce svijeti,
A ozdo njemu crni bezdan prijeti.

Trenutku svakom – vječnošću beskrajnom
Odzvanjala bi proročka mi duša –
Bjeh onom međom, u dodiru tajnom
Gdje nebo zemlju, zemlja nebo sluša,
U sebi nošah miso uzvišenu,
A ne imadoh za nju ljudske riječi –
A kad bih silu izjavio njenu,
Nebesa svakoj otkrio bi duši,
I svačije tad slušale bi uši:
Gdje divna pjesma kroz vjekove ječi – – –

Al jošte nije moje došlo doba!
Od onih suđen, koje sam imadoh
Da sudim, – što li jadan činit znadoh?
– Ne jednom čeznuh za utjehom groba!

Bjeh zvonom, štono zvoni na visini,
I svojim glasom na daleko siže:
Po humcima se širi, po nizini,
I svako srce blaži, krijepi, diže —
Pomaže svakom, koga zemlja tišti,
A samo sebe razbija i ništi — — —

Samoća sjetna — moja bješe mati,
U njeno krilo bježah ja od ljudi,
Moj tihi zaklon — njene bjehu grudi,
Na njima ja se znadoh isplakati.

Na svojim grudim velom pokrila me
Samoća — mati, poljuljivala me,
I pjevala mi pjesmu ljuljuškanja —
Baš ko što svaka običava mati,
Kad hoće da joj čedo sanke sanja —
A pjesma bješe tiha, sjetna, bajna,
Te otkrit ne znah: kakva je to tajna?
Da l' spati mi je? — ili umirati?

Od onih gonjen, koje sâm imadoh
Da gonim, — ja se sklonih u samoću:
U njeno krilo sav potišten padoh,
I jecah: Tu ja zavijek ostat hoću?

Da sadim ljubav, a da čupam zloću,
U svijet me poslo Gospod s višnjom moću —
Vaj, ali šta ja mogoh u svijetu,
Kad srce moje ljude ljubilo je,
A više — no se oni sami ljube?!
Sa bolju spoznah, gdjeno na smrt gnjetu
Božanske misli jadno srce moje,
Ter mjesto drugih — samog mene gube —
Gdje slijepim bivam s njihove jasnoće — —

Kad u svijet glednuh, vidjeh iz samoće:
Gdje moj je hram — još nesvršeno djelo,
A riječi moje — koplja polomljena
O oklop tijela — — — Pak zamrzih tijelo,

I u samoći živjeh kano sjena.
Bjeh onim, što je tijelom umro veće,
Ter znade zbilju obiju svijetovâ —
Al' rajske nije dostojan još sreće,
I drži još ga griješna zemlja ova.

I noću, kada svi se dusi jate,
Ja nujan, sjetan hodah po samoći,
Prislušavah cvrčcima u noći,
Gdje jedan drugog nujnom cvrkom prate.
O sitni glasi! nujni, sjetni jeci!
Talasi u prolaznosti rijeci!
O, opijelo svih minulih dana,
A svih budućih — kobi proricana!

I zborah zemlji: Snivaj, snivaj, zvijezdo?
Za svoje nemoj brinuti se gnijezdo!
Da bude miran i sladak tvoj sanak —
Sâm, sâm će doći razrješenja danak!

Joso Benac,
upr. župe u Bužinu kod Smiljana.

Uz Rapallo – 1920.

Uzalud srću vali na tvrde, sure liti
kroz vijekove duge pred krmom »Bucintora«.
Venecia zalud lijepa činima se kiti
i zlatan prsten baca pred noge Jadran=mora.

Uzalud ropski lanci, što stežu Galijota
i bič, što nad njim žviždi i grize put do krvi.
Zaludu krvnik viče na neposlušnog skota:
pod snagom Galijotâ u prah se lađa mrvi,

kad im iz daljine donesu burni vali
jecaje tako slatke primorskih romanca,
što su ih pjevali sretni ko dječarci mali
jedreći pučinom, na ruci bez ropskog lanca.

Iz dubine im tepa Jadrana sivog Sirena,
ko majčina pjesanca tiha uz mekanu zipku.
Sa žala, uz žubor vala, Mara ucviljena
za krunom žalbu cvili, a Maričicu gipku

kapetan mladi kori i Mariju majka kara,
i bolno tuži djeva o zelenom boru,
o mornaru mladom, što s povratkom vara,
o barčici lakoj i širokom moru,

o Nikoli dragom, što po moru brodi,
na grudima sa stručkom kadulje i smilja,
u košulji bijeloj nepranoj u vodi,
ni majčinom rukom, već suzama »milja«.

– –

– – – I njegovom dušom tad struje svi spomeni davni . . .
I krv se buniti stane . . . U grudima se nešto lomi . . .
Pred vidom iz groba se dižu njegovi pređi slavni . . .
i krv – – – i mlijeko – – – i pjesma – – – Karika negva
se slomi . . .

– –

Uzalud srću vali na tvrde liti.
U njih će skršit se krme bijesnik Bunčitora.
Uzalud varljivi čini, Venecija kojim se kiti:
opčiniti ne će moći vile naših gora.

I one, gažene sada, divove jednom će gorske
s Velebita i Učke iz sna duboka dići
i s njima će ko ciklon na žalove morske
ponosne i gorde pobjednički sići!

Naše crkve.

II.

Tišinama grobnim, u sivoj polutami,
paučne mreže, prašne, mrtvo vise.
Pradjedova naših duhovi tu svi se
skupiše i plaču svoja pokoljenja,
bolove i zanos, žuljeve i suze.

U jutra tek rana, dok na prozor puze
blijedi traci sunca, dvije svijeće trepte.
Sa snijegom na glavi po trulom oltaru
jedna sjen se miče,
a usta joj šapću melodiju staru.

Savinut ko vrba u dan svoga mrijenja,
crkvenjak, uz cilik razbitoga zvonca
uranja u prošlost. U spomenu niče
davna slika. . . .
Duša mu kliče:

»Gospode! Ko polje puno cvijetova
nekad u Domu Tvomu sijala se
od ushita lica otaca i djece.
Duše su naše pjevale. Od skladnog klika
tresle se zidine. Gasnule svijeće.
Prošlo je . . . Gospode, zar ne će
pastva se Tvoja sa lutanjâ vratiti?
Zar se ne će pred Tobom opet u prah stratiti?
Gospode! . . .

Tišinama grobnim, u večernjoj tami,
šišmiša jato sa greda, gdje vise,
u povorku sjena mrtvih čudno glede . . .
U klupama prašnim duhovi svi se
skutriše djedova. Uzdišu i plaču.
A kad mine žalba izumrle pastve
nesmetano pauk dalje mrežu prede.

III.

Za gotičkim dverima, iza klauzure,
hodnicima dugim, dok večernje sjene
zadnje svijetlo guše, litija se krene
uza cilik zvonca. . . . Siluete sure
monaha se gube u klupama kora.
U crkvi tišina. Mrak. Pod svodom kruže.
valovi tamjana i mirišu ruže.
Kroz rešetke guste tad večernjih Hora
razliju se zvuci. Zanos svet se vije.
Duše klikću. A kad zadnji grmne »Amen«
prikaze se miču. Cjelivaju kamen . . .
. . . Iz svetišta mir tad on nad domom lije. . . .

Grobištima plave krvi.

29. X. 1918.

Što ječe u noći zvonovi
i bruje skladno orgulje
nad pepelom kneza Martina?

Zar ustala blaga knjeginja,
te šeta sa svitom kićenom
u dugoj svečanoj litiji
ususret patnici banici?
Što buče hodnici samotni
u noćima stravnim, olujnim?
Zar sandali sinova Franjinih
o kamene pločnike toptaju,
da pijevom časova jutarnjih
ublažuju lelek i uzdahe,
iz podzemnih što se tamnica
izvijaju kule samotne?
Il' dižu se kosti strunute,
da bijesom, — što ljubav ga rodila
za rod i potomstvo zgaženo
sve bičeve, krv i uzdahe,
na silničkim naplate glavama?

Ne, nije to »Requiem« žalobni
nad pepelom slavnih kostiju,
što snivaju sankom smirenim.
I ne šeta blaga knjeginja
sa svitom ususret banici,
već davno se one smiriše!
Sred vlažne podzemne tamnice
već strunuše kosti sapete.
To noćas ustaju vijekovi
sa svima svojim sjenama.
Plač Marin je zaglušio
bruj plavog našeg Jadrana.
Iz grudiju je iščezla
sva mržnja, bijes i osveta.
Rod naš je opet ustao
iz ropstva duga, tegotna.
Svi skršeni su okovi,
svi otvoreni grobovi,
sve razrušene galije . . .
To duga kreće litija:
vijekova, plača, uzdaha
i bolova, patnje, beznađa.

i prezira, bruke, izdaje
i potoka krvi prolite
i nada dubuko skrivanih,
što jednim časkom izbruhnuše
pa pjevaju sada Hosana
i krvi i znoju i kostima
i suncu, što gorom zasinut će
nad suzama djece slobode,
nad kostima, što se spokojiše,
nad djecom Franje, što no će
u osvitu radosna runiti
versove Časova Jutarnjih.

»Decrevi« *

Tiho se prepliću sjene
noći i dvorova pustih.
Sred mreža paučnih, gustih
što vise niz memlaste stijene,
prošlost i slava vene.
  Negdašnji dvorovi sjajni
  – pusti i tihi ko groblje.
  U grudma spomen tek trajni
  zanosa, suza i boli
  nosi negdašnje roblje.
Dvoranama zamukla cika,
pjesma, smiješak i zveka.
Cutanje mrtvo tuj straži,
kud nekoć zlatokosi paži
vođahu poklonika,
  a stravno odmnijeva jeka
  svodom zamrlih mira.
  Ko igra vječnoga Hira
  s njom jeza u dušu plazi
  plebejcu, što prašinu gazi.

* »Decrevi« (Odlučio sam) geslo Frankopana, napisano na pročelju njihova dvora u starom Trsat-gradu.

»Mir junaka«. *

Dok bespravna raja bila ko mašina,
vi ste se u vise vili ideala.
A sad, kad se sveta spustila tišina
iznad mramor-ploča, svijest jo gorda stala

u srcima raje da ponovno tinja
i sa trubadurskom smjernošću se klanja
pred gospodom Klijom – na prahu svetinja –
pred zamisli smjelom velebnoga zdanja.

Vijekovi su vaše pronosili snove,
kroz plač i kroz jauk, kroz smrt i kroz ciku,
uz zveket i plamen i topovsku viku
i pred njima digli hekatombe nove.

Sad snivate tiho iza svjetlih snova,
iza naprezanja, sjaja svog i pada,
a na vaše mjesto skupila se nova
sila, željna borbe, rušenja i rada.

I ne znam je l' bolje bilo, il' je sada,
dok na vašem prahu, naporu i znoju,
– u nadi i boli – svijam glavu svoju
i zahvatam dušom dugo polje jada:

prošlost i budućnost . . . Ipak – vi ste prvi
u mrčavi rodu zapalili zublju,
pa čekate mirno triumfalnu trublju
dok zaječi gromko grobljem plave krvi!

Meditacija.

Utihnu šumor. Škripe klupe nesta.
Pod sumračnim svodom ugasnule boje
s izdisajem dana, a mistika noći

* »Mir junaka« – mramorna grobnica u gradini Trsatskoj.

u mrtvoj tišini velove je svoje
rastrla pred časom tajna u samoći.

U klupama tamne skutrile se sjene.
Verzove im s usta upile tišine
i Kantika akord zanijele visine,
a životi dnevni ostali za dverma
s borbama i brigom, tugama i jadom.
Poglede su u svijet zatvorili zjene.

Konfiteor tihi u nutrini bruji.
Pod zamahom duše prostori se gube,
a srca im ćute, kako iz njih struji
svaki ćut gorčine i ona da ljube
pečatom života žigosane duše,
što mu gorki harač moraju da plate,
što na sebi nose izdajstva svog znamen.
I htele bi iz njih iskresati plamen,
da požarom vječnim duše sviju planu
u žudnji za Jednim . . .
. . . A kad u njih panu
odsjevi visina, opčinjene nose
za putanje svoje jedno divno zrijenje,
i ko ritam meki zuji Navještenje,
a u dneve sve im sa neba se rose
mirisi cjelova Božjih.

Samotnim stazama.

I,

O kako su teške danas ove zavjese,
što su ispred moje duše stale.
Kâko su tvrde ove tamne sjene,
što su povrh prošlih dana pale.

Svaka nosi u svom krilu pečate
minulih slasti i zvukove bola,

te ledene mrazove i studi samoće,
a duša je danas tako bijedna, gola!

Sa sobom nosi svoja tiha sjećanja
na radost jednu, što je brzo nesta
i oćut svega, što se ne će vratiti
i što je čeka još sred ovih česta.

O, duša je moja danas tako skršena!
Luta bez cilja uz korita riječna
i traži Sunca, da tu tamu rastjera,
da se smiri nostaglija vječna.

II.

Jecaja duše moje nitko ne čuje
i nitko ne zna patnje, što je mori,
jer uho vaše često, često prečuje
zujanje tiho, dok prezrena zbori.

Križeva njenih nitko još ne poznaje,
dok bolom gluvim raspeta se trza,
a veća stog još tuga, kada doznaje
osudu, šta je nepravedna, brza.

Duše moje devetoro lanaca
nitko mi ne će rastjerati htjeti
i u mrči njenih dugih klanaca
kandila sitnog upaliti smjeti.

Bolove duše nitko mi ne poznaje.
Samilost vaša stog me jačeništi,
kada u strahu ispred jasne spoznaje
bježite uz smijeh, što boli i tišti

Kad ćete jednom spoznat bola svetinju,
od koga sada moja duša jeca?
Kad ćete zbacit obzira svog prokletinju
pred kim vam noga uzdrhtala kleca?

III.

Umiru boje. Gasnu odsjevi sreće.
Pustoš i čama zuje zasićenjem.
Povorka duga tmurih dana već kreće
u intimu moju s nepokojem i bdijenjem.
Iz duše je nestalo akorda svih,
što dosad se ovili njome
i zadnji se vedri sledio stih.

O, kud ćemo, dušo, sada tako bijedni?
Po stazama našim odsjevi se ledni
razliše. I nebo ko da je gluvo na jecaje tvoje.
Oblaci su tamni sakrili nam zvijezde.
O, kako je tamno! Kako život zebe
od lednog vala, kad struji na tebe
s grudiju braće . . . U spoznaji jezde
ognjeni konjici i kandžijom munje
razgone snove i satiru džbunje
našeg života.
Kud ćemo, dušo, iz te mrtve čame?
Tko će nam sijerak svijetla sred te tame
užgati za staze, kojim treba poći
iz mrčave ote, iz te tmaste noći
na sunčane drume?

O, kako je bolno, kad nikoga nema,
da mekanom rukom svije ti rane.
Kako je tužno, kad čuješ, gdje sprema
život opijelo svim nadama tvojim,
a nikoga nema,
da odroni suzu vrh mogile rane!

IV.

Život moj je hrlo nestajanje
u prostore neke, gdje ću opet naći
ko mozaik lijepi svoje duge sanje.
Gdje će Višnji jednom svojim prstom taći
ugasnule dane. Ali ne ću naći
onog, što me sada tako muči, tišti,

što osmjehe vedre i mir blagi ništi,
a kratki mi život čini uvijek kraći.
Ja ću vedro poći s pozornice ove,
gdje vjetrine biju s lica, što se cere.
Gdje srca sva hropću bez ljubavi zere,
gdje zamire duša, a tijelo tove.
Ja ću vedro poći bez suze ijedne
za ostatkom dana, što su mogli biti
raj proljetnog jutra. Danas već su skriti
za sjećanja duše, što još Vječno žedne.

V.

Pođimo, dušo, po toj mučnoj stazi,
oviti u velo svoje tajne sreće.
Tu nam drski život isprsit se ne će,
da po tvome sadu čerupa i gazi.

Za nama će ostat žagor sviju onih,
što pjevaju plačem, a suzom se smiju,
što u varci svijetla i opsjeni gnjiju,
te nestaju redom sred trzaja bonih.

Mi ćemo se vinut do vrhunca svoga
po toj mučnoj stazi – k izvoru Ljepota,
ne mareći za rug i prezir života,
jer nosimo sobom bolove i Boga.

VI.

Kako je lijepo poći stazom Boli
u sebi sa žudnjom jednoga Života
i krvavim mlazom izrisati ruže
na šiljcima trnja!

Kako je lijepo, dok tama sve crnja
gasi vidike, u duši, što plače i moli
osjetiti blijesak vječnog Života,
ko čarobno svijetlo u pustoši dana
i svinut se k njemu ko cvijetak narcisa
k proljetnom suncu!

Kako je lijepo bolove svoje duše,
ko krvave cvijetke u jedan bokor skupit
pa s njima pod Tron svih Bolova stupit!

Kako je lijepo, kada duša pada —
zgrčena od patnje pod Drvo sramote —
ćutiti, gdje s njega, ko žigovi vrući,
liju se na nju mlazovi Krvi,
slatki ko napitak ljubavne noći.

VII.

Za mnom daleko ulice su grada
s tvrdim asfatom, ko i srca ljudi,
što im život svakom gorku pjesmu gudi
naprega i borbe, stremljena i pada. .

Ja sam svoju dušu pobrao s asfalta,
zgaženu bujicom i bešćutnom masom
i ponio stazom od tvrdog bazalta
na visoku goru, gdje je blagim glasom

pozdraviše šume litice i vrela
kao sestru dragu. A tratine meke
nastriješe logu i mirisne smreke
razastriješe grane ko zelena vela.

Tu sam svoju dušu sred mekanog loga
povio u tkivo zanosa i sreće.
Pa sad njena čežnja nad oblake lijeće,
a sva joj je radost — posmijeh dobrog Boga.

Sijač.

Daleka, široka polja trepte u omari dana.
Zlatni i teški klasovi nad njima šušte.
Ko šum svemirskog mora, s kupole usijana
neba, valovi plamni po njima pljušte.

U opojnoj pjesmi, zriku i himnusu milijona
cvrčaka, buba i ptica, nad krajinom se liju,
kroz prozore tornjeva vitih, zvuci podnevnih zvona
rune u verzima tajnim Divnu Melodiju.

Sazrela žita stoje. Teške spustila klasove.
Nad njima plovi svečano podnevna ta arija.
I ona piju žedno te Navještenja glasove
i šušte zaneseno: Sve, ave Maria . . .

Sijač prignuv koljeno uz teške snopove svoje,
glavu svinuo znojnu sred vasionog Hrama,
ustima šapuće zanosno, ko zelen list sa hvoje:
I Riječ tijelom postala i bila među nama«.

Fra Bone Zec,
O. Trećoredac u Zagrebu (sv. Xaver).

Rajski vijenac.

(Iz Učiteljeve oporuke).

I.

Neka se ne žalosti
srce vaše!
Iv. XIV, 1.

Učitelj:

Manite se, djeco, sjete,
Rajskih dana zora puca;
Amo k meni da čujete,
Kako moje srce kuca.

Učenik:

Teških svojih radi zloća
Drhtalo mi srce prije,
Sad kraj svojih svih slaboća
Blizu Tebe dobro mi je.

II.

Vjerujete u Boga,
i u mene vjerujte!
Iv. XIV, 1.

Učitelj:

Bog je otac izvor sreće,
K Njemu hrli dijete bijedno;
Vjeruj, da te odbit ne će,
S Bogom Ocem ja sam jedno.

Učenik:

Rajska svijetlost razgna tminu,
Sve mi sjajem zasja biće.
Sunce Božje duši sinu,
Vječne sreće danak sviće.

III.

U kući Oca mojega
mnogi su stanovi.
Iv. XIV, 2.

Učitelj:

U očinoj kući gore
Svaka duša stan svoj ima;
Otvorene rajske dvore
Bog vam Otac nudi svima.

Učenik:

Očin dome, pun si sjaja!
Svaki kutić svakog stana
Pun je sjaja, pun je raja,
Pun je raja Bogom dana!

IV.

Idem vam pripraviti
mjesto.
Iv. XIV, 2.

Učitelj:

Pripravit vam idem mjesto
I stan svakog prepun dara.
Razmišljajte o tom često
S ljubavnoga plamteć žara.

Učenik:

Srce, dušu, svega mene,
Ako ideš, sobom nosi;
Za nebom mi duša vene,
Nek me uzme, Oca prosi.

V.

Opet ću doći i uzet ću vas k sebi.
Iv. XIV, 3.

Učitelj:

Ja ću opet k vama doći,
Ne bojte se, djeco moja!
Onda ćeta sa mnom poći
Okrunjeni nakon boja.

Učenik:

Sve me nešto milo diže
Gore, gdje je izvor svega,
Te sam Bogu sve to bliže,
Sve to više ljubim Njega.

VI.

I kuda ja idem znate, i put znate.
Iv. XIV, 4.

Učitelj:

Kuda idem, i put znate.
Riječ je moja nad sve sjajna.
Njezine vam zrake zlate
Svijetle, – za vas nemam tajnâ.

Učenik:

Učitelju, kuda? Kamo?
Čudesno je naše znanje.
Mi ne znamo, da sve znamo –
Ti si naše sve uzdânje.

VII.

Ja sam put i istina i život.
Iv. XIV, 6.

Učitelj:

Ja sam put vaš. Na svom putu

Susretoh vas polumrtve
Izliječih vam ranu ljutu
Rajskim lijekom krvne žrtve.

Učenik:

Ti si staza sreće svima,
Put što zemlju s nebom spaja,
Tuj života izvor îma,
Vrelo sreće vječnog raja!

VIII.

Niko ne dolazi k Ocu, do kroz mene.
Iv. XIV, 6.

Učitelj:

Lutao je svijet u noći,
Kad mu moje sunce sinu!
Niko ne će k Ocu doći,
Van po meni Božjem Sinu.

Učenik:

Dobar li si, Oče mili,
Divan li si, Kriste Bože!
Vašoj tako slatkoj sili
Tko se smrtan otet može?

IX.

Koji vidi mene, vidi i Oca.
Iv. XIV, 9.

Učitelj:

Kad bi ljudi znali mene
I mog Oca svi bi znali:
Što već vaše traže zjene?
Ja sam Bog vaš. Što vam fali?

Učenik:

Oj! da mi je letom proći

Sav svijet s ovom blagom vijesti,
Pa da može sav svijet doći
Jednom veće k Božjoj svijesti.

X.

Zar ne vjerujete, da sam ja u Ocu, i Otac u meni?
Iv. XIV, 10.

Učitelj:

Ja u Ocu, On u meni,
Neviđena evo sjaja!
Duhom Svetim sjedinjeni,
Evo duši Božjeg raja!

Učenik:

Tu je izvor svake sreće,
Tu je izvor svakog mira:
Duša moja nikad ne će
Prestat piti iz tog vira.

XI.

Ovo vam kazah, . . . da se opomenete.
Iv. XIV, 4.

Učitelj:

Bog je Otac ispunio
Moje — evo — žive želje,
I sve sam vam objavio
Svoga Srca tajne velje.

Učenik:

Gle: divno svijetlo svijeta
Zemlju grije — Sunce novo!
Novi Eden tebi cvjeta,
Sretno pleme Adamovo!

Lovro Knežević,
županijski upravnik u Tompojevcima.

Svibanjsko popodne.

Meko krilo zanosa i pjesme
Miluje mi dušu. Oblak plovi
Ko turobna sanja povrh vitog
Tornja, gdje guknuše golubovi
Čedni, blagi. U zraku se prosu
Radost i mirisi strasni, novi.

Zaboravih čemer, sive magle,
Dok me sunce grije srećom raja,
Mene sirotana, koji ništa,
Nema do li sjene, svoga vaja
I ljubavi plamne prema tužnoj
Otadžbini, punoj cvijeća, sjaja.

Mirisno popodne, kad su misli
Veličajne, svečane i snene.
Šljivik u bjelini ko u ruhu
Svadbenome i mirne su sjene.
Na procvaloj grani ptica pjeva
O mladosti, što lagano vene.

U jesen.

Idem. Nada mnom oblaci sivi,
Teški i tužni oblaci nujni,

I lete svečer u neznane dalji,
Dok baščom venu klinčaci rujni.

Kroz granje mire dozrele dunje,
Lašte se sjajem žutih dukata.
Na cesti kamenoj buka i žamor:
Ej, šumi topot brzijeh hata.

Kukuruz zreo šuštanjem priča –
Valjda se sjeća žarkoga ljeta
Ko glazbe davne, zamamne mile,
Od koje jeka daljinom šeta.

Posljedna roda i dobra lasta
K toplini cvjetnih krajeva nagle,
Gdje bujna je proljet i mirisi maja,
Ne tuga mraza i mutne magle.

Na njivi orač. Brazda do brazde,
Volovi sopte pod sjajnim plugom.
Sam šipak tužan i crven sluša
Mrtvački šapat venenja lugom.

O, staze moje, bijele i drage,
Kroz rosna polja, breze i rakite,
Uvelo lišće, šutnja i blijedi
Cvijetovi magle sada vas kite.

Kaktusi.

Stazama malim sumračje palo,
Redovi mrkih, starih platana.
Na svijetlom rubu, granici dugoj
Gasi se požar minulog dana.

Tiho u kutu otmenog parka
Creveno cvatu kaktusi žarki,

Baršunom mračka oviti, mirni
Upiru nekud pogled svoj jarki.

Ne znaju naraštaj napolak truo,
Žića što nosi turobnu masku,
Požude bičem oštrijem gonjen
Hinjeno zbori umornu lasku.

Kaktusi gore! Oko njih zadah
Mirisnih trava, suton i sjene.
– O dugo, dugo gledajte mene
Rubina pune neznane zjene!

Preludij.

Procvasti treba! Ničite pjesme,
Cvatom se kiti nevinost gloga
I breskva sja se ružičnom krunom.
Cvjetići nježni života moga
Mladosti vi ste ponosni snovi,
I vi ste uvijek novi i novi.

O, zemljo, majko, proljeća tvoja
Žuđena gdje su, kada će stići?
Jesmo li krivci nemoći svoje,
Da trnjem naprijed moramo ići?
Nemamo l' krvi predaka slavnih,
Hrabrosti, vatre vremena davnih?

Procvasti treba! O snaga naša
Divlja i burna javit se mora.
Užasa, plača, mraka je dosta,
K svjetlosti doći nije li hora?
K slavi nas zovu mačevi, trublje
Junaka nemir u zemlji dublje.

Na žici zlatnoj proljetnog milja
Posvuda čujem tihe akorde
Pupova, bilja, sunca i vode:
Cvast će domaja cvijetom slobode,
Zvonit će uskrsna zvona nam slavna,
Dić će se prošlost ponosna davna.

S voćaka bijelih, ko s milih bajki,
Latice rune lahori mali,
I pjesme niču i lako minu
Ko sitni riječni srebreni vali,
Ko mnogih maštanja čarobni snovi,
Koji su uvijek novi i novi.

Kapela.

U poljima blizu sela, u tišini
Osamljena ko sirota pokraj puta,
Puna molitava i pobožnog mira,
Vidi se kapela starinska i žuta.

Uz zid puza bršljan i njiše se grana
Mladog jorgovana. Za njom bujna lipa,
A okolo radost ljeta, zlatne vlati
I livade, kuda sunce sjajnost sipa.

Iz nutrine blagi pogled baca slika
Blažene Djevice, polutamom skrita.
– Draga Gospo, sve Te ovdje slavi: ljudska
Srca, kukci, ptice, biline i žita!

Utjeha samoće.

Znadem buru, kada lomi granje, urlaj
Vihra, blijesak munje i užase groma,

Cvijel duše, što krvari ko rana
Iza poniženja, iza teškog sloma.

Vidjeh zlatno sunce ponad okeana,
Kad pjevaju strasno sirene i vali
Poznam oči, pune zvijezda, ko jezera,
U koja su bijeli sni anđela pali.

Al najviše dušu zaniješe mi neki
Tajni glasi, puni nevidljive moći,
Čarobni trenuci, kada iluzije
I zanosi davni pjevaju sred noći.

Dotiču me zvukom sjetnih violina
I slatkošću, što je krije zrelo voće
U jeseni mirisnoj i žutoj. Vazda
Jesu svijetli traci – utjeha samoće.

F. Fržop,
Franjevac na Košljunu.

Pjesma mjesečine.

Mjesečeva lampa iznad brda pali
blijedi luč: kroz granje crnika i bora,
samrtna ko svijeća, titrajuć se šali
surim zidovima manastirskih dvora.

Jedna kosa zraka nečujno se kuči
i kroz staklo okna tamu sobe pije,
podnimljene glave mlad redovnik muči,
ćeliji na stolu ura bije, bije.

Mladić nijemo stoji svetijeh sred mira,
sluša, prati misli: pjesma nova klija . . .
Kržljavi komarac, noćni muzik, svira,
dok nad morskom dragom puni mjesec sija.

Pozzi.

Venezia.

Plijesni i vlagom udaraju stijene,
štipavci se gube pored spomen-slova,
ko u tami nekoć tamničara sjene
i uzdasi njini između tih zidova.

Kao gvozden zvekir plašnim hodnicima
dvorca srednjeg vijeka, stope muklo ječe,
a praznina tutnji: »Stamnicama svima
sili i mogućstvu trajne nema sreće.«

Izbama u niskim strava i tjeskoba,
tu su skamenjeni uzdasi i suze,
gluhim svojim glasom tajne zbore groba.

Vodič prstom kaže: kroz kam rupa zija.
»Tud je kanal pio ljudsku krv« . . ., on uze.
Dama prestravljena ciknu: »Mamma mia!«

Pogreb.

Venezia.

Rijetke svijeće davno u kanale zure.
»Mori« batovima dremno ure biju,
uz kupole, šiljke, sjen arhitekture
zlatnog svetog Marka golubi se kriju.

Jedne usne opet skrivi grč: iz zjene
zadnji znak života, zadnja suza, mili,
krvničkom pod rukom, glas, što krikom prene
mir strahovit Pozzâ, — ne će već da cvili . . .

Pred Madonom starom smjerno žižak gori,
Gondola se žuri van iz gradskih sjena,
prije nego pijetli zapjevaju zori.

Vesla stanu. — Pljuskac! lađu poli more . . .
ispod vala tone žrtva umorena . . .
Mjesto grobnih svijeća fosfor-iskre gore.

Suton.

Venezia.

Vrhu lijenih voda trepti zvijezda jasna
i ječavi glasi Gosponijeh zvona,
sutonska se sjena hvata grada krasna
svodova crkvenih, gospodskih balkona.

Morski vonj i parfum vlažnu večer poji,
bajni Canal Grande bezbroj svijeća pali,
niz rukave muljne tihi mrmor stoji:
i večeras šapću mermerima vali.

I večeras brblju klokotom vodenim
iz duždeva doba ta dva dobra znanca:
»Voze nam vlastelu s plaštima svilènim!« —
Mrmor kao onda — ali voze stranca . . .

Sred tišine voda mletačkih večeri
zaplove ti misli morem uspomena:
Rèpublike prošlost prèd tobom se ceri,
kradom i zločinstvom sva isprepletena.

Lahor s Malamòcca piri u lagunu;
sutonska se sjena hvata grada stara:
na »Caricu mora« baca tužnu krunu,
a lagunom ječe poklìči brodara.

PRIPOVIJESTI I CRTICE.

† *Fra. Martin Mikulić,*
župnik u Ružićima (u Hercegovini.)

Djevac od devedeset godina.

I.

Sa sjevernog podnožja brda Maliča u Ružicama, na gornu brežuljku k sjeveroistoku, vidi se osamljen star kućarak. Suhozidina mu zastrijeta trnjem i kupinom, a slaman pokrov od istoka pocrnio kao glavnja, od zapada pomahvenio, kao da si ga zelenom travom pobusio; ne vidi se ispred njega tko micati, niti mu somići dimiti, te bi reći: pust je. Poželjev izbližega razvidjeti taj zanimivi kućarak, pođoh jednoga jutra vrcem k njemu. Kad onamo, mahom na vrljici susrete me jedna jarica i pred njom star čovjek s drenovom starom crvenom štapinom u lijevoj, a u desnoj mu ruci prut, kojim luči nešto janjaca od nešto ovaca. Na glavi mu crvena kapa, omotana crvenim šalom; na leđima bijela suknena jačerma, po njoj košulja stegnuta stručnim crvenim pasom. Starac nosi klašnjene bijele gaće, podvezanim crvenim podvezama do gljezna; na nogama čarapa nema, nego na priplet opanke i do kostretine mrke bozavce.

— Uranio starče! — projaviv se nazvah mu.

— Zdravo bio, sinovče! — odgovori.

— Jesu li ovo tvoji dvori?

— Spuževe spužaline i siromaške kolibe, nijesu dvori; ali eto ovo, što vidiš, jest tokorse moje, — primjeti starac.

Niska vrata na starčevu kućarku bila su zatvorena. Pitam da idemo unutra, na što se starac malo zamisli, pa reče:

— Puna je moja kućarica.

6*

Bit će u nju navukao snopa žita, pomislim, te zapitam, čega je prepuna, na što će mi on:

— Ah nemanja, bolan, i pukoga uboštva, ali neka ga: «Bog uboštvo ljubi«! Pa nu, kad te je želja, uljezimo, ta nije ti prviput da se u ovakove čađavice uvireš.

Sad stari povadi iza pasa drven ključ sa četiri zuba, provuče ga unutra na rukovetnicu, dvakrat klapnu, vrata se otvoriše. Ova drvena brava zove se »slijepa ključanica« ili »brava na štence«: svaka se gvozdena može prije obiti nego ona. Sjedosmo, ja na jednu nisku trupinicu, a starac na svoj krevet, — jer stolca nema — pak zapalismo.

Pošto je sramota u tuđoj kući u što zavirivati i po njoj tamo amo prevaljivati očima, zamolim staroga, da mi ne zamjeri, što ću njegove siromašne stvarčice razgledati, jer da mi to vrijedi za neki opis i pamtenje.

Na ovo će on nehajno:

— Pa brate, gledaj, nema ništa ukradena. Ne ćeš na očima ništa odnijeti, ne boj se, da si i vještac!

Zid kućarice iznutra je umazan zalužеnom galebinom i gnjilom, kao što i lisa, gornji somić od tvrda je pletera, a donji od strževih dasaka. Pokrovu šiljevu ove kućice ima 70 godina, pa još nije prokapio! Kad je šilj dozreo, počupan je bio sa žilama, povezan u ručice, žile zamočene u klak, te kod pokrivanja vrsta s vrstom sastavljena, pošivače i vezovi dobro prekriveni. Iznutra se krov od čađe ulisio, a izvana vas okamenio, bi reći izlijeven je. Na mnogo još koliba ovakoga se krova nalazi, komu pamtenika nema. Ovaj je pokrov daleko natkrilio pokrov jedne crkve, koja je u 30 godina triput prekrivana različitim krovom novovjekoga izuma: prvi puštao vodu: drugi je nije odbijao, a treći čini sada i jedno i drugo!!!

II.

Starčeva je loga na jednoj prostoj dasci, na četiri kamena pri zemlji položenoj, nastrta jasenovim grmom i kaduljom. Za poduzglavnicu trupina, za prostirku i ogrnjač mrkadina, od dvije pole na dva kukolja, sa sapinjačem na srijedi otvorene strane. Uz postelju mali raboš, u koji moli krunicu, pred njom kamiš s lulom, pod njom dvije kožne kesice, u jednoj kresivo, u drugoj sa smrdljike rogači. Pri vrhu kućerice ognjište od gnjile, kolik švajcerski veliki sirac: 60 godina kako je nabijeno, još se izrilo nije! U dnu za vratima vidi se sjekira, nasađena motika i mašlin bez držalice, mali čekić slomljena drška, grabova metla. U drugom uglu stoji mu štap s mećajom, bucat s kutlom, kablić za mlijeko s varnjačom i stupaljka sa stupicom, u kojoj se poprženo žito tuče za prge, kad brašna nestane. S onu stranu ognjišta prema postelji, naćve na dvije sohe od hrge, nad njima sito i rešeto od kože, pod njima lopar, sjerčena metlica i zečja noga. Podno naćava uz duvar oblo ulištace za brašno, na njem varićak od jasenove kore, uz ovo poveće ulište po srijedi uz brdo priperdano, za žito. Za ulištem kočak opleten na sanduk s vratašcima sa strane. U nj meće vunu i jošt što šta. Nad prikladom pod lisom za gredom tava, dolje na prikladu zemljani lonac i kotluša s puračem, drvena zdjela i kašike. Nad vatrom između dviju greda visi drvena kotlanica na taban, kroz koji prolazi isprošupljivana kuka, te sa špicom se sviša i uzviša. O vjenčanici s obadvije strane vrata vise: crvena nakićena torba, škrapuč, kolasta strunjavica, plosnata tikva vodenjača ovinjena, crvena kao kukurijek, — 70 joj godina, mjehur začepljen praljkom, pripasatije napulane kese sa mjeđenom žutom mazalicom — očev spomen, napisana kudjelja s pouzom i vrtenom, stalak i devet batljaka — majčina uspomena! — Za gornjim pragom kosjerić, nožice, dubač, nožić i dug rabož, u koji zarizava svoj i tudji dûg!

Sanduka, sinije, burila ni saksije nema. U žeravi se, izmiješanoj s lugom drvenim ožegom, kruh peče: — bude sladak i ne pregori mu nigdje! Tako se žeravica ugodi.

Začudno starcu bilo, što mu pojedince pokućstvo prebiram okom, štapom i raznim pitanjima, te progovori nasmjehnuv se:

— Kad si već kao prekužnik, pa hoćeš da saznadeš i u svašto da kreneš, imam gori na lisi trbušine napuhane za planinsko maslo, krbu za vađenje vode, od trbušina kotlušu, u kojoj za muku, kad mi raspukne lonac ili se zemljana kotluša provali, varim mlijeko i žito, hrbinu za pukanje žita: vidi sve.

Da se višma starcu ne zamjerim, rekoh mu:

— To sam već sve viđao, pa ne ću gledati, drago mi je, da imaš i ne tražiš u drugog. Da nemaš tako potrebita

pokućstva, ne bi mogao živjeti kao čovjek, nego bi ti valjalo s ovaca travu pasti, pa bi mogao skrviti.

— Slobodno, — odvrati starac — a nabavit ću i burilo, pošto mi se u bucatini, jadan, namalo smlači vodurina iz brloga.

— Šta imaš od živog, moj stari, — upitam — željan sam znati?

— Imam, eno si vidio — reče — ono malo ovčijih bravaca, da su zdravo.

— Ma svega u sve brojem i imenom? — priupitah ga.

— Imam — nastavi brojiti u prste — četiri zrne, tri vranoke, jednog čulina, petoro janjaca; čubrasta eno vidiš na kočaku i kusata mačka; u gornjem somiću iz dvora u košari kokoš i pijevca: sve mi u tom živo bogatstvo. Vranin, garonja, kaćuna, ridja, galan, kulin, pa niti garov pred ovu kuću ne dolaze. Trebovali bi, ali pusto nema hrane. I miluki i dugiši i kaćiperi hoće se klanice*.

Pitam dalje:

— Imaš li svoje baštine?

— Imam — kaže — na nebu gori, a ovdje ovo vlačine Ahmetage Želića iz Mostara: svu sam je maslom i znojem natopio, sircima ozidao i mesom ispreplitao, dok sam ovo gore podgojio, lastavica i vrtlenjaka iskrčio. Namjerio se tuk na kuk!

Pozdraviv se sa starcem ja odoh, a on osta na svom krevetu. Nijesam stupio petnaest koračaji, taman da ću na letvu, nešto se obazrev, ugledam vas kućarak u dimu. Odmah se vrnuh, pa na vrata izdrijev se:

— Šta to, stara praznovjerčino?! Ta nijesam ja otrovna vračarina, da iza mene kuću raskuživaš, zmija te udarila, da bi li!

Na ove riječi ravnodušno će starac:

— Ne činim ja to, ne dao Bog! ima druga: der sjedi malo na toj stijeni, kazat ću ti jednu lijepu.

Poče tihim glasom:

— Ovdje smo mi malo prije pušili lijepa duhana, njegov se miris daleko može čuti, te sam ja nabacao kaduljetine i

* »Miluka« bjeloglava koza ili krava lipojasta; »dugiša« jarčić ili junčić dugih rogova; »kaćipera« koza crnka jali krava galava bijela repa. — Pisac.

rogača, da daht preuzmu. Mogao bi iznenada natrtati kakav nesretnjak, pa me mučiti i gonjati ovako stara i na pola slijepa.

— Hajde, tko će te ovdje — rekoh — naći?

— Eh, ne će — nadoda on — kolik ni lani!... Lani baš u ovo doba, onamo u brdu nabrao sam punu strunjavicu smrdljivog rogača i torbu kadulje, pa donesav ovdje, preslonih ovako uz krevet, kad isti čas hrupi na vrata ljudina žute bradurine, uzvrčene debele nosine, pa ni »pomoz Bog«, ni »dobro jutro«, nego viknu:

— Šta pušiš?

A ja jednu šaku rogača, a drugu kadulje, pa preda nj:

— Eto, šta, — napuni!

Usprednu malo, onda jami, zaviri, primirisa, pa će:

— Nije duhana! Može li se od ovoga rakiju paliti? A staro?

Vidim, da nije naški čovjek, dok je onako neznan i zanosi, te ću ni ove ni one:

— Onoliko je ti u zdravlju popio, koliko se od ovog rakije ispeče!

Sjede na pragu, zadrlji u me očima, pak reče:

— Ime, prezime, stalež?

Pošto sam i prije na ovakovo pitanje negdje odgovarao, izbrojih mu brzo:

— Ivan Jurčić pok. Jure i pok. Kate Duspara, težak, neoženjen, imam 89 godina, neporočan, neprikoran, netrunjav.

A on poteže nekakov pali-svijet* i poče na glas pisati nekakvim praljkom:

»Ivan Jurčić pok. Jura i pok. Kata Juz-para, težak, neženit, staro 89 godino, neporočin, nepokoran, netrnov; pušili smrdliki rogaci i katula, pune torbe krcate!« — Za tim skoči, pa će mi pruživ oni praljak:

— Znaš potpisali, staro metvet?

— Znam — rekoh mu — eto tako kao i ti u raboš! Pak rasklopih britvetinu, da zarežem, a on pobojav se, da ga ne rasparam, pobrza na letvu i dade tabanima vatru. Dok sam ga god mogao ispod ruke vidjeti, sve sam ti ga ovako blagosivljao: Koliko odovud stopa, onoliko otuda godina! Na plahnutu zecu odlazio, na spužu doplazio! Daleko ti kuća

* Zapisnik za krivce. — Pisac.

od moje bila! Taki se rađali, a u vodu skakali! Zdravo bio, a nikad se ovamo ne vratio! Na ježu sjedio, na žabi hodio!

— Strašivo i čudno, ali dobro si se snašao — nadovezah ja — i lijepo ga blagoslovio.

— E, jesam, — proslijedi djevac — pak odonda, ako gdje u strahu odbijem dva dima, odmah ti iskaljkam lulu i opostim bolje, nego kotlušu uoči svetog posta! Kad me eto onaj balek upisa za rogače i kadulju, kojima zmije plašim, šta bi radio, da je našao mrvu duhana? Uh! onda ne bi zalegla gara s garinom, kakvi su!

Oprostiv se s prestarim djevcem nanovo, obeća do koji dan, netom otpremi ovce u planinu, doći k meni u pustinju, te iskličati mi barem u glavnom svoj dugi doživljaj. Po tom on k ovcama u jaru, a ja svojim putem u goru.

III.

Jednoga lijepoga iza kiše dana, zamiljilo i poiskočilo sunce. Pletući jednu malu krošnjicu, očuh gdje nešto zakresa uz ulicu: to bio stari Ivan, krešući o kamenje debelim svojim štapom i idući uprav k meni u kolibicu.

Ogrnuo se u kratku čobansku kabanicu od jednog stâla i dvije pirle. Na plećima mu puna torba, za pasom dvije drvene nove kašike, za vratom dva rašeljkova provrćena kamiša, vodi sa sobom mlado podojče janje — vranokana*: stavi sve preda me kao dar!

Poteže još iz torbe glavatoga kupusa, sa smrdljike rogača, dračevih šešarika i pune puncate trbušine masla žuta, pretopna.

Začudiv se ja ovakovu raznoliku daru, rekoh mu kao šalajući se:

— Ti si, stari, čini mi se, došao k meni na zimnicu, je li? Vidje li ti darova!

— Borme, — on će — ako mi budeš premećati življenje, kao što si onomadne kućarak, ne ćemo razmeđiti do Nove Godine, pa šta ima, da je troje toga?

— Tebi hvala na bogatom daru, a kad o tom počmemo, niti ćeš ti na dugo kazivati, niti ću ja opetica krojiti — otpovrnuh mu prijazno i baciv pletivo.

---

* Vranokana, crno oko očiju. — Pisac.

Starac je bio od tri mjeseca zaneobrivenio, a i onako nešto nujan, satrven i smeten — propao.

Red mi ga je bilo za tri bijela dana tociljiti, razveseljivati, hraniti, pojiti, pripovijetke mu hvaliti i čuditi im se.

Najprije valjalo je staroga prošišati i obrijati. Pri brijanju ne dade brade nikako natrti sapunom veleći:

— Ja se tim smradom nikad umio nijesam, ni svoje haljine u njem oprao, nego u pržini, gnjili i lukšiji! Dajte vode s pepelom, pak mi utarite bradu!

Tako i bilo!

Prije je naš djevac bio kao kakova stara bukočina, a sada, kad ga obričismo, strunjavom laptinom otrsmo, kapu mu i još koješta promijenismo, ugleda se i zapita čanjak vode, da se progleda. Kad mu je to izvršeno, upita:

— Jesam li ja Ivan? Jesam ja — nastavi sâm — ovako sam pristao bio, kad sam se jednom obriven pred Božić, ima tomu trideset godina, nad bunarom progledao!

Ne gledeći na sadanje njegovo udivljenje, vidi se, pošto ni sad, ako nije posve lijep, baš nije ni ružan, da je onoga vremena bio krasan čovjek. Srednjega je izrasta, opunih, pravilnih i skladnih posve uda, plava lica i kose. Onako star još je dosta upravan. Nepomućena uma, dobre uspomene, dobra sluha, vida. Glatka glasa, odrješite i zakrčite besjede. Dosjetljiv je, šaljiv, veseo. Jede kao mlad, malo pije.

Pošto je djevca, donekle i kruhom oskudna, savim bila umorila suhotinja, iza trodnevnog omršaja dođe mu u obraze plavetno djevičansko rumenilo, da je bio kao usahla zimi jabuka, te se je opazilo, da ovako okrijepljenu i naoštrenu mogu se staviti ispitivanja o njegovim doživljajima od povoja, što reku, do pokrova.

IV.

Četvrtoga dana djevčeva ovdje boravka, osvanulo krasno jutarce, on se ustao pa pograbio bukaru vode, okrenuv se suncu, umio cijele od ramena ruke, izmio vratušu i uši, oplâkao si lice otrav ga skutom svojega crnoga koparana. Onda kleče i poče moliti: — »Gospodine svemogući Bože, koji si me osvitku ovoga dana priveo, tvojom me moći čuvaj,

da u ovaj dan ništa ne sagriješim, već vas dan upravljam na opsluženje tvoje svete riječi, sve svoje izgovore, misli i djela!«

Još je nešto molio tihijim glasom, što nijesam mogao razumjeti, nego viknuh, da se starcu donese kahva i rakija, na što on:

Zdravije bi mi bilo popiti kutao vode hladne i lulu duhana ispušiti, nego to! Da sam ja pio kahvu i rakiju, jutros bih polovicu ovog obora popljuvao, a ne bi ova prsa ovako zvonila! — pa se lupi šakom u prsa zvonka kao zategnut bubanj, i to tako nemilice, kao da se za sedam smrtnih grijeha na umoru kaje!

— Deder starče, — više nas reče — kad si ti tako zdrav kao srnjak, pripovijedi nam štogođ o svom životarenju, pa počmi lijepo od djetinjstva!

— Bjež'te, moja mila braćo, — nastavi on — kad bih ja mogao sve to vama ispripovijedati!? Ne bih za cijelu godinu; ali nu, kad ste već tako dobrovoljni slušati, kazat ću vam, samo nemojte se što malo narugati, što mi još malešnu moja mila majka pripovijedala. Jednom ja s njom goneći evo amo gori uz Malič u popasak ovce, započe ona:

— Ivko moj, sinko moj — meni rekav, — a ja nikomu ovdje — vidiš li onu veliku stijenu, ondje sam ja tebe rodila, čuvajući ovce i zatukla na onom crveno-modrom lišaju, kao da sam ti godine zapisala na uspomenu. Nisam se ni nadala, da ćeš se roditi, plavokose moj, ali je zrela jabuka morala pasti. Povila sam te u tilovo i jasenovo lišće, te obavila strukovima kadulje i tako u jačermi kući donijela s bremenom drva! Otac ti, mlad, širok čovjek, nije se pobrinuo bešikom, kao ni ja mlada, zelena povojom, pelenom ni vezenom počelicom. Ustisale neke iskusnije ženetine, da će ti ostati krive noge, zgrčene ruke i erava glava, ako te ne bih povojem stezala. Tako sam te mjesec dana morala na strževoj lusparčini* lozom i utrglinama pritezati i masleni tikvić na glavu nabijati, da ti ne bi na uglove otišla. Živio mi ti, nejačko moj, orlovih i vranijih godina!

Iza toga stavljala sam te u stojaču, da mi poigravaš! Više puta, kad bih pošla k marvi, ili u drva i na vodu, vezala sam te za nogu, da mi nejak u vatru ne posrneš, hrano moja!«

* Daščica odlomljena od neotesane daščine. — Pisac.

— Kad sam već saznao za se — proslijedi starac — i mogao pamtiti, mnogo sam zla upamtio, a posve malo dobra. Pamtim bič božji — kugu, koja je tri ravne godine* svijet davila i morila. Valjalo je po gori bijegati i uvijek se premiještati, da gdje omrkneš, tu ne osvaneš. Mnoge su mrtvace psi izjeli, jer ih nije imao tko ukopati. Za kugom je nastao veliki glad, te smo morali o travi živjeti, kozlac u mlijeku variti, kljenovu koru tući i jesti. Čudno je, da ove kuge nije bilo u ljubuškom Klobuku, koji je pun bio Ljubušana i Mostarana, kao šipak zrnja! Bit će, da su bile u onom selu nekakove velike čudotvorne moći od pomoći.

Hotje ovdje starac prestati, ali ga svrnusmo, da nam priča, čim se najviše zanimao od mladosti, kako se nosio, čim li hranio, na što odgovori:

— Ako me ne ćete više mučiti, sve ću vam to još isključati, — pak proslijedi dokazivati:

— Mene je u mladosti najviše zanimala igra: čevrtaljka, ljuljaljka, nihaljka, plovka, guda, puzavica, klizavica, slijepimiš, zec, trka, skaka i stotinu drugih. Hranio sam i pazio marvu, zdravoj primičući brsti, jasenova lišnjaka i kore, a bolesnoj puštajući krv iz uha i repa, prema bolesti. Do dvanaeste godine nosio sam bijelu suknju, pasao se kad likom, kad crnim stručnim pasićem. Volio sam bos ići, nego obuven, bile su mi tvrde pete kao u konja kopite, te sam višeputa crnostrijeku smrskao glavu kao gljistini, ni malo se ne bojeći, da bi me ubola zmijinska kost u golu petu. Izbjegavao sam uvijek nošnju čarapa i smatrao ih okovima oko nogu. Košulju sam držao kao mrtvačko odijelo, sve bi me nešto iz nje klalo, te zato je nosim po jačermi, da se manje među ljudima drpljem.

Želite znati, čim sam se najviše hranio?

E, braćo moja draga, hrana mi bila: pušikaša, maslokaša, sječerna pura, grahov kruh, a svemu začina: dobar tek, pasji i vučji glad. Sve me se primalo i ja svega. Omršaj mi bivao kroz cijelu godinu: mješčić sira, trbuščić masla, stara ovčina o Božiću pridušena, i mjehur ulja, ako bih niz praljak začinjao. — Ta mogao bi me tko sto puta primjeriti, šta sam sama divljega zelja, ponajviše suhoparna pokusao: sirove

* Od svibnja 1814. do svibnja 1817. — Pisac.

kuke, grzdulje, mišakinje, klobučca, kokošje volje, kozjega roga, volunjskoga uha i hiljadu drugih. Isto tako divljega voća: lo=znice, divljakinje. kruščetine, oskoruše, brekinje drenjine, ku=pine i šta ti ja znam.

Starcu se zadrijemalo, te se uzvali i u polusnu poče mo=liti: — »Legoh spati, Boga zvati: Bog se diže na nebesa, nebesa se otvoriše, anđeli se pokloniše, hude stvari pobje=goše, bježeć noge polomiše, u more se utopiše, osta djeva okrunjena, puna duha napunjena. Sačuvaj nas, mili Bože, od vile vještice, puke puščice, od groma letućeg, od zmije lizuće, od vode utopa, od zmije ukolja, od vuka i hajduka, od zmije i pauka! — Milostivi vječni Bože, u ruke tvoje izručujem dušu svoju, da mi griješna ne pogine, dok mi tijelo pre=počine!«

Izgovoriv »Djelo skrušenja«, usnu.

V.

Jutros starac podvio noge na zelenom dvorištu, natrpao oko sebe mačkovine i sljeza punu kapetinu, pa metnuo na glavu, te popijeva kao kosovac pod prisojnim dračevim busom:

— Gdje su — veli — vinske mješine Kraljevića Marka, gdje li sablja Janković Stojana, koji no je presijecao konja i junaka i još zemlje zahvatao? Nesta konja i konjanika, nesta vojnika oklopnika, nema vina ni ovnovoga mesa, — hrane junačke, nema kahve ni duhana, — zabave gospodske! — Divi su se stećcima umetali, a divice im umetaljke s mjesta na mjesto prenosile, u crnoj jačermi idući i kudelju predući. Slabašni su danaske i rđobitni ljudi, koji će valjda čudoviti sitnež poroditi, ako se iskoli proricanje: »Djeca će djecu ra=đati, djecu će zubi boljeti, peterica će pod jednim trsom ku=pusa plandovati, uz lonac ljestve će prislanjati, dvojica jedno jaje tovariti, u pladnju se vode dušiti!«

— Toga nešto, moj pijevče, davno je bilo, — rekoh mu s nogu — a nešto će kasno biti ili vjerovatno i ne biti, nego der ti pripovjedaj o svome junaštvu, ako si kakvo uradio, kad si bio u napunu!

— Malo je moje junaštvo bivalo, — zaokupi starac, — i to ako se strah i bijeg mogu nazvati junaštvom. U vola bodača isparana zadnjica, u bukača svrnuti rozi, u čovjeka umetača prosut drob, u rvača izlomljena rebra i povornjača. Ne znam nijednoga smjela junaka, koji nije barem dva puta bijen bio. Jedan kamiš — drugom po glavi — davao, dva primao. S konja hasi ukidivao se, a na glavu se dočekivao!

Najviše moje junaštvo bilo, kadno ukrotih divljega konja, ubih divljega prasca, razplaših deset vukova i pobjegoh iz vitinskoga rata. Iza kuge mnogo podivljalo konja i krmenja, mnogo se pusta vuka k planina ovuda sleglo. Dok bi sunce zašlo, odmah bi Malič zaglušili vuci urlikanjem i vijanjem. Bože, pokojni mi brat i ja, nemajući nikakova konja, zamje=rili dolje kod »Mutne kamenice« pred jednim presjekom konj=sko plandište, te on natjera jato konja prdaljkom, a ja se objesim o grani gusta makljena, da se na kojega hitim. Cas=kom dobrza jato u plandište i meni među noge kao u ce=rovu supotu* lijep jedan zvjezdast vranac, vas se sjaji, a ja hitro na nj, uhvativ se oko njega kao pijavica. Rzao, vris=kao, pô dana me nosao — mislio sam, da me kuća više ne viđa — dok na jednom stao dršćući kao prut, vas u goloj vodi i ja i on. Zauzdam ga ličinom i povedem — nikad bo=ljega vranca.

Čujte sad, kako sam ubio divljega krmka, a on prekosio medvjeda! Istina živa!

U brdu s velike kruške nešto mnogo krušaka orilo i jelo. Jedno jutro iđem čekati. Popeo se ja na krušku zapev pâs strukanac za jedan odsječak, da se ne bih ukinuo, nategao pušku, pak dušu u se. Malo postav, evo ti s jedne strane medvjeda, a s druge krmčine od dva tovara mesa. Naglo voće zoblju i posve neprijateljski se gledaju. Spopao me strah i čudo, što ću sad? Ako upalim u krmka, ubit će me med=vjed, ako u medvjeda, uteče mi krmak. Žao mi bilo, bolan ne bio, pustit onliko meso, slaninu, salo. Hajde, pomozi Bože, zapalit ću u krmka, da medvjed uteče. Dreknu puščetina, prope se krmčina, pa na medvjeda i odmah ga zadavi, — dobro moje i oboje! Grdna zvijer medvjed: to je grijeh ura=dio, kad je Bog čovjeka u medvjeda pretvorio, što kuhajući kruh u nj se pomokrio, kad mu nije vode doteklo! Rđa ga ubila tamna! Lijepa je ptica kukavica, jer je od djevojke po=stala, kad je ubila brata brabonjkom mošnje, s njim se u lu=

* Račvast odeblji kolac. — Pisac.

dosti igrajući. Bili su jedinak i jedinica, te tako ona po gori žaleći, od tuge i čemera posta »kukavica«. Što se tiče vuka, otkada sam se slučajno u mraku s njegovom šunjkom, studenom kao grudom snijega, poljubio i raskrivio se, što mi je grlo moglo, uvijek sam strahovao. Pitate li to kako?

Susreli se obnoć na stubli, on odonuda, ja odovuda! Da vuk ćuti kao što pas, ne bi ništa od njeg moglo ostati. U tome prevario ga pas, kažu, kad mu je dao svoju brzinu, a vuk njemu ćutinu! Tako se pogodili.

— To je tebe, Ivane, vuk plašio, ma daj, kako si ti više vukova rastjerao? — prekidoh ga ja.

— Evo kako! Slušaj! — reče. — Kad je više vojnika, slobodnija je vojska; tako kad je vučljivije, za čudo smjeliji su vuci. Pošao sam jedne večeri kasno u vrh ograde donijeti panj na vatru, kad u jednoj rupetini zavija vuk, a ja ću kao od šale: »Ha, ha! ušćula, ha pust!« Šta mislite, jadna ti majka, u isti mah, bi reći, oživi sva šuma, stade ih skomlicljavina, rega, odvijavanje iz drugih rupetina! Panj na zemlju, kapu u vis, brze noge poput zeca niz ogradu kući. Obazdrijev se na pravu, ugledah nekoliko svijeća, upaljenih po gori — to ne bile svijeće, nego vučje oči se sjajile. Jaoh meni, što će biti? »Na moju u mal dušu«, zavapih, »izjest će mi ono brava, a tko zna kako će i meni jadniku proći strahovita noć?!« Bijaše mi velika prazna uliština pred kućom. U nj sam tukao sve dok ga nisam u duge iskrojio, onda njim na vatru, pa gorućim zubljama prema svijetlu po šumi. Zadavam ti besjedu, odbiše se, a ja svu noć s drenovim opaljenim ražnjem i sjekirom stražio. Sutradan sam ti propjevao, svrćući jasenovu trubaljku: »Poskoči kora od drveta, kano mješčić od jareta, pusti drvo sok, iz vučjeg ti mijeha smok«.

Ovom srećom svrnuta, na zavojke nasječena i napravljena trubaljka služila mi obdan da gonim onu neman. Pošto je bilo sramota noću trubiti, ja bih pripravio mnogo jasenova, grabova i tilova živoga ugljena, pa na mokroj stijeni s večera i više puta preko noći tukao drvenim batom što bi drekalo kao mala puška i odjekivalo na sve četiri strane »tum bum«,

Ako i pri čem ima đavlije pritrve, to je pri vuku ima: on više pokolje, nego može izjesti, na to ga sam đavo potiče, da više u puku grijeha pane.

— Pravi si ti, moj starče, bio plašivuk — rekoh mu — te, ako si ti tako na Utvici vojsku plašio, bit će da si veliko junaštvo uradio. Ded kaži, kad je bio taj utvički rat i kako se dovršio?

— Utvički rat, komu reku »bježana« — što je mnogo svijeta bježalo preko međe u Dalmaciju — proslijedi starac — bio je u proljeće o kopanju kukuruza petnaeste godine po kugi.* Meni onda bilo 23 godine. Iz kog je uzroka nekakov Osmanbeg Azijanac nasrnuo na Hadžikapetana, ljubuškog mudira, da ga svrgne ili podvrgne, ja sâm ne znam, samo znam, da nas je Hadžikapetan sa svojim kavazima skupio do 300 golorukih i golotrbih Bekijana, »bez hrane i džebane«, što no reku, te nas dotjerao ka grabovu vrelu u Utvicu. Hadžikapetanova je možda namjera bila ne biti se, nego ovom množinom zastrašiti Osmanbega. Nu ne uplašio se Osmanbeže, nego jedno krilo svoje čete upravio na utvički klanac a drugo ispod pčelinke preko Krstaca.

Dok se ljuto puškarasmo u klancu, zavikaše neki naši: »Udrite, nesta praha i olova«, usu puška iza leđa, razbjegosmo se kao jarebičići, neki preko vode, neki uza Šiljevišta i ja s njima, a naš ti vojskovođa Hadžikapetan na hatu uz Tihaljinu put Dalmacije. Pogibe naših 12 do 15, a Osmanbegov sam nakomica Šabanac. Osmanbeg našima izodsijecao glave i slavodobitno pronio u Vitinu do Hadžikapetanova dvora, dvor zapalio i u Ljubuški se povratio. Ondje, pobojav se, da ne bi bježan na njega izveo njemačku vojsku, nakupi krpetina i svali čadorina na gradu u suhe čatrnje, te zapali, da više dana puše i neprijatelja straše, dok ne bi pobjegao na more dobitnik. Tako i bilo: gradske čatrnje vavijek za petnaest dana dimile, a Osmanbežina od slavnog straha odstrugala preko Metkovića u Brusu.

Do koji dan poginulih naših pošle žene na mezovo, po čarapama ih poznavale, tužno oplakale, u ječermama pržine donosile i svaka svoga vojna na mjestu lijepo ukopala. A njihovim glavama neke godine vrli Muhamedbeg Kapetanović iz harnosti što ih djeda mu dadoše podiže lijep spomenik, od svojih dvora u Vitini. Hvala mu!

»Stravić koze pase«. Da ti ne budem onda utekao, danas bi od mene Vitinjani lonce pravili! Strah je najbolja junačina

* Dan 1. lipnja 1832. — Pisac.

na svijetu i kad stoji i kad bježi: kad stoji tvrđave pravi i oružje namiče, a kad bježi, u onu se uzda, »blaženi koji bježe, jer će oni uteći«.

– Dakle, stari, kad je tako – preuzeh ja – živio strah!

– Živio i ne živio! – reče on – i ne bilo ga! A kad ga bude, domišljat ćemo mu se kao i dosle!

Stisnuše se starcu oči, te poče pred spavanje moliti: – »Sačuvaj nas Bože od kuge, glada, vojske, od bijesna pseteta ujêsti, od zle žene oblasti!« pa zahrka.

VI.

Dan nagnuo. Stari se pripovjedač u hladu naspavao. Izvrnuo kapu prema suncu, pa pogađa, koliko ima sati do mraka! – Onda jami svoju drenovaču i mjeri šakom nad šaku, da vidi koliko mu aršina duga, ali do osam šaka ne broji: jedna, dvije, tri, nego: »Aršinu! – Oj! – Gdje si bio? – U gori! – Šta si radio? – Rastao! – Za šta? – Za aršina!«

U te mjere navuče se s mora ispod sunca teška crna krpa oblaka, daleko negdje zagrmi, na što starac, obazrijev se, reče:

Oslobodi nas, Gospodine, od munje, grada, groma, sušne, bezvodne i zle godine!

Oblak brže letio, hučeći sa sijevanjem dragušice, nad nas se nanio turoban kao mrka noć: sijevnu, prolomi se, puče grom u jednu hrid na vrh brda, skoči iz hlada starac, kano zec, ubježe k meni u kuću, ispred sebe križajući i moleći: – »Isus i Marija, Petar i Andrija i Ilija ognjeni, koji grome odgoni, bježi rude Hirudica, majka ti je poganica, od Boga prokleta, od svetog Ive sapeta«.

Prozuja oluja, razgali se, nadođe noć, ugleda se mladi mjesec. Starac reče, neka se iznese ogledalo, da vidi, koliko mu ima večeri od mijene. Pogodismo bolje, nego iz Stoljetnjaka! U ogjedalu tri roga – tri večeri.

Po večeri na vedroj hladnoj noći, dovezah se ja gostu dalje štošta natucati.

– Vidi se, moj Ivko, iz tvoga dosadašnjeg pričanja, da si dosta iskren čovjek, te da samu istinu događaja pripovijedaš, ne hvaleći sebe, a i ne kudeći. Nu, velika skrovišta i

tajne u dnu srca čovječjega skrivaju se, a da se višeputa i ne osjećaju. Motreći tvoj priprosti i dugi život, zastrijeva mi vid gusta tmina, kroz koju ne može se razabrati, a još manje riješiti mučna zagonetka ljudskoga života. Ta je: što se ti nijesi ženio, nego radije ostao djevcem, obrav sam na samu bez društva živjeti!! Sad ćete podrugljivo zvati usidjelicom i samčinom.

– Kad komu svijest zađe – doviknu lukavo djevac – sve mu se naokolo preokrenuto pričini. Tkalja se nije čudila svojoj tari, ali se čudio mudrac iz svijeta njezinim klašnjama, što i kako su tkane, da su im dlake i biči na obadvije strane! Moje djevičanstvo i samostanstvo sa mnom se rodilo i ostarjelo, pa eto nekomu se pričinja tamnom zagonetkom! Znate: »Bog čistoću ljubi. Blaženi čistog srca, jer će oni Boga vidjeti«. Tko se ženi, prostost gubi, teške odgovornosti sa ženidbom prti, pune ruke posla sebi pravi, a neoženjen toga nema, prost je, »gdje mu glava, tu mu hrana« i svijet je nadmudrio. Sve drugo, osim toga, što me prisili ovako ostati, ne bih vam do zore mogao izkazati. A šta pomaže?

– To bi mi sasma drago bilo čuti – nadovezah ja – ima vremena dosta i do pô noći, pa što ne mogneš večeras, ti ćeš sutra. Odahni maločak, pa proslijedi, eno ti vatre!

Iza kratka oduška nastavi djevac dalje:

– Kad je tomu bilo vrijeme, nije mi bilo u glavi ne ženiti se, a uz to nijesam bio ni »prosac izbirač« pak da ostanem »neoženjen otirač«, nego pomišljajući uzeti drugaricu od poštena koljena, zdravu, okretnu, umnu, bojao sam se kao jučerašnjeg groma, da se ne bih prevario, te uzeo kakovu nečešljanu, suhoruku ostalež, koja gdje se ugnijezdi, sve otruje i mužu svom napravi vječnu nesreću.

Zalazim po selima da izvidim, što se tamo radi. Vidjeh svašta, te me tuđa nesreća nauči pameti i odvrati od svake namisli da se ženim. »Duga kosa, kratka pamet«. »Jedna glava, sto jezika«. Kazaše mi, kako je na zločestoj ženi vražija vražija glava, a na vragu njezina. To je davno ostalo. Povidi neki pametan na brojnu sijelu ovako: Žestoko se posvadili vrag i žena. Šalje Gospodin sv. Petra, da ih pomiri. Ne mogavši ih ni na jednu ruku svetac izmiriti, ocapari oboma glave crnosapčinom i kaže Gospodinu. Ovaj ga ukori i naloži mu, da odmah ide metnuti glave na trupla, prekrižiti i uskri-

siti ih. U hitnji promijeni im glave! Ovo lakrdisanje bi mi od koristi, što mislih na prokletu žensku jezičinu. Kako je zla žena za inad mužu skočila u jamu i tamo namjerivši se na rpu vragova, hametom ih potukla, da jedan izbjegavši njezinu jaru, nije se dao nikako natrag strpati! Vidjeh, gdje žena ide od drûge do drûge, ne bi li je koja iščešljala! Tupa ljudina valjanoj ženi i dobroj isto može biti na veliku nesreću, kadno joj se muž zove »Petar Aničin«, a ona nosa po selu utopljene opanke, da joj ih tko okruži, nabode i kljun zametne; sjekiru nasadi; gužvu na šeper smota i obruč na jaku!

Teško opet mužu, koji u jedno selo nosi vunu na vlačenje i prelo, u drugo na tkanje, krojenje i šilo gaća, jer mu je žena nesručna. Teško njemu, kad dijete pita i ljulja; teško njemu, kad ide u drva i na vodu; teško njemu, kad pred ljudima dlake iz kruha čupa; teško njemu, kad košulju oblači, a ona mu se oko tijela hvata, kao da ju je krava žvakala, a ne vješta žena prala; teško njemu, kad crne haljine oblači, bijelim koncem okrpljene! Teško njemu ...

Kad u siromašku klijet stupiš, umah vidiš ako »stoji kuća na ženi«, ili žena na kući, a nered i nečistoća u kući.

— Ima ih — među nama budi rečeno — ne bi im čovjek — Bože ne pokaraj — oraha iz ruku jeo. E pa šta ćeš? Je li de bolje, da sam ovako čist na čistu ostao, nego da sam onako u slučaju sa sinjom kukavicom tužnu pjesmu skladao i smrcu molio, da me prekine?

— Jest, stoputa — pridodah ja — i nosi te tvoji jadi s tvojim nabrajanjem, idi spavati, pričinjaš mi se kao kakva noćna utvara! Hvala nebu, kad si umaknuo!

— Nisam još svršio, sutra ću nadopuniti — reče djevac, — te podbiv svoju čobansku kabanicu, ode pod brijest na travu. Dvaput zijevnu, jednom se pruži.

Još se nije bilo dobro ni rasvanulo evo starca, da iskaže, što mu je noćaske zaostalo. Ončas poče: — Kad sam več bio izvadio iz glave prositi ma bilo koju udadbenicu, onda usadilą u glavu ženskadija prositi mene, ali me ne isprosiše. Čujah nekoć od pametnih ljudi, kako su ženetine prevarile jednoga mudroga, jednoga jakoga, jednoga svetoga čovjeka, te sam se vrlo bojao i od njih uklanjao, nikad se s njima ne upušćajući u besposlonen razgovor. »Tko se čuva i Bog ga čuva«. Činih uprav, da ono sadam napasnika, koji se nalaze

kod muška, prijeđe k ono sadamnaest, koji se nalaze kod ženska, u vrijeme ženidbe, te bude onamo dvajest i četiri, a ovamo nijednoga. Tako i bilo, sudeći po prošnji, kojom su me nesuđenice prosile. Neke bi propitkivale po materi, po strini, po tetki i koje kako: »Misli li se Ivko ženiti?« Druge bi me opet žalile, veleći: »Pusta šteta, da onakav momak kao zlatna jabuka, ne će na vrijeme crn, da se ženi«. Treće bi pitale: »Šta je neženji Ivancu, što je onako zamlaćem i postidan, pa nikad ni pogledati na koju lijepu udadbenicu? Bože ga sačuvaj od ureka! Postat će suhom panjinom!

Ja bih na sve odgovorio, da se one ne staraju mojom sudbinom, nego sobom. Mnogoput ugledav me kod marve čobanice, jedna bi drugoj pothuknula, s namjerom možda ne, bi li ja kojoj došao. Čestoputa idući svetkovinom k Službi Božjoj, jamilo bi se po ruke jato djevojaka, te prolazeći kraj mene, rekla bi koja, smiješeći se podrugljivo: »Nemojte gurnuti staroga, da siromašak ne padne!« Katkad bi koja zaklještila u me očima, kao lisica u pijevca, rekav: Nu, kako mu snijeg iz očiju kapi!« »Samčina bez srca!« Svakoj ja odvraćah srdito i otresito starom izrekom: »Udala se tuka za duduka, ni u tuke ruha, ni u duduka kruha!«

VII.

Poslije podne pripovijedao mi starac, kako je u prastara vremena kamen bio mekan; kako je rasla gora i kupina! — Rastao kamen, pitao ga Bog, dokle će rasti, on mu odgovori: »Dokle mi bude drago«. Onda mu Bog reče, da se, onamo on, okamenio! Tako i bilo. Rasla gora, pitao je Bog, dokle će rasti, a ona će mu: »Dokle mi ti budeš rekao!« Tada joj odredi, da se zimi crni, svakoga proljeća preporađa, ljeti zeleni. Pitao kupine, dokle će rasti, ona mu reče:

»Dokle i gora!« Naredi Bog, da uvijek raste, a vrh joj se u zemlju zabada. To se sve obistinilo, kako eto vidimo očima i pipamo rukama.

Dok ovako od prilike starac bajaše, nestrpljivo mu odkazah, da ga odmetnem:

— Sivi moj sokole, prava si ti bajalica, sve nekakove bajke ističeš! Kazat ću ja tebi nešto ozbiljnijega. Polovica ljudskoga plemena umre do 17. godine; od stotinu ih jedva

jedno čeljade stigne na 60. godinu. Najdalje se granice uopće 70 godina. Kadšto među mogućima, koji trijezno žive, nađe se koji u 80. godini. Što je više od ovoga vijeka to je sam jad, bolest i ježeva muka, zlatane moj. Tvojih devedeset ljeta dosta ti je muke zadalo, a i ti njima mudro ih varajući, te bi sada volio umrijeti, nego se s njima iznovice porvati. Promisli dobro!

Mudri jedan čovjek veli: »Nitko nije tako sretno živio, komu bi se drago bilo opet roditi! Tko bi htio trpjeti materinjega trbuha robijašnicu, preuzeti ludost nejakosti, strah djetinstva, pogibelj mladosti, obavljanja muževnosti, trude starosti?«

– Čudnovato je, da si ti toliki niz godina nadjačao, skarno živeći u zgoljnoj čežnji i oskudici. Deder pokaži, kakvo ti je zdravlje bivalo, kako si se vladao i od nezgoda branio, ama nemoj miješati bajki!

Na ove ponude očepi stari opisivati:

– Moje lijepo zdravlje svagda mi je izvrsno služilo. Ako gdje malo nazebi i očuj kakovu hunjavicu, onda se nadri kaše, zabijeljene jemužom, pak upeci sad čelo, sad tabane u dobru vatru. To sam naučio od lovnoga vižleta, koje umorno odmah noge upeče, pa sutra brže, nego danas. Drugih ljekarija uzimao nijesam nikad, osim što bi gdjekad žvakao kadulje i poda se metao, da me pričuva od grča i zubne bolesti. Jedni se liječe lijekovitim travama: kozjom bradom, bokvicom, lukovcem, križalinom, metvicom, odoljenom i su stotinu nekakovih. To je lako onda samo bilo, kad su »trave govorile«, koja je od koje bôle prijeka ljekarija, a sada, kad su onijemile, nezgodno se njima liječiti. Samo znadem, da je dobro ripljinu pod kapu metnuti na glavu, kad te tko znojna obrije tupom britvetinom, a ne utareš se vodom, pa digne više kože nego kose! Dobro je lijepa duhana zapaliti, da te umorna voda ne posiječe. Na duhandžiju ne smjedu ospice, ni kratelj, pa valjda ni kuga, kako čujem.

– Bit će istina – utekoh se starcu u riječ – pošto je duhanjska biljka jako otrovna, te sićušni leptir, nahodeći se onim bolestima, ili posve otruje, ili otpudi. Neka vrag goni gorega! De, ti sad slijedi!

– Kad bi gdjekada nabasao na ognjuštinu ili drugu otrovnu boleštinu – reče starac – brzo bih se mašio pod pazuho, pa potegni što ikada mogu u nos potine! Vrijeme sam mjerio po zvijezdama »Vlasiću«, kad ova u travnju do srpnja zađi, po »Gospinu kolu«, po »Sv. Petra štapima«, po »Salomunovu slovu«, po »Kumovoj slami«, »Svijetlici« i »Danici«.

Na oblačnu danu vremenokazom mi bivala ovčja i kozja zenica, koja k mraku dođe na okrug, a po danu stoji na dugulj. U mrkloj noći mi kazivao dobu pijevac u samoći i stiskivanje prstiju u kôku. Ako se mali prst i prstenski ne dadu dotjerati k drugima, rano je, lezi, ako li ih sve čvrsto skupiš, kasno je, naspavao si se, ustaj! Uupće radio sam biti tih i miran, bez srdžbe, bez zavisti, bez grijeha. Više sam mislio, nego govorio, medju ljude zalazio, slušao njihove razgovore, a i oni po redu moje. Vladali se.

Najljuće nezgode i strahovanja bila su mi na neplodnim godinama suh crni kruh, na plodnima krađa, grabež, na sušnima zmijetine, kravosci, poskoci, plavostrijeci, ljutice i ine druge, u zidini miši, stahori, pauci.

Svemu sam marljivo doskakivao: kruh u kupusno obareno lišće zavijao, da manje grlo para, psa po repu vučjim salom mazao, da noću laje kao po zubima mlaćen, mokračom mjesto okruživao, gdje bi ležao, da mi koja zmija ne bi na znoj došla i ujela, mâčku rep odsijecao, da ne plaši miša u zasjedi! – Da je mokrača zmiji smrtonosna, iskusih u mladosti, kad sam crnostrijeka s drijena – s oproštenjem – pomokrio i on umah crknuo. Otkada je ukinuto, kao praznovjerna stvar, gatanje »u pleće«, »vađenje usjala gvožđa iz vruće vode«, a davno se »veruga pravde« u nebo povratila, ustežući se od ruke krivca, jer je pravednika veoma malo bilo, koji bi mogli za nju prihvatiti, sada u zamjenu nastupio zajam i kamate. – Ne smijem ti oteti, ne mogu ti ukrasti, daj mi zajmi! Daj na odugu . . . !

VIII.

Danas 9. kolovoza, upalila nebeska glavnja. Naš se stari basnoljub pod brijestom u hladu zacrvenio, kao kukurijek, odložio košulju, obukao bijelu ječermu, odvalio podlaktice gole, kano ti dvije plužne ralice, jamio zelenu granu, pa gonja muhe, proklinjući, da im se pas mesa nabijao i da ih vrag odnosio sve redom.

Došav k njemu, kažem šaleći se:
– Pun si ti, stari, šarovitih buha!
– Jesam, evo – reče. – Buha i muha, sve ih vrag pokupio, izjedoše me živa. Ovako me je od postanka sveđer jad jadu predavao kao buhe muhama i ove onima; sveđer vjetar s poramice na poramicu, s promahje na nogavicu lahorio. »Svakom svačije, mački mačiji!« – – Šta ćeš de!? »Tvrđe drvo i kamen«. Iš! zvrk! nu, kolika je, ona se živa ogulila!

Iza moga povratka u kolibu poče stari sam glasno pojati:

– Sv. Pere u raj grede,
Za njim otac tekom teče:
– Stani, čekaj, sine Pere,
I ja ć' s tobom u raj gresti!
Neš ti sa mnom u raj gresti!
Ti si tamo volar, bio,
Mrginje si preorao,
Tijelu malo zadobio,
Duši mjesto izgubio.
Puče dlaka preko pakla,
Pade otac u dno pakla!

Isto tako poja o materi, tkalji i o sestri vezilji Perinoj, da je prva utrške ustavljala, druga ureske, obadvije tešku plaću uzimale.

Na četvrtom mjestu dolazi Nikola, Perin brat, komu Pere odgovara:

Mo'š ti Niko sa mnom u raj gresti,
Ti si tamo čoban bio,
Blizu puta plandovao,
Tko je žedan ishodio,
Ti si njega napojio,
Tko je gladan bio,
Ti si njega nahranio,
Tko je goljahan bio,
Ti si njega z'odjenuo:
Tijelu puno zadobio,
Duši mjesto ugrabio.

Da starac popuni basnu, stade ostalima kazivati, kako je Pere s Nikolom nadovezivao dlake i vodio mater iz pakla, a ona došav pod rub i vidjevši, da se sila duša oko nje uhvatila, rekne:

»Treni Pere, ostao pakao prazan!«

Trene Pere:

»Puče dlaka, pade majka u dno pakla!«

– Jesam li ti rekao – poviknuh ja iz kolibe – da se prođeš bajki, nesrećo stara?

– To ništa istinito nije što ti nabrajaš, nego bi bajka mogla poučiti onoga, tko je pravo razumio, da se ljudi, – koji mu drago bili – zlo čineći gube, a dobro djelujući spasuju; kao što i zavidnici, što drugomu žele, sami postizuju. Vječna je istina, da se iz pakla ne izlazi. Ej stari!

Naš narod obiluje bajkama, a još više slutnjama, čudilima, posve strašilima, koja ni iz daleka nijesu istinita niti mogu biti. Taka su vam: zvijezde repatice, jake vjetrine, metežne viharine, krika noćnih ptičetina, šetkovo lajanje, da se kopile krivi; kokošje pjevanje, da će umrijeti kućni starješina i tisuća drugih. Ti si ih sam, držim, premnogo ili čuo pripovijedati ili mnogo iskusio.

– Jesam – doda starac – i ne bih vam ih do sutra ispripovijedao. Nu slušajte samo malo ove: okladio se slobodan momak na noćnom sijelu, donijeti iz groblja mrtvoga glavu. Jamio, nosio, a u glavi bio slijepi miš; počme miš lepršati i cvrkati, a on drhtati i bježati. Baci glavurinu u kuću, miš skoči u vatru, a junak od straha pane u nesvjesticu.

– Isto tako okladi se na posijelu smjela djevojka, obnoć ostaviti kudelju na groblju. Došav onamo, zabode kudelju kroz skut haljine u zemlju. Zapev sa tako, nađu je mrtvu! Hm! oklada . . . !

– Jedan u vitini usuo soli u propalu torbu, na vrh metnuo praznu začepljenu tikvu, pošao kasno preko poplavljenoga veljačkog polja. Trusila se sô po vodi, a on mislio, da ga nešto pijeskom posiplje, te nadadne bježati, a tikva očepiv se, počme zviždukati, te jedva živ dopao kući s praznom torbom i šupljom tikvom! – Tako ljudi kazuju.

Čujte, što se meni istomu dogodilo! Pošao sam jednoć kasno na staju u »ljut«. Premetnuh se šarom, te idući stazom vidim, gdje se valja nekakav koš preda mnom. Zdimih u nj

kao u zeca i u veliku strahu pobjegoh natrag. Sutradan idem vidjeti nijesam li ga umlatio. Kad onamo, imao sam šta naći: mrtvu lisicu i dvanaest kod nje mrtvih kokošiju! Vučjeg je ona soja, vražje kotilo, koliko toliko! Metne kokošje vratove jedan preko drugog, isumita i nosi. Živu je odnio vrag! Drugiput, idući iz mlinice »Nezdravice«, vrkne konj i ja ugledam nešto u bijelu za dva boja visoko, sve se k putu naginje. Potegnem kremenjaču i poviknem:

— Ukloni se, strašilo, s puta, ubit ću te, da si crni đavo! A ono sve jednako se klanja! Imadijah pet, šest hitaca, upalih jednom, — ništa, drugi put, — ni maknuti! Smrče mi se. Nahrupih putem za uplašenim konjem, pa još jednu vragu, taman u prsa na, a drugu trčući opalih preko sebe, ne bi li se neman uspregla, ako bi po čem za mnom potekla! Iza dva dni bortanja, pođem gledati ja strvi ja krvi. Došav k plašilištu, zgledam na veliko svoje čudo gnjilo dubinu i pred njom prebijenu kupinu, od dubine puščano zrno odvalilo komad gnjiladine i prebilo kupinu, kojom je vjetar mahao, kad sprijeda u tobožnju prikazu one kobne noći iz puške zapalih! Kako sam ti se tada sam od sebe zastidio, nikad me više ništa ne poplaši. Da je poslije preda me rogat vrag izašao, držao bi ga za kakovu naravnu noćnu sjenu.

— Eto vidiš — pritvrdih staromu, smijući se — koliko je u tomu bilo istinitosti, toliko je ima i u drugim izmišljenim utvarama. Vile s jednom nogom magaretijom, drugom ljudskom: more sa zvekom nakita, vještice s vražjim pečatom kao mačjom stopom na lopatici, vilinsko kolo i zeleni kruh, svega u vila ima, što u »nijeka« neima, da vile dobre konje jahaju i grive im upliću, zle oči da mogu posjeći lijepo dijete i prikladno ždrijebe i trista sličnih praznovjernih gatalica: sve nam je ovo vražja i svjetska puka izmišljotina! Držiš li išto do toga?

— Nikad ništa.

Ispriča se starac, da u što takova vjerovao nije, već da je vidio u životu mnogo čudnovatih pojava, koje bi sutra ispripovijedao.

IX.

Da si jutros rano iz potaje neopažen motrio u kršnu hladu drevnoga brijesta od trista godina, devedeset godišnjega djevca vido bi, kako su ga zaokupile nekakove duboke, čarobne misli. Sad se zagleda u visoke vrške brijesta, sad metnuv ruke na oči, gleda u brdo, onda okrene se pa daleko niz polje, po kojiput upre rogošom u čelo, a po koji nasloni glavu na šaku i podnijemi se: znamenje, da nekakove stare uspomene u pamet dozivlje. Za tim ispravi se i gudi:

— Crn vran gavran, oštrokljunast, modrokljunast, usku nisku dasku procokota.

Kad čovjek ostari, reku, povrati se na djetinstvo: tako i naš starac dozivlje danas dječinje »kovilje u varićak«. Besposlena djeca nad iskidanim slamkama vrte kapom i viču: »Poleti kovilja u varićak, poleti, poleti« i one im se u kapu zabodu.

— Baci ti danas stari — napomenuh mu iz daljega — te modro-kljune, pa der pripovijedaj, što si sinoć obećao, naime one čudnovate pojave, tlapnje, čudesa, šta li si mislio?

— Nisu klapnje, već žive istine — odvrati starac — niti su uprav čudesa, nego meni čudnovate stvari i zamršeni prigođaji, kojih nijesam vrijedan pojmiti ni razumjeti.

— Ma kakove bi bile od prilike te tvoje sretne slutnje? — priupitah.

E, ima ih sila božja, — nastavi starac — nabrojit ću samo nekoliko: kako lisica ustrijeli sa zemlje na vrh ovoga brijesta kokoš i ona preda nju pane, kao da si je iz puške ubio!? Kako zmija, debela koliko palac, požđere čitavu živu jarebicu!? Kako opet druga ustrijeli prepelicu u zraku sto aršina visoko!? To sam svojim očima gledao, gdje ptica nad njom cvrčeći i čevrtajući se u čeljusti joj upade. Ako što povrh zmije baciš, ptica će odletjeti. Ljudi kazuju: sve joj nesretnici tijelo stuci, ostavi samo glavu, ona će, mjesto joj prokleto, živjeti. Taka njezina otrovnica glava, što god zapuhne ili ujede, ostati živo ne može. Pripovijedali su mi ljudi, kojima se može vjerovati, kako je u nekoga listom ginula marva. Čeljad se stravila, čudila i pretraživala, kad ugledaju, gdje se u bunini prevrne nakakav roščić, našli u njem živu zmijinsku glavu, koja je klala marvu. Gdje je kuću našla žalost je njezina udarila i ona jutra ne dočekala! Čudnovato! Kazivali su mudraci, koji su svete knjige listali, da je đavao u prilici zmije prevario prvu ženu na svijetu, a ona svoga muža, pokučivši mu lijepu jabuku. Po tom je ostalo, da u svakoga čovjeka vidi se jabučica na grlu, što žena nema

pošto je žena svoju poždrla, a čovjeku u grlu ostala. Zmija može zaosinjiti: vidiš je tanku kao onaj prut, a ona je debela kao štap; samo je u svoj svojoj veličini može vidjeti nepodmetnut ždrijebac, koji nikad vatre nije vidjeo! Čini se, ljudi moji, da pri njoj ima đavolske, jer ni od šta ne može čovjek imati straha, koliko od zmije, ma da je i najmanja. Mravi su mudri i bojazni. Neke godine u našem selu jednomu čovjeku za pô dana odnijeli devet oka ozimice, al kad počelo grmiti pobojali se groma i sve mu povratili.

— Ne znadu mravi za grijeh, nego se boje, da im voda žita ne odnese, — ej, stari, — upletoh se ja — a on kašljuknu i opljucnu, pa proslijedi!

— Oni vrh bršljanu ogrizaju, da uz dub ne raste, a žitu klicu, da ne pronikne! Miš se uhvati oko jaja a drugi jami i njega i jaje, pa nosi u gnijezdo. Svašta je Bog ostavio na svijetu, da ga čovjek pozna, hvali i poštuje. Vuk kolikogod je proždrljiv i okrutan, toliko je i lukav, podmukao i vanredno jak. S toga je ostao štrk i suhonjav zadu, jer ga je sv. Petar omario sviralom, kad mu je na struzi najzadnju ugrabio ovcu milicu. A da ti je straga potpun i gojan, kao što je sprijeda, ne bi od njega jače zvijeri bilo. Predugo bi bilo kazivati, što sam ja viđao u planini i gvozdima, kako najme osvoji na snijegu medvjeda, kako izvuče mrtvu konjinu iz velika gliba za rep, kako u ljuti saginje zelene grane i na njih koze mami, kako krdo krmenja dva love, jedan sprijeda drugi straga! Jednom u gvozdu stade 'njisak mnoge alaše. Umah doletješe na obližnju arvnicu, metnuše se u kolo svevrat preko vtata, mladu ždrebad svrnuše unutra. Istače se obranu daljnu izdržavati se hitar pastuh, kao ždral van što krila nema. Podmotaje glavu, vrišti, razgleda, optrkuje oko kruga, kano ti sito oko matere lane. Dok ovako bojno jato čekalo neprijatelja, s dvije protivne strane laganim korakom nemilim srcem pomoliše dva silna vuka, jedan bijel, drugi zelen; zametnuše on čas krvavu igru, ovaj napada kolobar onaj ždralina. Zelenomu loša sreća bi, jer mu konji razmrskaše pasju glavu: ode s njega, kao da je vrag odnese. Kad vidje bijeli, da mu zaglavi drug, izvalja se u rivini, nazoba se zemlje i zažvali se klipom pa ždralinom. Ovaj ga hitro vrnu u rivinu, gdje se bijeli uklupči, pa mu hiti klip u oči, ždralin glavom uzmahnu, a bijeli prvim nogama za vrat, zadnjim na prsa, pa udri rigaj zemlju u nozdrve, on cikni ljuto, sini vitko, skikni omahnito kruto: zahmân sve, neman uguši, obori. Pade ždralin na crnu zemlju, kano pod britkim nožem janje malo. Vidi ti lukave prijevare, kao u vraga! Vele ljudi, da je svaki bijeli vuk jeo ljudskog mesa, bilo kad mu drago. Ne bih vam znao reći, ili on radi toga zločina pobijeli ili se bijel okoti, te iz naravne žestine i okrutnosti i ljude davi, a nekmo li ne će konje. Susretneš li poganca nenadno, obzinut će te, da ne ćeš moći haknuti ni javiti se! Samo ćeš zjati.

— I ako je sve to začudno, starosti moja, — preuzeh ja — ipak biva po naravnom životinjskomu nagonu bez ikakva očaranja. Kao što je dobri Bog odlikovao čovjeka razumom, tako je obdario životinje naravnim čuvstvom u svemu, što im trebuje da ugodno žive, obstoje, i uzdržavaju se. Kada bi najme orao mrcinjaš, boraveći u visokim pećinama našao lešinu, da mu Bog nije dao izvrstan njuh i mirisanje? Isto tako u nekih životinja vid i sluh izvrsniji su, nego u čovjeku, pak tako recimo i o čem mnogom drugom, što viđamo kod živina. Prirodi i vladanju mnogih živina i mudri se čude. Nešto će ti znanstveno dokazati o tom, nešto samo nagađati prikrivajući kratkost i pličinu svoje pameti, a najviše će toga biti u naravi, što neznamo pogoditi ni mi ni oni. Mogu ljudi svakojako tumačiti, ličiti, priličiti, preokretati, tvari i stvari drugim imenom nazivati, ali u kraj im posve stati nikad za nikad! Evo, što ti kažeš, da vuk može obzinuti, mudri će reći, da to biva, što on mnogo sirove mesine u želučini vari, pa susretnuto čeljade onim zgaranjem zadahne! Kazat će, da kokoši čestim kretanjem vodu na nos, kljun i perje izlučuju — i sto takovih! Ma kako zmija ustrijeli pod oblakom pticu, kasno će ti ga protumačiti!

Vidiš li ovaj smokov list? Vještaci će ovaki napraviti, da ga ne ćeš raspoznati, ma hajde neka ga ožive, da im raste, ako su valjani, — nikad! Drugi će učiniti jaje sasvim slično kokošjemu: ma nekader im se izleže! Hoćeš taman! — nikad. Sam je Bog stvoritelj naravi, a ljudi najmudrije ne stvoriše — ni mušice.

— Eto ih tamo — reče stari, omahnuv rukom — više uvijek neznanja nego umjeća, više tmine, nego svijetlosti. Laže!

X.

Nakon petnaest dana ovdje proboravljenih, stari se uzmučio: premješta se, legne, sjedne, ustane, kao da je na nj poganac napao! Najviše ispod ruke razgleda onamo prema svom kućarku. Približim se k njemu te ću:

– Šta si se uznemirio, je li te što zaboljelo? Ne daj se!

– Pa nije – reče – nego me zabrinulo ono siromaštva kod kuće: ako mi bude mačak podivljao, iskosit će mi miši ono laptima, pa sam ti ostao gol kao prst pod zimu, a mogu mi se u duvaru i zmije zakotiti, ne umjedoh ih obasuti lugom, ne smije miš u lug, jer mu se zasiplje u proklete nozdrve, ne čujem ni pijevca, ima tri četiri dana, tko zna, kud je pristao: odavno sam već i ovdje zasjeo, ima petnaest danaka.

– Pa dobro – odgovorim mu ja – kad užinaš i lijepo te opremim, tamo k večeru, možeš poći, a dotle ćeš štogodirce pripovijediti mi još.

– Smeo sam se – reče – ne znam, šta bih ti već kazao, znaš ih i ti dosta, petljao sam i onako puno, pa sad hoćeš još, da ovako zavaljenim jezikom što brže izbrbljam onu: »Pleti Petre Petru petlju!« Nemam ništa, ne mogu, ne znam.

– Imaš stari, imaš – prisnitih ja, – dug je tvoj vijek!

– Pa evo, kad ćeš na to – ispraviv vrat reče – imadem, počuj! »Tri jednako žarka žarila na nebu sunašca, dva i trećega polovicu popila zmija, drugu polovicu otela brzokrila ptica lastaviea. Otad lastavica vije gnijezdo . . .«

– Bajke su to, – pretrgoh starcu riječ – kad su i kada tri bila na nebu sunca, glavicom te kupusa kumim?

– Ma da kako ćemo – on će – znati postanak dvaju slijepih sunaca i s česa lastavica savija gnijezdo u našim kućama? Evo s česa, da joj zmija ne popije jaja. Ne smije ova na čađu. Mudra to lastavica znade.

– Sanjarijama ne trebuje ni izvora ni uzroka tražiti, znadu se – odgovorih mu, – daj koju drugu!

– Hoćete li – reče – ovu? Pričaju, kad pijevac navrši devetu godinu, da može promijeniti jaje, ovo da može čovjek leći pod svojom pazuhom, pa izleći neku vrstu vraga! Nu ja baš u to ne vjerujem.

– Kako ćeš vjerovati, zlo jutro ti ne bilo – pridodah na to – ta zar ne vidiš, da je gora šurka nego ona prva? Kako će pijevac snijeti jaje, luda glavo?

– A je li bajka – proslijedi djevac – što gonetaju, da se triput na godinu nebesa otvaraju, pa tko ugleda i brže zapita šta mu drago, nebesa će mu dati? Kazuju, kako je nekakav virio glavom kroz gvozdene pregrade i u takom događaju umjesto da zapita: »Dajte mi nebesa veliko blago!« reče u hitnji »veliku glavu«, i odmah mu naraste glava, kolik oratije kolo!? Recimo eto, da je to sklanjavica, zaisto nije ovo, što sam očima vidio: zna se, da u planinskim jamurčinama leže se zmaj, ako ga nitko, reku, ne vidi za devet godina, okrilati i poleti k moru. Vidio sam jednom, gdje se diže nebu pod oblake, dug i debeo kao gredelj, iz rakitskoga gvozda, i ode preko Bijakova na sinje more, gdje će prevaljivati lađe i proždirati utopljenike! Nije? ne će?

– Sve su to iskone gatke – sjetih staroga – izvedene iz prirodnih pripećaja, koji se zgađaju na nebu i na zemlji. Ne kolaju po nebu dokolice, prijatelju moj, i ne padaju na iskona sijela, da zabavljaju besposlenu svjetinu, nego svjetina ludorije sklanja i njima se ludo zabavlja!

– Otpuhni mrvu, pa der mi kaži – prisnaži stari – je li gatka, post joj se njezin izlizao, evo ovo? Bravče, ovčina, kozurina, pa i junetina, kad koje ukolje otrovna zmijetina, sjecaš li mu samo pletitkom iglom oteklinu, dere se i krivi kanda đavli, Bog bio s nama, na lapte kožu s njega gule, a kada ga zdrava obnoć u jari stahor miš, lasica, koji li pasji ruhet, među lopaticama do srca ili u povoru do bubrega grizom progriza, niti tiče, niti miče, nego šuti kao mrtvo! Ljudi s puškom u ruci čekali, misleći na pritrve, pa vidili, gdje stahor pomokri bravče i progriza, a ono miruje! Kakva je to mazalica i pomast? Kažu li naučnici, kako to biva?

– Bježi, baci moj jarane, – odgovorih ja, – ne brinu se mudraci tizim besposlicama.

– Ma da šta oni pripovijedaju najviše? Ta je li naučnik i mudrac, koji valja da odgovori na sve, što ga tko upita? – pridoda znalično starac.

– Visoko mudri lete – kažem mu opet – i znatnijim se stvarima bave: zvijezdama, suncem, mjesecom, mijenom,

pomrćinama sunčanim i mjesečnim i hiljadu drugih. Kazat će ti najme, da je najmanja zvijezda na nebu, viša od sve zemlje na svijetu, koliko tovara imade u suncu težine, od šta je mjesec i koliko je blizu nas, ili daleko od sunca, i što ja znam, čega još ne će, brajane moj mili.

— Ihi! to je prekipjelo i daleko od naše kratke pameti odmaklo — reče u čudu smeten stari — oni živjeli, a i nama ništa ne bilo! Kad oni već to znadu, naravno, da će znati, čim čeljade može izliječiti oči, kad mu se siromašnu micnu, gledajući u mjesečnu mijenu. Poznato nam je svima kao opreznoj pralji, da se, pereš li na mijeni platno i svako prtenište, raspadne i propane. Gnoj, ako mijenom na njivu iznosiš, bit će ti od njega toliko koristi, koliko od lanjskoga snijega, što se diže, leda. Mnogi se tuže, da im se o mijeni i užbi nešto muća u glavi i lize uz povor. Zašto i kako to biva, kažu li ti naučnici? Ima li u tebe u kakvoj tikvici ja rožčiću za to pomasti, da se i stari gdjegod mazne i povornu grotulju natare, kad mu uza nju mravi polizu?

— Nijesam ni slova o tom čitao, niti imam zato ljekovite masti — rekoh mu, pa onda:

— Ej! sokole moj, starče moj, nagnulo sunce za goru zaći, nagnuo ti svom brežuljku poći, gledaj kabanicu, daj ovamo strunjavicu i tikvicu!

— Još jednu kratku — odveza djevac — pa smo gotovi.

— Šta po Bogu brate! zar nijesmo svršili? — upitam ga.

— Nijesmo ni pola — reče — a ne bi ni ovoga dovle do mladoga ljeta, da sami ne pletosmo struku o dvoje o troje. O mnogim besposlicama razgovarasmo, a o potajnim ljudskim kostima i zakopanim novcima nikad ništa! Puno sam puta, osobito u jeseni, vidio modar plamen sijevati iz različitih gomila: to vam, kažu ljudi, novci sakriveni gore: a mogu, vele, po isti način i potajanje ljudske kosti gorjeti. Je li i to prikaza?

— Ako mene pitaš — rekoh mu — ja ti o tom ne znam uprav ništa rasuditi. Jedino što mislim, ako gore novci, da mogu slično gorjeti i raznovrsne rude, ako potajane kosti plamsaju, tako mogu jednako i nepotajane. A to biva naravno s plijesni gnjusa, plina, koji se u pomenutim stvarima krije.

— Jedni tamo — doda stari otresav ramenom — išli su kopati tobožnje blago, ali uzalud, puče li komu što u repu. Drugi opet nosaju nekakove čarobne igle, mirite, koje im se vrte, gdje ima zakopana blaga, pa im ne koristuje. A kako bi i koristovalo, ako je blago otrovom posuto, ili se u rukama vražjim nahodi? Tko bi s njim stečevinu dijelio, ako si božji!? Neki, zar slučajno nalazili su i srebra i zlata, ali nijesu obogatili. Pomislili su o zakidu, te se polakomili i dali ga tako opet belaju! »Neka večere, s trudom stečene!« Aj, aj!

Sad se djevac skoči, kan da mu je trideset, a ne devedeset godina, prihvati drenovaču, a ja mu napunio što čim punu strunjavicu, nalio onu crvenu njegovu tikvicu vina, natiskao kesicu duhana, dao krupnu kao grotulju oraha krunicu, koju odmah metnu na vrat i prebaci preko ramena kakanicu. Ovako napréen skide kapu, vlažnim očima pogleda i drhtavim glasom proslovi:

— Ostaj mi s Bogom, vrli i desni prijatelju! Bog ti više dao nego očima svijeta pregledao! Dotekao me, da Bog da, i pretekao u dugu vijeku zdrav i veseo! Velika ti hvala na lijepom razgovoru!

— Pošao s Bogom! — zaželih mu ja nešto ganut — u sto dobrih časa, mili moj starče! Do lijepa viđenja! — Na ovo će on:

— Ili do pusta neviđenja! Moje su godine prozujale, o—ho, vidiš, da na ovoj glavi nema ni cigle dlake, kolik na peti, svaki dan očekujem, kad ću na oni svijet .... dakle — »što ovca ležeći vidi, nije daleko«, samo ne daj Bože duše izgubiti, a za ovaj smrdljivi svijet i nevoljni život lako ćemo.

— Hoćemo, starče, hoćemo lako, živimo mi zdušno, pa nek smrca hoda! Strahovali, ne strahovali, svejedno, doći će. Kazao je nekakov mudrac: »Najposljednjega dana niti želi, niti ga se boj!«

Mučno se bilo djevcu otisnuti. Obazrijev se svud naokolo reče:

— Ima još sunčanih zraka po Čvrstnici i Veleži, — pa u sebi smrmlja: »Krava leži na Veleži, tele sasne iza Bosne!« Onda nasmjehnuv se nastavi šaljivo: — Kroz ovo dana dobro si mi zaglušio uši i jezik protegao, nu ne žalim, jer si me ljudski gostio, počastio i evo sad velikodušno obdario, da

ti dobri Bog plati! Hvala! Ako budem zdravo, eto me opet tebi u pohode o Martinjadne. Imam debela vrljokana, mogao bi me ponijeti — ovna petaka — tebi ću ga pokloniti. Lijep je, svak mu zavidi! Štogod može biti biljega na ovci posamce, na njem zajedno su sve: mulast je, čulast, čakarast, zrnast, kalčinast, vranokast. — Ali: »Lakrdija čorbe ne začinja, nego ovnovina meso«. A ovo rujevina vino.

— Premda ja to od tebe, dragane moj ne izgledam, — odoslovih mu — ipak milostinja i darova ne običajem otklanjati, pa bilo kako mu drago, zato na obećanju toli sjajna dara, unaprijed od srca zahvaljujem!

— Eh, eh! dosta — promuca prolaznik — dakle ostajte mi s Bogom! Mrak je, mogu gdje strmoglaviti. Mir božji uvijek bio s vama!

— U dobri čas! Zbogom, Zbogom! — više nas otpozdravismo, — buljeći u 9. ljeto 19. vijeka, kog se starac rodi — a danas hodi!

Starom putanjom zamače sunce za goricu, ode djevac na zavičaj s palicom niz ulicu: — o — ho!

XI.

Kadno ljetos na 15. kolovoza od mene ode djevac na svoj brežuljak, jur je bio prevalio deveti i svalio se u deseti desetak godina svoga djevovanja, te mi reče:

— Moje su godine prohujale, svaki dan gledam, kad ću na oni svijet.

Na to ga ja sjetih, da nema nijednoga starca, koji ne misli, premda mu u ruci nije, barem još godinu dana proživjeti.

Ohrabren ovim starac, a i onako čvrst i zdrav, dok je, stigao u kućarku, poslao četiri aršina sukna u modrilo, naručio nov krmez, tkani pâs, čohanu jačermu, dao vune, da se opletu muški čarapi, na površilo i vezilo. Sve da bude uperno i na bobak, kao kakvoj momčetini, koja kani k jeseni ženidbene zaruke sklopiti. Nu njemu bila namjera, samo se u novo odjeti i kao jednom pomladiti.

Puno se hvalio starac u susjedstvu, kako mu je kod mene lijepo bilo i kako je obećao pohoditi me, bude li zdravlja, tamo o Martinju. — Imam — reče nekoć — žutokana četveroroga resata petaka. Sve, što on jede, ja ne jedem, nu sve, čega ja okušam, pohlepno jede, s ruke ga hranim. Vidjet

će i čudit će se pustinjak, kad mu pred kolibu na njem dojašim!

Međutim tužio se, da mu je u dugoj odsutnosti mačka ujela zmija i da ga je s mukom izliječio akrepovim uljem i zmijinskom travom šaruljom.

I pijevac mu bio podivljao, da ga je jedva onamo negdje u gori, idući mu za pjevanjem, po noći uhvatio u jednom grabu.

Baš na sijelu pred svojim kućarkom hvalisao se još starac, da mi je ljetos mnogo stvari čuvenih i viđenih pripovijedao. Na to će mu jedan iz društva:

— To će ti i biti ono, što se počelo po novinama glasati o nekakovu »djevcu«. Ded, moj stari, s opazom pripovijedaj, nije ti ostao ni miš u duvaru, ni obojak u opanku, što nije na novine bačeno! Znaš, da novine danas daleko i u tuđi svijet zalaze, pa bi nam se mogao tko i nemalo narugati. Čudan je danas svijet.

Starac ovim iznenađen u čudu reče:

— Ma, soli ti! Je li baš sve tako?

— Jest, — potvrdi onaj, — soli mi, pa ako ćeš i hljeba! Nemoj mi do duše dogoniti.

— Oho! pomagaj! gotovo ruglo, zdravlja mi moga! — odvrati zabrinuto stari.

Istom ti, kao da se nečemu predomislio, potresnuv glavom reče:

— Pa, kad bude, stani, pani i nije, kakvo je ruglo imati onoga, čega je ponajviše na svijetu, t. j. siromaštva, u njem živjeti i tvrđi od njega biti? To je junaštvo, dušo!

— E, moj stari, — onaj će opet družbenik, — ne sudi tako izobražena, naobražena i imućna neka čeljad, nego vide li te goloruka i rastvorenih runjavih prsiju, reći će ti, da si medvjed, a žensku golognjatu: divljaka i medvjedica. Jedeš li prstima, kuhaš li drvenom kašikom, smijat će ti se i za kostima beljiti! Hoće, djede, hoće!

— Izobražen i naobražen — preuze starac — znam, da je isto, što bezobrazan i debela obraza biti, a znam ti i suhoparno i glotno bogastvo samovoljnika. Sačuvaj Bože svakog našega od take uljudnosti i bogatstva! Neke godine zavrnuo sam se u Mostaru, te nekako pred podne upitah jednoga muslimana, svoga prijatelja i znanca, da li bi se gdje onuda

nablizu moglo što naći užini. Skoči odmah čovjek, te mi upre rukom u jednu krčmetinu, veleć: – »Eno ondje je go- stiona, možeš uzeti šta te volja, svratište je za svakoga«. – Umah ja onamo. Bijesna kućetina, širokih vrata, mogla bi dva vola pod jarmom unići. Vrata se na dvoje otvaraju, te ja kucnem štapom u onu jednu polovicu vrata i podviknem:

– Ej, tko ima tamo? Izađi der!

Netko smumlja nešto nejasna, a ja upitam jače:

– Je li ovdje svraćalište za svakoga?

Oču se glas neotkle:

– Jest, jest, naprijed! Što lupaš?

Sljegoh se podobro i uljezoh, nu nijesam ni triput ko- račio, opuzoše mi se noge i ploštih sa štapom na sred one sobetine! Na moje zapomaganje: – Jaoh, jadan! Žar se ovdje uprav svraćava danas? Kakva je ovo klizaljka? – Oču se velik smijeh. Biva ja kriv i smijeha dostojan, što sam u okorjelim opancima stupio na ploče lojem namazane! Ispravih se i sjedoh na nekakovo rešeto, otpuhnuh srdito, svirnu mi nos poput svirale i spopade me jaka kihavica. Rastrese me zar onaj nesretni posrt. Ne bi to kihavica kao ono ženska kljucavica, nego baš muškoga praska, da su se druga prazna rešeta sva oko mene potresla. Čujem opet nerazumljiv razgo- vor i grohotan smijeh, a ne vidim nikogare. Pomislim, da krčmar za nekojom perdom s nekim pije i meni se smije, te ti ga ljudski zaružim:

– Kakva obraza podmazivate put, kuda ljudi ulaze i ismjehavate one, koji vam na noge dolaze, da se čim okrijepe za svoj novac? Jesam li ja mogao ondje slomiti ruku i ovo šiške razbiti?

– I onako se u meni drobina uzmiješala, kao od »pa- sjeg masla«.

Ne odgovorivši i ne pokazavši se na ovo nitko, pokročih malo, te kako ne vidim stvari * nadaleko, ispod ruke razgle- dav tamo amo, vidim, kako se drugim krajem kuće poredalo dvajestak čeljadi, muška i ženska, pa jedu sirovu travu i na pola krvavo meso! Ženskadijetina, bit će zar izdaleka, golo- glava, golih lopatica, otvorenih kotlaca, zasukanih rukava! U crnu sam zemlju upadao od pusta stida! Podrla, bolan, na

* Ne viditi stvari, slabo viditi.

prsima mure i mjehure, kan da će bliznad zadajati! Utegla se u pasu, tanka kao mrav, a može izjesti triputa više, nego ja, činilo mi se, gledajući, kako mota onu travu. Za svakom se vuku haljetine po zemlji kao brane po tegu! Napuhala ih, rekao bih, jesensku će Neretvu preplivati! Tu sam puno sje- dio, da im vidim tobožnje ljudstvo, ali ono bi, da se nijedan ni ne našali nudeći te: – Hodi da užinamo! Hodi i ti k nama!

– Osim toga – proslijedi starac dalje pravdati se – grstilo mi se do bljuvanja, kad vidjeh, kako ona čeljad pred psine, koji oko njih ćure kao vukovi oko lješine, meću svoje plitice i zalagaju ih mesom onim istim vilicama, kojima jedu!? Kazivali su mi, koji s vojske dolaze, da ima gradova, gdje se konjevina i magaretina jede, kao u nas ovnovina i volo- vina, da se tamo ne ujimlje jež, miš, mačka, balavi spuž, vodena žaba, da se neke ptice i ribe s drobinom jedu, da neki istu proljetnu i jesensku gubinu žderu! Naš svijet niti sa živinama ruča, niti onake stvari harči, pa čemu se tko ima rugati, ako ste ljudi!? Izvan da je »sjelo ruglo na sred puta, pa se svakomu ruga, a svak njemu«. Međutim nijesam, hvala Bogu, ništa ružna pripovijedao. Ono malo strahurina, baja, praznovjerja, čega, mislim, ima i u dalekom svijetu, ne će nas tako naružiti. De, kakove svjetine imade nečiste i nevjerne, mogao bi od naših – zahvaljujući nebu, koje je dalo – sve zapise rezati. Ta, ja sam ih slušao, koji niječu, u zao čas po njih, Boga istoga! Oni sami zanijekuju, što gora, trava i crvi potvrđuju.

U ovakovim i drugim sličnim prigodama, starac van- redno veseo i potpuno zdrav bivao, te se mislilo, da će još puno godina živjeti, ali do malo vremena, osvjedočismo se, da mu je slutilo kao prema glavi veselje.

Kad vidimo u proljeće jasenovo glatko lišće i kitno mi- risavo bosilje, mislimo, da će dugo onako ostati, nu ljeti i jedno i drugo otvrdnuv, daje nam barem nađe dugoga života, tim većma, kad jeseni zarumeni, kao da se pomladi i mlade- načka mu krvca plane u bajno veselo lice. Nu kad kobni mjesec listopad i njegov nastupnik, smrtonosni studeni, sve lišće na crnu zemlju svale i jaki vjetrovi bosilje po svijetu raznesu, onda tek vidimo prijevaru, te da nam ostaše zamam- ljive mile nađe puste.

8*

Jedne vedre listopadske noći ležao djevac sam pred svojim kućarkom nauznak, motreći trepet zvijezda i očekujući, e da bi se nebesa otvorila, da se njihove sjajne svjetlosti nauživa. U takom položaju prevari ga san i tvrdo zaspe. Okrenula obnoć rosa sa slanom, kao mala kiša, te se starac vaskolik omurao, kan da si ga krbom iz bunara polijevao.

Osvitkom onoga dana uhvati ga groznica. Cvokotao i bobocao gore nego baba, kada je za okladu noćila na veliku snijegu na kući, vrišteći: »Trpi koža, pamti meso, sutra ćeš na vrančića za mladića!«

U zimici vikao bi:

– Navalite na me šušnjevatih grana, poklopite me hrgama, gazajte me ljudi, umrijeh od leda!

Kad bi ga groznica bacila u vrućinu, onda:

– Odmaknite žeravu, polijevajte i prskajta me vodom, vas sam se zapalio, izgorjeh!

U dneve, u koje ga nije nesretnica poklapala, starac se hvatao ljekarija: bijelu psetetinu mutio u vodi i pio, zasipao se puščanim prahom, proždirao sačme, mahovinu topio mokračom od nejaka djeteta, pa po sebi udarao.

Bilo ga presjeklo po pasu, nadimao se trbuh, bolio ga povor, te neki vještaci vadili mu iznad obašava uštukle, neki s obje strane povora stisnutim člancima trli ga i derali do krvi, neki želudac gradili i smolu na pupak mećali: ali sve uzalud.

Onda bolesnik upicao gole kosti prema suncu, okretao tabane, ne bi li se jednom ugrijali, probuđivao vlasuljom kihavicu, pripicao čelo i prsa k vatri, znojio se među dvije vatre i na vruću ognjištu: nu zahman sve.

Dodijalo već starcu liječiti se, te će jednom bolnim glasom:

Od crne galice nema ljekovite travice, t. j., od smrti nema lijeka, ipak pokušajte: namočite krpu kiselim mlijekom, bijelim lukom i solnom rastopinom, te mi obavite svu glavu. Svarite predivnoga sjemena na ozimačnu mlijeku, pa privijte na trbuh, rake na tabane, zelenu posuhu žabu nađite u dubu, rasplastite i metnite mi na zatiljak! Ako mi to ne digne ognjuštinu, razrežite živu crnu kokoš i zavijte među krste, obucite na me mlâku jarčiju mješinu i zakopajte me u đubar do vrata!

Starčevi sinovci sve ovo i što je god tko kazivao po njemu udarali i dvanaest sati ga u đubru držali! Jednoga dneva došli kazati mi, da je stari na umoru, te da idem pripraviti ga na drugi svijet. Ja odmah onamo, nađoh bolesnika gdje leži na dvije ručice sjerčanoga krova po zemlji prostrta. Upekao kosti k vatri. Pod glavom mu kožni star pripašaj. Kazaše mu, da sam došao pohoditi ga, na što on ustav sjede, pa će pogledav ispod ruke tronuto:

– Hvala Bogu, kad si došao! Svu noć sam te zvao i vapio! Kako si?

– Hvala! Ja dobro, – odvratih – ma kako tebi sada? Jeda što na bolje?

– Evo, kako može biti najgore, – reče – vas dimim kao mala žežnica. Uhvati me ona nesretnica, baci u led, u tikvu bih se uvro, za tim u vrućinu, u bunar bi skočio. Baš što govore, da nije sama, nego da ima pri njoj šejtanske, dogoni me, da povjerujem. Hiljadu sam puta na dvoru noćio i na prsima mi slana osvanula, pa me nije prihvatila, nu ti vidi sada njezina bijesa, pusto joj mjesto ostalo! Ona se okamenila! Sve mi se čini, da će me smaknuti. U glavi mi se mućaju moždani, u ušima grogoće, kao da se brda izoriše, zubi kao na vodi, jezik došao kao lukotucanj, hropnja u prsima, žigovi u kostima, ruke i noge počele otjecati, propalo sve. Progledav se jučer nad bukarom, vidjeh, kako sam vas pomodrio i pozelenio. – Bog ostavio čivit i zelenbaća. Dakle: »Dok je loga vruća, nije zec daleko«. Nijesam ti slobodno dugovit, a dosta sam i bio, daj ti meni brašenicu: vjersku utjehu, duševnu namiru, svetu poputninu. Premda me ništa ne žulja u duši, ali nije lako Bogu računa predati, red je skrušiti se i pokajati.

Na ovo jedan iza vrata metnuv usta u pregršt po tihano prošapta:

– To je dobro, ali opeta hajde ti stari hodaj, »nije Bog mačka«.

Starac to ne đočuvši, istim mahom slijedi kazivati, kako će duša u nebo putovati:

– Putovati će duša dugim putima, tijesnim klancima, susrest će je nečist duh i pitati: »Il si moja ili božja, grješna dušice?« Odgovarat će duša ispokorena i pravedna: »Ukloni se s puta, duše nečisti, nijesam tvoja, nego božja,

ja sam na blagdanak, na veliki četvrtak govorila trideset krunica, molila sto molitvica, sto se puta križala, sto . . .

Ovdje bolesnik s'rvan vrućinom prekide i zovnu sinovca :

— Jozo! Izlij mi bukaru studene vode na glavu, ama iz visoka, brate! Namoči onaj modri obojak kvasinom iz one tikvice i metni mi ga na tjeme, nakvasi još rukav od muške haljine, pa mi založi prsa! Aha! zahladi, zahladi!

Šutjesmo nekoliko časaka svi, onda ću ja:

— Ako bi mrijeti, starče, ne budi ti mrsko što pitam, je li tebi žao umrijeti?

— Hm, moj bratac, — on će — onomu je žao umrijeti, tko ostavlja zemaljski raj i iđe u pakao, a ja polazim iz zemaljskog pakla u nebeski i vječni raj, pa što da mi bude žao?! Nijesam, hvala Bogu, s đavlom nikada praću pleo, ni s njim tikava sadio, pa niti ću u onu zakoracivati, niti će mi ove o glavu pucati. Ne ću umrijeti, već se roditi i vremenitih muka osloboditi.

Na ovo dobaci mu jedan:

— Rad šta se liječiš, djede, kad je tako?

— Drago mi je — odgovori srdnuv se.

Učini se kao da zaknja, a ču se i moliti:» Oče naš, Bože naš, koji jesi na nebesi, sveti se ime tvoje, o dođi blaženo kraljevstvo tvoje, budi sveta volja tvoja, kako na nebu, tako i ovdje na zemlji! Oprosti, neizmjernog milosrđa Bože, zloće i opačine svim ljudima, meni prvomu! Ako i jesmo grješnici, nismo odmetnici. Praščajte, ljudi braćo, uvrijede, kako želite, da vama milostivi Bog sada i na skončanju oprosti! Živite u miru, ljubavi, skladu — to med nosi, učite se od pčela! Sve stvari, koje mi gledamo pod nebom, od najmanje do najviše, čudnovate su, mi im se čudimo, a tumačiti ih ne umijemo, one nam same kažu, da Bog stvoritelj vlada nebom i zemljom, poznajite ga, slavite ga i bojte ga se, pa ćete biti sretni na ovom i na drugom svijetu!«

Ovo izustiv bolesnik zamrtva. Ostavismo ga, ne bi li malo siromah pospavao. Bila je noć, mjesečina sjala kao dan. Tu vam bilo desetak ljudi starijih i mlađih. Bio tuda puteljak u polje. Neki idući onamo, a neki goneći kukuruzovinu odonud ustavljali se za plotom i pitali, koji su znali da starac boluje, za njegovo stanje.

Naredivši, da ne viču i tiho se razgovaraju, odmakoh se za kućarak u osinj.

Naši ljudi po ugodnoj tišini na mjesečini zavrgli razgovor o starom bolesniku. Jedan ostriženjak, koga su svi pozorno slušali kao žabe čudotvornoga sveca, započe ovako:

— Ne mogu se dušom zaklinjati, stari vam je varen, prije nego li bi mogla biti stara kokoš u loncu. Da je meni onliko godina, koliko njemu, ne bih žalio sutra umrijeti, a eno ti vidi njega, kako se zahlađuje, da još živе! Amo ojna, da mu je drago umrijeti, a onamo troši ljekarije, te misli živjeti još koju godinicu!! Istina, kad se umire, valja pod sobom rovanj iskopati, ali on ti ga ne iskopa, nego će izdahnuti, a ne ćemo, tko zna, ni vidjeti.

— Živičavo je, bolan, ono i tvrdo, — prihvati drugi ostriženiji — vidiš ti, koje njemu godine deru, nije ga izlomila nejaka teška rađa, nije se izmučio kao ja, ženu i djecu hraneći. Znamo po konju, koji devet godina navrši u alaši, srastu mu se lopatice, otvrdne greben, tovario ne tovario, ne da se raskinuti. Tako i djevac može po pokaranju i ozdraviti, te još godina izdržati.

— Šta je to »djevac«? — upita treći zastriženiji od obaju prvih, obazrev se na osinj — bezbrk, hadum, muškarac, prokletac, junac, šta li?!

— Ne laj, ne przni, jezik za zube, ne truj svetih riječi! — zaruži ga stariji jedan.

— Eto, neka mu sada pomaže djevičanstvo, — odvrati onaj lukavo, — da se bude oženio na vrijeme i među ljude upisao, ne bi ga sada tuđe kosti služile ni tuđi nokti češali, nego njegovi unuci i praunuci. Tako mu je sada sve izvrnuto: umrijet će na radost, a ozdraviti na žalost . . . Pravo nesretniku i biva, koji je mogao napučiti desetinu cijeloga ovoga kotara!

— Brzorek si ti kume moj, — zapovrnu jedan od družine — ne znamo mi, kako li je bolje, kako li gore. Malo dandanas uživa sreće i onaj koji ima potomke. Kakova ti je sreća vašemu Tomki, kad mu lani umrije žena, a ostade mu šestoro muške djece i jedno žensko na vratu, sve jedno drugomu do uha? Hajde mu ti nađi sada ženu, koja će se poduzeti onlike siročadi! Pametne, mlade, valjane, ne nađe je, a od stare, hrome, lude, kakva bi mu korist bila? Tako

će ti on, dušane moj, čovjek doista još mlad, svoju »sreću« prvu, a eto sada »nesreću« podržavati sam: kudelju presti, mlijeko mesti, marvu stavljati, krave musti, vunu vlačiti, tare snovati, kruhe kuhati i stopanjovati, pute putovati, u polju orati, njive kopati, jednom riječi: mušku i žensku rađu raditi. Kad mu se sinovi ižene, ako ga bijeda usprati, u kutu će mučeći gubice opijati, brkove nagrizati i bijele buhe sa sebe čvokom goniti, a uz to bez komada užitka još i sinovljeva goveda čuvati! Dakle, kumašine dragi, bolji si šutjeti, sebi se bojeći, nego na tuđim leđima šale zbijati.

Umiješa se međutim iz kruga šesti, komu nijesu godile ni bacanije ni prepirke, te će:

– Zašto bih se ja zubao i uz tuđa nosila krivio, ako ste božji? Šta li mi ovdje iščekujemo noćas, dobri ljudi? Hajdemo mi doma, da ne dočekam, dok mu kukviža u somić dolepрša!

Skoči se i odjuri zlovoljan niz ogradu.

– Obad u hlad! – preuze onaj prijašnji opačak – idimo i mi! Stari, ako bude tvrd mrijeti, kao što je bio tvrd živjeti, imat će smrt s njime posla, može končati mjesec dana! Ništa mu bez trnova kolca!

Kad se svi raziđoše, ja iz osinja upadoh k bolesniku u kolibu, da ga pozdravim i pođem. Bio je prislonjen uz vreću šušnja.

– Zbogom starče! – rekoh mu. – Dušu Bogu, kesu bratu!

– Pošao Zbogom! – uzvrati, – imaš li malo knjige i olova, da upišeš, što komu ostavljam, da mi tuda ne pretresaju mrtve kosti u zemlji?

– Nemam uza se ništa, a i ne vidi se noćas pri ugljenu pisati, doći ću sutra po danu – odgovorih razmišljajući. – Kakvo je pretresanje mrtvih kostiju čovjeka ni kriva ni dužna? Kako li to biva, ako je komu skrivio? – upitam ga.

– Eto neka ti kaže – reče on – sinovac Jozo!

A ja: – Kako rade Jozo? Kazuj!

– To se ne radi rukom – Jozo će – nego se tobožnji krivac proklinje jezikom: »Zemlja mu u se ne dala!« ako je živ. »Zemlja mu kosti izmetala! Teška mu zemlja bila! Dosta on jada vidio! Duša mu – Bože sačuvaj – skakavce

lovila!« je li pokojni. Još reku: »Bog mu dao za šta je! Bog ga sudio! Zemlja ga pozobala! Mater ga pobusila i u studeno čelo ljubila!«

XII.

Gledali su planinštaci u planini na ravnici, gdje se dolibiše plazeći po zemlji dva vuka k stadu ovaca: jedan iz trave na šapu vabio ovcu, kao čoban na slanu ruku, drugi umiljato potrbuške ležao sa strane, dok ovca brocvinu žvaćući blenula i na meku gledala, ovaj se lako podiže i mirno ju prihvati za vrat, te povede u gvozd, pomažući mu drug i repom prišibujući ovcu. Ona je brže hrlila, nego da rođenčetu janjetu trči, – od straha.

Kako su ovo čobani omamljeni gledali, onako ja sutradan rano, iza kako sam se od bolesnika povratio bio, nešto slična zapanjen vidjeh.

Promicaše ispod ograde dvojica naglo goneći ogromna brava. Jedan vodio, drugi prutom gonio. To su bila dva djevčeva sinovca, koji mi dovedoše nakićena i oglavljena u oglav ovna zrnina*.

– Kakva su to jutros čudila? – upitah ih. – Oslobodi Bože na ovnu oglav!

– Evo ti stric poslao na dar resana zrnina – odgovoriše – i zove te, da poneseš mrčilo i odmah s nama pođeš do njega.

– Hvala onomu, tko je podario, – odgovorih – a i vama, koji ste dar prinijeli! Hajdete vi i pozdravite strica! Do malo vremena ja ću doći.

Idući gotovo ustopice za njima, pomislih:

– Šta ima siromah komu ostaviti, kad mu svu vrijednost na posmrtni dan mogu mrtvački svati na daći izjesti? Ipak eto idem to mu zamrčiti, da mu želji udovoljim.

Pred kolibom bijaše knez sa nekoliko ljudi, te pitam odmah:

– Šta radi bolesnik, kako mu je?

– Ništa mu, – odgovoriše – danas ga nije potrapila groznica, eno ga kao pijevca, sve ako ćeš u kolu igrati!

* Kad ovan ima crne ili žute pjege na licu, zovu ga »zrninom«.

Ulizav unutra, vidjeh ga gdje je glavu oslonio na desnu ruku, a lakat na priklad, pa mi se učini kao da spava, ter ću mu:

— Ivane! starče! ej ustani!

— Oje! tko me zove? — upita kao iza sna.

— Evo ja, milo moje, što si me zvao?

Ispravi se, pa reče:

— Oho! ti si međer, nebeski anđele moj!

— Nisam ja anđeo, nego čovjek kao i ti, — odgovorih — htio bi ti zar, da te živa anđeli u raj prenesu?

— Bože daj! — reče te nastavi: — Jesi li donio štogođ bijela i crnila?

— Jesam, jesam — odvratih — evo punu torbu. Šta ćemo? Daj kazuj!

— Dobro ćemo! Uzovnite kneza, zastupnika mu i još jednoga pametna čovjeka! Deder kneže, ti si pametan čovjek, jami listak i perce, pa mrči, što ja budem govoriti, — otpoče bolesnik — a ta dvojica kao svjedoci pritisnut će prste i pustinjak svoj veliki pečat udariti.

— To ti starče — knez će — želiš učiniti oporuku, je li?

— Oporuka, preporuka ne mogu mi pod kapu, — dođa on — nego ti meni našaraj posljednju moju odredbu! volju čovječe! Lijepo zaokruži, pritvrdi, zaveži mrtvouzice, a ne na šeper; čuvaj, da bravče ne uteče! S toga ti to velju, što sam nekoliko puta vidio, da krive duše takove odredbe razvališe. Jedni govorili, da odredilac nije bio pri sebi; drugi, da je bio pomatupio: treći, da u bolesti nije znao šta radi. To sve bile crne laži, kojima su nepravedno ništili posljednje volje vrlih pokojnika, da se dočepaju njihovih ostavština! Duša ih crna boljela! Jadna im pamet njihova!

Upravo s toga — dočeka knez — starče moj, a tvoja je starija i poštenija, imat će poteškoća tvoja oporuka: jedno, što nijesi potpuno zdrav, a drugo, što je nisi kao takav na vrijeme pravio preko suda.

— Zbilja, glave ti! — primijeteti starac.

— Hoće, glave mi, napretka i poštenja mi moga! — otrese odvažno knez.

— Ako sam slab tijelom, nijesam dušom, dragi moj, — otpovrze stari — ne određuju noge: zdrava pamet tim pravi.

Ludi brabonjke u kapu kupe. Što se pak tiče suda, kaži, kad osmrtnicu najaviš, da ja nijesam mogao tamo doći, izvan da bi me bio tko donio u traljama. Pa sve, kad bih bio i došao, šta bih imao kazati, zar da ostavljam nekomu baštinu ili silu novaca? Tako je, pogodio si! Stalo je sudu za mojim okr=pinama, koje vrijede smijeha! Der nemoj zanovijetati, nego piši:

— Ostavljam kuću i sve u njoj vlastito svoje pokućstvo bratiću Ivanu. On se oženio, eto ima i sinčića, pa neka čuva staru djedovu uspomenu — mazalicu i kese pripašnjače. Istina, one sada ne vrijede, ali može doći vrijeme, pak će trebovati i valjati junaku glave; ne znam ja, što se iza brda valja mnogo upamtih, čemu se nikad ne nadah, jedna gobelja u kal, druga iz kala. Žena mu nek uzdrži babinu mu kudelju, stalak i devet batljaka! Meni za uspomenu, eto mu izglođani brus, neka njime ljuti svako gvožđe naročito! Ako mu se bi s bratom dijelili, može odmah ovdje prijeći. Bog rekao čo=vjeku: »dijeli se!« a đavlu: »grizi se!«.

Nabrojivši ovo starac, zabavi se o sebi, veleći:

— Oh, joj! ježurine me spopadaju, jeza me hvata, už kosti mi nešto lize i u vratne žile udara. Stegnite mi glavu; ah, ovako ću se malo skupiti, ne će li mi oduminuti. Sjedi der mi vas jedan na glavu, jedan na slatku kost u bedru, a jedan dolje na noge!

Dok smo mi ovakove pomoći unutra bolesniku pružali, ljudi se sjedeći s dvora uz perdu tiho razgovarali. Jedan od njih šapnu ovo:

— Ostavlja li stari svoju kućaricu bratiću Ivanu?

— Eno ostavlja! — odvrnuše drugi.

— Svejedno, — priuze drugi — mogao ju je i vragu ostaviti. Jedno, što je neudobna za više čeljadi, a drugo, što je na aginskoj zemlji, a zemlja na kamenoj vlaci, uvijek vjetru na ometu, vodi na otoku, suncu na opeku. — — Eto zar, puno ću reći, ipak bi trebovalo, da mu Bog da veleških to=pana prah, a podveleških stanara gnoj, mogao bi, ako će i s karom, živjeti kao mu i stric s velikim trudom i smrtnim znojem, a ovako mu ne dadne li rano umrijeti, ne će mu ni braniti ova gladna paljika.

Ona trojica, što su bolesnika tištili, težili su svakako 200 oka, te sjedeći na njemu polovicom tijela, zapalo ga je

najmanje 100 težine. Pade mi na pamet, da su onako nekakovi ludaci metali u tisak kučku, da povrate izjedeno maslo, te sam se, junače, u sebi smijao i ne mogući gledati, rekoh im:

– Dobri ljudi, zar ste vi ludi, te slušate umah bolesnika, što u muci vapije? Utopljenik se i za slamku hvata. Jadni bili, hoćete li ga satrti? Nosite se s njega!

Skočiše se ljekari, a ustade se teškom mukom i bijedni nemoćnik ispod njih, stresav se i otresav, reče:

– Prođe mi dobro! Što bi od kneza, gdje ostasmo? Kneže!

– Evo me – knez će iza njega – ja ne znam, nešto sam ubilježio, a nešto ode u vjetar. Pomeo sam se.

– Znam ja, – odreza starac – izađi samo pred kuću, vidi, da nema tko tamo iz dvora tuđi i razgledaj, da se ne vijaju kakve crne orline, posluhni, da gdje ne ćuču i ne štekću sivi zečari, nek se, reci, onamo k letvi odmaknu ti naši pametari!

– Slušajte, dobri ljudi – proslijedi dalje starac – što još sinovcu ostavljam, čega ne trebuje glasati: Gori na stazi, idući k dvogrli kamenici, naći ćete dva opaljena kamena, među kojima je nekoć vatra gorjela, gdje se nekoć žito varilo u lončiću, kad se lazine kopale i na ozim sijalo. Koraknite dva koraka k zapadu jesenskoga sunca, srest će vas oveća natkvičena stijena, zataknuta grabovim busom. Kopajte pod njom tri opanačke mjere duboko, naići ćete na prosenu slamu, u njoj na mješinu od praza jarca, u mješini leži ljut šušalj i crnoglava ledenica, a u nožici omotana u varenu gubinu dva mletačka žutaka. To je zakopano ima dvedeset godina. Bit će propala ledeničina oprava i šušaljeve drvene krnje. Žutaci su zdravi, – zlata se rđa ne hvata – nek ih čuva, dobra su ljekarija od žućenice i travnjače. Crnoglavina cijev neka mu služi za kosjerički mozag i zečje salo, a šušalj, ako se ne bude u pilu pretvorio, bit će mu lijep ožeg. Tako sada vjetar puše! Pusta li vremena! Ledenica je uz zrno pšenice mogla u đavla upaliti, probijala lemeš kao čohanu kapu! Ljuti kresao gvozdene komoštre, bolje nego mesarev meke kobasice i kravje udenice!

– Jesi li ti, starče, više ikada imavao takove junačke opreme? – preupita knez.

– Dakako – odvrati – da jesam, ali odnesoše bez novčića oprezne bojazljivice: šarku Omerpaša, kao da mu od devet djeda ostala, a beskljunoga krnju i na kremen oputaricu Jovanović, tako bi, da su im bili obluci i basovi zlaćeni, a korice i glava posrebrene. Nu ja take štete u opravi ne podnesoh, pošto je bilo u krnje jedno uho samo rožno, a korice mu orahove s kožnim pasovima, kremenjača bravijim crijevom utegnuta na tri mjesta. Ova je bila moja, vjerna drugarica, vjernija nego drugu druga. Šezdeset godina sam za koste nosio. Vatrom me varala nije, a za oko je ni molio nisam. Preko stotine zecova na logi iz nje ubih. Istomu sinovcû ostavljam, – piši kneže, – tri ovce i jednog ovnića, neka zametne sjeme, jednako su bilježani, u desno s dvora uho iškrnuto, u lijevo od glave štipo-uho. Po mojoj smrti neka odmah ode k Ahmetagi Zeliću u Mostar i zapita ovo ograde. Ako je njegov bus, i moja je u njemu zarada i trud. Šta bi sve ovo bilo, da ja ne čuvah i ne uradih? Ahmetaga je čovjek dobar i pravedan, niti je meni otimao, nit sam ja njemu krao, pošteno smo se vladali i pazili bolje, nego danas neka rođena braća. Bivalo je nekada, ne znam, biva li sada kada su nekoji age, svomu dobru ne znajući dobra, vlastite kmete gnjavili, mrzili, otimali im, a ovi ih za dušmane, usilnike i krvnike držali. Mjesto među sobom se potpomagati, jedan pod drugim jamu kopao, kako će obadva u nju. Aga kmetu: »Steri, kolji, peci, vari, odmetniče!« – Kmet agi u sebi govorio: – »Jedi maslo s varenim kumpirom i svinjskim salom pomiješano, smrtni silniče!« Aga na suho dohodak metao, kmet zanosio, gdje bi mogao. Znam, kad je kmet agi na očice ukrao stranu pšenice: aga sjedio kod guvna, da »nevjernik« ne pronevjeri, ovaj se s umićačem dogovori, da, kad bude vijati, jačermu u pasu stegne i od vrata otegne, te kad lopatom mahne, da će puno na njega pasti, onda u busje ide, kao porad sebe, i istrese, dok barem stranu ne natrese!

Dok ovako oporučitelj pričao, primače se kmeni suknezica i na uho šapnu:

– Blizu će podne, stari zalazi, recite mu, neka ukraće naređuje. Pokrepat će mi ono marve u zatvoru, nemam kad stati.

– Pusti ga, očiju ti, – otšapljah mu – neka goneta brzo će prestati. Koga će pakla više određivati? Podvrdit ćemo mu, pa nek se objesi s kukavnom oporukom zajedno!

U isto doba oču se onamo kod letve življi razgovor; jedan uzmahnuv glavom reče:

– I on mu je dao!

– Šta? – upita drugi.

– Aga sinovcu ogradu, da šta?

– Hoće, hoće, – preuze onaj – neka preko suda, ne pristane li sam, potraži!

– Hm! može, uzvrati prvi – znadu ljudi što je pravo, a hoće li pravo, to je drugo.

– Prevalilo je podne, deder stari, ako još što imaš, – otpočeh ja – da čujemo, ljudi su se uzvrtjeli, ne mogu ostati do mraka. Ima svaki svoga poslaka.

– Imam, reče – zaustavite se! Moja nevjesta Tomićuša, dobra žena, puno mi je valjala u starosti: krpila, prala, tkala, šila i svakim krajem ugledala. Dobri joj Bog dao, što u njega željela! Ja joj od svoje bedre ostavljam, zaslužila je, eno ondje u kočaku, brezulju strunjku i bjelopetlju crvenku, pune vune, neka se siromašica pokrpi. Andriji bratu mi nek se dadu dvoje polovne klašnjene bijele gaće, dvoji bozavci, jedni terluci, troje priječaline, suknena jačerma, ovaj stari pulani pripašaj, stručni pas s ušivalom, crni šal s poderanom kapom i drenova toljaga, kojom će se podupirati i mene po njoj spominjati. Nek mu se još odluče dva šiljega u desno oho zumbana, u lijevoj preko uha bilježana. – Jozo sinovac, neka jami ono novoga odijela, što sam bio sebi naručio. Momak je, trebuje mu sve novo, da može čist i ponosan u svijetu se pokazati. Ta morati će štogođ pripelice tražiti, a njega će lastavice zamjerati! Neka bude oprano momče i drži se na tetiku! Ljetos me je s jednog mjesta došlo malo brava od napolice, četvoro mu odbrojte, u lijevo uho niz uho, u desno uz uho postriženih, nek i on ima sjemešce! Novčarku lovnjaču u pripašaju naći ćete praznu, u svitnjaku ušivenih pet forinti: za jedan kupite pokrov, drugi rakije, tri vina za daće. Lijepo ljude nahranite i pojte! Ondje u velikom ulištu ima jedna strana bari i ozimice, sameljite, ukvasne kruhe pokuhajte! Planinari su mi donijeli mješčić kozletjih sira i kablićak masla, sve na daći potrošite! Rôgu i biku zakoljite, a galina ispecite, ratite, da se nitko gladan i suhotan kući ne vrati. – Neka se spominje,

kad je starac odjašio u Radmilovac * na dva kolca i četiri ždrijepca!

Ovo dovršivši bolesnik, reče, da se pismo meni uruči i tko je za puta da ide, pače tko ne bi i bio, neka umah pođe, a mene zamoli, da još mrvu ostanem.

Kad doznade, da su se svi razišli, naže se i dodade mi kapu s glave, veleći:

– Treni der njom, ne će li što ispasti!

Trenuh ja, pa ću:

– Niti što iz nje ispada, niti što u njoj ima.

– Priviri gore k dnu, – on će – ima li kožni zalistak na okrug prišiven?

Ima, evo ga!

– Izreži konac – reče.

Izrezavši ja opšav, proviri petakinja.

– Oho! ima ovdje novaca – rekoh mu.

– Neka, – odgovori – kamo sreće, da ima i više! Uzmi ih sebi, pa mi pošalji do mraka sedam voštanih svjećica, a za ono, što preteče, izgovori mi za dušu, kad se preseli, sedam molitvi a, koje se započinju ovako: »Trublja čudnim zvekne zvukom, sve grobove strašeć bukom, zbere pred sud sve jaukom. Međ' ovcama mjesto zajmi, međ' kozlićim' stat ne daj mi!« Ili sedam puta onu: »Oslobodi me Gospodine od vječne smrti, u strašnu dobu onu kad nebesa i zemlja klonu!«

– Poslat ću ja svjećica – odgovori mu – i reći za te puno molitvica, a ne ću ti novaca. Podaj ih onima, koji te u bolesti dvore!

– Kad ne ćeš, šta ću ti ja, – primjeti on – ali što učiniš, neka bude od sedam na sedam. Da nije sedam gladnih godina, ni sedam smrtnih grijeha, sedmak broj mogao bi posvećen biti. Sedam krijeposti, sedam žalosti, sedam radosti, sedam milosti, sedam tajstva, sedam crkava, sedam zlatnih čiraka, i puno drugih stvari svetih, sedam ovih, sedam onih. Bog je stvarajući ovaj svijet, sedmi dan otpočinuo. Ja sam uprav za to često sedamputa Bogu se molio, ili na jednom sedam molitvica govorio, da mi milostivo oprosti sedam smrtnih grijeha, ako sam koji u ludosti, mladosti, starosti,

* Groblje u okolici.

neznaju po đavlu učinio. Ne znam, da sam, ali . . . Bože sačuvaj!

— To ne bi bilo, starče, za baciti, — nadodah — ali ne valja sve na to svađati, niti ga se nepomično držati, kad i drugačije bude.

— Ne držim se jadan ni ja, — odvrati — nego tako naviknuo, pa istom gonetam.

— E, vidim, — počeh — da ti je nešto večeras bolje, pa polazim, mrak je.

— Rđavo mi ti je bolje, — on će. Sjedi još malo. Ako te je strah, otpratit će te Jozo taman do kuće sa zubljom. Vidi se pri njoj ko pri mjesecu. Bojiš se ti buha, — nema od buha mrtvaca — pa ne ćeš htjeti da na zemlji ležiš, a na kočaku ne bi ti dao mačak spavati. Zbilja, ako hoćeš, ostani, dat ću ti ja svoju kabanicu. Možeš podviti i pod glavu i pod noge, ako se dobro skupiš!

Zahvaljujući djevcu na ponudi, izvinuh se, da ne mogu dalje ostati i obećav sutra se k njemu uvratiti, pođoh, a on me poprati govoreći s nepouzdanjem: »Ja ovca ne doći, ja janjeta ne naći«.

XIII.

Kad sam išao niz brežuljak, još je toliko na vidiku svijetla bilo, da je mogao lovac ubiti na prpoški zeca. Pred kolibom me dočekala mrkla tvrda noć.

— Evo — pomislih — žive slike starčeve crne galice, od koje, reče, ne bude lijeka. Ona će crna svakoga poklopiti, pa valjda brzo i njega sama.

Treperile na vedrom nebu nebeske očice, te slutile promjenu vremena, kako svijet nagađa.

Sutradan zahroktali od mora hudi jaki vjetrovi, podigli se odsvuda osobito od zapada crni oblaci, sijevala dragušica na sjeveru, bjelasalo na istoku, činilo se razvedrit će, nu jači su bili mrki oblaci sa zapada, koji su u sebi nosili tuču, — grad ubojiti, pred njima letjeli crni, dugi, kobni orlovi.

Kad su to ugledale prestravljene žene stopanjice, mislile su, da su hudobe po božjem pokaranju silnu krupu i gromove po svijetu ponijele, pa pograbiše tave uštipčarice i po njima na presjeke zadugo lupaše. Ljudi mirno i pouzdano

križali loparima, na kojima su pšenični krusi plešćani, da tim križanjem i onim cankanjem rastjeraju oluju i orlove!

Nešto je krupe palo, ali se vrijeme ubrzo razgalilo. Ja pođem opet k siromašnom djevcu. Ogrnuo sam se u crnu kabanicu, jedno porad ružna vremena, a drugo, ako do šta po čem bude, nek se i ja nađem u tužnu crninu obavit.

Prošavši nešto puta, sustigoše me dva čovjeka iz okolice. Išli i oni bolesnika pohoditi.

Isti čas na jednom obližnjem dubu oču se žunin glas »kli=kli=kli«.

Na to jedan reče:

Klikće žuna, mećava će . . . Eno gledajte, kako probija na dubu okno nečijoj nečistoj duši!

Obazrev se na nj rekoh:

— Kakvoj duši, žalosniče?

— Duši nepoštenoj i grješnoj, — odvrati. Jučer pitam trunjavoga jednoga čovjeka, kud misli, da će mu duša, kad onako nepravedno radi. On mi odgovori: »Ima trulih dubina! U šuplju dubinu, da kuda!?«

— Nosi se s vrata — odrezah mu — i ti i on! De, bit će vam uprav šupljih dubina, to jest, paklenih dubina, dok ste taki, — pa proslijedismo putem.

Nađosmo u posve lošu stanju bolesnika, koji nam se smjesta poče tugovati.

— Kažu mi, da sam izvan sebe danas govorio. Može biti! Napastovala su me tuda danas nekakova dječina, čobani, koji li obješenjaci. Potegli nekakove zvrkove, pa sve »hr, zvr«, palili slamke, bacali pusteljke i kadulju na vatru. Mogli su mi ovo striješine nad još živom glavom upaliti. Pometali me u molivi. Ja: »Oče naš«, a oni: »Oče naš, kovrljaš, kovrlj jesi, kovrlj nijesi«, ja: »Djelo skrušenja«, a oni: »Djelo skrušenja, skruši proso i kukuruz, proso propade, kukuruz ostade«. Psovao sam ih i ružio, da su paklenjaci, da ih je đavao naučio svete molitve izvraćati, da će ih za to nebeska puška iz vedra neba ubiti, munje i strijele na komade raznijeti. Srećom, kad trže Jozo, razbjegoše se. U jednu sam se bojao, slušajući, šta iz njih izlazi, da nisu vrazi u ljudskoj koži!

Upita jedan od pridošlih:

— Čini li ti se, starče, da si mnogo na ovom svijetu živio?

Prođi se, moj brate! – reče – Čini koliko onomu, koji, na jedna vrata uđe, na druga iziđe.

– A šta te boli? – onaj će opet.

– Sve i ništa. – kaza – Brdo se na me navalilo, voda me nosa i mome zamlaćuje, sve me nešto prevaljuje i u jamu turka, kovrče se ruke, kao kantarske kuke, s nogu led uzimlje, u prsima veliko guslanje čujem. Crna je blizu, ćorava ona po svijetu hodila i puti joj se zelenili!

– Ivane! – Proslijedi onaj dalje dosađivati – žališ li ikoga?

– Oj! – ozva se.

– Šta najvišma žališ?

– Ha!

– Tko te zove?

– Joj!

– Jesi li pri sebi?

– Vaj!

Poznav, da se onesvijestio i daleko u bezumlju zabrazdio, mraknuh na onoga, da ga se okani. Nemoćnik poče se mučiti, grabi oko sebe slamu i laptine, prevrće se, okreće se, gdje glava tu noge, gdje noge tu glava. Istom ti nekud naglo se umiri, te jedni rekoše, da je odapeo, drugi žališe, što mu se barem ne zapali svijeća, treći opet, da još puše, dok sinovac mu Jozo ne istače:

– Dobri ljudi, šta nagađate, »ako je daleko Bagdad, nije aršin«, ta vidite, gdje čovjek diše. Isto ovako, premda nije sobom udarao, jutros je mnogo tlapio u nesvjestici, vidi se, da mu se pomutila krv i s vodom izmiješala. Da ste ga čuli iza vrata, kako hrhaka, kojka, ojka, iška, vi bi se bili smijali i rekli, da je zdrav zdravcat. Svašta govorio. Najviše o onom, što ga u životu življe diralo. Čuo sam i ovo: »Bježite, majka vam jadna! Eto haračija i poreščija! Nemam ja nego dva krupna zuba (dvajestero sitnih brava). Dajte nove raboše, prerezuj stare, kneže! Prepasujte muškoj djeci pregače, dolaze haračije! Gdjeno puške popucuju? Čobanice, čobanice! Goni tu nijednu vjeru, goni, đavli tobom i njima draču vrli!«

Netom što Jozo ovo ispripovjedi, ona dva moja suputnika odoše na dvor među sobom se hrabriti i o starom se razgovarati:

– Bože dragi! – otpoče prvi – kad se onako pravednici i pokornici muče, šta će raditi na smrti raskošnici i nepravednici? Ovaj siromah u svom dugom životu pozoba varićak luga, izjede uže dlaka, još ako je na Markov-dan ubio devet zelenbaća, oslobodi se od svih muka!

– Šta veliš, prijatalju mili? – prihvati drugi – kakovo uže dlaka i samo varićak luga, po Bogu brate?

– Ta jedno je uže popio u samoj vodi, pijući je uvijek iz brloga, a u drugim stvarima jest, bojsek, natjerao i na deset ih! Luga je slobodno što u čem, osobito u opušnjacima, svеđer ih u njem pekući, pozobao najmanje osamdeset varićaka. Što se pak tiče zelenbaća, sveta bi stvar bila, da ih je mogao devet na godinu onoga sveca smaknuti, – jer onaj gušter ujede mater sv. Marka za sisu, – nu, mislim, da u tom nije sretan bio, jer onoga dana malo zelenbaća polize, a što ih se i pokaže, zmije zažderu. Ne ću daleko zastraniti ako ti kažem ovu malu zgodicu: Jednom koseći na planini žito, vidjeh istrčati iz oplotine zelenbaća, gonila ga smuculja zmija njuškom po tragu kano vižle zeca. Vrcnu zelenbać s puta i sakri se za kamen, zmija mimo njega proplazi, ali kada nanjuši, da mu dalje traga nema, vrnu se, nađe ga, stiže pohlepno zaždri do glave. Ja pothvatim kosom te presjekoh lovicu i lov.

Dok su ovako, sad ovo, sad ono, ljudi donekle nehajno verugali, oču se iza kućarka nekakov bahat: upadoše dva mlada čovjeka iz susjedstva bez daha.

– Što vam je, božji? – navalismo svi u jedan glas.

– Ne znate vi – oba rekoše – kako se ovamo na jednomu grabu nešto ružno raskrivi i zamlati po ograncima, rekao bi iskršiše se.

– Kakovim glasom? – priupitasmo.

– Ovakovim – odvratiše – »kvr, kvr, kvr, kukuviju«.

– Boni, to je kukvižji glas – rekosmo – hajd ne ludujte! Bit će nekakva orlina nagnala kukvižetinu u grab!

– Veselite se! – oni će. – E pa dobro, ako je kukviža, ona je zaista oćutila mrtvački vonj, drugojačije mogao je biti sam đavao, koji je za Ivanovom dušom plakao!

– Dobri ljudi – doda jedan – ptičetine one vrste dolaze na strvinu, a đavao za dušom plače, kad mu uteče. To su benoštine u samoj vašoj benastoj glavi, te se silno varate,

dočim evo Ivana vidite još u životu. Pa kad i umre, ne će mu mrcinjaši tijela raznijeti, a hudoba duše ni vidjeti, ako Bog da, nego će se vratiti u pakleni bezdan osramoćena, noseći na vratu prasetiji, teljig, vreću priječalina od jelenskih koža, a drugu punu jarčjih rožina, nek ima s čim doći onomu, koji ju je poslao na ovaj bijeli svijet, da po njemu šeta i zlobno ga zavarava.

Izašavši ustravljeni pred kolibicu, reče jedan sudrugu:

– Kako mu drago bilo, ja bih volio biti magarac, nego umrijeti!

– Prvo ćeš lako dobiti, a drugo te ne će militi, htio ne htio – odvrati mu nespretno drug.

Dočuv neslane trice pametniji, ukori ih rekav, da idu za svojim poslom i ostave bolesnika u miru i mirne ljude kod njega.

Ljudski bila noć odmakla. Večernji i ponoćni pijevci propjevali, samo se zorni još očekivali. Starac jednako mirovao, samo ponešto dublje i jače ječao češće štucajući. Sve više mu se na rukama i glavi međuto žile nadimale, noge, mišice i gušteri podrhtavali, kao na mesu malo prije zaklana voćka. Jedan reče:

– Kušajmo, da li je joštera u nesvjestici?

Jami kutao studene vode, pa ga jako izdaljega zapljusnu po očima, starac zagraja:

– Tko mi ovo mrtvu oči iskopa, jadi ga zadesili? Hoće li te Bog pokarati, zlo jutro ti! Žar ne čuješ, gdje grmi i Bog se kara?

Napreže se dva–triputa dići se, ali ne može, dok ga dvojica ne podigoše. Ispraviv se, progovori:

– Čija je ovo kućarica? Dajte mi opanke, idem ja svojoj kući!

Potkuči mu nevjesta nešto opanaka, veleći:

– Bog s tobom, braco, kud ćeš, ta ovo je tvoj siromašni kućerak?

– Vodite me na dvor – zapovrnu – da mi je još jednom po ovomu svijetu pogledati!

Izvedoše ga sinovci i u čas vratiše, posadivši ga da sjedi, držeći ga sa strana, a on započe:

– Ne vidi se na dvoru ništa. Ispred očiju lete mi lepirice i sijevaju varnice krupne kao živo ugljenje. Strašne

vatre i velike na meni žeđe! Mogao bi mi se od jezika opržiti. Čujem u svemu tijelu tupu besolicu. Imate li šaku morske soli, da mi se je zasuti?!

– Vrag zrnca – odgovori nevjesta.

– Jeda gdje ima li škriljka kisela kupusa ili barem varnjača rasola?

– Ni toga proklet' mrve, proklet' kapljice, dragi braco, jadna ja!

– E, jadan! A vi barem – nastavi – razbijelite mi kutlić ljute mlaćenice, da ugasim ovu smrtnu žeđu!

Dadoše mu žuđeno piće, ispi ga i cvrknu mu u ustima kao na usjaloj saksiji, on se strese i viknu:

– Hu! a, ah! kako rashlađuje! Cvale vam dobrotvorne ruke! Bog vas nebeske rose napojio! Izuj mi nevjesto, opanke! Mrtvu konju potkovi ne trebaju, sad ću ja na krilima poletjeti! Dajte mi onaj kamiš!

Kad zapita kamiš, pomislimo svi, da ga je želja zapaliti rogača, a on ga utače pod resu lijevoga uha, a desno zatače rogušom, pa kao za inad prkoseći crnoj galici koja mu pred očima lebdjela, zapjeva iz svega glasa putnjički tanko glasovito: »Mio Bože na daru ti hvala«, ali od pole ne može dalje. Klonu lijeva, pade kamiš, odvali se desna i on reče:

Ne mogu dulje, žežite svijeću, molite! Davi, crna, davi!

Sav se strese i zijevnu. Iz duboka uzdahnu, visoko odahnu i zjevnu. Zažari mu se čelo, poblijedi nos, zadrhtaše usne, Zjevnu i – izdahnu.

Iza molitve: »Putuj dušo« sada sam molio: »Pritecite u pomoć sveci božji«, onda »Smiluj mi se, Bože«, pa »Iz dubina vapio sam« i »Blagoslovljen gospod Bog Izrajelov«.

Dok sam ja pri svijetlu mjeseca molio, pritrča starčeva nevjesta, povadi iz češljarice crnu kutiju s ogledalom, pritače mu pod nos, zaviri u staklo i reče:

– Paha na ogledalu nema, umro je.

Rekoše svi jednoglasno:

– Pokoj mu njegovoj lijepoj duši! Dosta je nevoljan puste mučice vidio. Ha, ha! eja!

Svašta vidimo, crne puste smrti ne vidimo. Brat mu Andrija sklopi oči i zatvori mu usta. Sinovci izvratiše na sebi koparane, a nevjeste crne jačerme. Jedan od izvana zavapi:

— Mus mačak, mus, mus!

Skoči s lijese mačak na kočak, pograbiše ga za vrat i uvališe u ulište, po ulištu lopar, na lopar težak kamen pometnuše!

Učinih se svemu nevješt i ispadoh van. Oni ostadoše presvlačeći mrtvaca. Povrativ se domalo vidjeh s praga: na mrcu košulja i bijele prtene gaće, na nogama meki bijeli čarapi, ovima vezeni napršnjaci, na glavi crvena kapa i bijeli rubac.

Na prsima stale mu ruke unakrst koso desna preko lijeve primetnute, nad rukama križić od voštene tanke svijeće, noge ne svezane pored opružene. Jedna nevjesta šila od platna kukuljicu, druga postav raskrajala za ušivanje mrtvaca.

— Svežite čim ruke i noge — pridometnuv im — da onako ostanu, kako su metnute!

— Stegnut ćemo oko njega pokrov — odvratiše mi — pa se ne će razmaknuti: mi mrtve ne običajemo putiti nikad ničim. Ne bi valjalo da svezan i sputan uskrsne!

— Vjerujte u uskrsnuće puti, a ne sveza, veza i putilica, — odvratih im. — Ne valja, velite, da uskrsne sputan, a ušivate ga, pa bi po vašem uskrsnuo eto ušiven, kao mačka u vreći. Luda su takova nagađanja: ljudi će uskrsnuti, a ne će putila ni ušivala.

Napomenuh bratu pokojnoga Andriji, da sutra k večeru sazove ljude nosioce, pratioce i sve uredi, da im daću dade, kako je određeno, i kad ću doći. Pođoh s pratiocem, koji je nosio raspaljenu zublju.

Tekar što smo malo odmakli, očuše se po okolici pijevci i moj mi pratilac reče:

— Možemo slobodno putovati. Natječu se u pjevanju zorni pijevci, bježi sotona i njezine zasjede nestaje.

— Lako je meni za to, čuvaj ti zublju! — odvratih mu.

Idući dalje i misleći o pokojnomu promrmljah: — Blaženi čovjek neoskvrnjeni, koji ne poseže za zlatom, niti se pouzda u novac ni blago, koji je mogao prestupiti zakon, a ne prestupi, počiniti zla, a ne počini, onaj je tvorio čudesa u životu svomu i ustanovio dobra svoja u Bogu.

Čujući moje potajno mrmorenje zubljonoša, upita:

— Brojiš li to po nebu zvijezde i gledaš, kako naglo zamiču? Svaki on polet zvijezde i zamak odgovara jednoj ljudskoj smrti, te ako leteći svijetli i sjajne iskre siplje na sve strane, dobro je znamenje po dušu njezina štićenika, ako li je pak mukla i mrakom u mrak odleti, kuku duši onoga, čija je bila.

— Hajde, ne luduj, ženska glavo! — odvratih mu — Ne stvaraju se zvijezde, kad se rađaju ljudi, niti zamiru, kad oni umiru. Šta imadu zvijezde s ljudskim djelima? Zasluge djela pišu se u duši pojedinaca, a ne u isprazno umišljenim zvijezdama. Svašta li vam na pamet pada, jadni se rodili!

XIV.

Pred neizbježivu smrt, poslije smrti i na ukopu, običaj je u narodu mnogo žaliti i naricati, osobito ako je preminuo sin jedinak, mlad muž, kći jedinica, mlada prva zaručnica. »Zakukala crna kukavica, usred zime, kad joj nije vrijeme, usred ljeta, kad joj nije vjetra«. »Dušo moja, sunce moje, cvijeće moje! Tko će majku razgovoriti, tko za nju progovoriti, tko će majci raditi i nju hraniti?«

Žena za mužem bolno:

— »Komu ostavljaš crnu kukavicu, komu nejaku siročad, komu ove crne mačiće?«

Kada mati prebire pokojne kćeri haljine, ruho, vez ili što drugo, sve laptić po laptić prevrne i razgleda željno, tužno kličući:

— »Lijepe bijele ruke, zlatni prstići, svijetli sjajni noktić, ne će te više kititi ni vesti, ne će mile žarke oči gledati i ne će ručice među kićene svate dijeliti! Što te nije, pusto ruho, mutna voda odnijela, što nije molj izobao, što nije žižak izgrizao, nego da mi tužno majčino srce danas raskidaš?«

Muž za ženom obično ne jadikuje glasno, nego mu se svrnu suze, tekući same i srce mu puca, kada siročad mater zovu, pitaju kamo je otišla i kad će doći.

Kod manje žalosti bude po koji put suhih i neiskrenih suza, koji se samo pred svijetom odužuju, javno naričući za pokojnim. Najbliži, najmiliji rod za starim nikad ne plače. Samo jednom vidjeh staru babu štirku za svojim starim drugom plakati. Bivši mi začudno, upitah:

— Za kim ti, stara, plačeš?

— Plačem za svojim lijepim drugom — odgovori.

On joj je tako lijep bio, osim što su sva usta raspala mu bila i nos od griza, kan da si na šišku oratijega kola navukao kozje suhe trbušine!

Moj noćni pratilac sutradan bio sa mnom vas dan, te ga upitah:

– Kako nitko noćas ne žalova za pokojnim starim, moj junače?

– Smiješan li si ti čovjek! – on će – Tko bi, izvan da bi mu stari brat onuda noćas ružio se i svijet plašio svojim hrapavim glasom, kao kakva jejina? Stare kljusine ne žali nitko, koga je voda ponijela, eto joj ga! Eno mu je najbliža rodbina izvratila na sebi haljine, što će trajati koju sedmicu, umjesto jauka, leleka i žalbovanja, a to mu je dosta, nije više ni zaslužila prestara grobina.

– Meni se čini – nadovezah ja – da se onim izvraćanjem zametava, pogrđuje i prezire i smrt ista, okrćući na dvor opaku stranu, a k sebi oposumu, osim žalovanja za mrtvim! Onda bi dobro bilo, ako to što pomaže, sve izvratiti, što čeljade na sebi nosi: šal i kapu i gače, čarape, opanke, košulju, ma sve opako okrenuti opakoj smrti, ne bi li tamo dalje stala!

Nasmjehnuv se pratilac, razgleda kroz okrug šaka prema groblju i prema kućarku pokojnoga, te započe:

– Nekolicina vraća se s groblja, bit će iskopali mu grob. Pred kućarkom dimi, svrvljaju se ljudi, gotovi se daća. Dok je pojedu, ponijet će ga. Dan je dobrano nagnuo, hajdemo i mi onamo!

– Hajdemo de – odvratih nešto zlovoljan – mučio me živ, pa eto još i mrtav.

Ovako su neki ljudi, kad su izjeli od poštetna vola nedovareno meso i naudilo im, psovali mu sto miša, veleći: »Sa zla si nam bio živ, pa i mrtav!«

Došavši onamo, nađosmo trijestak ljudi. Bili su svi u svenosnome odijelu. Običaj im dolaziti na ukop u kakvim se tko haljinama zavrne. Time i oni žalosti učestvuju i pokojnoga kaju. Jedan im dijeli iz drvene ploske rakiju: komu grljčićem od tikve, komu roščićem od juneta. Položiše po zemlji mjesto stolova četiri duge daščine, duž njih nekoliko ručica sjerčena krova, po njima posjedaše samo ljudi.

Ženskadija – ovdje – niti s njima jedu, niti mrtvoga na groblje prate! Za što? Bit će, što ženskadija ne nose mrtvaca, te možda bi samo naricala i tako od pometnje bila nosiocima. Ima se pokojni molitvom pratiti, a ne kukanjem i naricanjem.

Jela, kupus raštika i ovčije meso, varila su se u više zemljanih lonaca uz vatru prislonjenih. Jedan vrtio galina na grabovu ražnju na dva kamena oslonjenu, mažući i nakapajući ga lojem iz procijepi. Jeli su kupus iz drvenih zdjela i drvenim žlicama, meso prstima, sve pohlepno, kruh lomili rukama. »Kruh se ne reže, kad se blaguje«. On je veliki božji dar, okrutnost je rezati ga, kao što i pogrda mrve od njega gaziti!!

Dok se ovako ukopnici gostili, ja zavirih u kućarak, da vidim kako su mrtvaca namjestili. Ležao je nauznak, vas u bijelo platno ušiven, da mu se nigdje tijela nije vidjelo, prekriven s vrh glave do dno nogu razmotanim crvenim šalom, uvezan mrkim užem za nosila. Nosila su bila od dva dubova mutvića naobal utesana i šest prijećnica drvenim klinima pritvrđenih.

Kad se lijepo pripadnici nakresali, potegao sinovac Ivko iz šarovite suvrećice mješčić vina i dijelio svakomu ispisanim saplakom od vrži dračeva panja.

Kad dođe red na kneza, prihvati desnom čašu za ručicu, a lijevom šakom udari jako pred sobom u daščinu, prope se na koljena i nazdravi:

– Zdravo ljudi, braćo! Danas jesmo, sutra nijesmo, prekosutra tko zna gdje smo. Svaka mrtva glava živoj govori: »Što si ti, ja bih, što sam ja, bit ćeš ti«. Mi danas ovdje jedemo i pijemo na daći čestitoga i poštenoga starca. Hvala dragomu Bogu, koji je nasporio, i onomu, tko je umučio i dohranio! Pokoj vječni daruj mu Gospodine čistoj duši! Tvorio je djela milosrđa duhovnoga i tjelesnoga: pokarao grješnika, utješio nevoljnika, prostio omraze, molio za žive i mrtve, nahranio gladnika, ispokojio putnika, pohodio bolesnika, ukopao mrtvoga. Milosrdan bio, milosrđe dostigao dušom kod Boga, tijelom kod nas. Onom istom mjerom, kojom je davao, danas mu se u istim opancima vraća. Vječna vam hvala, mila braćo, što ste rado došli na ovaj žalostivi pir! Nijeste donijeli znam zlatnih vijenaca, jer ih nemate, ali jeste srce i žarku ljubav, koja su skupocjenija od srebra, zlata i dragog kamenja.

Sad se spusti na pete, pa udari praznom čašom i punom šakom opet u dasku, – na kojoj se oglodane kosti potresoše – i podviknu:

Na noge se, ljudi omrkosmo! Uređujte pratnju! Janjeta* neka jami na motki križ, dvojica uza nj sa strane svijeće, za ovima dva busa, lijevi slatkiša, desni gorčiša** isto dva pratioca neka ponesu: ovo će znamenovati, da je pokojni izbjegavao ugodnosti života. Savijte vijenac od bijeloga trna, prokitite ljiljanom i kaloperom, metnite mu na glavu, za znak bijeloga mu dijevičanstva, koje on kroz bodljike pokvarenoga našega vijeka sretno provuče. Drugi vijenac napravite od zelene kupine, protkajte čičkom, sjekavicom i koprivom, metnite mu na noge, značit će, da se starac rvao s trnovitom crnom zemljom, a ona mu rađala ljuljem i korovom. Uređajte se s krunicom u ruci dva a dva, lako i dostojno stupajte! Nosila će nositi četiri neoženjena mlađarca ili četiri beženca.

Dok je knez ovako sprovod uređivao, na sve strane vatrene zapovijedi dajući, mačak se uz ulište u kućarku čeprljao udarajući glavom o lopar i očajno mahučući.

Čujući zveket, upitam bližega pretvorno:

– Kakov se ono glomot negdje ori?

– Bit će mačetina u ulištu – on će. Sinoć je zatvorismo, da ne bi mrca nagrizla ili preko njega preskočila ta i tako smo ga na izmjenu svu noć čuvali!

– Hajd ne mahnitaj – odvrati ljutito – pusti jadnoga mačka, neka ide gušterice lovititi!

– Sad ću ja njega ubrziti – reče on – pa pođoše dvojica do ulišta. Jedan diže lopar, drugi dočeka mačka na rubu i opruži ga od repa do glave svrnutim s lule trnovcem, tako nemilo, da je jednim skokom kroz prozorčić daleko onamo za kućerak skočio.

Dok su tjeraoci poletjeli, da vide, koliko je skočio i kamo okrenuo, mačak je mogao na vrh ograde odmaći.

Našav gdje je zagreljio, zače mačkoder:

* »Janjeta« u Duvnu reku veliku bijelu volu, a ovdje – po tom valjda – katkada visoku mimo druge čovjeku.
** Dvije trave, prva sliči troskatu, druga grahu prljavcu. – Pisac.

– Nut gledaj, koliko je zaprećao, post mu se njegov ohladio! Kako u njemu đavli nijesu? Ah, rijesane, ha! Ručao si, kasno ćeš amo! Pis, lac, mac! – u miše!

– I ti bi, taki tromac, dalje odapeo, da te je tko sohom omjerio, kao što si ti njega kamišem – drug će mu potiho.

Kad se uredaše pratioci, dva djevca iznesoše mrtvaca i dva druga se pridružiše, a križar okrenuv se društvu, proslovi:

– Danas meni, sutra tebi, danas ide pod ploču ovaj, sutra ćemo mi. Prah smo, i u prah ćemo se preobratiti.

Spaziv mrca u bijelu i crvenu, spomenuh tobože nosiocima:

– Imali ste ga čim crnim pokriti, crno ruho mrtvomu i uspomeni mu dolikuje.

– Nipošto i nikako – doviknu križar – đavao u crnu hođa! Utopljeniku i izgorjelu, čije duše Boga ne viđaju, – jer nemadu vremena pokajati se – to pripišite! U crnu ili u čem se nađe, nek se ukopava samo kužan i otrovan, koga kukom u grobište vuku!

– Polazite! Bukovoj se glavi ne može dokazati – pridodah – koja duhovna i tjelesna miješa i jednim te istim aršinom mjeri. Ne ispituje i ne sudi Bog bijelinu i crninu ruha, kao što ni razne slučajeve smrti od kaplje, sablje, vode, vatre, nego postupke i zasluge ljudskih djela.

Groboder udari toljagom u ploču, povorka krene preko poljica »Ponora« prema groblju Radmilovcu.

Dok su ovako svi lako išli i tiho molili, onamo podaleko nad poljicom u grmlju izvirale su tri četiri čobanske glave i jedan vabio:

– »Mipos, misoč, mipos, krâva moja, krâva!«

Krava rikala i naglo hrlila, kano da joj odonuda tele beče.

Drugi dovikivao:

– »Gledajte, kud onaj ležeći bježi! Eno ga uteče na četvoroglavu i osmonogu konju! Ah, bježite truli, eto cijelih! Bježite, majka vam žalosna, sasut će vam sasute kosti u mješinu! Pokoj mu duši, na lanjskoj suši, otpale mu uši, ko našoj šuši!«

S istog mjesta odjekivaše još tanki glasovi:

– »Prije ćemo svi onamo, nego on ovamo. Pozdravi nam Stijepu na onom svijetu! Lako ćeš ga raspoznati: na

njemu su modre gaće bijelim koncem iskrpljene; žuta jačerma bez klina načičkana; čarapi bez potplata i natplata; kroz koparan lakti mu vire, kroz kapu perčin!«

Prolazeći dalje pratnja ulicom, onamo u šumici za starim hrastom dva dječarka igrala se plovke, te kad su zapazili, da se ista pratnja podosta udaljila, reče stariji drugu:

— Sad ću ja staroga usidjelicu navijestiti, čuj, druže moj!

— Jami dvije plovke, sastavi ih, te će od sebe otvoriv kao iz knjige:

— Ženi se djevac od 90 godina, sin pokojnoga prpora, i uzimlje djevicu od 100 godina, pržinu kćer pokojne crvenice: momak i djevojka prvi posljednji put!

— Kad se vjenčaju, ne će se razvjenčati do svrhe svijeta! — mlađi će slušalac.

Na ulazu u groblje ustavi se pratnja. Provodnik kleče na koljena i otpoče molitvu:

»Hvaljen Isus, dvor nebeski!
U tebi je križ presveti;
Križu ću se pokloniti,
Bogu ću se pomoliti;
Uzimat ću svete vode,
Na spasenju duše moje:
Na me voda, s mene grijesi!
O, Isuse, ti mene odriješi!
Da mi duša ne pogine,
Dok mi tijelo prepočine!«

Grob je bio gotov, iskopan dva aršina duboko, oklopljen pločama toliko visoko, kako se ne bi poklopnice mrtvaca doticale. Dno mu sama zemlja, nepopločano. Mrtvac leži kraj jame. Knez uze riječ:

— Braćo pratioci, stara je poslovica: »Svoj svoga nad jamu vodi, u jamu ga ne tura«. Nu, druga je ovdje večeras, te se preokreće: »Svoj svoga do groba prati i u grob ga sprati«. Po tom je, neka mrtvaca sada njegovi preuzmu i u vječnu hladnu postelju mirno polože!

Prihvatiše ga brat mu i sinovci, zakrenuv nekako glavu k istoku, a noge k zapadu i htiše ga spustiti, na što pritrča knez, veleći:

— Ne ide tako, dobri ljudi, zar vi nijeste dosle mrtvace u grob polagali? Samo se mrtvoga svećenika glava u istok okreće, a sviju drugih u zapad.

— Ta on je bio djevac — rekoše mu.

— Jest — odvrati knez — ali nije svećenik. Ta znate, da pripovijedaoci i slušaoci božje riječi okrenuti su jedni prama drugima, te će tako biti reda na raspravi strašnoga suda okrenuti im se i sastaviti oči u oči. Da znate s mrtvim govoriti*, znali bi i drugu, t. j., da je svjetlost božanske nauke pošla od istoka na zapad, te onima, koji su je rasplođivali, obrću se glave k izvoru, a koji su primali, k zapadu. Tako vam je to.

Postavivši mrtvoga po običaju i kneževu savjetu, popločaše i odlomcima počepiše grob: jedan jami motiku, na srijedi prekriži i navuče zemlje po aršina debelo, zgaza nogama; drugi uzeše debele ukresane ploče, uzidaše kao i dolje oko tijela, ali tako, da su polovicom virile iz zemlje, nasuše zemlje i splesaše rukama, onda komadima pokriše zelene ledine**.

Dok su ovi pravili grob, knez primače ploču od četiri ugla i usadi nad glavom. Na ploči je bio uklesan križić, a pod križićem urezana slova: *„Djevac od 90 godina, Ivan Jurčić, 22. listopada 1899“.* Jedan zagrabi lopatu crne zemlje i potrusi po grobu. Dvojica silno uzdrmaše, izmrsiše i ostaviše ozgor po grobu nosila: »Njegova su, neka stoje na njemu!« misleći.

Stara nosila nitko kod kuće ne drži, nego kad treba, nova sijeku i od debla k vrhu, kako su rasla, mrtvačevu okreću glavu. A na noge ga iz kuće iznose, na glavu u grob nose.

Na vrh groba usadiše sinovci mu busić sambora, štap, na nj crvenu jabuku, o nj bijeli rubac, u jabuku po struk cmilja, kadulje i bosilja.

Sumrak se hvatao; navalili čobani i poslenici prodoljem k staništima, ali svak radije išao drugamo, nego pokraj groblja! Samo blijeda iza gore mjesečina svoje zrake mirno množila i prosipala po mrtvoj tišini. Zvijezde nebeskim prostorom osute pomagale potiskivati tmine, koje su žurno dolazile.

---

* Knjige čitati. — Pisac.

** Zelena ledina znači: kako se ona na grobu zelenjela, onako se zelenjeli puti smrti i njezinoj žrtvi.

Pijući drugari na zavrhi ukopa po rošćić žeste, zaori u lugu pod »bijelim brijegom« postupice posve različitih sedam živinskih glasova: ćukalo, večalo, rzalo, blejalo, njavrkalo, kvrkalo, plakalo: to je bila samo jedna ptica, zlatnih krila, namrka sojka, koja se u svojim sedam jezika javljala.

– Lijep pjevač ružno pjeva, – naglasi društva poglavar. Riblje oči, vražja glava. Da ga ne poznamo i ne razumijemo, mogao bi nas se koji ukočiti od straha! Deder ti nas, žestaru junače, potkrijepi još kojim roščićem! Jedni će ljudi sami putovati, pa da u komu rad kakova zloguka krvca ne uspredne i život mu ne zamre!

Osnaženi zajedno kliknuše:

– Počivao u miru naš djevac! Duša mu se blažena raja napojila! Tijelu mu gvozdenomu laka majka zemlja bila, tiha i laka duga noć!

Zaželjevši među se laku noć u pomoć, ubrza svaki domu svomu. Jedan samo, ne znam koji, prelazeći preko plota, i to kad se zavalio i podigao, žalostivo jeknuo i uzdahnuo, veleći:

– Ha, ha! eja! lale!

Ja ubah ne istraživah njegovu uzdisaju uzroką, jer pomislim, da je vjerojatno bio, što se zar ubi ili što nestav u ploski rakije dijel ga ne zapade, a ne što starodrevna djevčina osta u vječitome grobu.

Hitio sam k svojemu stanu. Podalje za mnom išli kao pratioci knez i moj prijašnji drug . . .

– Danas, dok smo bili na daći i sve, dok smo evo pošli, nešto se u crnu roguljilo na vrh brda Maliča, te ako nije drva kakova ženska kupila ili crno june travu paslo, već bude bio kakov svjetlopisac sa svojim sitnozorom, i dalekozorom, sviju nas je, na moju vjeru, prije nedjelje dana, slika na prodaji u Mostaru.

Bivši ovo knezu zamjerno, stade, iskolači oči i zasu:

– Kakov svjetlopisac i jad? Neka slika štapom po zraku i piše kukom po ledu! On može naslikati nošnju, stvari i zdvorašnje učinke, ali šta znamenuju, nikada. – Odnijet će uže u vreći. Šta će on i kad će znati znakove »smršenih nosila, zemlje po grobu potrusene, želene ledine?« Kazao je čoban Drežnjak, vele, kad mu grom ubio u toru šantavu

ovcu! »Ihihi! Lako mu je bilo ubiti u toru šantavu biku, ma neka der ubije garastu rôgu, što no oko tora trče!«

– Može, kneže, može – prihvati saputnik – vještaci i mudraci svemu će se dosjetiti, da ti se u devet jama zakopano što skriva.

– Ali, reci, kad ih zanese vještina – odbi knez – pa se prevare, nitko krupnije od njih! Puno će još, duško, niz Neretvu proći bukvića i crnograpčića*, dok se naši ljudi prouče i »zecu rep zaveže«.

– Biva, skakat će se – uplete mu sudrug – na napuhane mijehove!

Za večerom kazah, da sam čuo kneževe bacanije, te zaželih, da mi se razjasne. Ali kad upoznah, da mi na pouzdanu prijateljstvu prodaju rog za svijeću, dometnuh im:

– Vaše je tumačenje neiskreno, pače himbeno! Ono vi razumijevate onako, to i to tako, ovo i ovo ovako! Zašutješe, niz nos pogledaše, nenadno se kao začudiše, ali ne očitovaše svoje ni mišljenje ni zavaravanje. – – –

Prevrnuv na drugu, zahvalih na pratni i rekoh im:

– Pokasno je, sad će jedanaest, treba se razilaziti, dok je mjesečine u dolini.

Hitra nauma gosti hitro odoše, a ja ostah sam u kolibi razmišljajući . . .

– Hm! . . . može! . . . čudnovat je svijet, velik je, pa mu velika i pamet! U živoj glavi mozak, u mrtvoj mišje gnijezdo: Ljudi . . . knjige . . . hm! . . . raboš! eh!

U to doba mjesečno svijetlo umače, a sat dvanaest istače. Ode društvo spavati, pa nijesam htio ni ja više drijemati . . .

---

* Razumi, svjetovnjaka u sivoj i crkovnjaka u crnoj odjeći, proputnika.

Ivan Jemeršić,
nadžupnik u Grubišnom Polju.

U kupalištu.

Zamislite malešno, elegantno zagorsko kupalište prve godine poslije rata.

Mjesec rujan je na izmaku. Gostiju, razumije se, dosta malo.

Jednoga dana zaduvao iza planine hladan, oštar vjetar, a onda okrenula par dana gusta, dosadna kiša, te poplašila sve goste, koji su se pred tom nemilom jesenskom tirankom razbježali sa svojih omiljelih šetnji i našli utočište u gizdavom hotelu »Continentalu«.

Ne ću da opisujem sve goste, što su se sakupili u toploj i elegantnoj hotelskoj dvornici. Zaustavit ćemo se kod jednoga stola, gdje se sastalo ovo društvo.

Odebeli bankar iz Zagreba u dobi od 56 godina. On je došao ovamo da izgubi nekoliko kila sala. Kraj njega je kćerka, ljepušna, živahna plavojka od 18 godina.

Vremešni, ali još uvijek okretni gospodin, nekoć trgovac poslije bankrotirac, a sada na razvalinama tuđe sreće obogaćeni privatnik. Svi ga zovu među se »bankrotirac«.

Onaj visoki čovjek sa cvikerom, što sjedi kraj bankrotirca i što lukavo pritajuje svoju ćelavost židov je. Neprestano se ovdje bavi visokom politikom te s uspjehom gnjavi čitavo društvo. On pozna Lenjina, Trockoga u glavu.

Fićfirić od 40 godina, obučen dosta neobično poput nekih umjetnika (slikara, glumaca).

Gospođa od 38 godina, elegantna, visoka crnka, tiha i mirna.

Kiša na polju pljušti. Pojedine rpe piju kavu, čaj. Poneko društvance ima pred sobom domino, neko šah, a jedno se povuklo u kut i igra »makao«. Puše gotovo svi muškarci

i dobar dio žena. Čitava dvornica je u sivkasto — ljubičastoj magli. U našem društvu najviše govori političar.

Govori, govori, govori!

Tik do ovoga velikoga stola malen je stolić, za kojim sjedi mirno, gotovo nepomično tihi, zamišljeni starac s prosjedom glavom. On je tu od svih najduže. Dovezo se ovamo na rasklimanim, štajerskim kolima umotan u debele ogrtače. Mučio ga reumatizam po čitavom tijelu i kostobolja po rukama i nogama. Starac sjedi za ovim stolićem već mjesec dana, a ovo susjedno, oveće društvo došlo je u njegovu blizinu poslije.

Starac sjedi mirno i dostojanstveno kao da i nema nikoga u blizini. Njegovo se blago, dobroćudno lice neprestano smješka, a makar trpi velike boli, ipak plave mu oči zadovoljno gledaju unaokolo.

Kiša pljušti i pljušti, a društvo stalo nagađati, tko je taj starac.

— Englez je!

— Nijemac je!

— Hrvat je!

Nijesu se mogli složiti.

Samo modernom kicošu »fićfiriću« starčić taj, deveta je briga. Zašto da se i zanima za nekakva starčića? Starac je došao ovamo, da traži lijek narušenom zdravlju: dakle iz »opravdanog razloga«. — A on?! — — Pred njim uvijek lebdi i u danu i u noći, žena visokog činovnika, a možda i budućeg ministra, a to je već vrijedno, da si čovjek steče milost ili blagonaklonost. Pokušao je on udvarati i onoj prpošnoj mladoj krasotici s milijunima, ali bez uspjeha . . . Nedavno bila negdje na šetnji, izgubila zlatnu narukvicu, a kad joj se on ponudio, da će potražiti narukvicu i da je mora naći, makar ga i života stajalo, ona se srdito okosnula na nj i oholo ga pogledala. Strgla pače s ruke nehajno i drugu narukvicu, te je bacila pred njim u potok, jer da njoj nije stalo do nikakovih narukvica, a da ih imade toliko (i još više!) koliko je dana u godini.

Baš stoga se navlaš zabavljao najradije s gospojom »ministrovicom« . . .

Oh, i ta zabava, ta zabava!

Već je iscrpio svu zalihu najfinijih komplimenata, utekao se i k svim mogućim govorničkim frazama, što ih je ma gdje

u finim društvima posakupio — ali sve badava! . . . Gospo=
ja ministrova kraj toga nehajno zavirivala kroz prozor napo=
lje i promatrala kako vani bijesni bura i kako vihor debelim
kapljama kiše zalijeva okna. Katkada, kao da je i posluški=
vala očajno zavijanje vjetra, što se lamao u dimnjaku i dopi=
rao unutra tako, da su se uvijek potresala i ista kristalna
stakla na sjajnom svjetioniku, što je bio zavješen u salonu.

Ustinu svi su bili uznemireni u svojoj zabavi. Nado=
budna baštinica bankarovih milijuna drhtala je od silnog uzbu=
đenja te se privinula k svome tatici. Bankrotirac vrtio se simo
i tamo nestrpljivo unaukolo, dok je židova političara ta zlo=
sretna kiša i bura smela u svim njegovim diplomatskim pla=
novima.

Zbogom zabava! — — —

Cijelim društvom stala strujiti neka posebna dosada. Kako
i ne bi? — Jučer bio je tako lijep dan, topao i jasan, a sada
tolika kiša i vihor . . .

U dvornici sve se primirilo i kano rastužilo! Samo tamo
iz zakutka neprestano se blistao dobroćudni smiješak sjedo=
glava starca.

Vihor je razvijao sve jače i jače svoju elegičnu pjesmu,
hučilo je i bučilo na sve strane užasno, dok je i kiša tako
strašno lijevala, da su svi prozori bili u jednoj naplavi vode.

Najedared, kan da se sve to zaglušilo! —

Izdaleka tamo od parka, gdje se svako drvo svijalo pod
silom vihra i pod težinom kiše, — da odanle po kupališnom
pločniku drndala su i približavala se nekaka kola.

Kad je čovjeku dosadno, zabavlja ga i svaka najmanja
rastresica.

Cijelo društvo i nehotice skočilo na noge i primaklo se
prozorima . . . Svi su htjeli, da vide toga junačinu, koji se usu=
dio, da se po tako užasnoj buri onuda voza.

Bili su kraj prozora . . . A što su vidjeli?

Kristalno okno zastrto gustim mlazom vode, pomućivalo
je svakako jasni i zorni pogled, ali cijelo to društvo ipak je
vidjelo dosta. — —

Nedaleko prozora sjajnoga i raskošnoga salona u bijes=
nom vihru i kišnoj mećavi odmicala su žurno priprosta kola,
a u njima sjedio svećenik — otkrivene glave. Vihor mu pre=
tresao kosu, guste kaplje kiše šibale ga po licu, bio je zaogr=

nut priprostim ogrtačem, ali glava njegova bez svake zaštite,
kao da se ponosito dizala u vis . . . . Oči se njegove sjale
posebnim žarom, kakav se može vidjeti samo pod obrvama
čovjeka, koji u izvršenju svoje službe ne mari za zapreke i
poteškoće.

Svećenih ide k bolesniku, — uzdahnula je sažalnim rije=
čima ministrovica.

Na te se riječi nekako stresao bankir, dok se bankrotirac
na njih kao da nije ni obazirao, a židov političar popratio ih
sladogorskim smiješkom i kimanjem glave.

Ipak kosnule se riječi odlične dame sviju nekako nemilo.
O da, svećenik ide k bolesniku! — Ove riječi ponovila
je dama sada još jasnije i glasnije, tako da ih posve lako
mogao razumjeti i onaj sijedi starac tamo u zakutku.

— Siromah — gle — u takovom nevremenu mora da
ide! — — Mladi gospodin »fićfirić« — htio je — za volju ple=
menitoj gospoji također pokazati, da mu je žao toga svećenika.
— Recite milostiva — nadodao je brzo — nije li sve to
nesmisao. Taj čovjek, kome ide, umire negdje tamo daleko,
a umro bi i bez toga. Čemu s pogibelji vlastitoga života
srće svećenik u takovu nepogodu!?

Čemu? — velite! — Začuo se oštar prijekoran glas . . .
Svi kao da su uzdrhtali. Pred njima se stvorio sav uoz=
biljen onaj starac sijede glave sa dobrodušnim smiješkom.

Ali sada nije se više ni smiješio. U plavim mu očima
čitao se neki posebni ponos. Istinita zbilja kao da ga preo=
brazila.

Čemu srće u takovu nepogodu . . . zapitao još odličnije
starac i dodao: Ako hoćete, ja ću vam to rastumačiti i reći?
— Uvjeren sam, da ste vi fine dame i odlična gospodo,
naučni na druge zabave, nego li na takove, kakovima vas
može poslužiti siromašni i nemoćni svećenik, zagorski župnik . . .
Ipak dopustit ćete — nasmiješio se starac: Sada je tamo
vani tako bijesna bura, da se ne može nikud, a ovdje kako
mi se čini — i odveć dosadno. Možda ćete ipak htjeti, da
me dobrostivo saslušate. Ja ću vam pripovjedati neobičan
događaj, a dotle će moj drug svećenik tamo negdje dijeliti
posljednju utjehu.

— O molim, molim, — oglasila se odlična dama, nekako
neobično dirnuta. — Nije ni primjetila, kako je i nehotice

10*

zahvatila ruku starca svećenika i grčevito je stisla. Kan da ju je nešto posebnoga vuklo k tome starcu.

– O molim, molim, – ponovi s blagonaklonim smiješkom i »fićfirić«.

– A ostali?

Ti su htjeli znati i čuti nešto posebnoga! – – – Prije pričinjao im se taj starac nekom zagonetom, a sada razriješio je sam tu zagonetku, kad se proglasio svećenikom. Pa i zbilja! Odmah – čim se taj starčić samosvijesno tuj postavio, spuznuo mu s vrata crni zavoj, a pod njim? – Bio svećenički ovratnik!

– Molimo, molimo, – uzviknulo napokon gotovo čitavo društvo u jedan glas... Zaista neobičan prizor! Gdje i kada su i mogli svi ti slušati katoličkog svećenika? – Bankar, taj ne može u crkvu zbog samih trgovačkih špekulacija – a njegova kćerka? Ona bi si jadnica tamo zamrljala svoje svileno odijelo. Bankrotirac – tome je i na mekom naslonjaču premalo udobnosti. A što židov političar? – – Taj je govorio sa svećenikom u svome životu samo tri puta i to onda, kad su bili saborski izbori. – A sada gle, nadala se prilika, da slušaju svećenika – ne, gdje propovijeda – već, pripovijeda.

Uzeše starca svećenika u svoju sredinu i posadiše za stol.

*

* *

– Bilo je to – reče – pred kojih 30 godina. U to doba, došao je na župu u Bučicu mlad, gorljiv i u vršenju svoga zvanja savjestan svećenik. Možemo ga zvati – Ivasovićem. Bio je kapelanom kojih pet godina, a onda postao župnikom.

– Čudnovato ili možda i prebrzo?! – A bilo je to tako: Buknula u tome kraju nemila, zarazna pošast: – crne boginje. Žrtvom njihovom postalo je više svećenika, a među njima nastradao i bučički župnik. Pomriješe u izvršivanju svoga zvanja. Možda bi se i tuj moglo reći: »taj čovjek negdje tamo umire, a umro bi i bez toga, – čemu da srće svećenik u takovu nepogodu?«

Da, umiralo se, i umrlo u to vrijeme ljudi bez broja, ali ja vam velim, da bi ti ljudi bili izginuli jošte groznijom smrti, da nije bilo tih dobrih i u izvršenju svoga zvanja vjernih svećenika.... Poput anđela čuvara prometali se upravo strjelovitom brzinom od jednoga patnika k drugome, tako dok se

dovukli natrag do svojih stanova, padali su i na tle od umora i muke. – – Tvrdim odlučno i opet, da bi ti premnogi nesretni bolesnici bili umirali još groznijom i očajnijom smrti, da im ti svećenici i anđeli u obliku ljudskom nijesu pritjecali u pomoć i davali im posljednju utjehu. A i sami su podlegli teškoj zaraznoj bolesti.... I život svoj žrtvovali su kršćanskoj ljubavi spram bližnjega..... Može li se na svijetu išta ljepšega zamisliti?...

Tako se desilo, da se mladi svećenik Ivasović domogao župe u Bučici. Reći će možda netko: – tome je baš pala sjekira u med. Tako mlad, pa postao župnikom – baš se i mogao obveseliti!? – – – Zbilja radost – odlični moji slušatelji. Ja – starcu kano zapela riječ – ja – ja sam ga dobro poznavao. Ja sam vidio, kako je ljubio i iskreno oplakivao svoga bivšeg principala i župnika, kod kojega je kao kapelan službovao. Vidio sam ga, kako mu se uvijek pomolile suze na očima, kad je na groblju stupao kraj humka svoga prethodnika. Da, bio je župnik Ivasović, čovjek mekih čuvstava, vrlo osjetljive duše.... Njegova je dobra duša svuda gledala samo anđele. Pred njim nitko nije bio rđav i naopak. Svakomu stisnuo bi ruku jednako, a jednako smiješkom susretao bogataša, kao i siromaha.... Moglo se za stalno držati i očekivati, da će taj župnik imati pravi mir i željkovano zadovoljstvo u svećeničkom zvanju. A ipak – nije imao. –

Dogodio se žalostan događaj, koji je nemilo dirnuo mladog župnika Ivasovića.

Pod njegovo duhovno pastirstvo spadao je i nedaleki zaselak Rizvica – udaljen pola sata od Bučice. Bilo je to veliko vlastelinstvo ili spahiluk – kojem bio vlasnikom – ne ću opet reći pravoga imena – neki Petar Ilić. Slušao sam, da je bio nekad upravo užitak pogledati na gospodarstvo spahije Ilića. Njegova kuća, njegova pobožna, tiha, dobrostiva i divna žena, te umiljata dječica, stvarali su na zemlji upravo neki mali raj. Svaki, tko je pogledao tako sretnu kuću i obitelj, zaželio si živo saviti domaće obiteljsko gnijezdo, ogrijano požrtvovnom ljubavlju žene i oživljavano anđeoskim smiješkom dražesne djece. A ono blaženstvo, nažalost, izgubilo se iz kuće spahije Ilića. Kako su u toj godini svuda nemilo harale boginje, oboljela je i gospoja Ilićeva. Istina

ozdravila je, ali je ipak svoje zdravlje platila ljepotom. Da — ljepotu svoga lica i tijela. . . . A ovo — barem kod njezinog muža — mnogo je odlučivalo i vrijedilo. Ja — vjerujte — ja sam tu dobru gospoju vrlo dobro poznavao, pa mogu reći, da je gospoja Ilićeva ostala krasnom i lijepom i nadalje. Bilo je nešto u njenim očima, što je čovjeka razblaživalo. Odsjevala je iz tih očiju dobra i čista duša, koja je milo susretala svakoga, a sada napose — gojila još — veću svesrdniju ljubav spram svoga muža si Petra. Meni se barem sve to tako pričinjalo, a sa mnom djelio ista mišljenja gotovo svatko. Ja cijenim svakog pojedinca, ne po njegovim tjelesnim osebinama, već više po njegovim djelima i plemenštini srca. Ali spahiji Iliću nije to bilo dosta. Bio se odveć zaljubio u ženu, koja je prije te nesretne svoje bolesti, bila na daleko i široko poznata kao prva krasotica u okolici — a danas sva iznakažena i po licu navorana. —

Ja ne ću, da pripovijedam sve, što se događalo u kući Ilićevoj na štetu uboge žene, sve do onoga časa, u kome se gospoja Ilićeva našla u kući svoga muža, kraj jedne druge žene — suparnice svoje. . . . Uistinu nije to bila žena, već pravi pravcati đavao, u osobi jedne od tih Evinih kćeri, koje zaboravljaju, da je glavna zadaća čestite žene oplemenjivati svakog muškarca i dovoditi mu u srce mir i zadovoljstvo, a ne uzbuđivati u njemu plamen strasti i životinjskog požudnog nagona! — Ne ću da o tom potanje raspredam. Postupak u tome svemu bio se otezao dugo i dugo, a sve na uštrb tihe, pobožne i vrijedne žene, u kojoj je sve plamtilo punim žarom ljubavi spram muža i djece. Dugo i dugo trpila je nevoljna žena grozne boli, dok napokon nije pala u nesvijest, kad je potpuno spoznala, da ju je muž izdajnički odbacio i zavolio drugu ženu.

Da, upoznala je to jasno i gorko. Ilić bio jedared dovezao sobom ženu divlje krasote, koju je svima predstavljao kao svoju rođakinju — ali — kako sam kazao! Nadošao je ipak taj strašni čas, u kome je gospoja Ilićeva upoznala, da stanuje pod jednim krovom s onom, koja joj je otela ljubav muževlju i od njenog muža učinila vjerolomca i preljubnika.

Kad je sve to spoznala i uvidjela, nije jadnica istupila protiv svoga muža samosvješću uvrijeđene žene, niti se obazirala na svoja prava pod tim krovom, gdje je nekoć požrtvovnošću i ljubavlju razblaživala svoga muža. . . . Ona je

pala na koljena pred otpornim svojim mužem i prosila ga, molila za njegovu ljubav.

Ali sve banbadava!

Petar Ilić zatresao je oholo glavom i ostavio očajnu ženu, da na tlu kleči. Sada je nastala dugotrajna nijema žalost u kući Ilićevoj. Da — sve tužno i naopako! — — — Na jednoj strani kuće bujao je grijeh, a u tom grijehu smijao se okrutni i zaslijepljeni muž — pokraj žene nametnice. Na drugoj opet strani u zabitnim odajama, stajala je i plakala ostavljena i izdana žena sa svoje troje djece. Bile su to tri vanredno mile i ljubljene djevojčice, grijehom lišene oca svoga.

I tako trajalo je to dugo. Gospoja Ilićeva mnogo je i mnogo trpjela, a nikako nije htjela, da svar dođe na javu, pa da si putem pravde pribavi svoja prava. Dok napokon nije ipak otac saznao za bijedan i žalostan položaj i život svoje kćeri. — Došlo je napokon sve pred sud, a posljedica svega je bila, da je gospoja Ilićeva dobila natrag sav svoj miraz, što ga je donijela u kuću svoga muža, a bio joj dosuđen i neki dio za uzdržavanje djece. Rastavljena od svoga muža s bolnim i teško ranjenim srcem ostavila je kuću, u koju je bila donijela cvijet mladosti svoje, cvijet ljubavi svoje i smiješak sretnoga života. Još samo jedan i posljednji korak! Nesretna žena Ilićeva izgubila se iz kuće svoga muža, u koju se za njegovog zdravog života više nikad nije vratila. Sad joj bio jedina utjeha pogled k nebu i pogled na svoje mile i drage kćerke . . . . Jadna djeca! . . . Nijesu ni slutila, da ih taj korak dijeli s ocem za uvijek u tom životu . . .

U to vrijeme, kada se Ilić bio tako zaboravio, došao je u Bučicu za župnika Ivasović. Svećenik dobričina, kako sam već rekao, ali vrlo odlučan, kada je trebalo koga privesti na pravu stazu, ili kada je kojem nesretniku trebalo pomoći. Trpio je s nevoljnima, pa nije ni čudo, kad je u kući Ilićevoj opazio tako grozan obiteljski slom, da mu se srce kršilo i lomilo od toga kao preopterećena grana, a duša mu je naprosto tonula prekrivena valovima boli . . . . Poznavao je on dobrotu i plemenštinu duše gospoje Ilićeve, poznavao je kao majku sirotinje. K njoj se utjecali bijednici i siromasi ne samo iz domaće općine — već i izdaleka. Poznavao ju je dobro i pričinjala mu se kano žarko sunce na nebištu, koje ogrijeva

svakoga, a sjajnim zrakama svojim rasvjetljuje sav okoliš. I ova dobročiniteljica naroda patila je sada neizrecivo mnogo. Morala je da bude rastavljena od svoga muža i da bude otjerana iz kuće, u kojoj je stekla toliko zasluga, u kojoj je otirala suze bezbrojnim jadnicima .... A on — župnik Ivasović — ta dobra supatnička duša — imao je u tome službenog posla, dok mu je bila povjerena istraga u parnici rastave od stola i postelje. Govorio je, da mu je uvijek silno uzdrhtala ruka, kada je imao da zahvati pero, pa da opiše život i prilike nesretne žene.

Htio je, da i rastavu spriječi. S tog razloga je došao sam glavom k Iliću.... Nagovarao ga, molio, zaklinjao i pokazivao na nesretnu ženu, na anđeosku djecu, opisivao mu groznu sablazan — ali sve je bilo uzalud .... Ilić je prosto na to ostao posve nehajan, pače i samom župniku Ivasoviću narugao se i ismijao ga. Neka mi vjeruje visoko odlično društvo, kad biste tada bili mogli vidjeti toga svećenika, znali biste onda pravo po zasluzi ocijeniti djelovanje svećenika u izvršenju službe. Morali biste pravo pojmiti, što to znači u životu, kad svećenik gleda nesretnu dušu, koja nigdje ne nalazi potpore, već samo u svojoj vjeri, a ona jedva da je i može utješiti.

No imalo je da bude još i gore.

*
* *

Minulo je pet godina ... žalosnih pet godina za kuću Ilićevu i za cijelu okolicu. — Tamo u kući gospodovala je sada žena nametnica sa svojim razuzdanim sinom. Ilić omamljen divljom krasotom raspojasane žene, slušao ju je u svemu. Tamo, gdje su se prije opažali tragovi prave žene reduše, gdje je prije krijeposna žena razvedrivala nujna lica, odanle sada odilazio je mnogi prosjak sa suznim očima i bolnim uzdasima. Nije bilo nigdje nikoga, tko se ne bi sjećao s pritajenom boli onih blaženih vremena, kad je kuća Ilićeva stajala pod paskom žene pravedne i čestite. Sada je sve bilo naopako. Žena nametnica služila je samo razbujaloj svojoj strasti, a s pretjeranom ljubavi susretala je svoje razuzdano dijete ... Župnik Ivasović sve je to gledao i možda od svijų najviše trpio. Jadikovke svijeta dopirale su od kuće Ilićeve do njega, katkada i odveć ganutljive. Da, i družina Ilićeva

dolazila bi k svome duhovnome ocu i jadala se na okrutni i nemili postupak ..... A razočarani siromasi jadikovali još i gore ... Ali što je u takovim prilikama mogao činiti zabrinuti svećenik, makar da je i sa svakim najtoplije osjećao! ... Učinio je svakome, što je najviše mogao, ali za to mu je najviše prigovorio u ogorčenom bjesnilu ozlojeđeni Ilić riječima: Čemu se taj pop miješa u moje poslove. Iliću je bilo veoma žao, ako je župnik učinio kakovo dobročinstvo navlastito onima, za koje se imao sam Ilić skrbiti. Svako takovo dobro djelo bilo je popraćeno mnoštvom mrskih psovki i zlobnih spoticanja ... I tako se imao župnik Ivasović opet sastati s Ilićem. K tomu neprijatelju, sada već svega, što je čovjeku sveto, imao je još jednom, da pođe župnik Ivasović i da ga moli. — —

Pričati o tome vrlo je žalosno! — — Uboga i nesretna gospoja Ilićeva! Da nesretna! ... Teška bol, što joj parala dušu, kad je ostavljala kuću muža svoga — ta bol nije bila posljednja. — — Jadna žena, pisala je koji put i očajni list župniku Ivasoviću, dok nije mogla zaboraviti na prošle dane života svoga i na kuću, gdje je ipak proživjela prvu svoju sreću .... Pisala je u nadi, da će se ipak možda s vremenom promijeniti njezini muž, pa da će se ipak još možda izliječiti rane srca i popraviti grijeh. Pisala je katkada, ali i to je najedared posve prestalo. Kako je kasnije i sama priznala, više nije mogla pisati, jer je bila odveć satrta. Zaista bijedna gospoja! Uza sve to, stigla ju je oskudica i pravo siromaštvo. — Njezin otac, trgovac, nesretnim špekulacijama napravio je bankrot i protepao svoj, svoje kćeri i svoje unučadi sav imetak. Umro je mučen grižnjom savjesti, uz gorki plač osiromašene kćeri i zapuštene majke, te nevine njezine djece.

Tako se dogodilo, da je ta žena, koja je onda dijelila dobročinstvo za dobročinstvom, koja je drugima najspremnije pomagala, gdje je samo mogla — sada i sama ostala bez ikake pomoći ... Ovako skroz unesrećena, zapuštena, došuljala se i u župnički stan bučički, vodeći za ruke tri ogladnjele djevojčice, koje su se tresle od zime.

Župnik Ivasović gotovo se okamenio, kada je zagledao ženu nekoć krasnu i bogatu, a sada blijedu s upalim licem, a odjevenu u trošno i slabo odijelo. Još gore dirnuo se nje-

govog osjetljivog srca pogled na djevojčice. Golotinja, glad i zima provirivahu na njima sa svih strana. . . . A kada je još potom slušao gospoju Ilićevu o sudbini njezina života, i sam je uzdrhtao i plakao.

Tamo na ruševinama sretne nekoć žene, koju je svatko blagoslivljao, šepirila se sada griješna žena, utonula u posvemašnjoj razuzdanosti putenih strasti, tiranka naroda — a ovdje? . . . Župnik Ivasović došao sada do potpunog uvjerenja i odluke, da mu valja opet poći u kuću Ilićevu, i da pustopašnome i zaslijepljenome mužu valja sada sve reći, što se zbiva s njegovom ženom i s njegovom djecom.

Ah, taj put, taj križni put!

Često zaustavio se Ivasović, često otirao si putem debeli znoj s čela . . . Mislio u sebi: kako ćeš biti tamo primljen? Kako ćeš biti pozdravljen od čovjeka, koji je sada tvoj zakleti i nepomirljivi neprijatelj? — — Da, svaki čas zaustavio se i razmišljao . . . Stjetio se ojađenog lica gospoje, sada zapuštene i izdane na milost i nemilost ljudi . . . Sjetio se blijedih i suhonjavih likova djevojčica, pitao se: što bi od njih bilo, kada on ne bi išao, da muža i oca sjeti njegovih dužnosti . . .

»Ta ideš, stupaš putem — rekao sam u sebi — izvršivanja svoga zvanja . . . Putovi tvoji makar su još i više posuti trnjem, to ne smije tebe da smete . . . Uzmi križ svoj na sebe i slijedi mene i blago si ga onima, koji trpe prezire i progonstva radi pravde i istine — jer je njihovo kraljevstvo nebesko« . . . Sve te, a još i druge Hristove riječi proplitale se sada dušom uzbuđenog i zabrinutog svećenika.

Opojen takovim mislima, uljegao je župnik Ivasović i u dvor Ilićev. O, ta zlosretna kuća Ilićeva! Uzdahnuo i uzdrhtao ko lijes na vodi, kad ga uzbiba čvrsti val. O, kako je bilo nekoć tuj milo i prijatno, a sada svud kao da gledaš utisnute tragove prpošne i griješne žene . . . Uz tako nesređena i uzburkana čuvstva, dovukao se Ivasović hodnikom i pred sama vrata predsoblja Ilićeva . . . Još jednom stao, zamislio se, a napokon odlučno mahnuo rukom, zakucao i unišao.

Ilić bio je u taj par sam u sobi. Kad je vidio, da k njemu dolazi župnik, skočio je s naslonjača kao zabezeknut i zbunjeno gledao župnika. U taj čas nije mogao nenadanog i nepoželjenog gosta niti pozdraviti, a još manje zapitati za uzrok njegovog dolaska.

Tu je zbunjenost župnik očito opazio. U tren snašao se i kako nikad nije bio u neprilici da smogne valjane i pristale riječi — tako nije bio ni ovaj put.

Govorio je zaista ćutljivo, kako je znao i mogao najljepše: iz duše u dušu.

Rekao je ispočetka: »Ne bojte se, gospodine Iliću, ne dolazim k Vama kano neprijatelj, već prije kano istiniti prijatelj Vaš i prijatelj cijele Vaše kuće«. — — A kada ta dva muža posjedaše na stolce jedan spram drugoga, bujica ganutljivih riječi vrijednog svećenika potresla je živce Ilićeve do dna duše. A takovo duševno raspoloženje znao je župnik Ivasović vješto iscrpsti. Spomenuo se prošlih vremena i usporedio ih s tužnom sadašnjosti. Tako je živim bojama isticao život Ilićeve žene i nekad ljubljene njegove djece, da je ovaj od ganuća gotovo proplakao.

Već je mislio, da je svrhu postignuo — — ali. — —

Nesretni trenutak!

Kvaka zaškrinula, a na vratima pokazalo se usplahireno lice nesretnice, koja je bila uzrokom, da su toliko trpjeli žena-majka i njezina bijedna djeca.

Pred njom nije htio Ilić, da se pokaže slabićem. Uzdrhtao još jednom i stresao se. Ali time, u tren, otresao sa sebe sve, što su u njemu bile uzbudile riječi svećenikove.

Pod licem zlosretne ljubovce, koja je Ilića svojom ljepotom obmamila, zatitrao je ujedno na obrazu Ilićevom zlokobni smiješak, koji je iza sebe sakrivao prasak žestoke bure. Ta bura nemilo je snašla i gotovo potpuno slomila uspjeh župnika Ivasovića.

— Šta je meni stalo? — uzvikao se Ilić. Što je meni stalo, kako je sada! . . . Ja sam je isplatio — pa mirna Bosna! A Vi?! — Vi mi se tornjajte smjesta ispred očiju mojih! Je li razumijete? — Vi se ne trebate brinuti za mene i za moj život!

Strahoviti blijesak gnjeva — odsjevnuo je na te riječi s očiju Ilićevih, a propratio ga zlobni smiješak žene, zbog koje je u taj čas zaboravio na dobru svoju Ivanku i slatku svoju čeljad.

Bučički župnik nije znao, a niti je osjetio, kako se najednoć našao na dvorištu. Bio je sav slomljen! . . .

Preletio je dvorište u tren i svalio se kao munjom ošinut na klupu pod lipom. Sjeo je i zaplakao . . .

Plakao grčevito! To ipak nije zaslužio . . . Ta išao je prositi za nesretnu ženu, išao je prositi i za one, koji su se pod tim krovom rodili i čije je rođenje onaj nesretnik pozdravio s veseljem i najvećim ushitom! — A sada? — Što će im reći? . . . Što će reći jadnici, koja nestrpljivo očekuje njegov povratak? — Što će reći njoj, a što ubogoj djeci? — Župnik si otare suzne oči i zanese se u nesigurne i nesređene misli . . .

Ako rekne onim nesretnicima: »Kraj je svemu« — moglo bi to ubitačno djelovati na ženu Ilićevu i njezinu djecu. Ne! To ne smije reći . . . A kako bi mu te riječi i moglo dati njegovo dobroćudno srce na njegove — utjehe puna usta!? . . Posavjetovat će se najprije sa svojom dobrom majčicom, koja mu vodi njegovo gospodarstvo — — On dobro poznaje njezino zlatno srce, pa sluti i kano sigurno očekuje, da će mu u dobroti svojoj uzdahnuti: »Kada je taj tamo tako okrutan i bez čuvstva, mi takovi ne smijemo biti, mi ove sirote ne smijemo zapustiti« . . . . .

Tom se pomišlju župnik Ivasović kano okrijepio. Odlanulo mu. Još jednom pogledao je na dvor Ilićev. Lice mu zasjalo nekim posebnim sjajem. Ustao je s klupe i htio da ode.

U srcu njegovom nad plemenitom namjerom sjevnulo je neko posebno zadovoljstvo i sreća, što djelom izvršuje najglavniju zapovijed Hristovu: »Ljubi bližnjega svoga ko samoga sebe i što hoćeš da drugi tebi čini, čini i ti njemu!« . . .

A što se je u taj tren zbivalo u kući Ilićevoj? . . .

Tamo s prozora triumfalnim pogledom pratila je grješna žena odlazećeg svećenika i sa izazovnim smijehom promatrala svoga razmaženog sinčića, gdje se pod prozorima igra, dovikujuć mu: gledaj kako »onaj crni« — iz dvora izigran i pokunjen odilazi . . .

Dečko se na te riječi grohotom nasmijao i mašući bičem u rukama drzovito poviknuo: »Ne boj se — mamo — neka samo dođe još jedared ovamo, isprašit ću ga ko magarca bičem.

Sve to slušao je i župnik u isti mah, kada je u srcu njegovom nicao cvijet najplemenitije odluke.

— Isprašit ću ga ko magarca bičem — još jednom naglasio ove riječi starčić svećenik u svojoj pripovijesti. Duboko uzdahnuo, zašutio i zapeo u svom pripovijedanju.

Zapravo na sve to bio je prisiljen. . . . Supruga činovnika zaplakala je gorko, dok je bankrotirac kano očajno gledao i počeo zaglušno kašljati, tako da u taj tren ne bi se mogla ni koja riječ starčeva razumjeti, a kamo li slijediti tok njegove pripovijesti.

I ostali članovi finog tog društva sjedjeli su tuj posve mirno ko zakovani i zamišljeno šutjeli. I zloradi smiješak s lica židova političara izgubio se . . . Svakako najviše pokazivala se uzbuđenost na ministrovoj ženi i bankrotircu.

Odlična dama cijelim tim pripovijedanjem bila je upravo napadno ganuta i zaprepaštena. Sad bi uzdrhtala, sad opet pomolila bi joj se suza na oku, dok napokon najedared udarila u jedan plač . . . Nešto, kan da je sililo, da ganuću svome dade oduška u riječima, ali ipak sada se još suprezala i susprezala. . . . Nasuprot bankrotirac vrtio se simo tamo, nemirno i zbunjeno kašljucao. Bio je kao izvan sebe i nikako nije mogao oči svoje upraviti na pripovijedajućeg starca, a niti se razgledati po cijelom ostalom društvu. Bio je kano na žeravici . . . Činilo mu se, kao da mora ustati i kao da mora usred pripovijedanja pobjeći napolje, da nekako odahne i da mu bude lakše . . . Ipak neka protivna i viša moć nije mu dala da se makne . . . Svojim nesigurnim pogledima kano preplašen buljio je po podu. —

* * *

Trajalo je to dosta dugo, dok je starkelja — svećenik opet mogao, da dalje pripovijeda. Osobito odlična dama nije mogla da se smiri. A kada se ipak primirila, primakla se k starom svećeniku, stisla mu grčevito njegovu ruku i molila da pripovijeda dalje . . . »O — nešto mi je neobično« — uzdahnula je — »pričinja mi se, kan da sam ovaj događaj sama proživjela« . . . . .

I svi drugi molili su starca da nastavi. Jedini »fićfirić« i bankrotirac bili su kano ravnodušni. I oni su priznavali zanimivost starčeva pripovijedanju, ali fićfirić kan da je bio zazidan, što je gospoja starcu stisla ruku, a ne njemu blazira-

nom i mladom bonvivanu. A bankrotirac? Na zamolbu odlične gospoje njega obuzimao neki strah i očaj pred onim, što je imalo još slijediti.

Starčić pripovijedao dalje . . .

— Ne ću, da pred ovo odlično društvo iznosim kakove se misli vrzle u duši župnika Ivasovića, kada je odilazio od kuće Ilićeve i kretao spram svoga stana. Neprestance zujile mu u ušima one prijekorne i nezaslužene riječi. »Neka dođe samo još jedared ovamo, isprašit ću ga . . . . bičem« . . . Napomenut ću samo, da je župnik Ivasović ostavio glavnu cestu i skrenuo na poljski put, samo da nigdje nikoga ne susretne i samo da ga nitko ne vidi . . . . . Nije htio, da tko opazi, kako mu se svaki čas zacaklivale na licu u tracima sunca ponovno trpke suze . . . . A možda je učinio i dobro, što je udario poljem? — — — Okolo njega bilo je sve nekako krasno, veličajno i nevino. Dolje rasprostrla se bujna zelen, puna šarovitog cvijeća, a gore rasteglo se jasno i plavo podneblje, dok se u sredini razlijegao lagani pijev ptica. Pogled na divnu Božju prirodu, kao da je razvedrio nujnu dušu zabrinutog župnika. Uzdahnuo je još jednom, kao da je htio reći: »Bože moj! Ti si nam dao toliko milovidne krasote za naš život, a mi ljudi jedan drugome tu krasotu tako često iznakazujemo« . . . . . A ovom mišlju i onim uzdahom zaokupljen, kao da je na čas zaboravio na neugodnosti, što ih doživio u kući i na dvorištu Ilićevom.

Ipak i to nije potrajalo dugo. Pred njim ispoprriječilo se teško pitanje: kako će doći kući?! — — — Kako će barem ispočetka umiriti nesretnu gospoju? . . . Kako će ju navlastito pripraviti na to, da joj kaže, kako će mjesto kuće njenog muža, župnički dom, dati u nemoći utočište njoj i njezinoj ubogoj djeci . . . . . U tome se nikako nije mogao snaći i pravo domisliti.

Dogodilo se međutim, čemu se u taj čas ni u snu ne bi bio nadao.

Gospoja Ilićeva došla mu sa djevojčicom ususret . . . . Sva nestrpljiva bila se zaputila od Bučice k svom nekadanjem zaselku Rizvici drumom, ali kad je opazila župnika u polju, skrenula je ravno k njemu.

Kad mu se približila, stala je. — Htjela je, da ga nešto zapita, ali nije mogla . . . .

Vidjela je lice Ivasovićevo nad tim neočekivanim susretajem nekako preplašeno i usplahireno, a to joj odavalo žalosni i potresni odgovor.

— »Dakle — nema ništa — sve uzalud?« očajno izlanula. I skupivši posljednju svoju snagu, kao da se raskuražila i pokazujući spram kuće Ilićeve na mahove vičući: »Djeco, pogledajte, ondje ste se rodila, pogledajte onamo naposlijed, još prije, nego li ćete morati prosjačenjem od kuće do kuće« . . . Gospoji se na to zacaklile oči, problijedjela je i pala u nesvijest.

Nad klonulom majkom razlijegao se pronicavi plač bijedne djece, a nad njima, nad svima župnik Ivasović, sav uzbunjen i silno smućen.

Bila je još sreća, da je začuo podalje u šumi udarce sjekire o drvo. To ga nekako osvijestilo! . . . Udario žurnim korakom spram šume i prikričao radnicima, da mu dođu u pomoć . . . Međutim zagrabio je brzo u šumskoj jarugi vode u šešir i pohitio, da osvijesti nesretnu ženu . . .

Ona se začas razgledala unaokolo i upale oči svoje skrenula spram one strane, gdje joj bila kuća njezinog muža . . . Zagledala se na djecu svoju — i opet bila iznovice bez svijesti i kano zamrla.

Teško i grčevito disanje odavalo je, koliko je jadnica trpjela . . .

U tome stanju bila je gospoja Ilićeva donesena na župnički dvor.

Tu je bilo sada tjeskobno i tužno . . . U maloj sobici župnikove majke stajala je sada nemoćna gospoja, a njezin jauk pratile su bolne suze prestrašenih djevojčica . . . . Uza sve to župnik Ivasović ispunjavao je vjerno sve svoje svećeničke dužnosti i u izvršivanju svoga zvanja bio u svemu kao i prije savjestan i točan. Jedino uznemirivala ga briga, kad će sve to minuti i kakav će cijeloj toj tragediji biti svršetak . . . Mlado čelo namrštilo mu se svaki čas od uzbuđenosti . . . .

Majka plemenitog i dobroćudnog župnika, posluživala je brižno očajnu bolesnicu, tješila je na sve moguće načine i upravo materinski otirala suze s lica mile djece . . . . . A taj dobri svećenik i sam u svakom koračaju svome pokazivao

je nesebičnu skrb i zabrinutost oko nesretne čeljadi... Za sve to morao je čuti porugljive riječi, u kojima je bila sa=krivena kleveta na njegov čisti i svijetao obraz. – – No i to je već bilo naposlijed! – – – Skoro imao je nadoći preokret....

– Rekli ste gospodine, – obratio se starčić i opet podrugiput spram gradskog hohštaplera – rekli ste: taj čovjek umro bi i bez toga, čemu da s pogibelju vlastitog života srće svećenik u takovu nepogodu. – – Ja se ne ljutim na Vas – – Vi gospoda nijeste naučni, da promatrate život svećenički u svim potankostima uzvišenog tog staleža! Sve=ćenik u izvršivanju svoga zvanja – za vas je neki misterij. Vi živite u sferi velikoga svijeta, gdje sve čezne samo za uživanjem. Vas najviše zanimaju kojekakve zabave. Vas opaja srećom smiješak koje razmažene ženskinje, sad opet bljesak novca. Vama je vajda glavna briga da zahvatite kakvu unosnu službu i što izdašniju i laku zaradu... Časti, čast i slasti – obično su Vaš najveći užitak. A u toj vrevi velikoga svijeta, tko i mari za priprostog seoskog svećenika, ili kako se obično govori: za omraženog »popa«?! – Tko od Vas dospije, da ozbiljno zaviri u koju siromašnu seosku župu... Tko da se od vas i obazre na tog svećenika, kojemu je po=vjeren najuzvišeniji zadatak, da životom, spasonosnom naukom, riječju i primjerom svojim spasava dušu svoju i duše povje=renoga stada?!..... Pitam, tko u zagušljivoj atmosferi dnev=noga života u velikim gradovima znade pravo ocijenit žrtve i teškoće svećeničkog zvanja?... O svećenika hoće da se očeše svaka protuha, i svako derište misli, da je zvano dignuti kamen s ceste i nabaciti se za svećenikom – za popom...

Pa ipak, neka mi dopusti odlično društvo, da do toga sve=ćenika često stoji izravnanje krivice cijeloga prošlog života. A gdje se o tome radi, tuj ne smije da gleda na sebe i na svoju udobnost... Makar se oko njega sjatile i najveće pogibelji za vlastiti život i zdravlje, on u izvršivanju svoga zvanja ide bezobzirce, da Tijelom Gospodnjim i svetim na=logom riječi Hristovih izvrši izravnanje cijeloga života i stra=dalniku dade posljednju utjehu. – – – – – – – – – –

Rekao sam, da je i u toj zgodi o kojoj Vam pripovi=jedam, imalo doći do oproštenja i izravnanja! Da imalo je doći i ... došlo je! – – –

Još se razlijegalo u župničkom stanu stenjanje bolesne gospoje, još zamnijevahu ganutljivi glasovi nježnih djevojčica, koje u molitvi prošahu zdravlje ljubljenoj i dobroj majčici, kada je – iznenada oblego i obolio i spahija Ilić. – – – Imao je nekamo daleko putovati. A kada se već vraćao, kada je već gotovo bio blizu doma, poplašili se konji, pre=valila se kola, a Ilić sletio glavom strmoglavce u nekaku gu=duru. Istina, začas je došao k sebi i kao da se baš ništa nije dogodilo vozio se dalje i stigao do svoje kuće. Ali, ako i nije htio kroz više dana, da itko o tome šta znade, ipak se opažala na njemu velika promjena... Stari sluga Andrija pripovijedao je kasnije župniku, kako se često hvatao za glavu, kako je smeteno bježao svojom sobom simo i tamo, a kako je često zlovoljno tjerao od sebe i namigušu, koja mu je bila draža od vlastite njegove žene.

No svako svladavanje bilo je uzalud. Ilić morao je u kre=vet i ozbiljno oblegao.

Ne ću, da potanje pripovijedam, što se sada zbivalo u kući Ilićevoj. Bilo je to nešto užasna. Samo napominjem, da se odsele često čula zaglušna vika iz sobe Ilićeve. U toj ga=lami čule se kojekake neslane riječi i psovke, da se sve treslo u kući.

Silovita žena, koja je razorila u toj kući sretni domaći mir, htjela je sada, da je Ilić učini jedinom baštinicom svega imutka. Zabrinuta za nesigurnu budućnost, nije se ni najmanje obazirala na bolesnika, niti je marila, što mu takovim po=stupkom bolest još pogoršava. Htjela je, da bude baštinicom, a to je pokazivala takovim načinom, da se moglo posve lako razabrati, kako joj nije toliko stalo za osobu Ilićevu, koliko više i jedino samo za imutak. Nitko nije smio k Iliću, nego ona sama i neotesano momče, njezin surovi sin. Kraj takovog nastupanja, kad je Iliću pokojiput malko odlanulo, i kad bi mu teška bol začas popustila, došao je do prave spoznaje o čemu se radi. Sve to djelovalo je na nj ko mlaz hladne vode i potpuno ga promijenilo. Mnogoput, zbog na=vale bešćutne žene, uzvikao se tako očajno, da su i istoj služinčadi navirale na oči gorke suze... U tom svom jau=kanju zazivao je često ima svoje prave žene Ivanke i djece svoje Olge, Line i Vilme. Kraj toga isticao je živu želju, kako bi mogao razgovarati sa župnikom Ivasovićem.

No ništa nije koristilo.

Pristup k Iliću bio je zakršen rukom grješne žene. Pred vratima Ilićevim stajao je demon, žena sa ražarenim očima. Njezino je srce jedino za tim čeznulo, kako bi ugrabilo što više blaga za sebe i za svoje nevaljano dijete. Čim bi se demon samo malko odmaknuo od Ilića, našao se ovaj odmah sam ključem zatvoren u svojoj sobi . . . Nemirna savjest spoticala mu koješta, pa je živo želio sastati se i izmiriti sa svojom ženom i zapuštenom djecom. Sada je najedared živo osjetio, kako imade samo jednu dušu na svijetu, koja ga ljubi čistom i nesebičnom ljubavi. Neprestano rogoborenje i sotonsko ismijehavanje zlobne žene nametnice, koja nikako nije htjela, da pušta vlasti svoje iz ruku – sada je ipak donekle popuštalo . . .

Bilo je to jedne večeri. Bolesnoj je gospoji Ilićevoj nešto odlanulo. I župnik Ivasović je malko odahnuo, jer ga sada više nije ništa toliko mučilo, koliko donekle briga: što se baš u taj tren dešava u kući Ilićevoj? . . .

Iznenada je na vrata župničkog stana netko oštro udario i htio da provali.

Kad su otvorili, pao je unutra, u pravom smislu riječi pao, stari sluga Andrija. Od silne žurbe i bježanja jedva hvatao dah i dugo nije mogao ni riječi izlanuti. Između svega, što je nekako izmucao, moglo se razabrati: kako je družina Ilićeva zatvorila zlosretnu ženu zavodnicu s njezinim sinom na tavanu, kada je onamo snašala kojekake ugrabljene stvari. On pako – Adrija – da se nekako došuljao kroz prozor gospodaru svome, a ovaj da moli gospodina župnika, neka bi odmah došao k njemu, da ga okrijepi Svetim Otajstvom i da mu pruži utjehu svete vjere . . . On da živo želi, kako bi pomiren s Bogom, pomirio se i sa ženom i s djecom svojom.

Andrija je nukao župnika, neka samo odmah ide, jer ga gospodin željno očekuje, dok je i pristup k njemu slobodan.

Župniku Ivasoviću nakon dugog i dugog vremena preletio licem opet tračak radosti. S najvećom je spremnošću brzo pohitio u crkvu po Presveti Oltarski Sakramenat i dao se na put . . . Andrija nosio pred Božanstvom svjetiljku, pa su obojica žurno kretali spram Rizvice k dvoru Ilićevom. Kad su se vinuli na mali brežuljak između Bučice i Rizvice – tuj se zaustavili . . .

– Šta je to, za ljubav Božju?!

U noćnoj tami uzbuktjelo za njima grozno svijetlo, razlijevajući svoj zatorni plamen po cijeloj okolici . . . . Ogledali se . . . Strahota i užas! . . . »Sveti Bože!« zavapio Andrija – »Župnički stan u jednom je plamenu« . . . Da, požar je zahvatio župnički dvor u Bučici . . .

A ondje na uzvisini stajao je u izvršivanju svoga zvanja župnik te župe . . . Zaprepašten gledao je kako mu bijesni plamen otimlje njegov imutak . . . . Kako se i ne bi zaprepastio?!

Tamo je njegova župa . . . Tamo brižna i dobra njegova majka . . . A što, ako ju je možda požar iznenadio i plamen u kući zahvatio, pa mora jadnica da u najvećim bolovima umire – a on? . . . .

Župniku Ivasoviću pričinjalo se, kao da ga nešto sili, neka bi se povratio natrag i neka bi pritekao u pomoć majci svojoj. Zar da se zbilja mora vratiti? Tamo pod pritiskom plamena bori se i nemoćna Ilićka sa svoje troje djece. . . . Što, ako joj nitko ne pomože? . . . Možda će izgorjeti u taj čas, kada . . . Župnik se Ivasović na tu pomisao uskolebao, zamislio. . . . Ali kako da se vrati sad, kada ide za izvršivanjem svoga zvanja? Može li i smije li se vratiti?! . . . .

Ondje čeka griješan čovjek i ruke svoje sklapa spram Boga i hoće, da popravi pustoš života svoga. . . . A što ako je već i u pogibelji? . . . . Možda mu već i izbija na čelo leden i smrtni znoj! . . . A zar da ga u tom posljednjem trenutku života zapusti? . . . – O, ne! Nikako! – To ne može biti!

Župnik se Ivasović ohrabio. Otro je s čela znoj, te uzdigao »Tijelo Gospodnje« pred oči svoje i okrenuo se. . . . . Požurio se dalje k imanju Ilićevom, dok se za njim digao ognjeni plamen sve više i više, a praskanje ognja dopiralo k njemu sve bliže i bliže. Putem susretao je preplašene seljane; koji ga zaustavljahu uz viku, da mu kuća gori, i da oganj uništava njegov imutak. . . . On je sada samo šutio i nigdje se nije zaustavljao. Kao da je letio na krilima, žureći se, da pruži utjehu svete vjere čovjeku, koji mu se toliko i toliko puta usprotivio, i koji ga pače jednom i otjerao iz svoga doma. – – – I došao je upravo na vrijeme još u u pravi čas. Ilić još je bio potpuno kod svijesti.

Ne mogu pripovjedati o tom, šta se zbivalo kraj postelje Ilićeve. . . . Napominjem samo, da je ispočetka Ilić plakao ko malo dijete, a da su i župniku kapale suze. Kad je sveti čin bio izvršen, bliještio je blagi smiješak na licima obojice.

Potpuno smiren i uznesen s vedrim licem zaputio se sada župnik Ivasović k svome stanu ili još pravije k svome garištu. . . . Kako je sam često o tom pripovijedao, pouzdavao se u Boga i slutio, da su dragi njegovi ostali zaštićeni. A tako je i bilo. . .

Tamo usred velike strke svijeta, njegova draga majčica, gospoja Ilićeva i djeca – bili su svi očuvani.

Još iste večeri odvezoše se gospoja Ilićeva i djeca kočijom spram Rizvice. Ona se vratila k svome mužu, a djeca k svome ocu. . . .

Ilić, makar više i nije ozdravio, ipak se prilično okrijepio i ojačao uz svoju ženu i uz svoju djecu, tako da je kasnije sa zadovoljnim i mirnim smiješkom na ustima umro.

Kratko vrijeme iza toga nestalo žene nametnice sa raspuštenim sinom iz Ilićevog doma. Otišla je u bijesnom gnjevu iz kuće, u koju je bila unijela toliko otrovna – života. Kamo se izgubila i kud je otišla – ne zna se. Od tog doba više nitko o njoj ništa nije čuo. Kad je starčić svršavao svoje pripovijedanje nadodao je još ovo:

– Mogao bih odličnom svome društvu, možda za razjašnjenje ovoga ili onoga i još koju reći. Meni je, međutim, više stalo do toga, da vam pokažem, kako put, kojim ide svećenik u izvršivanju svoga zvanja k umirućem bratu, nije nikako uzaludan, makar kraj toga trpio i ne znam kakove neugodnosti. Tko tim putem ide, ne zaslužuje nipošto porugljivih podsmjeha, već nasuprot najveće udivljenje i štovanje. Tko vjerno ide tim putem, velik je u izvršivanju svoga zvanja.

– – – – – – – – – – – – – – – – – –

* * *

Za stolom nastala grobna tišina. . . Ali ipak ne dugo. Duboko dirnute bile navlastito dvije osobe: bankrotirac i visoka dama. Ona za čas uze riječ i svečano progovori: »Znate li, tko je taj župnik Ivasović? Evo, ovaj časni starac, jer nam je on ocrtao događaj iz vlastitoga života.« – – –

– Iz vlastitoga života?! – – Svim – kao da je pala mrena s očiju. . . . Zaokružiše starca s nekim posebnim poštovanjem.

Ovaj je htio, da im nešta reče, ali usta njegova kao da su uzdrhtala i zanijemjela, pred prizorom, što je nastupio.

– Da, iz vlastitoga života – ponovila je dama. – »Ja ga dobro poznam!« –

– Mene – da poznajete? Starac kao da se prenerazio i pogledao damu nekako čudnovato.

– Da, poznajem vas, velečasni oče. – – – Ja sam jedna od tih kćeri, o kojim ste ovdje pripovijedali i za koje ste se sam tako očinski zauzeli. . . . Zar me ne poznajete? . . Ja sam najmlađa – Vilmica! –

– Vilma – Vilmica – Vilmica! –

Starčić u uzbuđenosti nije znao što bi rekao, i da li bi tome vjerovao. Uzdignuo ruku i pružio je, kao da je htio stisnuti ruku Vilmici, s kojom se tako neočekivano sastao. U tom zamahu ruke bila je i obrana, da se dogodi i nešto, što je lako moglo slijediti u takovom iznenađenju. No nije se dalo ništa spriječiti. . . . .

Gospođa ministrova prihvatila je ruku starog svećenika s takovom silom, te je starac morao ustati.

– Pogledajte, naglasila je odlučno dama, – to je onaj, koji je ocu mome olakotio odlazak iz tog svijeta. – – – To je onaj, koji je majci mojoj vratio mir i drago njezino ognjište. – – – – To je onaj, koji je zbog oca, majke i nas bijedne djece gotovo propao i ostao bez svega.

A kada se starčić nekako uskolebao, kao da će se braniti, nastavi dama dalje:

– Molim vas, branitelju naš i branitelju moj, – dopustite mi, da u tom trenutku, za koju jedino Pravednosti Božjoj hvalim, izreknem sada sve, što mi je na srcu. – – – Vi nijeste htjeli, da Vam se tada odužimo. Dopustite mi barem sada, da Vam se sada odužim ovim načinom. – – Da, čujte – obratila se ministrovica k ostalima – to sve, što je ovaj plemeniti gospodin i svećenik učinio za nas, dakle i za mene, učinio je bez ikakova interesa i koristi za sebe. . . , Morao je s majkom svojom tražiti zaklonište u priprostoj seljačkoj kućici. Majka moja često je naglašivala, da

je to njezina dužnost, kako bi se njegov stan popravio njezinim troškom, ali on toga nije dopuštao. Rekao je: »A što bi onda ljudi govorili? – Rekli bi, da sam si dao platiti dužnost svoju! A to bi mi spočitavala moja savjest... Kod izvršivanja svećeničkih dužnosti – imade u nekim slučajevima gdje osobitim načinom izbija postulat kršćanske ljubavi.

– I onda, kad je općina prikupljala novac za gradnju novog župničkog stana, nije dopustio, da bude od majke moje više ubrano, nego li samo toliko, koliko smo bili dužni platiti prema veličini svoga posjeda. – – – – A ipak on je zbog požara izgubio svoj imetak, a to zbog nas... Imao je dakle pravo, da se od nas traži sve, a kamo li ne i nešto više od drugih. Sjećam se te kritične i sudbonosne večeri, kao da bi to danas bilo, Majci bilo odlanulo i to tako, da nas je poslije duljeg vremena gladila i milo se na nas smiješila, kad smo se privinuli k njezinom krevetu.... I taj smiješak naše bolne majčice silno nas je obradovao. – Klekle smo na klecalo kraj prozora, sklopile smo zahvalno k Bogu ruke na molitvu, što nam je dao opet uživati veliku sreću radosti zbog ozdravljenja naše majke. U isto vrijeme nekako spremao se gospodin župnik na put k našemu ocu. – Mi – a osobito majka naša, koje se to najviše ticalo, nijesmo o tom ništa znali, ni slutili.... Možda nije htio to gospodin župnik majci reći, da je bolnu odveć ne uzbudi. Međutim pripravljala ju je na to starica – majka župnikova. Usred molitve, moja sestra Olga najednom stala vikati, dok se kroz prozor naginjala napolje. I mi smo priskočile preplašene k prozoru. Opazile smo, gdje se po dvorištu, sav zaliven svijetlom goruće baklje pomiče uz zlokobni i strahotni smijeh pustolovni dječak, donekle nam poznat s očevog dvorca u Rizvici. Gledale smo, gdje je napokon odletio uz divlje povike iz dvorišta. Za čas bilo je sve oko nas osvjetljeno zatornim plamenom, a mi smo slušale prasketanje drvene gradnje nad našim glavama. Šta se događalo dalje – kako smo naime bile spašene mi, naša majka i starica majka župnikova, toga se sada više ne sjećam. Znadem samo, da sam bila sva izvan sebe, a osvjestila sam se tek, kad smo se već nalazile pred gorućim župnim domom, okružene dobrim, samo vrlo odanim i ljubeznim, požrtvovnim ljudima... Govorilo se o tom požaru još i više. Iznašale se kojekakove činjenice a i bajke. Dolazili su gospodinu župniku i neki od služinčadi naše i

pričali mu, da su vidjeli, kako s tavanskog prozora visi nekoliko užeta i navezane suknje, majke raspuštenog dječarca, koji se tim putem dovukao do župničkog dvora, samo da spriječi župniku put k našemu ocu. O tom govorilo se na široko i daleko, ali bez svrhe i uspjeha. Gospodin župnik još je zabranjivao, da se o tom gdje govori. Govorio je svakomu: »Bog neka bude osvetnikom! Nitko od nas neka to javno ne govori! Hvalite radije Boga za oto, što je sada zavladala sreća, zadovoljstvo i mir!« – – –

Na te riječi sagnula se odlična dama i poljubila ruku starom svećeniku. Nad tim prizorom bili su svi neobično dirnuti, a navlastito bankrotirac.

Da nisu bili sada svi odveć zaokupljeni pogledom na svećenika, čija je pojava bila pred njima sada uzvišena i velika – bili bi se neobično zgrozili. – Bankrotirac sjedio je ispočetka ko okamenjen, slušajuć porazno pripovijedanje gospoje ministrove. Bilo mu je, kano čovjeku, kada se glavom njegovom ganja bura i blijeskaju munje, a on mora svjestan si svoje slaboće, sklonuti svoju glavu i drhtati od straha pred slomom, koji bi ga mogao stići. – – U riječima uzvišene gospoje bila je za njega bura i lomljava oblaka, iz kojih blijesak za blijeskom padao na njegovu glavu. A on je bio primoran, da sve sluša i nikako nije mogao, da se ohrabri, pa da ga odatle nestane.

Bankrotircu pričinjalo se, kao da svaki na njemu opaža kako to upravo mora biti on – onaj pustopašni dječak grješne žene – s gorućom bakljom u ruci. – – – Oh! – uzdahnuo je. I kao da ga je taj uzdah osokolio, podigao se blijed ko krpa i kano očajan izgubio se iz salona. – – – Drugi ostali su kano uzrujani i zabezeknuti.

U tom raspoložnju nalazili su se dotle, dok nijesu začuli, kako opet po kupališnom pločniku drndaju ista kola, koja su ih ono prije trgla iz njihove dosade.

I nekako nehotice uzbuđeni mladi »fićfirić«, bankir, njegova kćerka i židov političar – gledali su za svećenikom, koji se samo smiješio – sjedeći na kolima – od radosti, što je mogao u izvršivanju svoga zvanja pružiti posljednju utjehu umirućem i bolesnom čovjeku.... Da – ali kako su sada gledali? To se lako moglo razabrati iz posvemašnje njihove šutnje.

Bila je još sreća, da se u predvečerje smirila bura i oblaci se razišli, dok se najedared i cijelo kupalište zažarilo u posljednjim trakovima zapadnoga sunca. – Odletješe žurno na balkon i ondje odahnuše.

A i oni, što su ostali, odahnuli su.

Bilo im milo, da mogu koji čas ostati sami.

Tamo u zakutku, raskošno opremljenom salonu, pripovidala je sada odlična gospoja župniku daljnje događaje svoga života i molila ga za oproštenje, što je u vrevi velikoga svijeta na nj zaboravila.

A starčić? – – – – On se samo smiješio. – – –

* * *

Drugi dan bili su svi kupališni gosti iznenađeni dvjema važnim vijestima. Kupališni je »Vijesnik« javljao, da je u kupalište stigao sa svojom suprugom ministar Kantoci, a istoga dana da je zorom u neobičnoj žurbi ostavio kupelj bogati privatnik S. – A još i više bili su iznenađeni, kad su vidjeli, kako se jednoga dana stari reumatični svećenik selio iz udaljenog svoga i priprostog stana u sjajni i raskošni stan ministra i njegove žene. Jednako bilo im neobično i to, kad su ga odsele svaki dan viđevali u njihovom društvu.

Na mladog kavalira to je djelovalo, kao da bi ga tko polijao studenom vodom. Prije nalazio se on u pratnji odlične dame – a sada! Da barem to nije žena ministrova. O, – nametni ministre! Tko ga je donio ovamo. . . . I židova političara, kao da je hvatala neka zavist. –

»Alles gelifert« – sve je propalo, gundrao je jadni židov. . . Kakova bi to bila čast za Izrael, da je onaj tamo barem rabin?! – »Gott gerechte!«

Samo bankir privijao se s nehinjenom i iskrenom naklonošću. A imao je i za što! Još iste večeri, kako im je u prijatnom salonu stari svećenik pripovijedao događaj iz svoga života – privinula glavu svoju na njegove grudi krasna mu kćerka, njegova jedina utjeha i rekla mu: »Oče, šta će nam toliki milijoni, ako ne mislimo njima praviti zadužbine i iskazivati dobročinstva?«

Bankar radosno zagrlio svoju kćerku i poljubio je u čelo, pod kojim se rodila takova zamisao. Odsele je i on

s poštovanjem pozdravljao zagorskog župnika i iskazivao mu poštovanje.

* * *

Kad se kupališna sezona ove godine završila, odmicalo par sjajnih kočija k malom zagorskom seocu N., gdje je stari svećenik župnikovao. U jednoj se nalazio župnik, ministar i njegova gospoja, a u drugoj bankar. Ministar je nosio sa sobom veliko kraljevo odlikovanje, što će dati svečano starini župniku. Ovi posljednji pratili su iz poštovanja župnika, da onda započnu nov život.

Don Marko Vežić,
župnik u Jadrtovcu kod Šibenika (u Dalmaciji).

Požar.

Suza je kratica Suzane. Suzana joj je krsno ime, kućno Kujić, a rodom je iz Kuprovice i podalje od moje župe, tamo do bure iza trojih brda.

A baš su joj i pogodili ime, kad su joj ga skratili i Suzom je prozvali. Ako ih ona nije prolila gorkih suza, a još je cvatna mladost s nepunih dvadeset i šest godina, onda nije ni more slano, ni proljetna gora zelena, te ni prozjajno jezero duboko!

Nije se ona bila prislonila o starodavnu, nu i čvrstu te sigurnu, da ćeš tekar onda čovjeka upoznati, kad s njime pro-žvačeš tri varćaka ispečena luga, već što se prvi puta vidjeli i sastali, time se i jedno u drugo zagledali, a plod toga napa-renog oka i zagleda bi, da je ona morala ostaviti rodni dom, preseliti se amo u moju župu i ponedaleko od moje stojne kule. Nevješta i neiskusna, nije se dosjećala, da život nije iglenda po gorici raspasanih vila, te nestarosno raskošje, a pogotovu ono i onako, kakvome se ona podala. Stoga se i opekla poput lepirice, kad se uzme sigrati i oko živa pla-mečka obigravati. Ispar i ožega žare i pale, ona cviči, svija se, krivi, zavija i suze roni, a sve su prilike, da će ih roniti, dok joj crna zemlja oči ne zaspe.

Ja joj poznam oca, Nikolu Kujića. Ljude je na svome mjestu. Niti se otimao za blagom ni za bogatsvom, kad sveđer na čistu ko čist dlan, da će ga moljac satrti i sažrv-njati, nu je za poštenjem i za duševnošću, a tu je baštinu želio i svome odvjetku namijeniti. Uz Božju mu je pomoć čak to i za rukom pošlo kod sve brojne djece, a ako je Suzana posrnula, njegova tuga i čemerika je, nu krivica nije. Sama razbila, pa sad sama i plaća. Po svome zlu udesu

uzela ona, da je ovo i ono nesreća, a u istinu je nesretan i zlokoban onaj, koji sama sebe oblati i osramoti.

Jakov je Umjanić Šimčev sin iz naše kapitanije. Godine su mu, da se ženi, a sad udario otac svojim putem, da traži nevjestu po svome ćeifu, a sin ljubu po svome vilovanju i samovolji. I tu im se puti razišli. Otac Jakovu, da uzme ovu, ako ne će ovu, eno mu ona, te čak deseta, a Jakov ni prvu, ni drugu, pa ni dvadesetu očevu, već jednu, a to svoju. Otac ni čuti o toj, a kamo li da se vršaj vrše na njegovu guvnu. — A i kako bi, da gavran bigliše slavujevom čez-nutljivom i zanosnom pjesmom, te i Šimac, znana i pri-znana lakomčina i škrtica, kad će zar, Bože prosti, on umi-rati, a duše se ne će spomenuti, već i onda o novcu gubavcu beljezgati — da on o ljubavl ispravno zbori, kad je ljubav kaplja nebeske rose, što je blaga nebesa kanuše u kalež mu-kotrpna života, da mu gorčinu zasladi? Ni Jakova ne možeš da drugačije pomiluješ, kad je i njegova na vitkoj kuli japija raževa, lagašni pirluh strasti temelje će joj poljuljati i porušti. . . .

Šimčev je sin učesto u Kuprovicu zalazio. Niti su ga u tome mogle smesti dalečine ni usprsiti puti, jer su srcu dvoje noge na raspoloženje. Tamo se on na osami sa Suzom sastajao, pa i ako svijet u to dvojakim okom škiljio, njih dvoje niti su što vidjeli, niti se na što obazirali, već ciglo na srce svoje, koje ih k trnju odvede, otkuda se običajno čeljade vraća ošišane glave i skučena vrata.

Na Svetu Katu, paricu i zaštitnicu one župe, kad čitava Kuprovica plamsa s pusta veselja te žive čežnje, da primi prijatelje i zvanjce i goste željkovane, a popodne kolarište tutnji od muška oskočaja zamamnih i pečatih moma te naših brdskih momaka, izostadoše i Jakov i Suza. Nit je Jakov došao u Kuprovicu, ni Suza s ostalim drugama kolo povela. Svijet se uzeo za uhom češkati, u nokte na prstima zaviri-vati te očima, sad ih k crnoj zemlji obarati, a do tren k nebu izvraćati.

Mogu se, pričaju ljudi, gradska vrata zatvoriti, nu svi-jetu nikako usta zavezati. I otprije se o Jakovu i o Suzani štošta selom pronosila, a pod pekom tinjalo, nu Sveta Kata i njezin god jezike raspetlja, a peku ražari, i kad reku, da o čemu se govori, ili je bilo, ili će biti, bormiš, od usta do usta, od Kuprovice preko gorskih privija puče aber, te i k

nama glasovi dopriješe, da je ovo, da je ono, nu da Jakovljevi i Suzini računi nijesu nikako sređeni i raščišćeni. – Ni ovoj još zar krvavo sunce za gore ne zašlo, kad li svanu, te se pred čitavim pukom i narodom rasplasti druga i obilata ljuljava pogače, da se ko juče Jakovac slana mora okusio i srknô, te u Ameriku odselio, a ovo danas glavnim drumom, kuda kuprovčani zalaze u naše selo, da je uprljala u nj Suza Kujića i vrcem pred Umjanića dvore dopala.

Utaman bi bilo, a i koristilo ne bi, sunce dlanom zastirati, te i ovim nenadanim putovima po zvijezdama razloge istraživati, kad su eto svi u tome, da je zdrava Jakovljeva i Suzina jabuka prognjijala, rumenilo se s nje srunulo, pa kad se Jakov dosjetio, da mu ne miriše, kako ono prije, opojnim mirisom, odnemari je, da u dalekome svijetu berićetnijega voća traži, a Suza, što oćuti, da je plod zabranjena voća oživio pod njezinim srcem, odvrže se od topla praga očevine, gdje zna, da djevojke ne nose ubojita oružja i jaraka, a kamo li će rugo i sramotu, već pred čestitim licem poštenje i neporočnost. Što se jadna i hude sreće rukom dotakla ledena Umjanića praga, tim je još ledenijom od njega vrndalji Šimčeva surovost, tutnjeć podzemnom i paklenom tutnjevinom, da njemu žarko sunce sjaje, pa zato za mjesec ni ne haje, a kad je nju i Jakova Bog stvorio, a vrag sastavio, oni ih, koji hoće, Bog i vrag, neka i pomažu, nu pod Umjanića krovom da ona lako konaka zateći ne će.

Suza se sada nađe na raskršću svoje sudbine. Zna, što joj je i kako joj bilo, kad zli udes nije kazao, kad će banuti, nu što će biti, to joj je deveterom korom skoreno. Kod svoga je roda sve izgubila: roditeljski kućni blagoslov i mladost, radost braće, milovanje i sestrinsko jatovanje, a kod Umjanića na tu ugazila, da ju je Šimac, poput ciganskoga kopilana preko praga jurnuo.

Popostade na uzbrdici okrvavljenoga svoga Kalvarija, pa se ni ne pita, šta bi, kad joj je ciglo dvoje na obir: bezdanka prva, golema i provalna ponad selom u Orlovači jametina, da oči zavede, u nju se strmoglavi, te tamo složi i svoju ranu mladost. – Nu još joj jedno. Suza je kršćanica zakonito čedo kršćanskih i bogobojaznih roditelja, grješnica je, o tome ne dvoumi, čak da joj u tome ni premice na svijetu nema, nu odmetnicom se nigda prozvati ne će. Ako

i je golema ljudska zloća, a njezina i završila, još je golemije milosrđe Božje. Na raspuću se svojih suza i još ljućih patnja Suza ispravi, križem se i znamenom Gospodinovim znamenova, te uskim utrenikom stupi u svijet. Juče je bila banica, a danas ciganica, nu i juče i danas Božja i ničija druga.

Nije s neruke, kad reku, da nije sirotinje, ni sunce ne bi grijalo, pa baš je s neruke ta i taka, da je siromašnije danas i ubožnije na našem vilajetu nema, što je Suza Kujića i duševnom i tjelesnom golotinjom, te nju taman u granuće ognja, ne to tanko zimsko sunce, već zgoljni ilijštak, kad je Bogišići pozvaše, da stupi k njima u najam.

Bogišići su između najsigurnijih obitelji u mojoj župi, a blagom i sitnim zubom nema ga, koji bi se mogao s njima takmiti. Što je još od starih zemana, pa i danas za njihovom čelenkom bilo smilje i kovilje, to je golemo i prostrano samilosrđe prama sirotinji. Nije se živa glava našla, da je u tijesnim svojim prilikama na njihova vrata pokucala, pa joj se nijesu otvorila. Jedna im je cigla na odmet, da svega imadu, a čeljadi malicu i najmanje. Kuda bi ih se moglo tridesetero gazdinski i prošeno bašiti, nema ih već šestero.

Suza je stupila k Bogišićima, a oni je objeručke prigrlili i ogrlili. Kod njih je i rodila, te svoga Jakišu podgojila. Kakova je i što je Suza, najočitije joj je i najsigurnije posvjedočuje starački blagoslov djeda i kućnoga starješine, Ivanca Bogišića, da joj Božje milosrđe stostrukim nadoknadi, što je god ona u Bogišića kuću svojim zamjernim radom i milokrvnom ljubavlju koristi, napretka te svjetlosti unijela.

* * *

O Jakovu se međuto svakojaki glasovi pronosili, a svaki je sedmeri i dvosjekli mač u rastrovano Suzino srce na njezinu ležaju drače i kupine sedmerih ovo godina. Ovaj dokazuje ovo, a onaj ono. Priča Mijo, da ga je vidio u »Picburgu«, a Mujo u Njujorku i u San Francisku. Jovo, da je Jakov ovaki, a Ivo, da je onaki, da je zdrav, da je bogat, pa iznovice, da je kljast, bez jedne ruke, te gola skitnica, bez ičega svoga, već da živi o velikodušnosti naših tamo i o njihovu dolaru. Neki tvrdili, da se oženio, pozakonio i okućio, da ima brojnu djecu, da mu je žena tanke i plemićke krvi,

a drugi, da nije, već zamusana ličkulja, te s njom živi u raspojasnu divljem braku i preljubi . . . .

Baš da ne znaš drugo, već da je uprla ljuta u žestoko i Suzani, s ovih kobnih glasina, doprla muka do duše. U drugu — kako ćeš ti predusresti pusto bablje naklapanje, a piljarsko smeće devetom kabanicom podušiti kraj sile i hile naših na povratku »Amerikanaca«, kada tvrde, da će oni, umjesto pločom, dolarima amo kućne krovove pokrivati. Svak se to razborit dosjeća, da niti se u paklu nalaze rajski ključi, niti ćeš se kod ovih ispraznih gavana i siledžija na istinu i pravicu namjeriti.

Najmučnije će biti — promišljam se ja — čekati, ne će li odakuda vranac na moj klanac, te i ja po pouzdanu i brkatu čeljadetu o Jakovu saznati istinskih vijesti. Tko da se pouzdaje u ovake razmetljive junake i u njihove barjake, jer obično biva, da tko ti se nameće, taj te i umiče.

Čekao sam i najstrag iščekao Antišu Jakića.

Antišu je doista bijeda i nevolja, a bez njegove krivnje, s kućnoga praga digla i u Ameriku prognala. Golem očev dug pričenô omršav žitak. Razaberi, kakav je bio, kad na svome ne mogao pruta očenuti, a kamo li ostan usjeći i za ralo ojicu istesati! Oženio se, a ni to od sile, već što mu bilo ređa, kad ostao sam na pustu i utrnutu ognjištu.

Netom se prisjeti, da s ove teški dug, a s one učestala djeca i piljež, pa će mu i krov nad glavom sažeći, a njega i njegovo prignjaviti, oči stišće, a srce pričepi, te ni u trn ni u grm, već se svakojakom glavom u novi svijet zamarija i u Ameriku se zaputi.

Iza namirenih jedanaest godina ovo se posljednjih zemana kući živ i zdrav vratio, a po onome, što sam uzureć s njime o kućnim prilikama, mogao razlučiti, jest to, da mu jedanaest godina truda i nabreklih žila u tuđemu svijetu nije bilo jedanaest jalovih krava, već uistinu steonih i uzgojnih.

Iza poduljega razgovora za mojom sofrom razabrah, da se Antiša nije ni zere promijenio u svojoj duši, već ljude i kršćanin otišao, pa se taki evo i kući vratio. Znao je, zašto je tamo pošao, pa ni za dlaku nije odstupio sa staze duševnosti i poštenja, jer kako je kod nas, sve isto je i u Americi; bez poštenja i bez duševnosti usko je polje za trke.

Antiša mi je bio drag i prije svog odlaska, a sad i drag i zanimljiv, jer širi vidici u prostranu svijetu te saobraćaj s praktičnim ljudima i njega još vrsnijim izbrusili, da svaka, o kojoj uzme zboriti jest mu slobodna, otvorita, naručna i istinita.

Stoga i povedoh s njime razgovor i ob ovome i ob onome, a netom ja izustih ime Jakova, bi to njemu milo, i baš htjede, da se pred svijetlim i istinoljubivim župnikovim obrazom i njegova o njemu čuje. Sad se nekuda voljkije na stolici razmjesti, pa mi bistrom, suženom, a opet jezgrovitom te razgovjetnom pred oči izvede raskalašena odvratna Jakova. Netom Antiša uoči na meni neku skunjenost, te da će me njegovo pričanje o Jakovu uspraviti, odmače on stolicom, razborito se i smireno nasmije, pa će mi nekuda jače i odvažnije:

— A je vi, oče, cijenite, jedan naš Jakovac u Americi? Prostrana je naša otažbina, te je ona dobričak okatih ljudi tamo postala, koji su ljudi u Ameriku pošli, pa se i iz nje ljudi vratili. Nu poslala je Jakovaca, kojih bi se i ciganska majka sramila, niti bi ih na povratku pod svoju čađavu čergu primila . . . . . . Svih sam ja svojih jedanaest godina u Njujorku sproveo, niti sam se kad iz njega micao, držeć se čvrsto starinske i istinite, da je prva sreća najberićetnija i najsigurnija sreća. Tamo me i Jakovac zatekô. I bez kese i bez keselca, vanda ono na njemu dronjčina, ništa drugo nije sobom donio. Petljao je ovo, lagao ono, dok se ja i moja družina ne dosjetili, da je ovo od onih naših, koji je sobom donio osukanu torbu svakojake gnjileži, strasti i pokvare, amo će živjeti pod firmom ruga, sramote prijevare i raskalašenosti, a kad se kući vrati, sobom će, uz ovo četvero, ponijete još prazne šake.

Isprvice ga braća i družina hranila i uzdržavala, promišljajuć se, da gdje ih je za šestero, tu može i sedmi blagovati. Odnemarimo li ga, nasred će puta ostati ko gô čavao, da svak po njemu gazi, a izjedati se na svoga ne bi koristilo. jer tko u vjetar pljuje, u obraze će mu se vratiti, i oni će se oskoriti. Bili smo mu i »dela« našli, i tu on neki zeman, zar da svome huncustvu traga zametne, neprijekorno radio, a što izradio, to pred nama pobroji i na sigurno složi.

— Kad li domalo izviri kusonja repom. Uze Jakovac izostajati, svojoj se braći tuđiti, te jesi li ga zapazio u jednoj ulici, na ćoši će ti u drugu šmignuti, ne hajtajuć i ne želeć

se s tobom sastati, kako ti ne ćeš saznati, gdje njegov vrag s njime konakuje. Gdje si siguran, da ćeš ga zateći, to su kojekaki mračni »saloni« i podzemne »moljanke«, gdje se novac na jagmu prosiplje i arči, zdravlje tanča, a s raskalašluka obrazi tamne i poštenje se za sitnu paru na pazar izvodi.

— Kad se uzeo on, što reku, i u zmiju stvarati, te i u perčin sakrivati, odnemarili i mi njega, malo hajtajuć, kuda ga usudni vihori na svome đoginu pronose. Saznaj štogod na prigode, da je ovdje, da je ondje, a između ih prvih vijesti bi ta, da se priklonio nekoj Poljakinji, da je ona bila čestita roda, živeć u zajednici sa svojim ocem i s majkom, dok je rđa, ko i amo Kujićku, nije na pravedna Boga zaveo i prevario. Na povratku iz novoga u stari kraj pouzdano saznadoh i to, da s njome ima troje nezakonite djece, da je odnemario nju i Njujork, te odmaglio u nepoznati svijet. Za njim može ona slati svoje uzdisaje i prokletstva i prvi će se odbiti o bedeme kamena njegova srca, a druga će naći odjeke pred svemogućim Bogom. Ta i naša hrvatska pjesma turobna nu i snažno bugari, da kad djevojka, a curstva i pogotovu na prijevaru lišena, zakune, do neba se čuje . . . .

Još sam ja s Antišom koju izmijenio, te se iznovice uvjerih, da tih Amerika, kakva je ova današnja, i kod nas bi se našlo i to u obilaštini. Nu što reku, teško je vrijeme običaj iskvarilo, te naša čeljad bezglavo tamo srće, a kad se, poput mrava na razgorenoj glavnji, na suženu i tijesnu osjetili, tekar se sada između sebe pitaju: »Otkuda si, neznana delijo?« da im svima, istrcanim i ispijukanim, tuđa majka posprdno pjevucne: »Ne poznam te, neznana delijo!« — Kad bi se naš narod prignô trijeznomu i razboritu radu, te se na svomu domu Bogu molio, radio i štedio, a rođenog i milovanoga kućnoga starješinu slušao, ko to mora tuđina i kamena i silena, dolari bi mu i pod smrječom cvali . . . .

Antiša ode, a ja ostadoh. Uze me u grlu paliti i svrbeckati, a grudi, poput more, dušiti, te se prihvatih pendžera i uza nj prislonih, da odušim i opojna se vazduha nasrčem. Spopadoše me i obrlakaše kojekakve tamne privide i halucinacije, te zurim u dva svijeta, kako ih požar liže i ruši. — U to doprije ozdo do mene zuka predvodnika ovna brojna Bogišećeva krda. Blago pomoli iza ćoše, a za njim korači i

postane Bogišića najmenica, Suza Kujića, dok joj se o suknju privjesio njezin »mulčić«, kako ga to čitavo selo zivka, šest godišnji sin Jakova Umjanića Šimčeva i Suzane Kujić Nikoline, te plod njihova nezakonita saobraćaja.

Otresoh sobom, pri čemu iščezoše nametljive halucinacije i neslatke vizije, a nastupi kruta realnost, da me uvjeri, kako je bilo požara i u Europi i u Americi, a žrtve su mu na putu garištu — Suza, sitni joj Jakiša, Poljakinja neznana i njezine troje nejačadi.

Šest žrtava cigloga jednoga zulumčara i haramije, koji se jošte nekažnjen svijetom baši i slobodom duči?

Prigašeni žar.

I.

Nakanio sam vam nešto pričati. Nu odmah sprvih vas obznanjujem, da u ovome poslu nijesam baš iz Sarajeva, već nešto podalje. Polovičan je s malim, ovaj vršaj, jedan dio iz moje župe, a golemiji i odebljí iz treće od moje i dobrih iza usprsitih brda i povozitih dolina na izmjenu.

Jerko i Ivan Gusić, Paško Milišić, Jure Kuljić, Josip Čobina te Ante Gašpić momci su, nu momci srcu i oku, odvaljena čilost, sakresana i uglatčana grana priljubite miline i zabave. Svi su iz iste župe i kapitanije, pa i iz istoga sela, i ako iz različitih na raštrku komšiluka. Oni su, eto ti iz Prištinice. — Nije to njima mrsko, a ako se amo moji naprežu, da im kvasinom nozdrve protaru i sprdalicom ih podraže, da je »Prištinica jejinica, grdna noćna grabilica« — i prištinčani će udariti svojim putem, te im se bez kriomčarenja odjaviti, da je »Prištinica sokolica, sokolskog oka, skoka, kud god krene, slavu nosi, u goliša« — biva u mojih amo — »nit što prosi.«

I njih je bijesni val zatornoga svjetskoga rata odmuljô i odvaljao, te od očinskoga topraga očenô, a za čudo ih, primorce, sve i docigloga na istu ratnu đemiju zapratio. Kod Čobine je ponešto drugačije i sneručnije. Kad je cijenio, da će se, iza četiri dovršene godine službe kod ratne mornarice, kad li tad li, ovo sade jada ispriprostiti i majčina se vruća

zagrljaja namilovati, evo ti ga, pa ga drži, križa nada sve dosadašnje križe, na nj ga iznovice razapeše, da na njemu očajan i išćumigan pet ih zar novih otpara i ispod kože krvav promuči.

Mladež ko mladež. Obliznuta plamenom tankih osjećaja, a srce razgaljeno ispred najoćutnijega ljuvenoga podražaja, o čemu će da na ratnoj đemiji, a zapravo u mračnoj tamnici mlada življenja svoga, zbori već o ljubavi? Ta da nije ljubavi, ni svijeta, reku, ne bi bilo, a pogotovu ovo ova mladež, što je davno odumila bila — što skorije saviti gnijezdo svoje sreće i blaženstva, da grlica grlici prigukiva, te raj i milinu dočarava. . . . .

A kad ovo sade, viditi drače i koprive, da te bode, i kuda dohvati, tuda i pali! Svagdano te eto savita vrata i šije pod svakojakim zvaničnim vojničkim teljigom, a istrzana unutarnjim trzajima i mukama, te salomljenih nada sretnijih dana ispred neizvjesne budućnosti. Bez oduška svojim ušima nad sobom osluškuju osornu breku i tešku prijetnju, a svojim se očima zagledaju, da o suncu na pušci ljeska službovni bodež mrke straže.

Svega te ovo sjeća, ciglo ne slobode i ljubavi. Pa o čemu da onda ta mladež za odmora zbori i raspreda već o ljubavi, da je barem ona ogrije, kad i onako ni s kojega kraja da će što oćutiti već zasukaje tuđinskih viharina i salaučina? — U drugu ruku — svaka ptica svome jatu leti i tu joj je najmiliji domjenak, te i naših šest prištiničana kuda bi to već u jedno jato? Otuda će čeznutljivim očima k jugu i k njegovim brdijama salijećati, jer iza njih i njihovi odražani njima jednake i produbljene uzdisaje istih želja šalju ko i ovo oni njima, da biva, što skorije grane sunce i pred njihova vrata, te ih zateče u zajedničkome zagrljaju i ojači za snažne podvige Boga i otadžbine. Tamo oči, tamo misao, a srce će mrvu podalje da se zaleti, svakoj će suprotivštini dvojkati, pod opanak smotati prijeponi, svaku draču i lužinu, koja bi mu se odapela pri gordom skoku do cvatne livade, satrati, a čak i gorskom ponosnom orlu u velebnom njegovu letu boj navijestiti, samo da dopre do pred pendžere svoje odražane ljube, te se nasrče opojna i mirutna mirisa lijepe mažurane i sitnoga bosiljka, što ih ona brižno i pomno zalijeva suzama žive vjere, nepoljuljanih nada te nezatomljene ljubavi prama vojnu svome. . . . .

II.

I onako ljubav srama nema — pa čemu bi se prištiničani jedan drugoga stidili, a pogotovu jedan drugome svoju ljubav otkriti? Nema tu mjesta stidu, a kud i kamo manje, što je ljubav nevina i čista, a ako se je igda što desilo, i to je bilo neporočno, ko je taman neokaljan jutarnji cjelov sunca, što ga niža, pri njegovu granuću, na sebi oćuti.

Šta puta u šali i iglendi, to toliko da im pretresanje djetinjih i mladenačkih dana i zgoda barem u čemu oblakoti i zasladi gorčinu sadašnjega turobnog i nesnosnoga vojničkoga životarenja — jedan je drugome pričao i ovo i ono, te čak i to, kad je Ante djedu Gašparu kamiš iz lule izvlačio, da mu se osveti, što djeđovim mirutnim duhanom ne može svoju nabijati, već mu je bilo reda na rašeljkov kamiš kumpijerov list i svakojaku zelenčinu ustima istežati, da ti se čak i grlo osuši i skori, a Jure strini Filipi jaje s gnijezda krao i bezdušnom ga krčmaru za jeditu i gubavu suhu smokvu izmijenjivao. Netom je »Crnka« raknula i time strinu obznanila, da je jaje u pojati ponad stojnom kulom u buščiću snijela, eto se i on prilibio, dok je strina, ko svaka maja i za ovim i za onim poslom, mislila, da će je jaje i docnije iščekati, njojzi ga je, ko s dlana, nestalo i gospodara promijenilo.

A Čobina je i sade braći i družini najslađa razbibriga, kad joj se učesto na svagdanjemu sijelu i zborovanju nad mlađahno čelo nadvije oblak sjete i sumornosti s ljute i nesnosne tlake, što joj junačke grudi steže i tlači, da ne mogu odumito i raskošno odušivati. Taki je on bio klapčićem, pa čak i onda, kad je svojoj rođenoj babi Juri udovički s glave jačmak sakrio.

Dosjetila se baka, da joj netko štiplje mladi sir u sprtvici. — Sapet ćemo, pomišljala se ona, gvožđa, pa tko bio da bio, upast će u nje. Gataju, da se stara i runjava vučina ne da u gvožđa nagnati, pa i sir, sve su prilike, ne štiplje kućna zasoljena glava, već drčina i nestarosna unučad. Stoga ti ona obavi praznu sprtvicu svojim jačmakom, a ponedalje poklopi sir drvenom zdjelom. Eto ti mije na sladokusan zalogaj, te i Josipa, omiljela njezina unučeta. Cijeneći miško, da je, ko i dosada, đakonija u sprtvici, a ovo danas i slasnija nego li dosada, kad ju je baka onako brižno čak i svojim jačmakom zašuškala, brže ti bolje lakomčina i pribrčina izdrečenih

očiju drhtavim rukama jačmak razavi, da u sprtvici zateče svoje prazne šake. — Nemaš ti sade tute dokada se pomišljati, gdje je, gdje li nije, jer mu u opančićima plamen tabane liže, da bi mogla nenadano baka banuti. Već kad, oparbanih ruku, ne može po magarcu, on će po samaru, te da udovolji svojoj otrovanoj paretini, zgužva ti, u njedra zatisnu i s bakinim jačmakom odmagli.

Kud bi, Kud li ne bi s njive? Tijesna su njegova njedra za nj, a uzazna li se moglo bi biti čak vedrih te nategnutih ušiju. Već ti se on ispriprosti pasje virnje i puc ti njega zavri pod peku u lug.

Baka da se ispameti. Istražuj amo, prevrći tamo, ispituj tucnu Jelicu — ja nijesam, pitaj i prokrvavljenim očima obamijeraj vragušnog Josu, zna li on, kad i onako na njemu »talja« — Bog s tobom, bako, ja bih to!

A nije za baku jačmak što i mačji kašalj, jer ih ona nema već cigla dva. Misni zanijeti ne može, a ovaj zanešeni nevidom iščeznu. Opet je u nas tanak svijet — a kaki je vaš, ne znam — pa će se žensku, da Bog učuva, narugati, tekar li preko kućnoga praga koraci bez svoga na glavi jačmaka, a pogotovu bi se mogla čobinica baka namjeriti na zaoštruljanu jezu i u njegove kučine zaplesti, da se tamo pomamila udovica stara poput neše mlade, te iza trideset godina udovištva bajna, sad okušava, kako je bez ikakova jačmaka, da pozatim crni bijelim izmijeni i mladošću glavu okiti, a time i na svoga rajnog Ivišu zaboravi, ko da ga nigda nije ni sunce grijalo.

Sreća i Bog, da je reda golemoj zadružnoj obitelji svagdano kruh peći, pri čemu pogotovu peka ne miruje, te netom je baka izdiže, da je o komoštrima ražari, a to ti pod njom ogaravljena i oblužena staričina okruga. Obliznula se starica prstom oko nosa, a to je bio po njezina unuka zloudesni i prijeki biljeg, da mišu nije drag sir, pa će ga se kasno i liznuti, a tako se, po Čobinu na đemiji gatanju, i sperilo.

Već da još jednu i usput pripomenemo iz njegovih djetinskih dana, koja je barem mrvu slatkim šećerom potrusila grko i nezačinjeno zelje njegovih drugova na đemiji.

Potvorio Jednoga dana stari Bare Aničija Čobinu, da je Markusu Atlagiću što počupô što ostrigô rep i grivu s paripa i tako silenog i okićenoga Markusova »Đogina« nagrdio i iznakazio. I kao dječarac i na đemiji se Joso svakim čudom preklinjô, da nije ...... — Jesi! — Nijesam! A kad baš hoćeš, da jesam, saznat ćeš večaras, što jesam.

Ugne Bare svoga kenjca gdje i drugih puta i podalje od stojne kule. Netom je tvrdi mrak pao i selo poklopio, te se puk po polegušicama smirio, eto ti Jose, do pojate se dolibe, dočepa se klepastih kenjčevih ušiju i što može i ne može, kako god ti u šibulju ubojitu džebanu siplješ, sasu on u nje bareva sitna prosa. Netom magarčina oćuti u ušima vatru i škakljanje, stade ga koprcanje, nemilo glavom i ušima odmahivanje i klepetanje, te valjanje, a pogotovu revanje, da s malim, ni ne odušiva. Na utihanoj i mirnoj noći odjekiva osamljen kenjčev revaluk i to u poodmakloj jesenskoj dobi, kad se čak tom obijesnom iglendom magarad obrjetko zabavlja, već se voli zavesti starosnim mislima, kako će se iz škrte i maćehinske zime izerati.

Ni Bari se ne da mirovati, već se diže s ložnice i k pojati upravi. — Pomamio se matori kenjac, a kamo li da će dati k sebi pristupiti, već se nogama kombaca, repom odmahiva i glavom uzgo nizdo mahnita. U koje ga Atlagić arknu i k ušima mu se primače, da mu iz njih bar izaspe, odmaknu kenjac golemim zasukajem glave, i kako je god od teških muka zasukô, Baru je glavurinom zapeo, da mu je dva zuba izbio. Na istome sutradan kenjcu odgamiže Bare u grad, da namiješta glavu, a kad je mitio mimo Markusove dvore, bit će nadzreo iznakažena »Đogina«, da jedan drugog upitaju, tko je ušesniji, on — krst, ili »Đogin« — nekrst. Poslije se izaznalo, tko je »Đogina« postrigô, a neka se zna i danas, da taj nije bio Čobina ....

III.

Bilo je to mjeseca kolovoza 1918., kad se Čobina vratio s podulje »urlabe«, te se svojoj braći i družini na ratnoj đemiji iznovice pridružio. Jedvo su prištiničani iščekali odmor, da se sastanu sa željenim i ponajdraženijim svojim Josinom. Svak se čemu nada, jer je dojedan uvjeren, da mu Josina nosi kakve poruke sa željkovana doma, te novosti, koje će ga usigurno zanimati, kad čeljade čak i balavi spuž s rodna kraja k sebi priteže, a kamo li ne će vijesti o najmilijim iza Boga na ovome svijetu.

I bi isprvice vedar njihov sastanak. Svakome će svome drugu Čobina štogod isporučiti, kome novca, kome pismo, kome omot svakojakih kućnih podaraka, a svima mile i tople pozdrave i od ovoga i od onoga, a pogotovo roda i roditelja. Jedan pita: šta je od ovoga? — drugi: šta je od onoga? — a Josina iz tiha i razgovjetno svima odgovara i to, koliko po istini zna, a lagati niti umije, niti bi pomoglo.

Kad se svaki izdovoljio i ovoga i onoga, a štogod i za sutra ostavio, sad nastupi najsvečaniji čas, netom uze Čobina o sebi besjediti i o svome dopustu, o zabavi i veselju, o usrdnim pričecima i u ovoj i u onoj prijateljskoj kući, dok najstrag — a oko ovoga se dosada najviše oblizivao, ko i mačka oko vruće varenike — drhtljivim, nu opet sigurnim glasom ne izjavi, da je i on ubrô sitni bosiljak u bostonu rodnih krajeva, te sebi ljubu odabrao. A sad eno, eda Boga i njegova neiskazana milosrđa, da se zatrpa proždorna jametina ovoga svjetskoga krvoprolića, da svoju odabranicu privede k oltaru Božjemu, te započme novi život rada, mira i obiteljske zatišne sreće.

— Tko je ta? — Je li čemu? — Je li poput moje? — Je li ošibata i visočija, ili stasom od tebe pognutija? — Otkuda je? — Je li naša domorotkinja i iz našega sela? — Iz koga je komšiluka i s kojih dvora? — Jesu li joj stariji zadovoljni i hoće li šta od toga biti? — Da to nije komarčeva pjesma, te netom zujne, time ga je i nestalo, dangubni domjenci, plamenčić bez vatre i bez svjetlosti?

Ovi i tma nalik upita nas nu na Josinu, ko ono kad se pčele načape i hoće da iščvaču zatornika svoga rada i blaga življenja.

— Tko je, da je, doubrzo će se saznati, štono reku, gdje je Andrija konakovô, te i za moju odabranicu, što je, koga li je roda i plemena. U to vam mogu ovo danas zdravim okom uperiti, te postojano i ponosno izjaviti, jest to, da joj premice ni u Carigradu nema, da bi na svoju ljepotu tri kraljeva grada primamila, svojim žeravnim očima sve ćesareve barutane popalila, a mirutnim sokom sa rusnenih usna svojih izdovoljila sve pčele svih na svijetu ulišta. Čast vam, braćo, pošta i prijateljstvo moje! Pet vas je s pet ljuba vaših, a za svih pet vrijedi Danica moja!

Ove naletne, u čemu neumjesne, nu i ponosne riječi osupnuše njegovu družinu. Uzeše se oni vrpoljiti, na oči varnice sipati, te se jedan u drugoga zagledati, dok najstrag ne istrči pred sve ostale Kuljić, te će mu oštrijom, nu opet opreznom, da je rizično u osinjak dirati, a u ljubav i pogotoviju, jer zna ona, što su vijekovi gradili i utvrđivali, u tren oka s crnom zemljom porazati, pa čak i prijateljstvo i njegovo neiskazano blago podušiti. Kad ne zna, koja je njegova, koja li Paškova i družine odražana ljuba, neka svoju do desetoga neba uzdiže, tko mu brani, ciglo da u tuđe ne dira, već poštuje. Ovako, poput Čobine, da ciganin, i nitko drugi, postupa, kad na pazaru svoje kljuse nudi, svačije batali, dok svoje uda.

— Ni ciganin, ni družina, ni ovo ni ono — užeže se Josina — već daj zdravih očiju, da gledaju, a pameti, da prosuđuje, pa sudite i vi, jesam li u čemu prignô, vas li koga uvrijedio, kad sam svoju Danicu pred tri kraljeva grada predmetnô. — Što je ovo izustio, maši se svojih razgruđenih njedara i iz njih izvuče obilatiju kožnatu lisnicu, te istegne iz nje fotografiju i Pašku je, prvome od sebe, doda.

Ne bi ovce na sô nagrnule, što ovo jurišem razgrijani mornari uzvirenim očima i uzbibanom dušom na Paška nasrnuše, da se nagledaju ljudskoga kipa na papiru.

Ni da je među nje s dušmanskog eroplana granata prasnula, ni ona ih ne bi onako omela i obezumila, što pogled na fotografiju. — Kako god ono ugojeni momci, iza brze i skočite trke, stanu, grudi im se nadimlju i uzdižu, oči iskočile, a na usta jedva parom odušuju, tako se onoga trena zgodi i našim prištiničanima. Tekar iza dulje stanke, kad im zdrav morski vazduh tjeskobu razagna, prvi progovori Ante u riječi se zagrcivajuć.

— Ta ovo je Danica Pilipića! Kako je tvoja, kad je moja?

— Ni tvoja, ni njegova, već je Danica na uranku moja zvijezda danica! — Užurban će Jerko, da ga tko ne preteče.

— Jest ga vaša, ko je vaš i lanjski snijeg, kad je Daničina duša i vjera uza me! Prije smrt, nego li o izdajstvu i misliti! — i Jure će svoju.

— Govorili vi, ne govorili, koliko vrijedi sinje more soliti, vrijedi i vaša. Danica je meni tvrdu vjeru zadala ispred zavjerne Majke Božje na Solinčini. Vanda smrt, ne bih znao, koja bi se troskotna mogla među nas uplejati i

rastaviti nas. — Premda je drugačije Ivan Gusić najvlašiji i očita mirčina među družinom, evo čujemo, da je i njegova zapaprena u ovome važnome poslu.

— Utaman vam se nagoniti i tuđe proso otimati: vrapci će vam ga pozobati, a sokolić i vrapce i proso, te i Paško Milišić vas docigloga i vaše na kartušini Danice. Dok je Danice Pilipića žive, ona je moja, a mrtvu je eno crnoj zemlji i Božjemu milosrđu! — uzigrao se Milišić i na svu se družinu nekuda starostan ogleda, ko da je svojom izjavom njihovu sudbinu zapečatio.

Pristajani gnjev drugova to bi pobjede klik po našega Čobinu. Ciglo što još želi, da ih, poput crnoga roblja, sam=bira i uza triumfalna kola priveže. Nazlobno se nasmija i pobjedničkim će im glasom:

— Sva vaša vjera, sve smrti, lanjski snijegovi, crna zemlja, i što bih ja znao, što ste vi jedan za drugim u plast našešurili, sve je to gnjilavo, sve i svaku zasnijeti sunce, što s ove milotne slike sjaje, a ciglo mene ogrijaje. Obećanje ludu radovanje, te i vama ono Daničino očita šteta niz vodu, kad uza se nemate tvrđega zaloga već prazne riječi, dok svi znate, da je riječ vjetar. Drugačije je to kod vašega Jose. Uz ovoga još on imade jednoga za trke alata, o kakvome vi ni sanjati ne možete, a taj će vas, ko na dlanu, utvrditi, da vi Daničinu ljubav u sinje more turite, nek joj se tamo riba raduje, kad ne možete vi.

— Ma što ti još imaš, što ja ne bih imao, čime li da se hvališeš, da si nas o crnu zemlju obalio, a sam se do Daničina srca zavrô, te u njemu tvrde meterize posagradio, da ti nitko ni na domak ne može, a kamo li se u ljutu kre=ševu s tobom ogledati? — Kidisljiv je od bijesa pozelenio i prama Čobini se isprsio Kuljić, a reći bi, da time tumači i osvjedočenje sve ostale družine.

— Evo vam, pa štijte! — Pri tome Čobina drhtljivim od zora rukama iznovice se prihvati svoje lisnice, te probiruć i po njoj mrndajuć istegnu list papira bijela i ponudi ga naj=vještijemu u čitanju, Ivanu, da ga tako pročita, te svaki i docigli dotuvi zadnju Daničinu ljubav, kojom je posljednji čavao u lijes čitave družine zabila, a sebe je, svoje srce, dušu, mladost i sve svoje, što je cvatno i ljubavlju proka=đeno, začepljenih očiju isporučila najmilijemu na svijetu i jedinom Josipu svome.

— Datum je — ko da Čobina sve to žešće zagrće ru=kave, da oko krvave rane trga, para i raskomadava zdravo meso, te neka sa svakoga kraja krvari — šesnaestog ovoga mjeseca, taman prekosutra osam dana. Moja mi ga je jutrnja zora iz ruke u ruke dala, kad me ono s rođenom majkom do parobroda u grad doprati i kad ću u nj stupiti.

Pošto je ovo javni akt, čemu da i javnost za nj ne sazna? Stoga ga evo, žarkome suncu na ogrijanje, sa svim njegovim slovničkim betezima i vrlinama.

»Ljubavi moja

Prištinica 16. VIII. 1918.

Ja te ljubim moj Joso više nego samu sebe i nego ikoga na ovome svitu. Dotebe nikoga dosada nisam ljubila, a neću ni unapred, jet si ti sve moje dobro na svitu. Misli i ti name ljubavi moja, kakogod i ja mislim samo nate. Bože daj da se doubrzo prid oltarom Božjin zauvik svežemo.

Bog a Bog. Zdrav bio i zdrav.

Tvoja

Danica Pilipić.«

Dok je, iza ovog osudnoga nasrtaja Čobina, ko da mu je na dlanu, cijenio, da je bitka odlučena, a on pobjednikom bez prigovora, reći bi, da se prevario, cijeneć, da su njegovi drugovi gnjile tikve i bez misli i bez rasudbe. I ako ovake jalove teorije svijet svakojakim, a ponajčešće sumanutim pro=glasuje, a njihove podržaoce barem nesmotrenim, doumalo ga činjenice uvjeriše, da njegovi drugovi, nek je omučno nezrelu oskorušu progutati, ipak će joj nekako dvajkati, nu i on će se sa svojom nadrpati i ispotiti, da najstrag, kad li tad li, sve su prilike, između dva bana ostane baba rasco=pane glave.

Ko po nekoj oštrijoj, nego li je čak i vojnička, i otajnoj zapovijedi isčezoše naši prištiničani s palube i nestade ih u mračnoj utrobi goleme đemije. Na popřištu ne ostade već osamljen Josina, te bi mu dokada naokolo se ogledati i ku=suriti, kuda li, šta li, kuda šmignuše njegovi drugovi, za čim li se onako bezobzirno otiskoše? Da ih nije smela njegova ljubavna pobjeda, te kakogod ne može čeljade izdržati, da odulje u sunce zuri, po isti način ne mogu ni oni odoljeti

premoći njegove ljubavne sreće, te se, poput samoživaca ja-zavaca, u svoje podzemlje posakrivaše.

Ako je ovo ovako, on je vrlo zadovoljan. Premda Jo-sina drugačije u velike cijeni svoje na đemiji drugove, za nje bi čak i rusu svoju glavu založio, jer to nalaže nepomu-ćeni pojam svijetle kolegijalnosti – ipak ljubav razložiti ne umije. Na sve će ona zaboraviti, sebična je, da i preko iskrvavljenih i izmrcvarenih suparničkih lesova pregazi, a do svoga cilja dopre, požaliti ne će. Njegovo srce potpune sreće kucajem odbija, pa neka je svakome na ratnoj đemiji tijesno, te ga u grlu svrbi, da bi o sreći zboriti mario, a kamo li joj se otkuda nadati, ipak bi on sebe pred čitavom i brojnom četom naj-sretnijim proglasio, jer u krvavom i nejednakom okršaju, vitez sa vitezovima, sve ih je u rog sagnô.

– Nu ako je što drugo? – sunu mu glavom misao i čelo mu turobnošću omrči. – A pa što bi to moglo biti, što bi mu iz ruke pobjednički stijeg izbilo?

Dok taman, ni varen ni pečen, već bljutav i neslan, da će i na ta vrata poviriti, da ne sune koji protivni vjetar, eto ti njegovih drugova iz utrobe, jedan se za drugim osukuje i u ruci nešto pojednaka nosi.

– Evo ti, Josipe! – Kuljić će ponuđajuć Čobini pismo i fotografiju. – Fotografija je Daničina, ko i ta u tebe, naslov pisma: »Oko moje«, dok datum 10. VIII. 1918. taman onaj, kad si ti najsretnije dane na očinskome domu boravio.

– I ovo tebi, Josipe! – na Kuljićevo mjesto nekuda službovno stupi Paško Milišić. – Je li ovo Daničina foto-grafija? – Je li ovo njezino pismo? Je li ovo zlaćahni nadje-vak: »Rumena zoro moja?« – Je li ovo datum 8. VIII. 1918.? – Jest! – Dobro! – Stupaj naprijed ti, Jerko! – Što je to nekim sarkastičnim naglaskom izustio, lagašnom vojničkom kretnjom ostupi, a naprijed koraci Jerko Gusić.

– Ovo ti je, ne varam li se, Josipe, treći! – treskut-ljivim će Jerko glasom i očito uzrujan, ko da mu se ispred očiju suče prizor, za koga ne zna, bi li se žešće ljutio, ili se smijao. – Evo ti »ljubavi tvoje«, a »duše moje«, kako ono ovđe slavićev naslov bigliše. Datum je 6. VIII. 1918. I onda si se ti Prištinicom kočio, te s Daničinih usna med srkao, kad sam ja cijenio, da se ciglo moje obradovano oko na nju ogledati smije!

– Kuda sva braća i družina, tuda ću, i ako nevoljko u ovome poslu, i ja, pa na, Josipe, brate nerođeni ko i ro-đeni! Sve je ko i u tebe i pismo i fotografija, ciglo datum 5. VIII. 1918. ljuveni naslov: »Srce moje«. – Pri tome se Ivan bezazleno nasmija, ko što je i općeno on čitavi ovaj spor između svih njih najhladnije promatrao. Zna on, da u šilu nema lemeša, a sve su prilike, da se iskustvom uvjerio, da zmija ne umije već ujdati, te i tašte žensko šta bi drugo, već da se muškim srcem muktovno sigra i, poput babuške, ga s dlana na dlan premeće.

– Neka ti je i moja, Joso, rumena jabuka! Zagrizô sam i ja i otrovô se, pa zašto ne bi i ti, kad je istu svima nam ponudila Danica Pilipića. Isto pismo, isti lik, ako i nije isti datum, jer je 5. VIII. 1918. kad i Ivanov. Bit će, da ju je onoga dana obliznô i razgrizô najžešći žar, kad joj ne doticao jedan, već ih je dva na pazaru pazarila! Ciglo što i ovđe novi i finćukasti naslov: »Raju moj«. Reku – Božji vrtlić, a u njemu vražje zelje, te i Danica bit će da je u našemu srcu našla svoj Eden, u nj zelen posijala, a kakvo je, evo nas svih šest, pa tko nam se brani okusiti, da se otrujemo!

Najzadnji je ovo na poprište stupio Antonica Gašpić, nu i najratoborniji te najkidisljiviji. Bit će, da mu se onako bašta zboriti, kad je svega okusio, što su drugi prije njega na siniju iznijeli, pa zna, koje slašča, a koje grkne . . . .

IV.

Čemu da se, za ljetne žege i pripeke, iz zgruvanih i nagomilanih tmastih oblačina, proštrkanih oštrim i učestalim zasvjetljivim sjevatanjem, drugome nadaš, već gromu, sala-učini i strahovanju, čemu li ovo danas kod naših deli-prišti-ničana, krcatih ubojnim materijalom ljubavnih viharina, već nategnutu rvanju, mrcvarenju te prolijevanju mlađahne i vruće krvi?

Nu ko što se ljudsko uzburkano i ustrepetano srce pri-miri i stiša, netom zdrava i snažne bura načme krpotiti i razgoniti tmaste oblake i oni se, sve to tanji i obređi, uzmu s poprišta uginjati, a sunce prosjaje i milotnu, i neka trenu-tačno zablenutu, prirodu novim i pomlađenim životom pro-

žme — bi reći, da se neki otajni, moćni, pomirljivi i blagi duh zavrô među elektricitetom nabite naše mlade junake. Sve, što bi moglo sažeći i u garište preobratiti bujni i nježni proljetni usjev, iščeznu, oblaci se raziđoše, obzorje se raščisti, a blagi genij ko nekim ih čarobnjačkim elizirom zali, te oni taman oskočki jedan se drugome u junački zagrljaj salijegoše, svesrdno i podatno brat bratu bratsku desnicu nuđa, slatki posmjeh svojom ih dragošću obilježi, a napuna riječ, poput ono romona bistra potočića, ko po nekom neosjetnom dogovoru, jedna, salivena i ujedinjena proromoni, začara, te zlatnom srmeli niti međusobno prisambira sigurnim osvjedočenjem, da što vrag ne može, u tome mu zloćudna žena pomože. Kršćani su oni i svijesni, da ih je Bog za se, a ne za vraga, stvorio, a znajuć to, ni s vragom ni s njegovim djetićem jaćenja ne će.

Dosjetili su se oni, da su prevareni, da je Danica inkarnirani vrag, pa tko njega nema, a želio bi ga uza se, neka nju uzme. Opažaju oni, živi su, a budale nijesu, da njezina ljubav nije odsjev plemenite duše, nije izabrana voćka raja zemaljskoga, nije iskra, da obamrla svijesti, ni čudestvena travka ljekarica, koja mrtvu život povraća, ko ni potresna moć, da noć u dan preobraća, a pelin u med pretvara, već je škrta i bljutava »milostinja« kamena srca i drvene ruke, što je mimoilazeć do odrpanca uza grasku siromaška, preda nj baca. Pilipićkina je ljubav odvratno sebeljublje odrte lakomčine, ona je mućak, deveto i najzakukalije kujino štene, iscijeđeni lemun, da ga na bunište vrndaljiš.

Silom ljubiti, reku, da usta boli, a naši su prištiničani i odviše plemeniti, da bi po ciganski na vašaru ljubav kupovali i o nju ciganili. Njima se hoće živih vrutaka, da ih zalijevaju i životom pašu, a nepatvorene malvasije, da im srce truje, a tjelesnim kipom starežinu razgoni. Stare su drónjčine za staretinare i za njihove svakojake dućane. Stoga i oni pokupiše Daničine slike i pisma, u jedan omot zamotaše, Ivanu u pohranu isporučiše, a to sve da čeka onu sudbinu, koja je dosuđena ženskoj varci njezinim paklenskim mrežama.

Od toga svečanoga dana i njegova sastanka pronicavo je oko moglo lasno razabrati, da svagdašnjim prištičanskim sijelom na ratnoj đemiji provejava neki novi duh. Čudestvo su naši momci ozbiljniji, nego li je to dosada bivalo nu i

iskreniji, taman, što reku sa srcem na dlanu, bez traka zaparna daha lakomnosti i sebičnosti. Lakima, se poput perca osjećaju. Žar bi prevalili i pod svoj opanak smotali devetera sa svim njihovim sedlastim i zakučastim privijama, a ni odušiti ne će, kad ih ne mori nesnosna mora Daničine tuzgave ljubavi, oko im je bistro, živo i žeravno, tekar ne ko sada zamućeno zečjom nesanicom turobnih i neprospavanih noći, šala, koja začinja svagdanje njihovo zborovanje, i ona je neprisiljena, spontana, slatka i primamljiva, a nigda lakrdijaška. Ciglo joj laze zalazi, kad ono živolazni Čobina štekne zakislom kuburlijom, je prigodimice spomene Danicu, zanuđajuć time drugove, da srknu kapac nezasoljene i mlake čorbe. Tad ih poklopi neka vojnička i nategnuta ozbiljnost. Iako već nije toga, da se slabušci, poput travke, ispod njezina spomena savijaju, koje prije bivalo, opet je očito i bjelodano, da u napogled Pilipičke, svaki od njih ima svoju posebnu zadaću. U čemu ta sastoji, kad li će pomoliti papcima i početi funkcionirati, to je ovito sedmerom tajnom budućnosti.

Mirnim i sigurnim okom prištiničani u budućnost zure, jer im je obzorje savjesti čisto. Dok se Danica može pouzdati u što joj drago, a najsigurnije u licemjerstvo i njegov plač — ta on je rđavu žensku, ko i lupežu laž, najpouzdaniji drug! — oni su se nepomično i voljko oslonili o svoj ponos na visinama čista vazduha, o svoje čisto čelo, ničim neomaljano, te o sretniju budućnost. Iako joj ne možeš, zbog guste koprene u svaku prozrijeti, ipak joj obrise naziređ. . . .

V.

Rat je dokončan, a što i kako, svi živi pamtimo i pamtit ćemo, dok nam lopata ne zaklapa nad obleđenom lešinom.

Ko što, kad će za ljetne snažne grmljavine mravi polisti iz svojih mravinjaka, svaki se, što pred sobom, što za sobom, nečim drpa i nateže, jedan mimo drugog promičuć, svak svojim poslom zaposlen, od prilike i mravinjak naših raskovanih vojnika razli se prostranim i širokim krajevima, svak se za svoju kapu starajuć, da mu sa glave ne vrci, a sve trzavice, naprezanja i misli sa jednoga su vršaja, da se svaki dočepa svog omiljeloga doma i kućnoga topraga.

Kuda, reku, svi, tuda i ćelavi Mujo, pa kud bi i naši prištiničani, već da oćutiv, da im je sa sadrte vratnjače skli-

znô teljig vojničke stege i besvijesna služništva, vučjim zaskočajem sklise, te pribrav svaki svoje, ratnu đemiju, u kojoj ih je, uz obrijetki čevuljak slađahna gvožđa, svеđerno drugačije bila memla od kamena — odnemare, njezinoj je, zasluženoj ja nezasluženoj sudbini prepuštajuć, k svojim se brdijama primaknu.

Prištinica je jedna i jedinstvena imenom, župom glavarlukom, nu na golemoj i širokoj prostoriji doca i uzdoca te raštrkanih karapeja. Za čudo opet, naši momci ni da bi dvojica bila iz istoga komšiluka, već podalje jedan od drugoga, te im, vanda dangubni i besposleni, nije drugačije naručno, da se svagdano viđaju.

Svetačni je dan dan pučkoga sastajanja i zborovanja, kad se čitav narod, koliko ga je, kod matice crkve slije, da na pučkoj misi zadovolji svojoj kršćanskoj dužnosti

Netom su naši delije i prištiničani prvih puta stupili na zavičajno tlo svoje poželjene Prištinice, svi se, snažni, plečati, ponosni momci k crkvi uputiše, pred Gospin oltar kliču, svak joj svoje isporuča, a je li mirutna ruža, ja opora koprva, oni će to najbolje znati — srce razotkriva i pod njezino se Majčino okrilje podvija.

Kad od jedne u pritišici Božjega hrama razvi se dirljiv prizor. Braća se izdigoše, jedan se na izmjenu s drugim uze ljubiti i grliti, te svečanom i odriješitom besom pobratimstvo zapečatiše — u radosti i u žalosti, na vedrini i u tmici, na moru i na kopnu jedan za drugoga i život dati, a bratimstva se ne odreći. — Najstrag budno će oko lako na njima opaziti, da jest jošte nešto, čemu se udovoljiti mora.

I nijesi dugo iščikao, da ti od duga čekanja oči isprsnu, kad li naši plemići odvažnim korakom te glatkom gestom po redu pred golemo propeće stupiše, tri prsta ne sigurnoj desnici ruci izdižu, te će jednu te istu formulu razgovjetno izgovoriti: »Isukrst svjedok budi! Što sam segodišnjega 18. VIII. na ratnoj đemiji obrekao, oporeći ne ću.«

Braća su se za zajedničkom sofom jedanput ponapila, svaku sreću i berićet jedan drugome zaželjela, i na raskršću u sva četiri vjetra svak svojim putem k željkovanome domu krenuše . . . .

VI.

Druga je advenska nedjelja 1918. i velebna proslava Bezgriješnoga Začeća Blažene Djevice Marije. Prištinički se narod zgrnô pljeva i mrav k svojoj matici crkvi u selu. U jednu — brojna i golema župa, puk bogobojci i priljubit svojoj crkvi, a u drugu — sad se ovo pred kratki zeman naša kićena mladež s duge vojnice povratila, pa kuda bi, da zar, kod kućnih teških posala, što je svagdano uza se vežu, od komšiluka do komšiluka po dangubnim sijelima i prelima obilazi? Ta i pčele se raziđu za svojim poslom i s cvijetka na cvijet prelijeću, pa se sve isto iznovice u svome ulištu za zajedničkom sinađunijom, a zašto to da i naša prištinička mladež da ne nađe svoje milo ulište, svoju, za nedjeljnih i ostalih blagih zapovjednih dana, maticu crkvu, te nju svojojom cvatnošću i srčanom dušom ne zaokoliši? . . . .

Dan je vedar, topao i veseo predbožički dan, upljunuto »martinsko ljeto«, a s povisočijega ogledaš li se na sva četri vjetra, uvjerit ćeš se, da će i danas, ko i ovca na sô, čudestvo stanarskoga svijeta u Prištinicu prileći i k svojoj crkvi pristupiti. Sad ovom, sad onom oputinom na buljuke opažaš bijelih peča, kojima su se ženske podbradile, a do njih čilu mušku mladost s dičnom crvenkapom na glavi. Kako je god s bure i s južnoga kraja, tako i s ona druga dva.

Naših šest mladih harambaša i znalaca s bojne đemije odulje su jedan drugoga kraj Gospine Kapelice na Solinčini iščikali, dok su se najstrag iščekali, rukovali i za pobratimsko zdravlje raspitali. Iz njihova otajna postrani zborovanja možeš razabrati, da današnji njihov ovđe na osami razgovor nije što i djetinja zabaljena u ručici kapica, te slučajan, već dugi šapor, odmahivanje rukama i preplićanje prsta, dok su se u jednoj i zajedničkoj sporazumjeli, svjedokom ti je zamašaja njihovih sa zagorjelih odluka, te će doubrzo i javnost za nje saznati. Do tren ih eto, poput šest lavova k crkvi se opremiše. Tu zatekoše ostalu mladež i seljarsku i stanarsku, da ispred velikih vrata iščika, kada će misnik u crkvu i ona za njim.

Ovo je sada nestarosna mladež. Razgrijana krv, rasprćena pamet, a pogotovu, iza duga, ko u ćibi, robovanja, raspojasna sloboda ne da joj mira, već se neprisiljenom i nevinom među se šalom zanuđa i nagoni. Netom ti opet na-

zriju, da se ozdo lagašnim korakom k crkvi ženskadija primiče, pa će skromno, kako to i donosi djevojački stid i prisebnost, neočujno u crkvu mititi, k crkvenim se vratima sleptaju, ovaj, da se uvjeri, iz koga su karapeja, drugi, je li koja čemu, i bi li u tome jatu golub svoju golubicu zateći mogao, dok treći najstrag i najsigurniji, da se nagleda svoga rančeta na uranku, kad toga i onako nije bilo od sinoć ja lipo od prekosinoć ....

Pobratimljena su se braća naumice do vrata u dvoredicu porazmjestila, tri s jednoga kraja, a tri s drugoga. S desne je, cikom uz crkveni prag, Ivan, do njega Jerko, pa Milišić, a sa lijeve Gašpić, Čobina i Kuljić. Ozbiljni su, u nekoj uzrujani, nu ovako i onako nastoje uzdržati prisutnost duha.

Dok ostala mladež, sama sobom zabavljena, i ne opaža, a kamo li da se propitkuje, otkuda ova namjerice udešena dvoredica pobratima, oni svakoga trena zapržženim očima k putu vrcaju, a netom se dosjetiše, da se ozdo primiče ogušći buljuk ženskadije, te u njemu prepoznaše Danicu Pilipića, ozbiljno i na vojničku zastupčiše, te čim Danica koraci do prvih redova, preda nju istupi Milišić, pokloni joj se, pismo i fotografiju pred noge joj podbaci, a gromovitim glasom zatutnji: Klanjam se, »rumena zoro moja«, a na, prognjijala dunjo, nevjere klete! — Ugnu se on, a na njegovo mjesto stupi, istim alatom za istim zanatom, Kuljić, te, podbacujuć fotografiju i pismo pred Danicu, odjavi mu se: Klanjam se, »oko moje«, a na, prognjijala dunjo, nevjere klete! — Prispječi sade Jerko Gusić. Ni za dlaku da bi se u čemu pomeo, već taman ko i prva dvojica, odvažno pred Danicu poturi »corpus delicti« i jasnovito prousti: Klanjam se, »dušo moja«, a na, prognjijala dunjo, nevjere klete! — Vraguti Čobina isčeka je na zgodan hitac, te će raščišćenim i odvažnim glasom, da i ponadalje odjekne, istaknutijim se poklonom klanjajuć, nesuđenoj, ko najsvježija, a po tome i najispečenija ljubav, pakosno se naslađujuć: Klanjam ti se, »ljubavi moja«, a na, prognjijala dunjo, nevjere klete! — Tkogod bi se mogao nadati, da bi Ivan Gusić mogao biti najhladniji, te ko što je u prošlosti na ratnoj đemiji stvari najtrijeznije prosuđivao, da će to i sade. Nu reći bi, da je on prošlost vječnoj zaboravi isporučio, a kad je Danica i u prošlosti ko i u sadašnjosti odvratna, još zar ratoborniji, nego su i svi dosadašnji bili, izvrci ponosan Ivan pred Pilipićku, fotografiju i pismo drhtljivom rukom pred oči joj prinese, pa iza svih naramica tom grstljivom podaricom o zemlju ispred njezinih nogu bubnu, a kriještljivim, poput noćne ptičurine, glasom zakriješti: Klanjam se, »srce moje«, a na, pregnjijala dunjo, nevjere klete! — I dosada je Antonica Gašpić pripadao skrajnjoj oporbi, pa hoćemo li se čuditi, kad ga vidimo, da se zadnji nu i junački ispoljuje, na Danicu taman jurišem juriša, da je zar raskajiši. Iznad svoje glave izdiše pismo i fotografiju, da se na dalečine može razlučiti, šta je, pred djevojku turi taj odurni espap, a lavljom će rikom, da sva krajina odzvanja: Klanjam se, »raju moj«, a na, prognjijala dunjo, nevjere klete!

Momci se sad, svak na svome mjestu, porazmjestiše, vojnički ošibiti ukočiše, da njihovom dvoredicom, uz ovaku počasnu stražu, u crkvu miti pobjedonosna Danica Pilipića.

Reku, da je u dobri čas, sačuva li te Bog tijesna klanca, bijesna vranca, motike tupe, zla gospodara, plitke zdjele, kratke žlice, vruća škroba, krastavih usta, krnjasta lonca, vrbova mosta, sramotna gosta, kratkih gaća, kiše lapavice, žene lajavice, duboka vira, ljutita Turčina, mutapa ogrnjača, opanaka pričaline .... a ja velju — i ovoga, što je danas Danicu Pilipića nenadano zadesilo.

Dok se ovo ispred pročelnih vrata događalo, mladež i što se još svijeta oko crkve pribralo, sve je to u kam začamilo, da niti viri, niti piri. Netom se prizor zavezao, a zastor spustio, te Danicu snijeg zameo i bura isprevaljala, da ni sama ne zna, kako se između uspredanih svojih druga, pod kojima noge lebeću, ulešur hrama Božjega dočepala, živa se mladež ko iza sna prenu. Netom se dosjeti nevjeri ženskoj kletoj, iz šešane povrijeđena momačkoga ponosa sigurnim hicem oborenoj, udari u pljeskanje, mladim boriocima veselim klikovanjem povlađujuć.

Tko zna, dokle bi se to odobravanje bilo proteglo, da meko zvonce kod pročelnog oltara ne pobreca, te puku objavi, da počimlje služba Božja. Svjetina se stiša, počitanje je prema Bogu velikome smiri, ispred vrata ostavi ona sve svjetovne i tašte ispraznosti, u crkvu se osuka, te nastupi velebna pritišica, kakva se i dolikuje kući Božjoj.

Pobratimi, svi do cigloga, skrušeno poklekoše pred veliko propeće, a ako i ne izdižu tri prsta, ko ono onomadne

na prolasku sa duge vojnice u rodne komšiluke, opet po sjajnim crtama, što im milokrvne obraze srmaju, i po zaiskrenim očima iskrama živa plamena lako možeš raspoznati, da to nije onda bilo utaman, jer se ondašnja jeka ovo danas namjerila na svoju odjeku, te i Daničina nevjera na njihovu nemezu. — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Juče bilo kod nas pjesme i popjevke, veselja i pucatanja, te selom žagora, dok na kolarištu kola i pogotovu. Vanda o božićnim blagim danima, te na svetog Iliju, parca i štitnika župe, niuba preko sve godine onako svečano i prokšeno.

A kako bi moglo drugačije i biti, kad su se u jedan dan troji svati obavili i to po najviđenijim i najuglednijim gazdinskim kućama u selu? Tu su Agići, Atlagići i Majdušići, te njihove po izbor djevojke, koje polaze za Gusiće, Gašpiće i za Čobine iz Prištinice, za momke i struke i zuke, a kako pričaju, koji one krajeve bolje poznadu, u zadružne i jake obitelji, da im u tamošnjoj golemoj i prostranoj župi ni na kamenici ni na visini premca nema.

Prvi se vjenčao Jerko Gušić Anicom Agić, doumalo, u razmaku, je i nije, jedne ure, Antonica Gašpić Martom Atlagić, treći i posljednji oko desete ure Josip Čobina, vodeć k oltaru Božjemu Mandu Majdušića.

Što je iza posljednjih svata mrvu u crkvi zakasnio, a to pred mojom kulom čudestvo se naroda sleptalo.

Što je, što nije, na svoje se oči uvjerih, da svati nijesu. Da šta bi onda moglo biti? Priturih se, niza narod se osklizujuć, i kad ja uza kamene basamake uljezoh u svoje odaje, to međer tuđin poklopio ono moga siromaštva.

Zatekoh tu svoju uzvirenu i uplašenu domaću Martu. Da je iglom, kuda ti drago, bockaš, ni za želju kapi krvi iz nje ne izaže. Usirila joj se zar. U pindžanu drži vruće kave i nekoga ispred sebe zanuđa. Do nje zastupčilo nešto, lacmanskim ruhom odjevene, oštrapane i postarije čovječine. Ruho mu nekuda nezgodno sleiše uza tjelesnu snopinu. Vidi se, da nije po vještu šavcu o njemu krojeno, već kod trgovca sa police snimljeno i onako, od oka i bez obamjere kupljeno. Izmjerih ga i smjesta se dosjetih, da je naš domaći »amerikanac«. Ovaki se brojni i mojom župom lagodno i prokšeno šetaju. Po ratu se evo sada na starinu vraćaju, tko sretniji,

a tko useknut, nu docigli s obilježjem istrzanih mišica s nategnuta rada. Došli oni, a s njima i dolari, nu ne dolari s drače i s grabića, već što rasli o trudu i muci, o kojima na kućnome topragu ni sanjali nijesu . . .

Na stolici prislonjena sjedi raspasana i blijeda zor ženska glava, a Marta je kavom zasrkiva, dok s onoga drugoga kraja postarija ženska, bi reći, izdiše od puste strepnje i očajnim je pogledom začamila o mladu odivu, ko da bi očima htjela prodrijeti do njezina srca, da ga upita — šta mu je ovo nenadno. Po narodnome kroju smjesta razlučih, da su obe iz Prištinice. Kad je prištiničanima u grad, reda im je mimo moju kulu mititi.

Netom se djevojka dobrih razabrala, svih njih troje zahvališe meni, a mojoj domaćoj i pogotovu na samaritanskome samilosrđu.

Po njihovu odlasku Marta mi čitavu zagonetku rasklupka i u tančine ispripovijedi, da je ona mlađahna, nu i ljuto ispaćena djevojka, Danica Pilipić sa rođenom svojom majkom i sa svojim đuveglijom »amerikancem. On je udovac sa četvero nejačke djece, dok mu je žena i rodom Poljakinja u Americi preminula. Ovo sade svih troje polaze u grad, da pir opremaju. Odmah po Trima Kraljima obavit će se vjenčanje.

Dok su se primicali k mojoj kuli podenici, taman da su iz crkve izlazili poslednji i Čobinovi svati. Što je bilo, što ne bilo, netom je Danica ugledala izgubljenu sreću i nesuđena Čobinu, a ogledala se na novoga svoga i ispijukana vojna s patvorenim zlatnim zubima prednjacima, smrklo joj se ispred očiju, a da se nije ni osvanulo, sve su prilike, da porušena djevojka požalila ne bi. I onako, ne samo da tu nema govora o rasplamćenome žaru, već kad bi tko ustvrdio, da je on barem prigašen, odaprô bih se ja, čvrsto uvjeren, da Danica nije već jedno golemo garište poharane i uništene sreće iza krvava i razarna kreševa, opravdana ili neopravdana, to je drugo pitanje.

Dr. Fran Binički,
župnik u Širokoj Kuli kod Ličkog Osika.

Sveta Protekcija.

Od zlata je i od dragog kamenja sazidan golem dvor, pravi veliki grad. U vrtu je raznoliko cvijeće, svake ruke rašće, voće divno i slatko. Žubore potoci, šumi more, igraju se valići, a među njima se ljuljuškaju zlatni čamci. U daljini se bijele snježne gore, ali i na vječnom snijegu zori slatko grožđe. Zora se žuri pred prvim sunčanim zrakama, da zaruji divotni dvor i javi novi dan. A pred dvorom i oko dvora bezbrojan svijet: carevi i kraljevi, ministri i vladike, generali i župani, te kojekaki viši svećenici kojekakih vjera, suci, profesori — svakoga naroda, staleža, plemena i spola. Svi pogledaju u dijamantni prozor, iskićen rezbarijama od suhoga zlata. Svi pjevaju složno:

— Protekcijo sveta,
Pogledaj nas,
Nado svega svijeta,
Čedni čuj glas!
Slava ti i dika,
Majko umrlika!

Uto se na pomolcu pokaže djevojka divna poput proljetne zore.

— Sreća! — kliknuše svi i lice im sinu od sreće. A Sreća se ljubazno nasmiješi i šane umiljato:

— Djeco, Njezino Visočanstvo, naša presveta i preuzvišena gospodarica i majka Protekcija izvoljela je kihnuti.

I silni svijet kihnu u jedan glas.

— Djeco, Njezino Visočanstvo, preblaga i premilostiva gospođa Protekcija zijeva.

I svi uzeše zijevati.

— Djeco moja, najveća svetica svega svijeta Protekcija udostojala se svishoditeljno useknuti.

Useknuše se svi.

Zastor se diže. Na pomolac iziđe sveta Protekcija. Svi je pogledaše, zapanjiše se i klonuše na koljena. Svi ispružiše k njoj obje ruke, a na njima krune, čalme, [illegible] generalske sablje, dekreti, diplome — sve, što je ko dosegao. U goleme kadionice natrpaše vagone tamjana i uzeše se otimati, ko će prvi potkaditi majku Protekciju. A ona, lijepa i ozbiljna, prozbori odmjereno i suho:

— Štićenici! Moje Veličanstvo s premilostivim zadovoljstvom prima vaše homagijalne poklone. Vaša je ropska dužnost, da mi kao znak priznanja prinosite i krune i turbane i sve, što imate. Što ste, po meni ste. Ali zapamtite: ja sam milostiva, ali neumoljiva. Ima nezahvalnika, koje ja digoh iz blata, a oni se uznesoše. Jao, jao, jao! Čeka ih bezdan. Rekoh.

A bezbrojno mnoštvo zavapi: — Jao, jao, jao!

— Pokažider im, kćerko! — prozbori Protekcija svojoj miljenici. A Sreća podigne ogledalo od dragulja. Nazočni pogledaše i s užasom oboriše oči. U tili čas ugledaše udes pojedinaca, gradova, naroda i država. Vidješe potištena roba, okovana lancima. A taj rob bijaše nekad silni vladar, pred kojim su svi ropski puzali. Dok je poštivao Protekciju, smijala mu se Sreća, a sad ga bije Bijeda. Opaziše golemi grad gdje se ruši stubokom i na ruševinama mu se legu zmije. Vidješe beskrajnu pustaru, gdje je nekada bilo bogato carstvo. Ugledaše jednu prosjakinju, blatnu i nakaženu. A nedavno je bila bogata, ugledna krasotica, koju je sve obožavalo.

I ponovno onaj bezbroj svijeta zavapi: Jao, jao, jao!

Protekcijo svata,
Pogledaj nas!

A Protekcija se dostojanstveno nasmiješi.

Uto se primakne seljak sa žuljavim rukama, s crvenim nosom:

— Sveta Pretecijo, molim njihovu milost. Moj sin nije nizašto. A evo odojčića . . .

— Dobro, dragi čovječe! Ne skrbi se. Samo ne zaboravi mene.

— Božanstvena Nimfo s Olimpa, prozbori naličena nami=guša, i ja tražim Tvoju visoku zaštitu.

— Ono nefin tefojka. Ja joj kupila cipele — uplete se debeli izvozničar.

— Dobro, dobro kćerce, pogladi je Protekcija. Dok te hvale Koni i Štajni, moja si.

— Protekcijo majčice, pokloni se do zemlje gizdelin, ministarska je stolica prazna. Svršio sam puna četiri razreda škole.

— A fino znade plesati i udarati — uplete se gospođa predsjednikovica.

Samo ne budi poput drugih ministara, koji me brzo zabo=rave, jer . . . i Protekcija se zagrozi prstom.

Gospođo Protekcijo, svršio sam odlično sve nauke. Radim kao crv, a nikako naprijed. Svagdje me preteku dembeli . . . Tako će čovjek srednjeg rasta, sredovjek.

Protekcija ga pogleda prezirno: — I sad si se sjetio Našega Veličanstva? Napolje!

Zaredaše novi pokloni, nove molbe, duhovna i svjetovna lica sa svih strana. A Protekcija sve milostivo prigrli. Ali joj se naoblači čelo, kad pogleda pogolemu četu u svagda=njem odijelu. Tu su težaci znojna lica, radnici blatnih ruku, žene i mlade djevojke s preslicama, s pletivom, s vezivom. Tu su mladi kapelani i stari župnici u trošnu odijelu, ali vedra čela. Pjesnici i umjetnici, suci i nastavnici, pa drevni kapetani.

Protekcija ih pogleda blago i probijeli slatko: — A vi, djeco?

A stari trudbenik odreza:

— Gospođo Potekcijo, Vi ste za nas ništica. Naša je zaštitnica Krepost, naša je sreća u našem srcu, a stječemo je poštenim radom. Vaša je Sreća jutarnja rosa, a naša nas Sreća ne ostavlja ni u bijedi, već nas prati i u vječnost.

Protekcija problijedi, a njeni miljenici zavapiše: — Jao, jao, jao!

Javor.

U šumi je rastao ravan, jedar, krošnjat javor. Isprepleo grane, raširio lišće, pa mamio k sebi i pastira i težaka, put=nika i namjernika. Kad prižeže Božja zvijezda, pod javorom je ugodna hladovina. Kad se otvore ustave nebeske, kroz javorovo lišće jedva sklizne koja kap. I zato se pod jedrim javorom često ori: »Oj javore, javore, ti si drvo najbolje«. A susjedi nekako zavidno gledaju zeleni krošnjati javor i tajomice uzdišu, a lišće im trepti. Ali u srcu najbližega susjeda i rođaka, mladoga javora, kipi i nenavidnost i prijezir. Kad ugleda pod jedrim javorom čovječji lik, kad začuje rado=sni ijuk i popijevku, sav se trese od ljutavi. Grize se u sebi i mrmlja: »Zlotvor! Zatravio je luckaste dvonožnjake, koji ne vide dalje od nosa. Lako mu je. Razbanio je, raširio žile, raskrošnjio grane, pa ne da meni ni da porastem, a kamo li da se razgranim. A da njega uklone ili potkrešu, da se ja razvijem, vidjelo bi se, što je javor!« Tako se grizao i mrm=ljao mladi i tanki javor, koji je niknuo iz iste žile, iz koje se razvio njegov jedri susjed. I od ljutavi mu čisto počelo žu=tjeti lišće.

A nekoga je jutra mladi, tanki javor još dremuckao, kad je po njegovom jedrom susjedu uzelo nešto kuckati. Nena=vidnik se prene i promrmlja: »Valjda opet kakav ludi drozd ili slično smeće!« Nu kad protare oči, opazi čovjeka gdje maše sjekirom, a od jadnoga susjedu polijeću trešćice.

— Aha, pomozi Bože! Sviće sunašce i pred moja vrata! — klikne mladić.

I svalio se jedri javor, a mladi se uzeo protezati i širiti. Nenavidni je susjed grbavi grabić šanuo divljoj trešnji: »Vidi li dugonje! Dohvatit će s neba tarane . . .« Okrenuli su vje=trovi, navalile kiše. Putnici i namjernici tražili zaklonište pod krošnjatim javorom. Ali javoru ni traga. A oni su tužno kleli: »Prokleta ruka, koja ga posiječe!« A kad je prižeglo sunce, zaman su pastiri i radnici tražili debeli hlad. I ogor=čeni su klicali: »Bože daj, osušila mu se!«

Ali nekoga dana zaori šumom zvuk gusala, razlegne se starački glas: »Javor=gusle, sljepačka mi hrano, — Ej gudalo, da ga zapjevamo. — Kad ste nove gusle javorove, — »Pje=sme ćemo izvoditi nove.« I pjevao je slijepac guslar, i orio

se šumom glas gusala. A sva se šuma snebivala i naslađivala. Umuknule su pjevice i kukci. I studeni je kamen ronio suze od milinja. A sve se skamenilo od čuda i od radosti, kad su gusle otajnim glasom zazujale, da su u toj šumi rasle i mladovale, da ih je čovječja ruka napravila od onoga krošnjatog javora.

Samo je mladi javor dugonja doviknuo porugljivo: »Ph! Zu, zu, gun, gun ... Baš glazba dostojna onoga krošnjatog blesana i slijepe lude. A da ja ... Ali nije mogao dovršiti, jer je opet zamnio divni zvuk novih gusala. A nenavidnik je šaptao: »O sjekiro dobrotvorko, dođi i po me!«

I došla je! Jaka je čovječja ruka privila vitki javor, a sjekira ga je odrubila jednim mahom. A za nekoličak dana su škripala šumom teška kola. Mršavi su volovi jedva micali slabom putinom. Tištio ih je jaram, a teljizi su im žuljali kožu. Škripala su kola, škripao jaram i teljizi, a zasopljeni su volovi dašćući kleli: »Prokleti teljizi! Sagnjili u blatu! Vatra vas spržila!« A teljizi su se utisnuli pod meku dlaku uz žuljavu kožu i uživali u tihom zaklonku. Sad je drugačije nego onda, kad su bili mladi, dugački javor. Onda ih je šibao vjetar, žeglo sunce, tištao snijeg. A sad im je tako udobno. Volovi in kunu. Ludi volovi! Kanda je kriv teljig, što jaram tišti volujsku šiju. Napokon — i teljig je podnio dosta. Grijali su ga i kvasili, pa i provrtali. Teško je to, ali se bolje i saviti nego nastradati. Dašto ludi volovi misle, da jaram ne bi mogao stajati na šiji bez teljiga, jer bi volovi zbacili jaram i uhvatili maglu. Lude! A nijesu li sa oni otelili baš za jaram? Tako su se teljizi razgovarali i pjevuckali. Sjetili su se i nekadanjega druga i rođaka, pa i onih javorovih gusala.

— A brate moj rođeni, šane desni teljig, nije li nama udobnije nego onome debeljku? Nismo li i korisniji? Onoga su tesali, dubli, vrtali. Koliko je, rđa, podnio, da dođe u prosjačku torbu i da dodijava svijetu svojim dosadnim: gu, gun . . !

— A da, dometne šuvak, a koja korist svijetu od gusala!

— Prokletnici! — uzdahnu volovi.

— Prokletnici! — zaškripi šuma, koju je povrijedila sjekira.

A teljizi se glasno nasmiju.

Čovjek je šibao volove sve do klanca. A niz strmi ih je klanac uzeo ustavljati. Ali nije ukočio kola. Zaletjela se kola, potrčali volovi, pričepili čovjeku nogu. Izvalio se voz, puknuo klin u procijepu, otkinuo se jaram. A volovi su u kamenju satrli oba teljiga. Satrveni su teljizi trunuli u blatu. A kad su se osušili, došla su djeca i bacila suharhe na vatru. A stari je slijepac predao gusle javorove unuku, da izvodi na njih pjesme nove, da svome rodu o slobodi gudi i u srcu nove nade budi.

Za slobodom.

Upočiva proljetno sunce. Upočiva za mrku planinu i plete zlatne žice po širokoj ravnici. Ogleda se u sjajnoj rosi, što se krijesi na travi i na drveću. Prije podne je bijela snježna plahta bila sve zavila. A kad se u podne nasmijalo sunce kao prpošno djetence, nestalo je snijega, kao što nestaje grube sile, kad Božja pravda pokaže lice. Oživio je sav gradić. I ne mari niko za blato na ulicama, van sve dokono hrli, da se odmori i naužije svježa večernjeg zraka i napije vedroga proljetnog sunca.

A Marku se Zoriću ne da van. Prerano mu je, a pritisnuo posao. Sjedi Marko u svojoj samoćnoj sobi. Sjedi i zagleda se u sunčane zrake, što puzaju po njegovu zaprašenu stolu, po hrpama knjiga, što su razbacane po stolu i oko stola, po lijepom ali zanemarenom namještaju u kući. Zagleda se Marko, odbija dimove, prevrće knjige. A kad se posljednja zraka sakrije za planinu, zamoči i Marko posljednji put pero u crnilo i napiše posljednji redak na čisti papir te probijeli:

— Tako! Prvi je dio gotov. Sad dolazi glavno. I to će proći. A onda, ej, onda će po svem naprednom svijetu ozvanjati slavlje novog Arkimeda.

Dr. Marko Zorić zadovoljno protare ruke, povine neurednu kosu s visokoga čela, natoči omašnu čašu vina, ispije na dušak i izvali se na divan. I zamisli se Marko, a ugrijana mu mašta uze zidati vilinske dvore. Odavno se latio teška posla. Dotužila mu je nedosljednost, polovičnost u naučnom svijetu. Zgadili su mu se patuljčići, koji svaki čas izmišljaju

neke tobože nove nazore o svijetu. A redovito posuđuju, kradu jedan od drugoga, ili podgrijavaju staro vareno zelje. Marko je Zorić proučio sve sustave. U svakom mu se ponešto sviknulo. Ali je svagdje brzo našao ranjavu petu. S kršćanstvom je Marko u životu bio poodavno obračunao. Pogotovo je u katoličkoj crkvi bilo odviše tijesno Markovu srcu i duši. Čeznuo je za slobodom, neomeđašenom slobodom misli i osjećaja i rada. A Crkva je svagđe dizala svoje ograde. Nu ima li Crkva krivo? Ili su na krivom putu propovjednici slobodne misli? Sve stoji do jedne zagonetke: Opstoji li Bog? Ako Bog opstoji, nema druge van saviti ponosnu šiju pred rimskim svećenikom i pobožno slušati posljednjega seoskog kapelana, kad tumači katekizam. Ako nema Boga, čovjek je sam sebi jedini gospodar i svrha. Marko je Zorić sam sebe korio s nedosljednosti, polovičnosti i kukavštine. Živio je, kanda nema Boga. A opet su ga mučile sumnje, smije li tako raditi. Što je više mislio, to je više skretao na lijevo, u tabor ateistički. Od svih mu se djela najviše sviklo djelo Guyan, L' irreligion de l'avenir Guyan zauzimlje odlučan stav. Nije dosta tajati, otklanjati staru religiju. Nije dosta puki nijek, već treba nešto stalno ustvrđeno. I dr. Marko Zorić odluči, da će svu staru vjeru, natražnjačku praznovjericu oboriti. A oborit će je, kad pozitivno, nedvoumno dokaže, da nema Boga. Najprije će prorešetati sva djela slobodoumnika, svih protivnika pozitivne religije. Napose monističke sustave. A onda će pokazati Arkimedovu tačku, s koje će oboriti Boga i preudesiti tok svijeta. I latio se živo posla. Proučio je ponovno i prorešetao pisce piščiće. Pokazao je slabine sviju praktičkih ateista i slabu petlju panteista, agnostika i monista. Otkrio je golotinju novovjekih kumira od Kanta do Haeckela, koji poput pauka ispredoše tanke niti iz svoje glave. Ali niti, u koje se mogu zaplesti samo lude mušice, a ne misaoni ljudi. Konačno je dr. Marko ujedljivo dodao na koncu rukopisa: »Svi su ovi velikani uvelike doprinjeli svojom hitrolijom, da se ustvrdi kršćansko naučavanje o svijetu. I zato katolici imaju pravo, da klikću sa psalmistom: »Smije im se onaj što sjedi na nebesima.«

Uživao je dr. Marko Zorić, obarajući novovjeke kumire. Ali je uspreznuo, kad je pomislio: a što sada? Gdje je ta Arkimedova tačka? Počeo je misliti, ali zaman. Lakše je srušiti grad, nego sagraditi kuću. Marko se naprezao malko, a onda je pomislio, da je prenapeo živce, pa se treba odmoriti. Dignuo se, zapalio cigaretu, opet ispio čašu vina i opet se zavalio na divan. I čudno, sjetio se, kako je ono odavno naprezao um, da matematički utvrdi Božji bitak. Bio je onda u Rimu u »Germaniku«. Mlad, vatren, zanosan, čista srca, vedre duše, natjecao se sa svim svojim drugovima. I svi su ga štovali. A voljeli su ga i poglavari. I u slobodno mu je vrijeme bila u šakama filozofija sv. Tome. Nakon tri godine postade doktorom filozofije. Uto mu javi sestra jedinica, da in je majka na umoru, pa da ga želi vidjeti. I liječnik je preporučio, da Marko promijeni zrak radi okrepe slabih živaca. Tako Marko nakon tri godine opet zagrli sestricu Milku izljubi majci čelo i ruke i dobi njezin posljednji blagoslov. Na njegovom krilu ispusti majka dušu, a on je i Milka opraše toplim suzama.

Bolesnu je staricu najviše njegovala domaća učiteljica Slava Liščić. Pristala, zaobljena, umiljata, vatrena, zavodljiva oka, mile riječi, bijaše Slava brzo osvojila sve selo. Djeca su za njom ludovala. Dosta joj bješe jedan pogled, da umiri najgoropadnije. Dok je Slava bila u školi, čuo se i zuj sitne muhe. Milka je bratu češće govorila:

— Gospođica je Slava živi anđeo. . .

Mladi se doktor Marko isprvice nije usudio ni pogledati Slave. A kad ju je jednom nehotice pogledao, susrele su se njihove oči. Marko je oborio stidljivo pogled, pa nije vidio, gdje ga učiteljica čisto zoblje svojim crnim očima. A kad je minuo rok Markova dopusta, došao je Marko k župniku. Ali se starac župnik i zbunio i začudio, kad je Marko stupio u njegov ured. Bio je posve u civilu s cilindrom u ruci. I pozdravio je župnika posve nekako smeteno i nespretno:

— Klanjam se, prečasni!

Starac je još više razrogačio oči i jedva probijelio:

— Marko, sinko, što je to?!

— Oprostite, prečasni, što vas iznenađujem. Prvo: ja ne ću više u Rim, pa molim, da me ispričate u g. biskupa. A drugo: ja se ženim.

Starac protare oči, a u njima se zacakli suza:

— Gospodine doktore, — klikne starac bolno — jeste li promislili? Je li to pošteno?! — — —

Znam, — prekine ga Marko i zarumeni se — znam, što još mislite i možete reći. Imate pravo. Vaše mi oči govore više od Vašega jezika. Vi ste mi, prečasni, bili drugi otac. Vi ste me tetošili, dok sam bio još ovdje. Vi ste pomogli, da sam svršio gimnaziju. Na Vaš me je zagovor biskup po=slao u Rim. I bio bih živina, kad bi zaboravio Vašu ljubav.

— Riječi, riječi! . . . — šane ojađen starac.

— Molim Vas, prečasni, ne sudite naprečac.

Ja ne mogu biti svećenikom.

— Mušice! Djetinjarije! — rasrdi se starac.

— Da su mušice, prečasni, brzo bi se istjerale. Ali je zbilja. Ja ne mogu biti svećenik, jer više nisam vrijedan, a nisam ni svoj. Veže me i poštenje, jer ne ću da uništim djevojke. . . .

— Namiguše, koja Vas je zavela i unesrećila. Razu=mijem.

Starac umukne. Dr. Marko bijaše na žeravici. Za čas će opet starac:

— Gospodine doktore, pisat ću biskupu. Vi znate, da sam Vas milovao kao rođeno dijete. Želio sam, da budete dika katoličke Crkve i Hrvatske. Možda je u tom bilo i se=bičnosti i slavičnosti. Sad se sve rasplinulo.

— Nije, prečasni! Ja mogu i želim ostati dobar katolik svjetovnjak. I u svijetu se mogu odužiti Crkvi, možda bolje nego u svećeničkom staležu.

— Možete, doktore, ali . . . lakoumno proigrano zvanje. Nu ja ću se moliti za Vas. A sada mi budite zdravi. . . .

Dr. je Marko izišao satrven iz župskoga stana, a starac je župnik suzama orosio klecalo.

O Božiću je doktor Marko poveo Slavu pred oltar. Milka je bila sva sretna i uz »dobroga anđela« pregorjela ožaljenu majku.

Ali gospođa Zorić pokaza uskoro, da nije majka i ne želi biti majka ni svojoj djeci, kamo li tuđoj. Marko je uzeo sestru sa sobom, da može prodati očevinu i nabaviti pokuć=stva, jer mu je Slava donijela samo nešto. Mislio je, da će i sestri biti najljepše uza nj, a ni njemu ne će trebati sluškinje. I Milka je neopazice postala sluškinja, nepogodna sluškinja svojoj nevjesti. Za medenih je dana bila ta služba slatka. Ali minuše medeni dani, a Milkin dobri anđeo izgubi krila.

Slava je pretvarala noć u dan. Išla je na sve malogradske zabave i posijela. Lijepa i duhovita, okupljala je oko sebe poklonike, koji su joj se divili. A Milka je morala po noći bdjeti i čekati nevjestu, a zorom se ustajati. I počela je sla=biti. Gospođa je se Slava stidjela pred svojim poklonicima, pa je nije htjela voditi ni u koje društvo.

Marku je bila mila sestra, ali milija žena. I što je više milovao ženu, to je više hladnio prema sestri. Konačno dođe kobni dan. Milka sva zaplakana dočeka brata, kad se vratio iz škole, povede ga nasamo, baci mu se u naručje i klikne:

— Brate, ne mogu, ne mogu više! Ubi me stid. Slava me poslala po neke praške u ljekarnu. A ljekarnik — — — obraz mi gori.

Jedva je dr. Marko doznao, što se zapravo zbilo. A kad je Slava čula, da je Milka kazala Marku, što je morala za=tajiti, planula je kao žeravica, i Milki pokazala vrata. Mar=kom je bila žena posve obladala, pa ga nije grizla duša, kad je sestri dao putni trošak i pustio je u nepoznati svijet. Pekla ga je onda druga rana. Znao je, da ne će zagrliti svoga dje=teta. Slava mu je sama priznala:

— Nijesam luda, da gubim svoju ljepotu i mučim se s nejakim djetetom.

U Marku je zavarila krv, ali je prevladala luda ljubav. Nu uzela ga je mučiti ljubomora. Zašto se Slava boji za svoju ljepotu? Ta zna i ovako, da je njemu mila. A bila bi mu još milija, kad bi ih spojila krv od njihove krvi. Što je Marko bio ljubomorniji, to se Slava vladala nehajnije. Znala mu je i dobaciti:

— Ti si znao, da se ja ne dam vezati nikakovim spo=nama. Zašto nijesi išao u popove?

Da, zašto nije išao! Marko se grizao sam u sebi, ali nije kazivao nikome. Ispovjedio se posljednji put s đacima o Uskrsu. I svi su đaci uživali, kad je među prvima pošao k oltaru i njihov profesor. A odonda ga vidješe u crkvi, kad je morao nadzirati, ali nikada pred oltarom. Marko se češće puta sjetio, što je ono obećao starcu župniku. Ali mu je gospođa Slava malo po malo izbijala popovske mušice. Marko se grizao i tražio utjehu u vinu. Osobito, otkad se uzelo šaptati, da Slava očijuka s mladim predstojnikom. Kad je planuo rat, morao je i Marko pod pušku. A kad se vratio iz ruskoga ropstva, našao je u svojem stanu srpskog ugoje=

nog kapetana. Čim je došao Marko, kapetan je otišao u drugo mjesto. A s njim i gospođa Slava. A doktor je Marko ostao sam kao odsječena grana. Kadikad se sjetio i mladih dana i zanosa i žive vjere. Kadikad je i požalio, što nije postao svećenikom. Možda bi bio srećniji. Možda. A onda je počeo opet piti i povlačiti se s djevojčurama. Bog mu je bio kriv svoj nedaći. Počeo je sumnjati, a napokon se dao na strahovit pothvat.

Dr. Marko na divanu poče drijemati. Neko pokuca snažno i odmah otvori vrata. Bijaše stražar Simo. Pruži Marku komad papira u sumraku. Marko užeže svijeću i uzme čitati pozivnicu, pisanu ćirilicom. Zove ga sreski poglavar, da dođe odmah na preslušanje.

– Pa kakav je to sreski poglavar? – upita Marko ujedljivo.

– E, to vam je naš g. predstojnik. Vele, da kane i kod nas razdijeliti županiju u srezove kao u Srbiji.

– Kane! Ali je to na vrbi svirala.

– G. profesore, ne znam, ne marim. Samo znam, da se g. predstojnik Žilić sad tako piše.

– Pa čemu ćirilica? Čini mi se, da se g. poglavar uvlači.

– G. predstojnik zna, što radi, a ja moram slušati. Izvolite odmah sa mnom. Imam takav nalog.

U dru Marku počelo variti krv. Već mu bijaše na vrh jezika, da kaže: – Ne idem. Ne idem, pa došao i sam kralj. Slobodan sam!

Ali ta junačka misao brzo minu. A plahost obuze novoga Arkimeda. Što zapravo kani taj Žilić, ta sinja kukavica?! Goni ga na svakom koraku. A zašto? U gimnaziji se Žilić, gospodsko dijete, jedva povlačio. Po milosti je dopuzao do VIII. razreda. A Marko ga je srušio na ispitu zrelosti iz latinskoga jezika. Žilić nije znao ni futur od glagola amo. Ali je znao natezati nekoliko dlačica pod nosom i pisati ljubavna pisma. Znao je dapače šetati ispred Markova stana, kad bi znao, da je kod kuće sama gospođa Slava. Žilić je sam uvjeravao svoje drugove, da ga je »onaj raspop srušio radi lijepe popadije«. A kad je Žilić po milosti postao pristavom, bacio je oko na Marka i počeo ga uhoditi i goniti. Uhodarstvom i doušništvom steče Žilić ugled u vlastodržaca, i još mlad postade predstojnikom. Oženi se bogatom ali nelijepom djevojkom. Ali pogledaše rado na lijepe djevojke i žene. I poče iznovice udvarati »staroj svojoj ljubavi« gospođi Zorićevoj. U jednu da se osveti Marku, u drugu da ne bude svjedoka, Žilić prijavi dra Marka kao političkoga sumnjivca, te Marko dospije na bojište i u Rusiju. A kad se vrati iza prevrata u Hrvatsku, Žilić bijaše vatren republičanin. Marka obijedi opet kao sumnjivca, boljševika. I dade ga zatvoriti. A sada? Što kani sada onaj balavi puž, što se slineći uspeo do časti? Marko ne mogaše riješiti te zagonetke. I poduze ga neka čudna slutnja, neka tajna strava.

Kad je došao pred predstojnikov ured, ostavi ga stražar Simo, da počeka na hodniku. Za čas ga zovne unutra. U sobi je sjedio ugojeni, obrijani predstojnik. Oči su mu nemirno igrale. Pušio je finu cigaretu, pa nehajno odbijao dimove. Iza njega je stajao pisar, držeći nešto u ruci otraga. Kad je dr. Marko ušao u sobu, predstojnik se jedva malko naklonio. A onda će:

– Gospodine profesore, vaš đavo nikad ne počiva. Opet ste počeli rovati protiv poretka u državi.

– Gospodine predstôjniče, izvolite govoriti jasnije i istinitije! – uzrujano će dr. Marko.

– Mene buntovnici i separatisti ne će učiti, što ću govoriti. Međutim, ja sam ovdje vlast. A imam dokaza, da ste i danas u zbornici vikali protiv državnoga jedinstva i vrijeđali ličnost Njegova Veličanstva.

– Lažeš, podla ulizice! – plane dr. Marko. – Hoćeš valjda da dobiješ orden sv. Save, kao što si nekad za svoje douškivanje dobio red Franje Josipa.

– Gospodine! – skoči predstojnik crven kao rak. Ali dru. Marku bijaše već prevršilo, pa će još žešće:

– Plazavče gadni, po milosti si se provukao kroz škole. Uništio si moju porodičnu sreću, a sad hoćeš, da i mene zagnjaviš. Kraj ti je!...

Dr. Marko Zorić srne na Žilića. Ali ga iznenada udari pisar nečim tvrdim po glavi. Zorića oblije krv i sruši se bez svijesti.

– Odnesite tu životinju, da ne crkne ovdje! – progovori Žilić, obuče kaput, uzme šešir i pođe u gostionu.

– – – – – – – – – – – – – – – – – –

Marko je Zorić ležao u bolnici u posebnoj sobi. Isprvice nije odavao nikakove znakove života. Kasnije je uzeo buncati. Uza nj je bila časna sestra, koja je pazila na svaku njegovu kretnju i svaki put pitala zabrinuto liječnika, što mu

se čini. A kad bi liječnik izišao, kleknula bi i molila se. U oku joj se često zaiskrila rosa. Liječnik joj se jednom i našalio: — Sestro Marcelo, čudno je, što se vi toliko starate. Ljubav nije šala.

A sestra je Marcela oborila oči, da sakrije suzu, pa samo probijelila:

— Gospodine doktore, vi ne razumijete. Nu već ćete doznati. A sad, zaklinjem vas, pomozite!

Jedne je noći sestra Marcela zadrijemala umorna. Prenula se, kad se Marko počeo ispravljati, buncajući: — Milko, sestrice, oprosti! Majko! O Bože! . . . Nije više mogao. Klônuo je. A sestra ga Marcela orosila suzama.

Liječnik je ujutro pregledao bolesnika i nasmiješen veselo kliknuo:

— Sestro Marcelo, kriza je prošla. Profesor će se oporaviti. Ali recite mi . . . .

— Poslije! — šanu sestra, a suza joj radosnica zasja u oku.

Malo poslije otvori bolesnik oči, zagleda se u časnu sestru i uzdahne. Htio je govoriti, ali mu plač zaguši riječ.

Oko podne se već posve razabrao. Malo je i prospavao, a onda je ležao mirno i ispod oka motrio lijepo lice časne sestre, koja je neprestano pazila na nj, čitala svoj molitvenik i molila se suzna oka.

Konačno prozbori bolesnik: — Sestro, vi ste . . . anđeo!

— Slaba grješnica — odvrati čedno sestra.

— Vidim ja, što radite oko mene. Tako može samo anđeo. A da znate, ko sam ja i kakav sam.

— Znam — prihvati sestra.

— Izrod, odmetnik, neprijatelj živoga Boga, živi đavo.

— Bilo je i gorih, pa im se Bog smilovao.

— A hoće li, može li meni?

— Već jest — primijeti sestra. — Ali sad tiho, jer govor umara.

— Samo još nešto . . . To oko, to lice. Otkude ste vi, anđele Božji?

Sestra je Marcela mučala. Bojala se, da će bolesnika odviše uzrujati. Ali će Marko nestrpljivo:

— Sestro, zaklinjem vas, recite mi. . . . — A sestra se Marcela prikuči k postelji, zagrli nježno bolesnika i pritisne mu na lice nježni cjelov, pa šanu kroz suze:

— Marko, brate moj!

— Milko! — vrisne Marko i onesvijesti se.

Kad je Marko opet došao k sebi, sjedila je sestra uza nj na postelji i nježno ga tetošila i dragala. Marko se nije usudio ni progovoriti, ni pogledati sestri u oči. Ali sestra počne prva:

— Ovdješnja je sestra starješica zamolila, da joj se pošalje odmah jedna sestra bolničarka za teškog ranjenika. Ja se ponudih sama. Mišljah: učinit ću dobro djelo, a vidjet ću možda i svoga brata, koga ne vidjeh odavno. Vidjet ću ga, razgovarat ću s njim i pokušat ću ga dovesti k Bogu. Nijesam još znala, da je sam Bog posegao svojom šibom.

Marko je šutio i samo uzdisao. A napokon prozbori:

— Sestro, možeš li mi oprostiti?

— Ne govori o tome, brate moj rođeni! Bog mi je dao sreću i zadovoljstvo. Pa zašto bih se sjećala male neugodnosti! Ta ja sam se za te vazda molila. Osobito, otkad sam doznala, da si okrenuo stramputice.

Marko prihvati meku sestrinu ruku i pritisne je na usta. A onda počne prekidice:

— Da, da, jedinice moja! Stramputice. Pravo je rekao naš stari župnik Ivan. Proigrao sam zvanje. Mislio sam isprvice: mogu i u svijetu biti pošten čovjek, dobar katolik, srećan, zadovoljan. I želio sam. Ali je volja bila slaba. Oglušio sam se Božjemu glasu, okrenuo Bogu leđa. Ona me je nesrećnica vodila nizbrdice. Ti si je nazvala dobrim anđelom. I ja sam je držao anđelom. A bila je namiguša bez srca, bez vjere. Kad sam je prvi put ugledao, mislio sam, kreposna je, neporočna djevojka. I grizao sam se, kad sam pao s njom. A poslije sam doznao, da ja nijesam prvi, ni posljednji. Savjest mi je prigovarala, da sam razorio djevojci sreću. I mogu ti reći sestrice, da iza prvih opojnih dana ne doživih ni jednoga vadra, nepomućena dana. Slava mi je ogorčivala svaki časak.

— Ne će više — prekide sestra, videći, da se Marko odviše izmorio i uzrujao. — Slava je mrtva.

— Mrtva?! — pogleda Marko začuđeno sestru.

— Da, mrtva. Nesrećnica je otišla s kapetanom Dragovićem. Sviknuo joj se njegov podrezani brčić i nasmijano oko. On joj je znao lijepo mazati. Pričao je, da kod Valjeva ima zidanicu i vinograd. Otišla je s njim. Kad je došla u

Valjevo, doznala je, da je njezin novi drug, po zanatu krojač, oženjen s krojačicom. Dragovićeva je žena doznala za Slavu i uperila joj samokres u oči, ako smjesta ne ostavi njezina muža. Nesrećnica se upoznala s nekim nepismenim majorom, ali ga se brzo zasitila. Prebijala se poslije po Srbiji. Došla je i u Beograd i ondje stupila u sveze s nekom višom gospodom. A konačno je i bolesna, iznemogla umrla u našoj bolnici u Zagrebu. Ja sam je dvorila u posljednjoj bolesti. Prije smrti mi je predala list, namijenjen tebi. Ali mi je stavila na dušu, da ti ga predam u ruke. Priznala mi je, da je u svem životu samo tebe ljubila, ali samo kratko vrijeme. Rano je bila izgubila vjeru, a s vjerom i svaki oslonac. Nu pred smrt se povratila k Bogu. Umrla je siromašna, zapuštena, ali skrušena.

— Bog joj se smilovao! — prošapta Marko — i suza mu se otisne niz lice. Malko popomuči, pa će opet:

— Njoj je Bog sudio, pa ne govorimo više o njoj. Ti znaš valjda, da sam i ja bio izgubio vjeru. Ne ću kriviti drugoga. Sam sam kriv. Iznevjerih se Bogu, a Bog mi ustegnu milost. Kadikad se budila savjest, a ja sam je gušio. Sam otrovan, trovao sam i druge. Bilo mi je najdraže u društvu beznačajnika, koji su se nadmetali psovkama i hulama na Boga. Pred đacima sam govorio prezirno o Bogu i o Crkvi. Znao sam, da će se moje riječi najviše dojmiti. A bio sam beznačajan propalica, ja i moja okolina. Dok smo se rugali s Gospodarom svemira, strepili smo pred gradskim stražarom. Više smo držali do samovoljne naredbe ulizice činovnika, nego do vječnih zakona svemožnoga Boga. Svi smo bili podli, pa smo zavaravali sebe i druge. A svijet nas je držao naprednima, velikima. Bili smo dašto veliki, ali samo veliki zlikovci. Mi robovi svake propalice i ništarije, usuđivasmo se govoriti o slobodi, čeznuti za neodređenom slobodom. Slabi patuljci, prisvajasmo sebi božansku čast. A ja htjedoh natkriliti sve. Zanijela me luda slavičnost i tegnuh srušiti Boga, i to ovim umom, što mi ga Bog dade, da ga slavim i dičim. Hvastah se pred kukavicama, kao i ja što sam, da ću stalno dokazati, da nema Boga. A Bog mi je pokazao, da jest, da je strpljiv, premudar i svesilan, a opet dobar i milosrdan. Sele moja, ja sam, luckasti zlikovac, tražio neograničenu slobodu bez Boga, a ti si u zakonu Božjem bila slobodna i srećna, kao ptica na grani, kao seraf na nebu. Hvala Bogu!

Bolesnik umukne, milo pogleda sestricu i zatvori spokojno oči. Neko pokuca tiho, a na vratima se pomoli dobroćudno lice staroga župnika Ivana. Oprezno na prstima dođe do časne sestre i tiho je pozdravi:

— Sestrice, kako bolesnik?

Mjesto odgovora pograbi sestra Marcela župnikovu ruku i obaspe je cjelovima i suzama. Starac uprepašten protare oči i zagleda se u sestru. A ona mu prozbori blago:

— O, dragi gospodine župniče, jeste li još živi? A ne poznate li mene?

Starcu se činilo kanda sniva. Iznova protare oči, pa će: — Stare godine! A jesi li ti to, mala, dobra Milko? Eto, dovezoh se iz daleka, smrvih sve kosti. Ali rekoh: moram ga obaći prije smrti moje i njegove. A ima li nade?

Marko se pričinjao, da spava. Ali ga odade rosa u oku. I on pruži ruku za starčevom i pritisne je na usta, pa tronut šanu:

— Oče, sagriješih nebu i tebi . . .

A starac ga zagrli kao onaj otac rasipnoga sina, kleknu i zavapi: — Hvala ti, Bože milosrdni! Sad otpusti slugu svoga s mirom.

— Ne, ne, — usprotivi se doktor Marko — još sluga Božji mora pomiriti s Bogom izgubljenog sina. Još ga mora dopratiti do manastirskih vrata.

— Dragi doktore! što govorite? — začudi se starac.

— Molim vas, gospodine župniče, pustite doktora. Ja sam opet vaš, stari vaš Marko, ali opaki Marko. Ošinula me je Božja desnica, kao nekad Savla. Ali mi je Bog i oči otvorio, pa eto, odlučih poći u koji red. Mislim u kapucine. Ondje koću, da nađem mir svojoj duši i zadovoljim za strahovite grijehe. Danas sam još slab. Počekajte do sjutra. Nadam se, da ću se moći izmiriti s Bogom.

— Hoću, sinko, — dometne raznježen starac — čekat ću i godinu, gladovat ću i trpjeti, da ti ulijem mir u dušu. A zbilja, imam ti nešto javiti. Zna se, kako si ti nastradao. Nu Božja se kola polako voze, ali brzo stignu. Stigoše i onu rđu, predstojnika Žilića.

— Žilića?! — kliknuše Marko i sestra.

— Da, njega. Jučer ga odvezoše u Zagreb, ako dopre do Zagreba. Dôšao je u jedno selo i živina počeo zavoditi poštenu djevojku. Djevojka se uzela braniti i vikati. Sletjelo

14*

se selo, pa po njemu. Novine već javljaju o seljačkoj buni. I bojim se, mogli bi nevini stradati radi one živine, koja je napokon dobila zasluženu plaću.

– Moj dragi gospodine župniče, – šane Marko uzbuđen, – čudni li su putevi Božjega promisla! Pred nekoliko dana bi vašu vijest primio klikčući od radosti. Žilić mi je bio mrzak, oduran. I znate valjda, da sam mu bijesan zapisao smrt. Božja je desnica spriječila moj naum. A sad evo strepim nad životom toga jadnog čovjeka, baš radi njega samoga. Hoće li njega Bog povratiti kao i mene?!

U sobu uđe polagano liječnik. Priđe k bolesniku, da ga pregleda i nasmije se zadovoljno. A Marko progovori:

– Gospodine doktore, hvala vam na očinskoj brizi. Moja mi je sestra sve pripovijedala.

– Vaša sestra? – začudi se liječnik i pogleda brata i sestra. – A sad razumijem.

– O, ne razumijete, ne! Vidite, to je moj drugi otac, a to rođena sestra. G. župniku, koji učini za mene više od rođenog oca, vratih ljubav blateći sve, što mu je milo i sveto. A sestru poslah u svijet bez pomoći, bez ičesa. Razumijete li sad? Ne znam, što vi mislite. Ali vidite na svoje oči, što čini od čovjeka živa vjera.

Liječnik se zamisli i okrene, da otare suzu...

Ahasver.

Ahasver je sjedio u prekrasnom naslonjaču od ebanovine, opšivenu svilom, ukrašenu zlatom i draguljima. Sjedio je u sobi, optrpanoj uresima svake ruke. Bila je to mala, ali udobna soba divnoga dvorca. A sam je dvorac bio pomičan. Stroj ga je micao po zemlji, a stroj ga je mogao dići i nad zemlju. Sve, što je dosele ljudski um izumio, sve se u malom sakupilo u tom čudovištu.

Ahasver je gledao iz svoga ljetnikovca na novi Jerusolim, što se počeo dizati, otkad se izabrani narod sa svih strana opet sakupio u obećanu zemlju. Gledao je, a srce mu

je igralo. Nedavno je opet preboljeo tešku boljeticu. I opet se pomladio. A kad se posve oporavio, pošao je svijetom. U nekoliko je dana obišao sve i dogovorio se sa svojim pouzdanicima. A onda je pošao u Rim. Ovdje je na stolici apostolskoga Starješine sjedio Petar II. Sredovječan, košćat, čvrst i pronicav.

Ahasver se samo malko naklonio i dvama se prstima jedva dotakao Petrove desnice. Neko su vrijeme stajala oba šutećke. Ahasver je probijelio prvi:

– Petre, svi mi se pokloniše. Hoćeš li ti tvrdoglavo prkositi?

– Ahasveru, Gospodu se Bogu jedinome klanjam.

– Petre, slaba je tvoja lađica, a sprema se velika oluja.

– Vrata je paklena ne će nadvladati.

– Petre, kani se starih bajki. I ja sam vjerovao nekad u Jehovu. Danas ni jedan razborit čovjek ne vjeruje starim babljim pričama. Daj mi ruku! Bit ćemo prijatelji i vladati svijetom.

Ahasver je umiljato pogledao Isusova Namjesnika i pružio mu desnicu. A Petru se zažarilo lice od svetoga gnjeva. I prozborio je mirnim, ali strahovitim glasom:

– Odlazi, prvijenče Luciferov! Tvoj udes je zapečaćen. Još malo i doći će na nebeskim oblacima On...

– Ha, ha, ha! – prasne drzovito Ahasver. – On, kojemu sam ja u starom Jerusolimu dao zaušnicu. On, koji mi je rekao: ja odlazim, a ti ćeš ići. Ha, ha, ha! Vidio sam ga na križu. Umro je, a ja sam živ. Ja sam vladar čitave zemlje. U mojoj je ruci udes naroda. I poteći će krv i u krvi će nestati vašega krsta i križa, a novi će Jerusolim biti prijestolnica novoga naraštaja. A ti, oholi ribarov nasljedniče, biraj: moje prijateljstvo ili križ.

Petar se blago nasmiješi:

– U njegovoj su ruci svi krajevi zemlje. A križ sam primio iz njegove ruke.

Ahasver je bijesan ostavio papinski dvor. A naveče se već znalo po svoj zemlji, da se dne 29. lipnja ima Petar II. razapeti na križ, i to strmoglavce. Istoga dana u podne ima buknuti prevrat po svem svijetu. Prve žrtve prevrata moraju pasti katolici, onda ostali kršćani, a napokon svi, što vjeruju u Boga.

Ahasver je svim svojim pouzdanicima naložio, da sve blago i dragocjenosti što prije pošlju u Jerusolim. I salio je golemo zlatno tele, koje je rikalo kao pravo tele. A vladar je čitave zemlje naložio, da se samo tome teletu smije i mora klanjati novi Israel.

Ahasver je sjedio zadovoljan u svome naslonjaču i sjećao se svoje prošlosti. A bila je to prošlost duga, bujna, obilata. Premašio je Matusalu. I smijao se svima, što su mu pripovijedali o istočnom grijehu i o općem zakonu smrti.

– Ako su gdje Enoh i Ilija, nešto su stariji od mene. Ali ko zna? A oni starci možda gdje dremuckaju, dok Ahasver radi, prede udes svijeta.

Ko je najviše vikao pred Pilatovom sudnicom: »Raspni Ga?« Ahasver. Ko je najviše razjarivao onu nezahvalnu svjetinu? Ahasver. Ko se najviše rugao raspetomu Kristu? Ahasver. A kad je Neron zapalio Rim, ko mu je prvi šanuo, da treba istrijebiti kršćane? Ahasver. I Neronove je nasljednike Ahasver uckao na kršćane. I Odmetnika je Julijana Ahasver nadahnuo mržnjom na Galilejca. A poslije Julijana je Ahasver savjetovao i nadahnjivao sve carpape, sve očite i potajne protivnike mrskoga mu Nazarenca, sve zaklete zatornike Kristove crkve. I svakome je pomagao, da nađe zakoniti zastor, pravnu izliku za progon Crkve i njenih članova. A kad bi se progonitelj sjetio sam, ili kad bi ga podsjetili drugi na uzaludno naprezanje i kobni udes njegovih uzora, Ahasver je vazda doskočio:

– Neron je bio luda. Julijan se prenaglio. Bismarck je bio izvodnio. Gambetta nije iman čvrsta podupornja. A sada smo mi gospodari. I zlorado je gledao bezbroj mučenika i silne rijeke krvi, što potekoše za vjeru.

– Ludi fanatizam! – šanu Ahasver. – »Moje riječi ne će proći« i »Vrata je paklena ne će nadvladati« reče On. Ali će danas proći sve. I njegova će se crkva utopiti u krvi. A ja ću slaviti slavlje.

Nu čelom mu proleti oblačak. Iza razbludne je večeri sinoć opojen zadrijemao. I ne zna, je li u snu ili na javi opet vidio ono patničko Nazarenčevo lice, one oči, što su ga nekad pogledale blago i ozbiljno, onaj vijenac od oštroga trnja. I ona su mučenička usta prošaptala: »Prekasno!« A ondje je na izdanku stare smokve opazio svoga desnog prijatelja

Judu izdajnika, gdje izdiše obješen i zove ga: – Ahasvere, pođi za mnom!

Ahasver pogleda na dijamantni sat. Lice mu se razvedri, a usta šanu: – Još pet časaka.

Naglo se otvore vrata, i drevni starac stupi u sobu. Ahasver se lecne:

– Ko si?

– Ilija prorok! Dođoh, da pripravim put Njemu. I moj se narod obratio. I Petar ga kupa spasonosnim vrelom. Pođi i ti!

– Varalice! Dangubo! Kini mi se s očiju! Još ćeš danas za Petrom na križ – kriknu Ahasver izvan sebe.

– Gujinje leglo! – klikne sa svetim žarom stari prorok. – U posljednjem se trenu obratio Dizma. Obrati se i ti. On je milosrdan, i zagladit će sve grijehe tvoje. Ne krzmaj! Inače će psi glodati kosti tvoje, a duša će ti dobiti plaću s Judom.

– Atila, Arpade! – krikne bijesan Ahasver. A prorok se nasmiješi:

– Zaman ih vičeš. I oni su uz Petra.

– A Jordana, Dina?

– I one kaju stare grijehe! Obrati se, stari zavodniče, još je doba. Reče prorok i iščeznu. Ahasveru se zamagli pred očima. Ostaviše li ga zbilja Dina i Jordana, najvjernije, ali i najdraže njegove robinje?

Ahasver je imao bezbroj robinja. Izdao je nedavno i ukaz, da svaka djevojka, koja navrši četrnaestu, pripada njemu. Nu dok su po zakonu o zajednici žena, sve ostale imale biti zajedničke, Dina su i Jordana ostale samo njegove. Bile su to kćerke mladoga kitajskoga cara, koji se oženio evropskom kraljevnom, a prije ženidbe se povratio sa svim narodom. Ahasver je digao u Kitaju prevrat i pred očima dviju kraljevna dao izmučiti i pogubiti cara, caricu i sina im. Mlade je carevne uzeo u svoj harem. I tako ih je opčarao, da su se odrekle Boga i vjere i njemu se klanjale kao božanstvu. Jutros je i njih sa ostalim dvorjanicima pustio u panoramu, da vide, gdje muče papu Petra II. i zatim kršćanstvo. A u jerusolimskoj se panorami kao u zrcalu moglo vidjeti sve.

Ahasver pozvoni. Ni otkud glasa. Sastavi s panoramom posebnu spravu, kojom je mogao i gledati i govoriti. Pogleda: panorama prazna.

Prozbori: niko se ne odjavljuje.

Izvan sebe zgrabi Ahasver klobuk i poleti na mali auto. Uto zazuji iz visine i Ahasver opazi golemo lijetalo, što ga je poslao s dragocjenostima na Mart. Lijetalo stane tri metra nad zemljom, a Ahasver plane na upravljača lijetala. Nu on mu prozbori mirno:

— Ahasvere, ne srdi se, i poslušaj! Dođosmo do Marta. Dadosmo znak. Na Martu opazismo sjajan križ. Čusmo divnu pjesmu nebeskome Jaganjcu. A kad im javismo tvoju želju, odgovoriše nam:

»Poručite Luciferovu prvijencu, da nama ne treba ni njega, ni njegovih dragulja. Nek mu budu na propast. A mi služimo Kralju vjekova«.

— Evo ti, Ahasvere, tvoga blaga. Moji drugovi odoše k Petru, da ih okupa spasonosnim vrelom. Žurim se i ja. On će skoro doći. Šumi more, bijesne valovi. Ljudi čeznu od straha i od neizvjesnosti. Ne časi ni ti, Ahasvere!

I srčani Ezekija potrča, a Ahasver požali, što nema kamena, da mu razreže glavu.

Na golemom stupu počne odbijati sat. Ahasveru zakuca burno srce. Sad u ovaj tren imadu njegovi robovi Petra II. razapeti na križ. Ima se riješiti od svijeta. Nu ako je istina, što ču malo prije?

Ahasver opipa sam svoje bilo i šane: — Momče, nisi se ispavao. Sanjaš na javi.

Uto se prema njegovu ljetnikovcu primače golema povorka. Ahasver se ne začudi. Naučio je, da mu se klanja svjetina. Valjda ide i sada.

I Ahasver se vrati u dvorac, stane uz zrcalo i počne ravnati odijelo i vedriti lice. U taj čas bezbrojna množ stade pred njegovim dvorom.

Priđe k prozoru i uze im se milostivo smiješiti. Nu najednom se trzne, uprepasti. Usred povorke opazi onoga, koji je ovaj čas imao visjeti strmoglavce na križu. Petar II. upre u nj svoje blage, pronicave oči.

— Prekasno! — šane bolno Ahasver. A onda. — Onda opazi na grudima svih svojih namjesnika — znak križa. Ahasver pljune i klone u dragocjen naslonjač. A Morgan Neron, namjesnik Američki klikne glasno:

— Ahasvere, vladaru čitave zemlje, sve je tašto i prolazno. Prolazi oblik ovoga svijeta. Već zamnijeva anđeoska

trublja i budi mrtve iz grobova. Mi se obratismo. Oprano je sve sjeme Izraelovo preporodnom krsnom vodom. Okupaj se i ti, vladaru, u krvi nevinoga Jaganjca!

— Prekasno! — zastenja Ahasver. Prokletstvo!...

— Ahasvere, nije prekasno. Ako i jesu tvoji grijesi kao krv, On će ih oprati, i bit će ti duša kao bijela golubica.

Ahasveru je bio poznat blagi glas, koji je govorio te riječi. Dopirao je iz usta Petra II., koji nastavi:

— Ahasvere, ja znam, da sam u ovaj čas morao visjeti poput apostolskoga Prvaka strmoglavce na križu. On me je izbavio. On, koji dolazi na oblacima, da sudi žive i mrtve.

— Prekasno! — izrii muklo Ahasver.

— Nije prekasno! — zaori prorok Ilija. — Prigni oholu glavu, poravnaj staze Gospodu. On te je nekad milo pogledao, a sad te zove k sebi.

— Podigni glavu svoju, jer se primiče Spasitelj! — zatutnji mukli glas iz daljine. Bio je to glas patrijara Enoha.

— Prekasno! Odlazite, odmetnici! — kriknu Ahasver. A sva povorka strese prah sa svoje obuće i zapjeva: Kralju svih vjekova budi čast i slava!

Ahasver je časak sjedio zguren u naslonjaču. Na dnu srca mu je nešto sinulo. Srce mu se prelilo od bola. Sjetio se opet onoga blagog pogleda, kojim ga je pogledao On u dvoru Pilatovu. I da je dignuo oči k nebu, vidio bi u daljini ono božansko lice i one blage oči. Vidio bi na oblacima znak Sina čovječjega.

Nu Ahasver je buljio preda se. I opazio je drugo lice strašno, gadno, ogavno. Opazio je druge oči, što su ga palile strašnije od vatre. I čuo je grozan glas:

— Prekasno, prekasno, moj prvijenče! Pravo im reče. Ali što sad kopkaš? Misliš na Nazarenčeve oči. Ludo! A pogledaj ono more krvi, što si je prolio. Slušaj kletve i uzdahe, što se dižu usred pakla. Prekasno! To ti jamči pakleni knez Lucifer.

— Vidim, — zaškripi Ahasver. — Sve me je ostavilo. Pomoći ću ti sa svojim slugama dići u zrak ovaj moj dvorac. Bacit ću na Jerusolim praskave plinove i zagušit sve nevrijedne potomke Abrahamove. A ja ću se vinuti na Ahasverovu zvijezdu i opet pomladiti.

— Prekasno, prijane! Naša je sila skršena. Prirodne su se sile uzbunile. Zvijezde padaju s neba. On dolazi, da nas i naše baci u vječne muke.

— Varalice, a što si mi obećavao kroz vjekove? Vlast, sreću, besmrtnost.

— Ludo, a zašto si mi vjerovao? Nijesi li znao, da sam otac laži?!

U Ahasverovu je srcu buktio pakleni očaj. Od bijesa je vladar zemlje grizao ruke. Pogleda na izdanak Judine smokve. A pakleni mu knez šane: — Budi junak, pođi za njim u ništavilo.

Na oblacima se sve jasnije javljao znak Sina čovječjega. Sve je glasnije zamnijevala anđeoska trublja. Jerusolimom se orila pjesma Kralju vjekova. A na Judinoj se smokvi njihao mrtvi leš očajnika Ahasvera.

Valtazar Vijolić,
župnik u Lepenici kod Perkovića (u Dalmaciji).

U Gospodnjem svijetlu.

— Ne, ne, Menas, ti večeras ne trebaš da me pratiš. Ne mislim nikamo. Vuče me srce za samoćom. Potpuno si slobodan. Možeš otići u sinagogu. Nitko ti ne će prigovarati. Moj otac, a tvoj gospodar, Kleobul, ne će još za nekoliko dana kući. Trgovci, što su danas prispjeli iz Tira ovamo u Aleksandriju, kazali su mi, da je on još ostao tamo, jer čeka nekakovu robu iz daljeg Istoka, koja još tamo nije stigla.

Rob, crna jaka ljudina, pozdravi svoju mladu gospodaricu Hrizaliju te se izgubi između šarenih stupova od granita kao sjena mrke noći.

Hrizalija se još začas zaustavi u kućnom trijemu, a onda se uputi u divnu bašču, što se širila oko kuće. Rumeni žar zapadnoga sunca ispunjao je mirišljiv ljubičast zrak. Velike zelene lepeze palama blistahu i zasjenjivahu bijele mramorne kipove bogova i nimfa, što svojom vječnom šutnjom povećavahu magičnu tišinu drveća. Na sve strane potpuno veličanstven mir, no Hrizalija ga nije osjećala, što više ona nije opažala ni zapadnog triumfa sunca, koje pozdravljaše Aleksandriju odlazeći na počinak.

Kad se Hrizalija približila jednome mramornome sjedalu, spustila se na nj. Od časa do časa bijeli prozirni nakit podrhtavao je na njezinim prsima. Bijaše ozbiljna i duboko zamišljena. U njezinoj se duši odigravaše zamašna borba misli.

— Prekinuti sve! čula je snažan glas, gdje joj govori iz njezina srca.

— Da, prekinuti sve s tim doista čudnim vjerskim tradicijama svojih pradjedova. Vjera, uh, ta vjera doista je samo ogavna blasfemija na ono čisto nevino čuvstvo ljudske duše, koja traži jedno još čišće, uzvišenije i svetije Božanstvo, pod

kojega svemoći ono se počimlje, razvija se i raste kao malen vrutak pod nebotičnom gorom. Naša vjera nije drugo nego mašta abnormalnog ljudskog uma, koji, da sam sebe primiri te ušutka prosvjed povrijeđene savjesti, podiže u hramovima u baščama, na svakom koraku bogove, što nijesu nego personifikacije potenciranih ljudskih strasti ljudskih strasti. Tko je podliji, tko udovoljuje u obilnoj mjeri svojim živinskim nagonima, taj se smatra, da je miliji takovim božanstvima. Doista, čovjek je duboko pao. Uprav tako duboko, da kad bi izgubio još i onaj tračak uma, što mu daje obilježje razumna bića, postao bi ogavniji od najodurnije životinje.

Smrt našim bogovima želio je Sokrat pred četiristo godina, jer je upoznao svojim velikim umom, da su sva ta božanstva prazna imena, koja u ljudskom životu ne znače ništa. Njegov dobri duh i pojave vidljivog svijeta govorili su mu o prvom najvećem Uzroku — o najvećem Biću — o istinitome Bogu. Kao hulitelj bogova bio je osuđen da ispije otrov. I popio ga je vjerujući, da će ga krilo smrti ponijeti onome Bogu, koji je u svijetlu istine govorio njegovoj duši. I ja od sada vjerujem samo u tog Boga. To je onaj veliki svesilni Gospod nad vojskama, Bog bogova, Bog Abrahama, Izaka i Jakova, kako ga zove moj Jonata.

Hrizalija podigne crne velike oči. U njima je plamtjela vatra ushita. Neko neizrecivo čuvstvo mira i potpunog zadovoljstva razlijevalo se cijelim njezinim bićem. Ona se posljednje vrijeme mnogo borila s valovima sumnje, koji je odbacivahu od kristalne obale istine i mira.

— Pobijedila sam sve, mislila je dalje, i eto me napokon u luci smirenja, na čvrstoj stalnoj klisurini, na kojoj gori kroz tamnu noć divni svjetionik Istine. Veselit će se doista moj Jonata, kad mu doviknem: »Jonata dragi, slavim triumf. Sad više ne možeš biti nujan i zamišljen, što nas dijeli jedan strašan jaz. Oh kako sam mirna! Ako Te mogu više ljubiti, sad Te još više ljubim, jer Tvoj Bog i moj je Bog!« No gle danas uprav ga nema. Sunce već zapada, a on gdje je?

Koliko je Jonata sa mnom trpio! Ne, Hrizalijo, ti ne možeš postati nikad mojom ženom, dok se posvema ne odrekneš svoje vjere u lažne bogove, rekao mi je tristaputa. A ja bih mučala. Bila bih se vrlo rado odrekla bogova, no mislila sam, kad zabacim svoju vjeru, da se u isti čas odri-

čem i blistave grčke prošlosti, koju ni sada ne mogu da zaboravim. Ne, ne mogu! No na svršetku: drugo je slava jednog naroda, a drugo vjera.

— Hrizalijo! — Nenadno se pojavi Jonata.

Ona se prene.

— Ti, Jonata dragi?! Oh, kako te željno očekujem! Pruži mi ruku! Ja sam Tvoja, potpuno Tvoja! Nestalo je onog jaza, što nas je dijelio. Vjerujem u Boga Abrahamova, Izakova i Jakovljeva.

— Mir Njegov da je s Tobom! — klikne Jonata, sagne se i poljubi joj rumene usne. I Ti se ne šališ? Reci mi, Hrizalijo, odričeš li se svog Olimpa?

— Odričem, odričem, odričem. Vjerujem jedino u Tvoga Boga. On jedini neka nas blagoslovi!

A Jonata ju je s udivljenjem promatrao. Osjetio je, kako zanos njezinih riječi prodire do u dubinu njegova srca. Nikad mu se ona nije pričinila tako divna i neopisano mila, kao u ovom času.

— Bog otaca naših, Bog Abrahama, Izaka i Jakova uslišao je napokon glas sluge svoga, progovori Jonata. Triputa na dan padao sam na koljena i kroz otvoren prozor svoje kuće bacao sam pogled prema svetome gradu Jerusolimu, moleći se Svevišnjemu za Tvoje obraćenje. I on me je uslišao! Da Mu je vječna hvala!

— Hvala i Tebi, najmiliji! Opažala sam, da mnogo trpiš radi mene. I jučer, kada bijasmo u »Izraelskom teatru«, kako si me nekoliko puta upravo nujno pogledao! Jamačno ti bijaše žao, jer si mislio, da ne pijem i ja božanski ushit iz ove uzvišene drame, kao i ti. Doista bijaše divno. Vječno mi lebdi pred očima plavokosi pastir David, koji nastupa poput nebeskog Ganimeda, a gazi nogom ljudeskaru Goljata snagom nepobjedljivog Aresa.

— Asof Ben-Baruh naš je najveći dramski pisac, a »Triumf Davida pastira« njegovo je najsavršenije djelo. Kao zlatna rijeka provija se cijelom dramom veličanstvena ideja: »Izrael će pobijediti narode, jer Bog je naš također i naš vojskovođa«. Sjećaš li se još riječi Davidovih, što ih je doviknuo Filisteju: »Ti ideš na me s mačem i s kopljem i sa štitom, a ja idem u ime Gospodina nad vojskama, Boga vojske Izraelove, kojega si ružio. Danas će te Gospodin dati meni u ruke, i ubit ću te i skinuti ću glavu s tebe i poznat će

sva zemlja, da je Bog u Izraelu!« I doći će, Hrizalijo, taj veličanstveni dan. Izrael će kraljevati nad narodima. Rodit će se Dijete, što ga gledaše u veličanstvenoj viziji Izaija prorok. Njemu će biti vlast na ramenu. Ime je njegovo: Divni, Savjetnik, Bog, Jaki, Otac budućeg vijeka, Knez mira.

– To je upravo divno! Nikad Te, Jonata, nijesam čula, da tako govoriš.

– Divna je naša vjera, Hrizalijo, no još je divnije obećanje, što ga mi imademo. Nitko ti o svemu tome ne će znati da pripovijeda, što Rabi Natan.

– Jučer sam ga promatrala u teatru. Rabi Natan uistinu mora da je izvanredan starac. Blistave žarke velike suze zasjaše u njegovim dubokim sivim očima za davanja jučerašnje drame. Opažaš odmah, da je taj čovjek do skrajnosti vjeran svome Bogu, i da mu je Izrael najveća svetinja.

– Tako je! Molim Te, Hrizalijo, sutra pred večer svakako dođi k njemu, ja ću Te tamo čekati. On je već odavna naslutio, da sam Te zamilovao. Ne bijaše mu drago. Ona je poganka, rekao mi je, i učenica filozofa Ksenofana. Starac će se neizmjerno veseliti, kad čuje, da si se odrekla lažnih bogova. Hoćeš li doći?

– Hoću.

– Dobro, a sad moram da idem. Zacijelo me Rabi već očekuje, jer sam mu jučer obećao, da ću ga večeras pohoditi. Ne možeš pojmiti, Hrizalijo, kako me voli

– Odlaziš! uzdahne Hrizalija. Ustane, ovije ruku oko Jonatina vrata, te obojica krenu kraj dugog reda visokog kokosova drveća prama vratima bašče.

Nakon kratkog vremena vraćala se djevojka sama istom stazom. Njezino lice bijaše puno svježeg rumenila, a ona sva puna bjeline i mladosti.

* * *

– Ljubiš li je, Jonata?

– Ljubim, učitelju. Sve bih za nju dao osim Boga Izraelova.

– Divna djevojka. Eto ostavila nas je, a ipak njemu najljepši dio, rekao bi, da je i sada još ovdje. Plemenitost duše. Iskrenost. Uzvišeni osjećaji njezina srca još ispunjavaju ovaj prostor kao cvijeće, koje razlijeva svoj miris, a mi ga ne vidimo. Za mene je ona rijetko iznenađenje, pa još kad

pomislim, da je ona učila kod filozofa Ksenofana, koji je najžešći protivnik i najneznatnije Izraelove svetinje. No da, zar nije veliki Jehova u suhoj pustinji učinio, da protiče iz tvrde stijene izvor bistre vode?! On je neizmjeran u svojoj dobroti i objavljuje pute istine nevinima.

– Sto puta mi je rekla, Jonata, ja tražim Boga, koji će zadovoljiti moje srce. Ako je doista Tvoj Bog, koji može mene umiriti, objavivši mi svoju istinu, moli ga, da me privuče k sebi, i ja ću biti posvećena. Učitelju, molio sam žarko.

– Molio si i veliki Ti je Jehova dade na vječni dar. Rahel. Prozvao si je lijepim imenom.

– Odavna sam joj ga odabrao, i svidjelo joj se netom sam joj prvi put o njemu govorio.

– Rahel. I meni je to ime drago. Tako se zvala moja majka. Rahel. To je ime nosila ona divna žena naroda Izraelova.

Rabi Natan spusti zamišljen na koljena mršave koštunjave ruke. Veliki sedmerostruki kandelabar sa voštanim svijećama osvjetljavao je bogato urešenu dvoranu. Natan i Jonata sjedjeli su na mekom, velikom naslonjaču. Mladić razdragan do ushita držao je desnom rukom rub učiteljeve haljine i gledao starčevo blijedo-žuto lice, na kojem lebdjaše proročko nadahnuće i svetost. Natan uzdahne i njegova duga sijeda brada razasuta po mršavim prsima kao blistavo srebro makne se i rastrepta, prelijevajući se metalnim blijeskom.

Nakon oduljeg ćutanja progovori:

– Sinko, znam, Tvoje su misli sada okupljene oko Rahele. Da si s njome i u najneplodnijoj pustinji, njezina ljubav, mladost i ljepota i taj tužni kraj pretvorila bi u Eden. No i ja starac imadem svoju ljubav. I moje se misli okupljaju mladenačkim žarom oko jedne točke, a to je naša domovina. Veliko obećanje, što se prostire od jedne do druge granice njezine, kao svesilna snaga, ponos i nedokučljiva slava, čini je od samog Boga odabranom zemljom. Ali današnje njezino stanje žalosti moju dušu. Pomisli, sinko, slavno žezlo našega kraljevstva, žezlo, koje je u svojoj ruci nosio naš veliki praotac, prorok, pjesnik, kralj David, žezlo koljena Judina stišće danas lukavi krvolok, tuđinac Idumej Herod. On je za porugu zatvorio u zlatnu krletku posljednjega kralja naše krvi sijedoga Hirkana. Dao je ugušiti u kupalištu brata svoje

žene Aristobula. Ubio je napokon i obožavanu svoju Miriam. Krvolok! Ubica! — vikne starac i oči mu se razbukte bijesnim plamenom. Ali ta sva zla nose u sebi konac naših zala — ublaži on glas. Ona pospješuju ispunjenje naše najveće nade. Obećanje, što nam ga je Višnji svojom istinom zajamčio, ima sada da se ispuni. Dohvati smotkove pergamene, što su ležali do njegovih nogu. Prinese jedan k očima i uze čitati: »Ne će se oduzeti skeptar Judi ni vođa od bedra njegova, dok ne dođe Onaj, koji mora da bude poslan. I On će biti očekivanje narodima«. Jasno je proročanstvo oca našega Jakova, svečano prozbori starac. Vlast Judi eto je oduzeta. Tuđinac nam je gospodar — Mesija dolazi.

O sinko, kako se pomlađuje moje tijelo! Čini mi se, da mi rastu orlova krila, i da ću poletjeti tamo, kamo mu Miheja postavlja kolijevku. A ti, Betleme, Efrato, usklikne starac glasom punim ushita, ako i jesi najmanji među tisućama Judinim, iz tebe će mi izaći, koji će biti gospodar u Izraelu, kojemu su izlasci od početka, od vječnih vremena! Blago tebi, Jonato, ti ćeš jamačno dočekati dan Velikog Dolaska. A ja?! Oh Gospode nad vojskama, ne daj, da se moje oči utrnu prije nego li ugledaju Svijetlo, koje imaš da objaviš svijetu.

Jonata je ćutao i s udivljenjem gledao svoga učitelja, kojemu oči plamtješe u neopisivom zanosu.

— Jonata, sinko, znadeš, koliko Te ljubim. Ostao si sirota. Ja sam ti zamijenio oca i majku. Sačuvao sam ti imutak što Ti je ostao iza roditelja, i kad si odrastao, savjesno sam Ti ga predao. Blagoslovljen moj trud, što sam ga uložio, da postaneš potpun čovjek. Ali, sinko, danas tražim ucjenu za sve ono, što sam za Te učinio. Tvoja sinovska privrženost danas ima da prođe kroz vatru kušnje.

Jonata se prene.

— Učitelju, — njegov glas bijaše ozbiljan i odlučan — na sve sam pripravan.

— Na sve? Problijedio si. Prestrašio si se. Misliš valjda da ću zahtjevati od Tebe, nek se odrečeš Rahele?

— Doista, to bi mi bilo veoma teško.

— Ne, toga ne mislim. Ali ucjena ipak biti će teška za Te u ovome času.

— Bila i najteža, za svog učitelja žrtvovat ću sve!

— Hvala ti, Jonata!

— Mogu li već sada znati za nju?

— Treba da ideš u Jerusalem! Zavjetovao sam se velikome Izraelovome Bogu, kad mi se prošle godine bijaše razboljela moja jedinica Ester, da ću prinijeti žrtvu zahvalnicu, samo ako ozdravi. Ester je ozdravila, a ja zavjeta još nijesam izvršio. Mislio sam otići i sam, ali od nekoliko vremena ne osjećam se dobro, a put je predalek i težak za me starca. Društva ćeš imati, jer naša aleksandrijska naseobina ovih dana šalje ovogodišnje drame poreza svetome gradu. Uvjeren sam, da će Višnji najprijatnije primiti moju žrtvu iz Tvojih ruku. Ta ja sam Te pred Njime uzeo za svoje dijete. Je li ucjena teška?

— Nije. Ja ću otići.

— Dobro. Ali još nešto upamti. Kazao sam ti još prije, da Mesija dolazi, a znadeš i za Danijelovo proročanstvo. Nalazimo se u sedamdesetoj sedmici. Mesija je blizu. Možda će on banuti, dok budeš tamo boravio. Propitaj! O, kad bi se smilovao veliki Jehova, da mi uzmogneš na povratku kazati utješljive riječi: »Obećani je došao!«

— Bio bih presretan, kad bih to mogao javiti svome učitelju.

Natan više nije govorio. Njegovo blijedo lice postalo je bijelo, prozirno, a velike sive oči još su dublje upale u velike tamne duplje, te izgubile prijašnji sjaj. Nabrane vjeđe odjednom se sumorno spustiše i starac je poprimio mrtvački lik.

— Nije mi dobro, Jonato, jedva je izustio.

Noćas ostani kod mene.

Jonata je tu noć proboravio kod učitelja.

❁ ❁ ❁

Jutro bijaše divno. Jonata je sjedio u trijemu učiteljeve kuće, koja se nalazila u židovskoj četvrti na istočnom dijelu grada. Starac Natan, kojemu sinoć zanos i naporan govor bijaše istrošio staračku snagu, osjećao se sada dobro, i zato mladić nije ni mislio na nj. Njemu je pred očima lebdio teški rastanak s dragom Rahelom. No zalud. Trebalo je poslušati učitelja, jer mu je sinoć naglasio, da je to ucjena za ono, što je on za nj učinio.

— Treba se na nekoje vrijeme rastati s dragom djevojkom, uzdahnuo je mladić i gledao, kako bijeli mramorni stupovi, što ga okruživahu, postaju ružičasti u rumenom sunčanom sjaju, te se činilo, da kroz njih struji život. Pred trijemom začuo je korake. Pogleda i opazi, gdje mu se približuje Menas.

— Mir oca našega Abrahama, da je s Tobom, progovori došljak.

— I s tobom! Kakove mi nosiš vijesti, Menas? Šalje li te možda Hrizalija?

— Šalje me Hrizalija. Vijesti nijesu dobre.

— Što je?

— Umro je Kleobul!

— Umro Kleobul?! — Tko je donio tu vijest?

— Njegovi su brodovi još prekjuče stigli amo pod vodstvom nadglednika njegove trgovine Simonidesa. Gospodarica Hrizalija nije za to znala. Ona je prekjuče bila samo obaviještena, da joj je otac ostao u Tiru, gdje čeka nekakovu trgovinu iz daljnjeg Istoka. No uprav kad smo se sinoć vratili odavle kući, dočekao nas je Simonides i sve kazao.

— Bit će Hrizalija tužna?

— Ona mi je naložila, da odmah dođeš k njoj.

— Odmah? Dobro. Hajdemo!

Kad je Jonata došao k Hrizaliji, našao ju je samu, gdje sjedi u prostranoj dvorani. Kroz pritvoren prozor sunce je bacalo zlatne teške valove svjetlosti, koji su se razlijevali mozaikom ispod djevojčinih sandala i odrazivali se u tisućama boja.

Djevojka podigne glavu, koju je držala nagnutu na lijevo rame. U njezinim očima blistahu svježe suze, a ispod velikih crnih trepavica titraše purpurni oblačak bola.

— Jonata moj, podigne ona prekrasne bijele sitne ruke prama mladiću, znadeš li moj je otac umro, i vrisne u glasan plač.

— Znadem. Kazao mi je Menas. No slatka Rahelo — on ju je od sinoć zvao ovim imenom — uvjeren sam, da je Tvoj bol golem. Ljubila si svoga oca, ta on Ti bijaše sve. Ali čemu, da se previše žalostiš?! Na stazi smrti svi putujemo, i ne smije nas odviše iznenaditi, kad ona ma bilo kome čovjeku ustavi kucaj srca ledenim svojim dahom.

— Tako je, Jonato. No mi ne možemo ograditi svoje duše, da ne prodre u nju bol. Ljubila sam svoga oca i njegova mi je neočekivana smrt rinula bodež do u dubinu srca.

Djevojka je još uvijek plakala. Jonata joj se približi i sjedne uza nju. Ona ga ogrli rukama i spusti lijepu glavu okrunjenu divnom crnom kosom na Jonatina prsa.

— Pomisli, dragi, na polasku iz Tira razbolio se, bolovao je samo dva dana, a onda je umro. Pripovijedao mi je Simonides, da je neprestano o meni govorio, te s mojim imenom na ustima izdahnuo. Krupne suze još jače zaliju djevojčine oči, a Jonata ju je tješio, zvao je najljepšim imenima, gladio joj kosu i ljubio rumene vlažne obraže.

— Sad sam potpuna sirota, Jonato moj. Nikoga nemam na svijetu nego Tebe. Dijeliš li sa mnom moju bol? Ona ga pogleda.

— Mila dušo, sama ne znaš koliko trpim! Smrt tvoga oca u ovome času ispunja me dvostrukim bolom. Ah, ne podaj se odviše tuzi! Višnji će utješiti i moju i Tvoju dušu.

— Što, što je Jonato?! Ona ga je neprestano gledala, kao da želi odgonetati neku strašnu zagonetku iz njegovih plavih sjetnih očiju. Kaži mi, zašto u ovom času smrt moga oca zadaje ti dvostruku bol?

Jonata uzdahne.

— Ti nešto kriješ. Kaži mi!

— Da ti kažem . . .

— Kaži mi, jer ću umrijeti! Jonato, Jonato!

— Moram otputovati, izreče on brzo.

— Otputovati?! — Kamo?!

— U Jerusalem.

— Tako daleko! O Bože Izraelov! A zašto putuješ? Kada? Kaži, kaži mi sve, sve! Nešto me davi. Ah umrijet ću.

Jonata ju je tješio i pripovjedao joj, što mu je naložio Rabi Natan.

— Ti nemaš srca, Ti si okrutan, korila ga je plačući ona.

— Ne Rahelo, dušo, najmilija, moje se srce trza od bolova, ali ja sam obećao starcu.

— Obećao si, obećao. Put je dalek i opasan. A, da pogineš?! Ne, ja ne mogu na to ni misliti. Umrijet ću, umrijeti!

15*

— Bog Izraelov, Višnji, Jaki, Jehova čuvat će me na putu, Rahelo slatka. Ja ću se vratiti k Tebi zdrav. Bit ćemo srećni.

— Srećni, ah srećni. — No ako se ti više ne vratiš?!

— Ne govori tako, najmilija!

— Ah, Jonato, moje srce naslućuje nesreću. Ti ne smiješ otići! Ne, i ne! Ja sam tužna, pa još hoćeš, da budem i nesrećna.

— Rahelo?!

— Ne, Jonato, ako me i najmanje ljubiš, Ti ne smiješ otputovati!

I nastala je duga šutnja puna dubokog bola. Jonata je želio ostati uz ljubljenu djevojku. No zahtjev staroga Natana, koji on nazivaše ucjenom za sve, što mu je učinio i zadano obećanje, da će najpripravnije otići, sve je to željeznim lancima vezalo Jonatu, te misao, da bi mogao i ne otputovati, bila bi uzaludna. Uprav nemoguća.

— Rahelo draga — prekine Jonata šutnju — možeš li Ti posumnjati, da Te ja ne bih ljubio?! Tebe je obuzela užasna bol radi smrti očeve i jedino on izazivlje zle slutnje u Tvojoj ožalošćenoj duši. Slutnje. Pa što znače slutnje?! Eto Ti naslućuješ nesreću, dok naprotiv ja naslućujem, da me na putu očekuje neka neopisiva izvanredna sreća, kakove čovjek još nije doživio. Ljubim Te, Rahelo moja, i trpim strašno, što Te moram ostaviti na nekoje vrijeme. No sve je zalud, ja moram otputovati.

— Moraš?!

— Moram, jer Natan me voli, kao što je Tebe volio tvoj otac. Obećao sam mu, i više ne mogu povući zadane riječi.

— Bože jedini, odluka je moga Jonate neslomljiva! On će otputovati, ali Ti, koji u svojim rukama držiš stožere zemlje, budi mu milostiv i vrati mi ga u vječni zagrljaj!

Jonata je bio ganut do suza. Sagnuo se i poljubio na svojim prsima razasuto crno pramenje djevojčine kose.

* * *

Nakon deset dana, iza kako je Hrizalija doznala za očevu smrt, dvije su trireme otputovale iz aleksandrijske luke u Jopu. Na jednoj se od njih vozio s izaslanicima hebrejske kolonije i Jonata.

Hrizalija je ostala kod Rabi Natana, kome je bijaše izručio na polasku Jonata.

* * *

Četiri su mjeseca protekla, a da Hrizalija nije ništa znala o Jonati. Ona je živjela ponajviše u kući Natanovoj. Vrijeme joj bijaše dugo i dosadno, i ako joj je oštroumni Rabi otkrivao nove veličajne horizonte života, nad kojim ne zapada nikada divno sunce istine, što ju je objavio nepromjenljivi vječni Bog. Šta više, on bi svojim nadahnutim proročkim pričanjem razgonio barem časomice smrtni strah crnih slutnja, koje su se bile ugnijezdile u njezinoj duši.

Vjerni Menas i nadglednik njezine trgovine Simonides bijahu osim staroga Natana gotovo jedine osobe, s kojima bi katkad razgovarala. Ester, kći Rabi Natana, koja je bila udata za mladog rabina Josuu, premda je svaki dan pohađala svoga oca, ipak nije mogla da steče Hrizalijino prijateljstvo. Ester bijaše previše sretna, da shvati Hrizalijinu tugu, a Hrizaliju je to upravo boljelo, jer je dobro znala, da je baš radi nje njezin Jonata otputovao na dalek i težak put. No ni Natan, ni Menas, ni Simonides u strašnom osamljenju, koje bi Hrizalija prečesto osjetila, nijesu značili uprav ništa. Duboka bezdana praznina ispunila bi cijelo njezino biće, i ona u njoj nije osjećala drugo do neopisive čeznje za milim svojim Jonatom.

Gotovo nakon pet mjeseca trireme se vratiše u Aleksandriju. No od izaslanika hebrejske kolonije nije se dovezao niti jedan pa ni Jonata. Zaprepaštenje i bol bijahu neopisivi. Hrizaliju nitko nije mogao da utješi. Mornari su pripovijedali, da su iskrcali u Jopu Jonatu i izaslanike, i oni su se s jednom karavanom uputili put Jerusalema. Kasnije o njima nijesu mogli ništa da doznadu. Dva mjeseca iza nihova odlaska izaslali su pouzdane ljude u Jerusalem, da ih potraže, no ni tamo nitko im nije znao o njima a baš ništa kazati.

Hrizalija, i ako je neizmjerno trpjela, ipak nije klonula. Što više njezina neopisiva bol ulijevala joj je u dušu silnu snagu. Ona je čvrsto odlučila, da sama potraži Jonatu. Grozna neizvjesnost, što je s njezinim najmilijim bićem, o koje je bila vezala svoju budućnost, progonila ju je kao strašna noćna sablast.

— Moram na put, ponavljala je roneći vrele suze i svom energijom pripravljala se na svoj smioni pothvat. Potrošit ću cijeli svoj golemi imutak, samo da doznam, je li moj Jonata živ ili mrtav, govorila je Simonidesu, koji je morao da pri-pravi sve, što je bilo potrebito za tako dalek put. Pametni Grk, koji je predviđao, da bi taj cijeli naporan i dalek put, spojen s velikim troškovima, mogao biti vrlo lako bez ikakova uspjeha, nije se ipak usudio da odvraća djevojku od njezina nauma. On je Hrizaliju ljubio kao svoju najmiliju kćer, i njezina neutješljiva bol ranjavala je i njegovo srce. Preporuka pokojnoga Kleobula, kojom ju mu je on izručio, činila mu se nepovrjedljivom svetinjom. Morao ju je dakle na bilo na koji način utješiti, pa stajalo ga to i života. I on se dao na posao. Lijepa nova trirema pokojnog mu gospodara čekala je pripravna u luci. Kroz nekoliko dana pripremio je svu po-trebitu hranu, našao ljude i k tome kupio šest jakih deva, koje su ih imale prevesti iz Jope u unutrašnjost zemlje.

Starac Natan, koji se smatrao jedinim krivcem Hriza-lijinog nemira, nije se ni najmanje protivio njezinom puto-vanju. I on je neustrpljivo čekao, da nešto stalna dozna o Jonati, koga je oplakivao kao najmilijeg sina, te ga svaki dan preporučio Višnjemu najtoplijim molitvama.

Jednog dana, kad je vrijeme bilo povoljno, tri reda dugih vesala pljusnuše u aleksandrijskoj luci, i trirema, koja je na kljunu imala veliku krokodilovu glavu s rastvorenim raljama, otplovi kao orijaška ptica ogromnih krila na široko pusto more. U njoj je plovila Hrizalija, Simonides, Menas i Aspazija, dojilja Hrizalijina, a žena Simonidesova s ostalom pratnjom.

*

Iza svečane gozbe, što ju je dao prirediti Simonides na palubi trirene, došla je pred Hrizaliju mlada Judejka Ada. Nju je na preporuku Natanovu pred dva mjeseca uzela u službu Hrizalija.

Crna velika harfa sa srebrnim žicama, iskićena bisernim cvijećem, blistala se na mjesečevom svjetlu u rukama lijepe Judejke.

— Ado, zlatna Ado, pružila je Hrizalija prama njoj si-tnu bijelu ruku, tvoja mi se pjesma uvijek svidala. Večeras mi pjevaj nešto pobožna, sveta kao psalam tvoje domovine. Oh, moje srce u ovome trenutku mori tajna nostalgija za ne-

čim velikim, beskrajnim. Pjevaj mi, Ado! Dušu mi obavija neobična tuga.

Ada je bacila svoj pogled na oči svoje gospodarice, koje bijahu duboke kao okean, pokrite vlažnim dubokim ve-lom sjete.

Simonides zapovjedio veslačima da voze tiho. Oni su jedva umakali vesla u nepreglednu morsku tišinu punu mje-sečeva srebra. Svuda mir širokog mora i posvemašnje osa-mljenje. Tihi lagani zvuci odjeknuše kroz veliku noć, kao da se rune biserne suze anđela na mramorne ploče praznoga hrama. A onda je zapjevala Ada svojim nebeskim glasom posvećujući ga zvukovima harfe.

»Adonai, Gospode vojska, Bože oca našega Davida — Tvoje svesilno žezlo upravlja otocima naroda.

Ti se spuštaš u ognjenim vihorima na svete gore Izra-elove — Tvoj glas grmi kao grom nad nepreglednim vodama.

Ali u svetinji Svojoj, u svetinji Svoje krasote ne zabo-ravljaš crva u prahu zemlje — sina čovječjeg, koga si stvorio i obasuo divnom milosti svojom.

Moj glas vapi k Tebi. Zove Stvoritelja svoga — jer val otrovnih voda obuzimlje dušu moju.

Moji se neprijatelji na hiljade umnožiše — naperiše na me oštre strijele.

Gađajući me, ali me ne će pogoditi, jer ćeš Ti uzdrmati mišiće njihove — lukove njihove slomit ćeš i potrti kao slamu.

Razastrijet ćeš Svoj plašt kao tamni oblak, pun strijela i gromova oko mene — u dan nevolje moje sakrit ćeš me.

Tebe ću hvaliti, jer Ti si Bog duše moje — Spasitelju moj, darovat ću Ti za žrtvu čisto srce, ovjenčano bijelim cvijećem svoje mladosti.«

— Divno, divno, kliknula je Hrizalija, zagrlila Adu i obasula ju toplim poljupcima po ražarenom čelu.

Menas, koji je sjedio do Hrizalijinih nogu i držao ne-prestano uprt pogled u lice svoje gospodarice, dohvatio je njezinu ruku te je poljubio.

— Dobri moj Menas, pogladila mu je ona kudravu crnu kosu.

— Gospodarice draga, rekao joj je on, dopusti svome vjernome robu, da ti progovori.

— Govori slobodno! odvaratila mu je djevojka i milo ga pogledala.

– Ne može pojmiti moja gospodarica, kako me žalosti sjetno i zamišljeno njezino lice. Oh, neka znade moja gospodarica, da je velik i dobar Izraelov Bog! On neka utješi njezino tužno srce! Zašto da ona tuguje?! Ja sam uvjeren, da će ona naći moga gospodara Jonatu živa i zdrava. Prošle noći, prije nego sam otišao na počinak, dugo sam se molio svome Bogu, da utješi i razveseli dušu moje plemenite gospodarice. A kad sam zaspao, sanjao sam san. Od istoka do zapada rastvorilo se nebo. Nebeski glasovi, kao šum velikih voda, pjevali su uz milijune harfi, cimbala i gusala. Bijaše silno veselje. A onda velika svjetlost spuštala se iz nebeskih visina prama zemlji. U toj svjetlosti pokazao se moj gospodar Jonata nasmijan, veseo i išao je prama mojoj gospodarici.

– Gdje si, Jonata moj, rekla mu je moja gazdarica.

– Evo me, draga Rahelo, odvratio joj je moj gospodar. Nijesam mogao da prije dođem k Tebi, čekao sam, da se spusti na zemlju ovo nebesko svijetlo, jer ono samo pokazuje put svakoj sreći. I Menas poljubi opet Hrizalijinu ruku.

– Hvala ti, dobri moj Menas! Tvoj san okrepljuje moju nadu, koja me nikada nije ostavila. Mi ćemo zacijelo naći Jonatu. Dobar i svemožan je naš Bog.

– Dobar i svemožan je naš Bog, kliknuo je uvjerljivo rob. On je očuvao Josipa u dvoru Faraonovu i vratio ga živa ocu Jakovu. On je štitio tri dana proroka Jonu u utrobi morske nemani. On je spasio Danijela od ralja lavovskih u mračnoj špilji. On će braniti i moga gospodara Jonatu.

Hrizaliji potekoše biserne suze iz crnih velikih očiju i kapahu po djevičanskim njedrima.

Zatim otiđoše svi na počinak. Samo je Simonides hodao amo tamo između veslača duboko zamišljen. Sutra su imali stignuti u Jopu, a onda se krenuti u Jerusalem. Ako ne doznadu ništa o Jonati, ili ako čuju za njegovu smrt, što ćemo onda, pitao se zabrinut Simonides. Hrizalija će od žalosti poludjeti. Ah, bogovi neka nam se smiluju, uzdahnuo je duboko i zavalio se umoran na jednu mornarsku klupu.

* * *

Padao je prvi sumrak, kad se karavana od šest deva i dvadesetak jakih ljudi približavala Jerusalemu.

Vrijeme bijaše divno. Ljubičasta maglica satkana, rekao bih, od hijacintova cvijeća poljevena rumenim vinom lebdjela je nad zemljom. Prve zvijezde slične velikim veselim očima anđela gledale su kroz tanko pramenje noći s visine prozirnog neba.

Simonides je sjašio s jedne deve i približio se velikom koštunjavom čovjeku. Bio je to rob Sehon, koga mu bijaše dao u Jopi njegov prijatelj Kalinik, da mu bude vodičem na putu. Sehon je vrlo dobro poznavao Jerusalem, te ga je sada pitao Simonides, gdje bi bilo najbolje da sprovedu noć.

– Ne starajte se, gospodaru, rekao je rob, ja ću se za sve pobrinuti, te mu stao nabrajati mjesta, gdje bi se mogli da zaustave.

Hrizalija je uto odgrnula svilenu zavjesu malog šatora na svojoj devi te podigla oči prama istoku. Pred njome na hrežuljku, opasan jakim pocrnjelim zidom dizao se sveti grad Jerusalem. Njezino je srce zadrhtalo od nestrpljivosti, uzbuđenja i straha.

– Svemožni Gospode, prolazila joj je umom teška misao, hoću li tu štogod saznati o svome Jonati?! – Tko zna možda ćeš ga i susresti u tom svetom gradu, u odabranome mjestu Boga Izraelova, čula je neki utješljiv glas, što joj se dizao iz duše kroz vihrove njinih bolova. Okrenula se je prama svojoj dojilji, koja je uza nju sjedjela, i rekla joj mirnim glasom: »Aspazijo draga, evo Jerusalema! Moja me nada ne ostavlja.«

– Umiri se, milo moje dijete, poljubila ju je Aspazija, privila je na svoje srce i pogladila rukom njezine rujne obraze.

Jedva je prošla sveta deveta ura, kad se u jerusalemskom hramu prikazivala žrtva, kod koje je, prama pobožnom mišljenju Izraelaca, prisustvovao sam Jehova, a putnici i njihove deve bijahu udobno smješteni.

Aspazije s Hrizalijom otišla je odmah na počinak, jer djevojka nenavikla putu, bijaše silno umorna.

– Zaspi, lijepa golubice, govorila joj dojilja. Ne misli, ne uzrujavaj se previše, jer bi mogla oboljeti. Tvoja Te nada ne će prevariti. Naskoro će se razveseliti Tvoje srce. I utisnula joj je žarki poljubac na njezine usne te legla do nje.

Hrizalija, i ako bijaše umorna, ne mogaše dugo, dugo zaspati. Nada i očaj izmjenjivali su se u njezinoj duši. A onda je stala moliti: Bože Izraelov, Bože utješitelju, po-

gledaj na moje bolove! Oh spusti samo jednu kap utjehe i veselja u more moje tuge, jer ću svisnuti! Vrati mi moga Jonatu, vrati mi ga, milostivi Svedršče, jer ću umrijeti! I lagan tihi san zaklopio joj je oči pune vrelih suza.

Sutra, kad se probudila, sunce se dizalo iza amonitskih gora, titrajući u valovima Jordana i sipajući svoju zlatnu vatru kroz smaragdno maslinovo lišće Maslinske Gore na probuđeni sveti grad.

— Što mi nosi današnji dan?! — uzdahnula je dižući se sa svog ležaja. Današnji dan možda je odlučan. Gdje je Jonata moj? Živi li, ili je mrtav?!

Opremila se brzo. Dozvala je Simonidesa, Menasa, Sehona i Adu te im naredila, da je prate u hram.

Veličanstveni hram dizao se na brdu Moriji. Opasan visokim bedemom pričinjao se na prvi pogled orijaškom tvrđavom. Iznad prvog zida i ostalih zgrada, što bijahu nagomilane uza nj, lebdjelo je svetište s pozlaćenim krovom, na kojemu blistahu zlatne kupole kao velike baklje, što ih je zapalilo jutarnje sunce.

Kako je silno lupalo Hrizalijino srce, kad mu se približavala! Činilo joj se je, da će joj polomiti grudi. Nešto je stezalo njezino grlo, prsa, srce. Ponestajalo joj je daha. Mislila je, da će se ugušiti. Ipak je njezina duša vapila: Gospode, Gospode, utješi me! Smiluj mi se! Razveseli moju mladost!

Uniđoše u prvo predvorje hrama, nazvano »poganskim dvorištem«. To bijaše neka vrsta trga. Tu stajahu mjenjači, koji su promjenjivali novac, trgovci s grlicama, golubovima i s drugim životinjama, što su se prinosile Gospodu za žrtvu.

Visoki trijem sa 13 vrata dijelio je prvo predvorje od drugoga, što je bilo određeno za žene. Kameni svodovi naslanjali su se na trinaest jakih stupova, na kojima stajahu u grčkom i latinskom jeziku natpisi, opominjajući pogane, da ne smiju prekoračiti pragove trijema.

Simonides pročita riječi zabrane i zaustavi se u prvom predvorju, dočim Hrizalija, koju je privlačila misterijoznost hrama čvrsto vjerujući, da će u njemu iščeznuti njezine boli, požuri korak te s Adom i Sehonom, koji je bio Izraelac, uniđe u trijem. Ona uopće nije opažala ništa oko sebe. Tako bijaše obuzeta čežnjom, tugom i strahom, da je stupala samo

naprijed i naprijed, kao da ide ususret nekome izvanrednome biću, koje joj je imalo objaviti ili smrt ili život.

Najednom se nađe u nekom prostoru. Petnaest stepenica vodilo je gore do jakih mjedenih vrata, koja bijahu na po otvorena. Na vratima pojavi se starac. Duga srebrna brada podrhtavala mu je na prsima, jer se njegove usne lagano micahu. Starac je molio silazeći teškim koracima niz stepenice. Hrizalija ga opazi, te se zaustavi.

— Što tražiš kćerce? zapita je starac glasom punim očinske topline.

Djevojka ga nije razumjela, jer je govorio aramejski.

Sehon se primakne te rastumači Hrizaliji starčeve riječi.

— Tražim svoga Jonatu, sina Banajina iz Aleksandrije, koji je pred pet mjeseca otputovao u Jerusalem, da prinese Višnjemu žrtvu u ovome hramu po nalogu Rabi Natana. Oh, ne znam, je li živ, ili mrtav.

Starcu je Sehon razjasnio njezine riječi.

— Veseli se, kćeri moja, reče radosno starac. Živ je tvoj Jonata. Razbojnici bijahu ga uhvatili, no on je sretno pobjegao. Istom je pet dana, što je izvršio nalog Natanov. Sada se nalazi kod mog prijatelja Gamaliela u Betlehemu. Čekamo svi veliki događaj — rođenje obećanog Mesije. Gospod je objavio slugi svome, da ne će prije umrijeti, nego li vidi Pomazanika njegova. Kćerce, kako vidiš, ja sam več mrtvi starac. Mesija, dolazi, dolazi!

Hrizalija je drhtala kao prut gledajući u blijede starčeve usne, koje su joj objavljale sreću. Oh, da je samo mogla odmah razumjeti njegove riječi! Ono nekoliko trenutaka, dok je starac govorio, učiniše joj se duge, otegnute godine. Neki vreli slap zapljuskivao joj je glavu, a hiljade cimbala brenčalo joj u ušima. Bijaše blijeda, blijeda kao smrt.

— Što je, zapitala je Sehona, kad je starac dovršio, i učinilo joj se, da će se onesvijestiti.

— Jonata živi, odgovori Sehon. Sada je u Betlehemu. I saopći joj ostalo starčevo kazivanje.

— Živi, živi, Jonata . . . Jehova, Svesilni, Jaki, slava Ti, čast i hvala! — klikne Hrizalija i baci se na zemlju.

— Bože Izraelov, slava Ti na vijeke! — raširi Menas ruke i podigne oči k nebu.

Ada pridigne svoju gospodaricu, koja od neopisive sreće bijaše kao izvan sebe.

— Ja sam Simeon, progovori starac. Svećenik sam Boga višnjega, koji mi je zadao obećanje, kako vam prije rekoh. Još samo čekam to i onda ću zapjevati radosno: Sada otpuštaš, Gospode, slugu Svoga u miru, jer vidješe oči moje spasenje Tvoje, koje si pripravio pred licem sviju naroda. Svijetlo, da obasje neznabošce i slavu naroda tvoga Izraela.

Simeon se ispuni neopisivim ushitom. Njegov slabašni glas postade krepak, kao da iz njega govori drugi čovjek. A onda im uzme pričati, kako se susreo ovdje u hramu s Jonatom, koji mu je pripovjedio nezgodu, što ga je zadesila na putu između Jope i Jerusalema — Da vidi mjesto, gdje se imade roditi Mesija poslao sam ga svome prijatelju u Betlehem, jer je to onaj sveti kraj, odakle će sinuti veličanstveno Sunce Izraelu. Oh, ja naslućujem. Ono već ističe, jer se moje oči za uvijek zaklapaju.

— Hvala ti, svećeniče velikog Jehova, rekla je Hrizalija, kad joj je Sehon razjasnio starčeve riječi. Tebe je sam veliki Bog poslao, da me utješiš.

I opet se bacila na mramorno tlo, te obasula poljubcima i suzama Simeonove noge. A on je pružio ruke, drhtave ruke i prihvatio je za rame.

— Ustani, dobra kćerce! Mir Boga otaca naših da je s tobom!

Hrizalija ustane, a starac se okrene prama stepenicama te se stane lagano penjati.

Simonides je sve dotle čekao u poganskom dvorištu. Netom ga opazi Hrizalija, raširi prema njemu bijele sitne ruke i vikne puna ushita: Živ je Jonata moj, Simonidese, živ! Sad je u Betlehemu. Moramo odmah k njemu! No prije kupi ovdje najboljeg junca za žrtvu. Hoću da se zahvalim Svevišnjemu. On je jedini čuvao moga Jonatu. On ga jedini vraća u moj zagrljaj.

— Oh, neka je hvala Bogu, gospodaru našega Jonate, duboko je uzdahnuo Grk, i pričini mu se, da se teška gora odvaljuje s njegova srca.

Žrtva bijaše odmah prikazana.

* * *

Na cesti, što je vodila od Jerusalema do Betlehema micala se sva sila putnika. Bili su to ljudi iz dalekih i bližnjih mjesta, koji su bili porijeklom iz Davidova grada Betlehema. Išli su, da se upišu u gradu svoga plemena, prama ediktu rimskog cezara Augusta, koji je bio naredio opći popis pučanstva. To je bio prvi popis židovskoga naroda proveden od Koponija, kavalerijskog časnika, prvog prokuratora Judeje pod nadzorom sirijskog legata propretora Kvirina.

Putnici bijahu silno nezadovoljni, jer prama popisu imao se udariti i porez na pučanstvo. Proklinjahu i Augusta i Kvirina i Koponija. Svaku novotariju svojih rimskih gospodara smatrahu oni atentatom na svoju židovsku naciju i tiranijom za pojedince.

Hrizalija, koja iđaše sa svojom pratnjom u Betlehem, bijaše među tim putnicima. Njezine bogato urešene deve svraćahu na se njihovu pažnju. No oni su ili zaostajali, ili se žurili naprijed, samo da ne budu u blizini tih stranaca, koje su oni smatrali poganima i svojim neprijateljima.

— Poganski psi! Belzebubova djeca, prate nas na svakome koraku, mrmljahu židovi i uzmicahu od stopa, što su ih Hrizalijine deve i njezina pratnja ostavljale u prašini puta.

Kraj Rehelina groba, što se nalazio uz cestu, proviri Hrizalija ispod svilenog šatorčića sa svoje bijele velike deve. U njezinoj blizini išao je visok mršav čovjek lagano pognute glave, a za njim stupalo je malo sivo magare, na kojemu je sjedjela mlada žena. Iđahu osamljeni.

Hrizaliji odmah upadoše u oči. Bijahu mirni, veselo zamišljeni. Njihove se usne lagano micahu. Valjda su molili.

— Mir Boga Izraelova da je s Vama! — pozdravi ih Hrizalija aramejskim jezikom, kako je bijaše Sehon naučio.

Obojica joj uzvrate najljepšim odzdravom i ženine se oči susretnu s pogledom Hrizalije.

— Kako je divna, pomisli djevojka. Divna! Činilo joj se, da do tada nije vidjela ljepšega bića. Plave oči blistahu sjajem i osmjesima zvijezda. Na sitnim dražesnim usnama titralo joj je rumenilo najljepše zore. A kosa u zlatnim viticama ovjenčavaše joj milo bijelo čelo, na kojemu počivaše umor od dalekog puta.

Sve boginje i nimfe grčkoga naroda nijesu joj ni sjena, pa klesao ih Fidija, ili ih slikao Apelles, šanula je Hrizalija, i nešto ju je neopisiva privlačilo k toj izvanrednoj ženi. Oh, da je barem znala govoriti njezinim jezikom, bila bi joj postavila trista pitanja. Ipak ju je upitala grčki: »Jesi li umorna?«

Žena je samo pogledala, jer ju nije razumjela.

No Sehon, koji se nalazio u blizini, pristupio je uz Hrizalijinu devu i služio im za tumača.

— Nijesam baš odviše, odgovorila je žena, kad joj je bio saopćen djevojčin upit.

— A putuješ li izdaleka?

— Putujem iz Nazareta, grada Galileje. Od koljena sam Davidova, te idem u njegov grad Betlehem radi popisa, što je naređen u ovoj zemlji.

— Doista tvoj je put dalek. Zacijelo si silno umorna. I Hrizalija zgrabi iz papirusove košarice, što je stajala pred njom pregršt datulja te ih dade ženi.

U razgovoru s tako divnim bićem Hrizalija nije ni opazila, da se primakla Betlehemu. Na visini, sasvim blizu, vidio se lijepo prijazan gradić poliven zlatom sunca, što je visjelo na zapadu.

— Betlehem! Jonata! Gospode Bože Izraelov, hvala Ti, hvala! Doista će se začuditi moj mili Jonata. . . Ja kod njega u Betlehemu . . . Oh, nakon toliko dana moga nemira, eto me opet u njegovom zagrljaju! Samo kad sam ga našla, pa da je to i na kraj svijeta!

— Neka Te štiti Bog Abrahama, Izaka i Jakoba doviknula je svojoj lijepoj suputnici i rukom udarila sva neustrpljiva svoju devu, kao da je htjela pospješiti njezin korak. No velika kći pustinje naravski, da ni je ni osjetila udarca tako sitne lagane ručice.

*

Kuća staroga Gamaliela, kod koga je Jonata boravio već pet dana, nalazila se na istočnome dijelu grada.

Starac opit drevnom slavom izraelskoga kraljevstva osjećao je silnu depresiju, videći, kako tuđinac svakog dana sve to više oskvrnjuje svetinje njegova naroda i podjarmljuje ga u ropstvo. Da ublaži svoju tugu podavao se neprestano najblistavijim iluzijama o velikom oslobođenju, kojim je imao obećani Mesija uskrisiti i podignuti Izraela za sve vjekove. One bijehu tim veće, što je bio bliži Mesijin dolazak.

— Dani su izbrojeni, klicao je pun zanosa, i naša sramota bit će zauvjek oprana. Obuci se u pirno ruho, kćeri sionska! Veseli se Jerusaleme grade sveti!

Jonata ga je s udivljenjem slušao. On mu je svojim pričanjem dočaravao slatke razgovore Rabi Natana. Ali mladićevo srce bijaše tužno. Neprestano je mislio na svoju nezaboravnu Hrizaliju. Znao je, da ona umire za njim od tuge. Barem da joj je mogao poručiti, da živi.

Okupljen tim mislima sjedio je pod velikom narančom, na kojoj kroz tamno zeleno lišće provirivahu žuti mirisni plodovi, kad je kućni sluga najavio, da pred vratima bašče čekaju nekakovi nepoznati ljudi s devama i traže Jonatu. Gamaliel zapovjedi da ih se pusti unutra. Vrata bijahu odmah otvorena i na njima se pojavi Hrizalija. Jonata nije vjerovao svojim očima. Mislio je, da sanja, no najednom osjeti drage ruke svoje Rahele, gdje se ovijaju oko njegova vrata.

— Jonata, Jonata moj, kliktala je ona i njezine oči bijahu pune radosnih suza.

— Nezoboravna, najmilija, odvraćao joj je on. Je li moguće, da si Ti ovdje?!

— Oh, našla sam Te, našla! Velik je Bog Izraelov! On Te je čuvao i sada mi Te vraća.

— Neka Mu je vječna hvala! On je Bog, koji čini čudesa.

A onda je nastala kratka šutnja puna uzvišenih čuvstava i neopisive sreće.

I Simonides i Aspazija i Menas pozdravljahu Jonatu ganuti do suza.

Nakon večere otišao je Gamaliel sa svojim gostovima na tarasu kuće. Noć bijaše topla. Nebo vedro osuto milijonima zvijezda razastiralo se do u neizmjerje. Neka ugodna svježina strujala je zrakom kao u proljeće.

Hrizalija bijaše nestrpljiva. Ona je željela, da joj već jednom potanko ispriča njezin Jonata svoj neugodni doživljaj, što ga je doživio na putu iz Jope u Jeruzalem. Sjela je uza nj, a on se zagledao u daljinu i stao pripovijedati.

Naše putovanje od Jope sve do Betorona bilo je upravo ugodno. Svi smo se veselili, što idemo u najsvetiji Izraelov grad, tako da sav napor puta bio nam je prava sitnica. No kad smo stigli iza Betorona u divlji kraj, pun visokih crnih klisurina, naša se sreća odjednom promijenila. Desetak jakih oboružanih ljudi stupi pred nas. Mi ostadosmo iznenađeni. Obuzme nas smrtna strava. Znali smo, da smo upali u zamku, iz koje nam nema izlaza. Oni nas opkoliše, povezaše nam

ruke lancima i oteše nam sve, što smo imali. Govorili su
aramejski, i ja sam ih naravski potpuno razumio.

– Ubijmo tu paščad!

– Ne, rekao je najstariji među njima. To su svi mladi
ljudi. Prodajmo ih u ropstvo.

– Svi su pristali na njegov predlog.

Odvedoše nas malim puteljkom između visokog stijenja
do jedne velike špilje. Tu smo stajali, dok se unoćalo, a
onda krenuše s nama dalje. Dođosmo u selo. što je stajalo
visoko na klisurama kao orlovsko gnijezdo. Zatvoriše nas
među visoke tvrde zidine. Sutra ujutro dadoše nam nešto
hrane, no bijaše tako ogavna, da je nismo ni okusili. Istog
dana došla je k nama s jednim čovjekom mlada djevojka.
Zvala se je Tamra. Bila je to kći razbojničkog vođe. Ona
nas je pitala, odakle smo, i kamo smo putovali. Moji dru=
govi nijesu je razumjeli, no ja sam služio za tumača. Kazao
sam joj sve i preporučio joj, neka moli svoga oca, da nam
se smiluje.

– Nemoguću stvar tražiš, nesretni mladiću, rekla mi
je ona. Moj otac je okrutan. Ipak ću ga moliti, i pogledala
me je tužnim pogledom. Otada nas je često pohodila. Ja i
i ona postadosmo dobri prijatelji. Mi još uvijek stajasmo
čvrsto zatvoreni. Nakon mjesec dana, došao je k nama njen
otac sa šestoricom ljudi. Odvedoše sve moje drugove, a ja
ostadoh sam. Domalo došla je k meni Tamra sa svojim pra=
tiocem i rekla mi, da idem s njome. Smjestila me je u mnogo
ljepše mjesto, no bio sam pod paskom. Ona me je sada
češće pohađala, donosila mi dobru hranu i dugo sa mnom
razgovarala.

Pitao sam je, što je od mojih drugova. Rekla mi je, da
ih je dao smaknuti njezin otac, a još nijesam sjegurna, što
će stobom učiniti, uzdahnula je tužno. Molila sam ga, da
mi te daruje za roba. Promislit ću, odgovorio je. Zasada sam
ti ga poštedio, što hoćeš više?! I dao mi je znak, da mu ne
dosađujem s takovim pitanjima. Istina, moj me otac silno vo=
lio, no on je vrlo okrutan. U časovima bjesnila, nikoga ne
bi poštedio. Ja se još uvjek bojim za te, Jonato.

Jednog dana došla je sama k meni. Njezine oči bijahu
pune suza.

– Što je, upitao sam je prestrašeno.

– Ne boj se! – Najbolje je, da bježiš.

– Da bježim. A kako?

– Ja sam sve pripremila. Večeras će doći k tebi jedan čovjek. On će te izvesti i pokazati put do Jerusalema. Ne boj se nikoga. Moj otac sa svojim društvom otišao je daleko.

Pao sam pred njezine noge i oblijevao ih zahvalnim suzama. Ona me je podigla. Objesila se o moj vrat i neutješljivo je plakala. Na rastanku pružila mi je punu kesu novaca, zaželila mi sretan put, otrla suze i otišla.

Kad se je dobro unoćalo, bio sam na slobodi. Moj pratilac stupao je sa mnom put Jerusalema.

Hrizalija je pomno slušała Jonatu. Njegova nesreća bila je za njezinu osjetljivu dušu kao ledena tuča.

– Koliko si pretrpio, dragi moj, uzdahnula je ona, kad je mladić svršio svoje pripovijedanje.

– To je upravo ništa, odvratio je mladić, prama sreći, što je sada osjećam.

Vrijeme bijaše odmaklo. Noć je postajala sve hladnija. Stari Gamaliel, koji se bijaše prilično uzimio, pozvao je goste na počinak. Ali u tom trenutku bljesnulo je u sredini neba nekoliko žarkih munja. Svi se začudiše, jer nebo bijaše vedro kao riblje oko. munje učestaše, a zatim razlije se nebom velika žarka svjetlost. Činilo se, da se zapalio nebeski svod. Svijetlo se približavalo zemlji u velikim slapovima, i noć se pretvori u najsjajniji dan. U visinama čuli su se neopisivi slatki zvuci glazbe i pjevanja.

– Gospode nad vojskama, Bože Izraelov! – izustio je drhćući Gamaliel. Svi bijahu puni strave i silnog čuđenja gledajući u nebeske visine. Najednom se začuje lepet jakih krila. Nebeski anđeo u sniježnoj bjelini, ovit sjajno zelenkastim svijetlom, lebdio je iznad njihovih glava.

– Ne bojte se, doviknuo im je. Eto javljam vam veliku radost, koja će biti svemu narodu. Danas vam se je rodio u gradu Davidovu Spas, koji je Hrist Gospodin. Eto vam znaka: naći ćete dijete povito u jaslama. Hajdete! Poklonite Mu se! I pokazao im je rukom prama istoku. Mnoštvo rajskih duhova pridružilo se s njime u tome času, i svi pjevahu divnim, do tada nečuvenim glasom: »Slava na visini Bogu i i na zemlji mir ljudima dobre volje!« Nato odletješe u pravcu, što ga bijaše malo prije pokazao rukom prvi anđeo.

— Mesija se rodi! Mesija se rodi! — kliktahu svi omamljeni veselom vijesti i divnim nebeskim viđenjem. Slava i ushit ispunjali su dušu Gamalielovu i njegovih gostiju.

— Hajdete, poklonimo Mu se! — vikne Jonata.

— Hajdemo odmah! — kliknuše svi jednodušno.

Plameni stup nebeske svjetlosti spuštao se je od neba, pa sve do nad malu ubogu štalicu u Betlehemskom predgrađu.

Zacijelo je tu Mesija, rekao je Jonata, koji je išao pred svima i poleti unutra.

Na slami ležalo je djetešce povito u prosto bijelo platno. Uza nj naslonjena dragaše ga mlada divna žena, dok na drugoj strani klečaše mršav čovjek. Njegov pogled, pun neopisivog blaženstva, lebdio je nad onom rajskom glavicom. Nekoliko siromašnih pastira, prignutih do zemlje, pozdravljalo je tihom vrućom molitvom svog Boga.

Netom je Hrizalija unišla u štalicu upoznala je odmah u majci Novorođenčeta svoju jučerašnju suputnicu, koja joj se ljupko osmjehne.

Stari Gamaliel bacio se ničice pred dijete i ljubio i natapao radosnim suzama slamu, na kojoj je ono ležalo.

Jonata i Hrizalija padoše na koljena uz starca, a iza njih klečala je Ada. Menas je ležao prostrt na zemlji i plakao u neopisivom zanosu.

Dijete je podiglo sitnu ružičastu ručicu. Na njegovim usnama titraše tek vidljiv rajski smiješak, te je upiralo plav zvjezdan pogled u Hrizaliju i Jonatu.

— Mesija! Obećani! Novorođeni! Spasitelju Bože! — kliknuše najedamput oboje mladenaca, a dijete je maklo svoju ručicu. Njima se pričini, da ih ono blagoslivlje.

Neka neopisiva snaga slična vihoru plamene ljubavi spojila je u tome rajskome trenutku njihova mlada srca i oni osjetiše, da im u dva tijela živi samo jedna duša.

Još su se dugo i dugo klanjali i molili osjećajući onu neopisivu radost, za koju je rekao anđeo, da će obuzeti sav narod.

Prvi je ustao Gamaliel pa Jonata, a onda svi za njima i ostaviše štalicu.

Vraćajući se kući Hrizalija je pripovijedala Jonati Menasov san, što ga je usnuo na putu između Aleksandrije i Jope.

— Veliki Bog naših otaca, kliknuo je Jonata, u svojoj Providnosti poslao nam je bio tešku kušnju, no udijelio nam je zato i divnu milost, da se poklonimo Njegovome Sinu. Kako će se veseliti starac Natan, kad čuje, da se rodio Mesija!

Lovre Katić,
svećenik-profesor u Sinju (u Dalmaciji).

Na krilu smrti.

I.

U trinaest manastira govorilo se onoga dana o njegovoj smrti, jer je starješinstvo svima brzojavilo, da se ima za pokojnika u svakome reći Misa. Što bilo u blizini fratara i popova svi su se opremili na sprovod. Rodbina je čuvala pokojnika. Veli: rad ljubavi.

A kako je lijepo čuvala rodbina pok. fra Antu! Sve jedni druge nukaju na počinak i jagme se, tko će više probdjeti kod njega.

Čestito se niko od njih nije naspavao ono osam dana, što svrnulo fra Antu. Eno onako na stočiću zakunjaju i sve nekako predljivo. Jedva da sklope oči, već se bude i svaki gleda oko sebe, jesu li svi na svome mjestu i jesu li ključi na svome.

Pa tako su zajedno bili poslije smrti. Čuvali ga mrtva dok gvardijan nije odredio, da se mrtvoga misnika snese u kapelicu, što je bila kraj kuće. Kad su ga snijeli onako u habit obučena, provincijal zaključa ormare i sobe, jer što je pokojnik imao, to sad pripada manastiru.

Nadmudrio ih je stari! – smijuckao se stari remeta, koji je mnogo fratara zapamtio, jer redi crkvu i zvoni još od pok. fra Kuzme, koji je u njih bio, kad je car u Bosnu ulazio. Stari Miško, kuhar, kojeg su zvali samo u svečane dane, potvrdi mu i skide svoju kapu zavratnjaču, te će remeti: – Bit će ih puna kapa! –

Je l' cekina?

– Zlataka. –

– Phi! remeta će. – Kažu, da ih ima u njega još od pok. mu strica, šta je sa Šimićem Andrijom bio prijatelj, a kad Šimića uhvatilo ostade blago u strica fra Antina, a od njega prešlo na fra Antu. Stara je njihova kuća. Stara i hajdučka, vele.

– Evo upitajte i sluge i oni mogu potvrditi da je tako. Ne dao Bog, da bih ja . . . – mekano i umiljato je uvjeravao Pere, brat pokojnikov, oca gvardijana.

– Brate moj, tako može svatko reći: ja sam mu dao novaca!. Daj ti meni pismeno svjedočanstvo od njega. –

– Pismeno, pismeno! uzvrti se Pere – gdje bih ja od brata, od misnika tražio u pismeno! Ta ako se ne može više ni misniku vjerovati, onda neka voda sve nosi. –

Gvardijan i ne mareći za taj prikor penjao se skalinama u kuću vrteć ključe na prstu, a drugom rukom mašuć palcem. Pere pristao uza nj, pa kad došli k Mišku i remeti, on hotice glasnije govori, da mu i oni potvrde i sve im okom namiguje, a gvardijan mu kroz nos odgovara: – Pusti sada, da ga pokopamo, pusti, vidjet ćemo – i ode.

Pere ostao s Miškom i remetom, te im se jadikuje, kako je bolje sina poslati u svaki zanat nego u fratre. Kuća se istroši, umete, a on kuću ne može pomoć ni ovoliko – i pokaže ugljen, koji je štipalima metao u lulu.

– Pa pomogao je bolan pokojni kuću. Ja sam stoputa vidio na svoje oči. Jest i novcem i žitom i svakim krajem – remeta će.

– B'rte, kuća mu izgorjela, u čije je zrno ušlo. –

– Znam, nije ušlo, unio si ga – Miško će.

– Jest još pokojni meni ostao dužan hiljadu fiorina. Dao mu na Mihovila na Trilju, kad ono kupio kulaša, pa sad gvardijan ne će da znade za to.

– A zato se prerječiste! Ma znaš, koja je, ne bih ni ja lako vjerovao. Prije bih rekao, da je on tebi dao nego ti njemu, – opet će Miško.

– Vjere mi jesam! Ne našlo se, bolan čovječe, uza nj, a imao ih je on. Ne velju ja, da mu je bila potreba od mene. Pa je li pravo, da meni siromahu to propadne. Šta je manastiru hiljada više, hiljada manje, a ja ću oživjeti time. Pa mogli biste i vas dva posvjedočiti.

– Kako, kad ne vidjesmo? – remeta će.

– Pa reci, da si vidio, a istina je, da bih onako ja sutrašnji dan dočekao. Istina je ne boj se za dušu.

Uto su i misnici dolazili, pa su Miško i remeta odlazili da prihvate konje pod njima i stisnu u ruku koju krunu. Hvale konje kao da su krilati makar i kljusad bila, jer misniku ništa milije, nego kad mu hvališ konja, grlo i duhan.

Svećenici su se pozdravljali između sebe, te se okupljali u kolo oko najviđenijega. Stariji bili nešto zabrinuti, to im nekakav memento, a mlađi veseli, što se, eto, sastadoše, živo se razgovaraju i šetaju. Ima li koji kome što osobito zanimiva kazati, pozove ga na stranu, i kad ih gledaš, vidiš, koliko su jedan drugome blizu. Skupe se i više njih mlađih, te ne kriju ništa jedan od drugoga. Ta dugo su oni još od uskrsne ispovijedi mnogo šta držali u duši, a da ne mogoše nikome otkriti, pa sada svom slašću jedan drugome pričaju. Proživljuju sada svi skupa, što je svaki pojedinac doživio kroz ovo nekoliko mjeseci.

A mrtvac je sam ležao u kapeli. Svijeće su tužno gorjele oko njega. Neprijatno se doimao taj njihov plamen u polutami, dok je napolju sunce sjalo, da je bila milota. Lijepo jesensko sunce, obasjalo je i mrca kao da ga je htjelo probuditi.

– Ustani, fra Ante, eto su došla braća misnici. Pozdravi ih, dočekaj ih, kako si vazda radio. Došao ti tvoj fra Stipan. S njime si ti zajedno vojevao! Zar si zaboravio ono mladenačko doba, kad ste ti i on mladomisnici bili?

A negda lijepe crne oči njegove zatvorene nisu ništa vidjele. Ni onog jesenskog sunca, ni braće, ni fra Stipe.

Fra Stipe kao da je čuo sunčane glasove, te se uspričao o pokojniku, da su i mlađi došli slušat te priče iz davnine.

– Ej mladosti, mladosti! Da su mi tvoje godine! A šta, kad smo mi bili kao ti – veli fra Stipan don Ivanu najuzornijemu od mlađih – da je bilo i tri konaka hoda, je li društvo, našli bismo se. Pa gdje je, kad zaredaj od jednog do drugoga. Pa to ti se jašilo na konjima, pjevalo i iz kubura pucalo. Kao na piru, jest moj dragi, kao na piru. To ti kroza selo redom misnik uz misnika, moj dragi, da je dika bilo gledati. Pa da ti se onda šta zamjeralo? Ništa moj dragi. Ljubili se mi, ljubio nas i narod. Jednom moj dragi, doćukali ja i pokojni, da je pokojni don Stipan Lukšević dobavio iz Makarske dobra bijelog vina cijelo barilo.

Okupili, dragi moj, svu krajinu, tu ti bio don Petar Peršić, tu fra Felicijo Ivanković, tu dekan Vučić, a bilo nas desetak, te u don Stipe na konak. Pa sutra i burače napunili i osušili mu bačvu, a onda u fra Felicija. Glavar mu Karabas promijenio ime u Matas, pa ćemo u njega na objed. Kad, moj dragi, objed, ma objed, ne bi ga bilo stid, da je u cirkula.* Tu ostadosmo sve do u sumrak, a onda izveli konje, te da ćemo se utrkati. Mi na konje, a Karabas ti sav blažen, što se tog pogrdnog imena oslobodio i da se osvjetla pred selom i misnicima, iznio bukaru punu »prošeka,« te bukara zaredala od jednog do drugog, pa svaki nazdravlja.

A gdje su izbori, kad su nas nožima talijanaši čekali. A sa žandarima! Jedan vakmajstor** nikako nam ne bio po ćeifu. E, okupili i poglavara i suce i načelnika i pok. Bulata, zastupnika, ma sve do ministra, da ga maknu, al jok, ne mogli mu ništa, a onda se dosjetio pokojni. Piše on na njegove starešine, neka ga ostave na svome mjestu gdje i jest. Moli, da ga ne miču, pa veli to u ime cijelog sela, jer da se u nas čulo, da će otići naš vakmajstor, a on nam se baš u srce smjestio, jer je dobar čovjek. Ne goni nas, već igra, jede i pije s nama. I upalilo. Moj ti vakmajstor otpuhnuo. Glava je ono bila, a lak na peru.

Za čudo nigdje nije bilo vidjeti don Silvija.

To opaziše nekoji. Jedni posumnjali, da je negdje u ogradi, te filozofira. Dirnula ga smrt susjedova, kao što ga sve na ovome svijetu dira. (On u sve sumnja, a veli, da se u sve može vjerovati.) Drugi stariji rekoše, da sprema govor. I zaista zovnu on jednog od mlađih, a svog vrsnika, s prozora k sebi.

– Ma brate, šta ću ja reći o fra Anti? Šta bi trebalo o njemu reći? Bio je misnik, a bio običan: ni bolji, a možda ni gori od nas. Je li bio kakvi isposnik? Nije. Je li bio mistik? Nije ni znao, što je mistika. Je li učen bio? Najveći mu je znanstveni auktoritet bio Kačić i najteži casus, kako ćeš krstit dijete, ako ga voda nosi. Veli on: baci kamen neka ga voda poškropi i vikni: ja te krstim.

* kotarski poglavar.

** Wachtmeister.

Ja zbilja ne znam, šta bih rekao osobita o njemu. Ne da mi se. Ja, brate, idem gvardijanu, da se zahvalim na časti.

– Al si ga pametan! – drug će mu. Hoćeš li, da se svima starcima zamjeriš? Misliš, da ti je malo škodovalo, što si se još za života gonio s pokojnim radi te nesretne tvoje filozofije i politike.

Pa šta ću govoriti? upita don Silvije.

– Šta ćeš govoriti? Ima li, moj mudračino, čovjeka koji nije ništa dobra učinio?

– Ništa dobra, al ovdje se traži izvanredna?

– Izvanredna! A ti reci, da je ono dobro izvanredno. Pa napokon i izvanredno!

– Misnik je bio, a ti znaš, što je svećeničko dostojanstvo.

I tako i bi. Silvije je izrekao govor, koji se je mogao izreći svima onima, što su slušali, a bijahu misnici.

Kad su ga spuštali u grob, ogleda se Silvije i opazi, da je vrlo malo seljana na sprovodu. Crkva malena, pa mu se u njoj činilo, da ima više svijeta, jer je bila puna, a vidi sad kod groba . . . Onda mu tek bi pravo žao fra Ante. Ipak je i on dobra učinio na ovome svijetu. Nije možda više nego drugi, ali bez sumnje jest. A gledaj, koliko je došlo seljana iz prave ljubavi, da ga sprovedu do groba?

Vraćajuć se u župsku kuću, pitaju misnici gvardijana, je li ostalo što za pokojnim, a ovaj reče, da nije gotovo ništa. Pokojni je bio pravi redovnik, siromah.

Za objedom se izreklo nekoliko govora, gvardijan je zahvalio misnicama na trudu i naglasio ljubav i slogu između popova i fratara. Spomenuo je i poštovanje, koje su misnici iskazali ovim sprovodom svemu njihovom redu i provinciji. Pohvalio umni govor don Silvijev i koješta.

Onda su se grupe sve više dijelile i bučnije razgovarale, te se i zaboravilo na pokojnika. Jedini je don Silvije šutio. Osjećao je sve to više samilosti za fra Antu.

(Eto piju i jedu ono, što je on namaknuo, – a za svoju smrt.)

Osjećao se krivcem prema njemu. I govorom svojim kriv mu je. Ipak imao je što pohvaliti u njemu. Bio je dobar misnik, a to je velika stvar. To hoće reći: biti tuđinac na zemlji. Život provesti u pustoši i pustinji duše svoje.

I tako je šutio don Silve, koji je bio od svih najopprečniji fra Anti, a govorio je mnogo i mnogo fra Stipe njegov drug iz škole.

I kad su se dijelili, te praštajuć se okretali konje put svojih domova, i onda je bio zamišljen don Silve. Zbogom, brate Silve, do božićnih se ispovjedi ne vidjesmo. Sretno samotuj u tvojim Koštanima. –

– Zbogom – kratko odgovori Silve, ošine, konja i sve misli nujne misli.

– Neljubljen u kući, neoplakan u grobu . . .

II.

Došao je kući al svejedno fra Ante mu na pameti. Prošlo je nekoliko dana, pa i mjesec, a on nikako da se otrese te misli. Zamisli se i dozivlje u pamet sliku fra Antinu, kako leži ispaćen između četiri voštanice. Je li ono baš on, koga nije baš previše podnosio don Silve, al on je bio drag i vladi i starješinama. Zato su i bile njegove župe najbolje.

– Pa što će mu sada? Što je ostalo iza njega?

Ništa, već će u anale manastirske, koji se čitaju prije objeda u refetorju, zapisati: »Otac Ante rođen tu i tu, umro na župi toj i toj. Župnikovao trideset godina«. A do dvadeset će godina doći nov naraštaj, koji ne će znati fra Antu.

Što ostaje iza nas?

Don Silve je znao: odgovor bi mogao biti vrlo lijep, kad bi se našlo misnika, koji bi pregnuo svom dušom. Ostalo bi mnogo, mnogo, al gdje su ti apoštoli? On je ćutio slast, koju je čovjek mogao imati u tome radu. Eto, sve mu se redaju žive slike truda i muke, al na svrsi njegovo selo ima i školu i crkvu i ljudi su razboriti i oprani i čisti u kući i ne kradu i ne psuju. I onda bi ljepša smrt bila.

Jest, a snage, a znanja? Gdje ćemo mi to vidjeti? I tako živimo kako su i stari živjeli. Čamimo. Nigdje života, nigdje jednog jakog glasa: Sursum corda! Excelsior!

Poprimili smo boju starih zidova u našim kućama i crkvama. Ni za tijelo nemamo ničesa. Kao i stari jedemo samo »debeloga mesa ovnovinu.«

Samo u svečane dane, dvaput triput na godinu, ima i stari Miško posla, po čemu ga i pozna cijela krajina.

Čami, čami cio život i umreš, a da svijeta nijesi ni vidio. U ovome kamenju. Bez žarke jedne zrake u duši, bez zamaha snage. Uđeš u tok i tokom ideš. Jedina ti izmjena i zabava seoski derneci i čija smrt kao recimo fra Antina.

‹I on zaboravi opet, da je fra Ante bio neiskren. Sve je on to zaboravio.› Sve više je stao sažaljevati pokojnika.

‹Šta' š de mortuis nil nisi bene!› A bio je i on jedan iz čete naše. Nesretan kao i svi. On je stekao, a fra Stipan je eto rastekao, i razdao, pa nit je fra Ante nosio boljeg habita od fra Stipana, nit ga je svijet volio kao fra Stipana, nit je mirno umro kao što će fra Stipan.

I nama zaviđaju! Nama! Ako ikoga treba požaliti, to treba nas. Vele: lako ti popu i fratru, debeli su, dobro jedu!

Ala ti puste volujske sreće! Dali su nam u posljednje doba nauk, da mudrujemo i mislimo, a ostavili nam način života kao i starom don Pili, koji preko misala ne zna ni slova. Nas tešu od sedme godine, a njega digli u dvadeset četvrtoj kao Cincinata od pluga, navukli na nj ruho i posvetili ga.

I zato će on umrijeti kao stari Luka Šunje. Dogorit će kao svijeća. Dat će blagoslov svojima. U haljinama će umrijeti i zadjenut će za pas dvadeset forinta. To onome, tko ga pokopa, nek se napije. Prije nego umre zaškrinut će dvaput zubima i sazvati Isusa, a otjerat sotonu, koja će se sigurno javit don Pili, jer i on je nju mnogo mučio i gonio. Molitva njegova priprosta, ali Bogu ugodna, puna vjere, gonila je sotonu i on je bio dijete naivno, dijete bez i jedne zle pomisli. On je takav u starosti svojoj. Al ne će sotona nahuditi don Pili, jer je on cio svoj vijek spavao na mùtapu, a ne na mekanoj postelji. Al takvih smrti je sve manje. Onda dolazimo mi na red.

Kakva će naša smrt biti?

Osjetio je zadah smrti. Dosada on nije još ozbiljno o njoj mislio, a sad eto najednom — Zar je to znak starosti? Nije li klonuo? Ta gdje bi klonuo, tek mu je trideset treća. Al ipak nije samo fra Ante umr'o, ne će ni fra Stipan sam ni don Pile, već svi će oni umrijeti i nije mu bilo teško. Neka je, naći će me, ne bojim se — — —

III.

Don Silve je sve nezadovoljniji bivao i sam sa sobom i sa svijetom. Nigdje nije mogao naći mira. S fra Antom se tek sada iza smrti potpuno izmirio. Sad mu se činile sitnicama sve njegove mane, znao je svaku opravdati, a gdje je prije vidio zlobu, sad najednom uviđa dobrohotnost. On je plovio strujom vječnosti, pa mu je sve to ništavo bilo. Najradije je mislio na mrtvog fra Antu i na svijeće oko njega. Uživao je u toj misli. Onda bi zaklopio oči i snatrio, kako on leži onako između voštanica. Jednako kao i fra Ante neoplakan. I to mu je godilo, što ga ne plaču. I dizao se pomalo u oblake k nebu. Nije ga strah suda Gospodnjega. Reći će Gospodinu:

— Evo, Gospodine, tvog jadnog stvora! Dolje na zemlji nije nikakva dobra okusio, ni mlijeka majčina. U bijedi, u siromaštvu, u pustinji ako je što i prestupio, manje je kriv nego oni, što od obijesti podivljaše. Na zemlji nije veće želje imao do ovo, da dođe pred Tvoj sud i da se izjada. — Gospodin će onda razliti sve blago svoga milosrđa i don Silve će u duši svojoj osjetiti, što nigda nije na zemlji — ljubav. I onda će se započeti rajevanje.

Tako je sve više i više, po cijele satove snatrio. Mali sluga gledao je začuđeno ukočene oči don Silvine, a kad bi se usne nabrale na neki blažen posmijeh, onda bi se prepao, nije li gospodar šenuo.

A želja je za smrću rasla. On je vjerovao, da će i bez sumnje kucnuti doskora njegov čas. Čekao ga je. Otresti će se svega. Zamislio je umrijeti u zapad sunca, mirno, bez buke, bez boli — — —

Uto je zaredala te zime i španjolska bolest. Nemilo je kosila i on se nadao svakog časa. Želio je svoj čas. Po petora nosila se sastajala u crkvi. Cijele obitelji izumrle. Niko nije ni zvao liječnika, ta za koji bi ti on novac došao gore u snijeg, zar da izgubi glavu? Jedne noći po Božiću baš iza večere došao u župnika Jakov Krolo veleći, da su mu sva čeljad polegla, a otac zanijemio i vapi misnika. Sva je planina, sva krajina odavna u snijegu.

Čovjek je bio napit i zaudarao je vinom.

— Ja vas ne bih ni za cio svijet zamučio, al otac je, a griješio je, oče, mnogo i pozloban je bio, pa se bojim. Al

eto, kako znate. Ne može ga se više slušat, proklinje, što mu ne zovemo misnika, a vidim i ja da nije moguće. Mećava je, pušavica je, zamest će nas. Na poginuće je. –

Don Silve nije ni časa oklijevao, već namah spravi sveto ulje i štolu, te će Jakovu:

– Hajdemo –

– Što, oče? Ta ja nijesam mislio večeras, već sutra jutrom. Gdje bismo večeras, daleko je, ima tri ure hoda po ovakovom vremenu. Konjem ne možete, a i vukovi su zli na ovakovome. –

– Stari vapi? –

– Jest, al mogao bi do sutra poživjet. –

– Mogao bi. A da ne poživi, tko će ga nosit na duši? Zašto sam misnik, nego da život svoj dadem za ovce. –

– Al oče, ja ne mogu makac. Ostavimo za sutra. –

– A ti ostani, ja znam i sam put. –

Jakov ga pogleda, pa će: »Ne ću ja tako! Ako imamo ginut, nek smo oba. Za moga je oca«. –

Noć, snijeg, mjesec, stope iskrižane po putu ljudske, životinjske i vučje. Vučje vode tamo preko brda. Kao zmija se viju po jednolikoj bijeloj krajini ti putevi.

Bura je počela propuhivati.

– Aja, pope, propast ćemo. Udari li bura zamest će nam trag, izgubit ćemo se. –

– Ne boj se, prije nje mi ćemo k tvojoj kući. –

– Daleko je još. Dvije ure se hoće do nje. Vratimo se. –

– A znaš li, da je ura i po da idemo. Jednako nam je amo ili tamo. –

U visini je bura zafijukala. Po visinama je izgledalo da puši snijeg, a bilo je vedro.

– Eno je! – zajauka Jakov. Ono ona diže mećavu. – Glava mu se već ohladila, pa se već kajao, što diže misnika u ovo doba i po takvu zlu vremenu.

Jakov je junački koracao i odmicao, te zvao misnika, da primakne. Don Silve je već iznemogao. Sjeo je na snijeg, a Jakov se uhvatio očajno za glavu: »Jao meni moj rođeni čase!« –

Hoće da ponese don Silve, al ovaj se ne da, već veli Jakovu, nek ide, a on će za njim, čim se odmori.

– Ne ću ni makac od Vas! Zajedno ćemo umrijeti, – veli Jakov.

– Umrijeti? – pomisli don Silve i htjede da se zavede u svoje slatke misli, al sjeti se brže bolje Jakova i bi mu žao njegovo dječice. Spomenu mu ih i moli i zaklinje, nek ide, pa nek mu u susret pošlje dvojicu trojicu. Jedva ga nagovori.

Don Silvu nije mogao Jakov nazreti na bjelini makar se brižno svakog časa obazirao. Bura se za čas stišala, al doskora se raspalila. Nosila je snijeg i stožila gomile. Don Silve se nije micao. Led mu ukočenio i ruke i noge. Ne zna, da ih i ima. Još jedino nešto mozak radi. –

Vjetar vije sve jače, a mjesečina blaženo sije.

Pomalo se zar i mozak smrzava, jer svijest se sve lagano gubi – – –

Oko nema da šta zamijeti na bjelini.

Don Silviju se pričinja da je gore visoko u bijelim oblacima. Leti sve više i više. Čisto je veseo, što je pobjegao sa zemlje. On zna, da mu se bliža smrt i ne plaši se, jer ne osjeća već ništa, što se događa oko njega. Samo još nazire, da je ta smrt lijepa bijela, mirna, a ne ko fra Antina. Nikoga nema da mu smeta.

– – – – – – – – – – – – – – – – – –

Kad su došli seljaci, on ih nije zapazio. Ponijeli su ga i s mukom ga donijeli do prvih kuća. Prislonili ga k vatri, al on se nije mogao zgrijati niti mu se život mogao vratiti. Tako do sutradan. Kad je i posljednja iskra utrnula, ponijeli su ga četvorica na groblje i zakopali ga bez sprovoda.

Od zla vremena nije nitko mogao doći na sprovod.

– Ovo je prvi misnik, što je u nas umro, – reče jedan od onih, što su ga kopali.

– Da je bio pametan, ne bi ni on – drugi mu prihvati.

– A, braćo moja, što će reći biskup, kakvi smo mi ljudi? – treći će.

– Zašto? – jedan upita.

– Znaš i ti zašto. I ti si dao križ. –

– Šta ja dao? Ko je ja dao? Ko je dao? Kome sam ja dao križ? Zar popu? Znam ja, što hoće reći dati križ! Može te s kućišta otjerati, komu ga dadeš.

– Jesi, brate, glavaru dao križ.

— Ono nekidan. E, pa jesam, jer ono je bilo, da nam općina sagradi čatrnju do došastog ljeta. —

— Kakvu čatrnju? Ono je glavar tužio popa biskupu, kako ne će da ide k bolesnicima i kako ljudi umiru bez ispovijedi. —

— Grješan li ti je! Da nije glavar, valaj bi me čuo pred crkvom! —

— A šta pred crkvom! Kad ćemo mi više k crkvi i doći? Kasno!

— Pa kad dođe novi pop. —

— Kasno. Biskup nam ga ne će poslati, kad čuje kakvi smo. Glavar, glavar. Teško li je Bogu sagriješio!

On je i napojio Jakova, pa ga poslao po popa. Rekao mu: otac ti umire, prošli su ovuda Čizmići i pitali za te. Vapi stari misnika. A Jakov ko zgranut popu na vrata. — Onaj prvi ovijaše oko glave, široki peškir, pa će družini:

— A kriv je i pokojni! Šta ga briga za tuđe posle. Bješe pazit crkvu, a ne glavarevu krčmu. Znaš i sam: vazda na krčmu udaraj ravno s oltara, a jedna nam je u selu — glavareva, pa se zavadila ona dva. Glavar biskupu, a i ti bi i ja bi, da mi je stao na stopu. Šta ćeš? Imao se pazit lijepo s glavarom kao što i žandari, pa bi svega imao od njega. —

Četvrti je slušao i ne slušao taj razgovor, pa kad su prestali, pita:

— Pasje zime, a je li itko donio rakije?

Koga su u selu zakopali, da se čovjek nije napio rakije, a još po ovakome vremenu?

— Valaj ni pokojnu Dugonjinku, šta joj se nije ni kora kruha našla u kući, ni oputa iza smrti. A misnik da ode na onaj svijet bez rakije! — sjeti se jedan . . .

U blagajnici.

Mjeseca lipnja bližnji župnik, u čijoj je blagajni osam stotina članova, — biva pô cetinskih sela spadaju k njoj — ode za mjesec dana na dopust, pa ja mjesto njega uzeh voviti blagajnu. Premda je to neugodan posao, jer zahtijeva

tačnosti i pomnje (za kandidata novelističkog naslova!) ipak sam našao i užitka u njemu. Naravski, taj mi užitak ne priuštiše one puste brojke, šta više, mnogo me puta i razljutiše, ali za čovjeka, koji se bavi crtanjem raznih ćudi, zabavno je opažati ljude baš u tim časovima, kad su ili potišteni, te ne znaju uščuvati svoje ljudsko dostojanstvo, ili su se izbavili bijede, pa su obijesni. Plod tog mojega blagajnikovanja, ovi su crteži.

* * *

Sparina suha. Kroz prozor gledam, kako se s njive diže vruć uzduh i titra od zapare, a ipak ne smijem otvoriti stakla, jer se s ceste dižu oblaci prašine, kako prođu koja kola, pa uz to i muhe nasrću, te ne znaš, što je gore: ili po vas dan se znojiti pri prikučenim prozorima ili pustiti, da te prašina izjeda i muhe ti dodijavaju. A ja volim i znojiti se, nego trpjeti dosadne muhe. Seljaci se čude toj mojoj navadi, pa su i na šteti s nje. Da su prozori otvoreni, namah bi vidjeli, jesam li, nisam li u blagajni, a ovako mi odsjev sunčani brani, da me vide.

Jednog popodneva drjemuckam uz knjigu, čekajući crnu kavu, kad li opazim, da se neko pred prozorom vrza (ko blagajna je pri zemlji). Nadzire se, zakloni staklo kapom i peškirom, da mu svjetlo ne smeta, pa vrti glavom sad amo, sad tamo, ne bi li me ugledao. Čim me opazi, pođe k vratima, te lagano pokucne, kao da ih se boji povrijediti. Čeka. Ja već znam, da mu treba novca, kad je tako uljudan.

»Naprijed!« — odzovnem se.

Polako se otvaraju vrata, onda se proturi kroz na pô otvorena vrata plaho i nepouzdano njegova glava. Ne osuđuje se još ući. Taj čas ponovi ti se sva prošlost zadnjih pedesetak godina naše zagore. Tako je naš seljak nepouzdano, kao na stratište ulazio u kuću kamatnikovu — onako upravo, kako idemo na operaciju, gdje ćemo izgubiti silu krvi i napokon zaglaviti.

Bez pouzdanja, bez ljubavi dolazi i u blagajnu spravan, da se podvrgne i najtežim uvjetima, samo da dođe do novca.

»Ulazi čovječe, što se bojiš,« — pozovem ga.

On se osokolio, te se već i smiješi blaženo, pa nespretno uđe umalo ne posrnuvši, a kapa mu ispadne iz ruku. Ne zna

ni sâm, bi li segnuo za kapom ili bi zatvorio vrata. Jednom rukom zatvara vrata, drugom dosiže kapu, ali i vrata se otvaraju ponovno, jer ih nije dobro zatvorio, a i kapa mu ponovno ispada, kad se lati po drugi put vrata.

Ja mu velju, da pusti vrata, kako mu drago, a on će tada meni: »A kako ste, jeste li spavali?«

Kad mu na to odgovorim, onda će me dalje upitati: »O, Vi ste iz Splita?«

»Nijesam.«

»I ja velju, da niste!« — potvrdi on, kao da je to i prije znao, pa nadoveže: »ma Vi ste učili kod fratara?«

»Nijesam.«

»Bog sa mnom, ne kod fratara, već u Priku kod Omiša.«

»Nijesam, već u Spljetu i Zadru.«

»A sviđa li Vam se ovdje u našem kraju? Pa kako ne bi, zdrav je zrak ovdje, svi misnici plaču, kad polaze od nas. Svijet je dobar, pošten.«

»Dobro, dobro, a što si hotio?«

»Je li don Stipe kod kuće?«

»Nije, a što će ti?« — upitam ga.

»Imam s njime dvije riječi probesjediti,« — veli on.

»Možeš li meni kazati? Njega nema, otišo je na putovanje.«

»A kad će se vratiti?«

»Ne će za mjesec dana. Kaži meni, što imaš, ja sam mjesto njega!«

»Al ja bih volio s njim govoriti, vještiji sam njemu nego Vama, a čast Vami kô pravome misniku!«

»Pa što 'š sada!«

On se prisloni na stô, te mi gotovo šaputom veli:

»Bio je on meni rekao, da će mi dati nešto novca, pa sam došao, ako bi bilo moguće.«

»Novca? a odakle?«

»Iz blagajne, Bog Vas poživio, dobri naš misniče!«

»Pa što bi ti novac?« — kušam ga.

On se već nada, da ću mu ga dati, pa mi stade pričati:

»Evo, tamo u nas, znate li, ja sam iz Rude, pa komad livade prodaje jedan čovjek, a nekako mi zgodna, baš pred mojom, pa bi ti bila ta dva komada, da im nitko u selu ne bi našao pâra. Teško mi je pustiti, da drugi kupi, a ne ja.«

»A tko prodaje?«

»Ma to je onaj kamatnik već bacio na inkanat*.«

»A koliko imaš svoga novca?«

»Da ja imam samo tisuću kruna, lako bih ja, pričekao bi mene kamatnik.«

»Bi, pa bi do koju godinu bacio na dražbu opet tu istu livadu, a ti uludo izgubio novac.«

»Ne bi!«

»Ostavi se, brajne, kupnje, kad nemaš svog novca.«

»Zgodno mi je, a dika bi bila kupit!«

»Dika ti je, kad si bez duga!«

»Ma, dušo sveta, bio mi don Stipe rekao dat, a ti ne daš!« — već se počeo jariti.

»Pogledat ću, je li uprava odobrila,« — velju, te izvadih knjigu, da vidim.

»Uprava je odbila, uskratila ti zajam!«

»Pa šta će sad biti?«

»Ne može ti se dati . . . . .«

»Kako to? A on mi je rekao, da će mi dati.«

»Bit će da nije on to rekao, već da se povratiš, pa da će ti kazati, može li ti se dati ili ne može.«

»Ehè, tako, tako, dušo moja!« — i uhvati mi ruku, da će ju poljubit.

»Pa uprava ne da!« — ja mu odsiječem.

»Ne da?«

»Jest.«

»Pa kako to, kad sam ja družinar i platio sam deset kruna, kad sam ušao!«

»Ne smeta, novca nema, pa ti ne možemo dati.«

»Da nema novca!? Anđeo te pomogao, kakva bi bila blagajna, kad ne bi imala novca. Ta nije, bolan, naša blagajna bez novca!« — on će.

»Nema ga, pa nema!« — ja ću.

»Vi se šalite!«

»Ne šalim se!«

»Eh, pomogao Vas Bog, baš ste dobri kao kruh, koji se jede, pa Vam se drago sa svakim šalit!«

»Velju ti, da se ne šalim!« — uvjeravam ga ja.

* Na bubanj.

»Pa čemu sam dao deset kruna, kad ne mogu dignuti novca s blagajne?«

»Da ti je za podmiru duga, još bi našli pa makar se i udužili, ali za kupnju — — !— Pa i već si dužan tisuću kruna!«

U zao čas to rekoh. On planu, pobjesni! Izgubio je svaku nadu, a uvrijedilo ga u ponos, što mu spomenuh dugovanje, te stavi kapu na glavu kao za prkos, a hajdučki će mi dobaciti:

»Pa ako sam dužan, ja ću i vratiti. Nijesi mi očeva dao, da me koriš. Nema li ovdje, bit će novca kod druge blagajne!«

Eto, već me straši, da će preći u protivničku stranku, koja je također u onim krajevima imala svoju blagajnu.

»Doći će i izbori!« — dobaci mi s vratiju i ode.

Ja sam se zamislio njegovim riječima. »Doći će i izbori.« Te prljavštine zar kaljaju i ove dične institucije?

* * *

Jedva što mi je taj izašao, već mi ulazi drugi. Ovaj se i ne dirne peškira na glavi, već izvadi iz njedara kesu, te sâm i bez ponude sjeda na stolicu. On se osjeća gospodarom danas. Nehajno baca mi knjižicu i veli: »Daj, uredite sve, pa ću podmiriti dug!«

»I pravo je! Dug je zao drug!« — ja ću mu, a on kao da ne mari za moje riječi, oholo dobacuje:

»Ja sam najmirniji, kad nijesam ničiji rob! Svoj k svome!« — a htio je reći »svoj na svome!«

Kazah mu, koliko ima platiti, a on ne vjeruje, te hoće da pregleda račune. Takav nije bio, kad je lani plaćao dobit. I ja sam bio onog časa u blagajni. Platio je, koliko mu rekoše da je dužan, a sad, kad hoće sve podmiriti, na tanko gleda i premda mu je tačno sve izračunano, ipak mu se čini krivo, kô o svakome sumnja, svatko mu je lupež.

»Kako to ove godine više kamata nego lani?«

»A brate, rat, pa novac skuplji!«

»Kako skuplji? Forint je vazda forint!«

»Jest, al po cijelom svijetu skočile više kamate!«

»Pa neka! Vi našem svijetu ne biste smjeli toliko povisiti!«

»Meni nije nikakva korist . . . . .« — uvjeravam ga.

»Nije korist? A tko bi bez koristi radio? Kažite to Vi kome drugome, a ne meni! Nijesam ja kao što su drugi!«

Sad hoće da mi plati mjesto pedeset kruna za ovogodišnje kamate samo četrdeset i stade se cjenkariti sa mnom.

»Ne mogu ti popustiti, čovječe. Popustim li ti, treba da ja namirim!«

»Tko Vas gleda, molim Vas? Pa ne bojte se, da ću ja kome ni bijele o tome!«

»Ne mogu!«

On ipak plaća samo onoliko, koliko je zaintačio.

Ja ne primam, a on ne će da dade više, pa što ti koristi sve razlaganje. Nema druge već na psovke, a onda se dozove pameti, al zato, platívši kamate, ponosno, oholo plaća i glavnicu.

»Deset, dvadeset, trideset . . . . .« i tako sve do stotine broji, pritišćući svaku desetaču prstom, a kad namiri stotinu, onda me pogleda oštro u oči i veli: »Je li ovo jedna stotina?«

»Jest,« — potvrdim, a on preuzme opet brojiti:

»Deset, dvadeset . . . . .« i t. d., do druge stotine, pa na svrsi opet jednako kao i prije pogleda i veli: »To je druga stotina.«

Tako broji sve, dok ne isplati sav dug.

Kad sam razderao zadužnicu, onda će mi on:

»A sad ti vraćaj moje!«

Znam ja, što to on hoće: ište natrag upisninu, pa će se izbrisati iz blagajne. Vraćam mu pet kruna, pa mu velju: »A čovječe, ne može li ti opet doći potreba?«

»Lako ću za to! Daj ti meni moje!«

»Dao sam ti!«

»A gdje je još pet? Ja sam dao deset!«

»Pet ide za troškove, a pet se samo vraća!«

»Ne znam ja za troškove. Kakvi troškovi?«

»Blagajnica, pisarnički troškovi i drugo.«

»Možeš ti što te volja brojit. Ja vidim, da svi vi radite za svoju kesu!«

Planuo bih, ali koja korist, zar ću ga uvjeriti, koliko mu se dobra čini? On ne misli dobra nikome, nit bi maknuo

prstom bez plaće, pa takav je za nj cio svijet. Po sebi sudi svakoga. Bolje je ustrpjeti i ne obazirati se. A kad je psujuć otišao, ja promišljam, kako li će taj isti čovjek biti pokoran, umiljat, kad bude opet molio, da ga primimo u blagajnu i da mu posudimo novca. Pa nijesu takvi ljudi ni krivi toliko. Nije se s njima nigda ljudski postupalo, nigda nijesu osjetili, da ima samaritanskih srdaca, koja trpe, kad je puku naopako. Kamatnik im je vampirski ispio krv, gospoda ih na općini iskandžijala, u kancelarijama izvarala, a s poglavarom nijesu nigda ni prozborili, pa ni vidjeli ga, i tko zna kakve li poj- move imaju o njemu. Izgleda li on kao i drugi ljudi, ili mu je ona čudovita ptica s dvjema glavama isključuvala srce? Tko je njih učio plemenitosti? Sam župnik, a na župnike je odavna hajka, pa i seljak rado iskali sav svoj jad i mržnju na župnika, jer on je milostiv, pa će oprostiti, a što je glavno, nema vlasti, da te veže, pa prema tome manje vrijedi nego — žandar. Kad sam na sve to pomislio, nijesam se toliko ni ljutio na onog opržicu, već ga sažalio.

* * *

Osobiti dužnik bio je Pavao K. On je dužan preko grla. Dućan mu je prazan, danomice mu sud šalje zapljene, ali čovjek, što ga sud pošalje, vraća se, ne opremivši ništa. Već mu je i dodijalo, što ga šalju k Pavlu, pa će jednom sucu u brk: »A što ću mu zaplijeniti? Ništa, nego da Vam njega zaplijenim i dovedem.«

Takav čovjek naravski da nije imao nigdje kredita, pa ni kod naše blagajne. Ali nevolja ga naučila, da nađe načina, kako da dođe do novca. Bilo je u njega nešto sprava za pravljenje cementnih cigla, ali to je bilo vlasništvo njegove žene, kao i ono pokućtva, što nije sud mogao zaplijeniti. A u selu bio čovjek prilično bogat, no pohlepan na tuđi račun jesti i piti. Nekoliko puta objedovao on u Pavla mukte, pa ga onda Pavao već zamolio za zajam.

On se zaklinjao, da ga nema, a Pavao će mu, neka pozajmi u blagajni, njemu će dati, »pa nije to čovječe za dugo, za dva mjeseca ću dobiti ja novca i vratiti.« Pa ga pušta, da se nasloni na cijelo imanje njegove žene. Lakomac misli, da i propadne sve Pavlovo, ne će mu na bubanj že-

ninstvo i prevari blagajnu, te mu zajme par stotina, a on ih preda Pavlu.

Nego vremenom dočuo on, da i ženinstvo Pavlovo ima ići na bubanj, pa došao u blagajnu i moli, da ga sudbeno potjeraju, neka i on ima izliku, da Pavla tjera. Tako i bilo.

Jutrom bilo, pa dok drugi nazivali jedni drugima »dobro jutro,« to Pavlu bilo zlo jutro. Došli ljudi od suda, pa iz- važaju pred kuću pokućtvo, žena mu plače na prozoru, a on zaklinje lakomca, da ga ne tjera. Ovaj se pravda, da je i njega blagajna potjerala. No ne će li njega blagajna tjerati, ne će ni on Pavla, gdje bi on njega ucvilio, bi mu krvi dao ispod vrata.

»A mi hajmo moliti ih, da ne tjeraju.«

»Zaludu je, brate, ono su krvopije! Ne gledaju oni na sirotinsku suzu!«

»Pokušajmo,« — veli Pavao, ali lakomac ne će, sve odbacuje, da je blagajna svemu kriva.

Napokon nadajući se, da blagajna ne će popustiti, za- puti se s Pavlom u blagajnu. Meni su već dojavili sve, što se je zbilo kod Pavlove kuće.

»Dobro jutro!«

»I Bog dao!«

Iza običnih konvencijonalnih upita, stade me Pavao mo- liti, da ne gonim lakomca. Ja već htjedoh, da svu stvar ot- krijem, pa da posramim krivca, ali se sjetim, da se čovjek rijetko kad kaje, što muči, pa zavezah jezik. Ipak pogledah značajno lakomca, a on mi namiguje, da ne popuštam. Sjetim se, kako li je taj gadni čovjek ocrnio poštenje nas u blagajni, pa da ga naučim pameti, hinim, da ne razumijem, što on namiguje i puštam ga u miru, te šaljem teklića advokatu, da obustavi postupak proti lakomcu, a ovaj je na to morao ta- kođer poštediti Pavla.

Pavlu odlanulo i vodi svog prijatelja na objed. Pavao misli da je spašen, što mu je jedan udarac tek odgođen, te plaća drage volje sudbene troškove, a lakomac bez sumnje crni — blagajnu.

* * *

Crna kukavica, tek pred nekoliko mjeseci ostala udo- vicom. Bez obrane i zaštite, pa skočio kamatnik, da ugrabi

imanje za dug. Dovela sobom starca oca, pa ne znaš, na koje više da se smilueš: na nju, ili na oca joj. Plače i on s nesreće svog djeteta, da ga gleda u tolikoj bijedi.

»Četvero djece, gospodine, četvero sinjih sirotica. Samih šest stotina forinti dužna sam, a on se naslonio na cijelo imanje i hoće da mi sve otme. Dajte, pomozite, pomogao Vas Bog! Ostat ćemo bez kuće i kućišta, gledat ćemo, kako tuđin ore naše njive...« — Dalje nije mogla. Zaridala je, zalomila rukama....

Starac se nudi za jamca. Nijesu ni članovi blagajne. Da ih upišem, treba sazvati starješinstvo, pa onda opet ne smijem namah dati novca. Ali, radim li sve po paragrafu, propast će. Da vampir bude gospodar svega njihova? Zar one suze nijesu jače, svetije od paragrafa?

I ja im namah dadoh novca, a tek naknadno ih upisah i dobih ovlaštenje starješinstva. Izljubiše mi ruke, blagoslove devetero nebesâ zazvaše na mene, kao da sam im svoga dao. Srce mi je bilo zadovoljno s ispunjena dobra djela, pa i sad se rado sjećam onog časa, a to je jedan između svjetlijih časova mog života.

Nije ono prvi blagoslov. Vijat će bura, snijeg će prekriti krajinu u ljutom kršu, a majka će lomiti kruh dječici i molit će za me. — Znam, da će moliti, jer ima dobrote u narodu, ima i zahvalnosti, jer je on i za kamatnike molio večernje molitve.....

* * *

Na tabli blagajne ovo je pisalo: »Hrvatska blagajna za štednju i zajmove.«

Za zajmove i preveć, a malo za štednju:

»Otkud zlata, koji kruha nema?«

Ivanko Vlašićak,
župnik u Čagliću kod Lipika.

Po kršu i grezu.

(Iz »Pričanja staroga kapelana«).

Nastavak.

V.

Zlatna kokoš.

Tiho, tihacko dopuzila je jesen. Vesela, bogata, rasipna žuto-crvena, zagorska jesen. Svijet se rasuo po kukuruzima. Bere se grah, a gdjegdje se već trga i kukuruz.

Ja sam — pudar! Ozbiljan, oštar, pudar. Čitav dan sam u vinogradu svoga župnika. Vinograd je puškomet od crkve i župničke kuće. Svuda naokolo su vinogradi. I svi imadu čuvara. Neke čuva sâm gospodar, neke kakovo staro kašljavo čeljade sa čvorastom štapinom u drhtavoj ruci, neke čuva — Gospod Bog.

Župnikov je vinograd na udarcu. Ovuda je staza, kojom prolazi petnaest sela, tri općine, četiri župe. Osim toga: »popovo je slađe«, »popovo je bolje«.

Dozrijeva grožđe. Neki su grozdovi posve zreli, pa se crne, žute, rumene, a neki se tek cakle prelijevaju kao da su izrađeni iz masti. Većina ih se stidljivo krije u bujnom, zelenom lišću. Neki su ipak tako junačni te se bez straha proviruju iz mirisnog trsa kao čila, jedra djeca ispod majčine pregače.

Tajneno šušti vjerna, stara, domaća loza. Kroz nju naslućuješ šapat, smijeh, glazbu, jamb sveđer vesela starkelje, razbludnog smijača Dioniza pl. Baka.

Niše se, niše slavno zagorsko grožđe o mekom jesenskom povjetarcu. Nabreklo je od snage, jaklenosti, što je daje hrvatska zemljica.

Tome divnom čedu zagorskih gorica krvni su dušmani: nezasitni kljunići brbljavih čvoraka, tih prvih kušača grožđa, i dosadne žaoke sladokusnih osa i stršenova, što se jatomice kupaju u toplim sunčanim zrakama, pa se onda ojačani, čili bacaju na jedru djecu stare zagorske korenike.

Rujnice breskve te mame poput Vrazovih »Đulabija«.

Na sve strane čuje se po koje milo, razgovorno, zagorsko zvonce. Neprestano oko mene zvoni, romoni, huče, tuče, huji, bruji.

Svim tijem je potresen i zanesen promećurni neimar, tankoprelja pauk. I eto: u jednom času podiže on veličajne svilene slavoluke ostarjelom Veličanstvu Jeseni.

Oko mene se nanizali bregovi kao zrnca na Gospinoj krunici, samo se ovaj brijeg, na kojem je župnički vinograd, ustrmio visoko, čeznutljivo kao divan san, kao krasna želja, kao plameni, žarki »Vjerujem«.

Po živicama »čap-čap-čap«-kaju siloviti čvorci, ti »cvrljci s punom gvačom«, kako ih zove pradavni naš začinjavac, gospar Marko Marulić.

Zrak je zasićen i umoran od slatkoga mirisa.

Vinogradska čegrtaljka, ta panska igračka, rastjeruje san s očiju i širi veselje po zagorskim dubravama i po ovim slavnim zagorskim goričicama.

Čovjek osjeća svu milotu idile, što ju je u pjesme prelio stari gospar Hektorović, filozof Franjo Marković (u »Domu i svijetu«), čika Relković i slatko-gorski lutac, trubadur i bard kajkavske Hrvatske, A. G. Matoš.

Čitao sam.

U neke nekavice ispadne preda me čovjek od 30 godina, oniska stasa, žutih, podrezanih brkova, uspravna hoda.

Na sebi je imao bijeli ljetni kaput, proljetni pršnjak i zimske debele hlače.

Na nogama mu bile čudne cipele. Svaka je svoje vrste. Jedna se kopčala, a druga je imala rastezaljku. Oblik im bio poput lađe, na kojoj se mletački dužd vozio na vjenčanje s morem.

Bijeli kaput je na prednjoj strani pokazivao svakome okatom čeljadetu tragove svakovrsnih hraniva, kuhanih i prijesnih. Kaput je bio skopčan, ali tako nespretno, te je odozgo ostala jedna rupa bez puceta, a odozdo jedno puce bez rupe.

Na stražnjoj se strani vidjelo, da je kaput bio već i u boju ili je to bio čovjekov »ručni rad«.

Pršnjak bi bio drugojačije bez prigovora, samo se vidjelo, da je pred 10 godina visio na dvaput jačem čovjeku.

Na debelim hlačama se također vidio ovdje ondje »ručni rad«. Dolje su bile povezane debelom vrpcom, te je čovjek bio poput biciklaša.

Na glavi se kočio veliki crni šešir više na tri ugla, poput onih iz doba Louisa XIV. I na njem je bila prilična zaliha svakojakih hraniva i mastila.

A istom zamotak! Bio je to žuti, debeli papir. Na njemu se poznalo, da je bio i uzglavlje i stolac, a povezan je bio bijelom jakom vrpcom, što je potrebna na donjem dijelu odijela.

— Klanjam se, mnogočasni gospodine!

Čast mi je osobita predstaviti se Vašoj mnogočasnosti: Mirko pl. Haramija, jurista de facto, a inače pravi brat Vašega principala.

— Drago mi je, istisnuh po običaju.

Tu me stane došljak ispitivati: kako brat, kako majka, kako sestra, kako svak.

— Ja sam već dugo u »svijetu«. Dužnost me je bacakala simo i tamo, pa nijesam mogao biti s mojima u stalnoj pismenoj vezi.

Znate, kako se kaže: Per ardua ad astra!

No možete misliti, kako ću ih iznenaditi.

Klanjam se!

* * *

Župnički stan je bio velika prostrana kuća, stara prijazna jednokatnica.

U njoj je bilo dosta čeljadi: župnik, kapelan, župnikova majka, župnikova sestra, svak, četvero djece, jedna sluškinja i dva slugana.

Župniku je bilo oko 45 godina. Bio je to čovjek ovisok, plavokos, mršav, sa milim modrim očicama.

Krajnja dobričina bez trunka žuči.

Župljani, a i drugi ljudi, su višeput previše izrabljivali njegovu dobrotu. O tom bi znale mnogo pričati kojekake mjenice po štedionicama. To je bio čovjek, koji bi uistinu

dao i košulju sa sebe. U gospodarenje se slabo miješao, a ipak je od toga živio. Molitva, knjige, novine — to je bila njegova dušovolja.

Majka mu je bila krupna starica od 76 godina u priprostom građanskom odijelu. Žena pobožna. Uvijek se molila, a navečer se čula iz njezine sobice glasna molitva. Nikad nije bila bez posla.

Sestri župnikovoj je bilo oko 40 godina. Bila je to mlađa slika svoje majke.

Muž joj je bio župnikov vršnjak. U kući su imali četvero djece: tri djevojčice, jednoga dječaka, a jedan dječak je bio u Varaždinu na gimnaziji.

Na školski raspust došlo je s Vlatkom iz Varaždina više njegovih drugova.

— Ujak je bogat kao i svi popovi, a inače je dobričina, pa će mu još biti drago, ako dobije učene goste, govorio Vlatkec svojim drugovima.

* * *

Kad je Mirkec došao u kuću, najprije se javio mami. Ona se sirota obradovala videće ga iza 10 godina i povela gu u pisarnicu k sinu Đuki.

— Đuka, evo našega Mirkeca!

— O gledaj ti brkatog delije! reče župnik i zagrli brata. Pa kako inače, domine carissime?

— Pa prilično! Došao sam na par dana, da vas malo vidim i da se oporavim.

— Lijepo, lijepo, drago nam je, odgovori župnik.

— Trebao si to davno učiniti, a ne onako se tuđiti od nas. Hvala Bogu! Bit će sve dobro!

— A bi li Ti, svjetski putniče, najprije malo prigrizo, da nam uzmogneš bolje opisivati svoju Odisejadu?

— Mama, podvorite Mirkeca što bolje možete! »Sin bje izgubljen i nađe se«.

Dobro, Đuka, dobro! Idi s mamom u »palaču«, a ja ću se dotle malo primiti brevijara.

* * *

Mirkecovih »par dana« trajalo je par godina.

Mirkec se odmah snašao.

Najprije je pregledao bratova odijela, pa si je odabrao po svojoj miloj volji. Nedjeljom je išao na Božju Službu u salonskom odijelu. Osim ukućana nitko do mene nije znao u selu, da župnik ima brata. Meni je župnik još prije sve povjerio. Brat mu je svršio 7 razreda gimnazije, pa više nije htio učiti. Dobio je lijepo namještenje kod poreznog ureda, ali ga je izgubio. Razloga je zacijelo bilo, jer je odonda prošlo 10 godina, a Mirkec se nikad nije dao bratu ni majci na oko.

Za tih 10 godina je kojegdje pomagao kao pisar, a inače je kao pravi »vandrokaš« pohađao svoje drugove, pa onda bratove poznance svećenike, a najposlije siromašnu rodbinu. Najposlije je došao k bratu.

U početku se Mirko zadržavao najviše kod kuće. Jedino bi otišao nadgledati rabotare (težake) mjesto mene. Zvonaru je parput prigovorio, što predugu zvoni i što previše trza zvono, kad zvoni, a ovaj se izgovorao: »Ljudi mi opet vele, da premalo zvonim«.

Župnik je jednoć to čuo i smješeć se rekao zvonaru: »A Ti zvoni tako, da zadovoljiš i župljane i moga brata, pa ću biti i ja zadovoljan«.

Tutoru Jankiću, što vrši službu u crkvi preko 40 godina, prigovarao je Mirkec, što mu čizme (»škornje«) smrde po terpentinu.

Starac se ražljutio i zahvalio na svojoj besplatnoj službi, ali ga je župnik umirio govoreći, da je njegov brat veliki »komedijaš«.

Nedjeljom bi Mirkec išao na kor i tamo sjeo do starog učitelja. Općinski blagajnik je stajao uz učitelja i pomagao mu pjevati. Bio je to učiteljev »suđeni« zet. Poslije prve Sv. Mise rekao je Mirkec učitelju pred crkvom svečanim glasom: »Čestitam! Lijep glas, samo šteta što pjevate kroz nos ko »vlaški pop«.

O Božiću se Mirkec ponudio, da će ići sa mnom po blagoslovu kuća mjesto učitelja, kojemu je to onda bilo zabranjeno. Tako se Mirkec upoznao sa župljanima i odonda je on svaki čas smuknuo u koje selo.

Nije prošlo dugo i Mirkec je stao kumovati djeci uglednih seljaka.

Kumovao je preko dvadeset puta. Tako su mu kumovi stali dolaziti na župničiju, da vide »gospona kuma«. U kuhinji ih Mirkec častio. Tu se jelo i pilo, tu se nazdravljalo »gosponu kumu« i »njihovom gosponu bratu.«

Tako su počeli neki i župniku govoriti »gospon kum«.

Bez Mirkeca nije smjelo biti boljih svatova. On je morao biti pozvan na svaki masniji »fureš« (klanje svinja).

Obično je bio uvijek s njime pozvan i g. blagajnik. Učitelj je bio star, a bilježnik bolestan, pa su ova dvojica bili barem na taj način prvaci mjesne gospode.

Mirkec je znao prilično glumiti, znao je pjevati mnoge dijelove iz opera i opereta, znao je mnogo stvari iz cirkusa.

Naravski, da je pred seljacima njegov ugled bio viši od najvišega vrha Ivančice.

A blagajnik? On ga je poslije Sv. Mise dočekivao pred crkvom i duboko mu se klanjao.

– Sluga ponizan, poglaviti!

– Servus, zamahnuo bi Mirkec desnom rukom na pozdrav i otpuhnuo oblak dima iz cigare. Njegove vještine poprimili su pomalo i drugi.

Kad su višeput Mirkeca kasno u noć pratili »muzikaši« do župničkog stana, najednoć bi stali žviždukati kosovi, brbljati škvorci, kreveljiti se šojke, pućpurikati prepelice, kukurikati pijevci, lajati psi, mijaukati mački.

– Bogme su veliki komedijaš i poštenjak gospon kum, zborili bi seljaci, kad bi se s Mirkecom oprostili i krenuli kući.

On ih je sve začarao. Jedni su tvrdili, da je on inače sudac, drugi, da je predstojnik, treći, da je ižninir, a četvrti se zaklinjali, da je on bio oberlajtnant u jednoj kumpaniji njihove regimente.

* * *

Nakon 3 godine umrije dobričina župnik. Umro je od sušice.

Župljani su ga istinski žalili i s istinskim suzama ga otpratili na groblje.

Novca se iza njega nije našlo nikakova. Crkvena blagajnica je bila isto tako prazna. Mirkeca je nestalo odmah iza sprovoda.

Svi su drugi ostali, dok ne bude novi župnik. Ja sam dotle upravljao župom.

Za novac sam bio odgovoran ja. Imao sam velikih neprilika. Ljudi sumnjali na mene, a i duhovna oblast mi nije dala, da odahnem. Jedva sam se iskopao. S teškom mukom sam dokazao svoju nekrivnju.

Ja sam se više puta sjetio Mirkecovih riječi: Šta treba crkvi novaca? Kad treba što nabavit, neka se snovčaju župljani. Isus je mrzio trgovce i mjenjače novaca, a pohvalio je nepravednog upravnika. Crkveni novac je zlatna kokoš, od koje žive siromašni popovi rođaci . . .

Jasnih dokaza nijesam imao i stvar se ubrzo slegla.

Poslije par mjeseci došao je novi župnik.

Ja sam se maknuo prvi, a za mnom i ostali ukućani.

Župnikova jadna majka umrije za pol godine u bolnici. Sestra i svak odoše u Varaždin i prihvatiše se opet čizmarije.

Čuo sam, da je Mirkec jednoć priredio sa svojim kumovima i prijateljima ples u krčmi »Kod debele Žefe« na cesti.

Poslije mu se zameo trag.

Najposlije sam čuo, da je klisnuo u Ameriku i postao novinarom. Je li i tamo našao zlatnu kokoš?

VI.

Pilúče.

Jedan moj školski drug pričao mi je ovo:

Othranjen sam na Hlebinskim Konacima. Podravski su Konaci nekoć bili ono, što su još danas po Bačkoj salaši, a po Slavoniji i Srijemu stanovi.

Danas su Konaci mnogo napredniji. Neka sela imadu velike Konake. Najveći su i najglasovitiji Virovski Konaci. Tamo su sada četiri škole. Nije ni čudo. Ti Konaci imadu mnogo dijelova, a svaki je taj dio čitavo malo selo. Najdaljnji dio udaljen je od sela oko 25 kilometara. Konaci su se pružili uz Dravu, ali su se raširili i daleke po strani.

Nastadoše tako:

Naši ljudi, koji su imali zemljište uz Dravu, napraviše za sebe kuće, a za marvu staje i torove, da ne moraju ići kući svaku večer. Za zadruge je bio jedan zadrugar uvijek

na Konaku i vodio čitavo gospodarstvo kao i zadruga kod kuće.

Danas je malo takih gospodara, koji bi imali i u selu i na Konaka cijelo gospodarstvo.

Na Konacima se nastaniše ponajviše odjeljenici i žive prilično zadovoljno. Ovdje im je lakše za pašu, za drva, za sve. Ide li konačar u selo, pa ako ga tko upita, kuda će, odgovorit će svaki: idem kući.

Lijep je život na Konacima ljeti. Čitava golema ravnica je u cvijetu. Sve je omamljeno od mirisa i od ptičje pjesme. Kukuruz, kršni podravski kukuruz, švasti tajneno kao nigdje drugdje. A na Dravi mlinari, ribari, zlatari, šum, klopot, vreva, vika, život!

U jeseni cvile stotine i tisuće kola, što voze kukuruz. Na sve strane čuješ pjesmu veselih trebljača i pocikivanje pomamnih momaka na sipu.

Ali u zimi! Onda dan na dan sluša jadni konačar pjesmu nahrupnice Drave, koja svaki čas proguta oveći komad plodne konačke zemlje. . .

Kad se rastepla naša zadruga, moji roditelji odoše na Konak, gdje je već bilo uređeno malo, lijepo gospodarstvo.

Poslije je otac pokupovao od međaša dosta zemlje i tako je naš »konak« bio kao kaka zagorska šljivarija.

Usred lijepe ograđenke pružila se stara, slamom pokrivena, jaka kuća, velik štagalj, lijepe štale, velik hambar i više kukuruznih koševa.

Oko »konaka« je bila sva sila voća, pa kad su se u proljeću rascvale šljive, breskve, kajsije, žmirkali su zadovoljno prozori naše kuće, čiste, bijele, u onoj bujnoj zeleni, u onoj finoj rumeni, kao dva sitna okašca na nasmijanom licu čestitoga djevojčeta.

Tu, među podravskim kukuruzima, proživio sam svoju mladost.

Iza naše kuće, našega »konaka«, gust je vrbik — same stare žilave vrbe.

Tu je mnogo godina mirno živjelo više ciganskih koritarskih porodica. Sami Bogdani prezimenom.

Pravili su u najvećem miru i zadovoljstvu korita, struganje, drvene zdjele i žlice i prodavali ih našem svijetu.

Cigani su bili dosta mirni. Tek kad bi se onda onda ponapili, znalo je doći do batina, ali je sve to utišao stari Ciganin Jankina Bogdan.

Ja sam djetetom rado dolazio u ciganske šatore, da se poigram s mojim zagasitim vršnjacima.

Bio sam sitan, malen. Svi su mi govorili, da ne ću nikada veći narasti, jer me je tobože netko prekoračio, dok sam ležao.

Ali makar sam bio malen, ipak sam bio svoj onoj djeci glava. Koliko su me se u igri bojali i slušali me, toliko su me opet izvan igre voljeli.

Najradije smo se igrali »vjeverice« hvatajući se vješto sa grane jednoga drveta za granu drugoga drveta. Pravili smo i drvene »sokole« i drugo koješta.

Od svih vršnjaka najviše sam volio lijepo, mirno, prijazno Cigánče, kojemu su svi govorili »Piluče«.

Jednoć sam ja kao »vjeverica« bubnuo na zemlju i slomio si ruku. Odnesoše me u Pilučetov šator. Njegova majka, stara Ruža, naravna mi ruku bez boli, dade mi jesti od onoga, što je donijela iz sela u torbi, pa mi reče, neka više ne budem kao živo srebro, već kao njezino Piluče.

Odonda mi je Piluče još više omiljelo.

Sjećam se, kako sam jedne jeseni pod noć bio s Pilučetom u šatoru.

Njegov je otac zgotavljao kopanju, pa smo mi gledali, kako mu to ide od ruke. Nijesmo ni čuli, kad je došla do nas stara Ruža.

— Zlo je, bogme! Svijet misli, da smo mi Cigani najgori, a gle šta drugi rade!

— A šta to? zapita stari Jankina i odloži švarbu.

— Ništa! Ništa dobra! Jedna je tu u selu jučer zadavila dijete.

Bi li to Ciganka učinila?

— Zla je bilo i bit će, dok je svijeta i vijeka. Daj ti, babo, naloži oganj — nekako je zahladnjelo, a ja ću ovoj djeci nešto pripovijedati, što sam čuo od svoje majke.

Stari je Ciganin zapušio, pa nam je onda počeo pripovijedati.

— Davno je to bilo, moja djeco, kad su živjele tu sestre, sve jedna ljepše od druge. Jednoć u razgovoru veli najstarija sestra: »Tko bi mene uzeo za ženu, ja bih mu s jednim loncem trenca nahranila čitavu vojsku«. Srednja veli, da bi mu s jednom preslicom kudelje obukla čitavu vojsku. A najmlađa reče: »Tko bi mene uzeo za ženu, ja bih mu rodila lijepe dvojke: jedno dijete sa zlatnim vlasima, drugo sa srebrnim«. To nekako začu carev sin, pa moli svoga oca danas, moli sjutra, da mu se dopusti oženiti tom najmlađom, pa se tako namoli svome ocu i oženi najmlađu sestru. Ta mu zbilja rodi dvoje djece: jedno sa zlatnim vlasima, drugo sa srebrenim. Ali dođe gad, najstarija sestra, noću ukrade dvoje djece i pokopa u gnoj, a podmetnu dvoje štenadi.

Carev sin se rasrdi na svoju ženu, što mu je tobože mjesto obećane zlatne i srebrne djece rodila dvoje ćoravih i kuštravih štenaca, pa je dade živu zazidati i uze najstariju sestru za ženu.

Na ovom mjestu, gdje je zakopano dvoje janjadi, izrastoše dva visoka i tanka neroda (jablana) sa zlatnim i srebrnim granama, te nije trebalo u gradu nijedne svijeće po noći, kako su lijepo svijetili. Ta druga žena veli mužu: ako ne da posjeći ona dva neroda, da će umrijeti, ali muž reče: Nemoj, draga ženice, ta vidiš kako lijepo svijetle cijelome gradu i kako nam daju velik hlad.

Ali za njezinu volju dade ipak car posjeći nerode i od njih načiniti dvije postelje na kojima je spavao car sa svojom ženom.

Jednoć u noći zapita jedna postelju drugu: »Čuješ, brate, je li tebi težak otac«?

»Nije mi, draga sestrice, otac težak, ali mi je teška ova kuja — tetka, veli druga postelja.

Ujutro veli žena, koja je taj razgovor čula, svome mužu, da je sanjala, kako će umrijeti, ako on ne da spaliti ove dvije postelje. I opet ona obrlati svoga muža, te je dao spaliti postelje.

Ali se od onih dviju postelja stvorile dvije male i mile ovčice, koje su uvijek išle za carem i žalosno blejale: meeee, meeeee!

Podnoć dade car zatvoriti ovce u štalu. Tu su sirotice šaptale: »Donajposlije će nas ova nesretnica ipak uništiti«!

To je čuo car i zapita ovce, tko su i što su.

One mu rekoše sve otpočetka, što je s njima njihova tetka uradila.

Car dade ovu zlobnicu spaliti, a svoju prijašnju ženu odzidati, pa i danas još žive lijepo i zadovoljno.

Vidite, tko zlo radi, nikad nema sreće. Makar se čovjek sakrio u mišju jamu Bogu uteći ne će.

Zato, djeco, da ste uvijek dobri! dovrši stari Jankina i pljunu u šaku i prihvati švarbu, da još dovrši pri kopanji, što je trebalo.

Uto došli i moji po mene.

* * *

Nedugo iza toga dogovoriše se moji i jednoga dana zapitaše staroga Jankinu i Ružu, bi li dali svoje Piluče k nama u službu.

— Jest će, što i mi, spavat će, gdje i mi. Mi ćemo mu kupovati odijelo, obuću i sve, što treba, a ne će biti ni vama krivo.

Vi imate i bez njega još dosta djece na brizi, a Piluče ne će vam otići nikuda s očiju, samo će mu biti bolje i ljepše nego u šatoru.

Stari se iznenadiše, a kad su malo razmislili, rekoše: Pitajte Piluče, pa neka onda bude na njegovu!

Moji rekoše Pilučetu:

— Hoćeš li, da budeš naš? Hoćeš li, da budeš u nas ne kao sluga, nego kao dijete, pa da te ošišamo i da budeš posve kao i mi?

Piluče malo razmisli, pa reče tiho:

— Hoću, ali što će oni drugi tamo? Ubit će me!

— Ne boj se ti njih! Nije to samo tako ubiti čovjeka. Ne damo mi tebe njima!

I tako je moj brat ošišao Piluče, a majka mu lugom oprala glavu.

Bio je marljiv, poslušan, poskočan.

Kad bi u nedjelju sa mnom išao u crkvu, šaptao bi svijet:

— Lijepa li djeteta čestita li družinčeta!

* * *

Tako smo živjeli do moje jedanaeste godine.

Piluče se uza me naučio čitati i pisati.

Onda je došlo vrijeme i ja ću u grad na veće škole. Majka mi već duže vremena plivala u suzama. Mlađa braća odbacila igre te su me iz kuta žalosno promatrala.

Uoči mog odlaska dolazili k meni rođaci i školski drugovi, da se sa mnom oproste.

— Dobar budi! Dobro uči, da danas sjutra bude nešto od tebe!

— Zbogom, piši nam!

Svi dolaze, samo ne dolazi — Piluče.

Cijelo posljednje vrijeme je bio žalostan, često me je tužno pogledavao i žalio za mnom.

Evo i rastanka!

Kola stala pred kućom. Stric, koji će me voziti, zapaljivao lulu na kolima i svaki čas opominjao moju majku, da se valja žuriti, jer je do grada daleko. Popeh se na kola. Oko mene svi moji mili, svi plaču, plačem i ja.

Ogledavam se.

— Svi su, samo mi jednoga nema.

Jadno Piluče, možda gdje u kuruzu plačeš za mnom!

— Zbogom!

— Zbogom!

— Sretan put! Dobar budi!

— Sretan ostanak . . .

Poslije mi pisali roditelji, da Pilučeta nije bilo dva dana ni blizu od žalosti za mnom, i da su ga našli u kukuruzu blijeda, slaba, izgladnjela. Naskoro su mi zatijem pisali, da je Pilučeta odjednoć nestalo, poslije toga opet, da je jedan bogat seljak, zaljubljen do ludila u nj, odveo ga noću od nas.

Poslije nijesam više ništa čuo, jer i moji nijesu ništa znali. I tako sam eto već zaboravio na nj.

To mi je eto pričao davno i davno moj drug Podravac.

* * *

Došao sam za kapelana u lijepo podravsko selo nekako početkom korizme.

Posla je bilo do Uskrsa obilno za svu trojicu svećenika. Nijesam imao vremena da se pobliže upoznajem s narodom.

Drugi dan Uskrsa je proštenje u Molvama. Dan bistar, lijep ko djeteće oko. Sve oko tebe podrhtava od miline.

Po mene dođoše kola, koja će me voziti na proštenje. Konji lijepi, sjajne žute dlake, široki, trbušasti.

Na prednjem sjedalu je sjedio mlad čovjek od kakovih 30 godina sa svojom ženom, koja je bila nešto mlađa.

U mlada čovjeka je bilo lijepo smeđe lice, crne oči, fin nos, sitni bijeli zubi i gust, pun brk.

A žena mu je bila lijepa. Lica joj krv i mlijeko. Obadvoje ljubazni i milokrvni. Divan par, da ga se ne mogla dva oka nagledati.

Po putu sam s njima razgovarao i sad pomislite, kakovo je bilo moje iznenađenje, kad sam saznao, da preda mnom sjedi — Piluče sa svojom ženom.

Žao mu je uvijek, što je onako ostavio dobre roditelje moga školskog druga. Ipak je to učinio najviše zato, jer se bojao ciganske osvete.

Čuo je on još kao dijete, da će cigani ubiti svakoga onoga, tko od njih ode k bijelim ljudima.

Krio se kojekuda, odslužio je svoj rok u vojništvu, namjerio se u ovome selu na dobre starce, koji su imali jedinicu kćer, i sada živi kao njihov zet s njima lijepo, mirno, zadovoljno.

Ima troje djece. Bavi se mnogo čitanjem. Neprestano dodijava g. učitelju, da mu posudi sveđer nove i nove knjige.

— A gdje je moj dobri drug Mate, koji me je sa svojim roditeljima učinio čovjekom?

— Kapelan je negdje u Moslavini.

— Lijepo mi ga pozdravite i recite mu, da mu ljubim svećeničke ruke i da ga molim, kad pođe malo k svojoj staroj majci, neka bi bio tako dobar pa da pohodi nekadašnje svoje Piluče, a sada Martina!

* * *

Ja sam bio ubrzo premješten u drugo mjesto, a za kratko vrijeme su mi pisali, da je Martin — Piluče ubijen. Našli ga jednog jutra isječena noževima kod »crvenoga mosta«.

Stigla ga ciganska osveta. Jadno, dobro Piluče!

VII.

Nedopjuskin.

Jeste li, bez zamjere, čitali »Lovčeve bilješke« od Turgenjeva? Sjećate li se divne pripovijesti »Čertofanev i Nedopjuskin?«

Međutijem, čitali, ne čitali, sjećali se, ne sjećali se — svejedno je!

Ja ću Vam opisati drugoga Nedopjuskina, čedo slavonske ravnice.

* * *

Divan je proljetni dan popodne. Selo je puno cvijeća, mirisa, sjaja, veselja, obijesti, pjesme, dvojnica, gajdi.

Subota je. Pred kućom me čekaju prosta seljačka kola s malenim brzim konjićima, da me povezu u selo Š. na noćište.

Došao sam tek pred par dana za kapelana u veliko, široko, slavonsko selo N.

Odmah mi rekoše, da se u selo Š. ide svake treće subote na noćište. Tamo kapelan sjutradan ispovijeda, pjeva podnevnicu, a poslije večernice se vraća kući.

Po mene je došao čovjek od 50 godina, suhonjav s velikim kukastim nosom, s prijaznim modrim očima i s dugačkom crnom kosom, koja mu je padala na vrh kaputa.

Brat je to zvonarev, Marijan Perošević, a zvonaru je ime Đuro. Ima ih u kući pet oženjenih.

Kad sam se uspinjao na kola, Marijan će mi:

— Nekate se, gospodine, bojati! Ja već mnogo godina vozim gospodu i nikad se nijesmo izvalili. Nije čiča Marijan budala kao neki što su.

Po putu me ispitivao razgovorni kočijaš: otkuda sam, da li su mi živi roditelji, šta su, kako žive, pišu li mi što.

— Nekate mi zamjeriti, čestiti gospodine, ali šteta Vas je: ovako mlad, lijep, pa već nosite stakla na očima.

— Ali neka, hvala Bogu, kod nas će Vam biti lijepo.

Kad smo izašli malo iz sela, dočeka nas okrupan, plavokos čovjek od 40 godina i stade rukom mahati. Kočijaš stade.

— Gospodine, ovo je moj seljanin. Imao je nešto ovdje posla, a opet je htio, da Vas on prvi iz sela vidi, pa se dovezao sa mnom. Ako Vam nije krivo, povest ću ga s nama. On će sjedjeti sa mnom naprijed.

— Drage volje! Ako hoće, može sjesti i k meni otraga, pa će nam u razgovoru prije proći vrijeme.

— Nije potrebno gospodine. Hvala lijepo! Dobro mu je i ovdje. On je, znate, malo nagluh. Dobar čovjek, što samo može biti, a zna napraviti od drveta sve što smisli.

Putem mi pričao pridošlica o sebi.

Govorio je tanaškim, mekanim glasom. Iz očiju mu i iz čitavog lica, okrugla i podbula, strujila neka plašljivost, dobroćudnost, pitomina.

Na ćelavoj mu lubanji bilo tek otraga nekoliko čuperaka kose. Rodio se u prilično imućnoj zadrugi. Nikad se nije volio s djecom igrati, nego se zavuci kuda nasamo, pa nožićem sjeckaj i rezuckaj svašta od drveta.

Takav je bio u kući, takav je bio na paši kod goveda.

Bojao se općinskog pandura kao nečastivoga, a pred oružnicima je bježao kao pred kugom. Svakoga bi na putu, pa i dijete, prvi pozdravio.

Kad mu je bilo 18 godina, uhvatiše ga jednoć u »Lugu« spajinski biroši, sami Madžari, pa ga objesiše rukama o jednu granu, a pod njim stadoše oganj ložiti. Sumnjali su tobože na nj, da im je ukrao ždrijebe, pa će mu se sada osvetiti. To im je bio samo izgovor. Bili su to opaki momci, pa su htjeli onako od obijesti da muče jadnika.

Srećom je tu bio u lovu kapelan Stjepan Sočinić, koji je u pravi čas dočuo, što se radi u njegovoj blizini, pa je jednoć opalio u vis, a onda poletio i spasao čovjeka.

Madžari su sjedjeli par godina u zatvoru, a jadni Luka je odonda kao dobro psetance bio zahvalan svome spasitelju, odonda je stao uvelike poštivati sve svećenike bez razlike i oko njih se zadržavati.

Svakoga novoga kapelana bi on prvi pozdravio, svakome bi on prvi dao miloštu, što bi je nožićem izrezao.

Kapelan Sočinić je prozvao Luku »Nedopjuskinom« (jer mu je kao lovcu ostalo to ime u živoj pameti iz »Lovčevih bilješki«), pa su ga tako poslije zvali svi kapelani i učitelji.

* * *

Selo Š. je bilo nekad ponajbogatije u našičkom kotaru. Tu su bile same zadruge sa 7, 8, 9 i više oženjenih u kući. Zemlje je bilo mnogo, a konja, goveda, svinja puni obori.

Svijet je bio dobar, mekan, pitom. Postariji su muškarci nosili dugačku kosu poput nekih pravoslavnih svećenika.

U četvrtak nije nitko u selu ništa radio. To je tako ostalo od davne davnine. Oko sela je bilo mnogo bara, a u selu mnogo rodinih gnijezda i trahoma. Na svakoj drugoj, trećoj kući stajala je roda nad svojim gnijezdom i lupajući kljunom javljala svakome, da je na oprezu, da je budna.

U svakoj drugoj, trećoj bilo je po više žrtava trahoma.

Na Vidovo je ovdje seoski god (»Kirvaj«), pa se toga dana vjenčaju svi parovi, koji se kane ove godine ženiti.

Otraga za drvenim oltarom vidjet ćeš svu silu iglica, što su ih djevojke pozabadale u oltar.

Za kapelana je kod zvonara bila priređena posebna, lijepa soba. Tu je kapelan noćio, ovamo su mu seljani »poredavnjaci« nosili hranu.

A red je priznati, da su dobri seljani hranili svoga kapelana kao goluba.

Žene su nosile hranu u košarama, što su ih pokrile lijepim »rubovima« (ručnicima), a uvijek se našlo nekoliko najuglednijih ljudi, da prikrate vrijeme kapelanu. Obično je bio »gospodin meštar« (učitelj). Razgovaralo se o svemu, a još onda se dobra riječ primala s poštovanjem.

Ja sam rado zalazio s učiteljem u njihove kuće. Malo koju kuću nijesmo pohodili. Znam, da smo im mnogo mrene skinuli s očiju. Kod »Nedopjuskina« smo bili višeput. Pokazivao nam je svoje drvene stvarčice: propeća, britvenice, (tokove za britve), kepčije, preslice, štapiće.

Žena Delfa mu je bila lijepa, dobra, blaga duša. Bilo joj je oko 30 godina. Ona je svoga Luku voljela, poštivala. Za nju je njezin Luka bio najljepši, najbolji i najpametniji čovjek.

Pa što bi počeo jadnik da nije imao ovaku ženu? Delfa mu je bila ona evanđeoska ovčica, o kojoj je pričao Božji čovjek Natan kralju Davidu.

* * *

Prošlo je 15 godina, 15 dugih godinica.

O prevratu 1918. nanio me put ovamo. Župnik je bio isti koji i prije. Ležao je u postelji. Obolio je od pretrpjelih strahota, što su ih ovdje počinili razulareni vojnici, ponajviše Dalmatinci s domaćim ološem u dogovoru.

— Sam Vas je Bog donio ovamo! Kapelan — mlad čovjek, koji je jedva otresao školsku prašinu — uplašio se i otišao k svojim roditeljima.

Ovdje su se događale stvari kao za francunske revolucije. Pucali su u crkvu, opljačkali mnogo kuća — čak i seljačkih — meni su odnijeli sve odijelo, sav živež s tavana. Čitavu noć su pili u mojem podrumu, a ja sam morao biti uz njih. Prema jutru su otvorili sve pipe i vina je bio pun podrum. Mnogo su svijeta izmrcvarili, a ni meni nijesu oprostili.

To su bili ponajviše Dalmatinci, a od pravih domaćih ljudi nitko, nego tek najgori ljudi između doseljenika.

Još puškaraju u blizini sela. Još su ih pune šume i šikare.

Da, zbilja! Nijeste ni slutili koga ćete pokopati.

Umro je, ili još bolje: ubijen je dobri naš Nedopjuskin.

Ubijen je ovdje na crkvenim vratima samopeti. Kad je čuo, da će pobješnjele zvijeri pljačkati crkvu, doveo je sa sobom četiri čovjeka iz Š., te je njih pet poput pet lavova stajalo na crkvenim vratima.

Neljudi su ih ubili, a onda su od jada pucali na crkvu, ali se nijesu usudili stupiti preko praga, gdje su se naslagali mrtvi branioci jedan do drugoga, ko krvavi janjci.

Naš plahi Nedopjuskin je umro svetom, mučeničkom smrću. Javit ćemo svima svećenicima, koji su ga poznavali, da služe Svete Mise za njegovu dobru dušu, kao i za duše njegovih drugova.

Bit ćete tako dobri, pa kad bude gotova sudska komisija s pregledom njihovih tjelesa, poći ćete u Š. i sahraniti ih. . . .

Komisije nije bilo dugo, nego tek u 6 sati navečer dođe od njih pismeno, u kojem javljaju, da su krenuli kući pješice kojekakvim stramputicama, jer je cesta još pod vlašću razbojnika.

Ja sam odmah krenuo na put. Mrak je bio ko u kotlu. Zimsko je doba, a prošlo je 6 sati. Kola su poodavno če-

kala. Prepoznam kočijaša – Marijana. Bojao se, drhtao je. Ja sam ga slobodio, a ni sam nijesam bio najslobodniji.
Vozili smo se možda pola sata. Najednoć:
– Stoj! Tko si?
– Svećenik ide na sprovod u Š.
– Je li istina? Da vidimo!
Četiri oboružana čovjeka dođoše kolima. Jedan od njih prinese električno svijetlo k mome licu.
– Jest, pop je. Možeš ići, ali, pope, pazi, da šta o nama ne zubneš! Da si se odmah vratio natrag poslije sprovoda! Ne trebaš se bojati ničesa!
– Zbogom!
– Zbogom!
Čitavim putem sam čuo puškaranje. To mi je bila opomena. Puške su praskale i onda, kad je čitavo selo, obasjano stotinama svijeća i luči, a zaglušeno jaukom i naricanjem spuštalo u grob Nedopjuskina i njegova četiri druga. . . .

* * *

U mojoj sobici najmiliji mi je od svega stolnjak što sam ga dobio u Š. od Nedopjuskinove Delfe.
U mene je taj stolnjak već dvadeset godina. Boje su mu fine, blage. I duša one, što je taj stolnjak pravila, bila je fina i blaga,
Kažem: bila je, jer je Delfa danas – – seoska luđakinja.
Taj me stolnjak neprestano sjeća dviju plemenitih, bratskih seljačkih duša: jadnog Nadopjuskina i njegove vjerne Delfe.

Slika svetoga Martina.

Lijepa je!
Lijepa je, mili Bogo, ta naša staroslavna crkva sv. Martina!
Lijepa je – ko majčin smiješak.
Lijepa je – ko najljepša priča.
Lijepa je – ko zamamljivi san.

Ona je lijepa i kad se kupa u usijanoj kupki sunčanih zraka, i kad ju miluje i mazi bajna mjesečina, i kad je poklopi teška slaboduhasta magla.
I dobra je!
Dobra je – ko dobar ljetni dan, kad po žarkasto rascvjetanim poljskim šarenicama prolazi nasmijana naša Lada, a iz svakoga se kuta čuje pjesma, što je pjevaju opojeni od zadovoljstva čovjek i ptičica, kukčić i crvak: »Tiho je ljeto, dobar je Bog.«
Dobra je – ko najbolja učiteljica i savjetnica.
Dobra je – ko najbolja, najsladokusnija hrana.
Ona oko sebe sipa svjetlost, radost, dušovolju. Od nje struji svakojako milje i obilje.
I brižljiva je!
Brižljiva je – ko brižljiva mnogodjetna majka, što je svaki čas pripravna da poput pelikana svojim mesom, svojom krvlju nahrani svoju mladunčad.
Brižljiva je – ko brižljiva kvočka, što svojim krilima zaklanja svoju žutu, pahuljastu djecu od krvoloka jastrijeba.
Brižljiva je – ko najbrižljivija straža:
Ona – straža Petrove Stolice, straža, kojoj tornjanski šiljak strši poput bojnoga koplja.
Ona – straža na katarki Petrove Lađice.
Hekatombe junaka pale su oko nje, snivaju oko nje.
Mnogi hrvatski velikaši svraćali su se u nju s gizdavim četama mladih, obijesnih dvorana. Silnici Turci su u njoj napajali svoje pomamne hatove.
A Vojnička Krajina?
Kolike slave i proslave!
Kolike suze i oskudice!
Koliki kraljevi, koliki ratovi!
I evo: izumriješe slavni velikaši. Turci se zapredaše u Maloj Aziji, nestade Vojničke Krajine, stropoštala se ponosita Austrija!
A gle: ovaj pocrnjeli, veličanstveni Božji hram stoji i danas.
Stoji usred velikog, naprednog sela, usred mirisnih lipa, granatih kestenova, usred milovidnih, razbusenjenih cvjetnih oaza na glavnome trgu.
Sv. Martin nema veličine rimskih bazilika, nema sjaja glasovitih europskih katedrala, nema romantične aureole poput

Uhlandove »Kapele«, ni poput kake alpske crkvice, što su je podigle žuljave ruke i pobožna srca u visini od 2.000 metara, ni poput Đalskove »Matere Božje Sedam Žalosti« (u »Trima pripoviјestima bez naslova«). Sv. Martin je imao samo glasovita zvona i staru svoju sliku.

Zvona! Naša zvona!

Njihovi svečani anđeoski glasovi, nošeni na laganim čamčićima brzoga povjetarca, žurili se svaki čas, da se okupaju u hladnim valovima nasilnice Drave. Dospjeli su i u krasne dubrave vinorodnoga starca »Majstira«, a najposlije su zalutali i sustali negdje među debelim hrastovima šutljive Bilo-gore.

Zvona! Naša zvona!

Od njihove čitave porodice, koja je imala četiri člana, ostalo je samo jedno, najveće, najljepše. I to su krile dobre, brižljive ovce pred ratnim Molohom, koji je u svoje nezasitne, bezdane ralje strpao tri njegova mila brata.

Naša su zvona imala veliku moć. Izmamljivala su suze, mekšala su srca.

Kad bi tat pošao u krađu i čuo glas naših zvona, uzdrhtao bi, prekrižio bi se i udario u bijeg.

Kad su pusti đaci dolazili kući na raspust i čuli nadomak sela pjesmu naših milih zvona, bacili bi šešire, a pogdjekoji bi kleknuo i zaplakao.

A slika sv. Martina?

Starci su naši nekoć mnogo ćućkali o njoj, ali eto: oni su starci pomrli, a mlađi su zaboravili, što su od staraca čuli.

Nad velikim oltarom visi stara čađava slika sv. Martina.

Šuti tiho, časna starica. Pa kad ona šuti, ne ću i ne mogu šutjeti ja.

Pričat ću Vam nešto o njoj.

Pričat ću Vam o toj tihoj, časnoj starici.

Je li potrebno, da vadim stvari iz prašne davnine?

Je li potrebno, da čak i izmišljam kojekake nebilice?

Nije! Nije!

Ispričat ću Vam dva novija događaja, a Vi onda sudite.

Čujte!

I.

Prva Misa.

Od svih 15 drugova, što spavaju u istoj spavaonici, nijedan ne trpi toliko od besanice koliko on, Mato Adaković, bogoslov posljednje godine.

Istina, i njegovi drugovi imadu mnogo briga kao i on.

Za koji dan će, prviput pristupiti k Božjem žrtveniku, pa je tuj duša do skrajnosti uzrujana i napeta.

S jedne strane pobožni i ozbiljni otac spiritual govori im, kako Hrvatska treba zanosnih, svetih svećenika, pa koji misli, da ne bi mogao najsavjesnije odgovarati svojim dužnostima, može da se još uvijek vrati u svijet. (Taj tihi, slabašni glas razliježe se u njihovim mladim dušama poput groma.)

S druge ih muče brige, kako će što ljepše, što svečanije proslaviti svoju Prvu Svetu Misu u svojim tihim seocima.

Pa ipak pored svih tih briga njih 14 spava prilično dobro. Jedini on, Mato Adaković, ne može gdjekada da po čitave noći sastavi trepavice.

Evo: njegov najbliži drug, malešni Stipa Senjanin, dobra i plemenita pjesnička duša, Benjamin u razredu, spava mirno ko janje. Koliko je i onako malen, toliko se još u snu ko jež uklupčio, pa ga nije gotovo vidjeti iz postelje. Svijetlo, što čitavu noć žmirucka u uljanici do vrata, obasjava mu dječinsko, bezazleno lice, na kojem leprši blažen, zadovoljan smiješak. Srećna li njega! Pjesnička mu duša zacijelo snije, kako će doskora starim hrvatskim jezikom zapjevati: Slava vo višnjih Bogu.

Spava i drug Milan Pavlović, filolog, i možda sanja o akcentima i o kojoj novoj riječi.

Spava i glazbenik Joso Čamić. Taj običaje u svojoj zamišljenosti višeput zaspati i s naočarima, a i u snu pokazuje svoju glazbenu žicu prelazeći u hrkanju iz »piana« u »crescendo« i »fortissimo«.

Spava i žestoki političar Đuro Kružić.

Spava i razgovorljivi njegov zemljak-Podravac, Mato Rukavina, koji običaje u snu izgovoriti (čvrstim, jakim glasom te posve polagano i razgovjetno) sve, što je po danu naučio.

Spava čak i Milan Tomašević, veliki ljubitelj voća, koji obično pazi, kad će svi zaspati, da onda uzmogne pojesti koju jabuku.

Spavaju i svi ostati – samo on ne može.

A zar je kakovo čudo, što mu nikako ne ide san na oči?

Ima li ijedan od njegovih drugova toliko brige i žalosti koliko on?

Evo, za koji dan će naređenje, a on još uvijek ne zna, gdje će promisiti. Da li svečano u svom rodnom mjestu ili tiho, čedno ovdje u Zagrebu:

Muči ga, ispija ga ta dvoumica.

Da mu nije kod kuće žalosti, zar bi se mogla naći sila, koja bi ga odvratila, da ne služi svoju Prvu Svetu Misu u svojem milom podravskom selu? Ta on je to selo volio kao možda nitko.

To je selo puno njegovih vršnjaka, rođaka, kumova. On je uvijek za raspusta bio među njima. Sa svakim je bio dobar, prijazan, svakoga je znao poučiti, svjetovati. On je sakupljao gotovo od malih nogu narodne običaje i pjesme toga ponositog podravskog sela, pa su ga radi toga neobično zavoljeli stariji.

Mnogi su ga i podupirali za njegova školovanja.

Svi se ti vesele njegovoj Prvoj Svetoj Misi. Svi mu ti poručuju, neka bi »to« svakako bilo kod kuće.

On unaprijed osjeća svu slast, što je može osjetiti »mladomisnik«, još k tome podravski, pa ipak . . .

Ipak ne može, da se na to odluči.

A zašto?

Majka, njegova dobra majka nije kod pravoga razuma.

Luda je – veli selo.

Koliko ga to boli i žalosti, znade i osjeća samo on.

Otkako im je silovita nahrupnica Drava odnijela velik komad zemljišta, njoj se od tuge sve više i više gasio um, dok je nije stiglo ovo zlo.

Obično se sirota skutri gdje u kutu, pa šuti, šuti. Najednoć skoči i odleti među djecu na ulicu. Nekada ode k potoku »Zdelji« pa pravi od blata kolače i baca ih za prolaznicima. Nekada opet uzme kod kuće brašna ili šta joj dođe pod ruke, pa sirota odleti cestom prašna, musava, raščupana na drugi kraj sela.

Kolika li je njegova bol u duši, kad dođe na raspust kući! Nađe tamo čeljade, koje ga obično i ne gleda, koje mu ne ponudi nijedne mile riječi, koje mu je sada posve tuđe.

Tuđe? Oh nije! Ipak on ljubi svoju majku kao i nekada.

Dok je bio malešno nakoljenče, majka ga je neprestano ljubila, pjevala mu starinske pjesme, pričala mu lijepe priče. Često bi ga nosala po dravskom strmcu. Pokazivala bi mu madžarsku obalu i selo Vizvar govoreći:

– Moj će Mato doskora na Madžara! Pa će sabljom mahati poput Jelačića bana. Toga ne će on nikada zaboraviti. Ali ipak kakova bi to bila slava kraj njegove bijedne majke. Ona bi sirotica najednoć mogla učiniti nešto, zbog čega bi on morao nikom poniknuti i biti manji od makova zrnca.

A i otac njegov! Pošten je to doduše podravski seljak, ali jako pripost. Neugodno mu je i bez gospode u običnom društvu, nego da mu je samo biti kod njegova posla, pa da onda do mile volje napuni usta bagušem i štrca kroz svoje jake, guste zube slinu na sve strane.

Kako bi se on držao kod stola?

A da nije toga kod kuće, kamo sreće! Sve bi prošlo divno. Selo bi ga rado pomoglo. Žene bi donesle živadi, jaja, sira, masti, brašna, a muškarci novaca. S te strane se ne treba bojati ničesa.

Pa . . . vidjet ćemo. Šta Bog da!

Prečasni rektor, njegov potvrdni kum, znajući za te njegove kućne neprilike, ponudio mu je višeput svu svoju pomoć, ako se odluči da obavi tu slavu u Zagrebu. Pozvati može kogagod želi od svojih prijatelja iz Zagreba i od svojih rođaka iz svoga sela. Ovima će još i put platiti. Ovako će barem izbjeći svima neugodnostima.

Tako su ga eto misli mučile čitav mjesec lipanj i srpanj.

Kad je ujutro zazvonjelo kućno zvonce zovući na ustanak on bi se izvukao posljednji. Slomljen, satrt, neispavan. A dosada je on bio uvijek prvi. Uvijek bi dosada on prvi otvorio pipac prskajući se po tijelu brzo, okretno u gluhoj šutnji velike spavaonice.

A sad bi blijed, neispavan išao u »muzej« šapćući:

»Moj otac i moja mati me ostaviše, a Gospod me privinuo k sebi«. (Ps. 26., 10.)

* * *

Nedjelja je. Početak je mjeseca kolovoza.

Budi se selo, veliko podravsko selo.

Tisuću puta je zijevnulo, tisuću puta se protegnulo, tisuću puta se prekrižilo, a onda se rasanilo i prsnulo na sve strane.

Divno je jutro. U zraku, u vrtovima, po poljima miris, jedrina, zasićenost. Ljeto je prevalilo svoj napor.

Kudgod danas pogledaš, sve se žuri, sve se jagmi i otima, sve se sprema, sve se redi.

Seoski govedar nekako lijeno trubi u rog.

Trideset godina čuva seosku marvu, a nikad nije tako nerado, mrtvosrdice išao na pašu kao danas.

Općinski »panduri« ne dadu se danas nikuda od kuće.

Danas će služiti Prvu Svetu Misu Mato Adaković.

Nadvladala je ipak ljubav prema roditeljima, ljubav prema rodnom mjestu.

Ravna se Podravina raduje ovakovome danu kao nijedan drugi kraj Hrvatske.

Naše selo ima mnogo školovanih sinova. Ima ih preko 200. Ima mnogo oficira (među njima nekoliko generala), ima svu silu ostale gospode, ali najviše se poštuje misnike, a »Mladoj Misi« sa raduje poput djeteta.

Pometenim ulicama vrve od rana jutra ljudi s Konaka. Ima ih sva sila. Dolaze što kolima što pješice. Oko 9 sati prosuo se poput bujice silan svijet iz svih okolišnih velikih sela.

* *
*

U kući Martina oca zuji, vri kao košnici. Došlo je nekoliko klerika, sabralo se dosta njegovih prijatelja iz sela, iz okolice i iz Zagreba. Sleglo se i mnoštvo svakojake rodbine. Stadoše dolaziti i svećenici iz okolice.

U dvorištu je podignuta dugačka, prostrana sjenica od hrastova granja. Očekuju oko 200 uzovnika. Neki prijatelji vode brigu oko svega toga. A selo, dobro podravsko selo, koje rado daruje svakovrsne prosjake i namjernike, dugokose Cigane, pogorelce, pobožne Fratre, to selo je otvorilo širom sva svoja vrata i darivalo današnjeg »mladosnika« rado, svesrdno, obilno. Ima hrane 200 ljudi za 14 dana i još ne će potrošiti.

U 10 sati skupilo se pred kućom more naroda. Sve je tiho, sve očekuje, kad će se na vratima pojaviti »mladomisnik« među svećenstvom.

Evo ih! Mnoštvo se malo ustalasa, začas se postavi u redove i krene prema crkvi sv. Martina.

Naprijed idu djeca — križari, za njima vojska muškaraca sa crkvenim zastavama, onda se svrstalo 500—600 djevojaka u bjelini s vijencima na glavi. Iza njih svećenstvo u svečanom crkvenom ruhu.

Među njima stupa mladomisnik oborenih očiju, čedan bojažljiv, zbunjen. Uza nj mjesni župnik kao njegov »manuduktor«, a otraga koja tisuća žena s krunicama u ruci.

Miče se polako, dugački zmijoliki pojas. Zvona zvone, topovi pucaju, živi pojas se ljulja, svija i pjeva.

Nekima su dolazile napamet riječi:

— Sionske kćeri, izađite i vidite kralja Salamuna, okrunjena krunom slave, kojom ga okruni njegova majka na dan njegovih zaruka! (Pjes. III., 11.)

Zamišljen je mladomisnik. Uzeo je na sebe težak i pretežak teret. Pretežak za leđa svetačka, pa i za anđeoska. Pretežak u današnje doba, gdje su lažni proroci i besavjesni graditelji izgradili i u seoskim dušama čitave labirinte, što su ih ispreplelі novovjeki putovi nedohodnjaci.

— Metni, Gospode, moje noge na svoje putove, a moj vrat u svoj jaram. (Crkv. 6, 25.)

— Vuci me, za Tobom ću trčati, za mirosom Tvojih pomasti. (Pjes. I. 4.) — šapće mladomisnikova duša.

Crkva sv. Martina je sva iskićena cvijećem, vijencima, granjem. Težak miris, davi te, duši te.

I započe se Božja Služba.

Crkva puna, prepuna. A kolike su tisuće oko crkve, po trgu, po bližnjim ulicama.

Svijeće se usrpljuju od velike vrućine. Pred oltarom mladomisnik u oblaku tamjanova dima. Oko njega velika dvorba što svećenika što klerika.

U klupama oko oltara mladomisnikova, roditelji, braća i glavni prijatelji. Pjeva crkva. Pjeva ta živa bujica. Kaki »pjeva«!? Tutnji, grmi! Ne čuju se orgulje, ne čuje se dobri starac orguljaš.

Grme, tisuće grla, cmize tihano tisuće očiju, stežu se tisuće srdaca.

Mladomisnik pjeva kod oltara snažnim, jedrim, mladenačkim glasom, a tisuće dršću i mru od miline. Svačije je srce puno neke gorke slatkosti.

Prođe i propovijed, u kojoj je vješti propovjednik, opisao mladomisnikovu prošlost, sadašnjicu i budućnost.

Prođe i ostali dio Mise.

U tom mnoštvu ih je većina bila kod 5 – 6 »Mladih Misa«, a neki i kod 10, pa je njima poznata svaka sitnica.

Ali jednoga nijesu nikada vidjeli i to će zapamtiti najtuplje dijete, što je bilo kod današnje »Mlade Mise«.

Ne će zaboraviti onoga časa, kad je mladomisnik pričestio svoje roditelje.

Prema svršetku Svete Mise iziđoše oni iz klupe, da prime Svetu Pričest iz ruku svoga sina. Iziđoše čisto, priprosto obučeni, da kleknu pred sinom, koji se sjajio kao da je sav u suhu zlatu.

Sve gleda, što će majka. A ona sirotica mirna, razborita, sabrana kako danas tako već mjesec dana. Tisuće su se molile za nju sv. Martinu i sv. Martin je pomogao. Liječnik se tome čudio pred mjesec dana i rekao, da je starica posve ozdravila.

Jutros se lijepo pred župnikom ispovjedila, a sada evo stupa k oltaru, da blaguje Bijelo Janješce iz ruku svoga sina.

– Evo Božjega Jaganjca! progovori sinak i drhtavom rukom prinese Najveću Tajnu u usta svojih roditelja.

Roditelji se vraćaju u klupu.

Sve je još tiho u crkvi. Tisuću suza puzi po licima pobožnoga naroda.

Sa kora je dopiralo do oltara tiho jecanje starca orguljaša, nekadašnjega mladomisnikova učitelja.

Svačija je duša poput crvića gamizala po prašini i vapila: »Uistinu Ti si Bog sakriven«. (Is., 45, 15.)

»Sakriveno je božanstvo, sakriveno je čovječanstvo, otkrivena je samo milokrvna ljubav«. (sv. Bernardo).

Majčinim se licem razlio mir i pokoj.

Njezinim je obrazima podrhtavalo neko čudno svijetlo kao kad se mekana, žitka mjesečina razlije pustim, sumornim krajem.

Neki su opazili, kako se preobrazila stara čađava slika sv. Martina.

Dva su se dobra, sitna svečeva oka krijesila poput dvaju sjajnih, blještavih smaragda. U njima je bilo i suzica i smiješka.

A ono maljušno, crveno svjetašce pred velikim oltarom drhtalo je, treperilo je, stiskalo se ko žarko dobro svečevo srce . . .

II.

Zlatna Misa.

Sagrađen je na tromeđi Istine, Ljepote i Dobrote dobri taj naš stari sv. Martin.

Oko njega se poredali slavni, stari orlovi. Vjerni čuvari dobroga, staroga sv. Martina.

Otupjeli im kljunovi poispadalo im perje odbijajući vijekom i vitlajući ptice zlokobnice.

Najhrabriji si bio ti, stara junačka, sijeda orlušino!

* * *

Ako nije bio u crkvi ili u svojoj pisarnici, onda je bio na šetalištu pod svojim miljenicama lipama. Tu bi on čitao novine, razgovarao s mjesnom gospodom, sa starijim župljanima, tu bi on zaustavljao djecu, gladio ih po obrazu, svašta ih ispitivao i slao ih u svoj stan, da im tamo dadu voća.

Bio je to ovisok, malo zgrbljeni starac od 76 godina, ćelav, sijed, s oštrim orlovskim nosom, s gustim, sijedim obrvama.

Naobrazbe je bio velike, govorio je vrlo dobro više jezika. Kao svećenik je bio uredan i dosta oštar. Sav posao u pisarnici je obavljao sâm. U crkvi je rado ispovijedao, a višeput bi otišao i k bolesnicima, makar je imao dva kapelana.

Svake nedjelje je propovijedao lijepo, pučki, glasno, jasno.

Narod ga je vrlo poštivao.

Kapelanima je bio otac, makar gdjekada i oštar. Novoga bi kapelana dočekao lijepo, prijazno, ali i ozbiljno.

Govorio bi mu: »Mladi gospodine, ovdje vas čeka dosta djela, ali hvala Bogu i prilično jela. Budite uredni, pazite na sebe, pa ćemo se onda slagati. Jeste li gladni?«

Njegovi kapelani nijesu smjeli ići u gostionice. Ipak mu je bilo drago, ako su mu obadva kapelana bila pozvana u svatove. A to je ovdje običaj.

— Ajdete, mlada gospodo! Išao je i Spasitelj! Pazite na sebe!

Ako bi njegov kapelan došao kući malo kasnije iza ponoći, našao bi sjutradan u svojim cipelama papirić, na kojem je starac napisao:

— Hodie abstinebis a sacrificio Missae! (Danas ne ćeš misiti!)

Starac je bio veliki Hrvat. Prije izbora bi se nekoliko nedjelja molio u crkvi za dobar uspjeh kod izbora. Na dan izbora služio bi Sv. Misu pred dupko punom crkvom, a onda bi se odvezao na izbor. Ni za milijune ne bi bio ostao kod kuće.

To je bio čvrsti, stari hrast! I pomislite: taj starac je imao još živu majku.

Nju je ljubio i poštivao kao da je on još uvijek malo djetešce. Starac bi bio svaki čas u majčinoj sobici.

Uvijek joj je imao on nešto da pripovijeda. Kolikoput bi ostavio društvo s kojim se šetao po šetalištu govoreći:

— Oprostite, moram k mamici.

Čovjeku je suze mamila ova bezazlena starost, koja se topila kao svijeća pred još većom starosti.

* * *

Starčevoj majci je bilo sto godina. Lice joj i čelo bilo izrovano i isprekrižano naborima, a iz svakoga joj naborića lepršio mio, topao smiješak. Fini nos se gotovo sastao s bradom.

Na glavi joj bila bijela pletena kapica, iz koje je virila bijela fina kosa ko najfinija kudelja. Starica je bila rodom Franceskinja. Dobro je poznavala Napoleona Bonapartu. Za onih ratova upoznao ju je jedan austrijski vojnički liječnik rodom Čeh i kraj svih se neprilika vjenčao s njome i doveo je u Češku.

Tu im se rodilo dvoje djece: župnik i brat mu kapetan, dvije godine mlađi.

Za par godina dođe liječnik po svojoj službi u Hrvatsku, gdje mu se rodilo još dvoje djece, dvije kćerke. Ovo

malešno, sitnuško čeljadešce miješalo je franceske riječi s češkima i hrvatskima. To je bio više gugut grlića nego govor starice. To je bila više besjeda nebeštana, nego riječ zemljanika.

Starac je uvijek pričao svojim kapelanima o ilirskim vremenima, o grofu Janku Draškoviću, o Ljudevitu Gaju, o Pavlu Štosu, Havličku, Žuželu. Pričao bi o doživljajima svoga pokojnoga oca i svoje starice majke. Majčica je uvijek pozorno slušala i gdjekada upotpunila sinovlje pričanje.

Ta drevna starica bi pitala kapelane o njihovim ocevima, materama, djedovima, bakama.

— Djeca su to još! rekla bi češće majčica.

Višeput bi se bakica popela u prvi kat i pokucala bi jednom i drugom kapelanu na vrata.

— Mladi gospodine, imate li čarapa za krpanje?

Kapelani bi joj dali svakiput nešto, makar su znali — bilo po čuvenju bilo iz iskustva — da će te popravljene čarape biti slične svrakinom gnijezdu.

Starica bi tihano otišla u svoju sobicu, natakla bi na nos naočnice, uzela bi čarape preda se i začas su se stale prekrštavati iglice, a starica bi tihano zapjevuckala bojovnu Marseljezu.

* * *

Jedne nedjelje na kraju srpnja slavio je starac Zlatnu Misu.

On se tome danu svesrdno radovao. Mnogoput je šaptao:

— Gledaj moje suze i nemoj šutjeti, jer sam gost i došljak u Tebe kao i svi moji stari. (Psal. 38., 11.)

Bila je to slava čitavoga sela, čitave okolice.

Naroda osvanulo kao lišća, svećenika 20.

— Gjegod bude Tijelo, onamo će se orlovi kupiti. (Is. 45., 15.)

Župljani iskitiše lijepo župničiju, iskitiše šetalište, iskitiše crkvu!

I to je bila Služba!

Crkva dupce puna, prepuna.

Pred oltarom sijedi župnik, koji 50 godina služi Bogu i narodu kao sluga i pastir, a ne kao najamnik.

Uza nj tri sijeda starca, tri njegova školska druga. Osim njih još sva sila drugih svećenika iz okolice, među kojima dosta sijedih i ćelavih glava.

— Kao maslinova grana oko tvoga stola. (Psal. 123, 3.)

U klupi opet župnikov brat kapetan, starac od 74 godine, te sestra udovica, starica od 72 godine. Među svima tima starcima isticalo se jedno gotovo nadzemaljsko, etersko, svetiteljsko biće.

Bila je to župnikova majka.

Ona je potkraj Sv. Mise primila Sv. Pričest iz sinovljih ruku.

I opet je pod čitavom Službom čitava crkva pjevala i plakala. I opet su mnogi pričali, kako se starinska slika sv. Martina preobrazila.

I opet su se dva dobra, sitna svečeva oka krijesila poput dvaju sjajnih, blještavih smaragda. U njima je bilo i suzica i smiješka.

A ono maljušno, crveno svjetlašce pred velikim oltarom drhtalo je, treperilo je, stiskalo se kao žarko, dobro svečevo srce . . .

* * *

Za osam mjeseci bio je starac mrtav. Svi su govorili, da će dočekati majčine godine, ali je Bog odlučio drugojačije.

Nahladio se na sprovodu jednoga svoga vršnjaka — župnika i na dan sv. Josipa bio je mrtav.

Na sprovodu se sakupilo svijeta kao i kod Zlatne Mise. Plač djece, žena, muškaraca pokazivao je svakome, da je ovaj starac bio omiljeni pastir svoga stada i gospodar njihovih duša, te da je vješto umio prebirati po njihovim najfinijim žicama.

Majčica je junački podnijela taj udarac. Ona se držala poput junačke majke Makabejke. Kod lijesa svoga sina bila je gotovo neprestano i molila na glas franceskim jezikom litanije i krunicu.

Za par dana je otišla na grob svoga sinka, dala se na kolima triput provesti oko sv. Martina i otišla je k svojoj kćeri. Tamo je živjela još osam godina i umrla navršivši 108 godina.

Posljednja joj je i jedina želja bila, da bude pokopana uz svoga sina župnika. Do danas nije ta želja ispunjena . . .

* * *

Kad za lijepa sunčana vremena prolažiš našim lijepim grobljem, vidjet ćeš blizu kapelice sv. Jakova starčev grob. Sav je okićen i isprepleten cvijećem. Dobre ovce plijeve to cvijeće svojim rukama, a zalijevaju svojim suzama.

Vele ljudi, koji stanuju blizu groblja, da vide jednu golubicu, koja prolijeće između križa i svakiput sjeda na starčev grob i guče bez prestanka.

Vele, da je to majčina duša, što oblijeće oko groba svoga miloga sinka . . .

Stjepan Petranović,
župski upravnik u Vrbovskom.

Pred Otajstvom Ljubavi.

(Poslije velikog Euharistijskog Kongresa.).

Jučer i danas. Valovi se nepreglednog naroda talasaju ulicama Zagreba. Vjernike je obuzela ljubav. Pjesma ori gromovito. Ovdje žamori poput žubor potočića skadna molitva, ondje se čuje tihi uzdisajaj, što leti iznad grada i široke domaje. Sjaj i šarenilo pružaju si ruke. »Otvorite, poglavice, svoja vrata i unići će Kralj Slave!« A On dolazi krotak i ponizan. Šuti i promatra svoj narod. Srca se pred Njim šire, kao i ono bistro nebo. Gdje se ugnijezdila nevjera, tu kuca, kuca ... Proglašen je Kraljem. Kraljevska mu je pratnja. Dobar narod ne će da Ga pušta, jer je blizu noć ... A On ne bi bio On, kad bi se Njegova bijela Hostija uzdigla u vis, već čezne za samoćom, pustinjom, tišinom i tamnicom. Danas On gleda isti narod, što se razilazi kućama svojim, od Njega se nije ni udaljio. On mu je blizu ... I samo žižak »vječnoga svijetla« stere put k Njemu, a On prolazi kroz guštare i traži izgubljenu ovcu ... O, Isuse! Ta ovca sam ja. Sami smo ovdje. Ti i ja. Zaželio sam danas, da budem sâm s Tobom, da uzmogneš više govoriti Ti meni i ja Tebi. Moje srce nije cvjetna poljana, da po njoj Tvoja Noga hoda, puno je korova i bodljikavog trnja. U taj korov i trnje zaplela mi se duša. Isuse, izvuci je i privuci k Sebi! Ti to možeš i hoćeš, jer je tvoja Glava bila zalita Krvlju za mene, a palica, što je udarala po Tvojoj trnovoj kruni, bio sam ja ... Ti si glas, koji vapi u pustinji. I ja sam toliko puta htio, da Tvoj glas nadviče glas divljih šakala i vitlanje strašnog samuma. I opet su strasti moje i rpa mojih grijeha zatomili Tvoj glas. O, Isuse, viči jače! Pod ovim drvenim trijemom sjemenišne kapelice tražio sam poput Nehemije sveti oganj. A gle, Ti si rekao: »Ja sam došao, da bacim oganj na svijet i što hoću drugo nego da gori«. O, Isuse, u meni je počeo već tinjati, a Ti ga opet rasplamsaj! Hoću da ustanem, a gle, ja sam kao hrom. Pruži mi Isuse toplu Svoju ruku! Ja sam kao jerihonski slijepac. Prosvijetli me o Isuse! Ja sam gubavi grješnik. Očisti me, očisti!

I dok je žižak treperio i dok je golub na krovu kapelice zagukao, čuo sam tajni glas Sužnja Ljubavi: Sinko, ljubi me i ne boj se! ... A na moje oči navriješe suze pokajnice.

Vuci.

Bili smo veliki prijatelji: Tomica, Tone i ja. Išli smo rado jedan k drugomu. »I poradi Lazara« — znao bi se našaliti Tomica, da označi, kako nas i prijateljstvo veže na »vicinij«. Nije nas smetala ni mećava ni škropac. Jednom sam došao k Toni sav mokar, a on mi na moj pozdrav odvrati iz psalma: »Mnoge vode ne mogoše ugasiti ljubavi«. Kad bismo se sastali, nijesmo se mogli rastati i naš Tomica jednom reče: »Najmiliji mi je čas, kad se sastanemo, a najteži, kad se rastajemo. Vrludam od ugla do ugla, i kad vas nema, pusta mi je kuća«. I gle, obojica su već mrtvi.

* * *

Bila je Uskrsna Ispovijed kod Tomice. Snijega je u našem gorskom kraju bilo još dosta. Dosanjkasmo se k njemu. Izvalismo se iz bundi pa ajde izbrajaj, što se komu u dugoj dosadnoj zimi dogodilo.

— Znaš, Tone, ovuda kroz selo Bože pomozi, ali ja Ti do pred koji dan nijesam mogao u školu na Sušicu, jer onuda na Bajtu zamelo Bog sačuvaj cijelo brdo od snijega, da bi mogli prozore načiniti. Jedva su ove dane prekidali.

— Čuo sam. Ali rado bih vidio taj prokop.

— Možemo se prije večere odšetati tamo, da vidiš čuda od snijega.

— Možemo!

— Ne će nam biti najgadnije. Od Nove Godine ima krčmu stara poštenjačina Jože, a kako je pri kraju sela, mora točiti samo dobru, da izvrsnu kapljicu.

— Nešto su mi o njemu pripovijedali liječnik i ljekarnik, pa ćemo tamo reći, da ih zaustave, ako danas dođu amo.

— Zar Jure? Baš bih ga želio vidjeti — rekoh misleći ljekarnika,

— Valjda si kojiput s njim bojak bio, jer ne će on iz prazne — dobaci Tomica.

— Bilo je nekoć, sad se spominjalo.

— Pripovijedat ćeš nam kasnije, a sad ajdemo, dok još sunce sja — završi Tone.

Pošla je naša komisija na Bajt, da se uvjere o istinitosti Tomičinih riječi.

Doista bilo je tako. Visoke jele, koje su za zaštitu ceste posađene, sve su u snijegu. Najmanje četiri metra visoko stoji sa svake strane snijeg kao zid.

— No sada vidite. A ona rebra od bregova sva su izravnana. Koliko pak snijega ima u dolinama, toga Ti nitko ne zna izmjeriti — pobjedonosno će Tomica.

— A da su Te zvali k bolesniku? Što bi ti? — upita Tone.

— Okolišao bih kao zec amo tamo, gorika dolika.

— Vidim, nijesi pretjeravao — našalih se smijući se njegovim primorskim izričajima.

Kad se »komisija« povoljno svršila, pozove nas Tomica k Joži.

— A gdje je njegova kuća? — upitah.

— Ondika pod brigom. Kraj puta, koji vodi u državnu šumu. Skrenut ćemo na livo i začas smo tamo.

Tone naruči, da zaustave saonice, ako liječnik i ljekarnik mimo prođu i da ih upute k nama.

Jože je bio pred kućom. Pozdravismo se kao stari znanci, a on se duboko naklanjao.

— Kamo ćemo? — upita Tone.

— Za takovu gospodu jest »ekstracimer« t. j. moja soba.

I bila je njegova soba lijepo uređena.

— To je nova kuća — rekoh Joži, kad nas je podvorio.

— Prošle sam je godine sagradio. Premda sam star, pobrinuo sam se za svoju djecu i unučad. Neka bar oni uživaju.

— Tako je! Vi ste još jaki, k tome udovac pa . . . našali se Tomica, ali ga Jože prekine:

— Znam, što mislite, ali ne trebam žene. Evo, kako je vama lijepo i ugodno kao braći živjeti.

— Mi to moramo — dobacih mu.

— To vam nalaže vaš šematizam — reče, a Tomica i Tone gurnuše se nogom pod stolom.

Vidio sam, da je naš Jože zgodan za proučavanje, pa ga zaustavih, da sjedne s nama. On se veselo odazove, zakopča puceta na prsluku i raširi po stolu svoje golijatske šake, koje su bile za naše dvije. Ej, da njima koga pogladi, taj bi upamtio. Imao je doista dobro vino, koje nas je ugrijalo. Uzeh nazdravljati Joži, naše gore listu. Njemu oči sijevaju i neprestano kima glavom, da potvrdi moje pleonazme.

Nijesmo očekivali, da će on odzdravit, ali on kao »svjetski« čovjek ustane i progovori:

— Velečasna gospodo, prvi, drugi i treći! Baš mi je milo vas primiti pod svoj krov. Vi znadete dati poštovanje i nama siromašnim seljacima, pa ostajte uvijek takvi, jer slogom rastu . . . razglagoljio se Jože, i svaki odlomak govora počimao s »prvi, drugi i treći«, da ne bi koga manja ili veća čast zapala.

— To mora da bude — potvrdi Tone.

— To je moralno — zapečati Jože, a mi se u smijehu kucnusmo.

Ujedared se začuje izvana cilik praporaca. Eto liječnika i ljekarnika. Joža skoči, da pomogne raspreći konje, a zatim uvede gospodu k nama.

— Oho — klikne ljekarnik Đuka — jeste li se što okitili?

— Ponešto — rekoh. — Usred ovog snijega našli smo oazu i dobro nam je ovdje.

— Znadem, znadem? Ti voliš ovako u zatvorenom društvu — dometne Jure.

— Ne zaostaješ ni Ti za mnom, osim ako si se promijenio, otkad si se oženio. Horeš moreš, rekao je cehovski meštar fratru prijatelju u franjevačkom manastiru, kad je postao gvardijanom.

— No to mi još zasad ne smeta.

Jože se nekud gnijezdio na stolcu. Valjda mu već nije prijalo toliko društvo. Da ga udobrovoljim, upitam ga:

— Kakva je razlika između liječnika, ljekarnika i župnika.
Jože misli i misli, a onda pljesne svojim medvjeđim šakama i klikne:
— Nikakva, gospodo, prvi, drugi, treći, četvrti i peti! Liječnik izdade bolesniku putovnicu, ljekarnik je potpiše, a župnik kao putujući agent ga sprovede na drugi svijet.
— Ha, ha, ha — prasnusmo svi u smijeh. Jože si trô dlanove što mu je uspjela šala.
— Ne mora to uvijek da bude. Na primjer, kad smo ja i Jure zajedno išli k jednoj rodilji — dosjetih se, a svi stadoše zahtijevati, da im tu zgodu ispripovjedim.
— Samo nemoj odviše lagati — opomene me Jure.
— Neku veče sjedimo nas dvojica kod mene. Riječ po riječ eto duboke noći. Mene traži zvonar, a Juru primalja. Napokon nas nađu.
Što je Igen? Tako sam zvao zvonara Lovru.
Morate ići — reče — na vrh Slavice k jednoj rodilji. A i vas, gospodine doktore, zovu.
Nema druge. Ode Jure po svoje »inštrumente«, a ja po »Božanstvo« i sv. ulje.
Sjeli smo svi zajedno u jednu kočiju: Jure, ja, Igen, primalja i kočijaš.
Noć je hladna. Jure me pokriva svojim gunjem. Boji se, da ne ozebem. Šuti, siromah, ko zaliven. Rado bi pušio, a ne smije.
Znaš — reče tiho — ne će biti dobro, kad je tolika ekspedicija.
Razumio sam njegovu brigu, jer je u takvu slučaju osobito savjestan i revan.
Post tot discrimina rerum eto nas pred kuću bolesnice. Stupismo u vežu. Iz sobe se čuje plač djeteta.
Prisluškujemo obojica. Duet — reče Jure.
Obavih svoju dužnost . . .
Hvala Bogu — reče Jure — sve je dobro, ali djeca su slaba, a put je dalek do crkve.
Dakle krstit ću djecu, a kasnije ih mogu donijeti u crkvu, da se popune obredi sv. Krsta.
Krstio sam. Rodilja se i sva kuća razveseli.
No jesam li lagao Jure? — završih.
— Ovaj put nijesi. I rodilja je doskora ustala. Eto, vidite, Jože, da tu nije bilo nikakve putovnice.

— Ej, ali zato su to naše seljačke žene, a ne gospodske, koje se boje i jednog djeteta — ponosno odvrati Jože naglasujući »naše seljačke žene«.
Zabava je pravilno tekla, a vrijeme je brzo prolazilo. Šala se redala jedna za drugom.
— Ovdika nam je lipo — propenta Tomica, koji je već postao »drag«, pa ga je bockao Tone.
— Kaj nam pak moreju, moreju, moreju . . . će smo složni — zabaritonirao naš veseli Zagorac Đuka.
— Jeste li vi Jože bili kada lovac? upitah znajuć, da ću ugoditi Đuki, koji je bio strastven lovac.
— Bio sam u mlađim danima. Jednom sam bio u lovu na sjedećke. Ubili smo vuka.
— Možda kakvu lisicu? — reče Đuka mahnuv rukom.
— Pravoga pravcatog vuka! Sastala se gospoda lovci na dogovor. Cijeli kraj nije imao mira od vukova. Idemo — rekoše — toga dana na hajku. Moramo tu gamad uništiti. Sabralo se gospode sa svih strana. Obišli su cijelu šumu, ali nigdje ni traga ni glasa. Da ste ih vidjeli, kako su se poklapljeni vratili! Mi smo im se smijali. Oni nijesu znali, da smo mi zvjerokradice. Odlučismo dakle pokušati sreću. Imali smo jednoga, koji je zavijao kao vuk. Kad se razredismo, svaki sjedne na svoj panj i puši lulu ili cigaru. Već se smrkavalo. Naš drug tuli, što ga grlo nosi. I gle ti vuka ravno k nama. Tof, tof — opali Martin i vuk se sruši. Sad vam je bilo veselja na pregršti.
— I onda ste se posvadili za kožu. Međutim, gospodo, meni ovdje zaudara po paljevini.
— I meni, ali nijesam htio prekinuti — reče Jože i ode iz sobe.
Svi smo se smijali Joži. Đuka nadoveže još druge litanije lovačke.
Pod sobom bila je štala. Čula se vika Jožina.
— Možda se što zapalilo. Lako za nesreću — reče Tone zabrinuto.
Eto Jože. Sav je uzrujan.
— Mi o vucima, a gotovo je kuća izgorila. Nesretan vaš kočijaš ostavio zapaljeni cigar kraj lišća i odlandrao. Sreća, da je dobro strpano pa je samo iz prikrajka tinjalo.
To su vam današnji sluge — grmio je Jože.

— Znadete li koju drugu iz lovačkog života? — htjede Đuka svrnuti zabavu u prijašnju kolotečinu.

Ali se Jože nije više mogao snači. Neprestano je udarao golemom šakom po stolu.

— Umirite se Jože. Samo kad je sve dobro prošlo. Nijesmo mi krivi — govorio sam.

Kad se kočijaš vratio, izgrdio ga Jože po domaću, a mi se razidosmo kao braća.

— Čast i poštenje vama gospodo. Navratite se više puta k meni. Ali više ne ćemo o vucima razgovarati. Vukova ima i među ljudima, koji bi te odmah doveli na prosjački štap.

Jelkin dvorac.

Jesenska gusta magla. Valaj zdrava za pluća. Žuto je lišće tiho opadalo. Po visoravni se bjelasa seoski put. Ne rači mi se srkati natašte tu maglu, ali me služba veže. Žutke su jatomice lijetale po strništima. To je bila moja pratnja i moja zabava.

Od kapele spušta se put strmo do svratišta, gdje ću da uzmem zajutrak, a onda u školu. Tek što uđoh u vežu, zakriješti Ela »Klanjam se«, a ja se stisnem u kutu prostrane verande. Listao sam neki njemački ilustrovani list.

Ela donese kavu. Želio sam, da odmah ode, jer mi se ne mili njezin kriještavi glas ni mješavina jezika. Ali ona popostaje u verandi, žmirka očima ispod širokih crnih obrva i maše rukama. Hoće da govori i samo čeka zgodan čas. Kad se okrenuh k njoj, reče tiho kao da odaje kakovu veliku tajnu.

— Hochwürden ten ako ostanete ovde zum Mittagessen, imat ćete pro društvo jedna frajla.

— Zar još imate gostova? Sezona je prošla.

— Nu, nu došla je ove dane wegen Nachkur.

— Bolesna? Baš će joj prijati ta magla.

— Mislim ich glaube dobila je dopustki Urlaub wegen Heirat — završi, a ustima joj preleti smiješak.

— Nije nikakovo zlo. Neka se i u ratu ženi, tko može.

Ela ođe, a ja sam promatrao kupsku dolinu, koja se kupala u magli. Samo su visoka brda stršila iz nje.

Poslije škole dođoh na ručak. Premda je u verandi bilo dosta hladno, ipak nađoh za stolom gospođicu, zaogrnutu pledom, gdje slasno jede. Kadšto je pogledavala kroz prozore. Sjedoh za svoj sto i čekam na jelo. Ela se nasmiješi i predstavi me gospođici.

Opet šutnja. Gospođica je kašljucala. Napokon zametnusmo razgovor.

— Vi ste, gospođice, prekasno došli u naš kraj.

— Divan kraj. Bila sam dosada u Primorju, a ovdje bih imala završiti svoj dopust. Ja sam inače zdrava, tek su mi živci zbog prenapornog školskog rada rastrojeni. Trebala bih po savjetu liječničkom što više mira.

— Ne kanite li dakle poduzimati šetnje?

— Bile bi mi preteške. Vidim sama brda. Ali kad dođe moj Vlatko, prošetat ćemo se polagano.

— Vi ste zaručeni — rekoh i pogledah na prsten.

— Već više godina. Ali nesretne ratne godine spriječavale su i mene i njega, te se ne povjenčasmo.

— Poslije dopusta, zar ne?

— Nešto mi je takva i Vlatko spomenuo, ako mu služba dopusti. Trebao bi još štošta prije pripraviti — zacrveni se gospođica, a oči joj planuše.

Bila je plavojka. Bujnu je kosu splela u vijenac. Lice joj je blijedo, a na jabučicama se opažaju crvene pjege. Sitnim je prstima prevrtala ubrus.

— Teško je življenje u to ratno vrijeme. Nitko ne zna, kako će se sve to svršiti — rekoh gospođici, koja je čekala, da prekinem šutnju.

— Za nas dvoje bi još nekako bilo, jer je Vlatko na sigurnom mjestu, oprošten od vojništva, ali treba urediti stan. Kad se udomimo bit će lakše.

— Ta ne treba sjajnih dvorove za dva srca.

— Mi, koji smo živjeli u idealima, a i moj je Vlatko mali pjesnik, zamišljamo si život drugačije nego obični ljudi, šverceri i liferanti.

— Da, idealiste su poput planinara, koji se uspinju na orijaška brda, puna ponora i strmina, i smatraju najvećom

srećom, kad se domognu vrhunca. Na kraju svih naših čežnja jest dragi Bog, u kom se naša duša smiruju.

– Tako sam i ja učila djecu. I kad su me one nevine očice promatrale, kako sa zanosom govorim o našem dobrom nebeskom Ocu, tada sam osjećala, kako je breme moje lako. Škola bez vjere je tortura za učitelja i učenike.

– Neka se svijet otimlje Bogu, On se opet vraća k nama, jer On jedini potpuno poznaje naše potrebe, naše boli, naše trzaje.

– I u Njemu će se čovječanstvo preporoditi, sjediniti i pobratiti – završi gospođica i zakašljuca.

II.

Bio sam u školi. Okrenuta je k suncu. Cio dan udaraju njegove zrake sad u ovu, sad u onu sobu i šeću se po dječjim glavicama. Onom dječaku s crvenom kosom najjače su sjele na glavu i on se brani rukom. A ipak voli sunce, voli toplinu.

Govorio sam o raju zemaljskomu.

Rekli bi slobodoumnici: to je priča.

Ne priča, već ideal, koji je predobri Bog čovjeku priuštio, da se po njemu, i kad bude istjeran, uzdiže nad kaljužine zemaljske.

Upravo sam svršio i tihi se uzdah vinuo iz dječjih srdaca, kad netko pokuca na vrata. Otvorih. Bila je gospođica Jelka.

– Koja sreća Vas je donijela amo među ove garavce? Pogledajte ih!

Djeca su izbuljila oči i zinula.

– Da sreća. Vlatko mi piše. Baš sad sam dignula pismo na pošti. Odlučio je, da se zahvalim na učiteljskoj službi i da se što prije, još ove jeseni, vjenčamo – govorila je naglo.

– To je lijepo. Želim najbolju sreću.

– To si i ja želim. Treba da se zajedno popnemo na sunčane vrhunce, gdje vlada mir. I baš sam noćas sanjala o dvorcu, krasnom dvorcu.

– I taj ćete dvorac nazvati Mojmir.

– Ah, Mojmir, nakon tolikih godina školske prašine i plućnih naprezanja – uzdahnula je Jelka.

Prošla je školskom sobom. Kraj prozora je ostala. Duboko se zamislila. Budućnost ju je zaokupila.

Na brežuljku je kapela sva obasjana suncem. Pozlaćena se kuglja lieska, a nad njom križ. Kraj kapele je groblje i u sjeni vide se grobni humci. Svijetlo i sjena – život i smrt.

– Lijep je vidik – reče ona, kad se i ja primakoh k prozoru – Droben steht die Kapelle . . . pjeva Uhland.

– Tako se i naš Spasitelj uzdizao na brežuljke, kad je htio ljudima važne istine objaviti. Sjetite se samo gorske besjede, tog cvijeta Njegove Božanske nauke.

Zašutjela je. Kao da je tražila način, kako da mi saopći svoju želju. Napokon se odvaži i reče ganutljivo:

– Ja sam uvijek čeznula, da se vjenčam ne u kakvoj gradskoj crkvi, već u kojoj čednoj, tihoj seoskoj kapeli.

– Ta Vam se želja može da ispuni.

– Zbilja? Je li moguće? – pljesnu rukama, a djeca se ozru na nju.

– Možete se, ako odlučite, i u ovoj kapeli delegacijom vlastitog župnika vjenčati, samo treba da donesete potrebne potvrdnice, svoje i Vlatkove.

– Divno. Javit ću još danas Vlatku. On će biti zacijelo s tim sporazuman, jer i on izbjegava buku i izvanjski sjaj.

Djeca su počela žamoriti. Ona se stala ispričavati, što je smetala obuku. Pogladila je djeci glave, a u ulegnutim joj se očima zrcalila suza. Kao da je prosila oproštenje, što će se doskora posve rastati sa školom.

– Vidite, kako se sve mijenja. Došla sam iz one ravne Slavonije u ove brdine. Tražila sam pravi cilj života u školskom radu i bila sam sretna, kad sam ga mogla djeci protumačiti. Pratila me je misao na Onoga, što tamo visi – i pokaše križ na zidu.

– Da, po križu k svijetlu, piše Toma Kempenac.

– Dječice, dobra budite i slušajte rado – reče i ode zahvaljujući se na prijaznosti.

III.

Svi Sveti su. Okupljahu me čuvstva. Kao da se gle nebo otvara i predstavlja ljudima svoje sretnike u blaženoj vječnosti. A mi smo od njih još tako daleko, daleko . . .

Kroz rešetke prozora, kao iz tamnice, gledam u bijeli dan na cestu. Prvi je izišao iz kuće susjed Toma. Raskrečio je noge, turio ruke u džepove i uz dimove lulice mjerio seoce uzduž i poprijeko.

Iza mačaka i pasa eto i djece u boljim odjećama. Prizivaju se i fućkaju.

Uto dojuri kočija. Psi zalaju. Djeca se osula oko konja. Promatraju ormu, uzde, bič . . .

– Zašto su konjima podrezani repovi? – dobaci jedan dječak poskakujući.

– Što ne znaš, gospodski su – dometne drugi.

– Podrezat ću vam vaše jezike – srdi se kočijaš i tjera ih od konja, a oni se začas opet vraćaju, kao muhe na med.

Kočijom dođoše Vlatko i Jelka, da obave Sv. Ispovijed i primu Presv. Pričest.

Kad se vratiše iz crkve, dođoše k meni na zajutrak.

Odmah ih pozdravim stihovima: »Ide četa Višnjeg Boga puna . . .« a Vlatko uzme recitovati: »Oltar mu je divno podnebesje . . .«

– Dakle poslije podne – reče Jelka sva zažarena u licu.

– Da, doći ću u kapelu.

– Ispunit će mi se davna želja.

– I moja, Jelko – klikne veselo Vlatko.

Narod se prikupljao i s brda i dolina. Popostaju muževi, rukuju se i glasno pozdravljaju. Žene si i djevojke pripovijedaju doživljaje i hihoću. Djeca skakuću oko njih kao pilići.

Iza rešetki sjedim i razmatram, kako da što bolje proniknem osam blaženstva, kojima je Hrist obdario svijet i po kojima se svijet približava k njemu. Kako da to objasnim narodu, koga je ratno bjesnilo otrgnulo od te toli uzvišene nauke? A ipak, ipak nebo zove i vapi za nama, novim svojim baštinicima . . .

IV.

Poslije podne je dunuo hladan vjetar i rastjeravao oblake. Još je posljednje lišće treperilo na prastaroj lipi. Slabe ga petljike drže . . . Stare grane već su posagnjile i škriplju, kad u njih jače dune . . .

Mene to sjeća smrti, a djeca se vrzu oko zvonika i zamotavaju konop. Kadšto brenca to preostalo ratno zvonce. Uzrujava me ta dječja nestašnost, a zvonar ih šibom lovi oko crkve.

Prije i poslije večernjice redaju se duge, duge molitve za pokojnike. Narod ih je nabrojio Bog zna od kojeg roda i koljena . . .

– Molim, upišite i toga i onu – plačljivo govori neka zgrbljena starica.

Blaženi milosrdni . . . pomislih, a opet mi se žuri na vjenčanje.

Dospio sam ipak u pravo doba.

Vlatko i Jelka kleče pred oltarom sv. Ante.

Zapadno je sunce ljubilo Jelkin veo.

Nitko nije o tome znao, pa je kapela prazna. Tek pred noć doći će narod na groblje s vijencima i svjećicama.

– Ljubim, ljubim – dahnuše obadvoje.

Muž i žena . . . Nova epoha života . . . .

Večernje je rumenilo prodiralo kraj rastrganih oblaka i iz njih činilo nova ognjena brda, kad su silazili s brežuljka. Oh, kad bi bio slikar!

Odazvah se njihovu pozivu, kad sam dovršio svoj časoslov.

Grobljem vrvio svijet. Sveta ozbiljnost čita im se na licu. Polažu se vijenci i zapaljuju svjećice. Uzdisaji lete od groba do groba. U sredini je groblja križ i s njega Isus kao da govori tihim glasom: »Ja sam uskrsnuće i život, tko u mene vjeruje, sve ako i umre, živjet će i ne će umrijeti uvijeke«. Ne plači narode! govorio sam blagosivljaći groblje.

Obuzet sam bio tim mislima i osjećajima, kad li me prekinu Ela, koja je preuzela dužnost domaćice kod svadbe.

– Tu su u salonu. Ist gefällig – pokaže mi vrata.

Vlatko je bio razdragan. Neprestano je pjevao.

Pećica švedskog sistema sva je užarena.

Poslije redovnih nazdravica, kojima je gospođa Jelka srdačno pljeskala, prešao je razgovor na narodnu pjesmu i običaje.

– Ne kiti se uvijek tuđim perjem – bockala ga je Jelka. – Improviziraj bar štogod! Prodiči se!

Vlatko se nije dao smesti. Opet se vraćao k narodnoj pjesmi:

Dva su borau poredo rasla
A med njima tankovita jela,
To ne bila dva bora zelena,
Već to bila dva brata rođena
A med njima sestrica Jelica.

– Vi ste – rekoh Vlatku – zacijelo lijepo uredili stan u Zagrebu. Gospođa Jelka se veselila tome.

– Krasno, vjerujte. Nadam se, da će Jelka biti zadovoljna.

– Da, pravi dvorac na Pantovčaku. Možda ne zaostaje ni za onim, o kome sam sanjala – dometne Jelka.

– Vidjet ćeš, da istinu govorim. Imam ja mnogo ukusa.

– No, jeste li vi nas dobro vjenčali? – klikne ona.

– Sasvim po propisu.

– Mi nijesmo prisizali. Dakle ne vrijedi ženidba.

– Nema prisege u našem obredniku.

– Onda se možemo i rastati – našali se Vlatko.

– Ne, ne, ne ćemo. Ne dam ja – naglasi Jelka.

– Privola je tu. Jeste li čuli svjedoci? – rekoh.

– Čuli smo na oba uha. Ne znamo, tko je glasnije rekao »Ljubim«.

Tako se ređale pjesme i šale. Vrijeme je odmicalo, a čas se odlasku vlaka približavao. Jelka se spremi na put. Skupiše kovčege na kočiju. Sjedoše i uz poklike poleti kočija prema stanici.

V.

Noć je dosta tamna. Nekoliko se zvjezdica otimlje crnom plaštu oblaka. Prije nu se sakriju zatrepere.

Električna mi sjevalica rasvjetljuje put.

Sâm sam samcat u toj tajanstvenoj noći.

Na groblju dogorijevaju svijeće.

Na svakoj kući gledam po koji prozor osvijetljen »luminom«, u komu žižak plamsa.

Narod spava. Dosta se sjećao cijele večeri svojih milih pokojnika.

Samo zvonce cinka, kao da dozivlje duše.

Sjevalica je ugasnula. Ponestalo struje. Ja tapkam štapom.

Iza brijega čuje se štropot željezničkih kola. Jelka se vozi. O, kako čezne za životom ..... Cijelo veče nije ni jednom zakašljala. Možda će se ipak oporaviti, kad zamijeni školu svojim dvorcem ...

Vjetar je s brijega nosio suho lišće. Kotrlja se i tihano zuji. Mislio bi, da je još daleko gore, a evo ga već ovdje. Šušti mi kraj nogu .... Dune iznova. Sad je opet preletjelo cestu, te se spušta u dolinu. Tamo u onom šikarju smiruje se i staloži. Za koji dan pobrat će ga u koševe za meki nastir blagu.

I to je cilj njegova života ...

Dok je s proljeća bilo kao baršun mekano, sa svih su strana pjevale ptice u čast njegove mladosti, a sada, kad je povenulo i požutjelo, nema mu više života ni radosti i samo si pjeva smrtno opijelo.

I na mom je prozoru »lumin«. Dušica je još u njem cijela. Ali je ulja ponestalo. Kad je došla do vode, stane pucketati, boriti se za život. Prevrnula se i ugasnula.

Pokoj vječni daruj im Gospode i svjetlost vječna svjetila im – uzdahnuh i zaklopih umorne vjeđe.

VI.

Proljeće je, o, kako divno proljeće! Na poljima se puši izorana zemlja. Ševe se ponosno dižu u vis, tamo dršću cijelim tijelom i glasom, raduju se svome životu i Onome, koji im ga je dao.

I posljednje se zrno krumpira bacilo u zemlju. Po svim kutovima traži narod hranu, a nema je . . .

Tumarao sam ulicama bijelog Zagreba. Po teškom me je hodu i po kišobranu ispod pazuha mogao gradski svijet prepoznati, da sam provincijalac.

Došao sam tražiti hranu za narod.

Što se u duši tog brižnog i pustopašnog svijeta vâlja? Tko to da shvati i pronikne?

Tramvaji šume. Auta tule. Ljudi se giblju kao mravi u mravinjaku.

Kad rijetko dođem iz svoje tišine u tu vrevu, zaboravljam i pošto sam došao i što ću prije da obavim. Pogledavam u notes i u njemu tražim Arijadninu nit, koja će me izvesti iz tog labirinta.

Stajah kod Kačićeva spomenika, kadno me netko udari po ramenu. Okrenuh se. Vlatko.

– Što Vi ovdje? – brzo će.

– Planine ištu zaire. Krumpir ode u sjeme.

– A što, ako i ovdje uzmanjka?

– Nešto će se ipak naći, da se praznoruk kući ne vratim. A kako Vi?

– Samotujem kao i vrabac na pustom strništu.

– Ta nije vam tako zlo.

– Nije ni dobro.

– Kako vaš dvorac? Kako vaša gospođa Jelka?

– Dvorac opustio, a ona umrla – reče tužno.

– Je li moguće? Nadao sam se, da će ozdraviti.

– Ah, nije tu bilo zdravlja ni života. Tješili su je liječnici s »lungenspickatarom«, a to je bila nemila sušica. Dala je školi svoj život, a sebi iskopala podzemni dvorac na Mirogoju.

– Je li teško umirala?

– Borila se, otimala se, a kad su joj sile smalaksale, predala se posve u volju Božju i spokojno preminula.

Ne htjedoh ga više pitati. Pozdravimo se i raziđosmo. Bilo je ravno podne.

Sa zvonika sv. Kralja zabruji zvono.

Iza molitve razmišljao sam o životu i njegovoj prolaznosti. Kad si umišljaš, da si na tom trkalištu dostigao metu, opet te nešto od nje krene. Naprežeš svoje duševne sile, da si obezbijediš ovaj život, a smrt kao tat dolazi i odnese sve, što je zemaljsko. Ostaje samo duša sa svojim neprestanim usklikom: dalje, dalje, u vječnost, k Bogu, izvoru i svrsi čovječoj!

A da li taj narod, što se oko mene vrze i turka, to tako shvaća kao ja? Nije li za mnoge od njih sav život samo trgovina tijela i duše? Gle, kako brzaju, a bez pravog i jedino potrebitog cilja . . .

Č L A N C I

† O. Fra Jerko Vladić,
franjevac u Šćitu-Rami (u Bosni).

Urežnjaci[1] iz Rame.

Pišući god. 1881. »Uspomene o Rami«, mnogo mi je koješta važno izostalo, što je imalo doći u onu monografiju, da bude potpunija i svjetlija slika prošlosti ovog kraja. Uzrok je tome bio, što sam na brzu ruku radio na onoj knjižici, jer su neki prijatelji htjeli, da što prije dođu na svijet uspomene o onom u franjevačkoj povijesti dosta znamenitom manastiru, i kobima, koje su ga snalazile. Očekivali su, da je Rama franjevačko sijelo i da franjevci imadu pravo tude nanovo podići samostan. K tome sam još bio tjelesno slab, ter nijesam svojih bilježaka i sastavaka mogao da na čisto prepisujem, nego su mi u tome drugi pomagali. Stoga se ondje uvuklo i nekih griješaka, pa je djelce izašlo nepotpuno i manjkavo, a na mjestima i neispravno; što sam sve imao nakanu vremenom popraviti i dopuniti pouzdanijim vijestima i izvorima, kad priberem novih podataka iz onih mjesta, gdje sam mislio, da bi se što moglo naći.

I dok sam se time nuzgredno samo bavio, bio sam dosta pometan drugim prečim zvaničnim poslovima. Očekivao sam, ne će li se naći koja mlađa i od mene vrsnija, svježija sila, da moje nedostatke nadopuni i griješke ispravi; ali to čekajući stiže me i starost, a ta se sila ne javi. Pa da ne ostane u prahu i mišima za glodanje ono, što sam pribrao i

---

[1] Urežnjaci se kod nas zovu oni kratki konci od osnove kod tkala, kada se već otka platno i odrežu se od platna, ter većinom služe za krpljenje.

do čeg sam mogao doći, pretražujući od god. 1885. arhive u Sinju, Šibeniku[1] i Fojnici, evo se pod stare dane odvažih, dok još ruka nije smalaksala i pamet izdala, da ovo turim u javnost, ne sebi u pohvalu, nego drugim u korist i na znanje, osobito domaćim, neka nijesu stranci u svojoj domovini. U to ime: Bože pomozi!

I. Seoba.

U knjizi »Uspomene o Rami i ramskom samostanu« na strani 25. sam dokazao, da je već godine 1493. opstajao samostan u Rami[2] i da je Rama bila kustodija ili pokrajina bosanske prostrane vikarije. I kano kustodija je imala svoje prostrano i opsežno područje u Bosni i čak do u donju Hercegovinu (Sodoniko). A jer je već davno (odmah iza ulaza Turaka u Bosnu) bilo nestalo glamočke kustodije, to je i ovaj kraj sada bio područje ramskog manastira, kano i nešto prostora u Dalmaciji oko rijeke Cetine, čak do rijeke Krke, graničeći s područjem manastira Visovca na Krci, koje je od svoje strane obuhvatalo cijele ravne Kotare, čak do u Liku[3].

Ramskom su dakle manastiru pripadale župe: Glamoč, Livno, Skoplje, Duvno, Rakitno i Kupres[4], za koji se historijski ne može dokazati, jer tih godina na Kupresu nije bilo gotovo nikakvih stalnih stanovnika.

---

[1] Tu su mi na ruku išli sada već pokojni oci fra Ivan Marković i fra Stjepan Zlatović. Bog im dao vječni pokoj!

[2] A kada je osnovan i podignut, niti meni pošlo za rukom doznati, niti ikojem drugom povjesničaru. Možda će i to komegod poći za rukom.

[3] Pavao Vitezović Rihter u svom spisu »Responsio postulata.. Dno Aloysio Ferdinando... Marsiljio... 1699.« Rami stavlja ove granice: Primorskoj Hrvatskoj pripada nadalje Rama prozvana po rijeci istoga imena, a dopirala je do Neretve i do bosanskih gora na istoku, na sjeveru pak i zapadu do župa Hlivanjske i Cetinjske, pa onda do same rijeke Cetine i mora. Rama je prije bila oblast Neretljana, kojoj su još pripadali otoci. Brač, Hvar i Korčula, poslije u vlasti Omišana zajedno sa makarskim Primorjem ili Krajinom. (Vjekoslav Klaić, Život i djela Pavla Vitezovića str. 134.) A u eligiji se isti Vitezović — u osobi Hrvatske — jada nad učinjenim mirom s Turčinom, pa želi da drugiput, kad dođe Marsilji, da povrati Bosnu, Srijemsko polje pa i slobodnu Ramu svome kralju. (Ondje str. 139).

[4] Dr. Fr. Ivan Marković: »Sinj i njegovo slavlje«, Zagreb 1888. str. 25.

Držim, da je pogrješka i istorijska neispravnost, što naši šematizmi označuju godinu 1666. kao postanak župe Kupres, jerbo je nema ni u popisu župa od godine 1708. o. fra Ivana de Vietri, ni u onim biskupa o. fra Pavla Dragićevića od godine 1741. i od godine 1744., niti u onom od god. 1762. (Vidi: Batinić, »Franjevački samostan u Fojnici«, Zagreb, 1913., str. 163.–165.). O. fr. Ante Ćorić (Seraf. Perivoj od god. 1908. br. 7. str. 103.) veli, da je god. 1737. 12./VI. Skoplje jedna župa s Kupresom, a da je god. 1755. na Kupresu postao stalni župnik. — Toga ne možemo vjerovati, jer toga ne kaže onaj popis biskupa Dragićevića iz godine 1762., nego ga nalazimo stopram u popisu biskupa Ilijića iz godine 1798.; ali bismo rekli, da još nije bila prava župa, nego ekspozitura; jer u zapisniku misâ, govorenih za puk, piše god. 1802. o. fr. Andrija Sunarić: »Hic coepi Ego fr. Andreas Sunarich primus parochus hujus Parochiae de Cupris Celebrare die 17. Julii 1802.« — A matice su se počele pisati 1777., te je tada i postala zasebna župa ili bolje rekavši: mjesna kapelanija.

Stara je predaja, da u Kupresu nije do nedavna bilo stalnih stanovnika, nego da su Duvnjacima ondje bili ljetni stanovi, ispasišta, katuni, savardaci, gdje su imali svoje ljetne kolibe, pasli svoju marvu, kupili smôk, ko što sada Hercegovci po tako zvanoj Kopčevini na Poljima, Ljubuši i t. d., a na jesen se opet vraćali u Duvno na ziminu. A kad se narod pomnožao, neki su se ondje stalno nastanili. To nam svjedoči jednolična nošnja, kroj odijela, fizionomija i način gradnje kuća.

Ovo nam potvrđuje i onaj popis iz godine 1762., u kome je stanovništvo Duvna od godine 1744. s 3801 duše spalo na 2771 dušu u spomenutoj godini 1762., dakle manje za 1030 duša; a kroz to se vrijeme na Kupresu nešto narodilo, a nešto jamačno i od drugda naselilo, te je narastao broj katoličkog pučanstva na 1674 duše, ko što svjedoči onaj popis godine 1798.

Možebit je o. Markoviću umaklo pod pero i nehotice, da napiše, kako je i Kupres župa, koja spada Rami, čega nema ni u sinjskom Arhivu, koji kaže: »Onda — 1687. — ovi Manastir (Rama) držaše župe u Bosni i u Dalmaciji. U Bosni: Skopje, Ramu, Duvno i Livno. U Dalmaciji svu Ce-

tinu (dakle sve do Omiša uključivo) i sve Zagorje do vode Krke[1])«.

Prema ovom bi se moglo držati, da su ramski fratri u Dalmaciji imali i stalnih svojih stanova, kao što su ih imali i u Bosni, jerbo je i od Livna i od Duvna velika udaljenost i do Cetine, a kamo li ne i preko nje do Krke, ali o tom nemamo nigdje ništa napisana, niti kakovih znakova u dokaz tomu, a o. Zlatović veli: »Prije seobe fratara iz Rame mnogi su se kršćani iz njihovih župa naselili u Dalmaciji u Ogorju i Zagori, gdje je bila visovačka župa Zmijino. Ove su naseljenike pohađali redovnici ramskog manastira, jer još nijesu zakonito ograničene župe, niti je bilo župskih crkava, a teško da je bila gdje stalna župnikova kuća, nego su išli od mjesta do mjesta, ko misijonari i obavljali župničku službu[2]).«

Istorijska je istina, da je upadu dalmatinskih četa u južnu Bosnu dao povoda rat Mlečana s Turčinom za mjesta oko Neretve i dalje uz more onamo do Kotora. »Kad je general Jeronim Kornaro krenuo s vojskom u Ercegnovi, naredio je kotarskim serdarima, da dignu sve krajine i udare u turske pokrajine, da se amo zabave obranom svojih mjesta i ne dođu u pomoć opsjednutoj tvrđavi. Krajine i onako željne rata, da se Turcima osvete, listom se digoše na dušmane, tako, da serdar Stojan nabroji pod svojimi barjaci 8000 krajišnika, s kojima prodre u Bosnu, porobi sela i popali odžake oko Livna, Glamoča, Rame i Duvna, te sa sitnim plijenom i sužnjima, konjima i volovima mirno se krajine povratiše u svoja kućišta[3])«.

Kako rekosmo, samo je ovo istorijska istina, na koju je narodna pjesma, mašta i predaja još mnogo koješta nadovezala, što nije istorijski pouzdano, ko što da su Krajine udarile i na Skopje i gornje i donje, Kupres i t. d., a lasno je vjerovati, da su neke dalmatinske čete u to vrijeme Turke zabavile na srednjoj i donjoj Neretvi.

Istorijska je istina, da je Stojan Janković sa svojim četama došao u Ramu, što nam kaže sinjski ljetopisac o. fra

[1]) Archivium Convetus olim s. Petri Ramae in Bosna nunc autem S. Mariae in coelum assumptae Signi in Dalmatio MDCCLVI.

[2]) Franovci i puk u Dalmaciji str. 144—145.

[3]) Zlatović ondje str. 152. — Marković ondje str. 21.

Petar Filipović, starinom po ocu i majci Ramljak, rođen na Ogorju godine 1703. »Taman, kad je zadnjiput ramski samostan dopremljen, dođe Stojan Janković i dovede fratre. Onda ovi manastir držaše župe u Bosni i u Dalmaciji[1]). U Bosni Skopje, Ramu, Duvno i Livno. U Dalmaciji svu Cetinu i sve Zagorje do vode Krke«.

»Onda u ovom Manastiru sv. Petra nahođaše se slijedeća obitol fratara od kojih i ja posli mnoge sam poznavao: O. fra Stipan Matić[2]) gvardijan, o. fra Pavo Vučković, fra Andrija Peratović, rečeni Ripcanin (umro 1704. in ignoto loco), o. fra Ivan Mihaljić († u Šibeniku 2. VIII. 1709.), o. fra Marko Bura, o. fra Šimun Cvitković (ovo je obitelj i danas u Sovičini), o. fra Jure Nakić, o. fra Jakov Pavlinović (ljetopisac kaže, da ga je ovaj krstio na Ogorju god. 1703.), o. fra Franjo Antunović, o. fra Brno Sovićanin, o. fra Antun Pletikosić († u Sinju 24. IX. 1729.) zvani Bučica, o. fra Lovro Jazičić, o. fra Stipan Vučemilović (ovaj pogibe u ratu s Turcima braneć Otoku na Cetini 28. IX. god. 1715), o. fra Lovro Marković († u Sinju 14. VIII. 1709.), o. fra. Mijo Buljan, o. fra Ivan Bešlić rečeni Ciesik († u Sinju 13. XII. 1715.), o. fra Šimun Filipović († u Spljetu 7. VI. 1717.), o. fra Grgo Čović, fra Luka Vukasović, đakklerik, fra Matija Ivanović, lajk.[3]) Bilo ih je još, ali se od svih ne spominjem. Svi ovi sa Stojanom Jankovićem i s narodom uskočiše u Cetinu takoder i neki kapelani-župnici odmah, a neki poslije s narodom«. Ovako sinjski ljetopisac, a kasnije povjesničari to raspredoše, osnovaše i otkaše na dugo i široko, nagađajući i ističući mišljenja i vjerodostojnosti, da je Rama napokon bila gotovo ispražnjena, da u njoj od katolika niko nije ostao, da je ostala pusta i gluha, da se tu nije ni Sveta Misa govorila, niti se Svetotajstva dijelila, niti

[1]) Po ovom bi se dalo zaključiti, da je u Dalmaciji bilo pravih župa, prem ih ljetopisac ne označuje po imenu.

[2]) Ovaj je bio rodom iz sela Žrnovne, koje sada narod zove Ženovnica ili Žrnovnica, odmah uz selo Kopčiće, te je Ženovnica i Kopčići jedno isto selo. On je i u redovnike obučen ovdje u Rami god. 1668. na 25. siječnja s fra Ivom Mihaljićem iz Livna, fra Ilijom iz Ploče (selo ove župe), Antonom Markovićem iz Duvna i Mijom Kujundžićem iz Livna, Tomom iz Duvna (Liber votorum u Fojnici).

[3]) U sve dvadeset i jedan. O. Franjo Sudić kaže, da je god. 1679. u ovom samostanu i njegovu području bilo do trideset redovnika. (Pastor bonus. pag. 58.)

je ikakova znaka bilo od kršćanstva, naročito, kad čitamo: »Nagovoriše (fratri) vas narod naokolo, da pokupi svak sve što ima, ter s pokućstvom, volovima i konjima i što tko može ponijeti i povesti, da bježe u Cetinu, kamo će do malo i oni prispiti. Narod posluša svoje duhovnike, te veće stotine obitola siđe u Cetinu. Tako i redovnici pokupiše sve iz crkve i samostana, što se god moglo nositi i goniti i namah praćeni od serdara i krajina dođoše pod Sinj«.[1] Dočim o. Marković veli: »Naprtiše na konje ono ruha sakrištije i prateži druge vrlo malo, a ostalo vojska popade, razjagmi i odnese.«[2]

O. Marković veli, da je iz samog Duvna pošlo u Dalmaciju 400 kuća kršćanskih, ne brojeći mnoge druge, što se od Rame i Livna njima pridružiše.[3] A o. Zlatović navodi, da je u svemu u Dalmaciju uskočilo 36 fratara, 150 »obitola«, 3.000 duša, a da je svega puka, što ga prevedoše ramski Franovci, po svjedočanstvu generala Kornara i po izvješću o. Vučkovića bilo ukupno 5.000[4].

Iz toga bi se moglo zaključiti, da ni u Rami, ni u Duvnu, ni u Livnu nije gotovo niko ostao, što se kaže od katoličkog uha. To ipak ne će biti istina. A to ćemo gledati da razbistrimo, razjasnimo i dokumentima dokažemo.

II. Nakon seobe.

Istorijski je dokazano, da su fratri iz Rame odselili god. 1687. i slijedeće god. 1688. da je seoba dokrajčena. A jer

[1] Zlatović ondje str. 153.

[2] »Sinj i njegovo slavlje« str. 23., gdje u notici veli: »Još nam se poteže koji komad crkvenoga ruha, što onda fratri donesoše iz Rame; ali dvoumim, da li su odanle paramente i dalmatike, što ramskim zovemo. Imamo međutim jedan mali kalež od srebra pozlaćen, koji je istinito iz Rame donesen, a učinjen je god. 1402. Imamo i jednu staru kovbku (piksidu) od srebra pozlaćenu Ozdo je urezan bosanicom ovaj natpis: »Ovo je zadužbina Ivana Radića iz Miša« (sic). Da nije htjelo reči: »Omiša«? Godine nema«. — Kako se iz ove bilješke vidi, o. Marković drži, da je i Omiš spadao u ramsko područje; dočim se vara, da bi ondje imalo stajati »Omiš«, nego je posve pravilno napisano »iz Miša«, sela današnje vidoške župe u livanjskom polju.

[3] Ondje strana 25.

[4] Franovci i puk strana 154.

je tada bio saobraćaj vrlo težak i slab, stoga kad je neko čuo za ovaj slučaj, mislio je, da se tada i dogodio; te je prema tome i označena i godina slučaja. Tako je označena u starijem Nekrologu manastira sv. Ive u Sutjeskoj, da je ramski manastir opustošen god. 1695. dne 30. lipnja,[1] da su razbojnici više redovnika poubili. Dočim se pouzdano znade da tada nije manastir više opstojao.

A o. Stjepan Margitić u svom ljetopisu veli: »1689. poslaše ramski fratri po vojsku u Cetinu, koja došav porobi Ramu i fratri uskočiše i Manastir užegoše. Ljudih u to vrime malo uskoči. I kad užegoše crkvu, diže se iz onog ognja golema svitlost i ode na nebesa i to vidiše mnoga čeljad, ali malo posli zlom smrću pomriše i fratri i arambaše koji užegoše.«[2]

Ovo nam je prvo svjedočanstvo, da nije sav narod iz Rame, a dosljedno ni iz Duvna, ni iz Livna uskočio u Dalmaciju. Nego nam se čudno čini, što ovaj ljetopis spomenuti slučaj stavlja u god. 1689. Jer on u istom ljetopisu malo naprijed veli: »1688. ja bijah Gvardijan«, a tada pripovijeda neki slučaj u Jajcu s nekom izgubljenom djevojkom itd. Ko gvardijanu fojničkog manastira imao mu je biti poznat dug ramskih fratara Kasum spahiji Kasapoviću. Dug mu je donekle isplaćen turske godine 1098., koja odgovara našoj godini 1687., upravo onoj, kada su ramski fratri umakli u Dalmaciju.

Isti ljetopisac pod godinom 1690. pripovijeda, da je tih godina bilo različitih Božjih bičeva i pokaranja. Među ostalim, da je u Bosni bila i kuga, za koju piše: »Pomori kuga, i ljudi govore, da ništo hodaše noseći strile, i to Turci drže, da je istina, ali nije drugo nego vrazi, od kojih da se oslobode Turci čine čaratanja; ali nije druge likarije, nego Svete Mise, molitve i postovi. U Rami se svi kršćani pripraviše da prime Sv. Sakramente po ruke moje. Misu bi im govorio na Gmićih,[3] kod Petrove kuće[4] u potoku, gdi bi kužnici

[1] Die 30. juni 1695. Ramae plures fratres a latronibus occisi, et paulo post ipse Conventus desolatus.

[2] Valjda cilja na gvardijana Matića, za kog kaže predaja, da je poludio, a ne zna se kako je svršio, niti ga ima zapisana u našem Nekrologiju, ko što nema ni mnogih drugih, koji su umakli, a zna im se za imena.

[3] Ovo je selo odmah uz grad Prozor, jedva četvrt sata udaljeno od Prozora, za koji kaže Atanasije Gjorgjić u opisu svog putovanja kroz Bosnu god. 1626., da je bio opasan zidom, da u njem imade dviesta kuća. (Vidi Batinić »Nekoliko priloga« strana 65.)

hodili, ter bi ih ispovidao, al jurve bijaše se sve pomišalo kakonoti uz kugu, neće jedno drugome kazat, da je kužnik. Biaše u Prozoru jedan Turčin pribolio kugu, ovi izađe u veče obaći polje, al mu prid kućom sjedi jedna mrnjava djevojčetina, koja ga uhvativ uzjaši. Molio ju svakako, al ne će da ga pusti, nego reče mu, da ju nosi na Gmiće. To čudo vidi i žena i dica onog Turčina, nikako ne smide nego ju ponese, a kad bi blizu gdi se Misa govori, reče mu: stani, nejdi gori! Odgovori Turčin: zašto? Nejdi gori blizu smo. Pita Turčin, zašto me zamuči? Odgovori ona napast: Tuda hoda ona fratrina i govori Misu, ne smijem tamo. Onda ga sjaši pak je nesta, a to se proglasi po svemu onomu vialetu i zašto, jerbo u onomu selu ne umrije niko od kuge, niti se otrova, navališe isti, da se govori Misa svuda i otajno postiše ponedeljak svetomu Roku i sada Misu govorismo[1] i vrlo malo onda pomori, ali sanjahu svi da hodi kuga, nego sam teško dao razumiti, da je ovo đavolski način i da i je Bog po kriposti sv. Mise sačuvao. Kuga proide, a ja ođo u Fojnicu, ali posla po me Arslanbeg Kopčić, a kad doido, reče: imam jednu oporuku na duši, imao sam momka krstjanina i umrije od kuge i reko mi je za života, da od njegova najma ukopam ga u groblju krstjanskomu i da mu usadim križ od kamena i ogradim grob i to sam sve učinio, ali je još reko da mu činim reć Misu na grobu i da mu dadem kantane Mise, zato te molim otiđi učini mu otar više glave i reci mu Misu i dade mi Mise govoreći, neka znaš fra Stipane, neka njegova ništa pri meni ne ostane, i to zabilježi(h) za pogrdu oni(h) krstjanah koi su nepojmljivi izvršiti oporuke njihovih mrtvih«.

Ovako naš ljetopisac, koji kano očevidac među drugim stvarima kaže, da iz Rame nije mnogo naroda otišlo u Dalmaciju, a kamo li, da su fratri nagovorili vas narod naokolo, da pokupi sve što ima i da prtlja u Dalmaciju. Nama se čini, da to nije ni moglo biti, jer se dalmatinske čete nijesu mogle dugo držati u Rami, dok se to narodu javi i dok se on spremi i poprtlja sve svoje. Nego najvjerovatnije, da su samo neki u blizini manastira, videći,

[1]) Ovo je obitelj Petrovića, od koje se sad neki zovu Dedići, neki Barišići, neki Ćurići, neki Dolići, a nijedni se već ne pišu Petrovići.

[1]) Vidi se, da nije bio sam, nego da je još koji misnik bio s njime.

da im pastiri odilaze, i oni im se pridružili i to zacijelo siromašniji i koja osamljena udovica, ko što je bila Dorotija, majka o. fra Jeronima Filipovića. A nije iz Rame ni moglo otići »veće obitola«, jer ih ovdje nije ni bilo na stotine. Godine 1655. biskup fra Marijan Maravić kaže, da je u njegovoj biskupiji manastir sv. Petra u Rami najskrajnji i da služi malobrojne kršćane u okolici manastira, gdje je 600 kršćanskih duša, a kuća i obitelji samo šezdeset.[1]) Nije moguće, da bi se žiteljstvo u 12 godina pomnožalo za stotine obitelji i da su stotine otišle i opet ih dosta ostalo, kako to bilježi ljetopisac Margitić, koji je ovamo došao nakon tri godine iza seobe fratara iz Rame.

Pa kao što nije ispravno za Ramu, ne će biti ispravno ni za Duvno, ni za Livno, da je silni narod uskočio iz ovih mjesta u Dalmaciju. Ovoga ne tvrdimo istom onako, što no se kaže, od klipa, nego na osnovi istorijskih pisanih bilježaka.

Nakon dvadeset godina po seobi naroda iz Bosne u Dalmaciju (god. 1708.) dođe u Bosnu povjerenik vrhovnog starješine reda, o. Ivan Krstitelj de Vietri, koji kaže, da je našao u Rami malo katoličkih obitelji razasutih po raznim mjestima (a nije ih mnogo bilo ni prije seobe) i da ih služi o. Bariša Ivanović. U Duvnu, da ima katolika u pet sela, ali malo, i da im je župnik o. Bernardin Dobretić (žalibože nijednog ovog nema u našemu nekrologiju). U Livnu, velikom mjestu, da ima sedam rastrkanih sela i da tude služe dva misnika.[2])

Iz ovog izvješća povjerenikova vidimo, da mi po drugim županama, odakle nije narod odselio, nije bilo brojno žiteljstvo. Tako n. pr. kaže, da je u Travniku bilo malo obitelji, u Fojnici malo sela. Motike imale su samo dva sela, Jajce dva sela i Banja Luka 5 sela. A nije se ni čuditi ovom niskom broju pučanstva, kada se sjetimo onih nevoljnih vremena poslije bečkog rata, kome su se pridružile gotovo sve druge nevolje i to upravo prije seobe fratara i naroda iz Rame, ko što piše naš povjesničar: »Godine 1686. zavlada strašan glad po svoj Bosni tako, da su franjevci i narod jeli kruh od kore

[1]) Fermendžin Acta Bosnae str. 478. A biskup Benlić u svom izvješću ad limina 1675. veli, da u Rami ima katoličkih duša 860. (»Uspomene o Rami« str. 55. u notici.)

[2]) Batinić: Nekoliko priloga, str. 17.

(borove), razno korijenje i trave, a prodavali sa sebe odjeću, da kupe komad kruha, te su mnogi na dan od ovog biča umirali«.[1] Možemo pouzdano reći, da ova bijeda, nevolja i bič ni Rame nijesu poštedjeli, te da možda broj pučanstva nije dosegao ni onog broja iz god. 1675., a kamo li da se pomnožao na stotine obitelji. A iz istog izvješća vidimo, da nijesu obilnije selima bile ni one župe, u kojima su bili ramski, duvanjski i livanjski odseljenici. Tako n. pr. kaže, da Sinj imade malo sela oko crkve i manastira, Turjaci tri sela, Deceno (valjda Dicmo) sedam sela, ali malo obitelji, Prugovo četiri sela, Brštanovo pet sela, Ogorje tri sela i t. d.

Pouzdano se znade, da se na ramsku župu od najstarijih vremena spadala sela: Proslap, Orašac, Ženovnica (današnji Kopčići), Varvara (Vrh=Rama), Rumboci (Rudiboci), Jaklići, Ripci, Podbor, Ploča, Kovačpolje, Gmići, Doljani, Sovići, a bez sumnje i katolički Triješćani, gdje nigda nije bilo ni jednog do danas muslimana, nego sami katolici, kojima je najglavniji posao obrađivanje vinograda, koje oni zovu »trsje« (pa da su zato bili prozvani »Trsjani«, što se poslije izleglo u »Trišćani« i »Triješćani«). Odavle je fojnički manastir god. 1724. kupio 7.360 oka vina za 35.500 jaspri. (Fojnički arhiv, u mene prijepis). Kasnije su se naseljivala druga mjesta tako, da je ramska župa god. 1781. imala katoličkih obitelji u selima: Proslap, Orašac, Sovići, Doljani, Triješćani, Donja Vast, Ošljani, Dobroša, Uzdo, Naukovići,[2] Krči (sjeverno od Prozora), Borovnica (južno od Prozora), Prozor, Gmići, Boići (današnji Družinovići), Šlimac, Lapsunj, Jaklići, Rumboci, Varvara, Ženovnica, Kovačpolje, Zvirnjača, Knežići, Kozo, Sopot, Podbor, Ploča, Šerinpotok, ukupno 29 sela, ko što svjedoče matice krštenih i pokojnih ove župe iz te godine. Kad bi bila istina ono što o. de Vietri napisa o Rami, da je bilo u njoj malo obitelji u raznim mjestima, tada bi bilo veliko čudo, da su se za 73 godine naselila tolika mjesta; a recimo, da su u svakom selu s jednog na drugò bile po četiri obitelji,[3] to bi u sve bilo 116 obitelji, dakle više nego li onda, kada su one odselile u Dalmaciju.

[1] Batinić: Djelovanje Franjevaca u Bosni II. str. 163.

[2] Ovo se selo sada zove Šćipe, a neki su ga u Maticama pisali i Pavkovići.

[3] A jamačno su Proslap, Rumboci, Orašac, Jaklići, Podbor, Sovići Doljani bili napučenija sela i u njima brojnije obitelji.

Imamo sebi u prilog još jedan nepobitan dokaz iz one sretne i zlatne redovničke dobe, kad su u našoj provinciji bili zlatni redovnici, a drveni im kaleži bogatiji i zadovoljniji u drvenim, šeperatim, slamom i ševarom pokritim kućama, u kakvoj je umro u Vidošima i sveti biskup Miletić, nego danas u zidanim i crijepom pokrivenim; kada su pri lojanicama u kasno doba noći govorili svoj »Divinum officium« i obavljali druge svoje pobožnosti, jerbo po danu nijesu imali kada zbog obilaženja udaljenih sela svojih raštrkanih župa; kada su sve svoje imanje i prtljagu s kraja na kraj Bosne u najbliža, kano i u najdalja mjesta prenašali: koju najvažniju bogoslovnu knjigu, brevijar, raspelo i koju sliku, s ono svojih haljinica, sve u dva kovčežića; kada su svi bili zagrijani za Crkvu, vjeru, red i spas duša; kada su svi bili jedno srce i jedna duša i imadijahu sve zajedničko; kada je u Rami župnikovao fra Ambroža Vučković iz posavskog Svilaja i u Sutjeskoj meštrovao fra Brno Petrović iz Rame; kada su bili zadovoljni da imadu šta zagristi, šta obući i čim se pokriti, i to im bijaše dosta; kada je manastir župnicima svog područja sve od čarapa do kape pribavljao, a župnici najzdušnije svu milostinju, svakom prigodom po veće puta u godini slali u manastir, ko što nam svjedoče zapisnici manastirskih računa, izdatka i primitka, u Fojnici; ali su žalibože okrnjeni i manjkavi. U njima stoji: »God. 1712. oktobra 23. bi gvardijan u Fojnici fra Augustin Jajčanin. Dade (lemozine) Ramski pro prima vice 12.000 jaspri, pro secunda vice 1.000, pro tertia vice 1.600«. A za Duvno se veli: »Pro prima vice 3.000. Livno prviput 4.320. Drugiput 15.000. Još se za Ramu kaže da je ramski kapelan (ovako su se tada zvali župnici) o. Jaranović u decembru 1712. dao u manastir lemozine 2.000 jaspri, a iz Duvna vikar donese 3.000 u mjesecu novembru, a s Vinice[1] o. fra Mato 8.000.« Jamačno se može tvrditi, da kroz tu godinu nijesu ti župnici samo toliko za rečenu godinu doprinijeli, nego da su i u prošlim mjesecima slali, o čem su računi izginuli. A ove nam svote svjedoče, da je i u Rami i u Livnu i u Duvnu i u Vinici bilo brojno pučanstvo, koje je moglo u ono vrijeme, oskudno novcem, doprinijeti ovolike svote.

[1] Vidi se, da je i u bosanskoj Vinici bio župnik, koga niko nigdje nije spomenuo

Slijedeće godine 1713., dakle 16 godina poslije seobe iz Skoplja, u januaru dobije manastir 1.000 jaspri, a u martu fra Jozo iz Rame 1.650, iz Duvna 5.000, iz Livna 10.000. U maju iz Vinice 1.500, iz Skoplja 2.500. U junu duvanjski 12.000, livanjski 24.000. U julu ramski 3.800, vinički 1.500, livanjski 5.576. Drugih su godina popisi dohodaka propali do rujna 1718., kad je u Fojnici bio gvardijan fra Grgo Kordić, koji veli: »Šetembra na 4. poče(h) činiti konte što dohodi«. U Livnu je bio župnik Labudić,[1] koji u rujnu posla 24.000, a u Rami neki fra Petar, koji u listopadu posla 2.000, a u studenom 1.000. Godine 1719. u svibnju fra Tomo, župnik iz Rame šalje 13.000. Fra Mato iz Livna 4,500, a u lipnju, isti 30.000 u listopadu Labudić šalje 6.600, a fra Tomo iz Rame 3.200, fra Mato iz Duvna u prosincu 3.000. Godine 1720. fra Tomo iz Rame u siječnju 4.000, Labudić iz Livna 13.400, opet isti Labudić 30.006, u svibnju fra Jako iz Livna 24.000, fra Tomo iz Rame 3.000, fra Mato iz Duvna 1.000.[2] A sve nam to kazuje, da je po seobi i u Rami i u Skoplju i u Duvnu i u Livnu ostalo naroda više, nego je uskočilo, ko što nam to potvrđuje naš ljetopisac Margitić za Ramu, u kojoj je bio i posvuda narod ispovijedao i Misu mu govorio na tri godine poslije seobe.

Naš povjesničar o. Batinić (III. str. 148.) kaže, da je početkom osamnaestog stoljeća, zbog toga, što su mnogi članovi bosanske provincije po svršenim naukama ostali u Italiji i Ugarskoj, bila nestašica svećenstva tako, da su bili primorani članovi definitorija primiti se administracije župa. Pače i sam provincijal, o. fra Mato Ivekić, ode na župu Dolac kod Travnika, da tako podmiri bar jednu župu godine 1805.

U ovo se doba za župnikovanja u Rami o. fra Joze Škočibušića iz Livna, dogodilo nešto začudnijeg s provincijalom provincije Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji: nesamo da je otišao za župnika, nego za duhovnog pomoćnika i to izvan svoje provincije u Ramu.

»Godine 1803. u Provinciji Presv. Otkupitelja postane Provincijalom o. fra Andrija Dorotić, veliki pristaša austrijske vladavine u Dalmaciji, a upraviteljem je Dalmacije bio knez Dandolo, koji je radio sve moguće u prilog Napoleonu I. i

[1]) U nekrologiju pod danom 23. II. 1743. zabilježen je: o. Jeronim Labudić ex-definitor u Petrinji.

[2]) Ovo sam sve pobrao još prije osamnaest godina po arhivu fojničkog samostana iz uštrapaka bosanicom pisanih računa.

franceskoj okupaciji Dalmacije, i nije se žaco nikakvih sredstava, da postigne svoj cilj, s tog je lukavo vrebo, kako bi vješto ulovio Dorotića, a da ne ucvili mnogobrojnih redovnika i naroda, kojim su oni upravljali. Pače, da pokaže neku odanost i pouzdanje prema Franovcima, izvan što se državniku svakiput prijazan pokazivao, kad mu je Zadar dolazio i svoje mu pokroviteljstvo obećavo, odabro još o. učitelja fra Paškala Jukića za svog savjetnika i tumača hrvatskog jezika, koji dođe u Zadar i nastani se u manastiru sv. Frane, obavljajuć preko dana uz vladaoca naložene mu dužnosti. U to bijaše se približilo vrijeme, kad je državnik Dorotić navršio godine svoje vlasti, i onoga ljeta valjalo je po ustanovah franovačkoga reda dostignuti uoblašćenje od vrhovnoga starješine iz Rima, da se okupe oci na redovnički sbor i odaberu novog državnika, definitore i starješine samostanâ, ali teško bijaše u onih ratnih prigoda s Rimom dopisivati, kad usilni Napoleon ne póznavaše druge vlasti nad sobom! Ali svakako državnik posredovanjem redovnika drugih pokrajina, bijaše se s generalom reda sporazumio i od njega dostigo oblast da sazove državni sbor i odabere novo starešinstvo. Zalud sve bijaše, ter se je tako i do zime došlo i videć državnik, da po zakonu ne može dalje, izjavi Dandolu, da po svaki način mora oce na sbor okupiti, da po zakonu bira novo starješinstvo. Na to mu Dandolo posla po ulaku naprišno pismo 25. listopada (1806.), kojim ga na svu prišu pozivaše u Zadar veleć mu: ». . . imam potrebu s vama se sporazumjeti o poslih velikog zamašaja.« Kad je državnik došo u Zadar, Dandolo ga primi običajnom ljubeznivošću i prijaznošću, izjavljujuć mu se pripravan u svem poduprijeti njegovo djelovanje na uredbu zaslužne države, ali pošto je većekrat principu Eugeniju u Milanu pohvalio njegovu brižljivost, isti je zaželio osobno se upoznati s tako zaslužnim svećenikom, ter da bi ga želio vidjeti u Milanu, gdje bi ga odlikovo svojim pouzdanjem i s njim se sporazumio o velevažnih posli spadajućih na uredbu redovničkih zadruga. Dandolo bijaše vrlo mudar, ali Dorotić dosta pametan. On je znao, da onake zasluge, kao što je on mogo imati naprama Francezima, oni nisu mogli drugačije odlikovati, nego da ga odignu na više, do između neba i zemlje, konopcem ga o vratu obdare, te mu se naprešna briga Dandolova, da ga otpravi u Milan pokazivala kao putni list za drugi svijet. Svakako on se je znao

mudro ponašati na takom raskršću i pametno obrazložiti prijeku potrebu, da prvo sbor okupi i novo starješinstvo odabere. Na njegovo obrazloženje i obećanje, da će se odmah odazvati pozivu, čim taj poso obavi, sklone se Dandolo ter i privoli. Na 4. studenoga (1806.), kad je kod njega bio na saslušanju u Zadru, prikaže mu pismenu prošnju za dozvolu, da može redovnički sbor u Zaostrogu okupiti za dan 3. došastog prosinca. Dandolo mu obeća, da sa strane vlade ne će biti protivnosti, samo neka poštuju zakone vlade i obzira imaju na njezine preporuke. Tako se nagodivši srdčeno se pozdraviše i oprostiše obećanjem, da će se opet na brzo vidjeti. Državnik ode u Zaostrog da pripremi potrebita. Ali srce mu je na zlo slutilo i nesreću nagovještalo, on je vidio u Dandolovoj težnji svoju propast, ter da ne stavi na kocku život, skupi službene spise, pečate i sve uredovne listine, sve zapečati i ostavi, da se prikaže državnom sboru otaca, pak se zakloni i napokon uskoči u Bosnu.«

Ovako dalmatinski povjesničar o. fra Stipan Zlatović u djelu »Franovci i t. d.« strana 355—357. On veli, da je uskočio u Bosnu, a ne kaže u koje mjesto u Bosni, jer možda ni sam nije znao, ako toga sam o. Dorotić nije označio u onoj svojoj pjesmi, što ju je štampao u Beču 1815. Možda ni drugi povjesničari ne znaju, gdje je bio, ko što nijesam ni ja znao, dok se ne namjerih na njegovo ime u »matici krštenih« ramske župe 1806. godine.

Dorotić je dakle iz Dalmacije došao u Ramu prvih dana mjeseca prosinca. Ne zna se, je li pravo iz Dalmacije ovamo došao, ili je prije otišao do bosanskog provincijala o. fra Mate Ivekića, da mu se javi, i do biskupa Miletića, da mu dadne nužnu jurisdikciju za obavljanje kapelanske službe ili je to sve možda s ramskim župnikom pismeno obavio zbog nepriličnog putovanja u zimsko doba. Mi ga dakle nalazimo u Rami od polovine prosinca 1806. do posljednjih dana lipnja 1807.

O Božiću 1806. ga nalazimo u selima Doljani, Sovići i Triješćani, gdje svih božićnih dana puku svetu misu govori, ispovijeda i druge sakramente dijeli. Isto tako u ista sela dođe o Vodokršću i Uskrsu, vazda po tri, četiri dana, prem su Sovići od župničkog stana udaljeni tri sata, kad je kopno i nema snjegova, a kad je zapadica, ima do njih i šest sati, a do Triješćana vazda četiri sata.

Što je o. Dorotića vuklo baš u Ramu? Meni se čini krv, jer mislim, da je i on bio potomak onih odseljenika iz godine 1687.

O. Dr. Ivan Marković u »Sinj i njegovo slavlje« na str. 56. piše: O. fra Jerolim Filipović rodio se od poštenih roditelja u Rami baš kad je narod ondale bježao u Cetinu[1]. Njegova majka imenom Dorotija, koja već bijaše ostala udovica, ponese ga sa sobom i s njime se nastani u starom sinjskom varošu« i t. d.

Iz čega ja samo nagađam, nemajući ništa pouzdana, da se ova Dorotija u Dalmaciji potlje po drugiput udala i onamo rodila djeda ili oca fra Andrije Dorotića, naročito što se nigdje ne kaže, da je o. Jeronim Filipović imao još koga brata ili sestru, te kad je on otišao u redovnike, da je ona ostala sama, te se i prinuždena bila udati. A kad se udala, da su joj se djeca prozvala po njezinu imenu Dorotići, ko što tomu imademo primjera u mnogim prezimenima po majci, kano: Anići, Marići, Marijići, Cvijetići, Katići, Katičići i t. d. I ako je ovo ovako, tada je jamačno došao u Ramu, da vidi svoju djedovinu i u njoj se našao kao kod svoje kuće. A vidi se, da je bio redovnik, koji ne može da stoji besposlen, jer osim što hoda po selima prostrane i raštrkane župe, dijeli Svete Sakramente i propovijeda, gotovo

---

[1]) Nema pravo Dr. Tomo Maretić, kad u Radu jugoslavenske akademije (knjiga 209. razreda histor.-filol.-filozof.-juridičnog knjiga 90. str. 176.) kaže, kako u Akadem. Rječniku stoji, da je o. Jeronim Filipović rodom iz Rame u Bosni, ali Norini ga na str. 61.—67. spominje među dalmatinskim fratrima, bit će dakle iz Rame u Dalmaciji (blizu Klisa) a i u aprobaciji na str. XV. kaže se, da je Filipović »a Rama hujus provinciae ss. Redemptoris«. Doktor bi Maretić morao znati, da Rame u Dalmaciji nema, jer oci, fra Petar Bačić u Sinju, koga sam za to pismeno pitao, i fra Petar Perković, rođeni Klišanin, za nju ne znadu. Nego ima selo Ramljani u župi Zlopolje, po šematizmu one provincije od god. 1898., u kom selu ima 114 obitelji sa 563 duše, s crkvom s. Ivana Krstitelja, koje su selo osnovali sami oni pribjezi iz Rame 1687. — Drugo bi Dr. Maretić imao znati, da je zagorska Dalmacija sve do godine 1735. bila jedna provincija i prvi dalmatinski provincijal bio isti o. Jeronim Filipović po prviput, a drugiput 1751., i da je njegova knjiga »Pripovijedanje nauka kršćanskoga« štampana god. 1750., kad je opstojala Provincija Presv. Otkupitelja već 15 godina, pa je posve pravilno u aprobaciji napisano: »hujus provinciae ss. Redemptoris«. Nije dakle trebalo ispravljati Akademijski Rječnik niti navađati aprobacije, ko ni Norina, jer se on zbilja rodio u Rami, u Bosni, gdje i sad ima razgranjena obitelj Filipovića u selu Proslapu.

sam svojom rukom piše sve matice punih šest mjeseci, dok ne ode odavlje preko Zagreba u Beč.

Otac je Ludovik Filipović ovdje ostao župnikom do 26. svibnja god. 1811., kad posljednju Misu reče za puk, a naslijedi ga o. fra. Andrija Sunarić iz Travnika, koji zapisa u knjizi misa rečenih za puk: Veni ad hanc Parochiam Ramensem die 30. Maji administrandam 1811. ego etc.« i drugoga lipnja iste godine reče prvu misu za puk.

Posljednju misu za puk reče dne 19. svibnja 1812. i napisa: Vale Ultimum Sacrum celebravi pro hoc populo 1812. – On je rođen oko godine 1770., obučen je u Fojnici dne 25. rujna 1786., umro je u Fojnici dne 4. listopada 1829.

Njega opet naslijedi o. fra Ludovik Filipović do 1814., koje godine ovdje poče kuga harati, a njemu je već bilo oko šezdeset godina. Posljednju Misu za puk reče na Ilijindan 20. srpnja iste godine, ali ne ode odavlen, jer je već bio iznemogao, ter je mogao još kod kuće krstiti i koje čeljade ispovjediti.

Davno sam čuo, kako ovaj narod pripovijeda, da je negda, a nije baš plaho ni davno, dok je morila kuga, bio u proslapskoj kapeli (župničkom stanu) jedan star fratar i kad su se mlađi razišli po providanju bolesnika, dođu dva čovjeka iz Sovića, tražeći misnika da u Sovićima providi više bolesnih od kuge. A jer se nije znalo, gdje su mlađi misnici, jer su išli od sela do sela, te bi prošlo i po više dana, da se ne bi vratili kući, nego bi tamo ostali i dan i noć, ovi nagovore starca i nemoćna i bolesna, valjda od kuge, nekako ga natovare na konja, te držeći ga jedan s jedne, a drugi s druge strane, nekako u sve jade donesu ga u Soviće. Tude providi sve što je bilo bolesno, a kad se htio vratiti kući, već od slabosti nije ni na konju mogao sjediti, nego ga osam ljudi umota u ponjave, stavi u jedne tralje i oko ponoći donose u župnički stan, gdje se bio povratio jedan misnik iz sela. Kad su ljudi unijeli u sobu bonog starca, reko im je: »Platio vam Bog i Gospa, ja ću sutra u raja za vas Boga moliti, da vas nijedan ne umre od ove nemile bolesti kuge.« I zbilja kažu, da se nijedan od ono osam ljudi nije razbolio od kuge, a od onog dana u cijelom selu Sovićima da nije niko više ni obolio od kuge, a kamo li umro. Ovaj se strari misnik sada lijepo providio, sutra se dan pričestio i oko podne pobožno umro. Neki kažu, da se zvao fra Nikola Ivanković, komu nigdje nema traga ni spomena; a drugi kažu, da je to bio fra Ludovik Filipović, koji je umro u Rami dne 18. listopada godine 1815., dok je ovdje harala kuga, i ukopan je u groblju zvanom »Ključići«, koje narod onda zove fra »Ludino« groblje, te još i danas nared kazaje, da se kadikad na njegovu grobu viđa po noći neka svjetlost.

On je, kako sam slušao još pred više od pedeset godina od vrlo starih starih ljudi, bio vrlo svet i dobar redovnik i misnik. Ponajviše je hodao po župi pješice. Nosio je najjednostavnije odijelo, a na nogama opanke ili tako zvane «kalavre«. Hranio se najprostijim jelima; rijetko je jeo meso. Najvolio je zelenje. Kad bi hodao po selima, nosio bi sobom knjigu »Stipanuše«, a to je »Ispovjed« od fra Sjepana Margitića; i govorio bi, da onu knjigu napisao jedan njegov rođak. Kad bi se gdje u selu obnoćio, iz te bi knjige navečer čitao čeljadi razne stvari, što bi sudio da je za nju: osobito u Sovićima, Doljanima i Triješćanima, koji zbog udaljenosi, osobito zimi, nijesu mogli često dolaziti k Misi i na propovijed. Stoga bi do nedávno Sovićani i Doljančani, kad bi se misnik obnoćio u ovom kojem selu, običavali mnogi doći u onu kuću, gdje je misnik: te ako bi ovaj počeo što govoriti o drugim kojim njihovim stvarima, običavali reći: »Nemoj ti, ujače, nama o tome govoriti, nego ti nama kaži štogod iz svetog Evanđelja[1].«

Običavao je preporučiti čobanima i čobanicama, neka mu naberu što više lješnjaka, oraha i divljuša jabuka i krušaka, pa kad bi hodao po selima, vazda bi ponio po pune džepove i u bisazima oraha i lješnjaka. Sabrao bi u selu djecu od 7 – 10 godina, učio bi ih »Kršćanski nauk« i dijelio bi im orahe i lješnjake, da ih još bolje podjari na učenje vjeronauka, te je tako primamio gotovo u svim selima djecu, da su čim bi vidjela da on dolazi u selo, rpimice k njemu trčala, i takmila se, koje će bolje i razgovjetnije kazati ono što je naučilo. Ako bi vidio, da koje je neumiveno, umah bi ga poslao na vodu, neka se umije i tada bi mu dao šaku lješnjaka, zaprijetio mu, da mu već ne će ništa dati, ako se ne bude svaki dan umivalo.

[1]) Doista vrijedan ukor za sve one današnje brbljave svećenike, koji među narodom govore svega i svačega, samo ne onog što bi morali ko duhovni pastiri i učitelji naroda.

Divljuša bi nasušio jednu silu, jer je nad vatrom u kuhinji napravio jednu ljesu, u kojoj bi do u kasnu jesen sušio voće, takozvani »ošaf«, kojim se sam rado hranio, a kad bi ponestalo oraha i lješnjaka, tada bi dijelio osušene divljuše kruške i jabuke.

O, kako su oni starci s velikim poštovanjem o njemu govorili[1], koji su onda ko djeca od njega učili kršćanski nauk i primali one jednostavne darove! Pripovijedali su, da bi se po puno jedno guvno ljeti sastalo djece i mladeži, kad bi fra Ludo došao u veća sela kano: Rumboci, Jaklići i Gmići, te bi do mraka sve ostalo slušajući ga: jer je vazda bio blag i prijazan, a nigda ni zlovoljan ni srdit. A najvolio je djecu zločestih roditelja, govoreći: »Ako ih ja čemu dobru ne poučim, nema ih ko poučiti« i ovaku bi djecu najtoplije preporučivao dobroj čeljadi.

O, kamo pusta sreća, da su i danas ovaki svi svećenici! A zbilja bi ih, po mom mišljenju, ako ne više, a ono trebalo isto ko i u ono doba.

On je rođen u Jajcu oko godine 1754–5. obučen je u Fojnici dne 9. ožujka 1771., a ovdje je umro.

Još za njega živa dođe na ovu župu o. fra Jako Križanac iz Duvna, koji zapisa u knjizi za puk rečinih Misa: »Veni ad hanc Parochiam Ramensem ego frater Jakobus Križanac a Duvno die 22. Juli anno Domini 1814.« i prvu za puk misu reče 24. srpnja, a zadnju ko župnik 23. svibnja 1816., te još jednu dne 2. lipnja iste godine, ali ne ko župnik, jer se potpisa: celebravit pro populo fr. Jacobus Križanac Magister Noviciorum, valjda u odsutnosti župnika fra Anđela Drinovca.

Za Križanca mi je pripovijedao narod, da je u vrijeme kuge bio žešći pokornik nego njegov prethodnik. Ni dan ni noć nije mirovao. Kapelan mu je bio glagoljaš pop Don Jako Perković iz Vinice od 5. VI. 1812. do 15. V. 1817., dakle uz tri župnika kroz cijelo vrijeme dok je trajala kuga. Ovaj je gotovo vazda bio u današnjim župama Triješćana, Uzdola i Doljana, dočim je Križanac služio današnju župu Rama i

[1] Kad je kasnije 1852.–1854. amo došao za duhovnog pomoćnika njegov sinovac o. fra Ludo Filipović, čovjek živahan, šaljiv i prpošan, korili su ga oni, koji su poznavali njegova strica, govoreći mu: »Što ti nijesi onako dobar i svet, ko što ti je bio tvoj stric? On nas je učio svem dobru svakom prilikom, a ti nam pripovijedaš kojekakve besposlice.«

Prozor. Pripovijedaju za fra Jaku Križanca, da bi samo došao kući u subotu po podne, da u nedjelju rekne puku Misu, inače bi se samo navratio kući, kad bi se vratio sa Škrobućana, Višnjana, Šerovine i Orašca, ili kad je iz sjevernih sela u ova prelazio. Nije mu se znalo za počinak ni za spavanje. Niti je u selima kad skinuo svojih svagdanjih haljina, niti mu je prostrta postelja, da prenoći. Ako bi ga gdje zatekla noć, pojeo bi komad kruha i rijetko kad koji umak sira, napio bi se vode i onako obučen legao bi na kakav sanduk ili daske, da je u svaka doba gotov priteći u pomoć kužnicima, a ni kod svoje kuće nije nigda više od četiri sata spavao i to na samoj slami i mutapu.

I tako je istrajao puna dvadeset i tri mjeseca da se nigda nije odmorio, niti je igda reko, da je umoran, a vazda je bio vedra lica, jer je bio savjestan, te je bio gotov da i svoju dušu dadne za svoje ovce. Tako je on ostavio u ovom narodu dobru uspomenu, da su gdjekoji naročito išli u Hercegovinu, da ga vide, kad se posve onamo preselio. A i u Seonicu su mnogi išli, dok je ondje župnikovao.

Ovdalen je 1816. otišao u Fojnicu za novičkog meštra, bio je i definitor i poslije župnik u Gučoj Gori, gdje je lukavo bio zaveden, da pristane uz biskupa Barišića, a kad je opazio, da je prevaren, dao je očitovanje 1842. dne 14. svibnja pisano[1] u Seonici ocima provincije, da opoziva sve, što je zaveden radio u prilog biskupu Barišiću, a proti provinciji. Kad se svršila parba među Barišićem i provincijom, ostade do smrti u Hercegovini.

O. fra Jako Križanac rođen je oko godine 1788., obučen je u Fojnici dne 1. siječnja 1804. s fra Jurom Zlokovićem iz Jajca (rođen 16. ožujka 1782., † 1866. dne 18. travnja) i s fra Petrom Pinolićem iz Ivanjske (rođen dne 7. veljače 1785.), koji je bio provincijal u Albaniji i umro u Fojnici godine 1863. dne 1. lipnja, dakle oba starija dobom od Križanca njega nadživješe, jer on umrije na Širokom Brijegu god. 1852. dne 7. rujna, dakle nakon 36 godina što ode iz Rame, a kad je amo došao, bilo mu je tek 26 godina.

Njemu nastupi dne 26. svibnja 1816. o. fra Anđeo Drinovac, rodom iz Livna, čiji se rod do danas onamo zove Krešići. On ostade ovdje do 15. svibnja godine 1817. Sudeć

[1] Prijepis u mene.

po osmrtnici u šematizmu od godine 1864. rođen je oko godine 1778. Godine, kada je obučen, nema, ali svakako oko godine 1803., kako mu glasi osmrtnica. Bio je Novički meštar, a kad je odavle otišo nakon nekoliko godina, postane 1827. provincijal u Albaniji, a umro je ko župnik u Cukliću dne 20. srpnja 1848. od 70 godina. Posljednju je Misu za puk u ovoj župi reko 11. svibnja 1817.

Nastupi mu dne 12. svibnja iste godine 1817. o. fra Marko Ostojić iz Fojnice i prvu Misu za puk reče dne 14. svibnja iste godine. Ovo je bio vrlo uman, dobar i okretan čovjek, a još bolji redovnik i svećenik. On je rođen u Fojnici oko godine 1777., obučen je u Fojnici godine 1793. dne 18. svibnja. Obnašao je razne službe u provinciji i napokon bi odabran za provincijala godine 1823., a umro je u Fojnici dne 1. listopada 1838.

Čim je ovamo došo, vidio je, da je kuća, koju je pokojni o. fra Jeronim Milas godine 1774. na brzu ruku gradio, već trošna i da bi je trebalo svu gotovo iz temelja preinačiti. Ali Turci htjedoše tom prilikom štogod uloviti i koji masni zalogaj pojesti, pa tražiše, da im se zato plati kano neka globa, jer da u turskoj zemlji krštenom nije prosto bez njihova dopuštenja ništa steći ni imati. Toga su se bosanske poturice oštro držale, i sad htjedoše stati na put ovom vrlom redovniku kopčićki bezi i prozorske age, zahtjevajuć neku svotu novaca u naknadu, tobože, što se mora povrijediti zakon, koji priječi nove zgrade krštenom narodu u turskoj zemlji. Otac se fra Marko nađe u neprilici, jer dok bi on podmirio i podmitio sve one mnogobrojne gladnike, ne bi mu ništa preostalo od onoga, što je fojnički samostan odredio za građu one kuće. Stoga se nekako trebalo izbaviti od ove napasti i neprilike. U ovakovim je slučajevima čestokrat sunce sreće sinulo Franjevcima u kojem turskom velikašu i velemožniku, pa i sad se našem o. fra Marku nasmija sreća iz dvora Miralembega u Skoplju, koji je u ovo vrijeme bio najmoćniji beg u cijelom Skoplju i Rami, i što bi on reko i odredio, to ne bi poreko ni vezir u Travniku. Njemu se dakle obrati i naš fra Marko za pomoć i zaštitu. Ni kod najbogatijih bosanskih bega nije se ništa moglo obaviti bez mita, makar bila i mala stvar — a bosanskim je velikašima bila najmilija stvar, kad bi im se dalo kolača, takozvanih »paprenjaka«, kojih nijesu znale napraviti njihove bule ni kadune. Za njih su bili posebni kalufi od drva izrezani i ukrašeni raznim figurama. Te su kalufe imali neki fratri, a u fojničkom manastiru, mislim, da su se neki i dosad sačuvali. Ja sam ih ondje podavno vidio, valjda nijesu uništeni. Turcima, kad bi se dao koji muket[1], to jest voštana dugačka, tanka svijeća, koja se namota na tanku dasku ili debeli papir, čega Turci nijesu znali napraviti. Fra Marko je dakle moro darovima, za koje je znao, da su najdraži Turcima, potkupiti Miralema, da mu bude na ruku, što je svakako bilo lakše, negoli podmiriti ramske gladnike. Ovaj mu mogućnik dade pismeno dopuštenje, da može stan preinačiti i dvorište ograditi hrastovim stupovima, jasikovim baskijama i prućem uzgor obrnutim. A da mu prozorski i kopčićki Turci ne bi dosađivali i smetali ga u građi, dao mu je na raspolaganje nekoliko svojih kavaza, koji su najprije izmjerili širinu i duljinu stana i dvorišta, a tada sve do kraja građe ovdje ostali, a fra Marko ih hranio i plaćo, ko što im je i Miralem plaćo.

Dok se gradila kuća, došo bi kadikad po koji beg Kopčić i prozorski aga, da barem popije crnu kahvu, i tom bi mu prigodom, bajagi, čestitali, što gradi onaku binu. »Vallai, fra Marko! pa i valja što ti to gradiš; neka znaš, da je to i nama drago; nije se, ako ćeš pravo reći, imalo ni gdi stati. Ono prijašnji fratri na brzu ruku radili i po nevremenu, pa brzo palo, i trebalo je da se načini; ama ti, vallahi ne begenišemo, što si se uteko golokrakim Skopljacima, da te izjedu stojeć tu cijelo ljeto besposleni. Sve je to moglo bez toga proći, da si ti nama kazo šta hoćeš. Ne bi ti bio niko na putu. Kogod je pametan, fra Marko, dina mi i turske vjera, svak će se veseliti, kad u našem kraju ima koja ljepša kuća. A tebi zakonoši priliči, da imaš kuću mimo druge kuće. Ovdje k tebi svaki čas dolazi raja, da joj daješ zakon, dolaze i drugi zakoni i vjere, da upitaju za iladž, da zaišću zapis, e

[1] Ovo je došlo od talijanske riječi: »moccolo« što znači ostatak od svijeće. Danas u Rimu tu riječ upotrebljavaju za one svijeće, što ih na pokladni utorak navečer nose po rimskom korzu krabuljaši, te gledaju, da te svijeće jedan drugome utrne, a tada mu se drugi rugaju, što nema svijeće = senza moccolo = bez svijeće, što je za onog vrlo sramotno. — Vidi Hoić: Slike iz zemljopisa, knjiga IV. str. 260. U privatnom životu jedamput sam samo čuo 1870. tu riječ, gdje jedan starac reče jednom đaku: Perchè non accendi il moccolo, inače ni prije ni kašnje ne čuh te riječi, koja se u nas udomaćila pod imenom »muket«.

bogme, nije kabil, biva da je tvoja kuća, ko jedna pojata, nego ko jedna begovska kuća, gospodska kuća.[1] Mi znamo,

[1] Ovdje mi pada na pamet nešto, što mi je prije 30 godina pripovijedo pokojni fra Grgo Martić, a možda niti je to gdje zapiso, niti kome drugom pripoviiedo, te bi šteta bila, da ugine, te to ovdje iznosim, makar se i ne ticalo Rame. Čini mi se, reče fra Grgo, da je to bilo godine 1836. U Žepču je, u selu Osovi, bio župnički stan u jednom potoku i pustoši. Pokojni fra. Mato Nikolić, koji je do tog vremena već jednoć bio definitorom, a jednoć kustosom, a bio je vrli liječnik i doktor universae medicinae (o kom više vidi: Kultura i bosanski franjevci, Dr. Jelinić, str. 454—457.), bijaše župnik u Osovi i htjede, da kuću iznese iz potoka na ravan, ondje, gdje je danas župnički stan i crkva; ali kadija u Žepču Uzunić, koji je poslije u Sarajevu igro veliku ulogu, osobito za vrijeme Osman Topal-paše, i muselim u Tešnju Bagdadi, nijesu dali fra Mati ni misl ti, dok njih obilno ne podmiti. Našavši se fra Mato u neprilici, zaputi se u Kreševo, da izvjesti gvardijana i diskrete o stanju stvari, s nakanom, da se više i ne vrati kući, te kako nije bilo drugoga puta, krene preko Vranduka, onom vratolomijom, što jo zovu »Eugenijev put« sve na konju i brdo i strmo. Jer je bio odveć debeo, jedva dopre do Kreševa. Tude izvjesti svoje starješine o svemu, te da mu je glava i život u pogibelji. U Sarajevu je tada bio Fazli paša, ko drugi vezir. Što bi on riješio, ne bi ni vezir pohabo. Odluče sad u Kreševu, da gvardijan s fra. Matom otide k Fazli-paši i da mu prijave stvar, te zatraže privolu za građu kuće.

Kad su oni došli u Sarajevo, kaže im ondješnji župnik o. fra Ivo Musić, da je k njemu slao Fazli-paša momka, neka mu kaže, gdje se nalazi fra Mato Nikolić Ećimbaša, t. j. nadliječnik. Kad su ovo čuli gvardijan fra Nikola Kordić i fra Mato, poplaše se. A kako je fra Nikola bio junačkog i neustrašivog srca, rekne: Hajdemo odmah i ne ćemo mu kazivat ko smo, nego ćemo ga zamoliti za našu stvar, pa ako vidimo, da se njegov poziv ne tiče ove, onda ćemo mu se prokazati. I zbilja tako učine, te kad su mu kazali svoje potrebe i nevolje, zapita ih: »A gdje je onaj vaš Ećimbaša fra Mato? Fra Mato mu odgovori: »Ja sam taj, koji te molim za građu kuće«. Nato mu reče Fazli-paša: »Fra Mato! Lako ćemo mi to svršiti, i to će biti gotova stvar prije nego ti dođeš, ako mi izliječiš bolesnu punicu, koju volim više nego svoju majku. Eno ti harem otvoren kao i meni, a evo kesa para, troši i ne žali, samo mi je izliječi!« Na što mu fra Mato odgovori: »Dragi gospodaru, život je i smrt u Božjim rakama, a nama je ećimima Bog dao lijekove, da ih po svom zvanju dajemo hastama, pa ako ih pogodimo prama bolesti i Boga bude volja, ona će ozdraviti.« Na to mu Fazlo (kako su ga Sarajlije zvale) reče: »Idi, fra Mato, i ne dangubi, ja znam, da smo svi u Božjim rukama, ali nam je On dao ećime, neka kušaju iladže«. Kad je fra Mato pregledo bolesnicu, vidio je da nije pogibljiva bolest, te ode u čaršiju i kod Jahudija nađe što mu treba i za 6 dana mu izliječi punicu, da je mogla i u šetnju izaći. Fazlo mu dadne deset dukata i otpremi ga, neka bez ičijeg pitanja gradi kuću

Fra Mato se otalen vrati u Kreševo, a Fazli-paša otpremi pismo Uzuniću u Žepče i u njem drugo za muselima Bagdadi u Tešanj, da ne smiju smetati fra Mati, tamam da gradi seraje. — Fra Mato se iz Kreševa vrati istim grdnim putem preko Vranduka (kojim je i pisac ovih redaka prviput prošo 1861., a kašnje 7—8 puta) kroz ono krupno kamenje, osobito od Vranduka do na brdo.

Kad je došao na vrh varoša Žepča, iziđe preda nj kadijin momak i rekne mu, da mu je selam aćim efendija poručio, neka mu se uvrati. Kad je najašio kroz varoš, a to i kadija Uzunić i muselim Bagdadi sjede na dućanu pred hanom nekog Šaćirage (kog sam i ja poznavo i jednoć noćio u njegovu hanu), te ugledavši fra Matu, obadva zaviču: »Hošgeldum, fra Mato, kako si, zdravo, mirno? Gdje si nam to bio? Bolan, mogli smo svi pomrt, a tebe nema, da nam koji iladž kažeš ili dadneš. Sjaši, fra Mato, da popijemo kahvu«. Njima on uljudno odgovori: »Aferdosum (izvinite), drage efendije, ja sam jutros iz Busovače, a znate, kakvi su putevi, jedva čekam da se u krevet svalim«. »E pa dobro, dobro, fra Mato, ima vakta, himšalah. Kad načiniš kuću, doći ćemo ti na veselje.

I tako fra Mato načini na brdu kuću bez ikakve daljnje zapreke, pače su mu i Uzunić i Bagdadi išli na ruku.

da se je štošta govorilo, da ti ne načiniš kuće, ali, fra Marko, ono su kokošari, izjelice, ćornimeti, alaći jedni. A čisto znaj, da ti na putu nije bio nijedan pravi Turčin, koji se broji pravi beg i aga. I mašhala ti kuća, da Bog da se u njoj nasjedio i živ i zdrav bio u carskom zdravlju sto godina.« Eto tako bi od jada naklapale te fra Markove komšije, dok im se ne bi dala makar crna kahva ili koji kolač, čega nije o. fra Marko kratio ni ovim laskavcima i ulizicama, prem je znao, da to govore od samog jada.

On je ovdje napravio daleko čvršću i zgodniju kuću, koja je opstojala sve do godine 1864., prem su iz nje župnici odselili na Šćit još godine 1857.

Njemu je nastupio o. fra Marijan Kozić, rodom iz Gomionice dne 9. svibnja 1819., koji ostade ovdje do 3. lipnja 1820.

Nastupi mu o. fra Pavo Kljunović, inače zvani Margitić iz Jajca, a ne iz Fojnice, ko što je pogrješno zabilježeno u »Uspomene o Rami«, i prvu Misu reče za puk dne 3. lipnja 1820., a posljednju dne 15. svibnja 1821. — On je rođen u Jajcu oko godine 1787., obučen je u Fojnici dne 24. srpnja godine 1803., a umro je u Fojnici dne 30. ožujka 1838. godine.

Iza njeg je amo došao za župnika o. fra Franjo Ostojić i prvu Misu za puk reče dne 27. svibnja 1821. On je bio rodom iz Fojnice i bio je saučenik o. fra Pave Kljunovića s njim se zajedno obuko u Fojnici 24. srpnja 1803., a umro j u Fojnici.

Njemu je nastupio dne 25. svibnja 1823. o. fra Pavo Vukadin, rodom iz Livna, koji je rođen oko godine 1780., a obučen u Fojnici god. 1795. dne 22. listopada. Umro je kao župnik u Sasini dne 18. prosinca 1826.

Ovdje ga je naslijedio o. fra Franjo Dobretić, zvani Šubara, koji zapisa u knjizi rečenih misa za puk: »Die 27. Maji 1824. Incepit exercere officium Parochiale Pater Franciscus Dobretić, adeoque celebrare Sacrum pro Populo die 27. Maji, i ovdje je za sada osto do 6. lipnja godine 1830. Njemu nastupi:

O. fra Anđeo Jelić rodom iz Bišća, koji je rođen oko godine 1792.–3., obučen je u Fojnici dne 14. lipnja godine 1810., a umro je u Fojnici kao gvardijan, dne 25. studenoga godine 1837., Bio je veoma dobar i izgledan redovnik, tihe i mirne naravi, vrlo strpljiv i pobožan.

Nastupio mu je ovdje po drugi put o. fra Franjo Dobretić dne 20. lipnja godine 1832. O njem se ne zna, gdje je i kada obučen. Među obučenim Dobrotićima ima u knjizi zapisan dne 24. travnja 1731. fra Franjo Dobretić, ali to nije ovaj, jer bi imao biti rođen oko god.ne 1715., te bi mu, kad je po drugiput amo došao, bilo 117 godina, što nije moguće. U nekrologiju stoji, da je ovaj fra Franjo Dobretić umro u Fojnici dne 11. lipnja 1839., od osamdeset godina. Prema tome bi imo biti rođen godine 1759., a obučen god. 1744.–5. Ovdje je osto ko župnik do 27. svibnja godine 1837. Dakle je u svojoj sedamdeset i osmoj godini još služio ovu župu sa dva pomoćnika, koja obuhvaćala cijeli prozorski kotar i još Zvirnjaču u bugojanskom kotaru, gdje je danas pet župa: Šćit, Prozor, Uzdo, Doljani i Triješčani=Gračac, koja je odijeljena stopram godine 1837., Uzdo 1856., a Doljani 1881. Donedavno je bilo u ovoj župi ljudi i katolika i islamovaca, koji su ga poznavali pod imenom Š u b a r a, jer je vazda nosio kožnu kapu = šubaru. Vele, da je bio veoma pobožan čovjek i dobar redovnik. Kad bi išo u sela, sa svojim bi pratiocem molio krunicu, pa kad bi svršio jednu, upito bi pratioca: Hoćemo li još jednu? Ako bi se pratilac vrnjosio i nećko, znao ga je dobro ukoriti i poučiti, da se Bogu ne može primoliti, niti mu može dodijati naša molitva, ako mi kako valja molimo. I Bog hoće, da ga vazda molimo. I tada bi počeo moliti drugu krunicu. Kad bi je svršio, reko bi pratiocu: Je li de bolje što smo molili

Boga, nego da smo o čemu drugom razgovarali, gdje bismo mogli i štogod grješno reći, ili štogod lažno kazati, pa bi nam se trebalo od tog ispovijedati? Ako bi mu to pratilac potvrdio, tada bi reko: E, pa ćemo onda još i treću. Ili sam išo putem ili s drugom, vazda bi molio, i kad bi ga putem pozdravljali, izim samo na »Hvaljen Isus«, ne bi nikom ništa odgovorio. To je bilo začudno nekim muslimanima, pa kad bi ga kadikad upitali: Ama fra Franjo, bolan što ti nama na putu ne ćeš ništa da odgovoriš, kad mi tebi nazovemo jà dobro jutro, jà dobar večer, jà pomoz Bog? Običavao bi reči: Kad si ti na »namazu« (klanjanju), pa te neko pozdravi, hoćeš li mu ti odgovoriti? – Bogme ne ću, jer čitab kaže, kad si na namazu, ne gledaj ni tamo, ni amo; i da se s brda otisne kamen, pa da leti prama tebi, i kad si na namazu, ne smiješ se ukloniti. – Tada bi reko: Eto vidiš, pa opet hoćeš, da ja preko molitve tebi odgovaram i s tobom razgovaram. A u našem čitabu stoji i to, da na putu nikoga ne pozdravljamo, kad idemo u svom svetom poslu: N e m i n e m p e r v i a m s a l u t a v e r i t i s. Stari su mi muslimi pripovijedali, da njih nije trpio, niti bi s njima općio, nego s kojim starim begom ili agom; a kad bi od njega ovi pošli, reko bi im: Pače, ja ti nešto zaboravih reći: Pokrsti se! I taj mu već ne bi nigda došo, a Šubara je to i volio. Ali je drukčije bio dobar fukari i turskoj i kršćanskoj, nikoga nije otjero. S te je vrline bio vrlo popularan i ostavio veoma dobru uspomenu i kod katolika i kod muslima.

Nastupi mu mjesecu svibnju 1837. o. fra Mijo Čuić mlađi, iz Duvna rodom, koji je rođen oko godine 1797., obučen u Fojnici dne 7. siječnja 1813. zajedno s fra Marijanom Šunjićem, koji je kašnje postao biskupom, čega o. Čuić nije doživio.

Ovaj je bio uzor redovnika, svećenika i propovjednika, i ko taki je baš ovamo poslan u ono kritično doba, kad je počela raspra među biskupom Barišićem i bosanskom provincijom, jer su odmah u početku najviše po Livnu, Duvnu i Rami, gdje je bivalo popova glagoljaša, mjesto kapelana hodali emisari Barišićeve stranke, da bune puk proti fratrima.

I kolikogod je prije bio svet i uzoran redovnik (što je vazda bilo na njem vidjeti, i dok je bio duhovnim pomoćnikom i novačkim učiteljem i definitorom provincije i župnikom na drugim župama), marljiv i revan propovjednik, to je sada

ovdje svim silama podvostručio. Ne zna se, ili je više molio, postio, svakom zgodom poučavo, marljivo po župi hodo, ili se više pripravljo za svoje propovijedi, udešene uprav za one prilike. I pokraj sveg toga bilo je tako zavedenih i u brzo iskvarenih župljana, koji su samo zato k Misi dolazili, da ga većma ismiju i da mu se rugaju. I dočim bi veći dio pobožnog puka na glas plako uz njegove propovijedi, osobito ženskadija i starci, dotlem bi oni zavedeni buntovnici obrnuli leđa svetom oltaru i njemu ismijuć ga govorili, »Nu! kako je ono skovo i skunaturio, ko da je sve istina. Ej! sve ti to priveži mačku za rep! Dok si ti proti biskupu, ti si i protiva papi i protiva Crkvi i protiva Isusu. Mi ti ništa ne vjerujemo. I gori je od tebe ko ti vjeruje.« On je to mučeć sve najstrpljivije trpio punih sedam godina, moleć se za njihovo obraćenje i preporučujuć ih pobožnim dušama, da se najtoplije za njih mole.

On je svojim svetim i redovničkim življenjem i svojim apostolskim marom i ustrpljivošću mnoge sačuvo, da ne stupe na stramputnu stazu onih zavedenih ovaca, od kojih su postali pravi jarci i tvrdoglave mazge,te su taki ne samo ustrajali u svom odmetništu, a pošlo mu je za rukom, da ih je mnogo uvjerio, kako su na krivom putu i da su se vratili i obratili uprav gladajući njegovu strpljivost i ustrajnost, njegovu ljubeznost i naklonost i prama onim, koji su ga javno vrijeđali.

A kad bi se koji javni griješnik obratio, uzeo bi ga u nazočnosti cijeloga puka preda se u otar, jer o crkvi nije bilo tada ni spomena, a i tada bi javno hvalio njegovo obraćanje predočujuć ga ko rasipnog sina, ničim ne spomenuvši njegova odmetnuća i uvreda. Sve bi on izložio medenim riječima i anđeoskim veseljem, kako je to on samo znao završivši: I d i, s i n k o, i n e m o j v i š e g r i j e š i t i!

Divnom je memorijom lično poznavao svako čeljade svoje župe, pače i djecu, s kojom bi se veoma rado zabavljo, kad bi došao u selo, te ih takim prigodama učio razne molitve i nauk kršćanski. A kad bi ovaka djeca došla u korizmi, da se ispovijedaju, on je već znao koje znade kršćanski nauk, a koje ne zna. Koju bi djecu otpustio radi neznanja nauka, naredio bi im, neka dođu poslije Uskrsa, te bi ih tada kod svoje kuće podučavao.

Kad bi hodo po selima, te bi se gdjegod obnoćio, navečer bi sam molio Boga pred čeljadma, i kad bi opazio, da

štogod krivo izgovaraju, po svršenoj molitvi bi ih na to upozorio i to bi s njima ispravljao. Od mnogih sam čuo ovo: O v a k o n a s j e u č i o p o k o j n i f r a M i j o Č u v a.

On se u Maticama potpisivo sada Čujić, sada Čuhić, nekada Čuić, a kadgod i Čuva.

Od ove su obitelji osim njega bila još trojica fratara: O. fra Mijo Čuić stariji, rođen oko godine 1755., obučen u Fojnici dne 18. veljače 1772., a umro ko župnik u Duvnu dne 24. travnja 1809. Ovaj je bio slikar i sliko je u Fojnici crkvu, koja je srušena 1885. Od njega imamo ovdje u Rami sliku: Uznesenje Gospino u nebu, na kojoj odzada napisa: P i n x i t P. M i c h a e l Č u i c h A. D. 1804. Ovu sam sliku našo u našoj knjižnici god. 1905. među nekim drugim papirima smotanu, te sam je dao oklopiti u čvrst hrastov okvir i staviti nad vrata sakristije u crkvi, napram svom sjedalu.

Neki ovom pripisuju, da je napisao »Život Isusa Krsta,« što ga je izdo pok. o. fra Franjo Jukić, ali se varaju. Pokojni mi je fra Lovro Karaula kazivo, da ga je napiso fra Mijo Čuić mlađi.

Drugi je bio fra Nikola Čuić, koji je ko studenat umro u Pečuhu dne 28. studenog 1827.

Treći je bio o. fra Petar Čuić, koga su razbojnici ubili u Kopilu dva sata daleko od Travnika dne 30. svibnja 1835.

A četvrti je naš fra Mijo Čuić, koji od silnoga napora i velike revnosti ovdje oboli u mjesecu rujnu 1844., te se oko Miholjdana naputi u Travnik na liječenje, gdje umre dne 5. studenog 1844.

Za njegove bolesti zastupo ga je ovdje o. fra Pavo Milićević iz Rakitna s njegovim pomoćnikom fra Marijanom Grgićem iz Sasine u Turskoj Hrvatskoj, a po smrti dođe amo fra Marko Baković rodom iz Livna, zvani Ištuk, dok o novoj godini 1845. ne dođe novoimenovani župnik.

O. fra Bono Perišić rođen u Fojnici dne 25. studenog 1813., gdje je i obučen dne 30. travnja 1828. Ovo je bio potpuni redovnik i prvi od ramskih župnika, koga sam i ja poznavo i s njim više godina živio, i vazda sam ga vidio jednaka, svetački i učenjački zamišljena i čedna, ponizna, ozbiljna i vedra, a da se gotovo nigda nije nasmijo. Kano da su mu vazda na pameti bile riječi svetog Bonaventure o redovnicima! »No sint in risu faciles, nec in voce clamosi.

— Cachinnus praecipue gravitatem religiosi plurimum dehonestat. Vile prorsus est religiosum virum ut puerum cachinuare. Non licet religiosum virum dissolutis labiis risum proferre, sed hilari vultu cordis hilaritatem praetendere.« (Speculum disciplinae pag. 65—66). Čega bi se imali držati svi pametni ljudi, osobito svećenici i redovnici, koji se više puta u društvu s potpuno otvorenim ustima, proti svakoj pristojnosti, zakole i skičeć smiju, većim djelom da drugim ugode i druge na smijeh pobude, ističuć kojekakve smješice i doskočice, ne sjećajuć se riječi svetoga svog Oca Franje koji veli: Vae illi religioso, qui delectatur verbis otiosis, et alios ad risum movet. (Opuscula.)

Ovaj je redovnik bio jedan od najučevnijih redovnika svoga vremena i to ne samo u bogoslovskoj struci, nego u svim znanostima je bio ko jedna enciklopedija. U manastiru se veoma mnogo bavio pisanjem i prepisivanjem, i velika je šteta, što se vrlo bojo kritike, te ništa nije objelodanio. Da je bio slododniji i drzovitiji, ko što pokojni Jukić, ovaj mu ne bi bio ni do koljena. I ko što je bio plašljiv, da štogod izda štampom, tako je bio strašljiv i kod propovijedanja. I nigdje se ne hvale njegovim propovijedima, osobito što je imo muko glas, ali je za to gledo, da najsavjesnije obavi sve dužnosti ispovjednika, osobito kod okorjelih i navadnika. I ne bi nijednog otpustio, dokle ga ne bi uvjerio o njegovom žalosnom i pogiblivom stanju i primoro ga na stalno i čvrsto obećanje. Jedan mi je njegov pokornik — čini mi se, da je i sad živ, već sad starac — pripovijedao: Otkada sam se ispovijedio pred fra Bonom Perišićem, ja već nigda nijesam zaustio psovke, tako mi se njegov naputak u srce i u dušu zasadio.

Sveti Antun Padovski na jednom mjestu veli: Propovijedanje je sijanje, a ispovijedanje je žetva. I našem o. Perišiću što nije bilo dano da posije propovijedanjem, to je obilno ispovijedanjem žeo čega nije posijo.

Čim je došo na ovu župu, odmah je glasio, kojigod mogu, neka šalju djecu, koji će on sam poučavati u čitanju i pisanju. Od djece, koja su kod njega učila poslo je u samostan troje: Petra Jurića poslije fra Ivo, koji je i sada živ u Palestini, Tomu Beškera, kasnije fra Bono, koji je mlad umro u Fojnici 1863., i Iliju Milišića poslije fra Bono, koji je ovdje u Rami umro ko eksprovincijal 1902. Još se ovdje

nalazi živ jedan njegov učenik Ivo Petrović Jurin, koji je doskoro rado po grebljima kod pučke mise pjevo pištolu. Sad mu je preko osamdeset godina.

Još tu veliku zaslugu o. Perišić ima za ovu župu, što je malo koji i u rijetkim slučajevima činio, da je marljivo kod zapisivanja u Matice ispitivo i istraživo, ima li čeljade još koje prezime, i tada je oba — i sadanje i starinsko — prezimena zapiso u Maticu, što vrlo pomaže, osobito kod traženja rodbinstva. Još je i to vrlo lijepo, što je bilježio, koje su godine bile teške zime i snjegovi i na nekim mjestima epidemijske bolesti i pošaline.

Usput bi opominjo narod, neka ne zabacuje svojih starinskih prezimena, neka ih čuva, jer je to važno za povijest našeg naroda. Pa je osim čitanja, pisanja i računanja, svoje mlađe đake poučavo na izust bosansku povijest, čega se dobro sjećo jedan bivši njegov đak Mijat Filipović-Šišić, umro je godine 1907., koji bi mi kazivo, kako bi im Perišić govorio: To ne valja u narodu, što svaki čas mijenja svoja prezimena. Vidiš, ti si starinom Filipović, pa te zovu Šišić po nekakvu Šiši, a drugi se zovu Lučići, od nekakva Luke, a svi ste Filipovići. Ne dajte, da vas drukčije zovu nego Filipovići, jer će se pomalo zaboraviti staro prezime. To je odoskora počelo, prije to nije bilo, pa su stoga sačuvana među nama prezimena porodica naših kralja i plemića, kano: Kotromanovići, Tvrtkovići, Ostojići, Kristići, Jablanovići, Tomaševići i t. d.

Marljivo je pretraživo stare Matice i u njima ispravljo pogrješke svojih prethodnika i popunjo ih. To sam opazio na dosta mjesta u svim Maticama.

Tako je u Matici mrtvih iz godine 1844., čim je došo po Božiću iste godine, popunio i unio neke, koji su pomrli od kolovoza iste godine do kraja, devet umrlih, a ne zapisanih, a tada zapisa. Multi adhuc remanserunt priori anno defuncti, qui non sunt huic libro inserti, incuria domesticorum, prouti hoc plurium relatu percepi, quod annus sequens manifestabit.

Ovaj je nedostatak gledo da nadopuni u godini 1845., i nađoh pet slučajeva izostavljenih umrlih, i jedan kršteni, što je on zaveo u Matice.

On je preporučivo narodu, ako imaju novca, koji se sada ne troši, ili ga nađu gdje u zemlji, u zidinama ili starim

22*

zgradama, neka mu ga donesu. Narod kaže, kupio je stare pare za parusiju = numizmatiku. Pa je i nakupio priličan broj. Ako su bili zlatni ili srebrni novci, platio bi to po težini.

O. Perišić je ovdje ovajput osto do 10. svibnja 1848., a onda mu nastupi o. fra Stipo Lučić, rodom iz Doca kod Travnika, kojim se niko ovdje nije hvalio, da se čime odlikovao, nego lijepom nošnjom i gizdom u kući, gdje je sve, štono se reče, pjevalo, čemu Ramljaci nijesu navikli, jer su se prijašnji svi njihovi župnici i pomoćnici najjednostavnije odijevali, a kad vidješe na njem ljeti mali ćurak od lisičine, a zimi veliki, a kadikad i obadva, tada počeše govoriti: T o n i j e z a n a s i z a n a š e k o l i b e.[1]

Ovaj je istico, da je kraljevske krvi i podrijetla Jablanovića, što nije istina. Njegov rod s rodom onih Jablanovića u Docu nije ni u kakvu rodstvu. On potječe iz roda Lučića iz Vesele Straže u Skoplju kod Bugojna, odakle neki Luka Lučić oko godine 1710. dođe u Travnik, gdje je izučio zanat i tude se oženio i nastanio na vrh današnjeg Doca na pogled Travniku, što se tada sve zvalo Ilovača. Taj je Luka bio vrlo visok i tanak čovjek, stoga su ga prozvali Luka Jablan. On je imo sina Ivu, kog je dao da bude redovnik sv. Franje, što je i posto dne 17. rujna 1730., kad ga je obuko otac Petar Lašvanin eksprovincijal. Učitelj mu je bio fra Mikola Lašvanin, hroničar, a gvardijan o. fra Petar Mar-

[1]) Ima i danas ovakovih koji misle, da će gizdom i kojekakvim uresima, pôsobljem, kanapejima, foteljima, sjajnim stolovima i stolicama ugoditi svijetu. Naš narod voli, kad vidi kod svog svećenika čistoću i urednost, ali mu se ne sviđa ni na svećeniku, ni u njegovoj kući sjaj i gospodski namještaj, na koji se ne će posaditi onaj prosti župljanin, koji je tomu nešto doprinio, nego oni, koji nijesu ništa doprinijeli. Neka ovaki dobro sebi ucijepe u pamet, bili oni svjetovni svećenici ili redovnici, ono što im kaže sveti muž č. Bartol de Monte: Ako misliš, da ćeš uresom, gizdom i raskošjem očuvati svoj ugled i dostojanstvo, o velike sljepoće! Jadan Hristov službenik dakle misli, da je pametniji od Hrista, koji je duhom poniznosti i uboštva podložio sebi svijet, a ti ga hoćeš da podložiš i predobiješ svjetskim duhom, to jest svjetskom gizdom i uresima? Može li se luđa stvar i zamisliti? Sam Bog reče: Ne može sotona istjerati sotone, niti čovjek svjetskim duhom svjetskog duha. Svijet te ismijaje, mjesto da te štuje, pače se sablažnjuje o tvoju gizdu i pompu. Kad se sveti Karlo Boromej biskup i kardinal odlučio, da će živjeti čedno, skromno, štedljivo i ubožno, pa kad bi mu to spočitovali, odgovorio bi im, da prava čast i slava Božjih službenika nije u svjetskom sjaju i uresu, nego u svetosti i vjerskim krjepostima, koje ih čine velikim pred Bogom i ljudima. (Gesù al cuore del Sacerdote. Roma 1906. pag. 30—31.)

tinović iz Travnika. Na oblačenju dobije očevo ime fra Luka. Inače su ga zvali Šmanjo.[1]) Ovaj će fra Luka Lučić-Šmanjo biti brat djedu o. fra Stipe Lučića, koji si je prisvajo prezime kraljevske porodice Jablanovića, te je u tu svrhu nacrto i Rodoslovlje, (koje sam i ja vidio u Gučoj Gori) obitelji Jablanovića, te na vrh njega i sebe nasliko. A iz ovog što sam gore naveo, po pripovijedanju starih fratara, osobito pokojnog o. fra Bone Perišića, apokrifno i tendenciozno su u Rodoslovlje stavljene i njegova osoba i njegova oca i njegova djeda i njegova pradjeda. Jer niti potječu od Pavlovića, niti od Jablanovića, nego od Lučića iz Skoplja. A mislim, da za to dobro znade i obitelj Jablanovića u Docu, da oni s Lučićima nijesu ni u najdaljem rodu.

Njemu je podrugiput nastupio dne 15. svibnja 1851. o. fra Bono Perišić, koji novim marom okupi oko sebe nekoliko dječaka, da ih uči knjizi, pače ih troje držo u svojoj kući i hranio, i svu je trojicu — kako je već gore kazano — poslo u manastir. Narod ga je radi njegove blage i mirne ćudi jedva dočekao. On bi rijetko kada od koga zaisko ono što bi mu moro godimice dati, pače bi se gdjekoji tomu čudili, pa bi mu rekli: Amo bolan ujače, ima među nama bezobraznih ljudi, pa ti nigda ništa ne će dati, ako ti ne zaišteš. Na to bi fra Bono običavo odgovoriti: Ko je čovjek, i ko je kršćanin, sjetit će se svoje dužnosti, a od neljudi i od nekršćana i ne tražim ništa. Meni je Isus, sv. Franjo i moj Red osiguro izdržavanje, da ne umrem od glada, a nikom ne će dragi Bog blagosoviti što usteže drugom, a dužan je dati.

Njemu naslijedi u mjesecu svibnju 1855. o. fra Franjo Franjković zvani Predo rodom iz Fojnice.

Ovaj je bio vrlo okretan, radišan, i požrtvovan čovjek, dobar i egzemplaran redovnik i na glasu propovjednik, kadikad i komičan i satiričan, ko Abraham a s. Clara, ili naš Rapić.

Što drugi nijesu htjeli, ili se nijesu usudili pokušati, ovaj čim je došo na ovu župu, poče misliti, kako bi se najlakše otkupilo zemljište oko izgorjele crkve i manastira, da se opet ondje smjestimo i nastanimo. U tu svrhu imo na ruku dva vješta diplomata i političara, koji su izučili svu tursku politiku ramskih muslimana: Miju Milišića iz Rumboka i Jakova

[1]) Vidi Liber votorum u Fojnici obučenih te godine.

Filipovića iz Proslapa, koje su zvali Perišićevim diskretima. U to se vrijeme počelo misliti, da se za oblakšicu i puku i misnicima odijeli tako zvana Donja Rama, dio župe u posebnu župu, o čemu je najviše radio o. fra Pavo Vukadin, triješćanski župnik. On je svojom taktikom imo na ruci sve prozorske age i bege Dugaliće, koji su počeli opadati u bogatstvu.

Ova trojica složno radeć, nagovoriše Muharembega Dugalića, neka im prodade i zemljište oko garišta na Šćitu i ono na Uzdolu, gdje je sada župski stan i stara crkva. Na to napokon Muharambeg i pristane, a otac se Franjković odmah pobrine za novac, ne bi li mogo barem do Male Gospojine (8. rujna) na kupljenom, ko na vlastitom, zemljištu puku Sv. Misu reći. Ali mu to ne pođe za rukom, jer je ugovor bio sklopljen i isplata izbrojena stopram dne 15. rujna 1855. i to 80 zlatnih dukata, 10 šovrana (svaki po 3 dukata = 30 dukata) i šest cvancika, a troška, dok se oprave izbaviše $421^1/_2$ groša.[1]

Odmah se o. Franjković okrenu, da rastrijebi ruševine, kako će na proljeće moći da otpočme s građom. Priugotovljen bude kreč i snešen u rovove i usječeno do 500 brvana i greda, zidovi ruševinama do Božića odgoljeni i sve naokolo očišćeno, i počelo se brinuti za vrsne majstore.

Uto se, nešto nadzirući posao oko očišćavanja ruševina, a nešto gotovo cijelu zimu obilazeć po selima nahladi o. Franjković, te odolijevajuć nahladi i kašljucajuć dočeka mjesec travanj godine 1856., koji ga svali u krevet i dne 9. istog mjeseca izdahnu svoju veliku dušu. Bude pokopan ovdje na novokupljenom zemljištu u bašči, gdje je sada gornji hambar i već stara bjelošljiva, a kasnije prenesen na ripačko groblje.

Nastupi mu 1856. o. fra Pavo Vujičić rodom Imočanin, koji je gimnaziju učio u Vinkovcima i Osijeku, kuda ga je poslo njegov stric o. fra Ivo Vujičić, koji je bio mnogo godina u župi Retkovci u Slavoniji župnikom, te odškolovo i fra Pavu i fra Pašku, koji su u Fojnici obučeni za redovnike sv. O. Franje, i Matu, koji je stupio u svjetovni kler pečuhske biskupije i umro u župi Iszep kod Mohača 1883.

[1] Libar od kase manastira sv. Duha u Fojnic pag. 17.

Čim je došao na ovu župu o. fra Pavo, prem je sam bio, bez duhovnog pomoćnika, jer se ove godine odcijepila od ove župe župa Uzdo, ipak odmah zavede majstore zidare vrsne Imoćane, a za izradu drvenog materijala domaće ljude i (ko što se čita u bilješkama pok. o. fra. Ante Vladića) stavi temelj kući dne 16. srpnja 1856. te iste godine do jeseni bude kuća pokrivena, a slijedeće god. 1857. bude dogotovljena u svemu, izim triju soba.

Fra Pavo Vujičić je u ovu kuću uselio na jesen 1857. i to u prvi kat, koji je od brvana, bojeć se, da nije prizemlje još posve suho, jer su zidovi od mekog kamena, a debeli su jedan metar.

Sav trošak na kuću bi oko $39^1/_2$ kesa = groša 19.250. Župljani što u gotovu novcu, što u marvi dadoše groša 7.500.[1] Ove godine 1857. načine hambar = žitnicu i prostranu štalu za konje i goveda i ogradi prostrano dvorište, u što je sve potrošeno groša 1890.[2] Još je svuda oko dvorišta na sve strane nasadio silu šljiva, krušaka i jabuka, od kojih još nekoliko ima u životu.

Da kuća ne bude osamljena, jer tada na Šćitu nije bilo nijedne kuće, nego sve same njive i livade – načini na Radiljevcu pod hrastovim gajem kuću s podrumom, dvije prostrane sobe, smočnicom i vatrištem i veliku pojatu, gdje je smjestio kmeta Miju Bogarića i brata mu Peru. Sâmo mjesto, gdje je kuća načinjena zove se Taraševac na Radiljevcu, blizu malog izvora vode, koja se zove Šestan. On ovdje čvrsto ozida izvor, uredi ga i načini tvrdo korito za napajanje marve. Odavle se i naša kuća vodarila, jer nam je ovo bila najbliža voda.

Sve je ovo fra Pavo uredio i napravio bez ikakve buke i galame, jer je imao majstore dobre, vrsne i savjesne, zidare iz Imockog, svog rodnog mjesta, a tesare za grede, brvna, vjenčanice, rožnike i krov domaće pouzdane ljude, za koje je znao, da će savjesno raditi i slušati u svemu svog pretpostavljenog i izučenog tesara Luku iz Imockog, koji je poslije 1859. i u Gučoj-Gori u manastiru načinio sva vrata, prozore, podove i plafone. Fra Pavo bi se u nedjelji dana samo pokojiput navratio, da vidi, doklen je doprla zgrada.

[1] Bilješke o. fra Ante Vladića.
[2] Isti ondje.

Usto je sam samcat služio župu od 25 sela, po 3–4 sata udaljenih. Današnji neki zapećnjaci, smrzlovići i gospodičići vele, da nije moguće jednom da svemu odoli i udovolji u tako prostranoj župi.[1]

Ali kako župnici onih vremena, tako nije o. fra Pavo imao kada misliti na kojekakve zabavice, koje se danas smatraju bezazlenima i dopuštenima, ko što je to kod mnogih n. pr. lov, koji kod nekih prijeđe u strast, zaboravljajuć, da su oni venatores animarum et non ferarum. Za nj su kazivali njegovi župljani, da je otvorenih očiju spavo ko zec, jerbo i po noći, kad bi ga došli zvati k bolesniku, kano da vazda stoji na oknu od prozora, vazda spreman, vazda gotov prema rubrici Rimskog Rituala: »Quacumque diei ac noctis hora ad Sacramenta ministranda (Parochus) vocabitur, nullam officio suo praestando (praesertim si necessitas urgeat) moram interponat«. Za ovu rubriku neki i ne znaju, a neki ne će da znaju, ko što sam se na svoju oči i uši – nažalost – kojiput uvjerio.

Neki su mi njegovi župljani ovdje pripovijedali, da mu je vazda fenjer uljem napunjen kod kućnih vrata visio, ako bi bila noć, ili bi znao, da će se kasno kući vratiti, da mu posluži u mraku. Jer je bio krupan čovjek i dosta têžak,

---

[1] A vjeruju li, da su u najnovije vrijeme mogli o. fra Kažimir Grozdić i o. fra Karlo Šumanović sami bez pomoćnika služili župu Čuklić, koja je brojila preko 3.900 duša; i da su ta dva oca mogla služiti sami bez pomoćnika još odorniju župu Gornje Skoplje, koja u 36 sela imadijaše 3.650 i sela udaljenih od matice po 20 kilometara, dočim je tada u Rami bilo 2638 žitelja, jer je 1856. otpalo na Uzdo 13 sela s 820 duša. Ko ne vjeruje, neka pogleda u Šematizme od tih godina 1856.–1906. i Imenik od god. 1910. A što će ovi gospodičići reći na ono, kad je Skopljanski župnik služio cijelo Skoplje i Kupres, te na Božić prvu Misu o ponoći govorio u Voljicu gdje je bio tada župnikov stan, drugu u zoru na Sultanovića greblju kod Bugojna, a treću o podne na Kupresu. Istina, da je to davno bilo, ali je ostalo u živoj uspomeni i tradiciji skopaljskog naroda, od kojih su mi neki pripovijedali god. 1882., kad sam bio župnik u Golom Brdu. – Ovi su i ovaki župnici i pastiri mogli za se sa S. Pavlom reći: *Nullam requiem habuit caro nostra,* (II. ad Corint. VII. 5.) *non curantes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur.*

A kako je bilo onoj braći u ona vremena, kad je jedan misnik služio sve do godine 1800. cijeli prozorski kotar i to do godine 1773. bez kuće i kućišta, današnjih pet župa? Jedan je služio cijeli bugojanski kotar gdje je danas sedam župa. Jedan: cijelo gornje livanjsko polje, današnje župe: Grabovicu, Vidoše, Čuklić, Šuicu, Livno, Podhum; a drugi misnik dolnje polje, današnje župe: Grahovo, Glamoč, Lištani, Ljubunčić.

vazda je imo dva jaka konja, te bi ih naizred jašio i vazda bi svog momka sa sobom poveo, izim, kad bi pješe išo. Kažu, da ga niko nigda nije vidio ljuta, izim kad bi čuo koga da što psuje, a tadâ bi mu iz te stope dao dobru pouku. U selu se nije bojo pasa, makar oni najljući bili. Kad bi potrčali prema njemu, on bi stao na mjestu ko ukopan, iskolačivši na nje oči i rekavši im: »Šta hoćete? Stid vas bilo! pljunuo bi na njih, a oni bi se natrag vrnuli i razbjegli.«

Nigda javno ne bi nikome ništa dao, niti je javno što od koga uzimao ni tražio, pače ni svog godišnjeg prihoda, takozvane godižbine. I kad bi se premjestio s jedne župe na drugu, malo ih je posve bilo, koji bi što dužni ostali. A kad bi ga tko upito, kako to može biti, odgovorio bi: Vide cui fide! Kad vidiš koga, da ti ne će vratiti zajma, ili mu ne daj, ili mu odmah ono pokloni.

Još je godine 1857. otkupio nekoliko komada zemlje oko residencije, što je negda bilo vlasništvo ramskog manastira u vrijednosti od 1014 groša. To je isplatio fojnički samostan[1] I iz svoje je prištednje kupio nekoliko komada.

Nastupi mu godine 1858. o. fra Andrija Glavadanović-Miloš, rodom iz Fojnice, koji je ovdje osto samo godinu dana i premješten bio u Varcar, a nastupi mu po drugiput o. fra Pavo Vujičić i ostade do proljeća godine 1862., kad je premješten u Livno za gvardijana, a nastupi mu o. fra Augustin Dembić, starinom zvani Đevrić iz Fojnice rodom. Ovaj je bio muž vazda vesele ćudi i dobre volje, sa svakim prijazan, i u svakom pogledu odvažan i poduzetna duha i ustrajan u svim poslovima i preduzećima, što je osobito pokazao u Gučoj-Gori 1855. pripravivši sav potrebiti materijal za crkvu, i 1856. ozidavši istu na tri lađe do krova. S istom je mišlju i nakanom i u Ramu bio došo. Ali prvo je, da se o kakvoj većoj građi nije moglo ni misliti, dok nema dovoljno vode, a drugo, da se najprije trebalo pobrinuti za dostatni materijal, koji je odmah počeo pribavljati i nekoliko metara krupnog kamena do jeseni bio privuko. A pobrinu se i za vodu.

Jedno pola kilometra od sadašnje residencije i crkve ima vrlo dobra voda zvana »Fratarka«, jer su se njome služili

---

[1] Libar od kase manastira s. Duha u Fojnici. Str. 66.

Fratri, dok je u Rami bio manastir. Ovu je vodu pokušao dovesti ramski župnik o. fra Franjo Franjković godine 1855. i ucjenice pogodio za deset dukata sa svojim bratom Matom, Ivom Civanom i Ivom Ivkićem, kaldrmedžijom iz Fojnice. Oni su novce uzeli, nešto radili, bez koristi, oko vode, koja je poslije mjesec dana prestala teći.[1]

Čim je o. Dembić amo došo, s velikim je trudom – veli o. Vladić – bio iskopo duboku i široku haznu = re- servoire – na vrelu iste vode »Fratarke« bio našo vodu, podosta kamena iz Sopota privuko i borove tomruke = cijevi pribavio, nekoliko ih i provrtao, a jer ga, ne došavši na vrijeme, majstori Skopljaci prevariše, udarile su velike kiše, zato se sva ona zemlja sasula i srušila i šupljinu zasula. U tom je nastala i zima, te râd na vodovodu odgođen do proljeća.

Bio je o. Dembić revan pastir, dobar propovjednik, jasna glasa i razgovjetan, da ga je i na otvorenu polju mogo svak čuti i razumjeti. Još i danas ima po koje staro čeljade, koje se sjeća njegovih vatrenih propovijedi, osobito na Veliki Petak, kad je o Isusovoj Muci tako žalovito pripovijedo, da je gotovo cijeli puk plako.

Ovdje je osto samo godinu dana, jer je u Fojnici počela gradnja novog samostana, te njega, za kog piše o. Vladić, da je bio laboris gnarus, amans et patiens odabraše da nadzire i rukovodi gradnju novog samostana, a njem u proljeće 1863. nastupi o. fra Anto Vladić iz Rame rođen na Ustirama god 1819. On je ovamo došao s čvrstom nakanom, da ovdje načini crkvu, ali ko što je i njegov prethodnik mislio, da bez vode o gradnji većih zgrada ne može ni govora biti, odmah je on počeo raditi na vodovodnu, dobavivši nekog graditelja iz Dalmacije Antuna Ceciliana, koji je proučio zemljište, položaj vrela »Fratarka« i mjesto gdje se ima dovesti, označio put, kojim se ima dovesti, te mu iz Imockoga poslo tomu poslu vješta majstora Juru Turića, koji je doveo vodu po nacrtu spomenutog graditelja, ko što to o. Vladić kaže nadugo i široko u svojim bilješkama. Ali nažalost ne naužismo se dugo te vode, jer se domalo opazilo, da ima negdje falinga, što je odmah javljeno rečenom majstoru Juri Turiću. Kasnije se ustanovilo, da su se na polasku majstori među se posvadili i jedan od njih iz osvete ćuskijom probô dolnju čatrnju, te se mnogo vode gubilo, ali je za tri godine bilo dosta samo za kućni potrošak.

[1] Fra Anto Vladić: bilješke str. 281.

»Godine 1866. – piše o. Vladić – nestade nam vode, a u isto doba iznenada na 8. augusta stiže ovamo majstor Jure Turić. Otvorismo veliku čatrnju i nađosmo u svem dobru, zatim odozgor počesmo tražit pogrješku i gdje što nađosmo batal popravismo. Opazismo osobitu falingu učinjenu u prvi mah, ne buduć svi tomruci = cijevi na Livellu pometani, za to je u mnogim voda ležala i natrag se vraćala. I opet bi troška i muke oko vode, ali bez uspjeha, jer domalo opet nestade vode,[1] i ne smjedosmo više trošiti. Sada mi u bašči iskopasmo bunar«, u kom je bilo vazda obilno vode i za kuću i za marhu i zalijevanje vrtova. K tomu je Vladić još popravio vodu Šestan, o kojoj smo gore spomenuli, bolje ju utvrdio, podzido, obzido i zagradio, da k njoj ne dolazi marha i da je ne kvari, nego da samo služi za piće i pranje, jer je – kako on veli u svojim bilješkama – ova voda na kantar lakša od svih drugih voda u ovoj okolici i najzdravija.

Godine 1864. načini na Šćitu jedno petsto koraka daleko od residencije jednu prostranu kuću s podrumom, vratišćem i tri sobe, ko jednu vrstu male gostionice, da prolaznici ne padaju namo na prenoćište, a od starog župničkog stana napravi čvrstu manju kuću u Proslapu, da se ondje sačuva milć, dvije njive, šljivik i hrastov gaj.

Nasadio je mnogo šljiva, krušaka, jabuka, oskoruša, oraha i drugog voća i drveća niz dolac ispod residencije i prema kmetovoj kući na Radiljevcu sve do hrastovog gaja. Dva su jablana niže residencije usađena 1864. Zasađene je kruške i jabuke dao nakalemiti najplemenitijom vrstom, što se tada mogla naći u ovim krajevima, od kojih su neke i danas na životu.

I oko nove kuće na Šćitu nasadio je podosta šljiva, koje su sad neke ostarjele, a neke već i posječene.

Sve ovo radeći i oko kuće vrtlove uređujuć, nije smetno s uma one svoje čvrste odluke i nakane o građi crkve. Počeo je najprije pitati pojedine uglednije župljane, bi li htjeli,

[1] Ova je voda poslije t. j. godine 1891. dovedena na željezne cijevi i trajno se njome služimo.

da imadu crkvu? Spočitovo im je, što župa Uzdo, koja broji 8–900 duša, može za dvije godine sebi načiniti crkvu od 20 haršina duljine, a ramska župa, koja je brojila do 3000 duša nema svoje crkve, barem dvaput veća, nego ona na Uzdolu. – Svi su bili za to, da se gradi crkva, ali kad se je proračunalo, koliko će zapasti, dok se ozida, pokrije i zatvori, svi se gotovo ustegoše, izvinjavajuć se, da oni ne mogu smoći tolikog novca = oko 20.000 groša. A najviše je ovom njihovom otporu doprinijelo to, što turska vlada u Bosni nije dopuštala, da narod u take svrhe daje novčanu pomoć.[1] Narod je očiko, da će im novi župnik fra Anto svojim novcem, kog nije imao, napraviti crkvu, jer je – ko što kaže o. Vladić, kadikad ovaj narod potrčan i obećat će štogod, ali na davanju za građu crkve prema ostalim po Bosni kršćanima, dosta je škrt, tvrd i lakom, osobito prije nego vidi gradnju.[2]

Misa se pučka otkad župnik preseli na Šćit – vazda puku govorila na trzni po njivama, koje one godine ne bi bile zasijane, a bile su blizu župničkom stanu, i to u koljebici spletenoj od pruća. Vladić je poslije nekog vremena napravio jednu čvrstu koljebu šest metara dugu, a tri široku. Stranice su joj bile od čvrstih borovih dasaka, kakvim je bila i popođena. Pokrio ju je tankom jelovom, lijepo uglađenom daskom, pod koju je naprijed i otrag pričvrstio po jednu jaku osovinu od hrastove crljeni, na koju bi se natakli kotači od volujskih kola i privlačila se s jednog mjesta na drugo po njivama. U njoj je načinio čvrst otar s pričvršćenim željeznim svijećnacima i policama za knjige, gostarice i drugo.

U ovu bi se kolibu za Mise, a nepogodna vremena, zavukli i neki ugledni i imućniji župljani, kojim Vladić u početku nije ništa htio prigovoriti, a kasnije im je reko: Jel'de, da je zgodnije u suhu Misu slušati, nego na kiši i snijegu? S toga gledajte, da što prije načinimo crkvu, pa da svi budemo u suhu, da nam za vrat ne kisne.

Na ovo su neki uviđavniji, mekšeg srca i finijih kršćanskih osjećaja ozbiljnije o tom počeli misliti i mekši bivati, osobito kad im je Vladić pripovjedao, kako su fratri na Širokom Brijegu u Hercegovini sagradili i manastir i crkvu, pa

[1] Vladić: Bilješke str. 292.
[2] Isti, ondje.

kako je Alipaša Stočević upito nekog starog Jerku Zupca: Eto Jerko, Fratri dobaviše ferman, da grade tekiju i crkvu, ali čim će ih načiniti? Oni fukara, vi fukara, a Fratri hoće da grade i dugo i široko i visoko. Čim? Jerko mu rekne: Dragi paša! Onaka se bina ne gradi za godinu, nego dvije i tri godine, a belli će mnogo zapast, do hiljadu dukata. Nemoj nam ti biti na putu, a mi ćemo sve to skucati i smoći.

Kako bolan Jerko?

Lako dragi paša! U Hercegovini ima stotina ljudi, koji će dati po jednoga vola. Vo pet dukata = 500. Stotina po jednu kravu. Krava dva dukata = 200. Drugi: neko ovna, neko ovcu, neko jarca, neko kozu, neko tele, neko janje, a neko novaca makar štogod otkinut od duhana, od vina, eto, dragi paša, novaca i za tekiju i za crkvu. – Pa je sve gotovo ovako i bilo, i oni za dvije godine sve učinili, pa zašto ne bismo i mi?

On je odmah slijedeće godine 1864. dao spaliti dvije krečane o svom trošku, a župljani su kreč badava prenijeli, te je sasut u jedan rov ondje, gdje je sada kačara = pecara. Svakom bi prigodom pribavio po koje krupno drvo, gredu i slago na jedno mjesto, te dobro pokrio slamom, da ne trune, a kad ih se mnogo nabralo, od njih je onako neotesanih načinio jednu sudurmu, u koju je slago drugo brvno i grede, da ne kisnu i ne trunu.

Slijedeće je godine u šljiviku na močvarnom mjestu iskopo dug, širok i dubok rov, prizidavši ga na dva mjesta po srijedi, da ne bi nabujala zemlja rastiskla duvarova, i u nj je sasuo do 200 tovara kreča i pokrio ga zemljom i busjem, ko i onaj prijašnji.

Još je raspitivo domaće majstore i zidare, gdje je najbolji kamen, te je iz svakog mu označenog mjesta dovuko po nekoliko komada za kušamu, i ostavio ga kroz cijelu zimu neka kisne, i mrzne, da vidi, koji će najbolje odoljeti kiši i mrazu. Videći ovo župljani počeše pomalo bolje pristajati uza nj i vijećati o novčanim prinosima te poimence popisaše sve obitelji u župi, koliko koja kuća ima volova, konja, muških glava za rad, koliko bi koji mogo novca dati, podnica, brvana, taraba, greda za skele dovući. Ovaj zapisnik popisa obuhvaća 200 stranica.

Sad se počele raditi na tom, kako bi se porezo potrebiti novac. Mislilo se, da će biti dosta 20.000 groša. Jedni su

predlagali, da se to poreže po kućama = obiteljima, međuto narod reče, da te to nepravedno. Drugi predložiše, da se poreže po broju volova, a narod opet reče, da je to nepravedno. Treći htjedoše, da se udari po broju sitne stoke: ali ni na to većina naroda ne htjede pristati. Pokušalo se dobrovoljnim prinosima, ali se ne može ustanoviti, da bi se time dobila i polovina svote označene za dozidanje i krov crkve. Najposlije se mislilo, da se poreže po broju čeljadi u svakoj obitelji, ali to najvećma narod ogorči. Najposlije u dogovoru s narodnim prvacima određeno bi: što narod ove župe daje caru poreza i harača za jednu godinu, da onoliko dadne u građu crkve za tri godine i da dovlači materijal, te da se pomalo radi i gradi, neka je narodu lakše. Spomenuta bi svota iznosila oko 22.500 groša. I tako se poče od naroda novac kupiti i materijal privlačiti.[1]

Trebalo je još jednu, i to najveću poteškoću svladati, a ta od cara dobiti »Ferman«, da se smije graditi crkva, za koju piše o. Vladić:[2] Tri smo godine zlopatili, dok smo dobili »Ferman«, da možemo crkvu graditi. Najviše nam je smeto Ali Riza paša, mutasarif = okružnik u Travniku. Ućumet = kotarska oblast u Gornjem Vakufu, od kog je trebalo isposlovati Mazbatu za crkvu, nije nam se odveć protivio, a tako ni bezi Kopčići ni Prozorski Turci. Balije, poturice, seljaci gdje su god mogli, bili su i proti nama i proti crkvi.

Dok se ovako borilo sa svim poteškoćama, i neke ponajviše bile s velikom mukom svladane, te se mislilo bar nešto početi s građom god. 1869. ili najkašnje 1870., o. Vladić postane u proljeće god. 1869. generalnim Definitorom Reda, i moro je otić u Rim, a ovdje mu nastupi O. fra Jeronim Barbarić zvani Breša, jer starinom potječe iz talijanskog grada Brescia, a zvao se Barberini. Ovaj se svim marom i mladenačkim silama — bile su mu stopram 33 godine — zauzeo, da bar god. 1870. otpočne graditi, ali mu pokraj najbolje volje i sveg mara i žara nije pošlo za rukom, ni slijedeće god. 1871. da bar stavi temelje crkvi, ko što je želio. On godine 1872. postane gvardijanom u Fojnici, a naslijedi mu ovdje O. fra Bono Milišić, koji se bojo ubrusiti onako mlad

[1] Vladić: Bilješke srana 292 — 3.
[2] Bilješke str. 292.

— u 31. godini — i neiskusan uzeti na se ovo teško breme. Stog se na proljeće 1873. odreče ove župe i ode u Triješćane, a u Ramu podrugiput dođe O. Antun Vladić, koji je iz Rima u proljeće 1870. s pokojnim hercegovčkim biskupom fra Anđelom Kraljevićem, koji je bio na vatikanskom saboru, otišo na dopust u Hercegovinu, a odanlen u Fojnicu i sarajevske toplice »Ilidžu«.

Dok se mislio vratiti u Rim, piše mu o. General, neka ostane u Bosni, jer da Rimu prijeti pogibelj, da ga zauzmu Talijani, što se i dogodilo dne 20. rujna 1870., te samostan »Ara coeli«, sijelo našeg vrhovnog starešine Generala i njegovih vijećnika, većim dijelom zauzeli talijanski vojnici, s čega su mnoga braća ondalem otprtljala, neki u Misije, neki u druge manastire u Provinciji, pa i neki generalni Definitori, od 12 ostavši ih samo 6, odakle sam i ja ko mladomisnik moro otići dne 12. listopada 1870.

Ovako o. Vladić ostane u Bosni probavivši to vrijeme u Fojnici i po drugim samostanima, a najviše u Rami, radio sa župnikom o. Barbarićem pribiruć materijal za crkvu i pobiruć potrebiti novac za građu, a u to je vrijeme i »Ferman« stigo, da se može otpočeti s gradnjom.

Vraćajući se o Vladić iz Hercegovine, došao je u Livno, gdje je bio dobar graditelj Mato Baja, inače zvani Radnić, i ništa od njega lošiji mu brat Jozo, s kojima je ugovorio, neka ih jedan dođe u Ramu tamo iza Duhova. I zbilja je došo Mato, proučio zemljište i izmjerio ga. Gdje je sada crkva, bili su pozadjeveni koci i letve i donekle iskopano zemljište za temelj. Ali mu Mato reče, da on ni ove ni slijedeće godine ne može doći ni poduzeti građe, jer su on i brat mu Jozo poduzeli neke druge zgrade u Livnu. I tako se ne započe s građom crkve u Rami, dok Vladić 1873. opet ne postade ovdje župnikom, i dne 3. svibnja iste godine počeše majstori raditi na gradnji crkve. Juro Radoš neimar na dan po groša 18, Stipo Mutapčić po groša 12. Niko Dujmušić groša 12. Anto Slipac groša 12. Mijo Skopljak groša 12. Njihov kuhač Ivšo Dujmušić groša 8. Svi iz Travnika. Na 13. lipnja bi blagoslovljen ugalni kamen crkvi u duljinu 50 haršina — ali, veli Vladić u svojim bilješkama, propter metum Turcarum oglasismo, 42 haršina — a širina 25 haršina. On u svojim Bilješkama opširno i potanko opisuje, kako su kopani temeljii utvrđeni, dok se nije zidanjem izišlo iz zemlje i

stavljen ugalni kamen, koji je spomenutog dana izaslanik fojničkog samostana, kome je tada pripadala župa Rama, o. fra Nikola Krilić s biskupovim dopuštenjem svečano uz mnoštvo naroda blagoslovio. Na ovu svečanost dođoše ova braća redovnici: o. fra Jeronim Barbarić, župnik iz Gornjeg Vakufa, o. fra Pavo Vukadin, župnik s Uzdola, o. fra Marijan Milićević, župnik s Bugojna o. fra Rafael Čaleta, vikar iz Livna, o. fra Anto Palinić, učitelj iz Livna, o. fra Petar Jazvić, kapelan iz Gornjeg Vakufa, domaći župnik o. fra Anto Vladić i njegova dva pomoćnika, o. fra Anto Bojčetić i o. fra Jozo Ćurić.

Tog dana nije bilo kraja veselju i kod redovnikâ i kod puka i to više radi blagoslovljenog ugalnog crkvenog kamena i zanosne zavjere prvinaca u župi, da će svim silama nastojati, da se što prije dovrši crkva, nego radi župnikova imendana, koji je osim svoje braće tog dana pogostio i nekoliko župljana. Ovi su odmah ko dobrovoljne prinose doprinijeli za građu oko 30 dukata.

Pod temelje na istočno-sjevernom uglu crkve zbog mekog tla trebalo je zabiti oblo hrastovo kolje, koje su dragovoljno obećali dovući iz gore Smoljnika Jure Oreč, Marko Oreč i Mijat Begić s Višnjana, koji su vukli 28 hrastovih direka pod crkveni temelj. Iziđoše im na put sinovi Omera Tabaka, oružani puškama i nožima i kod Kovači poljske ćuprije oteše i prisvojiše direke.

Od Ivišina Lovrića, Vida Špigića, Petra Grgića i Ivana Čoćića, Turci Zečići s Orašca oteše deset direka, a od Ante Sičaje i Bile Jozića oteše osam direka, Imbro i Huso Pilavi Turci s Mluše, sve same seoske balije, koje nijesu trpjele, da se gradi crkva, dočim bezi i age nijesu ni mukajet bili. Ali i ove kotarska oblast u Gornjem Vakufu prisili, da oteto drvlje povrate.

Kopanje se kamena na Grebinu u selu Knježićima na Kozarama i u Ripcima plaćalo, a i župljani su badava kopali.

Na Grebenu su tom poslu vješti Turci: Omer Tale, Salko Đogić, Meho Đogić i Asan Omerbašić kopali: direke duge od četiri haršina, a široke haršina pola po 21 groš i para deset i od dva haršina po groša $8^1/_2$. Ploče duge i široke = u četvrt po groša 21 i para deset. Kamen na kola po para stotinu na mjestu, a sve su ovo župljani badava

privlačili, ko što i pijesak i vodu, kad je ove u jesen nestalo u bunara.

Radilo se na crkvi do 6. listopada i zidovi su izidani svuda u visinu po jedan metar, a prezbiterij preko dva metra i pô.

Nevrijeme nije dopustilo, da se dulje radi, nego se mislilo svakako na proljeće 1874. proslijediti. Dne dakle 6. listopada samim majstorima zidarima je isplaćena svota od 9472 groša.[1]

Godine 1874. u proljeće se poče pokazivati bolest na govedima, a ponešto i na sitnoj stoci. Proljeće bi nepogodno i hladno za jaru sjetvu, osobito za kukuruz, te se predviđalo da će godina biti oskudna hranom u svoj gornjoj Bosni, pa i u Rami, ko što Vladić zapisa u svojim »Bilješkama«: u Rami bi godina 1874. neplodna. Stog se odgodilo zidanjem crkve do boljeg vremena. Gore je opisani oltar ili kapelica privučena bila među nove zidove i smještena ondje, gdje je sada veliki glavni oltar, ter se odsele ondje puku Misa govorila u nedjelje i blagdane.

Kako je godina 1874. bila oskudna i pićom za stoku, tako, da su ljudi u zimi od 1874.—1875. po velikim snijezima u krpljama s velikom mukom išli u gore i na sebi nosili omar, jelovo i borovo granje, da kadgod ishrane svoja goveda i sitnu stoku, zbog čega je dosta marve skapalo, a goveda, koja su jedva živa ostala, bila vrlo slaba, tako se nije moglo pouzdati, da bi se materijal mogo na vôma dovažati, i ove se godine odustalo od građe. K tomu nadođoše i druge nevolje ko što o. Vladić zapisa.[2] Godina 1875. gladna i oskudica novca. Nastade potrostručena dacija = porez. Narodna vojska, oka mliva = brašno groša 5. Jedna koza za 10 groša. Godine 1876.—7. Oppressio naroda — persecutio convulsio, perturbatio — Eškija — anarchia. Propadoše mnoga žita neobršena, mnogi kokuruzi neotrgani, mnogo voće neotrgano. Omnia Divina et humana impune conculcabantur — nullae leges, nulla regula nullus imperans. Homicidia quotidiana — Rama pronosi u Neretvu nebrojene lešine utriusque Religionis — grassatores viarum. — Tota nostra vita periculi erat plena — substantiam nostram et vitam pecunia et

[1] Vladić, Bilješke str. 293—296.
[2] Bilješke str. 297.

muneribus redimebamus — foris pugnae — intus timores — multa cadavera pastorum et latronum silvae devoravere — et jamjam fugam meditabamur, et cervicibus nostris timebamus. Et en repente ultimus diebus mensis Julii 1878. in natione rumor fac tus est videlicet: Caesareo Regium militem limites Bosnae intrasse et gressu veloci Sarajevium versus properare atque acervatim perire.

Sve ove nabrojene neprilike i nevolje biše silnom zaprekom, da se o gradi crkve nije ni misliti moglo; što su svi veoma žalili.

*

Nije se o. Vladić samo brinuo, kako će crkvu sagraditi, nego se brinuo, kako će u svojoj župi narodu otvoriti oči da uvidi potrebu škole. Stog je odmah došavši u Ramu 1863. odredio u residenciji u prizemlju jednu sobu — gdje je sad župnički ured — za školu. Tude je načinio klupe i odmah prve godine sabro do 15 dječaka iz obližnjih sela, koji su svakidan dolazili u školu i ovdje ih je njegov kapelan poučavao, a kad je bio ovaj zapriječen, sâm bi ih župnik poučavao. Po tri i četiri darovitija dječaka bi sâm u svom stanu uzdržavo, koji bi dvorili kod Sv. Mise, a kod pučke Mise bi pjevali »Pištolu«, od kojih su dvojica postali redovnici: fra Pavo Kovačević iz Rumboka i fra Bono Lovrić s Orašca, koji su davno već pomrli. On im je knjige i sve drugo nužno svojim troškom nabavljo. Kako je sâm vazda rano ustajo, rano bi probudio i dječake, te bi ih napućivo, kako će i šta će jutrom, čim ustanu, moliti, umiti se o i obući se. Dok bi dječaci ovo obavljali, on bi se u kapelici pripravljao za Sv. Misu, dok i oni ne bi došli, a tada bi ih lijepo poredo, neka tude klečeć mole, dočim bi mu po jedan dvorio kod Mise, što je u početku obavljao jedan dječak, kog je on sa sobom doveo iz Fojnice, sad već pokojni Frajno Trogrančić, dok i drugi nijesu naučili dvoriti. On ih je osim knjige učio vrtlarstvu, čim se rado vazda bavio po napucima »Relkovića kućnika«. Njegovo kumče o. Batinić pišuć mu 1889. osmrtnicu zabilježi: »Sve svoje prosto vrijeme poput starog Kotona i Cincinata provodio je radeć u vrtlu i bašći, te se može reći, da se hranio od truda svojih ruku prema sv. Reguli«. I kad bi ga koji župljanin zatekao s dječacima u vrtlu, da radi i napućuje ih, i njeg bi po koje vrijeme zaustavio

neka radi, da ga upozna s racionalnim obrađivanjem zemljišta, ujedno mu kazujuć, kako narod u našem susjedstvu po Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskoj i Banatu obrađuju svoja zemljišta, da trostruko i četverostruko više dobivaju priroda s jedne njive od jednog dana oranja, nego mi sa zemljišta istog prostora; ter im je to i praktično pokazivao u svojim vrtlovima, u kojim je sveg mogućeg imo.

Dok on nije došao u Ramu, ovdje niko nije gojio ni kompira ni graha, koji su samo običavali jesti na »Badnjicu« i pribaviti ga s Bugojna, iz Travnja ili čak iz Busovače. On je odmah na proljeće 1864. nabavio nekoliko oka graha najbolje vrste i tada ga je dijelio, po 50, 100, 200 zrna, koji su to htjeli prokušati, samo uz pogodbu, da njemu vrati samo onoliko zrna, a sav prirod bi poklonio sijaču. Tada bi ga naputio i zorno mu pokazo kako treba zemljište urediti, nađubriti, okopavati i potrkljati. — Gdjekoji su prve godine imali po 15 — 20 oko graha. Tako je uradio i s kompirima iste godine godine nabavivši ih iz Bistrice kod Fojnice i onako razdijelivši i naputivši ih. Danas neki u Rami nađu, ako im je priuba prijatna godina, po stotinu tovara kompira, a neki i po 200 tovara, osobito po planinama, gdje ih po torinama siju i dobro zemlju prirede; i to krupnih kompira, da neki komadi teže i po tri kilograma. — Mnogi su od njeg poprimili, da siju razno zelenje, osobito koji su kod njeg služili i njemu u školu išli.

Kad bi dječaci naučili čitati i pisati, svakomu svojom rukom — a bio mu je rukopis vrlo čitljiv — napiso jutarnje, večernje i ispovjedne molitve. Kad su u Zagrebu počeli izlaziti listovi za mlade »Glasnik Sv. Josipa« i »Smilje«, naručio bi svake godine po nekoliko eksamplara za darovitije dječake, a sam ih je plaćo.

Kad se pomnožio broj dječaka u godini 1864 — 5-toj, na onom zemljištu, gdje je sad školski vrtô, koji je bio kupio neki Tadija Čalić iz bosanske Vinice, zvani »Rutar« zato što je najprije ovuda kupio rute, prnje i nosio ih dalje za pravljenje papira; da na onom zemljištu podigne krčmu, mehanu, što o. Vladiću nije bilo poćudno, jer je bila ta krčma blizu crkvi, promjeni s njim ono zemljište, davši mu drugo udaljenije, načini ondje svojim troškom godine 1865. jednu od brvana prostranu sobu s vatrištem za školu, u koju je

moglo stati do 40 dječaka, koji su se ovdje poučavali do godine 1869. kad je narod odusto slati djecu u školu sve do godine 1876., koje je opet po nekoliko samo dječaka išlo, pače već i odraslih momaka, a godine 1880. ih je bilo toliko da se obuka morala premjestiti u onu kuću, koju je o. Vladić sagradio godine 1876., koja i danas služi za školsku zgradu.

Dok se je bavio ovim stvarima, nesamo da nije zanemarivo svojih župničkih dužnosti, nego ih je najmarljivije i najsavjesnije obavljo. Osobito je neumoran bio u ispovijedanju. Za najokorjelije i tvrdokornije nemarne grješnike običavo bi reći svojim kapelanima: O v o j e m o j z a l o g a j. S ovakima bi proveo dosta vremena. Najprije ih temeljito poučio šta je ispovijed i kako se treba ispovijedati, a onda bi ih stopram primio na sv. ispovijed, i davô naputke za buduće čuvanje od grijeha. U providanju je bolesnika u svako doba bio gotov i u daljnja sela i u bližnja i ako bi se gdje obnoćio, zadovoljan je bio s jednom zdjelom mlijeka i komadom ječmena kruha, a ležajem na slami pokrivenoj mutapom, pa makar i to bilo i pod vedrim nebom u ljetno doba. Ovakovim bi prigodama sam pred kućnom čeljadi navečer Boga molio, i djecu učio nauku kršćanskom i valjanoj molitvi, a odraslim bi pripovijedo događaje iz Sv. Pisma i druge ćudoredne.

Kakav je bio propovjednik, to neka kaže pisac njegove osmrtnice o. Mijo Batinić, koji veli: »Ni dana nije kapelanovo, već odmah je preuzeo propovjedničku službu u fojničkom samostanu, gdje su tada boravili najodličniji i najstariji oci redodržave i prem slabih prsa, pet je godina na opće udivljenje sijo Božju riječ . . . Postade župnikom u Rami, te se sav dao propovijedanju Božje riječi i trijebljenju zlih običaja. Milina bijaše gledati i slušati ovog rijetkog redovnika: visok stasom, krupan tijelom, već bi prvim besjedama punim duhovitosti i priprostitosti znao slušatelje zanijeti, da bi neizrecivom slasti ga slušali po sat i po dva. Od časa bi do časa pobuđivo razne afekte i razdragane ostavljo, da dalje razmišljaju o istumačenim istinama sv. vjere.«

O. Vladić nije imo mnogo knjiga, jedva od svake bogoslovne struke po jednog ili dva auktora i svoja *scripta*, što ih je ko učenik Bogoslovije u Ugarskoj piso, koje sam ja po njegovoj smrti dao uvezati i sad se nalaze u ramskoj knjižnici, i koju znanstvenu knjigu. On je materijal za svoje

propovijedi uzimo iz mâna svog naroda, čemu bi dao temu, a tada bilježio točke po više dana, dok to sve nije sazrilo u njegovoj glavi, a tada bi s takom pripravom više pučki nego znanstveno višeput do promuknuća propovijedo, da su ga i najprostiji razumjeli. Mnogo ih još imade u ramskoj župi, koji i danas spominju njegove propovijedi. On je bio sve vrijeme što je ovdje bio župnikom, a i poslije do god. 1882. biskupov vikar-dekan. Njega bi † biskup o. fra Paškal Vujičić zamolio, neka ga prati po njegovoj dekaniji za vrijeme krizmanja. Tom je prigodom mjesto biskupa u mnogim župama i propovijedao, pa ga je i sam biskup slušo i običavo reći: S i n g u l a r i s i n c o n c i o n a n d o v i r.

Kako se brino u svakom pogledu za povjereno si stado, tako se brino i za povjerenu si braću kapelane, koje je vazda napućivo na redovničko življenje i revno obavljanje Božje službe i pastirskih dužnosti. Vrlo je vješto znao u raznim prilikama istaknuti koji c a s u s c o n s c i e n t i a e, da sazna koliko mu kapelan znade bogosloviju i njezine struke i da ga naputi, ako vidi, da je u tome slab i nastranljivih nazora. S tog se je općenito govorilo u gornjoj Bosni: »Više vrijedi biti kapelanom tri godine u fra Lovre Karaule, fra Ante Tuzlančića i fra Ante Vladića, nego učiti četiri godine Theologiju.« Jer su ova tri redovnika praktično učila svoje kapelane ono, što su u bogosloviji učili teoretično, i blago onima, koji su se ovom poukom znali okoristiti, ko što su se dugo vremena tog spominjali njihovi bivši kapelani. Ja sam nakon mnogo godina čuo, gdje o tom govore sad već pokojni fra Anto Subašić i fra Stjepan Ladan, Vladićevi negda kapelani.

Državni zapletaji i gore opisane nevolje ne dopustiše, da se proslijedi gradnja crkve, niti se moglo predvidjeti, kako će nemiri i urote vrenjâ po domovini svršiti, o. Vladić stupivši 1878. godine u šezdesetu godinu svoje dobi odreče se župe i nastupi mu:

O. fra Jozo Ćurić rodom iz Doca kod Travnika, koji u sporazumu s Vladićem — koji je još godine 1877. u podrumu zakopo u zemlji 50.000 groša, za što su znale samo tri pouzdane osobe, i koje je sad kazo fra Jozi — započe po mogućnosti i koliko su prilike dopuštale pribavljati materijal za gradnju crkve, dok u jesen te godine 1878. ne dokrajči nerede austrougarska vojska, koja iz Županjca k nama dojde licem na dan našeg s. oca Franje dne 4. listopada.

Sada se povratio kućama i narod koji je silom bio otjeran u vojsku i po granicama stražio i gô i bos i gladan i jadan i bez oružja. Do zime se toliko materijala prikupilo, da se u proljeće 1879. mogla ozbiljno nastaviti gradnja. Na proljeće dakle rečene godine dođe amo 17 majstora zidara s neimarom Jurom Radošem i otpočeše zidati dne 6. svibnja i radiše do 6. listopada. Narod je najradosnije pomogo dovlačeć materijal i irgetujuć uz majstore, koje je narod plaćo ovako: općina Rumboci i Varvara 2 irgeta. Proslap i Kovačipolje 2. Orašac i Višnjani 2. Jaklići, Ripci, Lapsuni, Družinovići Šlimac 2. Sopot, Podbor, Ploča, Mluša 2. Ipak ove godine potrošeno 32.890 groša.

Godine 1880. na 7. svibnja poče raditi 14 majstora s neimarom Jurom Radošem i radiše do 11. listopada, a u sve se potroši 30.030 groša. Pomogoše novcem ovoj građi: Pokojni car i kralj Franjo Josip I. sa 1.500 forinti, njegova strina Ana Marija Pia sa 200 forinti: zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 500 forinti, a ozidani su pokrajni zidovi na sve četiri strane do krova, zatim 12 stupova sa svodovima, ter je još preostala dogradnja zidova na srednjoj lađi do krova na sve četiri strane, što je dopremljeno godine 1881. i bi potrošeno 26.496 groša ujedno s krovom.

Godine 1882. pogođen bi Juro Radoš i sin mu Mijo, te načiniše četvrta vrata, sve prozore i tri privremena oltara.

Ovdje je fra Jozo Curić osto do proljeća 1883. zajedno s Vladićem, neumorno radeć na gradnji ove crkve. Ovdje zaključujem povijest ramskih župnika, jer su otadašnji, ko i njihovo djelovanje pobilježeni u kućnoj povijesti, koju je piso do smrti 12. XI. 1889. otac fra Antun Vladić, a ja proslijedio do danas.

Ali jer je pometnjom izostavljeno cijelo stoljeće prvih župnika ove župe, stoga da im ne pogine spomen, neka ovdje dođe ko treća točka »Urežnjaka«: o »župi i župnicima.«

III. Župa i župnici.

Po odlasku fratara iz Rame, kraj izgorjele i crkve i manastira, ostade Rama sirotna, a s njom i njezino područje. Narod koji je preostao, nije imo onog, što je višem dijelu čovjeka najnužnije, da postigne onu svrhu za koju je stvoren.

Nije imo duhovne okrjepe, ni duševne hrane: nije imo duhovnih tješitelja, svećenika, pastira, crkve, Mise i drugog što treba duši. Ali se jamačno nijesu tako izgubili, ni obeznanili, dobro znajuć da ima još u Redodržavi Misnika i iz njihove sredine, koji su krv od njihove krvi, kost od njihove kosti, koji po drugim krajevima prostrane Provincije po Bosni i Slavoniji služe[1]), pa da je posve pravedno, da i k njima kogod dođe, neka nijesu ovce bez pastira.

Jesu li se ostaci — svakako brojniji od onih što uskočiše — ramskih katolika odmah za to pobrinuli?

Nemamo tome dokaza. Ali ako nijesu prije, jamačno su se pobrinuli, kad je po onom kobnom slučaju seobe počela harati kuga. Pa ili fojnički fratri od sebe poslaše u Ramu o. fra Stjepana Margitića, ili na prošnju ramskih katolika, dođe on u Ramu s još nekim, jer kaže »i narodu Misu govorismo«, što je znak, da nije bio sam. I vrativši se u Fojnicu, kad je izvjestio drugu braću o broju katolika, koji su ostali u Rami, nije moguće, da su braća ostala bezbrižna i nehajna za ovaj dijelak Božjeg stada, te da mu nijesu odmah pritekla u pomoć i poslala mu svećenika i to po našem mišljenju onog istog, kog je o. de Vietri ovdje našo god. 1708., a tako isto i u Duvno fra Bernardina Dobretića, i u Livno.

Zacijelo nijesu ovi imali stalnog prebivališta, jer tog nije dopuštalo ni uboštvo naroda i fratara, ni prilike onog doba, kada se moro katolički svećenik kriti, kano da je najveći zlikovac i zlotvor i kada su protivnici katoličke vjere sav gnjev iskaljivali na katoličkim svećenicima, držeći ih za svoje najveće protivnike i neprijatelje. Oni su išli od sela do sela, ko misijonari. Zacijelo su bili tome navikli i po drugim župama, gdje se njihove kućarice nijesu gotovo ništa razlikovale od seoskih kuća.

U Rami su, ko što nam kaže predaja, stanovali najviše u selu Podboru kod starodavnih obitelji Jeličić i Grubešić, kod koje je još i danas — u Mate Grubeše — Ćališa na Gmićima — nalazi jedan stari poderani Misal.

[1]) Jamačno su tada živjeli fra Andrija iz Rame, koji je umro u Mohaču 1715., fra Jeronim iz Rame, koji je umro u Fojnici 1715., fra Blaž iz Rame, koji je umro u Našicama 1716., fra Pavo iz Rame, koji je umro u Fojnici 1718., ko što svedoči stariji Nekrologij u Sutjeskoj. U mene izvadak.

Pouzdano dakle možemo reći, da je odmah po odlasku iz Rame o. fra Stjepana Margitića do koji dan ovamo došo o. fra Bartol Ivanović i da je osto više godina, i to po prilici do godine 1712.[1]. Fojnički Arhiv bilježi u mjesecu prosincu, da je u Rami bio župnik o. fra Ivan Jaranović i da u tom mjesecu šalje lemozine 2.000 jaspri. Ovaj je otac Jaranović umro u Fojnici dne 19. svibnja 1726.

Ko je ove godine bio u Duvnu, ako ne još o. Kraljević, kog je našo ondje o. de Vietri god. 1708., ko li u Livnu, ne zna se, a tako se ne zna za ime župniku ni u Rami sve do godine 1718., ako sve do te godine nije ovdje bio spomenuti o. Jaranović, ko što je posve vjerovatno, jer se nigdje njegovo ime ne spominje do godine 1719., koji je, kako naš povjesničar kaže, s nepoznata uzroka s fra Ludovikom Ivačićem umako u Dalmaciju, a ondalen u Rim[2], a bio je neko vrijeme i u Brodu, gdje je pet osoba priveo u katoličku Crkvu[3].

Ali ne će biti ovako, jer nam jedna bilješka u fojničkom Arhivu kaže, da je 1713. neki fra Jozo iz Rame poslo u Samostan lemozinu, a taj fra Jozo kako se je zvao, to ne znamo.

U Rami je god. 1718. bio kapelan – župnik neki o. fra Petar, a taj će biti Ćelo, koji je umro u Fojnici godine 1755. 20./XII., kako kaže Nekrologij, u osamdesetoj godini, te bi prema tomu bio u 43-ćoj godini, kad je ovdje bio župnikom, a rodom je bio iz Livna. On u mjesecu listopadu rečene godine šalje u manastir 2.000 jaspri, a u studenom iste godine 1.000. Slijedeće god. 1719. spominje se, da je ovdalen u mjesecu svibnju župnik fra Tomo poslo u manastir prviput 10.000, drugiput 3.000. Iste je godine ovdje dne 19. lipnja umro fra Šimun Ančić[4]. Šta je bio, ne kaže se ondje. Ovaj fra Tomo, nije drugi, nego li Dadić, jer u ovo doba na ovom kraju nije bilo drugog fra Tome, izim Matijevića,

[1] Kada je i gdje je umro, žalibože u Nekrologiji toga nema. Početkom osamnaestog stoljeća su živjeli ovi Ivanovići: fra Andrija † u Slavoniji 1./X. 1718., fra Stjepan † u Sinju 7./I. 1714., i fra Mate † u Sinju 24./II. 1730., fra Petar † u Cerniku 8./IV. 1754.

[2] Batinić: Djelovanje Franjevaca III. 34.

[3] Isti ondje str. 34.

[4] Stariji sutjeski Nekrolog.

ali je ovaj obučen[1] istom 24./IV. god. 1735. i fra Tome Milasovića iz Rame, ali je ovaj bio laik.[2]

Ove je godine u Livnu bio župnik o. Labudić,[3] a u Duvnu neki o. fra Mato, i ja bih reko, da je to fra Mato Bagarić, koji je umro u Fojnici 8./IV. 1751., koji se spominje da je bio u Duvnu i slijedeće godine 1720. Doklen su ovi ostali na rečenim župama, ne zna se.

U godini 1731. u Rami se spominje neki o. fra Antun, a ovaj nije niko drugi, neko li Vučević koji je umro u Fojnici 29./I. 1765., jer iz ove dobe u Nekrologiju na ovoj strani nema drugog fra Ante izim Markovića, koji je bio Jubilat i posto Provincijalom godine 1732., a umro je u Fojnici 8./V. 1742. Za ovog nije vjerovatno, da je bio u Rami župnik, jer je već bio star.

U Livnu je u ovo doba bio neki o. fra Petar, po svoj prilici Martinović, koji je umro u Ivanjskoj dne 15./IV. 1757., a u Duvnu neki o. fra Ludovik, koji je i umro ondje dne 4./XI. 1732., a mjesto njega onamo došo god. 1733. neki fra Ilija, a taj će biti onaj fra Ilija Skopljak, koji je obučen u Fojnici dne 7./XII. 1720. ko što svjedoči »Liber Votorum« onog samostana.

I čini nam se, da je sve ovako ostalo u Rami do godine 1741. Tada se spominje, da je u Rami bio župnik fra Tomo Dadić i to po našem mišljenju po drugiput, kome je nastupio godine 1745. o. fra Jako Lašvanin-Pijanić iz Gučegore. Za ovog piše o. fra Anto Ćorić[4], da ga je Rustanbeg Belaić u Prozoru htio usmrtiti u srpnju godine 1745., te da ga je samo u but (stegno) ranio. A u istom tečaju »Perivoja« na strani 117. piše: Tako pri njegovoj (biskupa Dragićevića) viziti u Rami godine 1745. prvih dana srpnja užasan se je prigođaj zbio. Taj prigođaj, u koliko se još živo sjećam čitane crtice u prvom protokolu, ovako se zbio: u selu Proslapu u Rami, neki Mrižić[5] opak i bezbožan oženio sina s curom, u koju se on isti kao udovac zaljubio, ali sluteć, da ne će htjeti za

[1] Liber votorum u Fojnici.

[2] Ondje.

[3] Ovom je Labudiću bilo ime fra Jeronim, kašnje je bio Definitor i umro je u Petrinji 3./II. 1743. Još je bio Labudović fra Mato, koji je umro u Temešvaru 2./I. 1743.

[4] Seraf. Perivoj, god. 1908. str. 103.

[5] Sada se zovu: Džejići, Dronjići ili pravije Franjići, Malići, Škujanovići i Gjogjići.

njeg poći, isprosi je za sina i vjenča. Poslije je od sina pre-otme, te je s njom griješno živio. Sin je donekle trpio taj očev bezbožni postupak, pa kad nije mogo lijepim načinom oca od zlodjela odvratiti, tuži ga župniku, no pokraj svih očinskih opomena i pouka župnikovih ostane Mriža tvrdokoran u zloči nečuvenoj. Zato ga župnik prituži biskupu, koji odredi, ako Mriža ne odustane od svog bezbožnog življenja s nevjestom kroz vrijeme određeno, da ga porad javnog zločina javno izopći, da bi potom vjernici spasonosni primjer imali. No Mriža je i dalje osto tvrdokoran. Kad je rečene godine 1745. biskup došo u vizitu, opet je nastojo zabludjelu ovcu privesti na put spasenja, te ga je pozvo: ali on nije htjeo doći svom nadpastiru, nego je otišo svom gospodaru Rustanbegu Belajiću (čiji je valjda kmet bio) te zajedno skuju urotu, kako će i biskupa i župnika skinuti s vrata. Tuže i i biskupa i župnika kod kadije u Prozoru, da Mrižiću otimaju ženu i sinu daju. Kadija pozove župnika s biskupom na davu (parnicu) da se tužba riješi po šerijatu. Župnik fra Jako iz Lašve i biskup odmah se zlu doslute, te biskup preko planine k Skoplju u Dobrošin bijegom se ukloni, dočim je župnik moro pred kadiju doći. Kad je fra Jako došo u konak (sudnicu), kojoj se pravije kaže mešćema (meskeme), pred kadiju, našo je bega Belajića već sjedeć kod njega i Mrižu. Kad je župnik pred kadijom stao davu trgati, upita ga kadija: Kako ti, fratre, smiješ ženu otimati ovomu, pak je njegovu sinu davati? Na to fra Jako primjeti: Efendija dragi, nije tako, nego taj oteo je ženu svome sinu te s njom živi, a ti dobro, kadija, znaš, da se to protivi i Inđilu i šerijatu. Na to ko bijesan skoči beg Belajić i k' župniku primaknuvši se zaviče: Zar tako krstu? Biva da ja Turčin beg lažem, a ti krstu, da istinu govoriš, je li? Na to hitro trgne jatagan iz pasa, te ga sjuri župniku sa strane pod rebro. Župnik je užasno vrisnuo i štropoštao se, te je na rukama po kadijinoj zapovijedi (da se iznese na polje) izdahnuo. Tim bude parnica pred kadijom svršena po šerijatu: begu ništa: župnik zboden umoren, bezbožnik u grješnom životu s nevjestom i dalje osto. Župnik je, čini mi se, na Gmićima[1]) ukopan. Biskup Dragićević,

[1]) Gmićima, a ne Gurićima: jer mjesto Gurići ovdje nigdje nema. Ovom je selu ime još gore nakazio Dr. Truhel a u Glasniku zem. Muzeja god. 1889. str. 79. napisavši najprije Gruičić, a malo niže Gruići.

kad je razumio groznu smrt župnika fra Jake, veoma je bio preneražen i potresen, te je Bogu zahvaljio, da se na vrijeme uklonio od sigurne, tako grozne nasilničke smrti.

Otac Ćorić sam sebi protuslovi: prije veli, da ga je samo ranio u but, a poslije kaže, da je na mjestu osto mrtav. To se ne slaže s narodnom predajom, samo što ova znade za dva slučaja: da je jedne godine došo biskup u krizmu i odsjeo u Ploči i da je u to vrijeme prozorski kadija pozvo biskupa na tužbu nekog kršćanina, kog je biskup kaznio radi rodoskvrnstva svoje nevjeste, sinovljeve žene. Po svoj se prilici sad biskup odmah uklonio ondalen, da ne bi upo u veću napast. Je li ovom prigodom župnik nastradao, ne zna se: ali je svakako zanimivije ovo: Četiri godine nakon ovog sv. pohoda (1745.) dne 5. srpnja dođe biskup u Ramu, u selo Podbor, gdje i župnik stanuje, jer još nema svoga vlastitoga stana. Tog je dana Sv. Potvrdu dijelio na ruševinama i garevini crkve i manastira, i istog dana kadija pozove u Prozor biskupa. Župnik je naslućivo, da ne će biti dobro, stog reče biskupu, da će on sam otići u Prozor i vidjeti, radi čega ga već po drugi put zovu, a da dotlem biskup pričeka u Podboru. Pa tako i budne. Župnik sa svojim momkom otide u Prozor i dođe pred kadiju. Kadija ovaj čas nije bio u sudnici, nego u kući muslimanske obitelji Muktića, t. j. gdje danas stanuje kotarski predstojnik. Kadija ne poznajući ni župnika ni biskupa, dadne znak svom momku da probode nazočnog, što je i htjeo učiniti, potegavši nož na župnika. Ovaj ugledavši golo oštro gvožđe, potegne se nazad, a sluga u hitrini, ko što je bio naperio udariti ga u utrobu, sad ga pogodi u stegno. Sramotno se ovo učini nazočnim ukućanima, da se ni kriva ni dužna krv proljeva, skoče na župnikovu obranu, dokazujuć kadiji, da on taj poso vrši u sudnici, a ne u zasebnoj obiteljskoj kući. I dok su to jedni kadiji dokazivali i momku priječili daljnju navalu na župnika, drugi ovog proturaju kroz žensku sobu (harem) niza stube do potoka, a ondalen s pomoćju ove obitelji i svog pratioca, uteče dalje i cijelu stvar saopći biskupu, koji odmah ovdalem uteče preko Sajine i Crnog vrha u Dobrošin.[1])

Ovaj je fra Jako Pijanić-Lašvanin rođen oko god. 1712., a obučen je u Fojnici dne 2./VIII. 1727., dakle je umro ili

[1]) Uspomene o Rami str. 93—95.

poginuo u svojoj 43. godini. U Nekrologiju ga fojničkom nema ni pod imenom Pijanić, ni pod imenom Lašvanin, nego je u sutjeskom Nekrologiju zapisano pod danom 21./I. 1755. »Ramae P. Jacobus Pijanić«.

Isti o. Ćorić ondje (str. 103.) piše: godine 1741. 12. studenog učinjen pohod po presv. gosp. fra Pavlu Dragičeviću... Pozvo ga turski kadija, koga je prije 13 godina (dakle 1728.) oslobodio od nečistog duha, časno je primljen u Prozoru.[1] I da je tada bio u Rami župnik o. Tomo Dadić. Po ovim bi vijestima imao biti u Rami župnikom 1741. o. fra Tomo Dadić, a da mu je nastupio o. fra Jako Pijanić-Lašvanin i da je ovdje poginuo 1745. Ali mi na temelju mrtvačkih knjiga u Sutjeskoj i u Fojnici ne možemo pristati na tvrdnju o. Ćorića. On je neke stvari čito u Arhivu apoštolskog vikarijata god. 1876.—7., a ono je piso nakon trideset godina. Nego tvrdimo, da je Dadiću, koji je umro u Fojnici 13./VI. 1748., nastupio o. fra Jako Kraljević do godine 1753. i ove godine ovdje umro 21./I., za kog veli fojnički Nekrolog: placide in Domino obdormivit, a njemu nastupio o. fra Jako Pijanić i ovdje umro 1755. A ona bura i pogibao, da je prohujala nad glavom o. fra Tome Dadića ili o. fra Jake Kraljevića, a ne fra Jake Pijanića-Lašvanina. Niti, da je pokopan na Gmićima, jerbo je i po odlasku fratara iz Rame i dalje bilo zajedničko greblje svim u ovoj kotlini katolicima kod crkvenih ruševina i stopram je drugom polovicom osamnaestog stoljeća prvo katoličko greblje postalo u Jaklićima zvano Ćićelište ili na Čatrnji, a odmah po tom i druga u Rumbocima (Marino Selište), na Orašcu zvano: na Stranama, Oniš, Voćice, Piskulja, u Proslapu: Stožišće i Ladišće i t. d.

Dok nas kogod o protivnom ne uvjeri vjerodostojnim izvorima i podacima, mi ovdje stavljamo ovaj red župnika u Rami po selidbi fratara iz Rame.

1690. o. fra Bartul Ivanović,
1712. o. fra Ivan Jaranović,
1713. o. fra Jozo,
1718. o. fra Petar Ćelo,

[1] Po ovoj bi se bilješci moglo misliti, da je ove godine o. fra Pavo Dragičević bio u Rami župnik i ko taki, da je iz kadije istjero đavla, stog ćemo i njeg uvrstiti među Ramske župnike, dok se protivno ne dokaže, a da je njemu nastupio o. fra Antun Vučević.

1719. o. fra Tomo Dadić,
1728. o. fra Pavo Dragičević,
1731. o. fra Antun Vučević,
1741. o. fra Tomo Dadić,
1745. o. fra Jako Kraljević,
1753. o. fra Jako Pijanić.

Uz najmarljivije potraživanje i uz najholju volju nije nam bilo moguće pronaći, ko je župnikovao poslije o. Pijanića sve do godine 1773. Dakle za punih osamnaest godina ostaje praznina do došašća na ovu župu o. fra Jeronima Milasovića, rodom iz Rame sela Proslapa, koji je rođen oko god. 1748., a obučen je u Fojnici godine 1764. dne 22. veljače. Do ovog je vremena, ne zna se u kom svojstvu, služio u Fojnici, ko što kaže kreševski Ljetopis,[1] da je bio na posveti ulja na veliki četvrtak u Kreševu god. 1770. s fra Andrijom Čavlinom rodom iz Duvna.

Do ove godine, po odlasku fratara iz Rame, župnik nemade stalnog svog prebivališta, nego su stanovali župnici sad u Proslapu na desnoj obali rijeke Rame, gdje si je župnik bio načinio nešto kolibice i skrčio nešto vrtlića, koje mu sve domalo ote turska nezasitljivost i pohlepa, a on tada pređe u Jakliće, gdje je isto tako bio uredio i kućicu i vrtlić, ali mu i to bi oteto, te se preseli u Podbor, skroz naskroz katoličko selo, gdje do današnjeg dana nije nigda bilo muslimana, i nastani se ondje kod obitelji Jeličića i Grubešića, ko što smo to opisali u »Uspomene o Rami«.

Kako se vidi, živjeli su kano pravi misijonari, po selima hodajuć, Svetu Misu govoreć, Božju riječ propovijedajuć i dijeleć Svetotajstva. Svome su narodu bili riječju i djelom i primjerom, dušom, tijelom i svim svojim bićem i otac i majka i liječnik, i učitelj i u svem pomagač. Sa svojim su narodom dijelili i radost, koje je malo i rijetko bilo u obilju, jer protivnici vjere Hristove nijesu propuštali ni jedne prigode, da ogorče življenje kršćenom narodu, osobito njihovim pastirima, čijih su progona, zlostavljanja i globljenja pune stranice naše franjevačke povijesti i u Bosni, i u Slavoniji, i u Dalmaciji, i u Srbiji, i u Bugarskoj, kudagod su nosili svoju prosjačku torbu i u njoj svoju glavu tamo čak do bijelog Budimgrada. Očito je i jasno Božje čudo, nesamo da se održalo, nego da

[1] Dr. Jelenić str. 51.

se i umnožalo kršćansko pučanstvo u ovim krajevima, osobito u Bosni i Hercegovini, kod onlikih progona, nasilja i tlačenja od strane turskih gospodara kroz 415 godina (od god. 1463. – 1878.). Kad danas od stotinu slučajeva samo jedan napisan čitamo, jedva možemo vjerovati, pače mnogi i ne vjeruju, da se ono moglo dogoditi, misleć, da su vazda bile današnje zgode i prilike, današnji putevi i udobnosti, današnje provizije i naručnosti, a ne znaju, da je trebalo ići po tri i četiri dana, dok se pribavilo što je najnužnije za obuću i odjeću. A to se s velikom nesigurnošću moglo pribaviti, i događalo se, da im je to na putu sve propalo, jer je svuda bilo kesedžija, razbojnika, lupeža, hajduka, gladnih kokošara, koji bi sve to oteli, dapače i iz kuća nekažnjivo otimali[1]. Živežnim su se namirnicama zadovoljavali isto kao i najprostiji u narodu: kruhom, kompirom, grahom, kupusom, voćem sirovim

[1]) Idući iz Doljana u Slatinu preko brda, koje se zove Velika Tovarnica, preko koje se s ovih krajeva išlo u Jablanicu i Mostar, ima jedna česma, koju je kako se pripovijeda, napravio harambaša Tomić Mihovil, a otalem do na vrh Tovarnice ima i kaldrma, koju je dao načiniti isti Tomić. Blizu rečene česme ima jedan turski greb. Kada sam godine 1897. tuda prolazio, to sam vidio i poslje sam u Slatini propitivao, znadu li oni čiji je to greb? Pa mi jedan starac kazo: Davno je bio u Prozoru neki Ibro Fejzić, inače zvani i Pešteljić, koji je bio veliki pjanac i zlikovac, da mu je bilo ubiti čovjeka jednako ko i pile Jedne večeri dođe na konak u Slatinu Kurićima, gdje je noćio i kazivo im, da ide u Tovarnicu dočekati fratarske momke, koji iz Hercegovine gone marvu u Kreševo, koju hercegovački fratri šalju onom manastiru. A jer je ovaj Ibro dodijo svakom, Kurići mu po noći u puške naliju vode, da ne mogu opaliti. Sutra dan on ode na Tovarnicu i zasjedne na dnu kaldrme, na domak česme. Kad su naišli momci sa marvom, među kojima je bio jedan odvažan momak iz Hercegovine, dobro oružan, poviče Fejzić, neka mu odvrnu nekoliko najboljih jarcova, da i on ruča. Hercegovac mu otpovrne: Turčine! ovdje nema za te mesa. Na to Fejzić trgne pušku i zaprijeti, da će pucati, ako mu ne dadnu na lijepu. Hercegovac mu odgovorio: Pucaj, pa kome Bog volidne. Tada Fejzić obori kremen, a puška ni varnice, a Hercegovac potegne svoju rekavši: Da vidimo, može li moja opaliti i skreše na nj svoj garabin i na mjestu ga ubije, te dalje otjeraju marvu u Kreševo. Kad su došli u Slatinu, dozove Hercegovac slatinske Turke, jer u ono doba u Slatini nije bilo ni jednog kršćanina, pa im reče: Ovamo sam za brdom ubio jedno bisno pseto, koje me je htjelo uklati, pa da vam ne smrdi doline i puta, ako hoćete, zarovite ga. Hercegovac otide dalje i poprati marvu do Seonice, a tada se vrati preko male Tovarnice, Brusa i Jablanice niz Riječinu kući, a Kurići jave stvar u Prozor i zakopaju zloglasnog Fejzića, te se i danas zove Fejzića greb. Da nije bilo tog odvažnog momka, koji je i druge ohrabrio, Turčin otjera nekoliko glava marve, a možda i svu, pa bi reko, da je to kupio, i bi mu se vjerovalo.

i osušenim i drugim povrtaljem, osobito u posne dane, kojih je tada bilo mnogo, a nije bilo dozvoljeno, da se služi maslom, mlijekom, sirom, jajima i drugim mliječnim jelima. Vina se moglo dobiti iz Hrvatske, Slavonije, Neretve, Hercegovine i Dalmacije, ulja samo iz Dalmacije, a najbliže iz Makarske i Spljeta. A koliko je, recimo, trebalo onim u Posavini, Krajini i po sredini Bosne, dok su ga pribavili?

Sva je bila sreća, da se u Provinciji opsluživalo potpuno zajedničko življenje, te su manastiri pribavljali župnicima svog područja sve znatnije stvari, kojih župnici nisu mogli dobiti u svojoj blizini, a župnici su sav suvišak savjesno slali u manastir.

Godine dakle 1773., a nakon 86 godina po selidbi fratara iz Rame, u Rami bi župnikom (a možda je koju godinu i prije došo), kako svjedoči zapisnik Misa za puk govorenih, o. fra Jeronim Milas i nastani se kod svog roda u Proslapu, te odmah poče pripravljati gradivo za župnički stan. Zemljište su mu ustupili sami seljani, njegovi susjedi, u jednom voćnjaku, pri brijegu pod brdom zvanim »Rašće«, što je bilo vlasništvo obitelji Nikolića, od kojih se sada zovu neki Falatari, a neki Novići. Slijedeće godine ozida podrum od kamena, na njem podiže stupove, na koje stavi vjenčanice, rogove i krov, a duvarove napravi od šepera i pletera, koji omaza blatom i krečom, podebelo iznutra i izvana, obijeli krečom i crljenom zemljom i gotova zgrada sa tri sobe nad podrumom okrenuta na jugoistok, a s gornje strane bi vatrište, iz kojeg su stepenice vodile na tavan. Uz vatrište je bila smočnica, a uz ovu jedna prostrana soba, koja je služila za svagdanju kapelicu, gdje se svaki dan govorila Sveta Misa. Kroza srijedu bio je hodnik s dvojim vratima na obje strane kuće, i na jednoj strani kuće divanhana. Žitnica je bila na tavanu, a ispod kuće mala pojata za kravu i konja. To je sve bilo gotovo uz pripomoć župljana do jeseni 1774. god., ali još je trebalo popoditi sobe, nabiti tavan, napraviti vrata i prozore, što je kroza zimu obavljeno i dovršeno (ko što su god godine 1831. pripovijedali Ilija Mišić i Filip Kuraja, koji su na tom radili, pokojnom o. fra Anti Vladiću kano dječaku, koji je tada u Proslapu učio knjigu kod pokojnog o. fra Anđela Jelića župnika), te je u proljeće godine 1775. mogo o. Milasović uprtljati u svoj ubogi dom i srediti se

priuba, kako dolikuje jednom svećeniku, da može obavljati bez buke i vreve kućne čeljadi, osobito djece, koja ne znaju za obzir, svoje svagdanje svećeničke poslove i pobožnosti. Kuća je bila na vrhu i na kraju sela, s juga je bila zaklonjena šljivama, kruškama i jabukama, sa zapada i sjevera velikim hrastovima, a s istoka kućama i šljivicima, tako, da joj se je samo s juga mogo iz daljega viditi krov preko šljivika. Tude si je odmah ispod šljivika i dalje uredio dosta prostrani vrt, jedini svoj posjed.

Jamačno je ovamo prenio i župske matice, što su do tada pisali njegovi prethodnici i on sam, ali žalibože osim zapisnika Misa, što ih je on ovdje od 1773. za puk govorio i drugi proslijedili, drugih (krštenih, vjenčanih i pokojnih) nema. Nije ih zacijelo uništio pozar, nego nečija nemarna neuredna pamet, cijeneć, da su suvišne, da su zastarjele i da samo zabadava zauzimaju mjesto, povlačeć se od kuta do kuta. Na taj način je kod nas nestalo mnogo i mnogo dokumenata i ko što i danas mnogi, žalibože, koji se ponose da su akademski naobraženi, vole jednog konja, kravu, prase ili koju voćku, nego stare spise i bilješke. Da smo se svi bavili onim što je naša dužnost i za što smo se pripravljali kroza svoje đaštvo, ne bi bilo onlikih praznina u svakoj struci naše književnosti. Da su se čuvali domaći dokumenti naše prošlosti, ne bi ni za polovinu trebalo onliko obijati po tuđim krajevima čak do Mletaka, Beča i Rima. Pokojni mi je fra Bono Božić pripovijedo, da je u starom sutješkom samostanu na tavanu našo ljepih podataka za našu povijest. A takih je zacijelo bilo i u druga dva samostana, a kada su se rušili, da se grade novi, to je sve otišlo na vatru. Pa je tako jamačno bilo i s ramskim Maticama, koje bi nam danas popunile mnogu prazninu u ovim »Urežnjacima«.

Otac je Milasović osto na ovoj župi do dne 9. srpnja 1775., a nastupio mu je o. fra Ambroža Vučković iz Svilaja na Savi (a ne Vicković iz Skoplja, ko što je zapisano u »Uspomene o Rami« jer smo tada bili zlo izvješćeni), koji zapisa u knjizi za puk rečenih Misa, »Ego fr. Ambrosius Vucskovich a Svilaj, veni pro Parocho Ramae anno Domini 1775. die 9. junii« i prvu Misu za puk reče 16. istog mjeseca, a posljednju dne 7. srpnja 1776. — Ovaj je godine 1779. posto Definitorom uz Provincijala o. fra Luku Dropuljića, te mu nalazimo potpis među vokalima dne 24. lipnja

lipnja 1800. godine i dne 17. svibnja 1802., ali ga nema na kapitulu iste godine 24. lipnja, nego ga nadomješta o. fra Petar Alović ex-Provincijal, kano Definitor substitutus. I ne zna se, zašto ga nije bilo.[1] U fojničkom Nekrologiju stoji zapisano: »28. januarii Tolisae RP. Ambrosius Vučković, actualis Definitor Provinciae, pie in Domino obiit«. Po ovom bi se moglo suditi, da valjda bolešću bio zapriječen, te nije mogo doći na kapitul god. 1802., i da je ponovice godine 1805. uz Provincijala o. fra Matu Ivekića bio odabran za Definitora, ili je pogrješno označena godina njegove smrti.

Njemu je u Rami ko župnik nastupio o. fra Stjepan Trogrančić iz Fojnice, koji zapisa u knjizi za puk rečenih Misa: »Ego fr. Stephanus Trogrančić a Fojnica, veni pro Parocho Ramam anno Domini 1776. die 12. julii« i 14. istog mjeseca prvu Misu reče za puk, a posljednju dno 22. lipnja 1777. Ovaj je umro u Ivanjskoj dne 4. siječnja 1807., a obučen je u Fojnici dne 24. veljače 1762.

Iza njega dođe za župnika o. fra Jeronim Tomić, koji zapisa u rečenoj knjizi: »Ego fr. Hieronimus Tomić a Bihach, veni pro Parocho Ramam a. Dni 1777. die 12. julii«, posljednju Misu za puk reče dne 9. studenog, i veli se, da je umro, dočim fojnički Nekrologij kaže, da je umro u Fojnici 31./VII. 1789. On je obučen u Fojnici 2./XII. 1766.

U Ramu mu je nastupio o. fra Martin Jakić[2] iz Kotora kod Banje Luke, ko što se vidi iz bilješke njegovom rukom pisane u zapisniku Misa čitanih za puk:

»Fra Martinus Jakich a Kotor, nesciens quid sit Parokia, et quid sit gubernatio Parokiae, atamen obedientia magis quam voluntas constringit et contra suam voluntatem munus accepit et incepit sacra offerre pro populo 21. Decembris 1777«.

Vidi se iz ove njegove bilješke, da je bio slab latinac, ali možda pastir duša bolji od onih mnogih što se ponose, da su dobro učili, imali prve redove među drugovima, a kasnije — pouzdavši se u već stečeno znanje, zabacili čitanje bogoslovnih i ascetičnih knjiga i dali se na čitanje klasika i drugih svjetovnjačkih djela, da služe sebi i taštini više nego da služe i koriste svom narodu i sebi.

[1] Dr. Jelinić: Izvori za kulturnu povijest (pod dotičnim godinama).

[2] Nema ga među obučenima u Fojnici, valjda je gdje drugdje obučen, a umro je u Sutjeskoj 18./XI. 1816.

Poznavao sam jednog, kog su smatrali i držali da je »minus habens«, koji je imao samo ove knjige: Liguori: Theologia moralis, i njegove: Glorie die Maria, Giov. Batista: Teatro Morale, Domenicale e festivo, dvije sveske: Concilium Tridentinum i Catechismus Concilii Tridentini, Tomu Kempenca i Memoriale vitae Sacerdotalis. To mu je bila sva njegova knjižnica u 42 godine što je bio svećenik. Izim »Katoličkog Lista« ni za kakve novine nije htio čuti i zvao ih je lažice. Župnikom je bio samo pet godina i to dok je majku dohranio do smrti, a tada je umro ko kapelan u svojoj 65-toj godini. Pokraj sve te svoje male knjižnice, većeput je znao zasramiti i one, koji su se brojili među učenije, osobito iz moralnog bogoslovlja, jer nije dana bilo, da nije bar koliko toliko pročito iz svetog Alfonza. Bovijeve je je primjere (Esempi) gotovo sve znao napamet. Odatle bi vazda među narodom po štogod pripovijedo, s čega su ga voljeli i rado k njem na ispovijed išli, prem je znao biti i žestok, osobito proti psovačima. Imo je prigode, da opet postane župnikom i na laganim i zgodnim župama, jer su mu neki konškolarci bili na kormilu, ali nije nigda više htio. Običavao je govoriti: Čini mi se, da ću lasno Bogu dati račun za sve kapelanovanje, ali se bojim vaoma za onih pet godina parokovanja. Bio je kapelanom u Ivanjskoj, Kotoru, Ljubunčiću, Rami dvaput, Gornjem Vakufu i dvaput na Bugojnu, gdje je i umro ko kapelan 4./I. god. Od slijepog je bio posluha, a sinovskog poštovanja prema svojim župnicim. Nije ga niko mogo nagovoriti, da bi kojiput otišo pohoditi svoj rod, i govorio bi, da pohađanje roda i čitanje novina najviše škodi redovniku, jer ga to najviše rastresa.

I ovaj je redovnik — minus habens — zacijelo više koristio svojim izglednim redovničkim životom i čitanjem onih malobrojnih knjiga[1]) nego mnogi daroviti i učni redovnici, koji su se rastresali, leteć za mnogim stvarima, a ne svršivši gotovo nijedne onako kako bi valjalo. Spomenuti se redovnik zvao o. fra Anto Ostojić.

Čini nam se, da je ove vrste — minus habens-a — bio i naš Jakić, ko što se sam priznaje, ali je jamačno u svojoj bezazlenosti i prostoti, vršio dužnosti redovnika i pastira, ako

[1]) Sveti je Toma Akvinac negdje reko: *Timeo unius libri lectorem.* A obično se kaže: *Multum legendum, sed non multa.*

ne bolje, a ono ko i oni vrsni i sposobni. Za njegova župnikovanja bi u viziti 9. svibnja 1779. biskup fra Marko Dobretić i ne nađe ništa prikorna. Jedan Jakićev nastupnik dođe na ovu župu, ne kažuć da ne zna što je župnik, ipak nije znao, da je osim nedjelja dužan govoriti za puk Mise i u druge zapovjedne svetkovine, što je kasnije nakon upozorenja imo popuniti i naknadno ih reći.

Jakića je nastupio 1780. o. fra Bono Ilijašević, rodom iz Livna, koji zapisa u knjizi Misa za puk: »Ego fr. Bonaventura Ilijašević a Livno veni pro Paroco Ramam anno Domini 1780. die 3. augusti«. On je nabavio nove knjige za matice krštenih, pokojnih i vjenčanih, ali za svog župnikovanja nije u njih nikog zapiso, jer stare — koje su uginule — nijesu još bile popunjene. On je obučen u Fojnici dne 4./X. 1731., dakle je rođen oko 1735—6., a umro je u Livnu dne 18./XI. 1803., a moglo mu je biti oko 68 godina. Još je jedan bio fra Bono Ilijašević iz Livna, koji je također umro ko župnik u Livnu 7./VI. 1748. A bio je i fra Anto Ilijašević iz Livna, koji je obučen u Fojnici dne 24./VIII. 1777., a umro je ko župnik u Livnu 28./IX. 1798. dakle u najboljim godinama.

Za Ilijaševićem je po drugiput došo na ovu župu o. fra Jeronim Milasović, koji se prviput potpisa u knjizi rečenih Misa za puk dne 20. srpnja 1781. Ovaj je počeo zapisivati krštene, pokojne i vjenčane u nove matice i to bosančicom. Krštene odmah 22. srpnja 1781., a pokojne 8. lipnja 1782. i vjenčane 9. lipnja 1782. On je sada ovdje osto do svoje smrti. Posljednjiput se svojom rukom potpiso, da je za puk Misu reko dne 20. srpnja 1789. Od tada mu u istoj knjizi potpisuje ime o. fra Ivo Jaranović, do 8. prosinca, a sam o. Jaranović potpisuje svoje ime dne 15. prosinca iste god. 1789. do uključivo 30. svibnja 1790., a Nekrologij kaže, da je o. Milasović umro 24. svibnja 1790., kome je nastupio o. fra Mato Pisarić, pa je ko župnik počeo govoriti Mise za puk dne 3. lipnja. Iz čega se vidi, da o. Jaranović nije bio župnik, nego da je samo zamjenivo o. Milasovića od 15./XI. 1789. do uključivo 24./V. 1790., a posljednju je za puk Misu reko 30./V.

Milasović je rođen po prilici godine 1748., (sto godina prije mene, koji ovo pišem), kršteno mu je ime bilo Grgo, obuko ga je Provincijal fra Franjo Bogdanović dne 22. ve-

ljače 1764. s još trojicom drugova. Kad je umro, bilo mu je oko 58 godina. Bio je redovnik uzorna i sveta života. Ukopan je u groblju zvanom »Hladišće«, koje se sada zove »Nikolića groblje« ili »fra Jerkino groblje«.

Jaranović je bio rodom iz Jajca, kršteno mu je ime bilo Toma, obuko ga je u redovnike u Fojnici Provincijal fra Ivo Skočibušić dne 21. kolovoza 1778. S njim se obuče Jakov Mihačević iz Rame i bi mu ime fra Anto, ali ga zbog bolesti tišike – sušice poslije nekoliko mjeseci otpustiše iz novicijata. Jaranović je umro u Fojnici 18./X. 1808.

Fra Mato Pisarić, koji god. 1790. dođe na ovu župu, bio je rodom iz Ivanjske, kršteno mu je ime bilo Pavo. Obučen je u Fojnici dne 28./VIII. 1768. Kako se vidi, bio je već stariji čovjek i možda već slab. Umro je u Fojnici dne 24./IV. 1792. Posljednju je za puk Misu u Rami reko 30. listopada 1791.

Ovom je nastupio o. fra Dominik Grgić i prvu za puk Misu u Rami reko dne 1. studenoga 1791. Grgić je bio rodom iz Rame. Kršteno mu je ime Petar, rođen u Podboru oko godine 1758., a obučen je u Fojnici 18./XII. 1774., ovdje je osto kratko vrijeme t. j. do 2. rujna 1792.

Nastupio mu je o. fra Mato Kristićević zvani Kolo, glasoviti fojnički ljetopisac, koji na Malu Gospojinu prvu Misu reče za puk. Ovaj je rođen u Fojnici oko god. 1758., obučen je dne 8. rujna 1773. Kršteno mu je ime bilo Ivan, a umro je u Fojnici 19. travnja 1840.

Kristićeviću dne 24. srpnja 1793. nastupi o. fra Ambroza Barišić. Ovaj je bio rodom iz Ivanjske, redovnikom je posto u Fojnici 28./VIII. 1769. Odje je bio župnikom do 17. svibnja 1795., umro je u Travniku 16./I. 1800.

Njemu nastupi o. fra Dominik Grgić, došav drugiput na ovu župu, dne 17. svibnja 1795., i ostade do 29. lipnja 1797. On je umro 27./XI. 1821. ko duhovni pomoćnik u Travniku u svojoj po prilici 63-ćoj godini dobe.

Njemu u Rami nastupi dne 29. lipnja 1797. o. fra Lovre Simić. Rodom je bio iz Jajca, obučen u Fojnici 29./VI. 1781. i ovdje je osto do 26. svibnja 1801.[1] Odavle je premješten u Duvno i ondje umro 14./II. 1804.

[1] Kod ovoga bijaše 1800. neki o. fra Augustin Pokrajčić, kog on potpisuje: A. R. P. i soc. Par. od 19. lipnja 1800. Ovaj je o. fra Augu-

Iza njeg je došo 31. svibnja 1801. o. fra Ludevit, zvani fra Ludo Filipović iz Jajca, obučen u Fojnici 9./III. 1771., rođen oko godine 1756. Odje je osto do 18. srpnja slijedeće godine 1802., kada mu je nastupio o. fra Jozo iz Bišća, koji se svuda potpisuje: Joseph a Bihać, a zvao se Barić, obučen je u Fojnici 12./VII. 1772. Ovdje je osto do 28. srpnja 1805. Bio je ex-Definitor, imo je i on kapelana fra Filipa Gabrića iz Travnika[1]. Po svoj prilici, da je Barić ovdalen premješten u Duvno, gdje je i umro 6./III. 1812. ko župnik.

Ovdje ga je u Rami naslijedio o. fra Ludo Filipović po drugiput, koji zapisa u knjizi rečenih za puk Misa: »Die 28. Juli 1805. Hic incipit Celebrare R. P. Ludovicus Filipovich a Jajce Aggtus et Successor Par. Ramensis«. Kapelan mu je bio o. fra Tomo Mikulić iz Livna, koji je bio i kod Barića.

Red župnika u Rami od god. 1708–1882.

1. 1708. fra Bariša Ivanović.
2. 1712. fra Ivan Jaranović.
3. 1718. fra Petar.
4. 1719. fra Toma.
5. 1731. fra Antun.
6. 1741. fra Toma Dadić.
7. 1750. fra Jako Kraljević.
8. 1753. fra Jako Pijanić.
9. 1773. fra Jeronim Milas.
10. 1775. fra Ambro Vučković.
11. 1776. fra Stijepo Trogrančić.
12. 1777. fra Jeronim Tomić.
13. 1777. fra Martin Jakić.
14. 1780. fra Bono Ilijašević.

stin ovdje osto do 16. travnja 1801. On služi ko pravi kapelan i ide čak u daleke Šćipe. A ovaj nije niko drugi nego o. fra Augustin Jerković iz Pokrajčića, koji je obučen u Fojnici 28./VIII. 1769., a rođen oko godine 1753. Bio provincijal u Albaniji 1687. Umro ko župnik u Dobretićima 9. prosinca 1805. Prvi je dakle u Rami kapelan bio kod Filipovića o fra. Marko Šekimić iz Fojnice.

[1] Ovaj je obučen u Fojnici 11./I. 1790., a umro je u Foči – Modran 5./VII. 1810. Bio je i gvardijanom. Iz ove su obitelji bila još tri redovnika: o. fra Filip, † u Gučoj Gori 13./I. 1775., o. fra Ivan, † u Fojnici 9./XI. 1762., o. fra Ivan, † u Gučoj Gori ko župnik 2./VI. 1706.

15. 1781. fra Jer Milas 2. put.
16. 1789. fra Ivan Jaranović mlađi.
17. 1790. fra Mato Pisarić.
18. 1791. fra Domin Grgić.
19. 1792. fra Ambro Barišić.
20. 1795. fra Domin Grgić 2. put.
21. 1797. fra Lovro Šimić.
22. 1801. fra Ludovik Filipović.
23. 1802. fra Josip iz Bišća.
24. 1805. fra Ludovik Filipović 2. put.
25. 1811. fra Andrija Sunarić.
26. 1812. fra Ludovik Filipović.
27. 1814. fra Jako Križanac.
28. 1816. fra Anđeo Drinovac.
29. 1818. fra Marko Ostojić.
30. 1819. fra Marijan Kozić.
31. 1820. fra Pavo Margitić=Kljunović.
32. 1821. fra Franjo Ostojić.
33. 1823. fra Pavo Vukadin.
34. 1824. fra Franjo Dobretić.
35. 1830. fra Anđeo Jelić.
36. 1832. fra Franjo Dobretić 2. put.
37. 1837. fra Mijo Čuić.
38. 1845. fra Bono Perišić.
39. 1848. fra Stjepan Lučić.
40. 1851. fra Bono Perišić 2. put.
41. 1855. fra Franjo Franjković.
42. 1856. fra Pavo Vujičić.
43. 1858. fra Andrija Glavadanović.
44. 1859. fra Pavo Vujičić 2. put.
45. 1862. fra Augustin Dembrić.
46. 1863. fra Antun Vladić.
47. 1869. fra Jeronim Barbarić.
48. 1877. fra Bono Milišić.
49. 1873. fra Antun Vladić 2. put.
50. 1878. fra Jasip Ćurić.

Imenik kapelana u Rami od 1800–1882.

Do godine 1800., dakle pune 92 godine, je samo po jedan misnik služio ovu opsežnu i prostranu župu. Kadikad

se samo nalazi u Maticama, da je ovamo zavirio koji drugi misnik, možda, da zamijeni bolesnog ili nenazočnog župnika. Prvi, koji je došao amo za kapelana, bio je Exprovincialis Minister Albaniae.

1800. fra Augustn Jerković.
1801. fra Marko Šekimić.
1802. fra Fijip Gabrić.
1803. fra Tomo Mikulić.
1805. fra Jozo Skočibušić.
1806. fra Andrija Dorotić.
1807. fra Mijo Krajinović.
1808. Don Luka Marijanović, pop glagoljaš, ali je Matice piso latinskim jezikom.
1809. fra Filip Šeremet.
1810. fra Ivan Vučević
1812. Don Jako Perković, glagoljaš.
1817. fra Vice Alaupović.
1821. fra Franjo Ivekić.
1822. fra Franjo Lauš.
1823. fra Franjo Ivekić, opet.
1824. fra Jako Lipovac.
1824. fra Matro Antunović.
1825. fra Vice Alaupović, opet.
1827. fra Ivan Viđošević.
1828. fra Andrija Glavadanović.
1829. fra Franjo Vučević.
1832. fra Grgo Nikolić.
1833. fra Ilija Vučević.
1834. fra Petar Ćorković.
1835. fra Pavo Milićević.
1836. fra Lovro Tadić.
1836. fra Marko Kalamut.
1837. fra Andrija Tvrtković, 5 godina.
1842. fra Marijan Grgić.
1845. fra Pavo Milićevič, opet.
1845. fra Andrija Juričević, 3 godine.
1846. fra Nikola Franjić, 3 godine.
1849. fra Stjepan Matijević, 2 godine.
1851. fra Anto Ostojić, 3 godine.
1852. fra Ludo Filipović, mlađi.

1853. fra Pavo Filipović, 3 godine.
1855. fra Stipo Radman.
1856. Ove se godine odijelila župa Uzdo i župnik je fra Pavo Vujičić dvije godine služio bez kapelana.
1858. fra Juro Sladoja.
1859. fra Ilija Barišić.
1861. fra Anđeo Žarkić.
1862. fra Augustin Pehara.
1863. fra Nikola Lovrić.
1863. fra Petar Tomić.
1864. fra Bono Milišić.
1864. fra Anto Subašić.
1865. fra Anto Ostojić, opet do 1873.
1866. fra Stipo Lađan, 2 godine.
1868. fra Anđeo Ćurić-Bišćo.
1868. fra Marko Ozimčević.
1869. fra Vice Vicić, 4 godine.
1872. fra Jozo Ćurić, 3 godine.
1873. fra Anto Bojčetić.
1874. fra Anto Ćorić.
1875. fra Domin. Gojsilović.
1875. fra Bono Šarić.
1876. fra Andrija Erceg.
1876. fra Bono Lovrić.
1878. fra Pavo Kovačević, do 1882.
1878. fra Rafo Ostojić, do 1882.

IV. Napredovanje pučanstva.

Iza odlaska fratara iz Rame god. 1687. s nešto naroda ne zna se pravo, koliko je duša brojila ramska župa sve do godine 1774., koje je godine biskup fra Pavo Dragičević poslo izvješće Vjeroplodnici o broju pučanstva u njegovoj biskupiji. U tom izvješću kaže, da je te godine u Rami bilo 857 duša[1]. A isti o. fra Pavo Dragićević u drugom izvješću od god. 1762. kaže da u Rami ima žitelja 1174.[2] Nakon 36 godina biskup fra Grgo Ilijić god. 1798. javlja u

[1] Batinić: Franjevački samostan u Fojnici 1913. str. 164.
[2] Isti ondje.

svom izvješću, da u Rami ima katoličkih duša 1957.[1] Za 54 godine je, dakle u Rami katoličko pučanstvo poraslo za 1100 duša.

Odsele ćemo pratiti porast pučanstva po razdobljima, od jednog do drugog kanonskog pohoda i to:

	rođenih	umrlih
od 10./V. 1782.–30./V. 1785.	238	372*
od 30./V. 1785.–14./VII. 1779.	1084	354
od 14./VII. 1797.–23./IV. 1806.	308	89
od 23./IV. 1800.–23./XI. 1806.	717	238
od 23./XI. 1806.–25./VIII. 1809.	370	99
od 25./VIII. 1809.–17./VII. 1812.	308	185
od 17./VII. 1812.–12./VII. 1814.	278	208
od 12./VII. 1814.– 29./V. 1818.	352	1166**

[1] Isti ondje.

* Godine 1783. bi kuga, za koju piše o. Batinić »Djelovanje Franjevaca« III. str. 151. »Sada nastade (1782.) strašna kuga po svoj Bosni i Hercegovini, koju i danas narod zove v e l i k o m k u g o m, od koje samo slijedeće godine (1783.) pomrije 20 hiljada katolika, a drugih vjera preko 100 hiljada«. Ovu kugu spominje i kreševski Ljetopis na strani 51. i od koje u Rami od 1. siječnja do kraja godine umrije 293 čeljadi, dočim od 1. siječnja 1784. — 8. lipnja umrije samo 44.

**) Godine 1814. nastade u Bosni kuga u proljeće. Pripovijeda se, da ju je donio iz Fojnice neki Nikola Bunardžija inače zvani Mljekctić, a pravo mu je prezime Dragičević, koji je iz Fojnice amo donosio prteninu: platno, vezene peškiriće, čevrme i slično. Da je ovaj od kuge pobiegao iz Fojnice i na putu se od iste razbolio, te iza Jurjevdana došo u Čelice selo današnje uzdolske župe. Tude preborto kugu i otišo svojoj kući. Ali se od njeg otruje Jozo, sin Tadije Galića, momak od 22 godine i umre na 20. svibnja iste godina 1814. I ovo bi prvi slučaj u ovoj župi. S Čelica prijeđe u Osoje kod Prozora, nakon što je na Čelicama pokosila šestero čeljadi: tada na Krče kod Prozora, na Duge i druga sela oko Prozora, dočim u današnju Šćitsku župu dođe stopram u mjesecu kolovozu, kako svjedoči Matica pokojnih od 4. kolovoza 1814.: Omnium primus atra lue depastus est 4 ta augusti 1814. pie denati Eliae Mrižić Paulus filius, aetatis anno 12. a pestifero Saraceno, cui ad fontem porrexerat aquam ab bibendum infectus.

Pripovijeda se, da je ovaj Turčin došo u selo Kopčiće i ondje sutradan umro. A tog su dana u Mrkodolu u nekog bega Kopčića Muratbegovića — koji je imo brojnu obiteli — bile kupilice sijena. Kad je čuo, da je u Kopčićima umro jedan od kuge, reko je svojim kupilicama: hajte ručati. Po ručku im je reko: sad ufatite kolo, poigrajte i iza svega glasa zapjevajte, a vi momci palite iz pušaka. Kad su to sve učinili, reko im je: Sada idite svi k svojim kućama, kuga je došla u Kopčiće, sad svaki rad prestaje, treba se za dušu brinuti. — Svijet se razišo, a beg otišo u Kop-

od 29./V. 1812.–27./IV. 1821.	453	141
od 27./IV. 1821.–13./IX. 1824.	457	94
od 13./IX. 1824–11.VII. 1828.	614	155
od 11./VII. 1828.–10.IX. 1833.	720	142
od 10./IX. 1833.–23./IX. 1838.	668	188
od 23./IX. 1838.–13./VI. 1852.	1787	742
od 13./VI. 1852.–17./VIII. 1856.	632	299

Po ovom računu u Rami bi svega duša 4590, a u Šematizmu od ove godine 1865. stoji 3458: od one gornje brojke 4590 treba odbiti oko 700 duša, koje su otpale 1837. godine u posebnu župu Triješćane, ipak bi u Rami ove god. 1856. od samog prirasta moralo biti duša 3890. Čini mi se, da je ova razlika od 448 duša nastala otale: jedno što nije za Šematizam točno popisano pučanstvo, a drugo, što su mnogi mrtvi ostali ne upisani, osobito u vrijeme kužnoga pomora. Tako nalazimo u Matici pokojnih str. 25. u godini 1815. na kraju mjeseca rujna bilješku: »Mensibus junio, julio, augusto, septembri, octobri et decembri, qui in Domino obierunt, hic notantur«. Nije tude bilo kada sve točno označivati dan mjeseca i godine za pojedinog, nego što kraće, n. pr. »Jaklići obiit in Domino Petrus Mihač aetatis 19 annorum, suscepto Sacramento Poenitentiae« ili: Ženovnicae obiit in Dno Thomas Marković aetatis annorum 40. susceptis moribundorum Sacramentis« označivši godinu samo na početku na. pr. 1815. Je li koji pokojni prijašnje godine umro, označeno je u god. 1815. da je umro n. pr. g. 1814. bez oznake dana i mjeseca. Pa nije ni čudo u ovakovoj vrtnji dvojice svećenika po onolikoj župi, koja se prostirala kroz cijeli današnji prozorski kotar i u bugojanskom kotaru u tri sela Vukovšnji prozorski, Ravno i Zvirnjaču, u ovakovoj pometnji bijednog i prestrašenog naroda, smetena strahom, kada će ga pošast svaliti na smrtnu postelju i u hladnu zemlju, da ih je mnogo ostalo neprijavljenih i neupisanih. Nalazimo i drugu bilješku na strani 90. god. 1845. revnog svećenika i točnog župnika o. Bone Perišića gdje veli: »Multi adhuc reperiuntur priori anno

---

čiće. – Sutradan je u njegovoj kući samih muških Muratbegovića osvanulo mrtvih sedam glava.

Od početka kuge 20. svibnja 1814. do svršetka 10. lipnja 1817. same je katoličke čeljadi umrlo 960, a muslimana i još više, jer su i brojem pretežniji bili u kotaru.

defuncti, qui non sunt huic libro inserti incuria domesticorum, prouti hoc plurium relatu percepi«. – Na stranama 100. 101. iste knjige za župnikovanja o. Stjepana Lučića, nalazimo nešto prazna prostora, da se na njem popišu još neprijavljeni pokojni, ali niti ko prijavi, niti se prostor popuni.

Godine se 1856. od župe Rame odijeli župa Uzdô i na nju otpade duša 822, a u Rami ostade duša 2636.

Po Šematizmu od god. 1864. u Rami bi duša: 2987. A od godine 1877. duša 3102, od godine 1887. duša 3714.

Ovo je dvjestogodišnjica selidbe fratara i puka iz Rame u Cetinu, kad je u njoj bilo svega katoličkog naroda i što je odselilo i ostalo jedva 600 duša. Kad se ovoj brojci 3714. doda pučanstvo u Triješćanima u godini 1887. – 558 duša, u Doljanima 754, na Uzdolu duša 1076, u sve 6102 duše, tada imamo za 200 godina prirasta od 5502.

Po šematizmu od godine 1895. u Rami bi duša 3945, a 1906. bi duša 4601.

Nedavno se osnova župa u Prozoru i od ramske župe na onu otpade 956 duša, a Rami ostada 3653 duše.

Po maticama u Rami:

			rođenih	umrlih
Godine	1907.	bi	204	143
»	1908.	»	134	87
»	1909.	»	174	108
»	1910.	»	186	101
»	1911.	»	177	87
»	1912.	»	178	84
»	1913.	»	173	79
»	1914.	»	199	83
»	1915.	»	139	139
»	1916.	»	74	104
»	1917.	»	65	149
»	1918.	»	60	202
»	1919.	»	162	124
»	1920.	»	215	70
		Svega	2147	1560

Suviška dakle bi 587 duša i prema tomu ova župa sada ima katoličkih duša 4240. Ako se u drugim župama, Uzdolu, Gračacu, Doljanima i Prozoru ovako razmjerno umnožilo

katoličko pučanstvo, to ga tada ima u staroj ramskoj župi preko 8000. A najbolje će to dokazati novi popis pučanstva, ako se bude pravo i savjesno popisivalo. Meni se čini, da je ovo rijetki napredak, ako u 233 godine od 5–600 duša naraste broj pučanstva na 8000. Istina je, da se od druguda amo naseljivalo, ali se još više odseljivalo. Koliko ih samo ima pod prezimenom »Ramljak« po raznim mjestima Bosne?

Ivanko Vlašićak,
župnik u Čagliću kod Lipika.

Opatija »Marije Zvijezde« kod Banje Luke

ili:

Tko su i što su »Trapisti«?

Tko je u nas dosada pobliže poznavao »Trapiste«?

Nijesu ih poznavali ni naši svećenici.

O »Trapistima« se govorilo, da se kod svakoga susretaja pozdravljaju ovim ozbiljnim riječima: Memento mori! (Sjeti se, da ćeš umrijeti!). Znalo se, da uvijek šute. Znalo se, da su se nastanili negdje oko Banje Luke. Na glas je došao njihov tečni sir, njihovo pjenušavo pivo i njikovo čvrsto sukno. I s tijem smo gotovi.

Pa ipak taj divni crkveni rad zaslužuje, da ga potpuno upoznamo.

Kad svi šute, zapala je mene kao urednika svećeničkog almanaha ugodna, dragovoljna dužnost, da opišem taj ponajoštriji red u katoličkoj Crkvi.

Činim to rado. Znadem dobro, koliko Trapisti vrijede katoličkoj Crkvi uopće, znadem opet, koliko vrijede katoličkoj Crkvi među Hrvatima, a pogotovo znadem, koliko vrijede onoj jadnoj, zapuštenoj raji, u krasno izvezenoj, krvavoj haljini, Bosanskoj Krajini.

Najprije ću ukratko ispričati povijest Trapista uopće, pa ću pokazati, što je uistinu njikov red.

Zatijem ću nanizati povijest Opatije »Marije Zvijezde« kod Banje Luke od godine 1869. do danas.

Na posljetku ću opisati svoj boravak među Trapistima u Delibašinom Selu kod Banje Luke.

I. Povijest »Trapista« uopće.

Malo ima redova, o kojima bi se širili toliki i tako krivi glasovi, kao upravo o redu tako zvanih Trapista. Svemu je svijetu poznato, da su trapiski manastiri svojim ustrajnim, po osnovi izvedenim radnjama, mnoge nezdrave i neplodne krajeve priveli kulturi. Poznato je, da su oni osnovali čitave napredne naseobine. Iz toga bi se lako moglo zaključiti, kako je glavna svrha Trapistima, da se prihvate najnapornijih zadataka socijalne ili gospodarske struke. Ali ovaj bi zaključak bio posve kriv i vrlo pogibeljan za napredak samoga reda i njegovih socijalnih pothvata.

K r i v bi bio, jer je glavni cilj Trapista posve drugi, puno uzvišeniji i od mnogo veće vrijednosti za dobro Crkve i svega čovječanstva. Izvanjski su poslovi Trapistima mimogredni (opera supererogationis), preuzeti preko njihovih pravih dužnosti, te ih valja smatrati ili nekom naravskom posljedicom njihova posebnog živovanja, ili djelima, što su ih izazvale osobite prilike. Međutijem je takova izvanjska djela naložila i sama sv. Stolica naročitim nalogom. No ne valja zaboraviti, kako su te radnje zasnivane vazda samo uz pogodbu, da se njima ne ošteti glavna svrha reda. Stoga je broj manastirskih članova, kojima je povjerena uprava takvih radnja, uvijek samo malen, te se i oni — ukoliko je to moguće — što prije rješavaju svoje vanjske službe i vraćaju opet svome pravome, nesmetanome, redovničkom životu.

A bilo bi i vrlo pogibeljno po napredak reda, kad bi se najviše isticao spoljašnji rad Trapista u njihovim javnim radnjama. Tijem bi se zasjenjivao glavni cilj njihova reda. Na taj način mogli bi se sasvim lako redu otuđiti oni izvrsni kandidati, kojih on prijeko treba, da postigne svoju pravu svrhu, dok bi drugi, privlačeni vanjskom djelatnošću, u red hrlili. Kad bi se to doista dogodilo, bila bi to golema šteta i za crkvu i za unapređivanje kršćanske kulture, a i sam red ne bi više imao prava na život. Njegova vanjska djela, poduzeta bez Božjeg blagoslova, domala bi se raspala u ništavilo. Uz ovu će tvrdnju pristati svaki misaoni čovjek, kad pročita daljnje stranice.

A) Što su uistinu Trapisti?

Mnogi će se čitatelj začuditi, kad čuje, da reda Trapista uistinu nema. Njihovo je službeno, od Crkve im dano ime: obnovljeni ili pooštreni Cistercijci, reformirani Cisterciti, ili Cisterciti oštroga života. Ime »Trapisti« nadjeo im je narod po manastiru, iz kojega proistekoše, upravo onako, kako se n. p. sinovi sv. Vinka Paulskoga zovu »Lazaristi«. No ime Trapist ima i lijepo značenje, te je u tmurnim vremenima franceske revolucije bilo obavito takovim sjajem, da ga sinovi sv. Bernarda mogu s ponosom pridržati. Godine 1140., četrdeset i druge godine, otkako je u Burgundiji sv. Robert, u društvu sa sv. Alberikom i Stjepanom, položio osnovni kamen redu cistercijskom, niče u zakutnoj nizini Normandije (u Zapadnoj Franceskoj) čedni manastir pod imenom »Naša Gospa de La Trappe«, što bi se na hrvatski moglo prevesti: »Naša Gospa od nebeskih stuba« ili »Nebeske ljestve«. Prema tome označuje ime »Trapist« monaha, koji se po ljestvama molitve, kako kaže Sv. Pismo, uspinje do neba, da ondje pred prijestolje Svevišnjega prinese molitve čovječanstva. U ovoj raspravi služit ćemo se jednim i drugim imenom: imenom »Trapisti« i »obnovljeni Cistercijci«.

Samostan »La Trappe« nije isprvice pripadao redu Cistercijaca. Bila je to filijala reda od Savigny-a, osnovanog godine 1112. Ali kad se ulaskom sv. Bernarda u Cistercij počeo cistercijski red visoko dizati, poče on čudesnom magnetskom silom privlačiti okolišne manastire. I cio savignyski red stupi u cistercijsko kolo, a papa Eugen III. metne godine 1148. samostan »La Trappe« pod neposrednu upravu opatije klervoške (Clairvaux), kojoj je bio sv. Bernard osnivač i prvi opat. Za daljnjih pet stoljeća nema manastir La Trappe osobite slave. Istom u sedamnaestome stoljeću započinje se njegovo sjajno doba. Nastojalo se tada preustrojiti cistercijski red, koji je zbog političkih smetnji bio izgubio prvotnu svoju zanesenost. Od svih manastira, koji su se izjavili pripravnima, da prvobitnu oštrinu pravila opet prihvate, odlikova se na prvom mjestu manastir La Trappe, vođen glasovitim svojim opatom de Rancé-om. Do velike revolucije bio je u tome manastiru tako krasan redovnički duh, te su isti bijesni prevratnici neko vrijeme oklijevali, bi li ga raspršili ili ne. Monasi se međutijem ne dadoše za-

varati. Još za vremena nađoše sebi zaklona u »La Val-Sainte« (kanton friburški u Švicarskoj), da tu u miru podvostručenom zanesenošću nastave svoje zvanje.

Kao nekoć u dane sv. Bernarda njihov je vanredno oštar život privlačio sve plemenite duše, koje su oćutjele potrebu, da dadu Bogu zadovoljštinu za opačine revolucije. U malo godina poraste broj Trapista do 300 i više. I duvne stavise se pod njihova pravila i vodstvo, te se natjecahu s njima u pokorničkom životu, koji je nadvisio prvobitnu oštrinu Cistercija. Ali iza provale franceskih četa u Švicarsku, morao se i manastir La Val-Sainte brže bolje isprazniti. Nije nam moguće, da ovdje opisujemo seobu raspršenih redovnika i redovnica po Austriji, Rusiji i Njemačkoj. Svijet je tada doživio prizor, kakova ne pamti povijest. Cijele čete redovnika, muževa i žena, od kojih su se mnogi odlikovali rodom i visokom naobrazbom isto tako kao i vjernim vršenjem zvaničnih dužnosti, bježe pješice ili na prostim kolima drumovima Evrope, a pri tom ni za jedan sat ne propuštaju manastirskih propisa. Svuda ih susreće udivljenje i poštivanje. I Gospod blagoslovi njihovu vjernost. Jedva što se stišala oluja nalazimo već bujnih rascvjetanih manastira Trapista po Njemačkoj (Darfeld u Westfalskoj i Celenberg u Alzaciji), u Švicarskoj, u Belgiji, Engleskoj i Americi. Godine 1827., umirući Don Augustin de Lestranges, spasitelj manastira La Trappe, ostavlja katoličkoj Crkvi ništa manje nego 20 trapiskih manastira sa 934 redovnika, dok su ga prije 38 godina pratila na bijegu iz La Trappe u inozemstvo samo 24 druga.

Ovo malo redaka neka bude odgovor na pitanje: što su Trapisti? Oni su Cistercijci. Već u doba sv. Bernarda i pod njegovim vodstvom priklopljen je manastir de La Trappe redu cistercijskom. Članovi toga manastira spasoše u 17. vijeku kao i u burnim danima revolucije prvobitna pravila Cistercija, a po tom i glavnu svrhu cistercijskog reda. Na pitanje pak, koja je bila glavna nakana sv. Roberta i Stjepana, osnivača Cistercija, te sv. Bernarda, najvećeg sveca toga reda, pri osnivanju cirstercijskoga reda, odgovara nam povijest: Oni odlučiše držati se oštro pravila sv. Benedikta, te potom htjedoše uspostaviti prvobitni kontemplativni red.

B) Bitnost kontemplativnih redova.

Čitatelju će bez sumnje biti poznato, da se u katoličkoj Crkvi razlikuju dvije vrste redova: radni i misaoni ili kontemplativni redovi. Neka svojstva su obadvjema vrstama zajednička. Obadvije idu za širenjem Božje slave i posvećenjem svojih članova. Obadvije koracaju uskom stazom evanđeoskih savjeta. Zato obje i prave tri redovnička zavjeta: siromaštva, čistoće i poslušnosti. Obadvjema je dužnost raditi o dobru sv. Crkve i ljudskog društva. A jer se to sve ne da postići bez molitve i samozataje, sva su duhovna društva najoštrije obvezana služiti se oružjem molitve i trapljenja. Ali kod upotrebe toga oružja i u nastojanju oko zajedničkog cilja bitno se razlikuju radni redovi od misaonih redova. Radni redovi nastoje oko Božje slave i posvećenja svojih članova nesamo molitvom i pokorničkim djelima, nego u isto doba i vršenjem izvanjih djela milosrđa: pastirovanjem, uzgojem mladeži, njegom bolesnika i t. d. Potom moraju članovi tih redova svoje sile i vrijeme podijeliti između molitve i spoljašnjeg rada.

Misaoni redovi nasuprot šire Božju slavu i posvećenje svojih članova samo molitvom i pokorom. Ni zbog koristi čovječansta ne traži sv. Crkva od kontemplativnih redova nikakve druge službe do same molitve i pokore. Događa se, istina, da Crkva pojedinim članovima kojega kontemplativnog reda gdjekad naloži veću vanjsku djelatnost, onako isto kako si i Bog sam gdjekad iz radnih redova odabere neke odlične duše, da ih podigne do visokog stepena razmatranja, te ih gotovo sasma otme od radnoga života. Tako je sv. Bernardo, cistercijski monah, morao više djelovati u javnosti nego li isti serafinski osnivalac franjevačkoga reda pod konac svoga života. Ali to su izuzeci, koji ni u čemu ne mijenjaju općenita određenja Cistercijaca i Franjevaca. Voljom svojih osnivalaca kao i same sv. Crkve jesu i ostaju Franjevci radni red, a reformirani Cistercijci misaoni, kontemplativni red.

Sv. je Crkva htjela na zemlji urediti onakovu dvostruku službu na čast Višnjemu Bogu, kakvu vrše Njegovi anđeli na nebesima. Jedni od njih stoje neprestano se klanjajući pred Njegovim prijestoljem, dok se drugi šalju kao čuvari ljudima. Tko je prožet duhom sv. vjere znat će da cijeni ovu uzvišenu zadaću misaonih redova. On će lako razumjeti i to, da

je sv. Crkva od iskona odabranu svoju djecu slala, neka u njezino ime pred prijestoljem Višnjega i pred njegovim svetohraništem vrše službu vječnog klanjanja. A da uzvišena zadaća kontemplativnih redova ne služi samo Božjoj slavi, nego da ona krepko podupire i zemaljsku korist čovječanstva, to ćemo ovdje nešto potanje dokazati, da tako izbjegnemo prigovorima, koje bi nam lako mogao čitatelj iznijeti.

C) Korist kontemplativnih redova.

Ne pišemo ove stranice zbog onih, koji misle, da su redovnici suvišni besposličari, a ni zbog onih katolika novotara, koji precjenjujući radini život, drže da se mora način življenja u misaonim redovima posve preustrojiti. Ove su stranice prije svega namijenjene onim pobožnim dušama, koje ostaše prestravljene gledajući, kakve li je sve praznine ovaj svjetski rat ostavio u redovima radnoga svećenstva, pa stoga misle, da je u takvim prilikama kontemplativan život suvišan nakit Crkve, koji bi se morao odložiti do boljih vremena.

Naravski, kad bi vrhovni glavar borbene Crkve sv. otac Papa, tako mislio, pa — da vojnički govorimo — odlučio sve kontemplativne redovnike, ili bar neki dio njih na frontu poslati, svi bi ga spremno poslušali i stupili u redove radnoga redovništva. No čini se, da sv. Stolica na to ni ne pomišlja. A zašto ne?

Otvorite samo evanđelje sv. Mateja, gl. IX. red. 37. i dalje. Jedva da je ikada bilo tako malo poslenika u Gospodnjem vinogradu kao tada. Ta sam dragi Spasitelj govori svojim apostolima: »Žetve je mnogo, poslenika malo«. Covjek bi mislio, da će Spasitelj sada nastaviti: »Požurite se stoga pa pođite odmah u žetvu i nasnubite putem što više suradnika.« A kad tamo bilo je posve drugojačije. Isus zapovijeda svojim apostolima da mole. »Molite se dakle Gospodaru žetve, da pošalje poslenika n svoju žetvu«. Tako govori Onaj, koji ljubi duše više nego i najzaneseniji misionar ikojeg vremena, Onaj, koji je upravo zato došao, da osnuje i uredi Božje carstvo na zemlji t. j. sv. Crkvu, Onaj, koji je jednom svojom riječi od neukih ribara načinio sebi apostole. Njegovo je Srce krvarilo, gledajući kako tolike duše propadaju čameći

s neznanja u okovima sotone, pa ipak poslanje valjanih radnika veže On o molitvu male čete svojih apostola. U tome je duboka tajna, koja se mora dobro zapamtiti i danas kraj sve težnje za radom. Apostolsko je zvanje prekonaravski Božji dar. A tko svoga zvanja nije primio s neba, taj uzalud troši svoje sile. Sav njegov i najnaporniji rad ostat će jalov. On će dapače i mnogo štete učiniti, a najposlije će i sebe samoga upropastiti. Nažalost, gorko iskustvo naših dana potvrđuje ovu istinu.

Moliti dakle valja! Molitva je vazda bila onaj put utrenik, po kojem je Bog slao marljive radnike u svoj vinograd, molitva je njihovu radu donosila Božji blagoslov. Da li se ta molitva upravo danas ne zanemaruje? Da li se mi u našim danima ne pouzdajemo previše u čovječju snagu i u spoljašnje djelovanje? Da li upravo zato ne ostaje toliki trud bez poželjnog ploda? Veliki papa Lav XIII., koji je zastalno znao cijeniti suradnju ljudi na Gospodnjem djelu, imao je za današnje potrebe sv. Crkve tako bistar pogled i shvaćanje, te se nije plašio pokazati svećenstvu sasvijem nove putove njihovoj djelatnosti. O tomu svjedoče njegove plamene riječi, koje govore o osnivanju, organizaciji i vodstvu socijalnih djela, te njegova želja, da kler surađuje i u dnevnoj štampi. Pa ipak kad su mu savjetovali, da valja za tu proširenu osnovu pozvati u pomoć kontemplativne redove, starac im odriješito odgovori: »Ne daj Bože! Danas više nego li ikada trebaju nam misaoni redovi, pa kad ih ne bi bilo, valjalo bi ih osnovati.« Da, sv. Otac bio je toliko uvjeren o nuždi, da valja kontemplativne redove nesamo sačuvati, nego još i broj njihovih članova umnožiti, te je od Trapista tražio ublaženje njihovih oštrih postova, želeći tako olakšati pristup u taj red i onim mnogim mladićima, koji inače imadu veliku volju za molitvu i pomirnu službu, ali za post nemaju potrebne tjelesne snage. On je volio, da se vanjska pokornička djela ponešto ublaže, samo da red uzmogne dati sv. Crkvi dovoljan broj žarkih članova.

Tako misle i mnogi biskupi — misionari, koji već mnoga desetljeća nastoje. da se u njihovim krajevima podignu kontemplativni manastiri. Neka nam bude dopušteno makar samo jednoga ovakoga biskupa poimence navesti. Biskup Couppé, apostolski vikar Nove Pomeranije u Oceaniji, iza 25 godiš-

njeg rada i s tijem stečenog bogatog iskustva o potrebama svoje misije, pisao je ovo:

»Neki misle, da ja tražim Trapiste za rad u duhovnoj pastvi kao svoje misionare, ili kako je to u Natalu učinjeno. Sačuvaj Bože! Oni ne smiju mijenjati ni suštine, ni svrhe, a niti pravila svoga reda. Moja jedina želja jest, da bi oni ovdje u ovoj mojoj misiji izveli ono, što su nekoć izveli njihovi oci među poganima u Evropi i što još danas ondje izvode. Želim, da oni ovdje kao i ondje i molitvom i točnim vršenjem svojih pravila podupru moje misionare. Na taj će način oni mnogo više koristiti, nego kad bi zapustili manastir i molitvu u koru te se pridružili nama u našem vanjskom djelovanju. Ukratko: želim da među nama ostanu kao monasi i ništa više. Ni izdaleka se dakle ne misli na to, da bi oni od svojih pravila i od svojih običaja ma i najmanje odstupili. Tijem bi štetovala i misija i njihov red.«

Žalimo, što nam nije moguće da iznesemo cijelo pismo tog biskupa. Samo ćemo još navesti kratak izvadak. Ocrtavši vještačkom rukom zadaću misaonih redova u širenju sv. vjere među narodima, nastavlja: U povijesti Crkve zadivljuje nas to, što se sv. vjera najviše raširila i najbujnije rascvala na onim mjestima i u onim vremenima, u kojima je bilo mnogo zanesenih manastira. Nasuprot vidimo, da sv. vjera opada, a krivovjerje glavu diže ondje, gdje je manastira iz kojegagod razloga nestalo, ili gdje su manastiri popustili u svojoj oštrini. Ta komu drugomu ima Srednji Vijek da zahvali svoju veličinu i slavu, ako ne manastirima? No čim su se počeli manastiri raspadati ili ukidati, onim časom tamni i sjaj Srednjega Vijeka. Prolista li ko povijest vjerovjesnika među divljim plemenima od sto godina ovamo, mora se samo diviti, ali ujedno i žaliti videći kako li je sporo i mučno napredovalo kršćanstvo među jadnim »divljacima«. Pa kad se čovjek zapita, koji je uzrok tomu nepovoljnom uspjehu, koji tako malo odgovora doprinesenim žrtvama, jasno mu je, da nije tome kriv ni manjak apostolskih zvanja kao ni nedostatak zanesenosti kod misionara bilo svjetovnih bilo redovnih, nego da nam manjka pomoć kontemplativnih manastira.

Sada bismo mogli završiti ovaj dio, jer svatko, koji je imao priliku da razgovara sa misijskim biskupima, znade, da je glas biskupa Couppè-a samo jeka onog općenitog vapaja

sviju njih za kontemplativnim redovima. Ipak nek se čuje još jedan glas i to iz svjetovnjačkih redova.

Donoso Cortes, jedan od najbistrijih čelenki prošloga vijeka, piše kao španjolski poslanik u Berlinu, godine 1849., dakle u doba koje puno sliči današnjemu, prekrasno pismo. U njemu javlja svoju odluku, kojom ostavlja svoju čast i odlazi u monahe. Smrt je, nažalost, osujetila njegovu odluku. Ovdje ćemo izvaditi par redaka iz njegova pisma.

»Držim, da oni, koji se mole, daju svijetu veću korist, nego oni, koji se za nj bore. Ako se potomu položaj na svijetu iz dana u dan sve većma pogoršava, ne će biti tome jedan od posljednjih uzroka to, što ima više boritaca nego li molilaca. Da nam je dano prodrijeti u Božje tajne, mi bismo se, kako sam uvjeren, čudom čudili, videći koli silnu moć ima molitva i za vremenito dobro naroda. Ako ljudsko društvo želi doći do mira, mora se barem toliko vremena trošiti na molitvu koliko na rad. O tom sam ja tako čvrsto uvjeren, te otvoreno kažem: kad bi samo za jedan cigli sat molitva na zemlji posve umuknula, svijetu bi kucnuo posljednji čas.«

Tako govori taj veliki umnik. Želite li pak doznati, kako je on do te misli došao, tada časkom zastanite i razmislite ovo. Bog je gospodar nesamo pojedinaca nego i cijeloga čovječanskoga društva A i društvo kao takvo ima svojih dužnosti spram Boga. Gospodin traži, pače on mora tražiti, da mu koli države, toli narodi plaćaju danak poštivanja, poklona i poslušnosti, te ne može bez kazne propustiti, ako se taj prirodni zakon vrijeđa. No dobro treba zapamtiti ovo: Bog može kaznu pojedinca do njegove smrti odgoditi, ali čovječja je duša neumrla, te ne može da se otme Božjoj pravdi. Za države i narode ne može se isto reći, njihov je život ograničen, katkad i vrlo kratak. A ipak njihova pobuna proti Bogu ne smije ostati bez kazne. Ne treba za to da pravda Božja svakiput sama djeluje. Pobuna društva proti Bogu nosi sama u sebi klicu svoje kazne. Društvo uskraćuje strahopočitanje Bogu i hoće da ljudima zapovijeda u svoje ime, ne pozivajući se na Boga, kao prvi izvor svake vlasti. Međutijem podložnici dođu naskoro do spoznaje, da njima kao razumnim bićima imade pravo da zapovijeda samo neko više biće, i da je poslušnost, koju vrši čovjek prema sebi ravnom, samo nedostojno robovanje razuma i slobodne volje. I

oni se dižu proti takovu silništvu. Možda će neko vrijeme i mirovati, škripajući zubima pod pritiskom bajuneta i mašinskih pušaka, kao nekoć roblje pod bičem i mučilima, ali kad jednom osjete, da su dosta jaki, oni će se oboriti na svoje tlačitelje i nadvladavši ih vratit će im milo za drago.

Država nesamo da baca vjeronauk iz škole, nego ona dapače postavlja takove učitelje, koji će pod izlikom slobodnog istraživanja sve pokrenuti, da dokažu kako nema Boga, i kako je nauk o nagradi dobrih djela i o kazni zlih djela na drugom svijetu samo pusta bajka. Nije po tom čudo, što tako prevareni naraštaj traži sebi za oteto nebo naknadu na ovom svijetu u neobuzdanom gramzenju za vremenitim užitkom. A na tom putu mora se ljudstvo prije ili kasnije udaviti u gnjusnom kalu nećudorednosti.

Ne bi bilo, nažalost, teško navesti još i druga zadiranja društva u prava Božja i u kršćanski moral, te dokazati, da ovo neumoljivom dosljednošću vodi društvo k propasti. Sjetimo se samo na pokusno brisanje sedme i desete zapovijedi Božje, na proračunano uništavanje obitelji, na skučivanje katoličke crkve, tê Bogom postovljene čuvarice javnoga ćudoređa, napokon na nijekanje osnovnih istina kršćanskoga morala u međusobnim napremicama naroda i t. d.

Svakomu je poznato, da su ove pogibelji danas ozbiljno zaprijetile. Možemo li se još nadati spasu? Bez sumnje, jer i narodi se dadu izliječiti, kaže Sv. Pismo. No jer je zlo u društvenom životu duboki korijen uhvatilo, za svladanje toga zla treba upotrebiti osobito uspješno oružje. Nije dosta poučavati narod zborom i knjigom, nije dosta da se preostali još zdravi članovi društva skupe i organizuju. Ne! Treba ublažiti Boga, toga vazda milostivog, ali i pravednog Oca, da se smiluje i otkloni zasluženu kaznu od ljudskoga društva. Samo Bog, koji ravna ljudskim srcima, može spriječiti štetni rad zavodnika, te učiniti neškodljivim uštrcani otrov u srcima zavedenih. Samo On može da u zametku uguši logične izvode ucijepljenih krivih načela, kao što je jedinome Njemu moguće i to, da poukama i neumornom naprezanju naših katoličkih pobornika podade nepokolebljivu snagu.

Da, Bog može i danas ljudsko društvo spasiti od propasti. Uistinu on to i hoće. Samo mi moramo ono oružje upotjebiti, koje nam on sam daje u ruke i tako ga na neki

način primorati, da dovrši djelo spasenja moćnom svojom desnicom. A to oružje jeste upravo molitva — molitva za društvo, molitva prinesena službeno od osoba po društvu ovlaštenih. O uspješnosti ovake molitve imamo od samog Boga svečano obećanje. Nigdje ne spominje Sv. Pismo, da će se naše riječi s uspjehom primiti grješnikova srca, ili da će naše apostolsko djelovanje, naši spoljašni trudi vazda biti okrunjeni željenim uspjehom, dok naprotiv u knjigama Staroga i Novoga Zavjeta imamo nebrojeno dokaza, da će molitva, naročito službena, skopčana s pokajnom žrtvom, vazda ublažiti Božju srdžbu, ako se samo gorljivo i postojano vrši po dostatnom broju molitelja — Evo čujte!

Razljutio se Gospodin na neprestano mrmljanje Izraelaca u pustinji i htio je da ih uništi, ali Mojsije, Božji prijatelj i vođa svoga puka, vapi pred svetim šatorom i molitva je njegova toli moćna, te suzdržava i sputava pravedni gnjev Svemogućega. »Prestani!« dovikuje Bog svome slugi. »Pusti me, da ih satrem, jer doklegod ti moliš, ne može da se srdžba moja slobodno, po volji obara« . . . . .

Je li ikoje doba tako nužno trebalo Mojsijeve molitve koliko uprav naše? A ko će nam Mojsiju zastupati? Ko drugi, nego misaoni redovi!? Zato ih je sv. Crkva i odredila. Stoga ako mukotrpnoj otadžbini i ljudskom društvu, ugroženom u njegovoj biti, uistinu dobro želimo, tad ne smetajmo ovim muževima u njihovoj molitvi i pokori! Nesamo to, nego se još i postarajmo, da se njihov broj uveća! Strašan ovaj rat pustošio je nemilice i u njihovim redovima . . .

D) Život u Trapista.

Čuli smo, da su Trapisti kontemplativni red, te je potom i njihova glavna svrha: vlastito posvećenje, Božja slava i dobro sv. Crkve. To sve se postizava molitvom i pokorom. Dokazali smo nadalje dovoljno potrebu takova života. Preostaje nam još jedino, da u glavnim potezima nacrtamo način, kojim Trapist sprovodi život. Katolička crkva, koja umije upravo majstorski prosuditi i upotrebiti različite sposobnosti svoje djece, pruža i u kontemplativnim redovima obilan izbor za raznolike potrebe i duhovne sposobnosti onim du-

šama, koje čeznu za molitvom i pokorom. Nije ovdje mjesto za nabrajanje različitih kontemplativnih redova i njihovih osebina. Samo ćemo ukratko navesti osobite biljege trapiskoga života.

Što nam u manastirima Trapista odmah u oči upada, to je onaj njihov zajednički život. Trapist se ne nalazi gotovo nikada sam. Uvijek s braćom združen: u molitvi i u radu, pri blagovanju i na počinku, prislanja se vazda na zajednicu i na dobar primjer, da se tako Bogu vine. On se bez prestanka vježba u bratskoj ljubavi, u poslušnosti i strpljivosti, u krepostima, koje iziskuje takav zajednički život.

Velika je moć i snaga u ovom neprekidnom zajedničkom životu. Sv. Bernardo uporeduje dobar cistercijski manastir dobro uređenoj vojsci (aciei ordinatae). Pouzdanje u valjanost vođa, pa u snagu i mnoštvo četa spremnih na boj, podvostručuje srčanost i pouzdanje pojedinih borilaca. I manje odvažan pregalac osjeća, kako ga privlači i sokoli primjer i zanos njegovih drugova. Ali se opet u drugu ruku ne da tajiti, da bi takov život u neprekidnoj zajednici mnoštva ljudi, u zajedničkim prostorijama, morao štetovati, kad mu pravila ne bi kao naknadu za samotnu ćeliju propisala najoštriju šutnju.

Ova oštra i neprekidna šutnja druga je oznaka trapiskoga reda. U manastirima Trapista nema nikada ni vremena ni prigode za zajednički razgovor ili zabavu. Nikakav odmor ni šetnja ne će prekinuti svečane tišine zajedničke šutnje. Za prijeko potreban dogovor, izvan razgovora sa poglavarima i duhovnim vođom, dostaje obično neki broj znakova, a u slučaju da ovi ne bi dostajali, treba tražiti od glavara privolu za govorenje. Tih znakova ima do 150.

Za red, koji želi svoje članove uputiti u život molitve i pokore, ne može se naći uspješnije oružje, nego li je baš ova posvemašnja šutnja, spojena sa najpotpunijim zajedničkim životom. U jednu ruku omogućuje i pospješuje šutnja općenje s Bogom, unatoč nazočnosti mnoge braće, jer duša odijeljena od spoljašnosti svijeta tražit će naknadu za ovo u pouzdanom drugovanju s Bogom. U drugu pak ruku ova je šutnja među nazočnom braćom, ako su si ona istinski skona, ipak vrlo osjetljivo, ali posve neškodljivo trapljenje. Ovo trapljenje iziskuje to veću snagu volje i samozataje, što Trapist po svojoj naravi nije

tužan šutljivac, nego naprotiv vrlo društven čovjek, kako to dokazuje njegov zajednički život. Ipak nije ta vrsta trapljenja nimalo škodljiva. Ona sama po sebi ne može škoditi tjelesnom zdravlju, a ni duha ne ubija upravo poradi zajednice življenja. Međutijem kad bi se koji član kada podao turobnosti, braća bi to odmah opazila, a poglavari bi tomu doskora našli lijeka.

Treći je biljeg trapiskog života ručni rad. Za »koriste« traje taj rad obično 4 sata na dan. O žetvi znade se on produljiti na 5—6 sati, jer je Trapistima najmiliji gospodarski rad vani na svježem zraku. Svijetu je čudno, da se naobraženi ljudi, ne izuzevši ni svećenika, upotrebljavaju za tako prosti rad. Neki pače gotovo smućeni pitaju: ne bi li trapiski svećenici mogli svoje vrijeme upotrebiti za nešto boljega? No ako imamo pred očima svrhu monaškoga života, moramo se i ovdje samo diviti onoj velikoj mudrosti sv. zakonodavca Benedikta, koja iz svih njegovih pravila proizvire.

Pošto si je sv. Benedikt preduzeo, da putem pokore svoje učenike dovodi Bogu, nije im mogao narediti spasonosnije pokore od one, koju je sam Bog u raju zemaljskom naložio kao najpodesniju, da ponizi oholost i ukroti grijehom raspojasane strasti. Za učene glave i za svećenike sv. Benedikt ne poznaje izuzetka, jer su radili i Hrist i apostoli. A oni su bez sumnje najbolje znali, koli je dragocijeno njihovo vrijeme, te kako će ga najkorisnije upotrebiti. Hoće li se ko usuditi da ustvrdi, e bi Spasitelj svijeta bio bolje učinio, kad bi odmah i nastavio svoju učiteljsku službu, koju je u dvanaestoj svojoj godini bio u hramu započeo? No i dragi se Spasitelj iza tri dana uklanja, da u tihom zakutku i unapredak vrši najniže ručne poslove. Eto velike poučne tajne! Isus, dječak od dvanaest godina, tri dana uči izraelske učenjake, neka svi znadu, da bi on već kao dječak mogao propovijedati; ali poslije toga živi još punih 17 godina kao radnik, jer je dobro znao, da nam se toli korisna nauka o radu može samo nakon njegova primjera s uspjehom propovijedati. — Zahvalimo Mu na tom primjeru! Zahvalimo Mu naročito, što je u svojoj Crkvi utvrdio redovnike, koji će nastaviti njegov primjer. Osobito mi djeca XX. vijeka imamo razloga, da mu budemo zahvalni, jer ako ikada, a to doista danas ima monah radnik veliko značenje u socijalnom životu.

Sv. Benedikt hoće nadalje, da se njegovi učenici postojano i neprekidno bave molitvom i pokorom. On traži od njih najveći napor u radu — uskraćuje im gotovo svaki odmor. A ipak ne moraju oni biti nikakvi nadljudi, njegova pravila prijaju dapače i slabijima. Kako će on riješiti ovaj teški problem? Naprosto ručnim radom. Sa službom u koru i naukom mudro izmjenjivan, pruža ručni rad duhu dovoljno vremena da odahne, a ipak nikad ne prekida ni mirnog sjedinjenja s Bogom ni pokore. Iskustvom je dokazano, da je to moguće.

Pogledajmo samo dnevni posao Trapista. Ustaje svaki dan najkasnije u 2 sata jutrom, nedjeljom pô sata prije, a o velikim praznicima čitav sat prije. I sve do 7 sati uveče ne ćeš ga ni načas naći besposlena. Za kor treba poprijeko, uračunavši ostale pobožnosti, 8 sati, za čitanje, nauku i privatnu molitvu 4 sata, a 4 sata idu za ručni posao. Preostaje mu 8 sati za počinak i ručak. Možeš li si poželjeti dan bolje ispunjen? Pri tomu svemu ne odlaže Trapist pokore nikada: tvrd ležaj, na kojem počiva posvema odjeven, njegova hrana, zdrava doduše i dostatna, ali inače posve siromašna (iz koje je izbačeno meso, jaja i ribe), opominje ga bez prestanka, da je njegovo zvanje pokorničko. Pa ipak mogu takav način života i oni podnositi, koje bi slabo njihovo zdravlje, (u slastima i lastima, te neumornim brigama ovoga svijeta) brzo dovelo u grob. A zašto? Veliku zadaću vrši pri tome ručni rad, te izmjena zanimanja i poslova.

Da je to prava istina, vidi se po tom, što trapiski mladi studenti i njihovi učitelji, kojima pravila dopuštaju, da upotrebe polovicu vremena ručnoga rada za predavanja, željno očekuju doba žetve, jer se onda obustavlja ova povlastica. Naporni duševni rad od 12 sati za obična je čovjeka ona mjera, koja se nekažnjena ne smije dulje vremena prekoračiti. Nemojmo stoga da zamjerimo trapiskome svećeniku radi njegova 4 sata ručnog rada. Sada smo se uvjerili, da se oni ne oduzimlju duševnom radu, nego pravedno zasluženomu otpočinku.

E) Život u Trapista je krasan.

Upoznavši tri glavna obilježja trapiskoga reda mogao bi čitatelj pomisliti, da je trapiski manastir sa svojom oštrom stegom, kakovu već traži zajednički život, sa svojom vječitom šutnjom, svojom klauzurom, svojim napornim radom i neprestanom pokorom, i ne uračunavši molitvu, kuća, koja podsjeća na kaznionicu ili tamnicu. A ljuto bi se varao, tko bi tako mislio. Ko je prigodice pohodio kakav trapiski manastir, zadivio se, kad je u onim zidinama našao sve protivno od onoga, što si je zamišljao. Susretala su ga sve sama prijatna lica, puna zadovoljstva i životnog veselja. Svuda srdačna umiljatost i istinska ljubav k svome zvanju. I nehotice morao se pohodnik pitati: kako se može tako veselo živjeti kraj tolike i takove oštrine?

Kad bi nam prostor dopuštao, pretresli bismo ovo pitanje potanje. Pokušali bismo dokazati mudro ustrojstvo manastira, patrijarkalno vodstvo po poglavarima, sinovsko poštivanje i neusiljenu pokornost podložnih starješinama, uzajamnu, istinitu bratsku ljubav monaha, koja pretvara manastir u veliku, čvrsto spojenu porodicu.

Željeli bismo ocrtati uzvišenost i nikad umorljivu divotu Božje službe s njezinim mijenama po godišnjim dobama. Ove mijene ustalasuju čitav manastirski život i ne daju maha jednoličnosti ni dosadi. Spomenuli bismo dražesne božićne napjeve, ganutljive obrede Velike Sedmice, veseo poj Alleluje, slatki užitak kod svibanjske pobožnosti i t. d. Trebalo bi pričati o svečanim danima u redovničkoj obitelji, koji poput svježe rose od vremena do vremena osvježuju ljubav prema zvanju. To su: primanje novih kandidata, zavjeti novaka, ređenje mladomisnika i t. d. A mogle bi se njima pribrojiti i pogrebne svečanosti preminulih članova reda. Trapist ne vidi u smrti ništa strašna. U Trapista se umire lako, pod okriljem Preslavne Bogorodice, osobite zaštitnice Cistercija, »naše zagovornice« kako je pouzdano zovemo. Već sama pomisao na blaženu smrt baca na život manastirca svijetle zrake, koje ga oblijevaju ružičastim i zlatnim bojama, kao što sunce obasjava i tamne šumske putove i nepregledne ravni, pa i samu bijednu kolibu i kukavni ležaj nevoljna patnika. Čitave stranice ne bi dostajale, kad bismo htjeli makar i ukratko ocrtati sve one male i velike radosti, koje se kriju iza tih naoko mrkih manastirskih zidova.

Ako pak želimo naći pravi korijen, koji rađa ovu veselu radost u srcima monaha, moramo ga tražiti u milosti Onoga, koji reče: »Jaram je moj sladak i breme je moje lako.« Moramo ga tražiti u božanskom Isusovu Srcu, koje nam bez

prekida dovikuje: »Hodite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti.« A ovo božansko Srce vazda prebiva s redovnikom pod istim krovom u svetohraništu. Monah sprovede gotovo treći dio svogn života na podnožju oltara. Nije dakle čudo, što on upija iz toga Srca struju srčanosti, koja ga krijepi, da muke i patnje ovoga života rado snosi, i da svagdanju svoju žrtvu spaja svesrdno s krvlju otkupitelja za vlastito svoje spasenje i za spas svoje braće te ostalih ljudi... No, dosta o tomu! Sveto Pismo nam kaže, da su prekonaravske milosti nedokučive. Bila bi gotovo grjehota, kad bi tko pokušao da ih opiše. »Pokušajte i vidite, kako je sladak Gospodin«. Pokušajte, pa da vidite, kako je Bog dobar onima, koji ga ljube.

Nije doduše ni manastir raj. Ali on je ipak mila, blaga oaza usred žara suhe pustinje. Nijesu dašto ni svi monasi sveci, ali se oni trse da to postanu. Pa već samo nastojanje oplemenjuje njihov značaj i njihovo mišljenje...

F) Braća konverzi (lajci).

Možda će se radoznali čitalac zapitati: a kakav je položaj braće lajka (konverza)? Konverzi, t. j. obraćenici, braća lajci, ili naprosto: »braća« zovu se u redu cistercijskom oni članovi, koji ne vrše službe u koru. Već prije postanka Cistercija nalazimo u raznim monaškim manastirima naziv: brat konverz. Ali je vrlo nestalno, da li se tadašnji pojam tog imena potpuno slaže sa današnjim njegovim značenjem. Naprotiv znamo posve stalno, da su prvi Cistercijci odmah u početku smatrali ponajglavnijom stvari svoje reforme uvađanje braće konverza (lajka) u današnjem značenju te riječi. Već »exordium parvum« sv. Stjepana, koji je uz neumrlu »carta caritatis« najstariji i najvažniji spis trapiskoga reda, navodi razloge, radi kojih je bilo nužno primati braću konverze (lajke), te u glavnim potezima crta njihov položaj u manastiru. Malo zatijem, po svoj prilici još prije smrti sv. Stjepana († 1124.), a, kako se čini, i po njemu samomu, napisani su »Običaji (usus) braće konverza«, gotovo u isto doba, kad i »Običaji monaha«. Novi ustav reformiranih Cistercijaca preuze doslovce ustanove sv. Stjepana o položaju braće konverza (lajka).

Povod, koji je potakao Cistercijce, da u svome redu uvedu braću konverze (lajke), bio je taj, da se rasterete pravi monasi t. j. redovnici, koji vrše službu u koru, od onih službi i radnji, koje su im bile zaprjekom, da redovito dolaze u kor. Kako smo već spomenuli, Cistercijci su bili ratari, koji su svoja polja sami obrađivali. A kako su se njihovi manastiri osnivali ponajviše u pustinjama, i njihovi su posjedi bili vrlo prostrani. Svakomu je jasno, da je krčenje šikara i obrađivanje vrlo prostranih, od manastira udaljenih, zemalja činilo gotovo nemogućim sedamput dolaziti u kor na obvezatnu molitvu. Nadalje ima u manastiru i takovih zanata, koji traže višegodišnju stručnu naobrazbu; za druge opet poslove treba mašinski namještaj. Za jedne i za druge nije podesan samo četverosatni rad »korista.« To uvidješe trapiski oci, pa želeći izbjeći pogibli, da bi monasi Božju službu zanemarivali, dođoše do zaključka: »Mi trebamo nužno pomagača, za koje služba u koru ne će biti obvezatna, ali koji će ipak biti naša braća, s nama potpuno jednaka«. Novi ustav reformiranih Cistercijaca (sect. 2. VIII.) preuze gotovo doslovice riječi izvornih običaja Cistercijaca: »Uzimamo u naš red za suradnike konverze ili braću lajke, koji su podvrgnuti našoj brizi, te imaju dijela u svim našim duhovnim i vremenitim dobrima. Mi s njima postupamo kao i s nama samima, samo što nemaju monaškoga značaja, a prema tomu ni aktivnog ni pasivnog prava glasa.« Bitna je dakle razlika između otaca i braće u tom, što ovi potonji ne vrše službe u koru, a prema tome ne obavljaju ni svećeničkih funkcija. Oni nemaju izbornoga prava glasa, što je i razumljivo, jer ni isti monasi ga nemaju, ako nijesu primili viših ređenja.

Osnivaoci Cistercija uvodeći braću lajke nijesu nikako imali na umu, da »koriste« riješe ručnoga rada. Samo taj ručni rad ne smije biti na uštrb redovitom vršenju obvezatne molitve u koru. O tome ne može biti sumnje. Za to nam jamči žar naših otaca u doslovnom obdržavanju pravila sv. Benedikta, kao i mnogobrojni povijesni dokazi. Tako n. pr. nalazimo u prvotnim običajima Cistercija opsežno poglavlje o radu i to bez sumnje o ručnom radu, jer čitamo ondje ove riječi: »Zapamti dobro, nikada nije dopušteno za radnje čitati, dapače se ne smije ni knjiga kakvagod na posao sa sobom ponijeti.« U životopisu sv. Bernarda čitamo ovu milu crticu. On je upravo uživao u ručnom radu. Poslovi, naoko najniži,

bili su mu najmiliji, ali njegova spretnost i njegova snaga bile su nekada slabije od njegove dobre volje. Jodnoć o žetvi sva se općina nalazila na polju sa srpovima u ruci. No Bernardova ruka nije bila za ovo oruđe. Nadstojnik radnje opazivši njegovu nespretnost i smetnju dade mu znak, da otpočine. Bernard je morao poslušati; ali gorko osjećajući svoju nesposobnost poče plakati, te pade na koljena i stade se vruće moliti Bogu, da mu milostivo dade vještinu, te bi i on mogao koje polje požeti. Molba mu bude uslišana i od toga dana vijao je Bernardo svojim srpom vanredno vješto, te postade jedan od najboljih žetelaca u manastiru. Kasnije se on toj svojoj spretnosti s nekom dopadnošću veselio, gledajući u njoj dar Božji. (Život sv. Bernarda od Viljema de St. Thierry 1. 4.)

Isto tako kao u doba sv. Bernarda vrši se još i danas ručni rad u manastirima Trapista. Ni svećenici nijesu od njega oprošteni. I u tom je upravo glavna razlika između braće lajka i između drugih redovnika. Gotovo sve redovničke zadruge imaju danas braću konverze ili lajke. Ali u svima tim zadrugama lajici vrše donekle poslove poslužitelja. Doduše i ova čedna zadaća, ako se vrši u vjerskom duhu, dragocjena je pred Gospodnjim očima. No ipak je istina, da međusobni život otaca i braće u trapiskim manastirima više naliči bratskom grljenju u pravoj kršćanskoj obitelji. Stara je stvar kod Trapista, da oni poslovi, koji zahtijevaju tehničku naobrazbu, te prema tome po ljudsku sudeći, uživaju i veći ugled, gotovo uvijek zapanu braću lajke, dok se oci bave nižim radnjama, koje može obavljati svaki kućni sluga ili radnik. I zaista susret ćeš kod Trapista nerijetko poglavara s metlom u ruci, kako mete manastirske hodnike ili spavaće sobe braće, dok u moderno uređenoj velikoj radionici ili na polju brat zapovijeda čitavoj četi radnika. Dešava se i to, da se kod radnje svećenik dodijeli bratu, koji ga je čas prije kod oltara dvorio, te on mora sada svoga ministranta slušati. Ovaj međusobni posluh i ovo uzajamno posluživanje, ako se vrši sa živom vjerom, mora da bratsku ljubav uspješno unapređuje, a da se ipak ne povrijedi dužna počast prema svećeničkom staležu.

Još veće poštovanje prema staležu braće konverza steći ćemo u trapiskim manastirima, kad izbliza promotrimo njihov dnevni red. Istina, dnevni rad brata traje 8–9 sati. No ako

se pomisli, da njega ne zaokuplja – kao što monaha – ni nauka, ni svećenička služba, ni ispovijedanje, ni naučavanje i t. d., tada vidimo, da i njemu preostaje za privatnu molitvu i za duhovno čitanje isto toliko vremena, koliko i »koristima«. Pa doista i trapiska braća jesu ljudi molitve. Mjesto službe u koru obavljaju oni svoje vlastite dnevne časove i stalan broj Očenaša i Zdravomarija. Ujutro i navečer mole u crkvi u isto vrijeme kao i oci, a preko dana obavljaju svoje molitve izvan crkve, ponajviše na onom istom mjestu, gdje rade. Kolikogod puta zvono zove monahe u kor, a to biva gotovo svaka tri sata – viđaš i braću, kako prekidaju svoj posao, ako je to samo ikako moguće, i svoju molitvu sjedinjuju s molitvom otaca. Ima li gdje više braće zajedno, oni tad mole svoj oficij glasno i sa istim obredima, kao u koru. Doista uzvišen prizor za svjetovne radnike, koji to gledaju!

U radu i molitvi, daleko od pogibli i briga ovoga svijeta, mirno prolazi život trapiske braće, bogat zaslugama pred Bogom i dragocjen za ljude. Samo je Svevišnjemu poznato ono obilje milosti, što ih pribavljuju njihove molitve i njihove pokore. A poznato je i svima nama, da su danas, kao i u vrijeme sv. Stjepana, braća konverzi prijeko potrebni za unapređenje trapiskih manastira. O. Eberhard Hoffman r. c. na koncu jedne svoje znanstvene radnje kaže ovo: »Bez njihova uvedenja ne bi se mogao provesti tako temeljiti povratak (prvih Cistercijaca) k staroj oštrini pravila, niti bi se bio red tako brzo i sretno razvio, a ne bi mu bilo moguće da postigne toliku gospodarstvenu i kulturnu vrijednost«. (O ustanovi braće konverza u redu Cistercijaca, Freiburg, Švicarska, 1905.).

Reformiranim Cistercijcima, koji se trse, da po mogućnosti što vjernije slijede stope svojih prvih otaca, nasljedujući njihov način življenja, treba danas velika četa valjane i pobožne braće konverza (lajka).

Neka mi je stoga dopušteno, da na to plemenito zvanje upozorim sve one dobre duše, koje u svome srcu osjećaju tajnu pobudu, da se posvete službi Svevišnjega, te da u njoj svom dušom rade na što veću slavu Božju i na spas svog bližnjega. Evo im za to otvorena puta!

* * *

Ako ono, što smo rekli o reformiranim Cistercijcima ukratko saberemo, dolazimo do onih zaključaka:

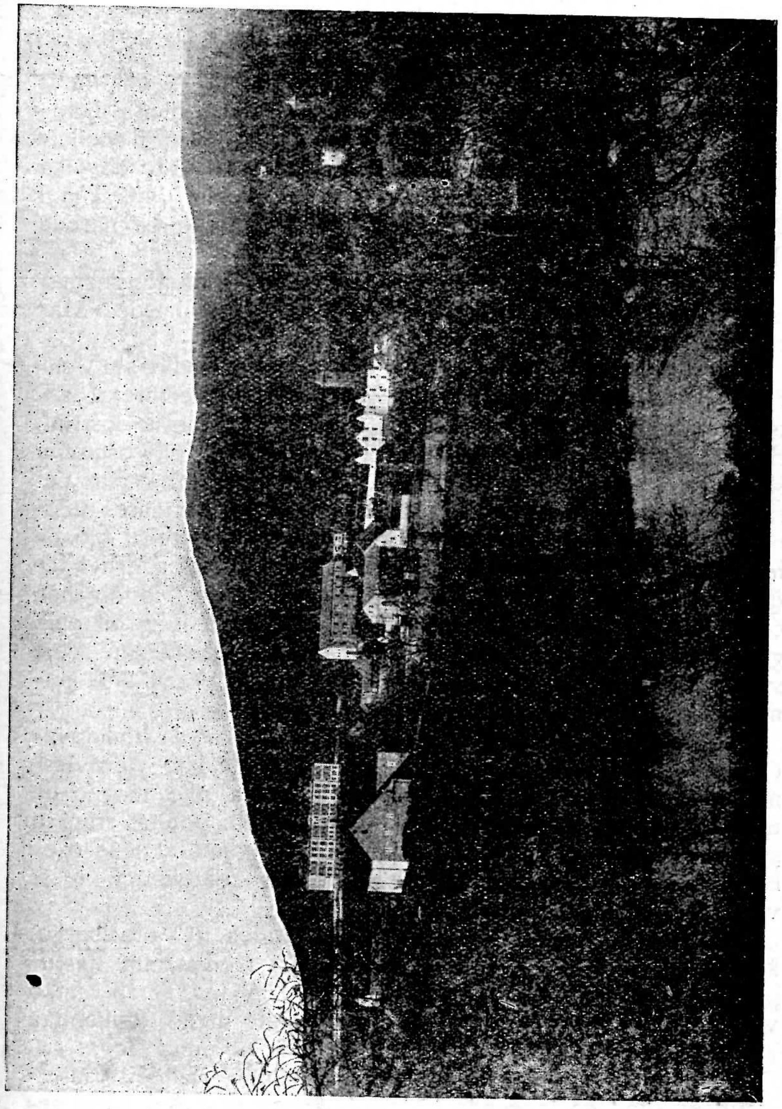
1. Svaki je trapiski manastir prije svega škola za vlastito posvećenje onih, koji u njemu prebivaju. On je mjesto neprekidne molitve i zadovoljštine u korist sv. Crkve i čovječanskoga društva. Njegova je glavna svrha molitva i pomirbena pokora. To je onaj apostolski posao, koji mu je sv. Crkva odredila, i na kojem se osniva njegovo životno pravo; to je praizvor svega dobra, koje on čini.

2. Svaki će manastir Trapista, koji vjerno i stalno služi svome cilju, toli sa socijalne koli s vjerske strane blagoslovno privlačiti svoju okolinu, podajući sjajan primjer, kako se treba s malim zadovoljiti, kako treba raditi, te kako se mora gojiti kršćansko pravdoljublje i ljubav prema bližnjemu.

3. Daljnja nužna posljedica uredbe reda bit će ta, da će neumorna, promišljena i savremeno vođena, te od Boga blagoslovena radnja Trapista imati veliko značenje koli za materijalnu kulturu toli za gospodarstveni i obrtni napredak, a po tom i za podignuće otadžbine. I sami svjetovnjaci priznavaju često posve otvoreno zasluge Trapista u tome. Ali malotko vidi, da su ti uspjesi usko spojeni s glavnom svrhom Trapista i s vjernim obdržavanjem njihovih sv. pravila. Duh pokore je živac njihove zanosne radinosti, a po tom i svega uspjeha u njihovim radnjama.

4. Svi manastiri Trapista, jedva što su svladali prve poteškoće svoga osnivanja, odmah širom otvaraju vrata darežljivoj dobrotvornosti. Ali to treba dobro razumjeti! Trapisti mogu mnoge darivati, jer sami žive ubogo.

5. Ondje, gdje to prilike traže, dopušteno je ili pače naloženo nekim trapiskim manastirima, da osnuju ili vode i po koje spoljašnje djelo. No ima li takav posao da uspije, on se mora vazda podrediti glavnoj svrsi reda. Čim bi on jednom postao pogibeljan izvršivanju glavne svrhe, nužno bi morao uzljuljati manastirsko ravnovjesje te bi prije ili kasnije morao dovesti do posvemašnjega sloma.

Pogled na okolicu manastira Marije Zvijezde.

III. Povijest opatije »Marije Zvijezde«.

Osnivanje »Marije Zvijezde«.

Razgledamo li danas — nakon 55 godina — opatiju u banjolučkom polju, te promotrimo njenu svrhu, njeno djelovanje i uspjehe na vjersko-kulturnom, karitativnom i socijalnom polju, upitat ćemo se i nehotice, kojega li je to čovjeka pozvala Providnost, da u onim teškim političkim, vjerskim i financijskim prilikama stvori ovo veliko djelo na korist naroda Bosne.

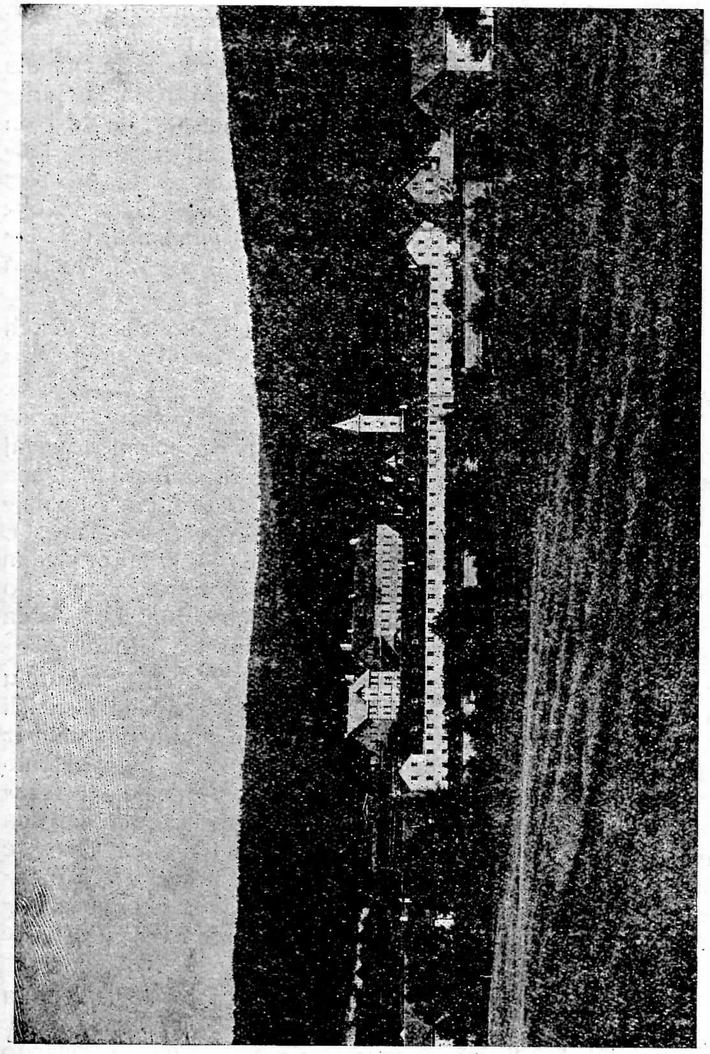
Otac Franjo Pfanner, nadaleko poznati osnivač znamenitih misija u Natalu (u Africi), osnovao je i manastir »Mariju Zvijezdu«.

U Langenu kod Bregenza u Vorarlbergu rodio se Vendelin — to mu je krsno ime — dana 21. novembra 1825. od siromašnih roditelja, koji su ga odgojili u kršćanskoj oštrini, Božjem strahu i težnji za radom. U zavičaju je svršio osnovnu školu, te je u 13. godini otišao u Feldkirch i tu svršio pet razreda latinske škole. Bio je marljiv, ustrajan i nadaren učenik. Posljednji je dio humanističkih nauka i prvi tečaj filozofije študirao kod otaca Isusovaca u Innsbrucku, a drugi tečaj filozofije na sveučilištu u Padovi. Iako je bio živahne ćudi, ipak nije za svojih nauka počinio ni jednog od onih grijeha, koji su inače tako česti kod mladeži. Svijestan svoje svrhe, sav se predao nauci, a o školskim bi praznicima pomagao ocu pri teškim poljskim poslovima.

Već je u Padovi dozrela u njemu odluka da bude svećenikom. Dapače je već onda želio da pođe kao vjerovjesnik među pogane, ali radi slabog zdravlja nije mogao da udovolji i ovoj želji svoga srca. I tako 1848. godine stupi u svećeničko sjemenište svoje biskupije u Brixenu. Tu se osobitim marom bavio teološkom i asketskom izobrazbom, te je već 28. jula 1850. primio sv. red.

Ubrzo mu povjeriše župu Haselstauden u Vorarlbergu, koja je imala oko 1200 duša. Razumnim i odvažnim nastupanjem osvoji povjerenje i ljubav svojih župljana, te za kratko vrijeme ukloni nesuglasice, koje su nastale među župljanima za njegova prethodnika, a u župi nastade potpuna sloga.

Devet je godina župnik Pfanner divno radio u Haselstaudenu, kad ga iznenada biskup imenova ispovjednikom se-

Manastir Trapista kod Banje Luke: Pogled s prednje strane.

stara sv. Vinka Paulskog u Zagrebu. Iako teška srca, izvrši on biskupovu zapovijed bez oklijevanja.

U Zagrebu se svim žarom predao svojoj novoj dužnosti, te je ustrajno vodio povjerene mu duše. Taj je svoj rad prekidao samo održavanjem godišnjih misija među kažnjenicima u Lepoglavi, te za hodočašća 1862. u Rim i 1863. u Jerusalem. I tu je napokon u njemu dozrela misao, da se i on posveti redovničkom zvanju. Neki Trapist (brat), koji je jednom prilikom putovao kroz Zagreb, upozna ga sa životom Trapista. I tako on odluči da stupi u taj red. Dana 9. oktobra 1863. obuče on redovničku haljinu u manastiru »Mariawald« kod Heimbacha (Rajnska provincija), a 21. novembra 1864. obavi redovničke zavjete.

Brzo je iza toga bio subprior, učitelj novaka i učitelj braće, dok ga starješine ne poslaše, da osnuje novi manastir.

Različiti su uzroci potakli starješine manastira »Mariawald«, da osnuju novi manastir. Kao najsposobnije za taj posao odabraše o. Franju Pfannera i brata Zaharija. Dana 23. jula 1867. odoše ova dvojica iz »Mariawalda« i to najprije u Madžarsku, ali pošto tamo ne nađoše zgodna mjesta, odu u Hrvatsku. Tude nađoše neka imanja, koja su prikladna za osnutak samostana. Kad je o. Franjo o tome obavijestio svoje starješine, pojave se iznenada različite zapreke. A da se te zapreke uklone, trebalo se obratiti na sv. Stolicu.

Bila je to važna stvar, pa se sam o. Franjo zaputi u Rim i stiže tamo iza Nove Godine 1868. S njime su išli brat Zaharije i druga dva brata, koje su međutijem poslali iz »Mariawalda«. Baš je u to vrijeme papa Pijo IX. poklonio Trapistima stari cistercijski manastir sv. Vincencija i Anastazija »alle tre Fontane« izvan Rima i ujedno odredio, da ga mariwaldski Trapisti zasada preuzmu i urede. Otac Franjo i njegovi drugovi s velikim marom prihvate teške zadaće: očiste i urede tri crkve, zasade vrtove, obnove zapuštene vinograde i t. d. I tako oni u vrlo kratko vrijeme stvore lijepo kulturno djelo.

Sv. Otac i generalni prokurator o. Franjo Regis vrlo su željeli, da ti redovnici ostanu i dovrše započeto djelo, ali o. Franjo ne htjede nikako na to da pristane. Čim je svladao sve zapreke i od sv. Stolice dobio reskript, kojim ga ovlaš-

O. Franjo,

osnivatelj trapiskog manastira „Marija Zvijezda" kod Banje Luke i „Mariannhill" u Južnoj Africi. Došao je u Bosnu sa dvojicom braće 21. lipnja 1869. Postavivši manastiru čvrst temelj zaputi se g. 1880. sa nekoliko otaca i braće u Afriku te tamo podiže manastir „Mariannhill" i više filiala po Natalu u Južnoj Africi. Umro je tamo kao osamdeset i pet godišnji starac dne 24. svibnja 1.909.

ćuje, da samostalno osnuje manastir u Hrvatskoj, vrati se pun nade u Zagreb. Ali se tu opet iznenadi.

Hrvatski je sabor u ožujku 1869. otklonio molbu o. Franje, da se Trapisti nastane u Hrvatskoj. Tada odluči o. Franjo, da u Turskoj potraži sreću. Još prije svog odlaska u trapiski red službovao je on kao ispovjednik milosrdnica u Zagrebu i drugovao sa hrvatskim svećenstvom, pa se sada sjeti, kako mu je župnik iz Stare Gradiške pripovijedao, da se u Bosni može kupiti zemljišta koliko hoćeš. Ostavivši svoju malu redovničku službu u Zagrebu, zaputi se o. Franjo u Staru Gradišku. Dobri ga župnik primi svesrdice i krene s njim zajedno na prostim kolima na daleki put u Banju Luku. Više dana putovahu zapuštenom dolinom Vrbasa, dok ne dospješe srećno u Banju Luku.

Ali kako će katolički svećenik doći do zemlje u državi, gdje za kaurina hljeba nema, gdje za kaurina pravde nema? No Bog i dobri ljudi pomogoše. U Banjoj Luci namjeri se o. Franjo na austrijskoga konzula, bivšega kapetana Dragenčića, koji je svagda stajao na braniku protiv turske nepravde. Ovaj ga primi prijazno i obeća mu svoju pomoć. Ali trebalo je raditi veoma mudro i oprezno. Poznata je bila fanatična mržnja Turaka protiv svega što je katoličko. Ljubazni je konzul vodio brigu, kako bi o. Franjo kupio oveći dio zemljišta i nađe nekoga muslimana, koji se pokazao pripravnim da proda svu svoju zemlju, te već i primio kao zadavak (kaparu) deset zlatnih dukata. No tu je prodaju morao odobriti turski paša kao načelnik turske vlade, inače nije valjala. Da stvar lakše uspije, posluži se konzul varkom. O. Franjo prikrije svoj redovnički habit dugom kabanicom, a konzul ga predstavi paši kao austrijskoga velikog posjednika, koji se želi u Bosnu naseliti. Pošto je paša sa svojim vijećem o. Franju dosta dugo promatrao, digne se jedan hodža te poče iz svoga ćitapa svečanim glasom čitati, da turski zakon dopušta strancu samo kupnju potkućnice, gdje će si sagraditi kuću, ali nipošto ne smije tuđin kupiti zemlju. Zemlja mora ostati turska. Ni paša ni njegovo vijeće nijesu znali, da je već prije osam mjeseci Austrija s Turskom sklopila ugovor, po kojem je dopušteno austrijskim podanicima kupovati zemljišta koliko hoće, nesamo u Bosni, nego i po čitavoj turskoj carevini. Konzul to vijeću predoči, ali ne nađe vjere. Brzojavlja se u Sarajevo. Ni tamo ne znadu ništa za taj ugovor.

Konzul brzojavi u Carigrad i odonud dođe povoljan odgovor, kojemu se valjalo pokoriti.

Al eto nove neprilike: Na muslimanskoga prodavca digne se čitava graja. Zar će on biti prva izdajica Islama, pa prodati tursko zemljište u kaurske ruke? Musliman se poče skanjivati. Istina, pritište ga nužda, a sjajni ga dukati privlače više nego Islam i patriotizam, ali se s druge stane opet boji osvete. On dapače pristade i na to, da ga o. Franjo tuži radi neodržanog prodajnog ugovora, te bude i u zatvor bačen, ne bi li tako ganuo svoje suplemenjake. No muslimani skupe među sobom potrebnu svotu, te mu je predadu, a o. Franjo, koji je međutijem našao drugoga prodavca, primi kaparu natrag i tako riješi svoga dužnika svih daljnjih neprilika.

Ovaj novi prodavac je bio neki pravoslavni trgovac. Zemljište, što ga je o. Franjo od njega kupio, bilo je dosta veliko, udaljeno od Banje Luke par kilometara, na podnožju banjolučkoga gorja, s obje strane zelenoga Vrbasa. To je današnja »Marija Zvijezda.«

U tadašnjim nesređenim prilikama stranac je u Bosni teško mogao doći do zemljišta. Nije tu bilo ni katastra, ni službene izmjere, nego se površina pokazivala onako od prilike, kako je već slučajno graničila s kojim potokom, grabom, rijekom, šumom, putem ili drvećem. Turske vlasti su doduše izdale o prodaji neku naredbu, »tapiju«, ali ta nije bila nigdje provedena. Stranke su pak kod kupoprodajnoga ugovora navlaš iskazivale površinu zemljišta mnogo manjom, nego je uistinu bila, da plate što manju pristojbu. Zbog takove tapije moglo je dakle postati cijelo zemljište prijepornim.

O. Franjo učini u tom kritičnom položaju sve, što je učiniti mogao, da se osigura protiv kasnijih zapletaja. Uze katoličke zakupnike onog zemljišta, pa konzula i njegova pisara za svjedoke, te mu je pred njima dosadašnji gospodar pokazao granice i sad je o. Franjo sjekirom zasjekao u drveće, što je stajalo na označenim međama, te na njemu napisao svoje ime. Sutradan plati o. Franjo pravoslavnom prodavcu tisuću i četiri stotine dukata po 5 for. za zemljište i dobije od njega »tapiju«. Tako mu se ispuni davna vruća želja: on je gospodar zemljišta, na kojem će doskora podići trapiski manastir.

Odmah drugi dan javi o. Franjo tu veselu vijest žicom braći, koja su u Zagrebu čekala. Oni to jedva dočekaše i

odmah se spreme na put. Brat kovač bio je načinio teretna kola, na koja su sad natovarili alat i prtljagu, a pod njih upregoše dva jaka štajerska đogata. Njima se pridružio i brat Zaharija, koji je bio na prošnji, i dva nova kandidata. Neka su braća udarila drugim putem, pa stigoše prije nego kola i donesoše o. Franji u džepu – sjekiru, dakako bez držala. Nakon šest dana teškoga putovanja po putevima, kojima se dosad još nitko živ nije vozio, dospije napokon naša četica s kolima u novi manastir.

I još kakav manastir! – Bio je to gusti šljivik, a između drveća provirivala niska koliba, u kojoj je stanovao dotadašnji zakupnik, (»kmet«) Mijat Janjić. Osim te kolibe bilo je u šljiviku još nekakih zgrada. Jednu od njih na molbu o. Franje ustupi kmet redovnicima za stanovanje. U njoj je prije dobri Mijat držao teliće i praščiće, a kad je trebalo, i pekao rakiju. Eto u takvu zgradu uvede o. Franjo svoju braću! Ova je staja kolijevka današnjega manastira Marije Zvijezde! Bio je dan sv. Alojzija. Braća su nakon mnogih patnja i stradanja mogla prviput na svom vlastitom zemljištu nasloniti svoje umorne glave. Na zemlji, na prostrtoj papradi (bujadi), pokriveni svojim redovničkim ogrtačima, sprovedoše redovnici prvu noć. Ipak su bili srećni! Počivali su na svome. Staja je bila odsada redovnicima i blagovalište i spavaonica i kapituo i čitaonica i rušnica i krojačka radionica, a kad je kiša padala, i sakristija i soba za ručni rad. Bila je to prosta daščara sa jednom sobom, visoka kojih sedam stopa, a prag joj bio visok najmanje 18 palaca, da ne bi zakupnikovi praščići pobjegli. Kroz pukotine imali su vrepci i mačići slobodan prolaz. Prozora uopće nije bilo, a i čemu bi, kad je kroz pukotine dolazilo više svijetla i zraka, nego što je i trebalo.

Prema ovome siromašnom stanu bila je i hrana naših redovnika. U prve dvije godine ne vidješe na stolu ni mlijeka ni povrća, da, ni krumpira, već samo grah i kukuružnjak, pa opet: kukuružnjak i grah! Izvor u bližnjoj šumi davao im zdravo piće. U jesen, kad su rodile šljive, kud ćeš boljih poslastica. Kraj sve te nestašice braća su zadovoljno i veselo šutjela, molila i radila.

Sv. Misu služio je o. Franjo na obližnjemu groblju, gdje je uz stogodišnji hrast stajala mala »kapelica« pet stopa

široka i tri stope duboka. Braća su vani pod golim nebom na kiši i buri pribivala Sv. Službi i jačala se anđeoskim kruhom za život pun žrtava i odricanja. A i samo mjesto ulijevalo im snagu u dušu, jer ih je to groblje sjećalo progonstva, što su ga bosanski katolici radi svoje sv. vjere morali trpjeti i po šumama se sakrivati, kao nekoć prvi kršćani u katakombama.

Božja dobrota se već pobrinula, te su braća došla do zemljišta, a sada je trebalo misliti i na gradnju manastira. Mjesto za manastir odabraše uprav kraj Vrbasa. Kako među braćom tada još nije bilo ni zidara ni tesara, morade ih o. Franjo najmiti. Za početak saziđu malen prizemni manastirčić, dug 42 stope, a širok 16 stopa, i razdijele ga na četiri dijela: prvi za kapelicu, drugi za kapituo, treći za blagovalište, a u četvrtom je bila jedna sobica za starješinu, a druga za ručni rad. Za tri mjeseca bila je gradnja dovršena i braća uđu u »novi manastir« upravo na dan Rođenja Bl. Dj. Marije. U tom prvom manastiru ostadoše sve do Božića 1870.

Manastiru treba nadjenuti ime. U redu Cisterijaca običaj je, da se sve kuće posvećuju Majci Božjoj, a opet iz zahvalnosti prema cistercijskom manastiru »Marija Zvijeda« u Saskoj, koji je ovomu mnoga dobra učinio, dobi manastir ime »Naša draga Gospa Marija Zvijezda«.

Čim se u taj manastir useliše, počeše još iste jeseni pripravljati gradilište za drugi, veći manastir i kopati temelje i podrume. Pijesak izvadiše iz Vrbasa, kamen nalomiše oko divljeg potoka Raškovca, a drvo dopremiše splavovima niz Vrbas. U to vrijeme otiđe o. Franjo u Rim i dobi od »Kongregacije za Raširenje Vjere« povlasticu, da smije u svom manastiru – trapiski je red inače kontemplativan – odgajati bosansku mladež i poučavati je u različitim obrtima i u naprednom gospodarstvu. Odmah na proljeće pozove o. Franjo ciglare i zidare na posao. U svibnju su se već dizali temeljni zidovi do visine podrumskih prozora i braća su se podavala veseloj nadi, da će se na jesen preseliti u novu zgradu. Kad eto ti jada iznenada! Jedne svibanjske večeri pojavi se na gradilištu banjolučki paša sa gizdavom pratnjom svojih časnika i s nekim Židom, koji je imao vršiti službu tumača. Ovim se efendijama činila ta zgrada veoma sumnjivom: podrumske prozore držali su za puškarnice, a cijelo zidanje za

tvrđavu. Paša ljutito reče, da on toga ne može dopustiti, jer se na protivnoj strani Vrbasa nalazi turska kasarna. Sva dokazivanja o. Franje ostaše bez uspjeha. Paša obustavi sve radnje osim pečenja opeke i pozva o. Franju za drugi dan pred banjolučko sudište. Ovom je masivnom gradnjom o. Franjo doista prestupio turske zakone. Kaurinu nije bilo dopušteno graditi kuće na više spratova niti od čvrste građe, nego samo prizemno od ilovače ili drveta. Zato i nije o. Franjo uopće tražio dopuštenja za gradnju, jer ga zastalno ne bi bio dobio, nego je počeo onako na sreću, pa kud puklo da puklo. A da je paša istom znao, da to ima biti manastir i crkva! No srećom on toga nije ni slutio.

Došavši drugi dan pred pašu uzalud je o. Franjo branio svoje pravo. Na koncu, šit prepiranja, ustane i s riječima: »Ja idem u Carigrad«, ostavi konak. Dotada se gotovo nikada nije čulo, da bi se tko usudio prizvati na Carigrad. Pa ako je tko to učinio, trebalo mu je glavom otići k sultanu, a paša se već pobrinuo, da taj ni ne vidi Carigrada. Bilo se bojati, da će i o. Franjo tako proći. No on ostade kod svoje odluke. Pribavivši si od austrijskog ministarstva preporučna pisma na austrijsko poslaništvo u Carigradu, krene preobučen kao turski beg Savom, Dunavom i Crnim morem u tursku prijestolnicu, koju je već otprije poznavao, kad se pred sedam godina vraćao iz sv. Zemlje. Teške misli slegoše mu se na dušu poput crnih oblačina, koli radi uspjeha same stvari, toli radi udesa ostavljene, teško ožalošćene braće. Radilo se o životu ili smrti.

U Carigradu primiše braća Franjevci o. Franju vrlo srdačno. Tadašnji austrijski poslanik, von Prokesch Osten, uvidi doduše da će o. Franjo teško doći do željenog dopuštenja, no ipak pokuša sreću te predade cijelu stvar svom prvom tumaču g. De Bidartu, koji je bio veoma okretan i iskusan u općenju s turskom vladom. Tadašnji njemačko-francuski rat zaokupio je misli i stambolskih diplomata, pa se tako stvar o. Franje zavukla preko tri mjeseca. Turci se uopće ne žure. Teda negda nađe veliki vezir izlaz iz škripca. Dopuštenje za gradnju manastira mogao je dati jedino sultan. Ali na to bi trebalo čekati možda i godine. Gradnju privatne zgrade može dopustiti i veliki vezir. I on to dopusti uprkos protivnom nastojanju banjolučkog paše. Vezirova je odluka glasila: »Redovnik Franjo Wendelin smije graditi privatnu

kuću sa šezdeset soba.« Da je stvar tako dobro uspjela, imao je o. Franjo iza Boga zahvaliti najviše nastojanju dobroga gospodina De Bidarta, koji mu je još platio i putni trošak natrag u Bosnu.

Vesela srca ostavi o. Franjo Stambol i mjeseca kolovoza prispije u svoj mili manastir, gdje ga braća s veseljem dočekaju. Odmah najmi nove zidare i tesare, te drugi dan iza Rođenja Bl. Dj. Marije nastavi sa gradnjom. Povoljna jesen pogodovala je gradnji i još prije zime bila je jedna strana kvadrata pod krovom i drugo krilo započeto. To je bio Heraklijev posao. Sav građevni materijal valjalo je dobavljati iz Kranjske. U Banjoj Luci nije se mogao dobiti ni jedan čavao. Sve su onda morali redovnici kolima iz Stare Gradiške prevažati u Banju Luku, a niti na Savi niti na Vrbasu nije bilo mosta.

Na Badnjak 1870. usele se braća u novi manastir, premda mu zidovi još nijesu bili ožbukani ni sobe popođene, samo da ne moraju još jednu zimu ostati u onom prvom manastirčiću, jer je tada zimi znalo biti i do 20 stepena Reaumura ispod ništice. I doista opet nastupi oštra zima. Vrbas je nabujao i smrzao se. Izatoga je kroz više nedjelja neprestance snijeg padao, tako da je glad natjetala čitave čopore vukova, koji su oko radničkih i manastirskih zgrada vijali. S nastalim proljećem nasta i u Mariji Zvijezdi nov život. Te godine bude manastir sasvim dovršen i za stanovanje udešen.

Godine 1872. započelo se u ime Božje s gradnjom crkve, koja još iste godine bude stavljena pod krov. I ostala dva krila manastira budu iste godine izgrađena. Sada je čitav kvadrat bio gotov. Kad je paša dočuo, da redovnici grade crkvu, veoma se rasrdi i smjesta pozove o. Franju na odgovornost. Na upit pašin, što on to tako visoko zida i s tako visokim prozorima, odgovori o. Franjo, da će to biti pjevačka dvornica. »Prije, dok nas bilo samo dvanaest«, nastavi o. Franjo, »bila je dovoljna i mala soba, ali sada, gdje nas ima trideset, mi bismo morali u maloj sobi svi oglušiti od jakog pjevanja«. Taj razlog uvjeri pašu o potrebi, da se gradi tako visoko. Tako bi sagrađena katolička crkva na turskom tlu, naočigled muslimana, bez ikakova sultanova fermana. Ali je trebalo da se ona sagradi unutar manastirskih zgrada kao dio privatne kuće.

Usporedo sa neugodnostima, što ih je banjolučki paša pravio manastiru, išle su veksacije carinara na austro-turskoj granici. Koliko su tisuća carine morali Trapisti platiti za svu onu robu i za sve strojeve, što ih je trebalo iz vana nabaviti! Mnoge se takove stvari nijesu ni spominjale u turskoj tarifi, jer se u Turskoj uopće nijesu upotrebljivale, pa su ih onda turski carinski činovnici onako od oka po turski oporezovali!

Osobitih poteškoća zadade redovnicima nabava zvona. Po turskom zakoniku bio je uvoz zvona — a dakako i zvonjenje — velik zločin. Zvona se dakle nijesu smjela ni dopremiti na turski carinski ured. Pa ipak Marija Zvijezda mora imati zvona! Braća Slovenci pobrinuše se za to. Ali kako će s njima preko turske granice? Jedan brat laik kupi u Staroj Gradiški sud lošijega vina i u taj sud metne veliko zvono, te ga na carinari dade oporezovati kao sud vina. Prema veličini suda bude carina odmjerena i plaćena. I tako se zvono srećno uveze pod imenom vina! Tako su redovnici kasnije dobavili još i drugo, manje zvono. Spočetka počeše sasvijem čedno i tiho zvoniti, samo kod noćne Božje službe. (Poznato je, da Trapisti ustaju već u dva sata noću, te mole najprije Jutarnju i Hvalnice Marijinoga oficija, a onda iza polusatnoga razmatranja Jutarnju i Hvalnice kanonskoga oficija). Malo pomalo postadoše smjeliji, te su zvonili i po bijelome danu, misleći, da je varka uspjela i da za to ne će nikoga više glava boljeti.

Kad eto jednoga dana o. Franjo bude pozvan u Banju Luku na sud. Tužen je, da je na tursko tlo bez dopuštenja uvezao zvona, pa da se još usuđuje i zvoniti. O. Franjo navede sve moguće razloge, da mu n. pr. treba radnike sa polja pozivati na zajednički ručak i sl., ali ovajput ne pomože nikakav govor ni izgovor. Ni sam austrijski konzul nije mogao ništa opraviti. Osuda je glasila: Zvona moraju dolje! No o. Fraajo nije bio čovjek, koji se dade tako zastrašiti. Mnogogodišnje ga iskustvo već naučilo, kako treba s Turcima postupati. Ne treba popustiti! Tako on obustavi doduše zvonjenje, ali zvona ostavi na svom mjestu. Kad je stvar došla nešto u zaborav, Trapisti počmu opet zvoniti. Opet nova tužba i ista osuda: zvona dolje! I tako se to triput ponavljalo. Tada nastade u Bosni velika suša. Obdržavale su se već i procesije za kišu, pa i sami muslimani su počeli

zazivati Alaha, ali kiše ne bi. O. Franjo mudro upotrebi tu zgodu, te ode paši u Banju Luku i reče mu, da će se i njegovi redovnici moliti za kišu, ali kod toga da se mora zvoniti, jer istom glas zvona daje čovjeku pravi žar u molitvi. Paša se posavjetuje sa svojim vijećem, te reče o. Franji: »Dobro, možeš zvoniti dok kiša ne pane, ali onda moraš opet prestati«. Tako su se sade zvona slobodno smjela javiti. Kiša je srećom odmah pala, zvona su i dalje zvonila i nitko se tomu nije više protivio.

Za zauzeća Bosne po austrijskim četama bio je život u inače tihoj Mariji Zvijezdi vrlo nemiran. Banja Luka bi bez osobitoga otpora zauzeta, premda su Turci sve to mrko gledali. No ujutro dana 14. kolovoza, baš uoči Velike Gospe, podigoše se turske ustaše. Već rano u 4 sata čula se u manastiru puščana vatra preko Vrbasa. Prestrašeno katoličko pučanstvo bježalo je u manastir, što na kolima ili konjima, što opet pješice, neki i bosi samo u košulji i hlačama. Redovnici utvrdiše manastir, kako se to u brzini dalo, pripraviše kamenja i opeke mjesto topova, k tomu kosa, vila, sjekira, lopata, kolaca, da se imaju čime braniti, dok im ne stignu redovite čete u pomoć. Blago otjeraše u šumu.

Užasna jeka odjekivala je manastirskim trijemovima. Već se moglo vidjeti iz manastira sijevanje puščane vatre. Neke je obuzeo tolik strah, da nijesu mogli ni riječi progovoriti, iako je radi velike opasnosti za život i imutak šutnja bila ukinuta. Svaki si je otac ili brat već živo pomišljao, što će muslimani s njim učiniti, ako im dopane živ u ruke. Sasjeći će ga na sitne komade, da od njega iznude, gdje je sakriveno trapisko zlato. Turci su držali, da Trapisti imadu silno blago. Obrana se morala ograničiti na sam manastir (kvadrat), dočim su sve ostale zgrade: pilana, mlin, staja, pivara i radionica bile prepuštene na milost i nemilost ustaša. Uto stigoše jedna kola pušaka i municije. To je poslao general knez virtemberški. Momčad inije mogao poslati, jer je jê i sam malo imao. Brže budu puške porazdijeljene i redovnici se oboružani postaviše na prozore.

Sunce se međutijem već visoko diglo, Franjevački manastir na Petrićevcu (na lijevoj strani Vrbasa, jedno pol sata udaljen od Marije Zvijezde) već je stajao u plamenu, ustaše su se približili Vrbasu na koje četvrt sata, a braća stoje

na svojim mjestima s puškom u jednoj, a s krunicom u drugoj ruci, očekujući, kad će Turci otvoriti vatru na manastir. Kad eto – začu se hitac iz topa, pa drugi! Šta je to? Došla je pomoć! Ustaše se razbjegoše. Za sigurnost ostaviše ipak barikade u svom prijašnjem stanju, samo su jedna vrata otvorili radi saobraćaja sa vanjskim svijetom, a na svim istaknutim mjestima postaviše straže.

Navečer istoga dana dojaši glasnik sa viješću, da su se ustaše sakupili na brdima istočno od manastira i da će sutra ranim jutrom poći ravno na manastir. Iza povečernjega čitanja izdade dakle o. Franjo svojoj braći ovu zapovijed: »Sutra na blagdan Uznesenja naše Gospe, zaštitnice i odvjetnice našega reda, ustaje se u jedan sat. Iza otpjevane Jutarnje i Hvalnica služit ću Sv. Misu i pod njom će se svi svećenici i lajci pričestiti. Zatijem uzmite dobar zajutrak, a onda odmah svi pod pušku.« Zbilja sjutradan već u tri sata svi su stajali na određenim mjestima s puškama u ruci, te su još dovršivali zahvaljivanje poslije Sv. Pričesti. Bio je to tjeskoban blagdan Majke Božje!

Tako su stajali sve do poslije podne, iščekujući, kad će se pojaviti Turci. Prije večernje dođe vesela vijest, da su se Turci povukli, saznavši za jučerašnju nedaću svojih drugova. Strah se sada pretvori u radost i zahvaljivanje Majci Božjoj i sv. Josipu. Iz zahvalnosti obećaše redovnici, da će u banjolučkoj župskoj crkvi, koja se tada imala graditi, podignuti sve oltare i propovijedaonicu.

Treba spomenuti, da su prvi austrijski ranjenici 1878. godine bili smješteni u današnjem Sirotištu.

Kad su se Turci pred austrijskom vojskom zaklonili u Petrićevac, austrijski su topovi porušili taj franjevački manastir, a Franjevci nađoše utočište u bratskom trapiskom manastiru.

Socijalna djela o. Franje.

Kao pravi sin sv. Benedikta, htio je o. Franjo da radi oko podizanja kulture u ovoj tako zaostaloj zemlji, ali je uvidio, da će samo onda uspjeti, ako svojim primjerom pokaže, kako treba neumorno i ustrajno raditi. Zato on odluči podići razne uredbe, pa makar one bile u početku i malene. I on

se doista odmah prihvati toga posla. Ljeti 1871. dovrši manastir, sagradi staju i guvno, a kasno u jesen započe graditi mlin na Vrbasu. Nije to bio lak posao. Koliko je snage utrošeno, dok su iz šume dobavili velike stupove! Kroz šumu nije još bilo voznog puta, pa je trebalo do 24 bosanska vola i 12 ljudi, da se dopremi jedan stup. 1872. godine dogradiše i mlin, koji je imao 3 kamena. Da smanji pečenje rakije, sagradi o. Franjo pušnicu, do nje sagradi mljekaru. Uz mlin uredi pilanu.

Usporedo s tim gradnjama, gradili su i ceste, a ujedno kerep na Vrbasu, da tako olakšaju prijelaz. 1874. otpočeše graditi i crkvu, te je dovršiše 15. kolovoza 1875. Crkva je građena jednostavno i priprosto, jer je o. Franjo naumio manastir i crkvu prenijeti u Busovaču, čim nastanu bolja vremena. 1876. godine urede pivovaru, 1877. ciglanu, a 1878. tkaonicu sukna.

Otac je Franjo vrlo volio bosanski puk. On je uvidio potrebu svih navedenih uredaba, pa ih je zato i osnovao. U ono vrijeme nije u Bosni bilo pravih škola. I to je na nj neugodno djelovalo. Zato on zamoli biskupa, neka mu dopusti, da se u Banju Luku nasele Milosrdne Sestre, koje bi otvorile katoličku školu. Biskup je pristao istom, kad se o. Franjo ili još pravije: manastir, obvezao, da će se brinuti za uzdržavanje sestara. O. Franjo kupi ubrzo jedan vrt i u njemu prizemnu kuću sa 3 sobe za 7000 forinti, i onda pozove Milosrdnice. One dođu, i u jesen 1872. otvore školu sa jednim razredom. Djece je bilo toliko, da su već ljeti 1873. morale otvoriti daljnja odjeljenja, a 1875. kupiti još zemljišta. Za uzdržavanje sestarskog manastira isprva su pridonosili samo Trapisti, dok im poslije ne odredi i austrijski konzul potporu od 300 do 400 forinti. Teško bi bilo opisati koliko su Milosrdne sestre dobra učinile u školi i bolesnicima. Radi njihove blagosti i dobrote pozivali su ih i u muslimanske kuće.

Druga je briga o. Franji bila siromašna muška mladež, te za njihovu odgoju sagradi sirotište i već ga 1. marta 1878. otvore. Nažalost ne mogaše ovo odmah služiti svojoj svrsi, jer ga za okupacije pretvoriše u vojničku bolnicu. Okolišni je narod o. Franju vrlo poštivao, jer je uvijek i svakome pomagao u svakoj nevolji. Je li se ko razbolio ili ga koja druga nevolja zadesila, odmah je išao »gospodinu s Vrbasa«, da traži pomoći. Radi toga on odluči, da sagradi bolnicu.

Odmah presvodi potok Raškovac i sagradi zgradu. No jer se bojao, da će austrijska vlada zahtjevati poslije okupacije, da u toj bolnici namjesti na trošak manastira kvalificirane liječnike, pretvore oni 1879. godine bolnicu u sklonište za radnike.

Iste godine godine 1879. dođu k Trapistima iz Badena protjerane Sestre dragocjene Isusove Krvi i zamole ih, da im nađu mjesto u Bosni, gdje bi se mogle naseliti. Revni je o. Franjo već odavna smišljao, kako bi i za žensku siročad podigao kakvo utočište. Dobro su mu došle ove Sestre, da izvede svoj naum. Njegovim savjetom i materijalnom potporom nastaniše se pô sata daleko od manastira Marije Zvijezde. Skoro se i tamo podigla lijepa crkva i manastir »Nazaret«. Dobre su sestre potpuno udovoljile njegovim željama, a i danas mnogo čine dobra našemu narodu.

Odlazak oca Franje.

Dana 21. juna 1880. navršilo se 11 godina otkako je otac Franjo sa 4 brata osnovao Mariju Zvijezdu. Božji je blagoslov očevidno pratio to djelo. Iz drvene staje razvila se je Marija Zvijezda u čitavu naseobinu sa različnim zavodima, tvornicama i zanatima. A prema broju članova zajednice, koji je porastao na 100, mjerio se izvrstan vjerski duh u manastiru. Već početkom dvanaeste godine života dala je Marija Zvijezda svoj prvi plod, osnovavši manastir Mariannhill u Natalu u Africi.

Biskup istočne Kaplandije dr. Riccards dođe na generalni sastanak reda u Sept Fonts i sakupljenim ocima predloži želju engleske vlade u Kaplandiji, da se u tim krajevima osnuje jedan trapiski manastir. Nijednog od sakupljenih starješina nije mogao biskup predobiti za tu misao, pa se činilo, da će je potpuno napustiti, jer su ga već i druge trapiske kongregacije odbile. U posljednji čas izjavi prior manastira Marije Zvijezde, da će on sa svojom braćom to primiti na sebe. Ta je izjava začudila sve starješine, jer je Marija Zvijezda bio najmlađi manastir reda.

Dana 22. lipnja 1880. otputuje iz Marije Zvijezde o. Franjo sa 4 svećenika, 4 korista i 22 brata. Putovali su preko Londona u Dimbrody u Kaplandiji. Pokušaj, da tu osnuju

manastir, izjalovi se. Nakon $2\frac{1}{2}$ godine uvjeriše se, da im je — radi nestašice kiše i vrela — nemoguć opstanak u Dimbrody-u. Zato se u studenom 1882. o. Franjo uputi u Natal i tamo kupi drugi posjed. Novac, koji mu je za to bio potreban, sakupio je uz neizrecivi napor propovijedajući godinu dana po Njemačkoj i Švajcarskoj. Taj posjed prozva Mariannhill. Na dan sv. Stjepana 1882. naseliše ga Trapisti, kojih je dotle bilo već 50.

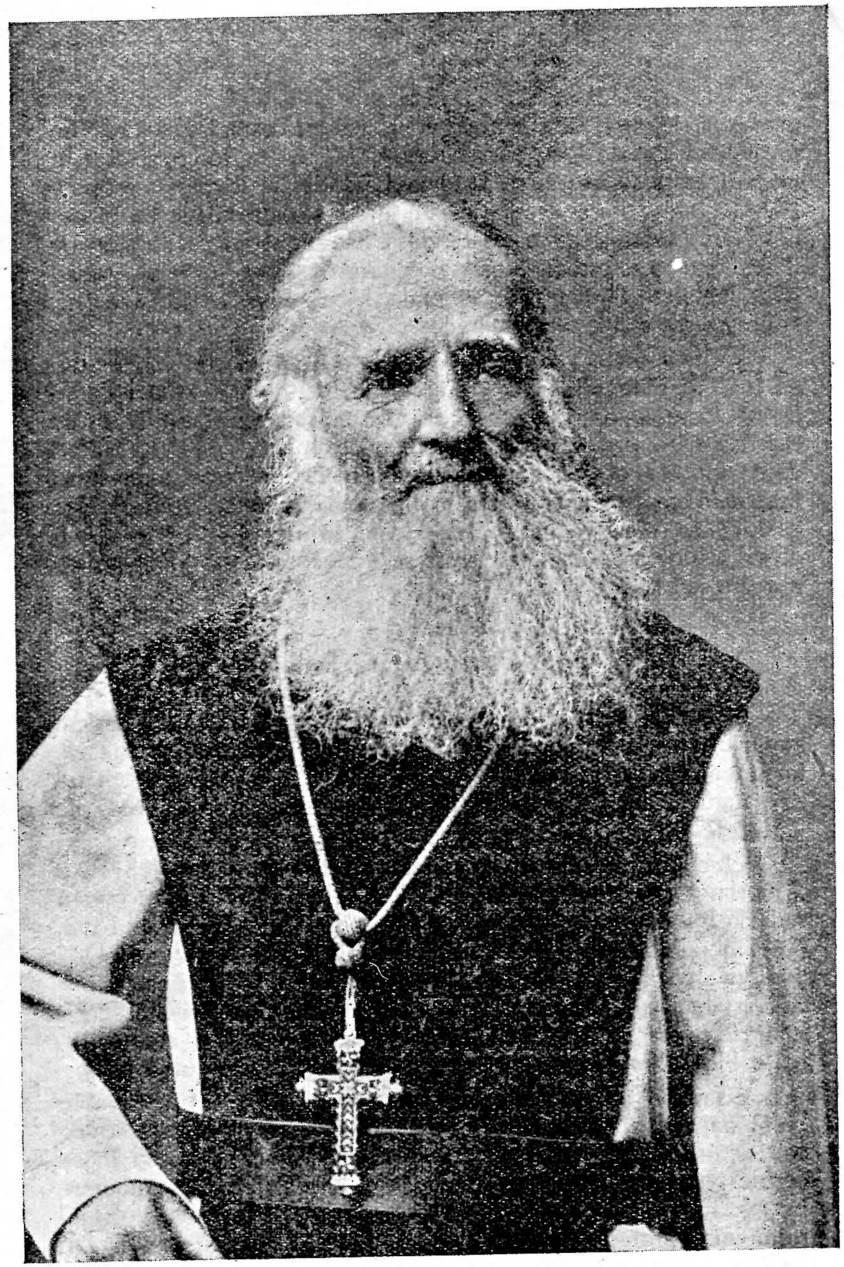
Zatijem ode o. Franjo podrugiput u Mariju Zvijezdu, ne bi li u matici još koga nagovorio, da pođe s njime. Pošto je tu sakupio oko 30 braće i postulanata i definitivno se razriješio od toga manastira, vrati se 1. juna 1883. u Natal, da se tamo svom snagom preda napretku novoga manastira. Preostala ga braća ispratiše molitvama i željama, da Bog blagoslovi to njegovo novo djelo. — Mariannhill se razvi u divan misionarski manastir, koji sa ponosom gleda blagoslovan rad bogoljubnih srdaca.

Opat Bonaventura Baier.

Otac je Franjo predao vodstvo manastira dotadanjem subprioru o. Bonaventuri. Po ovlaštenju generalnog vikara, imenovao je o. immediatus, preč. opat Eugenije, otpisom od 27. augusta 1883. o. Bonaventuru priorom manastira Marije Zvijezde.

O. Bonaventura Baier rodio se 12. decembra 1818. u Amorbachu u Bavarskoj. Dana 1. augusta 1851. stupio je u red školske braće u Port du Salut, gdje je 19. augusta 1852. položio jednostavne, a 20. maja 1868. svečane zavjete. Dozvolom svoga opata, preč. gosp. Heinricha, a po želji generalnog kapitula, dođe on 29. septembra 1874. u Mariju Zvijezdu. Za o. je Franje vršio različite službe u manastiru, te je bio učitelj pjevanja, učitelj novaka i napokon subprior.

Osnutak je novoga manastira u Africi znatno oslabio bujni napredak Marije Zvijezde. Teške su brige tištale novog starješinu i mnoge je noći probdio, smišljajući, kako da ih se otrese. Uvjeren, da svaki blagoslov dolazi odozgo, odabere on sv. Josipa svojim zagovornikom, a moćni svetac doista i primi manastir pod svoje okrilje. Već 1885. godine bile su znatno popunjene praznine, nastale osnutkom manastira u

Bonaventura I.,
prvi opat manastira Marije Zvijezde.

Bio je opatom od 27. I. 1886. do 12. XII. 1893. Kao osamdesetgodišnji starac utopio se u moru na Rijeci dne 12. XII. 1893.

Africi. Kor bijaše pun svećenika i korista, a u ekonomiji je i u radionicama radilo do 80 braće lajka. I novčano se stanje manastira znatno popravilo. Tako je nadošao i čas, da se Marija Zvijezda proglasi opatijom. Preč. prior, o. Bonaventura, nije časio da učini sve, što je za to potrebno.

Generalni vikar reda i opat iz Sept Fontsa, preč. o. Jeronim, dođe u julu 1885., da pogleda manastir i da se uvjeri, postoje li sve pogodbe, koje su potrebne, da se Marija Zvijezda proglasi opatijom. Na njegov izvještaj, a otpisom sv. kongregacije biskupa i redova od 4. decembra 1885., proglašena je Marija Zvijezda opatijom.

Generalni vikar izašalje odmah preč. gosp. Laurencija, priora u Landspreissu, kao svog izaslanika, te pod njegovim predsjedanjem bude izabran prvi opat dana 27. januara 1886. Redovnici izabraše za opata dotadanjeg priora o. Bonaventuru. General cistercijskog reda, preč. o. Grgur Bartolini, potvrdi izbor već 4. februara iste godine. Novoga opata ustoliči generalni vikar dana 29. juna 1886., a istog ga dana i posveti prev. gosp. fra Marijan Marković, biskup banjolučki.

Radi velikog prirasta redovnika, morao je već 1885. o. Bonaventura smišljati, kako da proširi crkvu. Da se uzmogne crkva proširiti, trebalo je najprije premjestiti groblje, koje je bilo tik iza crkve. Uza sve to je već do srpnja 1886. taj novi dio crkve — u kojemu se nalazi svetište, sakristija, aula i zvonik — toliko bio napredovao, da je za posvete opata u njemu prvipút odslužena Sv. Misa.

Osim drugih novogradnja, pregrađivanja i dograđivanja, koja je Bonaventura proveo i u manastiru i u industriji i ekonomiji, podigao je on i zid oko manastira, kojeg se potreba već odavno osjećala. Posred manastirskog dvorišta vodili su putevi u Slatinu i Prijećane, te su tada neprestano prolazili ljudi svake dobe i svakog spola bilo s kolima ili pješice. To je redovnike smetalo osobito nedjeljom i svetkovinom, jer su im u te dane mir i tišina bili potrebniji nego li inače. Radi mnogih zapreka i poteškoća na zemljištu morao se početak gradnje odgoditi do 1890., ali je zato već u srpnju 1891. bio dovršen zid, koji je dug 1182 metra, a sagrađen je od opeka.

Oca je Franju boljelo, kad je gledao, kako bosanski seljaci priprosto obrađuju svoju zemlju i kako je zapušteno

plodno Lijevče polje, pa kako je u svemu nastojao, da pomogne tomu narodu, tako je odlučio, da ga i tu pouči i uputi u razumno gospodarenje i iskorišćivanje one bogate, ali zapuštene zemlje. Uvidio je, da toga ne može sam učiniti, nego da će to mnogo lakše postići, ako u ono zapušteno Lijevče polje naseli ljude, koji su vješti naprednom gospodarenju. Takve je dobre gospodare najlakše našao u svojoj domovini, te ih 1879. i 1880. godine naseli u Nove Topole (Windhorst) i Aleksandrovac (Rudolfstal).

Zemlja, koju su ti kolonisti naselili, bila je obrasla gustim grmljem, te su morali mnogo truda uložiti, dok su je očistili i dosta je vremena prošlo, dok im je zemlja taj trud isplatila. Bili su to dani teškog rada i tvrdog života, sa mnogo odricanja i pregaranja. Od sviju ih je nestašica najgore tištilo, što nijesu imali ni crkve ni škole.

Otac Bonaventura odluči, da u kolonijama podigne dvije sirarne, ne bi li tako barem donekle olakšao život tim doseljenicima. Čim se manastir oporavio iza odlaska mnogih članova u Afriku, bude 5. marta 1887. položen temeljni kamen filijali »Josipovac« u Aleksandrovcu, a 1893. sagradi se filijala »Marijin dvor« u Novim Topolama. Svaka je od tih kuća imala javnu kapelu i po jednog svećenika, koji su obavljali duhovnu pastvu i tako udovoljili duhovnim potrebama naseljenika.

Svrhu, koju je o. Franjo postavio tim kolonijama, postignuta je. Danas je Lijevče polje čisto i divota je pogledati one nepregledne zlatoklase njive i bujna ispasišta. Okolišni su starosjedioci poprimili od doseljenika napredni način gospodarenja, pa se danas natječu s njima veseleći se svome napretku i imaštini.

Između 1886. i 1893. godine nađoše se opet prilike za osnivanje novih manastira: u Madžarskoj, Albaniji, Jerusalemu i t. d. I opat je Bonaventura morao pomišljati, da osnuje koji novi manastir, jer je onaj Marije Zvijezde postao već pretijesan za velik broj redovnika.

1892. godine dobije manastir poziv dalmatinskog zemaljskog namjesnika, da preuzme jednu zadužbinu u Zemuniku kod Zadra. Ova je zadužbina postojala već 30 godina, ali još nije bila svrsi privedena.

Zadužbinu je osnovao papinski »conte« Karlo Fontanella, koji je bio oženjen Anom Marijom Hönke. Kako je gđa. Fontanella rano umrla bez potomaka, obeća joj muž pred smrt, da će od njenog miraza podići zadužbinu, kojoj će biti svrha, da pod duhovnim vodstvom odgaja mladiće iz okolice Zadra, te tako podigne i oživi vjerski život okolišnog stanovništva. A da se ovo djelo doista ostvari, stavi ga pod nadzor Nj. Svetosti Pape, koga će zastupati zadarski biskup, i kralja, koga će zastupati zemaljski namjesnik u Zadru i zadarska općina.

Mjeseca studenoga uputi se opat Bonaventura I. u Zadar, da pregleda ponuđenu mu zadužbinu. Pošto su u dvije sjednice sa zemaljskim namjesnikom uglavljene pogodbe preuzimanja, sklopiše definitivan ugovor dana 16. veljače 1893. Opat odašalje u Zemunik jednog oca sa 6 braće lajka, koji početkom kolovoza preuzeše nepokretnu imovinu zadužbine.

Dana 11. prosinca 1893. uputi se ponovice opat Bonaventura sa manastirskim graditeljem br. Eberhardom u Zemunik, da odrede gradilište za novi samostan, koji je po želji gđe. Fontanella trebao da bude posvećen »Bezgriješnom Začeću«. Kad su u Rijeci išli na parobrod, opat se Bonaventura — zaslijepljen jakošću električnog svijetla — oklizne s obale i padne u more. Iako su ga za nekoliko časova izvadili iz mora, on je već bio izdahnuo. Bilo je te 12. prosinca 1893. u 8 sati na večer, a u 76. godini njegova života.

Smrtne ostanke pokojnikove otpremiše u Banju Luku, gdje ih u večer 17. prosinca dočeka prior o. Dominik sa više otaca i braće, te ih odmah prenesoše u manastir. Sjutradan ih iza svečane zadušnice zakopaše na manastirskom groblju.

Pokojni je opat Bonaventura bio čovjek osobitih duševnih sposobnosti. Imao je vrlo vjerno pamćenje. Proučio je mnoga bogoslovska i asketska djela. Bio je osobit štovatelj bl. Djevice Marije, sv. Josipa i sv. Terezije, koja djela je vrlo dobro poznavao. Svojoj je općini bio uvijek svijetao primjer i uzor u vršenju redovničkih dužnosti i vjernosti prema Bogu, te je uprkos visokoj starosti i boležljivosti redovito bio kod noćnih molitava. Bio je neumoran radnik, te je uza sav mnogi posao, koji mu je često prikraćivao noćni počinak, preveo pravila reda s franceskog na njemački jezik. Svojim je čednim i poniznim načinom života i općenja osvojio srca svojih mlađih. No njegov se rad protezao i preko ma-

nastirskih zidina. Uvijek je bio spreman da pomogne ondje, gdje se radilo o Božjoj slavi. Tako je podupirao gradnje crkvi, manastira i škola, a nikad nije odbio nevoljnih i siromašnih.

Slava mu!

Opat Dominik Assfalg.

Iza svečanog saziva Svetoga Duha sabraše se dne 30. siječnja 1894. oci manastira Marije Zvijezde, da pod predsjedanjem preč. g. Mahalije, opata ašelskog, izaberu novog starješinu obudovljenom manastiru. Kao svjedoci bili su kod toga izbora tadanji gvardijan i župnik petrićevački, a sadanji biskup mostarski, p. g. o. fra Alojzije Mišić i župnik mahovljanski vel. o. Gabl. Tadanji prior vel. o. Dominik bude izabran opatom Marije Zvijezde.

Dom Dominik Assfalg rodio se 22. listopada 1847. u Gründsheimu u Virtenberškoj. Bio je najstariji sin uglednog posjednika, pa je nakon rane očeve smrti morao da vodi gospodarstvo i da se brine za mlađu braću i sestre. No čim su ovi dorasli, te su mogli i bez njega da vode gospodarstvo, stupi on u redovnički stalež, za čim je već odavna čeznuo. Dana 22. prosinca 1877. dođe on u trapiski manastir u Mariju Zvijezdu. Mladome je novaku bilo dosta naporno pripravljati se za svećeničko zvanje — kako je to želio o. Franjo — jer je osim sedam sati zajedničke molitve i teškog vanjskog rada morao da pomaže i u upravi manastira. Ali ništa nije moglo da slomi čvrste odluke mladog redovnika, nego se dapače ponudi o. Franji da će s njime u Afriku, kad je ovaj 22. lipnja 1880. odlazio iz Marije Zvijezde. Otac Franjo ne udovolji doduše njegovoj želji, ali mu se i ovdje desila prilika, da očituje svoju požrtvovnost.

Već iste godine bude mu povjerena uprava manastira, a s tijem i dužnost, da se brine za svagdanji kruh za 300 osoba. Tada je Marija Zvijezda proživljavala najteže dane svoga života, a o. je Dominik bio desna ruka svome starješini. 6. je siječnja 1880. obavio jednostavne, a 1883. godine svečane redovničke zavjete, 1886. god. primi sv. red, 15. augusta 1888. imenova ga opat Bonaventura priorom i učiteljem novaka. Osim toga je bio godinu dana upravnik sirotišta. Tako pripravljen mogao je bez straha da primi opatsku čast, koju mu je Providnost namijenila.

Dana 12. veljače 1894. potvrdi general cisterijskog reda, preč g. Sebestijan Wyard, izbor novog opata, a preč. ga g. Jean Baptist Epalle, opat rajhenburški, svečano ustoliči dne 26. veljače. 15. travnja posveti ga za opata presv. g. Marijan Marković, biskup banjolučki.

Najveća je briga novoga opata bila gradnja manastira u Zemuniku, koja se morala odgoditi radi nenadane smrti njegova prethodnika. Odmah iza ustoličenja otputuje opat Dominik tamo i odredi mjesto i sve ostalo, što je bilo potrebno za gradnju. Do 1896. gradnja je toliko napredovala, te je preč. o. opat blagoslovio novi manastir. Iste je godine primljena prva siročad i tako je postignuta svrha zadužbine.

Generalni kapitul u Aiquebelle-u dopusti 1896., da se kanonski upostavi priorat u Zemuniku. Opat Dominik premjesti tamo još nekoliko korista i braće lajka, a 30. augusta 1897. obavi izbor priora. Prvim priorom bude izabran dotadanji superior vel. o. Oto Johle.

Do svjetskog je rata manastir polako napredovao, te je bilo nade, da će se lijepo razviti i uspješno vršiti svoju zadaću. No rat je mnogo toga osujetio, a poslijeratne su prilike donijele toliko zapreka, da ih je bilo nemoguće svladati, pa su starješine reda zaključile, da se manastir napusti. To je učinjeno 1920. godine. Međutim je još 19. marta 1919. umro tamošnji prior o. Oto, a ostali su se redovnici iza raspusta manastira vratili u Mariju Zvijezdu.

Za svog dvadesetipetgodišnjeg upravljanja, opat je Dominik Assfag, uz sve premnoge brige i naporan rad za dobrobit brojne manastirske obitelji, nastojao, da proširi stare i osnuje nove radionice. Od svojih je dvaju predhodnika preuzeo pivaru, suknaru, mlin i sirarnu, ali su zgrade, u kojima su bile smještene te radionice, iza svog dvadesetipetgodišnjeg opstanka bile već trošne i nezdrave, ili su bile nepodesne, da se mognu moderno urediti i odoljeti vanjskoj konkurenciji. A da se osigura daljnji opstanak sirotišta, trebalo je sve te radionice proširiti.

Zgrada je pivare i suknare mnogo trpjela radi neprestanog odronjivanja brda, uz koje je bila sagrađena, a pivarski podrumi nijesu bili podesni za čuvanje leda i pive, radi svog

nezgodnog položaja. 1894. godine počeše pripreme za gradnju nove pivare, a već godine 1895. otpoče se gradnja po nacrtima g. Prunnera, upravnika pivare u Puntiganu. Gradilo se žurno, da prije zime bude zgrada pod krovom. I već su se izrađivali gornji svodovi, kad li se 14. rujna srušiše donja dva svoda i srednji zid. Nesreća je htjela, te su u tim ruševinama zaglavila 4 radnika. Uzrok je toj nesreći bio potok Raškovac, koji su bili odvratili u novo korito. Potok se vratio u svoje staro korito i podrovao srednji zid, na kom su počivali donji svodovi. Time je rad prekinut, dok su uklonili porušene zidove i tako načinili mjesta, da se može nanovo zidati. U ožujku 1896. poče se ponovno graditi srušeni zid, ali mnogo čvršće i solidnije, te je u jesen iste godine sretno dovršen. 1897. godine sagrađena je suknara, a 1898. godine unutrašnjost obiju zgrada toliko uređena, te su u rujnu obje tvornice otpočele raditi u novim zgradama.

Radi proširenja ovih dviju tvornica i jer je uz suknaru uređena parna praonica i mašinska bravarnica, trebalo je pojačati pogon, jer dotađanje dvije male parne mašine nijesu mogle da proizvode potrebnu snagu, jer su bile i premalene i trošne. Od društva za regulisanje dunavskih katarakta kod Željeznih Vrata u Oršovi kupi uprava manastira razmjerno jeftinu parnu mašinu od 50 konjskih sila. Da se uzmogne istom snagom goniti pivara, suknara i nanovo uređeni mlin na Vrbasu, a da se ujedno skupa petrolejska rasvjeta zamijeni jeftinijom, bude odlučeno, da se s parnom mašinom spoji električna stanica.

Bečka Šukertova tvornica preuze izvedbu toga nacrta. Sredinom studenoga 1898. počeše da postavljaju mašinu za prijenos struje. Ujedno su kroz masastir provodili žice do mlina, gdje su u posebno dograđenim prostorijama smjestili elektro-motore, akomulatore, baterije i sve drugo, što je potrebno za električnu rasvjetu. Dana 27. ožujka 1899. Marija je Zvijezda prvipút električno rasvijetljena.

Skoro se uvidjelo, da parna mašina ne može proizvoditi dovoljno električne struje za sve obrtne uređaje i za električnu rasvjetu. Osim toga je parna mašina trošila vrlo mnogo drva i ugljena, da uzmogne proizvoditi potrebnu snagu. To sve sklone opata Dominika, da uz mlin sagradi na Vrbasu čigre (turbine). Tvrtka »Fähndrich« iz Mödlinga kod Wiena

otpoče u srpnju 1899. betonske radnje, a već je u studenom postavila čigre od 60 konjskih sila. Da postignu veći pad zajaziše Vrbas drvenom branom. Otada se parna mašina upotrebljavala samo kad bi nadošla velika voda, te čigre ne bi mogle da rade.

Iza 11 godina bude elektrana znatno promijenjena. Još je 1902. godine zamolila uprava vojne željeznice, da se uvede električna rasvjeta na oba kolostaja, u zgradu uprave i u radionicu. Uprava je manastira udovoljila toj molbi. Poslije bude električna rasvjeta uvedena i u neke privatne kuće u Banjoj Luci. Napokon su molbe banjalučkog građanstva za uvedenje električnog svijetla toliko učestale, te dotanja elektrana nije više mogla da udovolji svim zahtjevima, nego ju je trebalo proširiti. Osim toga je i mlin postao trošan i pretijesan, pa je i njega trebalo preurediti. Sve je to ponukalo upravu, te god. 1910. sagradi nov mlin sa modernim uređajem, a u elektranu postavi čigre od 300 konjskih sila i uredi je po najmodernijim tehničkim zahtjevima.

U proljeće 1913. probije nabujali Vrbas drvenu branu. Jer uza sve popravke nije ta brana više bila stalna, odmah se počela graditi nova brana od betona. Ova je brana uz mnoge i velike poteškoće dovršena ljeti 1914.

Da upotpunimo sliku napretka i izgradnje različnih poduzeća i ustanova, moramo se ponovno vratiti nekoliko desetaka godina unatrag. Nije moguće o svemu opširno govoriti, pa ćemo neke stvari samo ukratko spomenuti. Od 1894. do 1913. godine sagrađena je u Mariji Zvijezdi nova sirarna, skladište za žito i brašno, stolarna i kovačnica, a i u filijalama je što šta dograđivano. Djelo, koje moramo još napose spomenuti u tom vremenu jest most sv. Bernarda.

Već je o. Franjo smišljao, kako da uredi prevoz preko Vrbasa, pa je za prvi početak kupio u Staroj Gradišci kerep. Vlasnik zemljišta na lijevoj obali odmah se digao protiv toga, da kerep pristaje uz njegovo zemljište. Otac se Franjo pozove na staro pravo o upotrebi puteva, koji vode k mlinovima uzduž Vrbasa i izradi pomoću austrijskog konzula u Sarajevu, te bude odbijen prigovor spomenutog vlasnika. Tako je od 1872. godine slobodan prijevoz preko Vrbasa. 1891. tuže stanovnici sela Budžaka upravu manastira radi ubiranja prevoznine, jer je uprava od njih tražila, da se drže sklopljenog ugovora.

Opat je Bonaventura već tada namjeravao da sagradi željezni most preko Vrbasa. Zato zatraži od zemaljske vlade dopuštenje za gradnju mosta i ujedno zamoli, da se za uzdržavanje toga mosta dopusti manastiru ubiranje mostarine. No jer je ubiranje mostarine bio zemaljski monopol, odbije vlada tu molbu, ali se izjavi spremnom da podupre gradnju mosta sa 4000 forinti a. vr. Opatu se Bonaventuri činila ta ponuda nepovoljnom, te je odbije.

Opat Dominik poče opet da pregovara s vladom, jer je kao upravnik manastira najbolje iskusio, kolika je šteta po gospodarstvo, što nema mosta preko Vrbasa. Kad je ljeti voda u Vrbasu opala, mogao je kerep da prevozi samo po jedna kola, a kad bi voda nadošla, nije uopće mogao da prevozi. Radi toga je često zapinjao sav promet, osobito otkako se povećao manastirski posjed na lijevoj obali Vrbasa i kad se 1893. iz državnih šuma na desnoj obali počela uvelike otpremati hrastova kora. Novosagrađena cesta u Slatinu još je više podigla promet, pa su o žetvi morala kola po čitave sate da čekaju na prijevoz.

Dogovori su se s vladom protezali u neizmjernost, jer jer su uvijek izbijale nove poteškoće i zapreke. Napokon bude iza deset godina pregovaranja sklopljen ugovor, prema kojemu će obje stranke napola snositi sav trošak oko gradnje i sviju popravaka mosta.

28. ožujka 1904. otpoče se gradnja mosta i već je 12. studenoga predan prometu. Dana 27. studenoga svečano blagoslovi novi most sv. Bernarda pokojni biskup banjolučki fra Marijan Marković uz sudjelovanje sviju civilnih i vojnih oblasti. I tako je dovršeno djelo, koje je od velike koristi ne samo manastiru, nego i narodu.

Potpuno bi krivo sudio onaj, koji bi zbog onoga, što smo do sada rekli o radu manastira u industriji i gospodarstvu, zaključio, da je to njegova glavna svrha.

Ne, to su bile samo ljestve, po kojima je samostan htio doći do svoje svrhe. Vjeran idejama, koje mu je postavio osnivač, smatrao je manastir svojom zadaćom, da prema svojim silama radi za dobrobit naroda Herceg-Bosne. Jedan je plod toga nastojanja bio i »Dom naučnika«.

Iskustvo je pokazalo, da mnoga djeca, koja odu iz sirotišta, pođu stramputicom, bilo to radi slabog nadzora službodavaca ili zbog društva, te ostavivši i izgubivši službu, jadno

žive bez posla, a bez ičije pomoći i potpore. To je potaklo opata Dominika, te je već prve godine svoga opatovanja osnovao »Dom naučnika«. U taj su se dom primali dječaci, koji su u sirotištu dovršili osnovnu školu, a nijesu osobito nadareni, da produže nauke na srednjim školama. Tu su izučavali zanat, koji su odabrali uz pristanak svojih roditelja ili staratelja. Time je o. Dominik htio da postigne dvoje: da mladiće sačuva od pogibli, koje im prijete u životu i ujedno ih pouči, kako da im se odupru, i da zemlji dadne valjane domaće zanatnike. 1900. godine sagrađen je dom naučnika, a dotle su naučnici stanovali u privremenim stanovima. Mladićima, koji su primljeni u Dom naučnika, davao je manastir za čitavog njihovog naukovanja besplatan stan, hranu i odjeću, dočim su oni bili dužni slušati svoje odgojitelje i majstore i marljivo učiti izabrani zanat. Uzato su svi pohađali naučničku školu, u kojoj im se dopunjalo i proširivalo znanje stečeno u osnovnoj školi. Osim toga su poučavani u knjigovodstvu, stručnom crtanju, obrtničkom dopisivanju, glazbi i drugom znanju, potrebnom obrtnicima.

Pod okriljem banjolučkoga biskupa, presv. gosp. Josipa Garića, osnovano je u Domu naučnika 1918. god. »Društvo naučnika« sa posebnim pravilima. Svrha je tome društvu bila, da goji društveni život i da upoznaje članove sa drugim katoličkim udruženjima, u koja će moći da stupe iza svršenog naukovanja.

U Dom je naučnika primljeno blizu 350 mladića, te su izabrali ove zanate:

stolara . . .	65,	bravara . . .	49,
cipelara . .	38,	krojača . . .	23,
kolara . . .	30,	bačvara . .	17,
kovača . . .	19,	slagara . . .	11,
knjigoveža . .	7,	tkalaca . . .	13,
sedlara . . .	16,	tesara . . .	3,
zidara . . .	4,	soboslikara .	5,
limara . . .	5,	knjigovođa . .	4,
vrtljara . . .	7.		

Od tih nijesu neki izučili svoj zanat, jer su ili izašli od svoje volje, te si potražili drugo zvanje, ili su bili otpušteni.

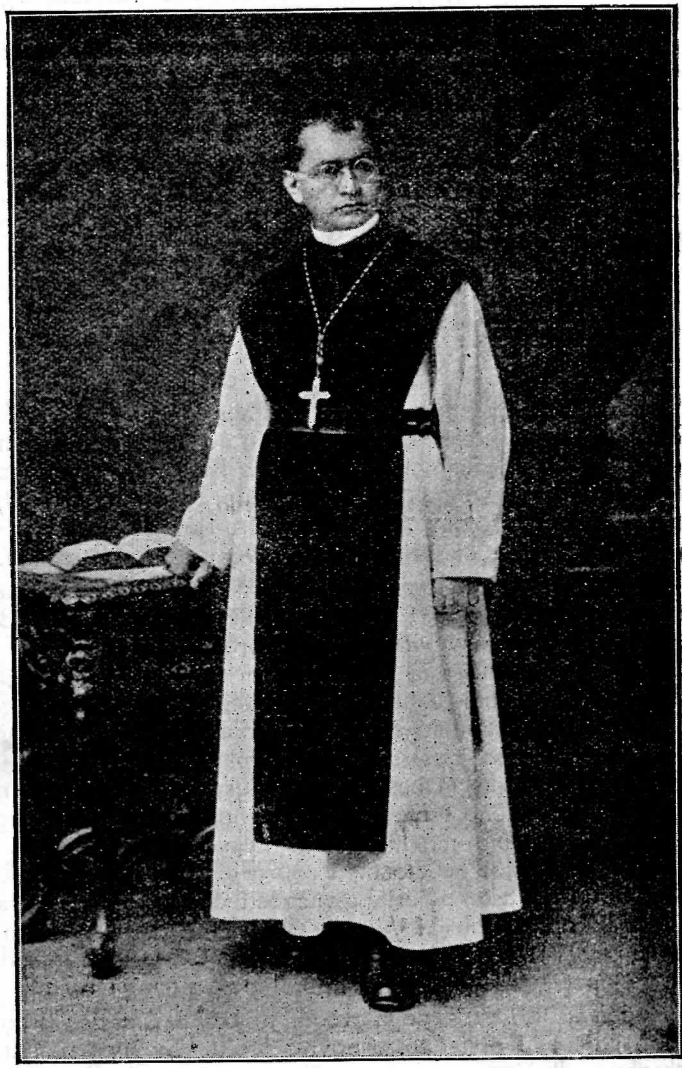
Čudno je, da je od mladića, koji su izašli iz sirotišta, te se dali na vrtljarstvo, samo jedan izučio, a ratarstvu ih se malo priklonilo, premda u manastiru imade zato najviše zgode. Mladići, koji su bili u svoje vrijeme smješteni u manastirskoj ekonomiji, nijesu ustrajali. Ovo im se zvanje nije sviđalo, te su ga s nekim prijezirom napustili, premda im je uprava manastira obećala pomoći, da iza svršenog naukovanja podignu svoje vlastito gospodarstvo. Dapače bilo ih je, koji su imali očevinu od više hektara zemlje, ali su je prepustili daljnjoj rodbini, a oni su odabrali koji zanat. Drugi opet obrađivaju zemlju, kao i njihovi stari. »Pleti kotac kao otac.« Za neke opet, ako se baci pogled na njihovo gospodarstvo, može se reći, da su imali koristi i u tome, pa makar tu svršili samo osnovnu školu, te u to vrijeme štogod čeprkali u samostanskoj bašći i voćnjaku.

Ne može se poreći, da baš dobri gospodari podižu imaštinu zemlji, pa zato treba nastojati, da u buduće što veći postotak odabere to zvanje. A to će se tek onda postići, kad ratarstvo steče u narodu onaj ugled, koji mu doista i pripada.

Još moramo spomenuti, da od godine 1920. izlazi u Manastiru lijep listić »Putokaz«. Pun je jedre pouke i bezazlene zabave. Namijenjen je uglavnome gojencima Sirotišta i naučnicima. Uređuje ga otac Bernardin, a pomažu mu gospoda učitelji »Sirotišta«.

Opat je Dominik neprestano nastojao, da manastiru pribavi što više valjanih mladića, te da od njih odgoji uzorne redovnike. Osobito se brinuo, da imade što više korista i svećenika, te tako olakša dnevnu dužnost zajedničkog moljenja i da udovolji sve većim potrebama vjerskog života.

U tu je svrhu osnovao 1898. juvenat, u koji je primao dobre i nadarene mladiće od 12.—15. godine. Tu uče besplatno gimnazijske predmete i onda prelaze u novicijat. Od onih, koji žele da budu primljeni u tu školu, bezuslovno se traži volja i ljubav za redovničko zvanje, te da za naukovanja pokažu, da će jedamput biti od koristi kući. Posebno oblatsko odijelo i pribivanje zajedničkim molitvama nedjeljom i blagdanima, treba da u njima probudi, umnoži i učvrsti redovnički duh. Za školskih praznika obavljaju i tjelesne poslove, da se tako priuče radu, koji je značajka trapističkog reda. Dnevni red i hrana udešeni su prema njihovoj dobi.

Prečasni gospodin
Bonaventura Dijamant,
sadašnji opat manastira „Marije Zvijezde“.

U juvenatu bilo je po 15 do 20 mladića. Uspjehom postignutim u toj školi možemo biti zadovoljni. Iz njeg je izašlo već više otaca, koji danas u manastiru vrše važnije službe. Prvih godina nije bilo toliko uspjeha, ali u posljednje vrijeme bude svake godine zaređen za svećenika po jedan, po dvojica, a i više. Uspjeh bio bi još povoljniji, da nije bilo svjetskoga rata. Mnogi su morali u vojništvo, neki su pali na bojnom polju, a broj je gojenaca u juvenatu već bio spao na samih 5.

Zaslužni starac se zahvalio na svojoj časti potkraj god. 1920., a umro je 27. I. 1922.

Bonaventura Diamant.

(Bonaventura II.)

Velika je potištenost i žalost nastala u manastiru, kad se pročuo glas, da se zaslužni starina, otac Dominik zahvalio na službi i da su njegova djeca ostala bez oca. Opravdana je bila tuga, jer je punih 26 godina upravljao mudro i ljubazno velikom svojom obitelju, a što je za ovo vrijeme dobra učinio, ostat će svima neizbrisivo upisano u srcima.

Odmah iza prvog uzbuđenja pojavila se druga, isto tako važna misao: Ko će biti njegov nasljednik? Koga će Bog odabrati, da dalje vodi djelo, što je preč. opat Dominik uz velike žrtve podigao i usavršio? Ovo je pitanje zaokupljalo nesamo članove samostana i njegove bližnje prijatelje, nego i cijelu okolicu. Nagađalo se svašta, pojavilo se i dosta proroka, dok napokon ne osvane 29. srpanj, koji je dan bio određen za izbor. U manastiru se doduše nije poremetio mir i red, kako to obično bude kod raznih političkih izbora, samo se na licu pojedinih mogla opaziti neka ozbiljnost, koja je govorila o nutarnjoj napetosti. Već sve priprave bile su takve naravi, te su čovjeka uvjerile o važnosti djela, koje se moralo provesti. Napokom u 11 $^1/_2$ prije podne iziđe ime »Bonaventura Diamant« iz izborničke urne. »Marija Zvijezda« imala je opet svog oca, manastir dobio je novoga opata.

Rođen je 9. studenoga 1884. u Tübingenu u Wirtemberškoj, gdje je i pohađao osnovnu školu. Svršivši realku u Biberachu, odlučio se za trgovačko zvanje. Ali Bog je za njega bio odredio drugo mjesto. Doznavši za trapiski manastir »Mariju Zvijezdu« u dalekoj Bosni, oćuti u sebi zvanje

za taj zabitni i bogougodni stalež. Bez oklijevenja ostavi zanosni mladić u 18. godini svog života rodbinu i domovinu, te se uputi na daleki jug, u ponosnu Bosnu, da se među manastirskim zidinama preda sasvijem Bogu i u zabiti da osigura svoje vječno spasenje. 17. ožujka 1902. stupi Gregor Diamant u novicijat i primi ime Bonaventura. Dvije godine od reda za kušnju propisane, prođoše kao i kod svakog drugog novaka u miru i zabiti. Uto se vrijeme kandidat pripravlja i vježba u duhovnom životu i kuša svoje duševne i tjelesne sile, da li su dorasle zvanju za, koje se odlučio. Nakon dvije godine u kolovozu 1904. obavi fr. Bonaventura svoje prve zavjete. Sad je smio i svoje nauke nastaviti. Poglavari i profesori upoznaše brzo njegove duševne sposobnosti, te odlučiše poslati mladog redovnika na daljnju naobrazbu u Rim. 6 godina bavio se sada visokim naukama i to filozofijom, osobito metafizikom i biologijom, teologijom, a uz to i matematikom i fizikom. U Rimu usavršio se u francuskom i talijanskom jeziku. Dne 25. prosinca 1912. bi zaređen za svećenika, te je čitao prvu Sv. Misu u katakombama u Rimu. Za praznika, koje je svake godine sproveo u manastiru, upoznali su poglavari i njegovu sposobnost u trgovačkim i upravničkim poslovima, te su ga metnuli za to vrijeme k upravi. Svršivši svoje nauke u Rimu imenova ga preč. opat podupravnikom. Ovo je imenovanje bilo dokazom velikog povjerenja, što su ga poglavari u mladog svećenika stavljali. Uprkos svojim mladim godinama opravdao je potpuno nadu svojih poglavara. Na početku svjetskog rata imenovan je upravnikom manastira. Velika je to bila zadaća u mirno doba, a nadasve teška u kritičnim godinama velikog rata. Mnogi su moguće sumnjali, da li je mladi upravnik dorastao svojoj teškoj zadaći. Ali preko svakog očekivanja upravljao je manastirom na potpuno zadovoljstvo i sretno je prebrodio teške ratne godine. Njegova spretnost u riješavanju i najtežih poslova, pribavila mu je sveopće priznanje. Nije dakle čudo, da su se svi glasovi kod izbora složili za nj.

»Marija Zvijezda« dobila je izvanredno sposobnog poglavara, te možemo pouzdano gledati u budućnost, jer čvrsta i spretna ruka drži kormilo u ruci.

III. Među Trapistima.

Najprije sam stao kod dobrih ljudi, Franjevaca na Petrićevcu.

Malen je njihov milovidni brežuljak, ali je krasan vidik s njega. Na domaku ti je zelena Banja Luka, na dosegu ti je pitomi »Nazaret« Časnih Sestara, a malo dalje, ko kaki mali gradić, pružila se čitava rpa kuća i zgrada, velikih i malih, opatija Marija Zvijezda.

Petrićevac, Nazaret, Delibašino selo! Franjevci, Časne Sestre i Trapisti!

Na prostoru od par kilometara tri katoličke kulturne oaze!

Koliko se na tom malom prostoru sakupilo srca, duha, energije, ljubavi, poleta, zanosa, pregaranja!

Da si mi zdravo, miljušno, ustalasano banjolučko poljašce!

Da ste mi zdravo vi plemenite, bijele duše, što srcem i dušom grijete i oplemenjujete ove tri lijepe naše oaze!

* * *

Ni u jedan manastir nijesam ulazio tako tihano, čedno, sa zebnjom, kao u ovaj manastir naših Trapista. Pratila su me dva čestita petrićevačka »ujaka«: fra Danijel, gvardijan, i fra Serafin, glasovit po čitavoj Bosni zbog svojih šala.

Smeten sam ušao u ovaj šutljivi dom. Još sam smeteniji bio, kad su me ostavili moji petrićevački prijatelji. Međutijem je ubrzo došao stari i stalni gost otaca Trapista, moj odlični znanac i prijatelj, presv. g. Aleksije Baziuk, apostolski administrator bosanskih grko-katolika. Ja se odmah trgnuo i predao se rado vodstvu iskusnog prijatelja...

Kud god smo se okrenuli, svuda smo susretali vedra, prijazna lica. Takih nijesam vidio ni u jednom drugom manastiru. Očekivao sam, da ću vidjeti nešto posve drugo. Mislio sam, da ću ovdje naći same hladne, nepristupne mrkogleđe, pa evo, kako sam ugodno bio iznenađen. »Venite et videte quam suavisest Dominus«. (Dođite i vidite, kako je sladak Gospodin). Mislio sam o toj stvari i sâm, a razgovarao sam o tom i s presv. Baziukom.

To je ona prava čovječja sređenost, staloženost (»uravnoteženost«!), o kojoj toliko pišu i viču naši moderni čvorci.

To je ona prava Nirvana, o kojoj su sanjali toliki stari mudraci, za kojom uzdišu toliki moderni žutokljunci.

Ovamo neka dođu ponosite naše zvjezdolaje, naši »Übermenschi«, pa će izaći manji od makova zrna...

Svuda vidiš oko sebe zdravu, rumenu čeljad. Istiniti je to himan biljevnoj hrani. Svaki čas sretneš kojega starca od 70 i više godina. Svaki još nešto radi, kvrcka, čeprka. Dogorijevaju polako njihovi žišci, a oni poput sv. Simeona Bogoprimca čekaju mirno, radosno skori svršetak, pravu kršćansku euthanasiju. Plemeniti, jadni starče, iz Jasnaje Poljane kako Te žalim!

* * *

Glava kuće, otac opat Bonaventura II., navršit će tek četrdesetu. Ovako mladolik, fin, učen, okretan, pobožan, postao je opat Bonaventura ponosom i nadom čitave »Marije Zvijezde«.

Kao mlađani upravnik svoga manastira on se divno ponio u ratno doba.

Prije svega je vješto i okretno upravljao manastirskim imutkom ploveći hrabro između kojekakih Scila i Karibda.

U mirno doba se za starog opata Dominika nahranilo u manastiru svaki dan 50–60 ljudi. U ratu se taj broj povisio na 400–500. Dolazili su ovamo bez razlike vjere.

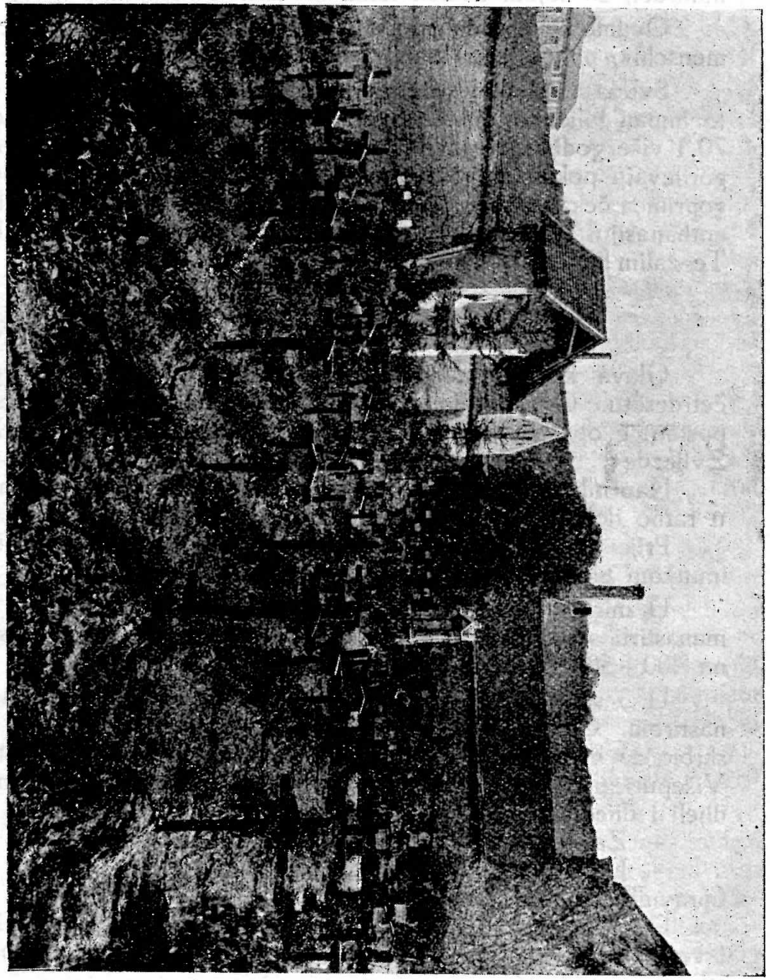
U 3 sata ujutro već svjećkaju fenjeri i lučke pred manastirom. Čitava četa stoji s loncima i čeka. Upravnik se skrbio za sve, veselo nadijelo sve. Mnogi su dobivali i žita. Višeput su i sami Trapisti ostali na 2–3 mjerova, a upravnik dijeli i dijeli.

– Za Boga, nemamo ni sami! čuo se zabrinuti glas.

– Dajte samo! Bog će se pobrinuti i za nas, rekao bi upravnik sa smiješkom na licu.

Opat se mora danas boriti na sve strane sa sve većim i većim neprilikama. Mnogi krtovi ruju pod trapiskim manastirom.

– U njih je veliko blago poput Nemanjina! Neka plate!

Trapisko groblje.

U njemu počiva i čeka uskrsnuće mrtvih jedan opat, 44 oca i 112 braće Trapista.

— Švabe su, Nijemci su, Pangermani su! Ne treba ih žaliti!

A kako je to nepravedno i neistinito!

Ako Trapisti što imadu, i treba im, jer dijele na sve strane.

Ako ima među njima Nijemaca, zar je to grijeh? Ima tamo njih odsvakale. Pangermani nijesu, politikom se ne bave. Ali da, bave se onom politikom, koja veli: Ljubite jedan drugoda, pomozite jedan drugome ne gledajući na vjeru i narodnost!

Međutijem većina ih u manastiru znade hrvatski, a duh se narodni i hrvatski sve više širi u manastiru, pa je smiješno i pomisliti, da bi ti šutljivi i ponizni askete bili pioniri baha=toga »Drang nach Osten=a«. Treba doći pa vidjeti, kojim su duhom zadojeni njihovi mladići u Sirotištu i njihovi šegrti, treba čitati njihov »Putokaz«.

Neki general je jednoć u ratno doba razgovarao sa da=našnjim opatom i razvijao svoje pangermanske misli, ali mu je tadašnji mladi upravnik — rođeni Nijemac iz Wirtem=berga — odbrusio:

— To su utopije, g. generale!

Manastir se malo pomalo pohrvaćuje i to nije krivo, a i ne će biti krivo, čestitam Trapistima. Da je prije bilo hr=vatskog podmlatka, dogodilo bi se to prije.

Ove godine (1924.) bilo je malih »oblata« (gimnazijskih đaka) u manastiru 16. Od tih imade 14 Hrvata i 2 Nijemca. Na mlađima ostaje svijet i — manastir (ako baš tko hoće, da se to istakne).

Što imade Nijemaca u manastiru, svi su Božji ljudi, koji poštuju ovu zemlju i naš narod. Današnji opat budnim okom prati naš razvitak na svim stranama, te se veseli svakom našem uspjehu. Svaku dobru stvar podupire, koliko može. Netko ga je prozvao »Kroatenvaterom« (ocem Hrvata). Nje=mu godi to ime, pa će nastojati, da i bude onim, što želi to ime.

Kamo sreće, kad bi kod nas bilo 100 i 1000 ovakih »Pangermana«, kakav je današnji opat »Marije Zvijezde«!

Trapisti su uopće bili gostoljubivi uvijek i svuda, a to su oni i danas. Sv. Benedikto opširno raspravlja »De hospi=tibus suscipiendis«.

Nekoć su se morale gostu i noge prati.

Današnji opat nastavlja i u tome svijetle primjere svojih pređa. Gost je ovdje dočekan prijazno, svesrdno, raširenih ruku. Za goste se uvijek – izvan posta – pripravlja mrsna hrana. Dođe li koji odličniji ili miliji gost, otac opat boravi uza nj i mnogoput se njemu za ljubav navečer žrtvuje, ali već prije 2 sata ujutro opat je u crkvi.

Ovih dana su se Trapisti preselili u novu zgradu, koja je bila najprije određena za Sirotište. Ta je zgrada bila dovršena 1914. baš pred rat. Odonda do prevrata su bili u njoj ranjenici, a od prevrata do lani kojekaki invalidi.

Sad će opat graditi novu crkvu. Gradit će je po zamišljenju jednog svoga rođaka, glasovitoga münchenskog arhitekta, koji sada tamo boravi. Crkva će biti divna.

* * *

U manastiru ima 29 svećenika (zajedno s onima, što su na imanju gdje se pravi sir). Lajka su 92, đaka »oblata« (gimnazijalca) ima 16, novaka 7, klerika 3. Prije rata je bilo oko 200 što svećenika što braće.

Deset narodnosti savilo je ovo svoje gnijezdo, deset narodnosti živi pod jednim krovom u divnoj ljubavi i zajednici. Svi su »enega srca, ene misli«.

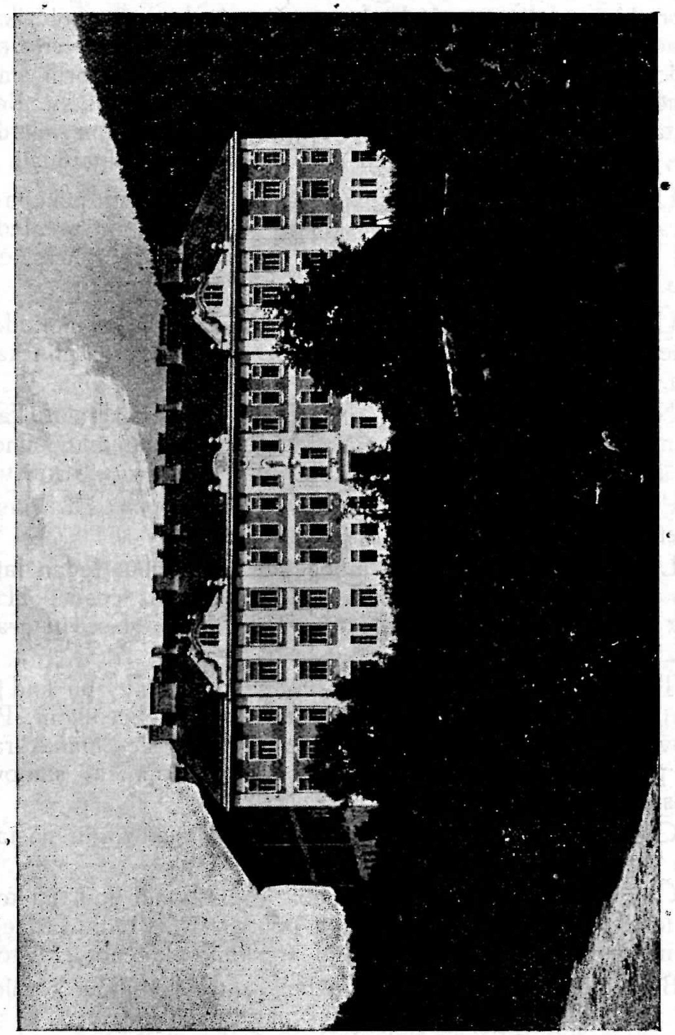
Staraca ima mnogo. To je svaki gost odmah opazio. Prije su svi nosili bradu i brkove. God. 1920. nastala je u tom promjena. Već prije su se dogovorili, da će se brijati, ali nijesu to htjeli izvršiti, dok je bio opatom otac Dominik.

Uoči izbora novoga opata dali su se obrijati svi mlađi i dobar dio starijih. Kad su se sastali u koru onako obrijani, mnogi se nijesu mogli prepoznati, pa nije čudo, što su se tim ozbiljnim, pobožnim ljudima usnice razvukle na smijeh. Ipak ih ima još priličan broj među starijima, koji nose bradu i brkove.

U manastiru ima par staraca, koji su došli ovamo za turskog »vakta«.

Ima među njima vrlo učenih ljudi. Ima tu oficira, profesora, inžinira, tvorničara.

Još sa zagrepskog Euharistijskog Kongresa sam poznao dobru, plemenitu dušu o. Bernardina upravnika Sirotišta.

Novi trapiski manastir.

Ovdje sam upoznao još jednu divnu dušu, učenoga o. Celestina, rodom Poljaka, doktora filozofije. On voli filozofiju, a hrvatski piše bolje nego neki profesor hrvatskog jezika. On prati s veseljem moju borbu za čistoću hrvatskoga jezika, pa kad je doznao, da sam ja stigao u Banja Luku, vrlo se obradovao, što će moći, sa mnom da govori. I govorili smo s opatovim dopuštenjem! Govorili smo dugo poput sv. Benedikta i sv. Skolastike, ali — o filozofiji! Nijesam nikada slutio, da ću u ovim zidinama naći srodnu, filološku dušu.

U manastiru je onih dana bila dvostruka »inšpekcija«. Iz grada Banje Luke došao školski nadzornik, da pregleda školu i Sirotište, a iz Mariawald-a u Porurju (u Njemačkoj) došao opat, t. zv. »immediatus« da pregleda manastir.

Uspjeh škole u Sirotištu je bio krasan. Nije ni čudo. Tu je o. Bernardin, tu su 3 čestita svjetovna učitelja katolika.

Naš blagi o. Bernardin! Kakav je bio u Zagrebu, kad sam njemu i njegovim mališanima našao par postelja u jednoj velikoj spavaonici stare »Crne Škole«, takav je i tu u Sirotištu.

Pun ljubavi, bezazlen, strpljiv! Paidagogos od glave do pete.

Lajci vrše kod Trapista mnoge važne službe. Jedan lajk je do nedavna bio manastirskim podupravnikom, jedan je blagajnik (rođen je Poljak), a jedan je lajk njihov glasoviti graditelj.

To je brat Eberhart. On je bio nekoć inžinir, pa kad je stupio u Trapiste, zamolio je, da ne bude svećenikom. Po njegovu nacrtu građene su mnoge zgrade oko manastira, most preko Vrbasa, mnoge crkve i mnogi župnički stanovi u Bosni.

Ovdje je uistinu kuća molitve, ovdje je uistinu nastanjena prava, istinita pobožnost.

Čovjek ne može zaboraviti, dok je živ, onih lica, na kojima lebdi mir, staloženost i prava pobožnost. Ovdje farizejstvo ne može uspijevati, jer bi bilo preskupo plaćeno, a zašto?

Biti kod njihove Svete Službe, slušati njihov koralni pijev znači biti posve otrgnut od svake zemaljštine.

* *

Njihova blagovaonica je velika, ozbiljna dvornica. Prostrto je uvijek za preko 100 čeljadi.

Kod objeda se svaki dan Sv. Pismo pjeva. Inače se obično čita Minologium (knjiga o zaslužnim, svetim ljudima reda) i dio iz kake znanstvene ili bogoslovijske knjige.

U ovoj se blagovaonici ne sastaju sladokusci ni žderonje. Zidovi su ispisani samim ozbiljnim riječima o umjerenosti o jelu i pilu. Riječi su te divne, koje ti moraju uzdrmati dušu, pa žalim, što mi nije moguće ovdje ih donijeti. (Sve je to latinski, slagari su u selu, a ja sam od njih daleko.)

Umre li koji član manastira, na njegovo se mjesto u blagovaonici ipak meće njegov potpuni obrok: sve što bi on pojeo i popio. Ovo traje 30 dana, a njegova se hrana i njegovo pilo svakiput odnese siromasima.

Gosti imadu posebnu blagovaonicu.

Njihova »spavaonica« je tolika te može u nju stati postelja i stolac s jednom nogom (I to je za trapljenje!). Taj malešni prostorčić je ograđen daskama sa tri strane. Nema nikakih vrata te se unutra može vidjeti. Ovakih sobica ima po 20—30 u jednom redu. Ne loži se nikada. Ljeti i zimi spavaju Trapisti potpuno odjeveni.

Lijegaju u 20 sati, a dižu se u 2. Kad je veći blagdan ustaju u $1^1/_2$, a kad su najveći blagdani, već u 1.

Poslije objeda otpočivaju jedan sat.

Ovdje je najljepša zgoda, da malo usporedimo Trapiste i Kartuzijance, dva najoštrija reda u katoličkoj Crkvi.

Trapisti žive uvijek zajedno, kod Kartuzijanaca ima svaki svećenik svoju kućicu s najmanje dvije sobe, a braća imadu barem jednu svoju sobu.

Trapisti jedu meso samo u bolesti, Kartuzijanci nikada.

Trapisti ne jedu nikada ribe ni jaja, Kartuzijanci jedu često. Začin je jednima i drugima maslac i ulje.

Trapisti mole uvijek zajedno, Kartuzijanci se sastaju svaki dan samo triput na molitvu.

Trapisti lijegaju u 20 sati, ustaju u 2, Kartuzijanci lijegaju u 18 sati, ustaju u 24 sata (o ponoći). Trapisti uvijek šute, Kartuzijanci, kad se sastanu smiju govoriti.

Trapisti smiju izaći iz manastira zbog operacije i kad je kakav izvanredan slučaj, kod Kartuzijanaca se teže izlazi — gotovo nikada.

Trapisti spavaju posve odjeveni, Kartuzijanci smiju skinuti habit.

Kod Trapista rade i svećenici u polju, na livadama, Kartuzijanci ne idu radit u polje.

Kako se vidi, u nekim su stvarima oštriji Trapisti, u nekima Kartuzijanci.

Šutnja, putpuna šutnja, po mom sudu najviše uzvisuje Trapiste. Šutnja je njihov ponos, njihovo oružje, njihova jakost. Stari su filozofi vagali svaku svoju riječ, pa su se ipak nekada prevarili. I hladni diplomati se u govoru višeput zalete i izdadu. S jezične tetive lete u svijet otrovne strjelice, nastaju mržnje, zameću se tučnjave, prolijeva se krv, dolazi ledena smrt. Da je jezik povezan poput crkvenih zvona u posljednjim danima Velike Sedmice, ne bi suci imali posla, a mnogi bi advokati ćaćkali zube.

O sveta, mudra, jaka, uzvišena Šutnjo!

* * *

Socijalan rad Trapista je golem, bez primjerâ. Rade kao crvi, muče se, kidaju se, kostolome se — za drugoga.

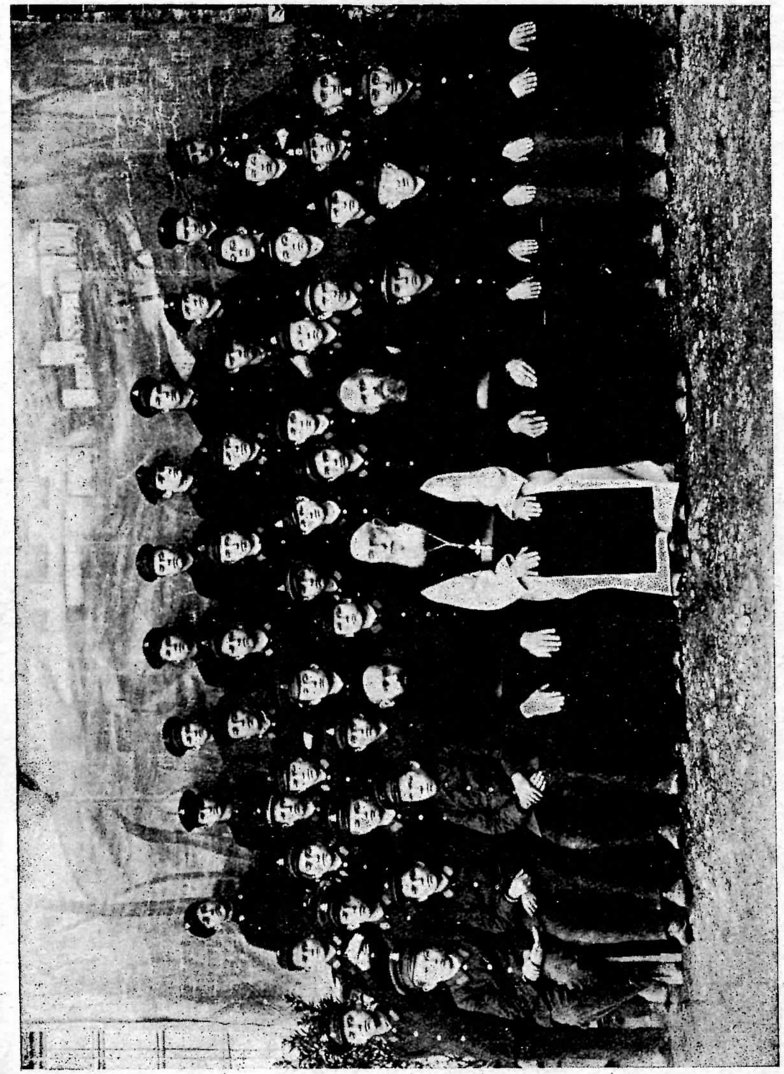
U sirotištu imadu 107 jadnih mališa, šegrta ima oko 120. Svima tima treba dati odijelo, obuću, sve.

Trapisti im plaćaju 3 učitelja i gledaju na svaki način, da ih načine čestitim ljudima, kako su učinili stotine majstora po Bosni, oko 30 bosanskih svećenika što svjetovnih što redovnih, te mnoštvo današnje hrvatske gospode u Bosni.

Trapisti su nekim svojim radnicima dali nešto zemljišta, a nekima su pomogli da podignu kućicu. Danas su to svoji gospodari. Doduše mali gospodari, ali ipak svoji.

Trapisti su bili učitelji čitave banjolučke okolice u svemu, a ovi su to donekle i danas. Svojim primjerom trgnuli su tamošnjeg seljaka »iz visine, otkud vida nema« i povukli ga za sobom k svijetlu, k napretku. Da nije Trapista, sav onaj brdoviti dio nad Delibašinim Selom bio bi možda još danas vučje vijalište, na oranicama oko Vrbasa zagojatilo bi se gusto šikarje, sve one livade bile bi pune žabokrečina, bile bi zgodno mjesto za koncerte grlatih žabaca.

Što se tiče većih trapiskih pothvata, danas je s njima ovako:

Naučnici u trapiskom manastiru iz godine 1917.

Četvrto godište sirotišta sv. Bernarda u Mariji Zvijezdi iz godine 1922.

Električna centrala, što rasvjetljuje manastir i grad Banju Luku, tvornica sukna i pivara danas su u rukama dioničkoga društva. Naravski, da su si Trapisti pridržali dobar dio. Trapisti su i morali predati ona svoja tri pothvata u ruke dioničkom društvu.

Poslije rata nastade velika konkurencija, nije bilo dosta okretnih, sposobnih članova, nije bilo dosta ni glavnice, najsposobniji su ili umrli kod kuće ili pali u ratu i tako je došlo do dioničkoga društva »Industrijska Zajednica«.

Mlin je iznajmljen. Sirana je jedina posve u rukama manastira.

Sir se pravi u dvjema manastirskim filijalama: u Aleksandrovcu (prije Rudolfstal) i u Novoj Topoli (prije Vindhorst). To su dva bogata, napredna njemačka sela.

Mlijeka se kupi svaki dan 7.000 – 8.000 litara. Sir se izvozi na sve strane, a nikad ga nema dosta.

* * *

Vraćao sam se k dobrim ujacima u Petrićevac na njihov krasan brijeg.

Na dno svoje duše sam pažljivo slagao sve što sam vidio u ovom šutljivom gradu. Potpuno sam razumio one čestite goste Srbijance, koji su se upisali u »Knjigu gostiju«, ali su do svojih potpisa metnuli par riječi. Ispisao sam si doslovce dva njihova usklika.

– Vanredan utisak!

– U svakom pogledu sve pohvalno!

Među tim uglednim Srbijancima jedan je ministar n. r., a svi ostali su same velike čelenke. Pa, evo, oni nijesu nigdje vidjeli nikakova nijemstva ni pangermanstva, jer ne bi otišli onako zaneseni, razdragani i zadovoljni iz toga manastira.

Duša je moja blagoslivala banjolučke Trapiste, te naše Samarijance, askete, filozofe, Cincinate i Mecene.

Duša se moja divila tim poniznim vedrim herojima.

Duša se moja molila Gospodu, neka bi moj hrvatski narod poslao što više svojih dobrih sinova i u juvenat i među lajke.

Do viđenja vi Božji ljudi, vi, koji ste medena rosa i blagoslov za čitav onaj kraj!

Kad smo došli na vrbaski most, posljednja je sunčeva zraka cjelunula dobro, bezazleno lice trapiskoga Don Bosea, oca Bernardina, koji je pošao na kolima sa mnom, da me preda u ruke petrićevačkim prijateljima.

Snažno je šumio stari, opjevani Vrbas, ali je još jače grmjela moja duša:

— Vjerujem u jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu

Dr. Fran Binički,
župnik u Širokoj Kuli kod Ličkog Osika.

Dekalog i beletristika.

Poznate li moć, snagu navike? Velemoć, brate, velesila, velesnaga, velevlast. Jugoslavija, Monaco, Sanmarino, mačji kašalj. Ne odolje joj Rim, ne će ni London. Moji se prijatelji Grga i Milan bili naučili pušiti. I poslije zaman muka. Trebalo je da Grgu prištapi bolest, a Milan se morao zavjetovati, dok se odučio. U ovom su se slavnom gnijezdu nekada naveče obuvali, ujutro izuvali. I »zanat« im je bio tako prešao u krv, te su neki sami sebi krali kape s glave, kad već nije bilo ništa tuđega. A znana je ona o popovoj rakiji. Zato pravo reče Hrvat: »Nauka zla muka, oduka stostruka«.

I mi se navikosmo na svašta. Navikosmo se osobito svašta, bez izbora, čitati, gutati. Ne mi sami, van i sav svijet. Osobito lijepu knjigu, beletristiku. I to onu pikantnu. Nekada se u svijetu najviše čitalo Sv. Pismo. I Božanska je Komedija privlačila. Danas se čita Krvava ruka, Sherlock Holmes, Zolini romani, Don Juan i slična djela.

Kad je ono neumrli Mahnić počeo rješetati hrvatsku knjigu, uzgrajali su se svi liberalni vikači. Ali su i katolički svećenici rogačili oči i u čudu pitali: po kojem pravu može osuđivati Kranjčevića, Novaka, Tresića i druge književnike? Dašto, naši su ljudi bili navikli da miješaju, istovjetuju osobe, ličnosti i djela. Nijesu lučili quis i quid, pa ako si zamjerio nečijemu djelu, držali su, da odmah osuđuješ i pisca. No bilo je i ljudi, pa i među svećenstvom, a bit će ih možda i sada, koji naprosto prigovaraju zato, što se osuđuju djela lijepa oblika, privlačljive pa i škakljive sadržine. Šta ima lijepa knjiga s dekalogom, s religijom? Ne će valjda književnik samo podizati ili pisati katekizam. Čemu miješati etiku i estetiku? Čemu umjetnost zarobljivati? L' art pour l' art.

2. Duša valja, nije književnikova propovijedati ni učiti katekizam. Ali će se svakako dobro sjetiti, da je već Konfucij u svome šikingu opjevao i povjesne i religijske predmete, pa je i prodikao. Kitajskome je šikingu slična japanska Man-Jošu = 10.000 listi. Znana je Veda, napose himni Rigvede i Jadžurvede. Ep je Mahabharata u nekih 100.000 sloka (distiha) neka pjesnička enciklopedija. Ramajana ima samo 24.000 sloka, ali je i Valmiki u taj ep upleo indijsku religiju i etiku. Stare su indijske drame — osobito mitaka i samahavaka — u neku moralne propovijedi. Dravidski pjesnik Tiruvalluver napisa negdje u IX. vijeku djelo Kural. I to djelo provijavaju etičke pouke. Budhini su etički nazori nanizani u zbirci Dhamapada. Avesta sadržava iransku mitologiju i etiku. Poznati su i perzijski pjesnici moralizatori Dželaledin el Rumi, Sadi, Džami i dr. Muhamedov je Kuran zbirka pjesama. Grčkih i rimskih starijih pjesnika ne treba ni spominjati. Dašto, neki su zabrazdili.

Aristofan u Žabama zamjera Evripidu, što u svojim dramatskim djelima kvari dobre i plemenite ljude. I Platon zamjera majkama i uzgojiteljima, koji puštaju, da im pjesnici truju djecu. (Rep. 2,17. 3,5.) A Aristotel tvrdi, da bi se kvaritelji djece imali javno grditi, šibati i potjerati. (Eth. 4, 9, 3. Polit. 7, 15, 7.) Nisu ti mislioci zamjerali pjesnicima, koji su prodikali i moralizovali, van onima, koji su demoralizovali. Povijest svjetske književnosti izvan kršćanstva jamči, da nijedan narod nije iz lijepe knjige izlučivao prodika ili, recimo, moralizovanja. Nu nije ni istovjetovao. Retorika i poetika imaju dodirnih tačaka, ali se ne pokrivaju. Ni najljepša moralna besjeda s očitom tendencijom nije čista pjesma, pa bila i u stihovima. Nu i didaktička poezija ostaje poezijom, ali ne iscrpljuje poezije. Kako je Leicke broji samo u suvrst poezije.

3. Ako nije svrha beletristici da moralizuje, uči katekizam, propovijeda dekalog, ima li u dekalogu dodirnih tačaka ili može svojim putem bez obzira na dekalog, pače i proti dekaloga? Činjenica je, da su književnici u vezanom i nevezanom slogu osobito u novije doba potkapali i rušili sve zasade dekaloga. U lijepom su obliku propovijedali monizam, evolucionizam, satanizam, ubijstvo, napose samoubijstvo, krađu, prevaru, blud i preljub. Dobro su poznati pjesnici Immermann, Lenan, Hauff, Hoffmann, Hiel, Sonlié, Prati, Carducci,

Croley, Shelley, Sauthey, Corelli, Leal, Béranger, Gautier, Rapisurdi, pa toliko drugih. Može li se osuđivati na pr. Carduccijeva himna sotoni ili Gautierove litanije sotoni ili Leaova đavolska trilogija »novog antikrsta«? Smijemo li zamjerati Gustavu Frödingu, kad pjeva, da će: »pakao i nebo pasti od navale čovjeka, koji s jednakom ljubavi pritište na srce Boga i sotone« . . ? Može li se prigovarati, kad Lenan zove Boga vječnim neprijateljem i prasilnikom? Smije li se osuditi romani u kojima se fotografski, privlačljivo prikazuje i veliča preljub? U koga je i mrvice vjere i ćudorednog sjećanja pristat će uz Aristotela i Platona. Nu mnogi će biti širega srca i rukava, kad pjesnik ne piše baš grube psovke ili očite pornografije, a osobito ako piše lijepim jezikom i slogom. Ljudi široka srca posuđuju takova djela za uzgoj esteskoga zrenika, bez obzira na išta drugo, napose na dekalog. Imaju li pravo? Ili drugačije: da li se dekalog potiče i na lijepu knjigu i uopće na umjetnost, ili je umjetnost posve ili dajbudi čestimice autonomna nezavisna o dekalogu?

Protiv kršćanskim je piscima l' art pour l' art dogma, u koju se ne smije taknuti. Ima i kršćanskih esteta, ima i svećenika, koji ne će teško pristati uz tu dogmu. Jesu li na pravom putu?

4. Lijepa je umjetnost vještina, kojom se prema zamišljenome nacrtu u doličnom obliku prikazuje nešto idealno, da postane zorno. Je li opravdan nazor, da je umjetnost radi umjetnosti i dosljedno nezavisna? Jest 's panteističkoga zrenika. Ako je sve bog, ako je umjetnost samo neka viša pojava toga svebića, razumljivo je, da je dosljedno autonomna, opsolutna. Nu ko zdravim razumom shvati apsurdnost panteizma razumjet će, da umjetnost nije apsolut ni pojava apsoluta. Umjetnost je djelo umjetnikovo. A umjetnik nije ni apsolutan ni autonoman. Sva su čovječja djela podložna moralnim zakonima, pa su dobra ili zločesta, moralna ili nemoralna. Tako su i umjetnička djela podložna moralnim zakonima. A dekalog je jezgra moralnih zakona. Formalni je objekat umjetnosti ljepota. A ljepota je sjaj savršenosti. Prema tome može biti lijepo sve, što je dobro, ali što nije dobro, nije ni lijepo. Estetika se razlikuje od etike, ali je zavisna o etici. Nije lijepo djelo, koje se kosi s etičkim zakonima, napose s dekalogom.

Umjetnost nije sama sebi svrha, kao što nije sama sebi ni uzrok. Zadatak je umjetnosti njegovanje ljepote, a apsolutna je Ljepota Bog. Bog je posljednja svrha svemu, pa dosljedno i umjetnosti. Nu Bog je stvorio sve radi čovjeka. I umjetnost, napose beletristika, ima slaziti čovjeku i oplemenjivati ga. A ne može umjetnost doseći ni bližnje ni posljednje svrhe, gazi li vječna načelu dekaloga.

Istina, dekalog je Bog objavio Israilju, ali ga je uklesao i ljudsku prirodu. Zato načela, zakoni dekaloga vežu sve ljude sviju vremena.

5. Ako iko, katolički svećenici moraju i beletristiku prosuđivati s katoličkoga vidika, u svjetlu kršćanskih katoličkih načela. Bio čovjek najširega srca i najširih rukava, mora osuditi ono, što se kosi s Božjim zakonom i s čovjekovom svrhom. Ne možemo i ne smijemo u Ramajani ili u Ilijadi tražiti potpuno izgrađene katoličke moralke kao u Božanskoj komediji ili u Calderonovim dramama. Ali ne smijemo ni dalje ići, nego je išao poganin Platon, koji je Homera i Hesioda stavio na – indeks. Dašto ne u cjelini, nego zbog sablažnjivih stranica, koje se baš kose s dijalogom.

Napose moramo biti oprezni, kad prosuđujemo hrvatsku beletristiku. Ne smije nas voditi ni sentimentalni fanatizam ni slijepa strast. Đače nedouče zamisli, da je učinilo junačko djelo, ako svoje školske knjige išara hrvatskom trobojkom i poklicima; »živjela Hrvatska«, pa »N. N. p. H.« = pravi Hrvat. I čifta maže oči svojim mušterijama hrvatskom trobojnicom, jer je i on »prafa Hrfat«. Nije sve ni je dobro ni lijepo što je hrvatsko. Ne udi Hrvatskoj knjizi onaj, koji trijebi kukolj, od pšenice, van onaj, koji sije kukolj u pšenicu. Pametan čovje ne će metati smeće u zlatnu posudu. Hrvatski je naš jezik zlatna posuda. Oskvrnjuju ga oni, koji skvrne, gaze Božje zakone i zdravi razum.

Lijepa knjiga ne mora, ne smije biti očito tendencijozna i zgolj didaktična. Nu lijepa knjiga igra silnu ulogu u uzgoju noroda, ali još silniju u razaranju. Stare Romane upropastiše romani više nego iko drugi. Freiligrath premašuje, kad pjeva: »Vazda je kletva pjevanja plam . . . Pečat je pjesme Kainov žig«. (Gedichte 10 321.) Kain je žežen, kad je ubio Abela. I naši pjesnici, koji gaze dekalog, ubijaju Abela, ubijaju u hrvatskom narodu ono, što je najsvetije, najplemenitije, pa zaslužuju Kainov žig.

Mora se priznati, malo ima hrvatskih književnika, koji očito, neprikriveno gaze načela dekaloga. Gdjekoji rade tako vješto, te im se jedva može opaziti papak. A upozori li se na njihov razorni rad, ciknu kao guja. Znadu oni, da se ni vuk ne truje samim sičanom, već se sičan pospe po mesu. A mi ne smijemo zaboraviti starog aksioma: »Bonum (pa recimo i pulchrum) ex integra causa, malum ex quocumque defectu«.

† *Fra Kazimir Barišić,*
apsolvent bogosl. fakulteta u Innsbrucku.

K problemu katoličke literature.

Katolička misao cvate u dušama vrlo rijetkih ljudi bujnošću života, mirisa i ljepote svoga Božanskoga Početnika — Hrista. Samo duše dobre i plodne proizvode u sebi savršeno cvjetanje toga nebeskoga sjemena. A rijetke su duše dobre i plodne kao što su rijetke rodne njive. Jer duše naše nebeske su njive, na kojima Božanski Sijač sije sjeme mudrosti, znanja, dobrote, koje njegovano skrblju kat. Crkve, grijano toplinom Božje milosti raste, napreduje, cvjeta te konačnu formu, definitivan oblik i posljednje određenje nalazi u kat. svjetovnom nazoru, u jednom, potpunom, svestranom i neograničenom kat. mišljenju.

Teško je naći epohu u povijesti čovječanstva, koja bi bila tako neprijateljski raspoložena prema veličini, životu i samoj egzistenciji katoličke istine kao naš vijek. Rat proti klerikalnoj Crkvi i zastarjelom kršćanstvu opća je lozinka našega modernoga doba. Pa i sami katolici, uvjereni pristaše i zastupnici katoličkog svjetovnog nazora, kršteni sinovi katoličke Crkve, pridružuju se možda i besvjesno lozinci načelnih protivnika katolicizma, kad smatraju vjeru čisto individualnom privatnom stvari, koja nema nikakova prava na manifestaciju u javnom, društvenom, političkom i književnom životu, koja mora biti zadovoljna sa svojom sakristijom, ispovijedaonicom i oltarom, a svaki pokušaj provale u sfere javnoga življenja, svaka ingerencija klera i episkopata u pitanja organizacija, socijologije, politike ili estetike presizanje u sferu tuđih prava, nelegalan izlaz iz područja njihove kompetencije famozni klerikalizam, lapis offensionis, znak proti kojega se treba boriti.

Svakome je jasno, da ovo mišljenje stoji u očitoj opreci s dušom evanđelja, da je negacija crkvenog mišljenja, a koliku

nepravdu čini Crkvi i kršćanstvu, kako kobnim posljedicama rađa, nije nam namjera ovdje pokazivati. U literarnoj svećeničkoj reviji zanima nas da ocijenimo i kritično prosudimo mišljenje onih ljudi, koji drže pretjeranim zahtjev očitovanja vjerske ideje, izražaja katoličke note i u produkcijama lijepe literature, drugim riječima, koji načelno poriču opravdanost jedne specifično katoličke literature u njezinoj egzistenciji i u samoj mogućnosti egzistencije. Rezultat naše rasprave oborit će ovo mišljenje dokazavši legitimnom teoretsku mogućnost i praktičnu ostvarivost jedne specifično katoličke literature, koja sa svojim posebnim notama i posebnim karakterom različna je od jedne recimo nekatoličke literature isto tako kao što je katolički svjetovni nazor, katolička filozofija različna od monističke, ateističke ili protestantske.

* * *

Katolički pisac stvara katoličku literaturu, jer je ova manifestacija ličnoga uvjerenja i unutarnjeg doživljaja pjesnika. Argumenat oslanjam na ekspresijonistični aksiom umjetničke teorije: umjetnost je ekspresija unutarnjih doživljaja umjetnika, objektivacija najdubljeg duševnog života, »refleks« čitavoga bića umjetnikova.

Posve ispravno. Pjesnik, dok stvara, nije dijalektik ni metafizik. Njegovo mišljenje i stvaranje ne zbiva se po logičnim procesima, nego po unutarnjemu, neposrednom doživljaju. Neposredni život duše u njemu govori, njemu se on pokorava, njega sluša, njega slijedi. Doživjeti, to je za pjesnika sve. Doživjeti mora pjesnik sve što pjeva, ako hoće dati život u pjesmi; i to ne samo vanjskim načinom, nego i unutarnjim. Vanjskim načinom doživljuje i fotografska ploča eksponirani objekt, i slavulj poeziju jedne proljetne večeri, i prosti čovjek ljepotu cvjetne livade, gorskog vrela, ševine pjesme. Drukčije je kod pjesnika. Njemu su vanjski događaji samo pobuda za unutarnji život. On doživljuje unutra, u sebi, u dubini svoje duše; doživljuje nešto što se nigdje ne događa niti se dogodilo: nešto, što nije vani nego unutra, u njemu samomu, u dubini njegova bića. Zato je njegova produkcija objektivacija njegova subjektivnog življenja, projekcija njegova unutarnjega bića, on sam.

No pjesnik nije božanska pojava. On nije gola apstrakcija, bez konfesije i religije, bez svjetovnog nazora i ljudske filozofije. On nije samo duša, koja se nužno očituje u spontanoj, automatičnoj produkciji neovisno od svih programa i zakona. On je isto tako čovjek kao i svi drugi ljudi, i ako posjednik zasebnih duševnih kriterija. Njegova duša znači dušu čovjeka. A duša čovjeka ne dolazi na svijet kao gotova, savršena i od svih utjecaja izolirana supstanca razvijenih sposobnosti i nepromjenjivih svojstava. Ona je podvrgnuta razvoju. Konačni izgled i ontologijska kakvoća u razvoju već konsolidovane duše određena je kakvoćom faktora, koji pri njezinoj izgradnji sudjeluju. Faktori pozitivnih kvaliteta formiraju dušu s pozitivnim atributima, naprotiv faktori negativnih kvaliteta stvaraju dušu negativnih atributa. Da pri tom najodlučniju funkciju vrši religija, odgojni sistem, filozofija, svjetovni nazor, jasno je samo po sebi.

Dakle i u svijetu umjetnički nadarenih ljudi — pjesnika postoji različnost duša, i to ne samo s obzirom na pjesničku nadarenost i umjetnički karakter, nego i s obzirom na unutarnji život, lično uvjerenje i doživljaj. Unutarnji život i duševno osjećanje jednoga uvjerenog katolika, uvjerenog pristaše kršćanskog svjetovnog nazora i jednog načelnog bezvjerca, praktičnog imoraliste odnosi se kao principi, »credo« i »non credo«, ili jasnije, kao afirmacija i negacija jedne te iste propozicije ili dogme.

Postoji dakle jedan specifično katolički život, doživljaj, a ekspresija ovoga u pjesničkom obliku jest katolička literarna produkcija.

Ovim je jasno zajamčena teoretska mogućnost jedne specifično katoličke literature. Ali mi je možemo afirmirati drugim razlozima, dedukovati iz drugog vrela. Sama egzistencija jedne nekatoličke literature, koja je tako evidentna pojava, tako frapantna i za najtuplji katolički osjećaj, ovlašćuje nas i sili, da zaključimo legitimnost i logičnu nuždu jedne zasebne katoličke literature, jer se prva kao negacija druge ne da ni zamisliti ni razumjeti bez ove. Negacija nužno pretpostavlja pojam pozitivne sadržine i nije drugo nego odsutnost nekojih njegovih determinacija.

* * *

Pjevati katolički, producirati literarne produkte kat. obilježja i pozitivno katoličke sadržine, je li to laka stvar? Da pjesma provre iz dubine duše kao iz prepunog vrela svoga, treba unutarnje emocije i egzaltacije, treba intenzivnosti afekta, žive intenzivnosti, koja nužno traži ekspresiju, treba zanosa, ushita, mistične kontemplacije. Poezija nije samo zanosna retorika, nije prosto veličanje događaja i stvari lijepim pjesničkim riječima. Ona crpi svoju snagu, moć i efekat iz punine najdubljeg uvjerenja i zanosa pjesnikova. Ovo u našem slučaju mora da bude u svojoj bitnosti katoličko, a to znači: religijozno, vjersko. No takov doživljaj pretpostavlja čovjeka etično i moralno savršena, čovjeka, koji u religijoznom životu plovi u sferama mistike, čija je duša postala domaćom u kolu Serafa, sluša šapat Božje ljubavi, gleda milinu, topi se u dragosti raja, uživa nazočnost samoga Božanstva — jednom riječju pretpostavlja sveca. Tako govore nekoji dobri ljudi.[1]

Tko će dakle da pjeva, tko će da stvara jednu literaturu, koja će biti katolička? Nestalo je svetaca i mističnih vjekova. A stavljati na pjesnike zahtjev, da ove obnove u svojim osobama, svakako je pretjerano, ako se uzme u obzir, da su oni Adamova djeca, ljudi od mesa i krvi, i to vruće i žarkije krvi, jačih buntovnih provala nego obični prozaični ljudi.

Nema sumnje, poezija svetaca pretpostavlja veliku svetost, izvanredni stupanj ljubavi Božje. To je pjesma ljubavi. Duša prosta od svih zemaljskih stvari, digla se na krilima ljubavi visoko iznad svega stvorenoga, iznad same sebe i potonula u Bogu, koji je ljubav. Sve stvari ovoga svijeta za nju više ne postoje. Ne postoji ni ona sama za sebe, samo postoji jedna velika ljubav Božja, koja ju je sjedinila sa sobom u najčišće jedinstvo. Uronjena u beskrajno more dragosti, veselja, raja, nalazi se u nekom stanju opojnosti i sna, postaje na neki način bolna, iznemogla. »Poduprite me cvijećem, obaspite me jabukama, jer sam bolesna od ljubavi«. (Cantic. II. 5.) Šum Božanske radosti struji njenim bićem, a ona obasuta valom svijetla i ljubavi pjeva, pjeva, jer je u zagrljaju zaručnika Boga, pjeva, jer je na izvoru pjesme, na posljednjem, vječnom i najdubljem vrelu svih poezija. O, svetoga sna, o, slatke opojnosti! »Živim a da ne živim u

[1] Vidi »Hrv. Prosvjeta« 1919., str. 124.

sebi, očekujem tako visoko život da umirem što ne umrijeh. O, kako je dug ovaj život, kako tvrda ova nevolja, ovi lanci, ova tamnica, gdje je duša zasužnjena! Smrti, iz koje izvire život, ne oklijevaj, ja te očekujem. Dođi slatka smrti, dođi blago, milo umiranje! O, moja radosti, Gospode svih stvorenih stvari i Bože moj! Kako dugo moram čekati? Moj Bože i moj Stvoritelju! Ti biješ i ne pružaš lijeka, ti ranjavaš i rana ne izlazi na vidjelo, ti ubijaš, a daješ još više života. O dugočasni i mrski živote! O živote, u kojem se ne živi! Kada dakle, Gospode, kada? Kako dugo moram još čekati? Ah, dođi, dođi!«[1] — To je pjesma svetačka, poezija duše savršene, to je triumfalan poklik duše, koja je u borbi protiv tijela i svijetla došla došla do potpune, apsolutne pobjede te ponosno kliče poput orla u plavetnim sferama visoko gore nad zemljom. Sretni rajski časovi, kad se stvaraju sveti himni: Veni sance . . ., Coeli cives . . ., Coelestis urbs . . . i drugi.

Poezija svetaca jest vrhunac i kruna katoličke poezija. To je pjesma specifično kršćanska, visoko uzvišena nad svu poeziju svijeta, bitno različna i kontradiktorno oprečna demonskoj poeziji i mistici jednoga Schopenhauera ili Nietzschea, koja nije drugo nego oholi bijeg sa svijeta tamo za granicu dobra i zla, buntovni vrisak, revolucionarna gesta bez stvaralačke snage i života, brutalna bezobzirnost spojena s neograničenim pouzdanjem u vlastitu snagu i neizrecivim prezirom skromnog čovjeka i kršćanskog Boga. Nije to duševni san kvijetističke mistike, ni pojava neoplatonskog misticizma, po kojem se čovjek čistom spoznajom vraća u svoje čisto biće i pretvara s božanstvom u jednu esenciju. To je ljubav duše kršćanske i njezina neposrednog uzročnika — Boga, ljubav, koja cvate samo na svetom tlu vjere, crvene stege, duboke religioznosti i praktičnog kršćanskog življenja, to je plod nadnaravne kršćanske mistike i taj sveti plod — poezija svetaca, bit će uvijek jedan od važnih dokaza o veličini i Božanskoj snazi kršćanstva, koje jedino diže čovjeka još dok je na zemlji iznad svega svijeta i samoga sebe.

Ali nije svima dano da se kreću po visovima gora Gospodnjih. Ne mogu svi svući sa sebe odijelo svijeta i otresti zemaljski prah, te slobodno uzlijetati u nebeske krajeve.

[1]) Iz dohovnih pjesama sv. Terezije.

Samo rijetki sretnici dopriješe u te svete sfere i ti rijetki danas izčeznuše . . . — Ako ćemo dakle pojam katoličke poezije ograničiti samo na religijozni sadržaj, svete himne Božjih ugodnika, onda možemo mi, ljudi današnjega vremena i raspoloženja, katoličkoj literaturi zapjevati jedan vječni Requiem — zvoniti posljednji pozdrav i podići spomenik na grobovima sv. Franje, Kempenca, Jacoponea, sv. Terezije i nekojih drugih. — Tim bi bilo za uvijek pokošeno najljepše cvijeće kršćanske aktivnosti, a katolicizam za uvijek osuđen da živi bez pjesme, katolicizam, koji poput sunca sipa zrake svijetla i života na sva područja ljudske djelatnosti.

Ali mi to ne možemo i ne ćemo ustvrditi. U životu Crkve Božje na zemlji članovi su i živi organi njezini ne samo sveci, heroji Božje misli, nego i prosti obični vjernici, bez dara suza, ekstaza i čudesa. Ideal evanđelja ostvaruje u potpunom opsegu i obični vjernik i svetac, ovaj svakako na savršeniji način. Oba su organi mističnog tijela Kristova aktivni organi Kristove organizacije — Crkve, članovi općine svetih. Nijesu to dvije kategorije kršćana, razdijeljene crtom svetih i nesvetih. Ne postoji bitna razlika među njima, postoji samo gradacija obzirom na ćudorednu savršenost u opsegu jedne jedine kategorije kršćanstva. Djela jedna i druga inspirisana su višim principom, obilježena posebnim, nadnaravnim karakterom Božje ideje očitovane u ideji katoličkog kršćanstva.

Primijenimo li ove izvode na predmet pjesničkog stvaranja, na što smo s punim pravom ovlašteni, onda nam je jasno, da katolička literatura u svojoj specifičnoj razlici ostaje sposobna da se razvija i cvate i dolje ispod svijetlih vrhova svetačkih i izvan sfere mističkih doživljaja svetačkih, dolje u životu običnih, priprostih katolika. Puca za nas ravnica pod Sionskom gorom, otvara se nepregledna širina s livadama, cvijećem, rijekama i dolinama, a sve ovo zajedno sa svetim gorama čini zemaljsko carstvo nebeskoga Kralja. I dolje u tihim dolinama katoličkog življenja može da se razvije literarna aktivnost, život je i dolje lijep, uzvišen, nebeski, jer je princip njegov Božanskog izvora. A produkt te aktivnosti jest katolička literatura, označena signaturom katoličke ideje, katoličke misli, katoličkog svjetovnog nazora.

Katolički duh, katolički život! To je sve od potrebe, da se stvori jedna katolička lijepa literatura. Ova je ipak

danas takova u svojoj faktičnoj manifestaciji, da nekoje ljude stavlja u sumnju ne samo o njezinoj savremenoj veličini nego i o egzistenciji njenoj,[1] premda je dužnost katoličkog življenja najprimitivnija dužnost naša, najosnovniji postulat našega katoličanstva. — Iako ova sumnja u svome potpunome opsegu nije opravdana ni pozitivno osnovana, kad znamo, da pojam katoličke literature nije ograničen samo na religioznu poeziju i svete himne, jasno je ipak i sa sigurnošću konstatujemo, da današnja katolička lijepa literatura svojom veličinom ne odgovara broju i stvaralačkoj snazi naših književnika. Što je tomu uzrok? Gdje je taj zagonetni ponor, što guta sposobnosti naših ljudi rađa iz njih stvorenja tuđa, nama nepoznata? Odakle ta čudna disonanca: katolički pisac — nekatolički produkt?

Razlog je svemu tomu, reći ćemo ukratko: površan, nepotpun katolički život. Mi nijesmo pravi, potpuni katolici. Atribut »katolički« pripada nam samo jednim dijelom svoga kompletnoga sadržaja. Za nas je katolicizam samo formula, prazan okvir, u kojemu po svojoj volji organizujemo unutarnji život, formiramo način i sadržaj njegov. Krist je za nas samo povjesna činjenica bez privlačivosti i osvajalačke snage.

To je jedini uzrok sterilnosti naše na području literarnog stvaranja: oslabljenje našega vjerskoga života, laicizacija našega srca, blaziranost našega duha. »Lisice tjelesne mudrosti i politiziranja imaju u njemu cijeli labirint hodnika i špilja, ptice taštine i lakomislenosti svoja topla gnijezda; samo za Hrista našega Gospoda nema ni mjestanceta. Što treba, da dugo govorimo? Ako Gospod nađe samo toliko prostora u našem srcu, da može u njemu nastaniti i glavu svoju u miru spustiti, onda je nađen put spasa«. (Weiss, Apologie des Christentums V. 27.).

Naravno, ako je naš katolicizam iscrpljen u nekom vanjskom polusvjesnom pristajanju uz određenu sumu propozicija ili dogma, koje se za nas možda ne mogu ni razumjeti ni opravdati ni kontrolirati, koje međutim ne zasijecaju u naše životno biće, ili barem ne tako duboko, da bi nam sramotni križ Isusov učinili časnim i ugodnim, ili da nam u praktičnom životu narinu dužnost kršćanskog odricanja i samozataje; ako pri tom rezerviramo za sebe znatnu dozu unutarnje slobode

[1]) Vidi »Hrv. Prosvjeta« I. c.

i autonomije u mišljenju; ako k tome organizujemo jedan privatni, recimo pjesnički život, koji ne prepuštamo kontroli vjerskih, dogmatskih kriterija, jasno je, da katolički karakter ne će moći naći izražaja u našim literarnim produkcijama. On je već izbrisan u našoj duši, a fortiori ne će moći ubilježiti svoga traga u našim tvorevinama. Mi smo izgubili našu katoličku osjetljivost, naš katolički njuh (sit venia) i ukus, svatko nam je dosta katolički. I Dostojevski može da bude naš ćudoredni ideal, a Fogazzaro nam je sama katolička duša; i Selma Lagerlöf duboko kršćanski osjeća i pjeva a Paul Verlaine može da bude uzorom finog katoličkog mistika; i Giordano Bruno dosta je naš, a Heineovi himni mogu se natjecati sa Salve regina! Neka slobodno govore Ibseni, Strindbergi, Tolstoji, Gorkiji, i svi drugi? Nijedan nazor, nikakova misao, nikakova propozicija ne zaslužuje proskripcije sa stanovišta naše katoličke ideologije; nikakova tendenca ne vrijeđa naš katolički osjećaj. Sve je kod njih tako genijalno, tako uzvišeno, nadčovječno! Što se nas tiče, hvala dobroti gornjih i sličnih pisaca, nemamo obligacije da stvaramo jednu specifično katoličku literaturu; spomenuti pisci dosta su katolički ili barem nijesu protukatolički, a to je za nas dosta; mi i onako nijesmo sveci, da pjevamo svete himne; tko to može, dobra mu sreća! — Samo da nas pusti u miru! — To je naš katolicizam u primjeni na praktične literarne sudove; to je maksima pjesnika, kojemu je katolicizam prazna formula, mrtvi zakon, načelo bez natprirodnih sila.

Što vidimo u tom slučaju? Pjesnik je razdvojen. Njegova poezija jest vibracija duše razapete među dvije sile: kršćanstvom i prirodom, nebom i zemljom, Bogom i čovjekom. Gore ga priteže uspomena na blaženstvo njegove kršćanske mladosti, na ljepotu djetinje molitve i mali plamičak vjere, što još negdje nestalno i slabo treperi u zakutku njegove duše, a možda i kakovi vanjski obziri; dolje pak njegovo liberalno mišljenje, njegov moderni ukus, njegov moderni duh, najstrašniji demon, najpogibeljniji neprijatelj kršćanskoga duha. Odatle onaj toliko uobičajeni pesimizam, bol, nezadovoljstvo naših književnika; odatle frenetično raspoloženje, vječni trzaji, vihori; odatle ona čudna apokaliptična frazeologija, koja priječi svako razumijevanje i kontrolu pjesničke produkcije. Ali nažalost, nije moguće takav Prometejski položaj dugo izdržati u ravnoteži, jer su i odviše nerazmjerne

sitnice, koje na pjesnika izvode svoje učinke. Rezultat je logičan, da se nakloni prema dolje, na stranu svijeta i prirode, ovoj poklanja svoju aktivnost, energiju i sposobnost, a kršćanstvu ostavlja samo ime i nekoje prazne oblike.

Naravno, to je atmosfera, u kojoj ne cvate literatura katoličkog značaja. Ona tu prestaje da živi, prestaje zato, jer prestaje životni princip njezin, korjenitost i čistoća katoličkog bića, prestaje zato, jer prestaje vrelo njezino — katolički osjećaj i dubok katolički unutarnji život, prestaje zato, jer nestaje pjesnika pravih i potpunih, osvjedočenih katolika. — Hoćemo li dakle, da među nama procvate i uzraste jedna lijepa literatura, koja će biti katolička svojim karakterom, svojim sadržajem, svojim oblikom to jest izražaj prave katoličke duše, katoličkog mišljenja, katoličkog srca, negacija svih nezdravih pojava modernoga duha, vjerskog indiferentizma, praktičnog bezvjerstva i konfesijonalne beznačelnosti, moramo obnoviti u sebi duh kršćanstva, moramo se povratiti vrelu kršćanstva, k Početniku ideje društva, kojemu našim imenom pripadamo. — Ako smo živi članovi mistične organizacije Hristova tijela — Crkve, moramo cijelo mišljenje, svoje srce, svoju dušu, cijelo svoje biće i življenje konformirati ideji njezina Božanskog Početnika. Istine kršćanstva moraju tako duboko prodrijeti u našu dušu, tako snažno obuzeti naše osobno uvjerenje, mi ih morao asimilovati u sebe, moramo ih na neki način doživjeti. Samo pravo, potpuno, svestrano i univerzalno katoličko mišljenje sposobno je da formira katolički život u našoj nutrini, da stvori katolički osjećaj u našem srcu. Nemoguće je, da čovjek bude u glavi poganin a u duši, u srcu kršćanin. Jedino kršćanin mišljenjem jest kršćanin srcem. Samo umno osvjedočen vjernik može da kršćanski osjeća i prema tome kršćanski pjeva. Samo dobar katolički ideolog može da bude dobar katolički pjesnik.

Što dakle tražimo od naših pjesnika sa stanovišta našega katolicizma, naše vjerske ideologije? Katolički duh, katoličko mišljenje, katolički život. To je sve, što u tom obziru tražimo. Znači li to previše, nemoguće da se zahtijeva? Jamačno ne! To je osnovna dužnost svih onih, koji se zovu časnim imenom. Ako pjesnici, koji više razumiju, više dožive, više mogu, ne ispune tu svetu dužnost u potpunom njezinu opsegu, kako će je ispuniti ljudi duševno slabiji i manje sposobni? Mi ne tražimo pozitivno vjerskih tendenca od kat. književnika. Umjetnosti i nije direktna svrha poučavati, koristiti nego idealno prikazati ljepotu. Ako je ova kao slobodna manifestacija plemenite nutrine refleks katoličke duše, sjaj katoličke istine, onda će umjetnina besvjesno, sama sobom indirektno koristiti i učiti, i ako pjesnik svjesno ne teži za izvjesnom tendencom i nigdje je ne izreče vanjskim načinom.

Literatura se ne da konstruisati. Ni najradikalniji programi s naše strane ne će stvoriti katoličku literaturu, ako sa strane pjesnika nijesu ispunjene pogodbe za njezino ostvarenje, t. j. čistoća i punina katoličkog duha, jer literatura nije zgrada, koja se zida, nego živi organizam, koji se razvija, raste. Ako je osnovka, životno vrelo, korijen njezin katolički elemenat, i ona će nužno biti katolička, ako pak ne, jasno je, da ni literatura ne može imati katoličke note. »Zar se bere s trnja grožđe, ili s čička smokve? Svako drvo dobre rodove rađa, a drvo zlo zle rodove rađe. Ne može drvo dobro zlih rodova rađati ni drvo zlo dobrih rodova rađati«. (Mat. VII. 17, 18.)

Sve dakle ovisi od unutarnje renovacije naše u duhu kršćanstva. Natprirodne sile, koje je Bog stavio u našu dušu, moramo oživjeti, moramo postati svjesni njihove važnosti i početi ih odlučno upotrebljavati u našem životu i djelovanju. Isus, evanđelje, Crkva, moraju za nas biti ne samo povjesne činjenice, Božanski auktoritet nego i pobuda, princip, živi princip našega čitavoga života, života, koji ne zasićuje sitničavost ovih stvari, koji ne ispunja čitav svijet u njegovim težnjama, koji mrzi i praktično negira zlo i grijeh, života, koji u pjesničkoj manifestaciji znači sjaj ćudorednog ideala, harmonično cvjetanje dobroga i lijepoga, odlučna negacija vjerskog indiferentizma, niske pohotljivosti i sjetilne razuzdanosti.

* * *

Je li katolicizam nepovoljno stanovište za literarno produciranje? Jamačno nitko, tko pozna katolicam u njegovoj širini i ljepoti i visini ne će to ustvrditi. Naš Bog nije samo moć, sila, nego i ljubav, Deus caritas est!, nije samo pravednost nego i milosrđe, dobrota, Deus noster refugium et virtus, adiutor in tribulationibus! (Ps. X. L. V. 1.). Eto za socijalno osjećanje našega doba pobude i hrane! Naš Bog

nije kakov besvjesni, bešćutni Allgott,, Weltgeist, Weltidee panteističnog naziranja, ni kakov Unbewusstes, Nirvana, Fatum pesimistične filozofije, nije la dernière idole, Götzenbild, le despot oriental, kako nam to spotiču moderni religijski filozofi. On je osobni, dobri i ljubazni, prijatni, blagi Bog, u prvoj osobi naš dobri Otac, Stvoritelj, u drugoj osobi naš ljubljeni brat u misiji najuzvišenije, najplemenitije, najljepše, najidealnije funkcije našega oslobođenja vlastitom krvlju i životom, u trećoj osobi zaručnik naše duše, ljubav, milina, dragost. Primjer je pjesničkog posmatranja našega Boga poznati engleski pisac P. Faber. – Naša religija nije samo zakon nego i sloboda, sloboda djece Božje, nije samo istina nego i ljepota, nije samo dogma nego i kult – najsavršenija harmonija s estetskim osjećajem i najplemenitijim aspiracijama naše naravi. Baš ovaj momenat: Božanska ljepota katoličkog kulta potakla je mnoge ljude izvan naše religijske sfere, da ostave puste, prazne, mrzle prostore svojih ljudskih religijskih dvora i sklone se u velebne, svete hramove naše Crkve, gdje pjesma Božje slave odjekuje tako svečano, tako lijepo, tako milo. Zaista, ako može biti govora o renovaciji zemaljskoga raja ovdje na zemlji, to ga obavlja ljepota Tijelovske procesije i poezija Betlehemske špilje. Chateaubriand je pjesmom, radi pjesme zaključio Božanstvenost katoličkog kršćanstva, kako nam to kaže njegova pjesnička apologija kršćanstva Génie du Christianisme, a religijozna lirika A. Manzonia i duhovne pjesme A. von Droste govore snažnim akcentom, što znači za pjesničku dušu katolička liturgija i katolički kult. – Naša Crkva nije samo krotiteljica nego i mati, ljubazna, blaga, prijatna mati. Njezina misija odgovara misiji i određenju majke. Mi smo djeca u nadnaravnom životu, naša nestalnost, nerazboritost i slabost traži nužno evidenciju, nadzor i skrb majke. I tu je Ona da nas hrani nadnaravnom hranom, da nas pomaže i liječi nadnaravnim sredstvima, da nas vodi i uči nadnaravnim istinama. Ona nas voli i ljubi srcem i nježnošću majke, u njezinu se krilu tako rado, tako milo pjeva. Uzvišenost i visoko značenje njezine misije duboko je shvatio i pjesnički osjetio genijalni publicista i u književnom svijetu široko poznari Francuz Veuillot kao i njegov nešto stariji sunarodnjak de Maistre. –

Naš svijet nije monistično-materijalistični slučaj, samovolja, besvjesna igra tvari i sile, nego harmonija, ljepota,

manifestacija Božje veličine i savršenstva, zrcalo Božje mudrosti i dobrote, harmonija osnovana na univerzalnoj finalnosti i najsigurnijoj idealnosti. – Naš čovjek nije evolucijonistični, samo razvijeniji sisavac, rođak orangutanov, običan agregat atoma, koji se fizičnom smrću za uvijek raspada i gubi u besvjesnom, beskonačnom moru tvari i sile. On je više, mnogo više! Njegova metafizična esencija uključuje u sebi osim niže, životinjske note jedan viši, natprirodni, čisto duhovni elemenat – Dušu. Svijetlo života ne ugasi za njega s tjelesnom smrću, ono se tek tada rascvjeta, razbukti u divan veliki plamen, u more svijetla, radosti i vječnosti života. Tu je samo začas, u pripravi, njegova definitivna domovina gore nad zvijezdama, gore u rajskom vrtu nebeskoga Kralja. – I sve, sve! Sve je naše poetično, sve pobija tvrdnju, da je katolicizam mračna, ledena zona, gdje ne cvatu tako plemeniti, tako nježni organizmi, kao što je poezija. U ideji katoličkog kršćanstva, koja harmonično spaja u sebi najdublju skolastiku i najvišu mistiku, najuzvišeniju istinu i najidealniju ljepotu, najozbiljniju realnost i najčišću idealnost, najsvetiju ljubav k Bogu i najpožrtvovniju ljubav bližnjega nalazi poezija najpovoljnije tlo, najsvjetlije prostore, najljepše gajeve svoje, a kršćanski pjesnik najpoetičniju vječno lijepu i ugodnu domovinu. Katolički pisac, književnik može da bude sretan, što u svim faktičnim i mogućim literarnim smjerovima i pokretima ima jasnu i sigurnu orijentaciju, koja mu pruža njegov svjetovni nazor, veliki zakon, uzvišenu istinu o našem svrhunaravnom određenju, o posljednjem i velikom cilju našega života, koji je napokon smisao i svrha svega našega djelovanja, naše sposobnosti i aktivnosti.

Ali možda katolicizam priječi slobodu pjesničkog stvaranja, sužuje područje pjesničke građe? Ne! Mi ne tražimo od naših katoličkih pjesnika da pjevaju samo psalme, svete himne i inače pjesme pozitivno vjerskoga sadržaja, i nitko razborit ne će zahtjevati od pjesnika, da u svojim produkcijama bude samo propovjednik, svećenik, misijonar. Ne samo religijozni sujet, nego i sve stvari mogu da budu predmetom pjesničke obradbe u katoličkom duhu. I ljubav! Pazite! Ljubav muškarca i žene. Samo kad se ovoj dade viši, idealan smisao, nadsjetilan kršćanski značaj. Ne mislim, isključivo nadsjetilan, platonski smisao, ali ne s a m o sjetilan. Primjer P. Bourget, Lazarina, M. Montal, Germanin ideal i drugi (ne Sienkiewicz,

Bez dogme!) Ljubav je i Hrist počastio svojom nazočnošću na svadbi u Kani, a Crkva je smatra kao simbol ljubavi Hristove prema Crkvi. — I zlo. Moralno zlo, grijeh, disonanca čovjekova djelovanja s etičnim normama kršćanina. Zlo može slobodno prikazivati i najskrupolozniji kat. književnik, dok ga samo pogleda očima kršćanina i vidi u njemu samo negaciju, odsutnost dobra, ćudorednu rugobu, duševnu smrt zato vitandum! L. Coloma je realističnim, pače naturalističnim kistom crtao svu frivolnost, perverznost, perfidiju, moralnu dekadencu španjolskoga višega društva, pa ipak nitko, ne znam kako on visoko moralisao ili etično nježno osjećao, ne će se u ujemu smutiti. Dobro, ćudoredni ideal ništa ne gubi, ako se uza nj nariše i njegova sjena, zlo, nego još više dobiva na svojoj ljepoti, sjaju i savršenstvu. Primjer Seeburg, Marijino dijete, Ch. de Vitis, Roman radnice. — I najdelikatnije strane ljudske prirode. Mislimo seksualni problem. Na primjer P. Bourgetovi romani poslije obraćenja. Istim se problemom bavi Zola u svojim romanima. Razlika je među njima ipak velika: tolika, koliko je različan kršćanski pojam čovjeka od evolucijonističnog. Prvome je čovjeku ćudoredni subjekt sa imperativnom dužnošću, da sve svoje instinkte reguliše po ćudorednim normama, i to tim ozbiljnije što su ovi, pušteni sami sebi, pogibeljniji da sruše sve zdrave temelje obitelji i društva. Drugi gleda u čovjeku običnu, samo fizijološki razvijeniju životinju. Iz zemlje rođen, za zemlju određen postizava svoju kompletnu svrhu i najviši smisao u savršenom razvitku i ispunjenju svojih senzitivnih bestijalnih apetita, u brutalnom užitku fizijološke svoje prirode. Svako ograničenje u tom smjeru, svaku etičnu ogradu i normu smatra za besmisao, zlo, atentat na ljudsku narav. — I sve, bez razlike sve dopušta katolicizam prikazati u lijepoj literaturi. Sve je lijepo, sve je dobro, sve je istinito kroz naše oči. Samo neka se katolički gleda! Teoretska idejna ortodoksnost, čisto katoličko vjerovanje, duboko vjersko uvjerenje. Crkveno mišljenje, Crkveni duh uvijek će sretno regulisati pjesničke efekte, dirigirati pjesničke produkcije najrazličitijih sadržaja i bez vanjske svjesno postavljene katoličke tendence u smjeru Katoličkih Ideala prema visokom cilju i karakterizovati ih pečatom jedne posebne, katoličke literature specifično katoličkih nota.

Duša katoličkog pjesnika! To je kristalni bridnjak, u kojem se sunce katoličke istine, svijetlo ćudorednog ideala,

Božanski sjaj katoličke misli lomi u čarobni spektar. Samo svijetlo sunca može da se razlije u tako krasnim harmonijama boja, čara i miline, ne svijetlo karbitne lampe i električne žarulje. Samo sjaj katoličke istine slomljen u duši katoličkog umjetnika, reflektovan u umjetničkoj tvorevini može da dade lijep, čaroban, rajski izgled svijetu i životu, dubok smisao, visoko značenje, idealan značaj svemu.

Ponavljamo: samo izvršenje naše kršćanske dužnosti! Ništa više nije potrebno da procvate među nama jedna katolička literatura. Duša katolička, srce katoličko neka zasja u grudima našim i rijeka pjesme poteći će elementarnom silom nužno i automatično iz dubine našega bića. I bit će katolička pjesma naša, jer je vrelo njazino katoličko: bistra će biti rijeka pjesme naše, jer je izvor njezin visoka, strma klisura nepristupna uličnome blatu i mirisu kloaka: sjat će kao kristal poezija naše, jer će sunce Božanstva provirivati kroz nju, a svijetlo sunčanih Ideala odsijevat će s površine njezine. — Procvast će polja, zazelenjet će se livade, pozlatit će se gore, rascvast će se vrhovi, oživjet će sveti gaji, propjevat će plačne doline, a ljudi će zaplakanih lica, usijana čela, rastrganih grudi dolaziti na svetu rijeku, da osvježe i pomlade svoja bića, a ona, sveta rijeka teći će dalje, dalje i nestat će tamo daleko, daleko u beskonačnosti, u moru vječnosti i postat će Svijetlo i Ljubav.

Mijo Lamot,
župnik u Badljevini (kod Pakraca).

Iza prevrata.

(Odlomak iz Vagusovih zapisaka).

30. IX./1920.

1. Kad sam danas poslije podne išao na nadbiskupsku zemlju, nasred puta sreo sam njega — svoga glavnog neprijatelja. Gledao me je izazovno. A kad sam se vraćao — nije prošlo ni pola sata — na istome mjestu kraj puta ležala je junica naduta od djeteline, mrtva.

Ne znam, koji me se susretaj većma dojmio. Bio sam vrlo potišten. Nekako su se ova dva susretaja sami od sebe povezali međusobno i moja je uznemirena duša u njima vidjela ono, čega se bojala, — blizinu smrti.

Jedva sam došao kući i sjeo u sobi, kad opazih, da iz poda suklja dim.

Odakle vatra u sobi, u kojoj se ne loži? Opet jedna tajna, zagonetka. No, njezinu rješenju sam se doskora domislio.

Dan prije je bio moj imendan. Nenadano sam uvečer dobio goste, pa je trebalo nečim podvoriti ih. Došli su oni, kojih već davno nije kod mene bilo, a u teškim danima, što ih ja proživljajem, njihov je dolazak bio za mene utjeha. Ja sam pače pod uticajem zdravica i razgovora zaboravio sebe i svoju nevolju, kad mi najednoć javiše, da gori dimnjak. Upalile se sađe. No, to smo brzo utrnuli. I, nakon odlaska mojih gostiju, ja sam spokojno legao i usnuo u svojoj sobi — a pod menom je gorjela eto greda. Sađe, u dimnjaku sakupljene i od plamena užarene, tako su usijale zid, da se upalila greda, što je u zidu do dimnjaka bila i pod držala. Vatra je tinjala i greda ispod mene izgarala, a da ja toga

nijesam ni slutio, dok nije dim između dasaka poda provalio u sobu.

Takva tri događaja u jednome danu, i to u vrijeme, kad mi se čini, da krv prestaje kolati u mojim žilama, da me nestaje. Da to sve ne znači ništa?!

A zar ni to ne znači ništa, što sam počeo da bilježim svoje osjećaje nakon toga, što već godine nijesam zabilježio ništa u svoj dnevnik? A je li uopće ovo dnevnik? Imam osjećaj, kao da pišem oporuku, a ne dnevnik. Nešto mi silom utiskuje pero u ruku kao što optuženiku istiskuje riječi obrane. Doista, to je prava riječ, ja hoću da se opravdam, dok još mogu . . .

2. Trebalo bi da već jednom prijeđem na stvar, da prestanem biti tajanstven u opisavanju posljednih časova života, ili barem onakova života, kakav sam dosada vodio, ali i opet se dogodilo nešto, što moram zabilježiti prije nego se počnem izjašnjavati. Noćas sam se najednoć prenuo. Kao da je netko jako udario o vrata na župničkom stanu. Meni se pače činilo, da ih je otvorio. Kako je iza toga nastala tišina, nijesam bio siguran, da li to sve nijesam samo sanjao. Ipak sam drhtao od uzbuđenja. Nekoliko puta poslije toga sam se probudio i sav stresao, kao da sam na živcima bolestan. Ujutro sam pitao kuharicu, je li ona bila vani, ili je otvarala vrata.

Odgovorila mi je, da nije nigdje iz svoje sobe bila i da ništa nije čula.

Ja sam to već i zaboravio, ali pred večer sam išao kraj kuće i opazio sam razbijen prozor. A kad sam stupio u sobicu, u kojoj inače nitko ne stanuje, našao sam — kamen.

Bilo je dakle istina, a ne san, što sam čuo noćas. Kako je došao taj kamen u sobu? Tko ga je bacio? Šta to znači? To više i nije samo znak, nije simbol nečega, što ima doći. Ono, što ima da bude, već se počinje.

Tako se dogodilo i onda, kad sam prviput došao u župu. Prve noći, što sam je kao upravljatelj župe prospavao u selu, bacio mi je A. K., zvan općenito Franta, kroz prozor kamen. Odmah sam pošao za njim u potjeru, našao ga i — oprostio mu. Ali začetnika ovoga čina znadem. Ne trebam da ga tražim. Jedino, moglo bi biti da je to učinio preko drugoga. Ali moralni začetnik i krivac je za mene izvan sumnje. No, o tome se ne radi. Ja hoću samo da naglasim, kako me i to sjeća, da je započeo konac kraja. Ja jamačno ne ću ni pre-

zimiti ovdje. I otići ću — ako uopće ne ostanem za uvijek ovdje — kako sam i došao. Dao Bog, da dospijem barem zaključiti račune i sastaviti bilancu — rada.

3. Ne dospijevam pisati. Prošlo je mjesec dana, a da nijesam umočio pera. To je moć navike. Odučio sam se, pa sada ne mogu uhvatiti vremena za pisanje.

No ja ću se siliti i siliti, dok nije nastupila vječnost.

Odonda, kako sam posljedni put pisao ovamo, pisao sam i ocu, kući. Pisao sam mu otvoreno, da bih želio ostaviti i doći kući na odmor, otpočinak. Kao razlog naveo sam mu nepodnosljivo stanje u župi. Nijesam mu rekao, da mi prijeti smrt i uništenje, već sam im rekao, da radi nepravdi, što sam ih doživio od svojih župljana, ne mogu da ih podnosim, hoću da se uklonim, a želio bih doći kući. Za prvo vrijeme imao bih od čega živjeti, kad bih unovčio sve što imam, a poslije . . . On se na to jako uzrujao. U listu me je odvraćao od toga i poticao, da ustrajem. Gotovo me je poticao na mučeničku smrt, jer veli, da je čitao još nekad, koji ustraje do konca, da će biti spašen. Ja međutim znadem, da se on boji samo sramote. U njegovome malom purgarskom mjestu govorili bi: »Sin mu je moral faru ostaviti«. Moram si priznati, da bi me purgeri sa omalovažavanjem susretali, da bi tu bilo svakakvih pripovijesti, no ja se na sve to ne bih obazirao. Meni bi ipak bilo, kao da sam se iznova rodio. Da mi je tako još deset godina poživjeti, čini mi se, da bih mogao mnogo toga iz svojega života i iskustva ostaviti na pismu za pouku živima i onima, koji će istom da žive.

O, koliko sam ja u životu krivih koraka, koliko pogrješaka učinio, a sve je to bilo odlučno za čitav moj život. Zašto da se to ne zna? Zašto da se svaki sâm, čineći pogrješke, uči? Zašto da svaki, kad je već prekasno, mora reći: Sad bi znao živjeti! Ali neka! Naći će se drugi, koji će učiniti, što bih ja mogao i hotio. Odgovor očev mi je u toliko dobro došao, što sam ja sada izvan obveze da čuvam i spasavam svoj život. Ja sam se uvijek prije bojao i umrijeti, ne radi sebe, već radi roditelja, radi oca. Meni za moj život nije bilo nikad, a sada je najmanje. Ili se ja možda varam? Ako me pak otac ne želi kući ovakova, kakav jesam i ako me je za volju svojoj taštini ili umišljenoj veličini, voljan ostaviti u ovoj pogibelji i ovakovu životu, u kakovu se sada

nalazim, onda mi mora dopustiti da ga ostavim, ako me smrt zateče. Ne će imati razloga, da se na mene žali.

Odlučeno je dakle, da ja sa svoga mjesta ne idem, ma što dočekao.

No, da ne bi tko moga oca prispodobio starome vlastelinu iz »Obitelji Polaniećkih«, moram u njegovu obranu spomenuti, da se njegovo stajalište potpuno pokriva sa odgojem i sa onim na čemu je on čitavi život svoj radio. Radio je i trpio, da od seljačkoga momka postane građanin male varošice. Tim, kao i neporočnim životom svojim stekao si je ugled. I sada kao udovac i bez djece, živi u svojem domu sam za sebe. Pazi na svoje vladanje, ne rasipava što je prije uštedio, nego štedi i dalje i ugled svoj čuva. Kako bi to bilo, da mu sin bude »izbačen« i da dođe kući? Ah, to bi za njega bilo nepodnosljivo! Njemu bi se činilo, da mu se čitavo mjesto ruga.

Ja ću međutim sve svoje urediti tako, da svaki čas mogu ovaj svijet zamijeniti sa drugim boljim. Ja se za sebe ne bojim ničega, osim — još dugo ovako provoditi život, kako ga provodim sada.

4. Sad će stvar ići jamačno bržim tempom. Nulla dies — ni jedan dan ne prođe — sine linea. Danas sam od nadb. duhovnog stola dobio ovu tužbu (datiranu sa 30. IX. 1920. istim danom, kad sam počeo ove zapiske!), da se očitujem.

Visokoblagorodnom gospodinu nadbiskupu
Dru. Anti Bauer
u Zagrebu.

Mi niže podpisani župljani župe B. složni u našim nazorima i načelima ustajemo proti našemu župniku, te vidivši u njegovom djelovanju nesamo veliku opasnost za našu rimokatoličku crkvu, nego i za našu dobrobit podnašamo ovime slijedeću

p r i t u ž b u

proti istomu.

U glavnom M. L. nije duhovni pastir kakov treba, da bude i kakvog narod hoće, mjesto da ublažuje nesuglasice, on sije raskol između naroda, on nije ni katolik, jer je on — kako je sam javno priznao — t. zv. »žuti pop«, a u narodu je nazvan »boljševički pop«. On uopće nije župnik, već u

prvom redu trgovac, on preuzima parcelacije zemljišta, osniva konzumne i druge zadruge, te vara i guli narod. On je preuzeo i državnu službu, što je u narodu veoma neugodan dojam urodilo, jer on svojim djelovanjem na trgovačkom i gospodarskom polju oduzima kruh potrebnim i sposobnim ljudima, što baš njemu nije potrebno ili nužno, jer imade od župe lukna i 40 jutara zemlje dovoljno dohodaka, da može pristojno i u obitelji živjeti (ne obazirajući se na njegov zavjet siromaštva). Dakako da kraj tolikih služba i poduzeća mora da trpi njegovo pravo zanimanje služba crkvena.

Uslijed toga te uslijed niže navedenih događaja ne uživa župnik L. više povjerenje svojih župljana, a najbolji dokaz tomu služi ta činjenica, da služba božja u B. uopće nije više posjećena, a u S. župnik L. i onako više ne polazi čitati sv. misu.

U pojedinosti prelazeći tužimo mi župnika L. zbog slijedećih nepodobština.

1. Pošto je crkva u B. bila nuždna popravaka odrekao se je svojedobno župnik L. u korist crkve njemu pripadajuće trećine sakupljenih milodara. No ipak je jednom zgodom uzeo iz crkvene blagajne 100 K, te je tu svotu pokrio zadužnicom. Kako stigne rok uplate tog iznosa, on nije uplatio ništa, već je zadužnicu jednostavno rastrgao.

2. U filialnoj crkvi u S. služio je župnik L. svake treće nedjelje službu božju. Pošto je početkom tekuće godine pravio obračun sa crkvenom blagajnom, a ista nije više nego 65 K pokazivala dočim je njegova tražbina iznašala 100 K, to je župnik L. svoju tražbinu podmirio naplativši se iz ostatka iz god. 1918. i obustavio na to svaku daljnju svoju dužnost izgovarajući se narodu, da narod ne polazi u crkvu, te da je kod zadnje službe božje bilo samo 3 osoba, dakle da on neima nikakvog dohotka. Crkveni tutor nasuprot posvjedočava, da je on kod zadnje službe božje ubrao na milodarima 17 K, koji iznos nije mogao dobiti od 3 osoba. Istina je, da je župnik L. drugim zanimanjima tako obterećen, da si ne može za put u S. i za sv. misu dosta vremena prištediti. — Drugom zgodom u razgovoru sa crkvenim tutorom te na topoglednu predstavku istoga, zašto ne dođe više čitati sv. misu u S., izjavio je župnik L., da hoće čitati sv. misu u S. samo onda, ako crkveni tutori dopreme narod u crkvu, inače ne. A narod nikako ne će da ide u crkvu, pošto je župnik L. omrzio narodu psovajući ga nepristojnim riječima od prodigavaonice radi nedoličnog postupanja pojedinaca.

3. Narod je tog mišljenja, da on kao župnik ne može vršiti svoje svećeničke dužnosti onako kako bi to trebalo pošto je on i predsjednik seljačke i konzumne zadruge i državni komesar nad vlastelinstvom B., tako da uslijed preobilnog zanimanja mora da zanemari svoje pravo zanimanje. Već sv. pismo nam kaže, da nitko ne može dva gospodara služiti.

Zanimljivo je, kako on izrabljiva i izigrava narod u svoje sebične svrhe: Odmah iza prevrata razglasi on među narodom »da će narod sam raspolagati sa vlastelinskom zemljom i da narod ne plaća skupu zakupninu i t. d.«, dočim je postavši državnim komesarom svaku suradnju naroda kod diobe vlastelinskog zemljišta, ne obazirajući se na svoju svojedobnu izjavu, odklonio, te tlačio i gulio narod, koji je svoju marvu napasao na vlastelinskoj zemlji, te ga globio na upravo nečovječji način, tako je platio M. Št. iz B. 200 K., V. P. iz M. za 7 komada rogate marve i nekoliko ovaca 540 K., njegovi susjedi iz M. preko 2000 K. Imena tih ljudi sada ne možemo navesti, ali pribaviti ćemo naslov istih, ako to bude nuždno.

4. U parnici proti I. L. župnik se je L. krivo prisegao kod sudbene rasprave na licu mjesta u velikoj livadi u B. Dokaz — što I. L. usprkos tomu, što je župnik proti njemu svjedočio, ipak do danas još nije osudjen, te samo uslijed neprimanja drugih svjedoka nije se moglo do danas župnika L. sudbeno radi krive prisege tužiti i progoniti.

5. Župnik M. L. uzurpirao si je kao bivši obćinski odbornik obćinsku aprovizaciju te je samo sa šećerom, petrolom, solinom i žitom — tim za seljaka najnužnijim i nenadoknadivim artiklima — isisao iz naroda oko 30.000 K. nametnuvši na ove artikle 100 i više % i tako narod varao. Radi toga općinski su ga zastupnici kod županijske oblasti i tužili.

6. Župnik L. preuzeo je prodaju »Velike Livade« i sadašnjeg zadružnog doma. Da namami narod ustanovio je, da svaki koji hoće kupiti livade, mora razmjerno i za kup zadružnog doma doprinjeti i tako postati članom. Iza kako mu je parcelacija livade uspjela, izbacio je nekolicinu ljudi iz zadruge iz tobože slijedećih razloga: prvi, da nije župljanin, drugi da nije naše vjere, treći, da nije član seljačke zadruge

ovi, a za zadružni dom odpadajući jur uplaćeni dio nehtjede im ljudima vratiti, čime je dotičnike oštetio za pp. 50.000 K., dočim je kod sabiranja kupaca svakoga bez pitanja primio bojeći se, da ne će moći sakupiti dosta kupaca.

7. Kod same parcelacije izigrao je svoje poslovnike podijelivši svojim pristašama najbolje komade ne obazirući se na parcelarnu osnovu, što će dokazati M. H. iz B. Župnik L. kupio je tom prilikom za sebe 10 jutara livade, te okoristivši se svojim položajem kupio je tih 10 jutara ispod cijene čim je seljačku zadrugu za pp. 5.000 K. oštetio, jer drugi bi kupci najmanje taj iznos za rečenih 10 jutara više platili bili. Napokon čemu treba župniku L. 10 jutara livade, kad i onako imade 40 jutara zemljišta na uživanje?

8. Župnik L. tjera proces sa selom B. radi ogrijevnih drva već 6 godina, pravi smutnju među narodom, zavadio je prigodom gore spomenute parcelacije I. L. sa F. P. tako, da se ta dvojica do smrti mrze.

9. Na dan sv. 3 kralja kada je župnikova dužnost da kuće blagoslivlje prošao je iz mržnje prema vlasniku i crkvenom tutoru P. L. iz B. njegovu kuću i isto tako u S. kuću M. Š. M. Š. sastavši se kasnije sa župnikom L. te upitavši ga, zašto mu je nanio takovu sramotu u selu, jer nije blagoslovio svoju kuću, dobio je na odgovor, neka on (Š.) dođe u njegov župni stan u B. po blagoslov, te da ga neka onda odnese kući u S. Na to mu je Š. odgovorio, da će poslati svoga konja, koji je jači nego on, te da će konj moći više toga donijeti. Taj razgovor čuli su i inovjerci, pa nam se sada sa župnikom i vjerom rugaju. Taj postupak tako je omrzio župnika među narodom, da nekoji župnika ne puštaju više u svoje kuće.

10. Kako je župnik L. obljubljen među narodom i koje on povjerenje u B. uživa, dokazuju najbolje ovogodišnji občinski izbori: primio je jedan jedini glas i taj glas dao mu je crkveni zvonar.

11. Isto i sami susjedi nemogu se sa župnikom L. slagati, te žive u velikoj mržnji s njime. Sa p. župnikom ne obći već više od 10 godina, a treba pomisliti, da je P. župa matica sadašnje župe. Narod se vrlo čudi, kako da dva najbliža župnika mogu i smiju u mržnji živjeti. — Sam otac župnika L. vidivši kakav mu je sin, nije mogao više nego 2—3 mjeseca kod njega izdržati, te ga je napustio.

12. Neoboriva je činjenica, da je župnik L. kao državni komesar svojim neracionalnim i glupim upravljanjem vlastelinstva B. sasma uništio taj veleposjed. Mimoilazeći gubitak narodno-gospodarskog imetaka, koje je to vlastelinstvo predstavljalo, znači to i gubitak za nas seljake, jer je prije rata to vlastelinstvo bilo za ovdašnje pučanstvo izvor zarade, što je sada dakako prestalo. U opće opaža se medju seljaštvom već sada neko negodovanje proti provađanju po župniku L. propagirane agrarne reforme.

13. Ne možemo naše pritužbe zaključiti, a da ne spominjemo slijedeću rečenicu našeg župnika L. Nekom prilikom kazivao je nam seljacima: »Seljaci su kao cucki, ako jednog ošineš, svi se cucki razbježe, pa ne pitaju, je li je kriv ili ne da ga brane, dočim su gospoda kao svinje, ako jednu ošineš, ona skiči, a onda druge svinje lete u hrpu, da joj pomažu i da ju brane« pa se župnik L. kani sada služiti tom poslovicom misleći, da seljaci ne umiju biti složni. Ova današnja pritužba neka mu bude poduka, da su prošla vremena, kada je svatko mogao na seljaka pljuvati i gnjaviti ga, ako se župnik L. ubraja među intelektualce, onda bi on morao shvaćati duh današnjeg vremena, onaj veliki val demokratizma, koji je poplavio skoro čitavi svijet rušeći imperializam u kojem god obliku se prikazivao.

Iz ovih navedenih crtica značajnih za karakter i moral župnika L. jasno proizlazi, da on povjerenje svojih župljana više ne uživa i da ga župljani za svog duhovnog pastira više pripoznati ne će, to ga samo kao po crkvenoj oblasti inštaliranog svećenika ovdje trpe. Dakako da takovo stanje stvari mora da prije ili kasnije zlim urodi te da izbjegnemo eventualnosti silovitog odstranjenja tog župnika iz B.

molimo

da Vaše visoko blagorođe blagoizvoli uslišati našu skromnu i opravdanu molbu, da se župnik M. L. čim prije moguće odstrani iz B. te da nam se dade drugi župnik.

Mi si želimo župnika, u čije se kršćanske kreposti možemo ugledati, ne župnika koji je u prvom redu trgovac, a u drugom varalica, u trećem političar, koji u mutnoj vodi lovi i u svakoj stvari samo svoj dobitak pred očima imade,

mi si želimo župnika, koji će nas kao duhovni pastir onim putem voditi, koje nam naša kršćanska vjera, t. j. vjera ljubavi pokazuje, mi si želimo župnika, za kojeg ćemo ponosom kazati, to je naš župnik i naš čovjek, a ne potomak tuđinaca, koji se za jedan cijeli čovječji vijek nije znao priljubiti našem narodnom osjećaju,

mi si želimo napokon župnika, koji će i izvan crkve sv. riječ božju ne samo prodikovati nego i svojim radom i primjerom dokazati, da je pravi sluga božji i prijatelj naroda.

U našoj bijedi i nevolji obratili smo se ovime punim zaufanjem u Vašu pravednost na Vas gospodine nadbiskupe kao našeg duhovnog pastira, pa se tim čvrstije nadamo, da ćete nam našu opravdanu molbu uvažiti i uslišati.

Vašoj visokoblagorodji najpokorniji

U B., dne 30. rujna 1920.

(Slijedi nekoliko potpisa.)

Ja župljanin F. L. dodajem slijedeće: Nakon prevrata 1919. god. nas je župnik L. skupio i govorio, da vlastelinsko zemljište slobodno oremo, gdje nije obrađeno. Mi slijedeći išli smo i uzorali i valjano zemlju pripravili za kukuruz sijati. Ja F. L., V. L., S. P., I. O., i G. R. Kad je zemlja valjano obrađena bila u tom vremenu je župnik L. postao upraviteljem rečenog vlastelinstva i mnoge nas istjerao, koji smo zemlju uredili. Kada smo isti pitali, ko će nam naš trud platiti, rekao je, što se to njega tiče, da će on zemlju dati komu on hoće.

Za ove će posvjedočiti:

(Slijedi opet nekoliko potpisa.)

Na tu tužbu poslao sam duhovnoj oblasti ovo očitovanje:

Presvjetli i Prečasni Gospodine,

Gospodine Nadbiskupe!

Na poziv Vašega duhovnoga stola od 22. listopada 1920. broj 8507. po meni primljen dne 3. studenoga na priležeću pritužbu M. P. (bolje: I. L.) i dr. dajem slijedeće očitovanje:

Prije svega izjavljujem, da je tužbu protiv mene podigao uistinu I. L. i ne znam, kako je došlo do toga, da je M. P. prije njega na tužbi potpisan. To je on učinio ili nesvjesno ili je kao predsjednik mjesne organizacije HRSS. morao. Nadalje pisao je tužbu neki F. K., kojemu sam kao državni

povjerenik za vlastelinstvo B. na tome vlastelinstvu boravak morao zabraniti. Moj je postupak ministarstvo rješenjem od 11. septembra 1920. broj 8332. odobrilo. (To rješenje prilažem pod A.) A na tužbu (prijašnju, jer i ovo je njegova tužba) I. L. od 12. jula 1920. odgovorio sam svojim očitovanjem dne 7. kolovoza. o. g.

Na ukrase govora, kao »mi župljani složni u našim nazorima i načelima (ljudi, koji su se jedva znali potpisati!)« ili dalje: »ako se župnik L. ubraja među intelektualce, onda bi on morao shvaćati duh sadašnjeg vremena, onaj veliki val demokratizma, koji je poplavio skoro čitavi svijet«, u svojem očitovanju neću se obazrijeti, jer bi se previše otegnulo.

U glavnom dijelu tuži se I. L, sa dr., da sam se javno priznao »žutim popom«, da preuzimam parcelacije zemlje, osnivam konzumne i druge zadruge, (te varam i gulim narod!) i da sam primio službu državnog povjerenika na imanju Austrijske državljanke E. Z. u B. Na to odgovaram:

I. Nije istina, da sam se uopće ikada nazvao »žutim popom«, niti me narod zove »boljševičkim popom«. Često sam govorio i u crkvi protiv boljševizma i komunizma. A i tužbu su potpisali komunisti, s kojima sam kao takovima i borbu vodio.

II. Osnivam razne zadruge, kako veli tužba. To je istina. Čim sam došao u župu, odmah sam osnovao »Hrv. seljačku zadrugu«. I, vodio sam je dugi niz godina. Ja sam radio najviše i žrtvom sam za nju najviše. Nekoliko godina bio sam joj predsjednik i blagajnik. I sada joj predsijedam. Na kraju prošle godine iskazala je preko 50.000 pričuvne zaklade i i isplaćen je »Zadružni dom« vrijedan danas preko milijun kruna. A zadrugari nijesu nikad osjećali da sabiru. Sve su preko zadruge skuplje prodavali, a jeftinije dobivali nego drugi. I kamati su u našoj zadruzi uvijek bili još niži nego u drugim takvim zadrugama. Ove godine n. pr. plaćaju zadrugari za zajmove — a već ima do 100.000 K. zajmova — samo 5% kamata. Osnovao sam i konzumnu zadrugu, jer smo u »Domu« imali uređene već prostorije za dućan (prije je to bila kuća trgovca Markusa Brauna). No poradi huškanja I. L-a. nikako se nijesam dao skloniti, da primim predsjedništvo ili bilo koju službu u konzumnoj zadruzi. Baš poradi toga je gotovo u posljednji čas i čitava ideja propala, ali je mojim nastojanjem ipak provedena. Nije istina da primam

parcelacije. Takav je izričaj morao pisac tužbe čitati u oglasima novina, ali je istina, da sam obavio kup i parcelaciju imanja Markusa Brauna i Davida Pecha, koji su mnoge zgrade imali, zemlje do 300 jutara u B. Sav taj golemi posao i odgovornost za nj nosio sam ja od 1. rujna do konca godine 1919., a da za to nikad nikakve nagrade nijesam tražio, niti sam išta primio osim ove i one prijašnje tužbe I. L-a. i parnice, što je s njime kod suda vodim danas.

A zadruga je dobila najljepšu kuću i na prvome mjestu u selu, naplativši nekih 6.000 K. (šest tisuća) za ono, što je parcelacijom zaslužila. U isto vrijeme dobili su seljaci najbolje zemlje po K. 3.000 do 3.500 po jutru, a toliko mogu dobiti za sam ovogodišnji prihod, ako odbiju svoje izdatke i svoj rad, dok zemlje nijedan ne će da proda ni za što. O svojem postupku pri tome imat ću prilike govoriti kad budem odgovorio na pojedine točke tužbe.

III. Što se tiče preuzeća službe državnog povjerenika na imanju E. Z. u B., to je bilo ovako:

Vlasnica je za preokreta u listopadu 1918. pobjegla u Beč, a upravu je ostavila nekome Nijemcu. Advokat vlasničin dr. M. M. poslao je prijavu sudu, da taj upravnik zlouporabljava svoj položaj i krade vlastelinstvo. Kad mu je to i dokazano, sud je dra. M. imenovao skrbnikom vlastelinstva. A jer on stanuje u P. molio je mene, da umjesto njega vodim nadzor nad vlastelinstvom. Dao mi je i svoju pismenu punomoć. Držeći, da će to trajati kratko vrijeme, prihvatio sam ponudu to radije, što sam se nadao time biti na korist okolišnome narodu. A i jesam mu mnogo koristio određujući da se vrši banska naredba, što se tiče obradbe zemlje po vlastelinskom blagu kod onih seljaka, koji su po odredbama agrarne reforme dobili vlastelinsku zemlju u zakup, a nijesu je mogli obraditi, jer voznog blaga nijesu imali, a drugi su seljaci previše tražili za plugove. U tom me je ministarstvo za trgovinu i obrt imenovalo državnim povjerenikom toga imanja, bez moga znanja. Onoga zamjenjivanja dra. M. ja sam se odmah nastojao riješiti i učinio sam za to korake, a prvom danom prilikom sam se i riješio, dok službe državnog povjerenika nemam razloga da se odrečem, jer me mnogo ne zaokuplja i jer je to čin povjerenja sa strane države, a pruža mi priliku da narodnoj stvari koristim. Osim

toga imam i neku nagradu, koja mi dobro dođe u vrijeme neurednih naših svećeničkih plaća. Meni župljani daju na godinu 2.000 K. plaće, 200 K. za drva i 400 K. za podvoze k bolesnicima i na sprovode. Uza sve to tužitelj veli: ima dovoljno dohodaka, da može pristojno i »u obilju« živjeti, (ne obazirući se na njegov zavjet siromaštva) a ipak svojim djelovanjem na trgovačkom i gospodarskom polju oduzima kruh potrebnim i sposobnim ljudima, što baš nije njemu potrebno ili nužno.

IV. Veli tužba: »Dakako da kraj tolikih služba i poduzeća mora da trpi njegovo pravo zanimanje, služba crkvena«. Na ovo moram da odgovorim kao onaj farizej u hramu: Za čitavoga moga župnikovanja nijesam propustio nijedan dan Misu, u nedjelju i blagdane i propovijed (i onda, kad sam se osjećao bolesnim). Ni večernje nisam nikad propustio, osim ako sam imao zimi poslije podne daleko u kojem filijalu sprovod. A od godine 1909. do 1920., dakle punih deset godina, imao sam svakoga blagdana i svake druge nedjelje osim župske crkve potpunu Službu Božju t. j. pjevanu Misu i propovijed i u kapeli u S.-u, na što me nitko nije mogao primorati, nego sam to od svoje drage volje preuzeo na sebe. Redovito katekiziram u 4 škole, od kojih su u trima po dvije učiteljske osobe. Nikad nijesam dao bez sprovoda pokopati niti najmanje dijete, a da i ne govorim o tome, kako sam odmah išao k bolesniku, kad sam bio pozvan. Tužitelj ne spominje nikakovoga drugoga dokaza za svoju tvrdnju osim to »da Služba Božja u B. uopće više nije pohođena, a u S. župnik L. i onako više ne polazi čitati Sv. Misu.« Prvo, i kad bi uopće bila istina — ne bi bio dokaz za gornju tvrdnju, a na drugo ću odgovoriti u točki 2.

Toliko na glavni dio tužbe, a na pojedinosti očitujem:

Ad. 1. Priležeći dopis preč. duhovnoga stola od 15. travnja 1920. broj 3.661. svjedoči, da župnik u B. ima pravo na trećinu crkvene milostinje. A takva je i praksa od uvijek. Ipak sam ja prve tri godine svoga župnikovanja crkvi ostavljao svoju trećinu, pače sam druge godine poklonio crkvi i sve darove, što sam ih prigodom blagoslova kuća o Bogojavljenju od župljana dobio. A nijesam to činio, što novaca ne bih trebao, već da crkvu što bolje uredim. Ta je sam se borio sa novčanim neprilikama. Na sve strane sam posuđi-

vao novaca. I sam tužitelj priznaje, da sam i iz crkvene blagajnice na zadužnicu posudio 100 K. Kad ih na kraju godine kod sastavljanja računa nijesam mogao vratiti, podmirio sam ih trećinom crkvene milostinje, što mi je one godine pripadalo, i zadužnicu sam poderao. Mislim, da sam na to imao pravo.

Ad. 2. Kad se gradila kapela Bl. Dj. Marije u S. obećao sam seljacima na sve svetkovine Majke Božje i još neke blagdane, te svake treće nedjelje služiti Sv. Misu, ako to budem mogao. Ugovor je sklopljen na 10 godina. Oni su se obvezali plaćati 100 K. na godinu za podvoz. U slučaju da tim obvezama ja ne bih mogao udovoljavati, obvezali su se seljani dogovoriti se sa mnom o uzdržavanju kapelana i posebnu pogodbu sklopiti. To se vidi iz ugovora, koji prilažem pod B.

Međutim ja nijesam vršio Službe svake treće nedjelje, već svake druge nedjelje, ali za čitavih deset godina nijesam postigao ni srednji polazak crkve. Najvećma me boljelo, kad sam vozeći se na Službu (selo je 5 klm. udaljeno od župe) sastajo seljane, gdje na putu zamazani i svakidašnji sjede ili stoje i razgovaraju. A za mene je to izvršenje Službe bilo skopčano s velikim trudom. Ja nijesam mogao samo sjesti u kola i odvesti se u S., nego sam redovito morao voditi brigu i za momka da li je ustao, da li je konja nahranio, napojio imao sam voditi brigu, kad treba da počne prezati i t. d. To se obično počimalo u 5 sati ujutro, kad sam momka probudio idući iz kuće po blatu i studeni do štale, pa do 7 sati, jer je trebalo uprezati, jer sam sam u S.-u morao Službu vršiti već u 8 sati, da uzmognem na vrijeme vratiti se u župsku crkvu i ovdje poldanju Službu vršiti. Radi toga sam im se često prijetio, ako ne će marljivije dolaziti u crkvu, da ne ću ni ja dolaziti. Kad se navršilo 10 godina i oni su jedne nedjelje došli u crkvu u neobično malenom broju, rekao sam im, da više ne ću doći, dok ne budu željeli Sv. Mise i molili za nju. Kad su se neki prijetili, da će me tužiti za to, ja sam im sam napisao tužbu i predao je I. L.-u iz S.-a, da je sa deputacijom preda Vašoj Presvijetlosti. Ta je tužba od veljače do rujna bila u selu, ali se nitko nije našao da je odnese u Zagreb. Ja je prilažem ovom očitovanju pod C). Crkveni tutor F. K. je parput dolazio k meni i pitao me, koliko ja tražim, da i dalje vršim Službu u

S.-u. Ja sam mu svagda odgovorio, da ne tražim novca, već njih — polaznike crkve. On mi je rekao, da ne može za drugoga jamčiti, ali drži, da bih ja morao ići, kad oni plate, koliko ja tražim. Ja sam to odbio, ali sam ga uputio, a tako sam i upućivao i druge, da zapodjenu agitaciju u selu, da se svaka kuća prema broju ukućana obveže određeni broj članova slati u crkvu, dok će drugi kod kuće poslove svršavati. Sam me je Bog nadahnuo, te sam uzeo to stajalište, jer eto tužitelj u tužbi veli: »da je župniku obustavio svaku daljnju svoju dužnost izgovarajući se, da narod ne polazi crkve te da su kod posljednje Službe Božje bile samo 3 osobe, dakle da on nema nikakovog dohotka. A ja nijesam nikad većih dohodaka zatražio, pače nijesam prihvatio ni ponude, kad su mi nuđali sami.

Izjava, da sam svoju trećinu crkvene milostinje za godinu 1919. podmirio jednim dijelom gotovine iz prošle godine, jer su crkveni tutori sav ovogodišnji prihod potrošili, dakle i trećinu koja me pripada, ne bi me teretila, jer imam na to pravo, ali ja toga nijesam učinio, nego nešto posve drugo: sebi nijesam uzeo ništa, a ono, što je bilo gotovine iz godine 1919. zajedno sa svojom trećinom poslao sam prečasnom duhovnom stolu dne 10. siječnja 1920. u iznosu od K 102·50, da se nabavi uložnica, koja će glasiti na ime kapele Pohoda Bl. Dj. Marije u S-u i da se na nju uloži ta gotovina i svi pretičci budućih godina. Dosad su crkveni tutori pretičke ulagali kod poštanske štedionice, a kako je to nakon rata prestalo i uloženi se novac ne može podići, trebalo je ili o tome obavijestiti duhovni stol ili ono, što je bilo na uložnici poštanske štedionice uloženo, od nekud nadoknaditi. Ja sam se odlučio na ovo posljednje, pa sam svoju trećinu poslao pod imenom crkvene gotovine u Zagreb. To sam hotio da dokažem knjižicom crkvene milostinje i priznanjem jednoga tutora, (kojega sam poradi toga pozvao preda se, ali je on otišao, kad je vidio o čemu se radi pa ne mogu priložiti njegova priznanja. Ali evo uložnice, a to svjedoči i priloženi zapisnik pod D), sastavljen sa drugim tutorom. Međutim to se može ustanoviti i iz crkvenih prošlogodišnjih računa koji su duhovnoj oblasti poslani i već odobreni, i uložnicom Hrv. poljodjelske banke, koja iskazuje, da je sva crkvena gotovina, dakle i preostatak iz prošlih godina, što su ga crkveni tutori

bili uložili na uložnicu poštanske štedionice), u mjesecu siječnju 1920. uložena na istu uložnicu. — A to se moglo dogoditi samo tako, što sam svojom trećinom pokrio manjak, koji je nastao zbog propaloga uloška poštanke štedionice.

Na optužbu, da sam narodu u S. omrzao, pa radi mene ne ide u crkvu, jer sam ga psovao, primjećujem, da sam doista pred mnogo godina ondje u crkvi živo ustao protiv pijančenja, jer se tamo poradi zaslužbe u šumi i u kameniku strašno razvilo bilo pijanstvo i ja sam odonda potpuni apstinent.

Ad. 3. Na ovu sam se točku već u glavnome dijelu osvrnuo. Ja sam doista kao predsjednik Hrv. seljačke zadruge narodu čitao odredbe ministarskoga savjeta o provedbi agrarne reforme. Upućivao sam ga, da ne plaća visoko udarene mu zakupnine i da ima pravo na zakup vlastelinske zemlje to više, što je ta zemlja u B. poslije rata neobrađena ležala, dok se u seljaka žito uz maksimalne cijene rekviriralo. To je već bilo tako daleko došlo, da su jedne godine sa rekviriranim od seljaka žitom namirivali vlastelinsku družinu. Ali kakogod sam narod upućivao da traži svoje pravo, tako sam ustao protiv njega, kad je stao nemilice uništavati šumu, blago tjerati u vinograd i t. d. Bio sam primoran zamoliti za vojničku asistenciju, da zapriječim haranje vlastelinstva. Ozbiljni seljaci su to od mene zahtijevali i taj moj čin odobrili, ali ne odobrava ga branitelj vlastelinstva, koji se ističe u ovoj tužbi.

Ad. 4. Na tu objedu sam odgovorio već u očitovanju na prvu tužbu I. L-a. Kod parcelacije posjeda, o kojoj ću govoriti u odgovoru na točku 6. tužbe, prijavio se i predbilježio i I. L. za dva jutra livade, ali ga je kod razdiobe i mjerenja zapalo nešto manje nego je on mislio. To se dogodilo posve slučajno i bez ikakve moje krivnje. Kad je on to opazio, izjavio je, da livade na tome mjestu ne prima. Jer je kod te tvrdnje ostao, pače je na moj poziv, da se očituje jasno izjavio, da me je predao advokatu, radi livade, ja sam dva mjeseca nakon toga istu livadu morao prodati drugome, jer se rasprodaja imala završiti i računi o njoj konačno urediti. To je bilo o Novoj godini, a do lipnja se I. L. predomislio i tu livadu pokosio. Tako je nastala parnica između njega i kasnijega kupca. I time hoće da opravda svoju veću mržnju protiv mene. On ovdje u tužbi objeđuje i sud sa

pristranosti. Ja se doista bojim toga suda, jer se I. L. zaprijetio, da će mene ubiti, ako izgubije parnicu.

Ad. 5. Primjećujem, da tužitelj izrijekom veli, da sam si ja (dakle sebi) uzurpirao općinsku aprovizaciju, kao bivši općinski odbornik, a hotice ili nehotice zašućuje, da je Hrv. seljačka zadruga — a ne ja — vodila aprovizaciju. Ja tu ulazim tek kao predsjednik zadruge. Prešućuje, da je aprovizacija na temelju sjedničkih zapisnika aprovizacijonog odbora predana radu i da je općinski odbor u zapisnuku odobrio zadruzi zaradu. Da se ti zapisnici momentano ne nalaze kod advokata dra. V. M. u P., ja bih ih Vašoj Presvijetlosti poslao. Istina je, da novi odbornici općine zbog harangue I. L-a. traže od zadruge dobitak natrag i da su to zaiskali od županijske oblasti, ali su otpućeni, da zadrugu tuže. Ja sâm nijesam prodavao ništa, već sam kao i svaki drugi općinar s doznakom u ruci podigao kod zadružnog blagajnika dio robe, koji mi je pripadao. Međutim zadruga je za svoje poslovanje robom na promjetnoj glavnici od gotovo 300.000 K. dobila oko 28.000 K., dakle otprilike 8% zarade. A niti šestina robe nije po oblasti dobavljena, već nastojanjem i uz pogibelj zadruge same, a zadruga je sve finansirala, po svojem blagajniku i u svojim prostorijama prodavala.

Ad. 6. U uvodu pomenuti kup i rasprodaja posjeda Markusa Brauna i Davida Picka bio je tvrd orah. Za kup nijesu smjeli znati ni svi zadrugari, jer bi ga osujetili bili i jer bi zadrugu drugi jamačno pretekli. Za kup nije smio pače ni Savez hrv. seljačkih zadruga u Zagrebu znati, jer bi ga bio zabranio. O kupu velikoga dijela tih zemalja, dok su još pripadala vlastelinstvu, ravnateljstvo je zadruge pisalo Savezu hrv. seljačkih zadruga, pa mu je odgovorio, da najodlučnije zabranjuje zadruzi u taj posao upuštati se radi veličine objekta. Ravnateljstvo zadruge je na to molilo savez, neka on kupi i među narod parcelira tih 228 j. zemlje. Savez je odgovorio kratko: Za nas je taj posao premalen. Dakle: za zadrugu previše, za Savez zadruga premalo. A okolišnome pučanstvu je ta zemlja bila potrebna kao svagdašnji kruh. Tu je došlo do kontraversije, te sam se osobno našao po ravnateljstvu Saveza uvrijeđenim i zatražio sam posredovanje u predsjednika biskupa dra. Prenuša. U Zagrebu se je stvar uredila i ja sam se primirio, nijesam ništa dalje preduzimao. Ali zemlju su od vlastelinstva onda kupili Židovi Pick i Braun. A zadruga je ovu istu

zemlju i još dotadanji posjed Markuza Brauna kupila od njih — dakako za dvostruku cijenu — dvije godine kasnije, jer je poljodjelskome narodu nužno trebala, a drugčije se nije moglo do nje doći. Ja sam sa članovima ravnateljstva potajno kupio čitav taj posjed, onda o tome obavijestio Savez, postavio ga pred gotov čin ... i u mjesec dana gotovo sav posjed rasprodao. Sav posao parcelacije i rasprodaje obavila je zadruga sama — ili pravije ja, njezin predsjednik — bez ikakve pomoći Saveza hrv. seljačkih zadruga ili koga drugoga.

Zadruga je platila za zemlju 3000 K. po jutru, a za kuću je platila 100.000 K. No bilo je i takve zemlje, koja nije toliko vrijedila, pače bilo je i posve neplodne. Zato je bilo nužno povisiti cijenu boljim dijelovima, da se uzmogne sniziti cijena slabijima. Tako su se bolji komadi morali cijeniti 3300 K. do 3500 K. Tako se mogla dobiti čitava kupovnina, ali je zadruga imala pravo i na neku zaradu radi rizika, financiranja i posla oko parcelacije. No da to nikome ne bude krivo, oglasila je zadruga, da svaki kupac ima dati za kupljenu zemlju pored kupovnine još 10% kao dar zadruzi, da ona time isplati kuću Markuze Brauna, koju je morala kupiti za sebe, jer svoje kuće nije imala, već je uredovala u župničkom stanu. To se objavilo i zato, da narod znade, zašto plaća više nego je zadruga platila za zemlju. Tako je zadruga isplatila »Dom«. Nakon toga su stupili u zadrugu mnogi odličniji ljudi, koji su se prije držali po strani. A kupcima je izrijekom rečeno, da tim darom niko ne postaje članom i rastumačeno im je tko i kako može postati članom zadruge. Mnogi, koji stanuju izvan područja, na kojem prema pravilima moraju da stanuju članovi zadruge, kad su čuli, da ne mogu stupiti u zadrugu, molili su, da se promijene pravila da i oni mogu postati članovi. Iz toga se dobro vidi, da je narod shvatio, zašto plaća 10% nad kupovninu. To je bio velik uspjeh zadruge. Ali je tu čitavu stvar izrabio I. L., koji sam nije član zadruge, niti je ikada bio, premda stanuje u B. i premda je upravo mojim nastojanjem prije mnogo godina bio odaslan na blagajnički tečaj u Zagreb i obećao u zadrugu stupiti. On je ostao uvjeravati kupce, kako sam ja obećao, da će svaki, koji kupi zemlju i dade »dar« za zadružni dom postati vlasnik toga »doma« — što već sam naziv »dar« isključuje.

Ad. 7. Reflektanti iz B., kad sam ih popisao i nakon toga im rekao cijene zemlji, koju su kanili kupiti — jer je ravnateljstvo taj posao meni povjerilo — odustali su od kupa, jer im se činila cijena previsoka. A ja sam im tada rekao, da si promisle i da mi svaki, koji ostane kod kupa, dođe javiti, a dotle onaj popis ne će imati vrijednosti. Nekoji od njih se nijesu vratili. A to su oni, kojima onda nije bilo do zemlje. A kad su poslije nakon njihova odstupa njihova mjesta zauzeli drugi, jer su cijene svemu iz dana u dan rasle i želja za zemljom bila svaki dan veća — žalili su se na mene. A poradi njihova povlačenja, ja sam neko vrijeme bio u neprilici, hoće li se prodati zemlja na vrijeme, jer se u mjesec dana gotovo sva kupovnina imala isplatiti Braunu i Picku. Tako se dogodilo, da sam 10 jutara — ne livade, kako veli tužba, već — šaša i ja kupio. Ja sam taj šaš najprije nuđao zemljišnoj zajednici sela O. za pašnjak, jer stoji uz zajedničku šumu. Svijet je rekao, da ono nije za pašnjak, već za kaljužanje krmaka, jer stoji voda na njemu. Jedan posjednik u okolici nuđao je 800 K. po jutru, da ondje načini ribnjak. Na sjednici članova ravnateljstva, koja se je obdržavala pri kraju rasprodaje, izjavio je jedan član, da se našao kupac, koji za t. zv. šaš nuđa 1000 K. po jutru, ali da će uzeti samo tri jutra i traži, da mu se dade, gdje će on izabrati. Na to sam ja rekao, da dajem tisuću kruna po jutru za sav šaš, dakle i za onaj najbolji, što hoće nudilac da plati po tisuću kruna, i za najgore, za koji se još nitko nije javio. Članovi ravnateljstva su tu moju ponudu odmah prihvatili, a ja sam t. zv. šaš isplatio novcem svoga oca, koji je bio uložen u zadruzi na uložnicu. Nekih mjesec dana kasnije nuđao mi je I. L. 100 K. više po jutru, a kad sam mu ja rekao, da sam nakan tu zemlju odvodniti jarcima i učiniti je livadom, a ne kanim je prodati, to više, što i ja trebam hrane za stoku, jer svake zime moram kupovati sijeno, rekao mi je, da ja to moram njemu dati, jer da toga ja nijesam uopće smio kupiti, nego sam morao dati na licitaciju, pa da je onoga tko da više. No zemlja se nije prodala licitacijom, osim neka tri jutra, kod kojih su reflektanti kao bliži susjedi zahtijevali, da se licitira između njih, pa nije bilo razloga ni da se šaš prodaje dražbovanjem. Zemlja je stajala gotovo mjesec dana svakome na prodaju i ja sam bio najbolji nudilac za to vrijeme i kup

su odobrili članovi ravnateljstva. Ne može dakle nitko reći, da sam zadrugu time oštetio.

Naprotiv bez obzira na to, da je čitav taj kup moje djelo, ja sam:

1. Zadruzi poklonio za »dom« 1000 K., jer se u početku bilo bojati, da se parcelacijom ne će podmiriti čitava kupovnina od 100.000 K., pa će jedan dio kao dug teretiti zadrugu i pozvao sam narod u crkvi, da drage volje doprinose na obol duga, da tako zadružni dom bude i katolički dom, ali se nitko drugi nije odazvao.

2. Učinio sam osnovu rasprodaje zemalja, obavio rasprodaju, primao uplate i obavio sve isplate bez ikake plaće.

3. Putovao sam na svoj trošak dva puta u Zagreb, da postignem dozvolu brisanja tereta, koji je bio knjižen na tome posjedu kao i besteretni otpis čestica, na kojim je bio uknjižen zajam vlastelinstva kod Hipotekarne banke.

4. Držao sam na potpunoj opskrbi dvojicu inžinira, bez odštete.

Ovom sam kupoprodajom podigao blagostanje malog posjednika u pogodan čas uz vrlo povoljne uvjete.

Ad. 8. Radi ogrijevnih drva, odnosno prava župnika u zemljišnoj zajednici, tjerao je doista župni ured proces sa zemljišnom zajednicom, ali to mu je naložio prečasni duhovni stol. Spisi, koji se tiču toga procesa prileže pod E).

Ad. 9. Ja sam običavao kod blagoslova kuća mimoilaziti kuće okorjelih konkubinaraca. Prilažem pod F) očitovanje. P. L-a, da sam (prema njegovu priznanju) njegovu kuću takovom zgodom mimoišao, ne iz mržnje, već da ga primoram, neka otpusti tuđu ženu, koju je k sebi uzeo bio. I kad ju je poslije doista otpustio, ja sam opet pohađao njegovu kuću. Isto se dogodilo i sa M. Š. s tom razlikom, da je u njegovoj kući živjela u konkubinatu njegova kći, kojoj je muž u Americi. On me je doista poslije na ulici ustavio pitajući, zašto sam mu tu sramotu nanio, jer da je u kući on gospodar — dok je razgovor o konju izmišljen. Ali M. Š-a su njegova djeca poslije iz kuće istjerala i danas stanuje negdje izvan župe, pa od njega nijesam mogao očitovanja pribaviti.

Nije istina, da ikad itko mene nije pustio u kuću kod blagoslivanja kuće o Bogojavljanju — osim I. L-a ove godine 1920. Ali to je nakon ove i one prijašnje tužbe njegove i razumljivo.

Ad. 10. Istina je, da nijesam ovih posljednjih izbora izabran općinskim odbornikom. I, koliko je meni poznato, nijesam dobio niti jedan glas. A to je svakako plod agitacije, kao i ova tužba. No to je više na štetu općini nego meni, pa se ja nijesam ni namitao.

Ad. 11. Istina je, da sa župnikom u P. nemam vicinija, ali nije istina, da živim s njime u »velikoj mržnji«. Ja sam prvi prestao k njemu zalaziti s razloga, kojih ne mogu ovdje navoditi, jer bih time ovo Očitovanje previše oduljio. Dokaza za tvrdnju, da je otac moj od mene otišao videći kakav sam ja, tužba ne navodi, pa nemam što opovrgavati. Istinski razlog njegovu odlasku naveo sam u jednom članku »Katoličkog Lista« godine 1918. broj 14. pod naslovom: »Povodom uređivanja kongrue.«

Ad. 12. O upravljanju, ili pravije, o vršenju državnog nadzora, nad vlastelinstvom u B. rekao sam dovoljno u uvodu ovoga očitovanja u točki ad 3. Isti, koji se tamo zauzimao za seljaka protiv vlastelinstva, što su ga pljačkali, ovdje se zauzima za vlastelinstvo, ali ne protiv seljaka, jer su oni imali tužbu potpisati.

Ad. 13. Slobodan sam zamoliti da Presvjetlost Vaša izvoli pročitati »Katolički list« godine 1917. broj 20. pod naslovom: »Sa posijela na selu«. Tamo će naći točno opisan tok razgovora župljana sazvanih u župnički stan na sastanak jedne večeri o Pokladama iste godine. A čiča Ivan, koji se spominje u tome članku, kao i u nekim drugima iste godine, nije nitko drugi nego toliko spominjani I. L., koji je podigao ovu tužbu.

Time svršavam svoje očitovanje na tužbu. Oteglo se je i previše, a da bi mogao pobijati i krive izvode iz lažnih tvrdnja navedenih u ovo 13 točaka. Molim da mi se tužba što prije povrati, da je mogu u propisanom roku predati sudu. Uvjeren sam, da mnogi od potpisanih nijesu tužbe ni čitali, kako je to za sebe izjavio N. M. sa očitovanja, što ga prilažem pod D.) Ja sam toga kao crkvenog tutora upitao, dok inače nikoga nijesam pitao. To neka bude posao suda. Tako je očito, da je F. L., koji je svojem potpisu dodao i posebnu izjavu (da sam ja kazao, neka svaki ore, gdje hoće, ako je

prazna zemlja), pod izjavu potpisao još četvoricu isto svojom rukom, makar oni svi znadu pisati. A F. L. je sinovac I. L. A sav svijet u okolici znade i danas, da je točno bilo određeno, koje selo ima koji dio zemlje podijeliti među se po agrarnim odborima. I. L. je naprotiv sam sebi zemlju uzeo, pa ju je radi toga i morao napustiti.

Neki od potpisanih su još neoženjeni dječaci, neki su organizovani komunisti, a za selo O. je potpisan samo jedan, koji je analfabet kao i sva njegova djeca, a nije zabilježeno, tko ga je potpisao.

Kako se vidi, presvijetli gospodine, za svaku točku tužbe našao sam dovoljno isprike. No, meni nije bilo do toga. Ja osjećam, da će se ova hajka zlo svršiti, pa sam hotio, da pred budućnošću opravdam svoj rad i život u B. Imam i ja na duši grijeha (a tko je bez njih), ali svijet mojih grijeha ne zna, oni su u većini duhovnoga karaktera. Uza sve to smijem reći, da sam radio, mnogo radio, pa sam još do nedavno i s ponosom gledao na uspjehe toga rada. Sada mi se čini, da stojim pred bankrotom toga rada. Jer mi nije moguće, da sve ostavim i odem, a od istrage, koju bi povela duhovna oblast poradi te tužbe, ne vidim nikakova uspjeha, ne preostaje mi nego da stvar predam sudu, pa molim Presvijetlost Vašu, da mi u tu svrhu tužbu što prije povrati.

U B., dne 6. studenoga 1920.

M. L.

* * *

Iako sam obećao češće pisati, svoga obećanja nijesam izvršio. Nekako mi nije do toga, da tu historijicu pišem. Jedva sam se sada nekako odlučio, da stavim na papir događaje posljednjih dana. Dakle, dogodilo se ovo: Napisao sam oporuku i poslao je kolegi u D. u pohranu. I tu mi se dogodio čudan slučaj. Napisao sam oporuku stavio je u kuvertu i zapečatio, da je ponesem sobom onamo i sâm glavom predam. Prvi put sam je zaboravio kod kuće. Drugi put povezao sam se sa upraviteljem vlastelinstva i ponio je sobom. Na putu smo sreli učitelja iz S., koji je svakako želio u D. Kako nije bilo mjesta, ja sam mu ustupio svoje i vratio se natrag, a list sam predao upravitelju vlastelinskom, da ga preda kolegi, ali mu nijesam ništa poručio, pa ga je kolega

otvorio i pročitao. A to je vidio i upravitelj. Sada je dakle moja oporuka poznata i znat će se u selu, da sam već oporuku napisao. A to se ne bi dogodilo, da sam barem, kad sam posljednji put kod kolege bio, njemu rekao, da sam zaboravio oporuku i da ću mu je poslati. Imao sam to onda na umu, ali sam hotice prešutio. Ili — da se taj put nijesam sastao s učiteljem iz S. A ne bismo se bili sastali, da sam deset sekundi prije krenuo kolima iz dvorišta. Ili, da sam upravitelju barem rekao, da taj list ima ostati zatvoren. Ali, jer sam na kuverti napisao, šta je unutra, propustio sam ovu poruku. I — tako to biva u životu. Mnogo malih, naoko skroz neznatnih događaja, prouzroči često katastrofu. Nije li i moj slučaj takav? Čini mi se, da sam jednoć čitao, da maleni kamenčić, koji se slučajno nizbrdo pomakne s vrha snježnika, krene ledenjak, koji onda dolje u dubini pokopa čitavo selo. A u životu se neprestano dešavaju takvi mali uzroci velikih posljedica.

Dne 2. siječnja 1921.

6. Ipak još uvijek ne bilježim svih događaja, što bi spadali u ovu bilježnicu. No, danas sam nakanio ovamo zabilježiti govor, što sam ga jučer na Novu Godinu rekao u crkvi. Rekao sam, ili točnije, pročitao sam doslovno ovo: »U budućoj sedmici počima se blagoslov kuća u župi. Oglašujući vam to, moram da vam reda radi nešto rečem. A kako mi se parput dogodilo, da su neki izvrnili moje riječi, ne znam je li hotice ili nehotice, ja sam sebi napisao, što hoću da vam kažem, pa ću to pročitati. Ja sam za ono, što uistinu rečem, uvijek spreman odgovarati. A moje pismo bit će i moj svjedok.

Iako ne svima, mnogima je između vas poznato, da je protiv mene podignuta tužba kod g. nadbiskupa. I tu su tužbu potpisala četrdesetorica — među njima i više neoženjenih dječaka i jedna žena. Svatko ima pravo pritužiti se.

To zahtijeva red. I ja toga ne poričem nikome. Neka se znade, da još ima popa nad popom. Ali ja sam nekoje od onih, koji su tužbu potpisali, prigodice pitao, kako to da su oni tužbu potpisali, pa su mi odgovorili, ili da nijesu tužbe čitali i ne znadu što piše u njoj, ili da oni ne odgovaraju za ono, što piše u njoj. No onaj koji je tužbu pisao, napisao je pred njihova imena pače i to, da oni potpisuju nesamo u

svoje ime, već u ime svih ostalih župljana. Koji su se iz B. potpisali, piše da su se potpisali u ime svih ostalih stanovnika sela B., koji su se iz S. potpisali, stoji da su se potpisali u ime svih ostalih stanovnika sela S. i t. d., premda mnogi stanovnici tih sela o tome ništa nijesu ni znali, a mnogi su i odlučno uskratili potpis. Po svemu se vidi, da je tužbu sastavio jedan čovjek i onda članove svoje obitelji razaslao okolo da hajku dižu i potpise kupe.

Ja sam tužbu dobio od gosp. nadbiskupa, da je predam sudu i ja sam je predao. I ne bojim se svaki dan odgovoriti na sve one podvale i neistine, koje se u tužbi nalaze, i nadbiskupu i sudu, a i Vama svima. Ako hoćete, ja ću riječ po riječ čitati i njezine navode pobijati.

Kad bih bio uvjeren, da su čestiti moji župljani proti mene, i kad bi oni imali razloga biti protiv mene, ja ne bih ni časa oklijevao, da B. zamijenim za drugu župu. To će shvatiti svaki razuman čovjek. Ta, što bi mene držalo među Vama, kad ne bih uživao Vašega povjerenja i poštovanja? Zar ljubav k Vama? Ne bi imalo smisla. Ne, već samo plaća. A zar bi se isplatilo radi plaće živjeti u takovu nemiru, kad ja mogu u svako doba dobiti župu sa ovakvom plaćom, kakvu imam u B.?

Tu je po srijedi pitanje moje časti i poštenja. A stoji tu u pitanju i čast župe i nadbiskupa. Pitam ja vas, da li bi selo dopuštalo, da mu jedan čovjek ili jedna familija po volji skida i postavlja selskoga poljaka ili »boktera« (noćobdiju)? A evo ovdje: jedan čovjek i jedna familija hoće da se nametne čitavoj župi. A može li to i biskup dopustiti? Gdje je pod nebom ta sretna župa, u kojoj se ne bi našao ni jedan čovjek ili familija, koja bi župniku protivna bila i k sebi još ljudi prikupila? Kad bi biskup takima hotio udovoljiti, nijedan svećenik ne bi mogao ostati na svome mjestu.

U pomenutoj tužbi ima jedna točka radi koje govorim o tome. Kaže se, da sam jedne godine na Tri Kralja, kad mi je dužnost blagoslivati kuće, iz mržnje mimoišao kuću crkvenog tutora P. L. i M. Š. I da je taj postupak mene tako omrazio među narodom, da radi toga poslije neki župljani pred menom zatvaraju vrata. Ali se ne veli uzalud: U laži su kratke noge. P. L. je, hvala Bogu, još uvijek živ i vrši službu crkvenog tutora, kao što ju je vršio i prije onoga događaja, pa vam on može reći, jesam li ja to

učinio njemu iz mržnje i zašto sam učinio. On je meni pače zahvalan za to. A da preda mnom nijedan moj župljanin o Božiću nije vrata zatvarao, to znadete svi vi, svaki za svoje selo. Prošle godine zatvorio je vrata onaj, koji je ovu tužbu poslao, ali ne radi P. L.-a. Zašto je to učinio, i to znate. Evo, tako su istinite i ostale tužbe protiv mene. U isto vrijeme dok sam ja obavljao sprovod, za dvije krune i davao kola, podvoz u S. I. i druga sela za 8 kruna obijedili su me u tužbi, da sam pohlepan za novcem. Tu čovjeku stane pamet. Zato se ja tih tužbi nimalo ne bojim.

Oni, koje sam pitao, kako su mogli onu tužbu potpisati, kazali su mi, da ne znadu, što piše, ili da ne odgovaraju za tužbu. Tako su mi kazivali, ali ja ne znam, što je u njihovoj glavi. Možda si oni ne žele blagoslov kuća primiti? Zato, da njih i sama sebe riješim neugodnosti, oglašujem: da ove godine ne ću k njima doći, kad će se kuće blagoslivati. Nije to nikakva osveta. Ja sam to dužan učiniti i sebi i njima. Ako se ja pak varam, ako oni nijesu mislili onako, kako i ja mislim, prosto im je doći do onda u župski ured i izjaviti želju, da k njima dođem. Ne trebaju moliti, dosta je kazati, da je njihova želja, neka bih ja došao. I ja ću ići k njima kao i k svakome drugome. Ali treba svaki od onih, koji su potpisali tužbu, u kojoj stoji, da mnogi zatvaraju vrata pred menom, dođe prije u župski ured, a ne da to ostavi za onda, kad će se kuće blagoslivati, pa da nas onda s ceste zove, jer će tada ministranti biti već upućeni, kamo ne smiju ići, i u tome se ništa više mijenjati ne će. Dakle još jednoć: Iz koje kuće je potpisanana ona neistinita tužba, da moji župljani pred menom zatvaraju vrata, u onu kuću prigodom blagoslova ne ću zaći, ako to oni prije u župskom uredu ne zatraže.

Ovo, što sam vam danas, na prvi dan Nove Godine rekao, dugo se kupilo u mojoj duši. Gorčinu i otrov gutao sam dane i mjesece, a da toga pred vas nijesam iznosio. Ne bih ni sada, jer mi sama pomisao na to prevelike boli zadaje, ali sam morao, radi blagoslova kuća, koji će za koji dan započeti.

Palo je to slučajno upravo na Novu Godinu, pa sa zebnjom u srcu promišljam na buduću godinu, ne nosi li mi iste boli, gorčinu i otrov. Ja znam, da drukčije raditi ne mogu,

nego što radim, a ufam se u Gospoda, koji ne će dopustiti, da budem iskušan većma nego što mogu podnijeti. Amen.

I danas sam poslao prečasnom nad. duhovnom stolu u Zagreb slijedeći dopis:

»U savezu sa otpisom preč. nad. duh. stola od 19. studenoga 1920. br. 9204. u predmetu tužbe I. L. i dr. potpisani šaljem slijedeće izvješće:

Pomenutu tužbu podnio sam odmah nakon primitka sudu u svrhu progona tužitelja. Ročište još nije bilo, niti je tko dobio do sada poziv. No, to je valjda bilo poticalo I. L., da je sa svojom hajkom protiv mene nastavio. Jedne je noći neko bacio u prozor župničkog stana kamen i razbio staklo. Ja sam stvar prijavio kr. kotarskoj oblasti, ali inače sam o njoj šutio. F. L. se javno prijetio, da će me, ako do Nove Godine ne odem, on sam istjerati iz B. Nešto me je neprestano nukalo, da ja onu tužbu pred svim župljanima u crkvi čitam i dokazujem neistinost njezinih navoda.

Nadao sam se, da bih tako mogao zapriječiti daljnje rovarenje. Nijesam se ipak usudio od bojazni, pred gungulom, koja bi u crkvi nastati mogla. A gledajući objesna mladež i kojekakvi na zlo sklonuti elementi, slobodu I. L. i moju povučenost, sve većma su se okupljali oko njega. Za vrijeme izbora plaćali su mu Radićevci, da će me do Nove Godine maknuti iz sela. Ja sam čekao sa zebnjom u srcu taj čas, ali se nijesam micao.

Uza one uvijek na zlo sklone ljude ima u mojoj župi i miroljubivih, a i indolentnih, koji bi na koncu kazali, kako se pripovijeda, da je neki čovjek iz puka slušajući Muku Gospodina Našega Isusa Hrista, na koncu rekao: »Prav Ti je Jezuš, zakaj si med Židove išel«.

No, nešto se moralo učiniti, jer se približavao blagoslov kuća, a u onoj tužbi imade i jedna točka, u kojoj se tvrdi, da sam ja neke godine uskratio blagoslov kuće crkvenom tutoru P. L. iz mržnje i da mnogi župljani pred menom zatvaraju vrata. Imao sam razloga držati, da će on, koji mi je jedini dosad zapriječio ulaz u kuću, pokušati da ove godine i druge nagovori na to. Da ga pretečem, pročitao sam na Novu Godinu očitovanje, stoga prilažem. Crkva je bila dupkom puna svijeta i ja sam sa velikim strahom čitao, jer na Novu Godinu ima i pijanog svijeta u crkvi, pa nije ništa lakše nego izazvati metež, a odgoditi se nije moglo. Za čitanja, bila je crkvi grobna tišina. Čini mi se, da su simpatije naroda bile na mojoj strani. Nitko se nije usudio smetati. No, poslije podne okupio je I. L. na mjestu, gdje se seoski sastanci drže, mnogo svijeta, govoreći proti meni, optužujući me i obećavajući: »Danas je pop u crkvi govorio prediku, a sutra ću ja«.

Mogao sam pozvati žandarmeriju iz P., ali što bi mi to koristilo. On bi se za tu nedjelju ustegnuo od »propovijedi«, bolje: izazivanja. Ja ne bih mogao opet pozvati žandare, a ne bih ni hotio vršiti Božje Službe uz asistenciju žandarmerije. Tako sam se morao pripraviti, da se sam ogledam u crkvi s njime.

Kad sam došao u crkvu, već je on bio tamo. Postavio se posve naprijed do oltara i propovijedaonice. Stajao je među djevojkama i školskom djecom. Očito se pripravio za napadaj.

Ja sam u prvi čas pomislio na to, da odustanem od propovijedi kako mu ne bi pružio priliku, da se uplete. No, to bi on jamačno izrabio, optužujući me, da ga se bojim. Iako sam bio u velikome strahu, odlučno sam započeo Službu Božju, sa velikom sam sabranošću rekao propovijed i neprestano sam čekao, kad će se uplesti. Pripravljao sam se na odgovor. I tako je prolazila jedna prilika za drugom, kad je on mogao, da prihvati riječ. Ipak je on propustio sve te prilike i ostao miran na svome mjestu do kraja, i onda sa ostalim svijetom tiho izašao iz crkve.

Time je I. L. izgubio bitku. Više se nitko ne će diviti njegovoj slobodi i znanju. A to je mnogo, jer njegove tužbe i onako nijesu ili istinite ili nijesu nikakva ljaga za mene. No, on, vjerujem, da se time nije odrekao i svakoga nastojanja protiv mene. On će svoju rabotu jamačno nastaviti, stoga molim prečasni nadb. duhovni stol, da moje očitovanje pročitano u crkvi, kako ga prilažem ovome spisu, prouči, i ako zavrijedi, da mi potvrdi, da se u njemu i u čitavome mome postupku ne nalazi ništa što bi bilo protiv propisa crkve«.

* * *

16. I. 1921.

Već sam bio uzeo ove arke, da nastavim, i opet ih spremio, jer nemam tinte, ali ne mogu, da odolim težnji za

pisanjem. Već nekoliko dana osjećam nekakvu neodoljivu tjeskobu i tugu. A pravoga razloga toj tuzi ne znam. Ta eto, čini se, de nadvlađujem svoje protivnike. Nitko nije pred menom, za vrijeme blagoslova kuća, zatvorio vrata. Mnogi su me izrijekom molili, da dođem k njima, ispričavajući se zbog potpisa. Koji nijesu izrijekom molili, da k njima dođem, ostavili su vrata od dvorišta i od kuće otvorena, u kući pa- lili svijeće, i unutra isčekivali moj dolazak. Nijesam došao. Postiđeni su. I ja sam ipak neutješen. I čini mi se, da to moram zabilježiti.

* * *

Dne 24. I. 1921.

Pred dva dana bila je kod suda u P. rasprava podignuta na moju tužbu po odvjetniku protiv onih, koji su potpisali tužbu protiv meni. Svi, osim I. L.-a, te njigovih sinovaca Adama i Filipa, koji su sakupljali potpise protiv mene, izja- vili su pred sudom, da tužbe nijesu ni čitali i požalili su taj čin. Zato je moj zastupnik prema mojoj uputi — jer mene na sudu nije bilo — izjavio, da odustaje od daljnjega pro- gona protiv njih. I. L. je pak ostavio sudbenu dvoranu uzrujan, kad popa na sudu nema, da ni njega ne treba. A upravo on i jest razlog, da sam ja čitavu stvar predao advo- katu, da na sud ne dolazim. On mi je pred sucem i pred svjedocima, kad sam se na jednoj raspravi obratio prema njemu, rekao: »Što se Vi prema meni obraćate i meni go- vorite, okrenite se prema sucu, ja s vama ne ću da govo- rim!« Ovakovoga poniženja si po drugi put ne bi želio. Zato sam sve predao advokatu. A smijem kazati pred Bogom i pred čitavim svijetom, da sam isprva sâm na sud dolazio, samo zato, da lakše do pomirenja dođe i da njemu troškove parnice smanjim — jer znam, da on na kraju krajeva mora izgubiti.

I od nadb. duhovnog stola dobio sam potvrdu, da se u mojem govoru čitanom u crkvi na Novu Godinu ne nalazi ništa, čime bih se o propise crkve ogriješio.

I. L. ponio je u P. u kolima narodni barjak, da ga u P. razvije i da pod barjakom na čelu optuženika na sud dođe, ali optuženici nijesu pristali na to, da idu pod barjakom na

sud, pa ga je on onako u kolima kući dovezao, kako ga je i odvezao.

Šta ću jošte ja doživjeti s tim čovjekom?

* * *

Dne 11. X. 1921.

Mnogo sam zaokupljen poslom. Već nekoliko mjeseci radim na tome, da naša seljačka zadruga, kojoj sam pred- sjednik, kupi ovdašnje vlastelinstvo za okolišno siromaštvo. Ne znam, hoće li mi to poći za rukom, ali znadem da sam dosad već uložio mnogo truda, i da bi to bilo od neprocije- njene vrijednosti za ovdašnji narod. Seljaci su me sami molili za posredovanje, a ja sam sastavio čitavi plan, kako da do- đemo do kupa, i organizirao narod. Na svoj trošak putovao sam u tome poslu već u Zagreb i u Beograd. Isti oni, koji su potpisali tužbu protiv mene, sada sjede sa mnom za istim stolom u odboru, što je pod mojim vodstvom nastao zbog kupa vlastelinstva. I. L. je ostavljen od sviju, ali nastoji, da župljane odgovori od povišice plaće, koju sam zatražio, od prodavanja drva (iz zajedničke šume), na koju imam pravo, a dala mi je pravo i vlada svojim rješenjem.

Nedavno je I. L.-u umrlo malo dijete i on je išao u D., da zamoli župnika, neka bi mu ga pokopao. Kad moj drug nije htio bez moje privole, dao me je I. L. po svome rođaku pitati, da li bih mu ja dopustio dovesti drugoga sve- ćenika. Kad sam mu ja to zanijekao, sam je dijete pokopao, a mene je tužio nadbiskupu. Tu sam tužbu primio danas, a glasi:

Blagorodni i prečasni gospodine!

Pošto Vas je obvezala Vaša dužnost, kojoj ste se i po- svetili, da vladate svojom svetom vjerom svuda, a osobito sa nadbiskupijom svojom zagrebačkom.

Ponizno i pokorno Vašeg stada, ja niže potpisani, koji pripadam pod Vašu duhovnu vlast i svetu našu vjeru, ne znam, da li bi se imao gdje pritužiti, osim Vas, jer prilike, koje me zadešavaju i tište duševno i gospodarski upropašći- vaju, ne mogu propustiti po svojima pretpostavljenima, ko- jima je dužnost molbe i tužbe ispitati i riješiti.

Pošto mi je sa strane ovdješnjega gospodina župnika nanešena velika i šteta osobna navala za izazivanje tučnjave i izazivanje u crkvi ruženje i klevetanje pred javnostima i osvete, koje samo može da mi učini, pa mi je rekao da ću prije ja k njemu doći nego on k meni, nakon toga razgovora počeo se meni osvećivati pak sablazni J. P. iz O. i A. L. iz G. S. i proda njemu moju livadu, pošto su mi bili u ruci ugovori neispuniti moji, dade na njih na nepravedan način gruntovno i nagovori ih da me sudu tuže i da će on biti svjedok, pak će možda sud od mene livadu oduzeti i njima u vlastničtvo predati, pak su mi isti po njegovom nagovoru i sudu tužili i njega za svjedoka metnuli, koji je uistinu na licu mjesta livade i svjedokom bio, ali je međutim govorio neistinu i na to neistinito svjedočanstvo usudio se i priseći. Mislio je, da će sud zbilja livadu od mene oduzeti i njima predati, ali se njegova nada nije ispunila, jer je livada moja bila, što je sa mojima svjedocima dokazano, pak da je livada moja.

Pošto je gosp. župnik L. sada već drugiput pred sudom na mene neistinu govorio i uvijek na to usudio se i priseći. Na prvu njegovu prisegu, po kojoj sam vrlo zlo prošao, jer nisam mogao imati proti njegovoj prisegi drugih svjedoka, morao sam se primiriti, ali sada kad imam ako treba i deset, ne mogu prešutjeti, jer bi bio upropašćen oko 20.000 K., a to bi u mojem malom imetku vrlo puno činilo, pak ga više ne smatram svojim duhovnikom i svećenikom i ne mogu više ići ništa k njemu i njega zvati k sebi.

Stoga ponizno i najpokornije usuđujem se već trećiput zatražiti izvide i rješenje neka se zna tko ima pravo.

Prvu sam molbu bio prinuždjen na Vas se obratiti, jer sam posumnjao i osvjedočio se, da se radi o prevari da sud od mene livadu oduzme, pak sam mislio, da će mi biti najkraći put da se gosp. župnik L. ograniči kao svaka druga osoba, ali nisam na to dobio nikada na žalost nikakovo rješenje, pak smo se po drugiput nas priličnu župljana obratili na Vas s molbom, da se gospodin župnik L. ukloni ili ukori za sve one predmete i točke, koje su tamo bile navedene i koje nas vrlo mnogo tište i opet ne dobismo izvida i rješenja, što je gospodin župnik L. sudu predao, a sud s kojih razloga da ne rješava opravdanje gosp. župnika L., i tako stvar ugašnjena.

Jer gosp. župnik M. L. nije na dva ročišta došao kao tužitelj, jer bi se drago opravdao, kad bi se samo mogao.

Molim Vašu blagonaklonost ponizno i najpokornije usuđujem se iz ovih velikih razloga i trećiput obratiti sa najpokornijom molbom, da bi mi se udovoljilo mojoj toploj želji.

Meni je ovih dana umrlo dijete, pak poradi velikoga neprijateljstva i svađe nisam mogao ići k njemu da sprovede moje dijete, jer smatram, da nije dostojan, kad se ne može opravdati, već preko godinu dana, pak sam zamolio najbližega svećeniku, da bi došao na sprovod. Taj je svećenik zapitao, što je i kako je, i hotio je doći, ali ako gospodin župnik L. dopusti. Ja sam poslao svoga netjaka, da zamoli za odobrenje kako bi smio doći drugi svećenik momu djetetu na sprovod, ali on toga nije odobrio. Ja sam bio nuždjen, pa sam dijete bez svećenika sahranio kako naša sveta vjera to bez velikih nužda ne čini, pak stoga molim Vas duhovnog nadpastira, da bi Vaša blagoduhovnost odobrila, da bi smio drugi svećenik doći na grob i svećenički obred nad grobom izvršiti i blagoslov podijeliti.

Najponiznije i najpokornije molim ovo rješenje, jer sam inače nuždan, da se obratim na najvišu crkvenu duhovnu vlast svetog oca Papu u Rimu.

U B., dne 18. rujna 1921.

I L.,
poljodjelac.

Tu mi je tužbu poslao nadb. duhovni stol uz slijedeći dopis:

»Privita tužba I. L. dostavlja Vam se na očitovanje.

Podjedno Vam se preporuča, da I. L-u. poručiti, da ćete tog i tog dana i u koje vrijeme blagosloviti grob njegova djeteta, kojeg je zakopao bez svećenika, pošto preuzv. gosp. nadbiskup nije odredio drugog svećenika, da to obavi.

U Zagrebu, dne 7. listopada 1921.

Generalni vikar:
Dr. Premuš.

Ja sam na to poslao I. L-u. ovu obavijest:

G. I. L. u B.

Obavješćujete se, da preuzvišeni gospodin nadbiskup nije uvažio Vašega zahtjeva, navedenog u Vašoj tužbi od

18. rujna o. g. da odredi drugoga svećenika, koji će blagosloviti grob djeteta. Ako želite, da ga blagoslovim ja, dođite Vi ili pošaljite koga drugoga sutra u 2 sata popodne (t. j. 12. listopada) u župski ured po stvari potrebne kod blagoslova.

U B. dne 11. X. 1921.

To sam drugi dan javio i duhovnom stolu dodavši još ovo:

I. L. je čovjek naprasite ćudi, pa nijesam mogao da idem blagosloviti grob protiv njegove volje, jer bih mogao biti i šakački napadnut. A ako je njegova volja bila, da blagoslovim grob njegova djeteta, on je svoju volju mogao očitovati time, da dođe po stvari. Tako sam ja umovao. I, imajući na umu njegov mentalitet stavio sam u pogibelj ugled župnika. I. L. mogao je poslati kakovo dijete po stvari i ja bih išao na groblje da blagoslovim grob njegova djeteta, a on bi se javno hvaliti mogao, kako me na sprovod nije hotio zvati, da ne dođem u njegovu kuću, već me je primorao svojom tužbom, da idem na groblje. No on nije poslao po stvari i time je očito pokazao, da se ne zadovoljava mojim poniženjem, već hoće da iskupi riječ često ponovljenu pred narodom: da će on mene iz B. ukloniti. Njemu nije ni do blagoslova, ni do moga poniženja, već traži moju dušu.

A kako jadikuje u tužbi! U tužbi spominje, da sam mu ja onda, kad me nije pustio u kuću o blagoslovu kuća, rekao, da će on mene prije potražit nego ja njega i da me za to ne će zvati na sprovod. To stoji. Ali od onda je on mene već 3 puta trebao. Ja sam mu odonda već dvije kćeri vjenčao s njegovim znanjem. U jednome vjenčanju bio je kum. Nije hotio da dođe u župski ured on, nego je poslao svoga desetgodišnjega sina, da njega zapišem. Ja sam mu poručio, da dječaka ne mogu upisati kao svjedoka, ali sam ipak oca zapisao, kad je došao kao kum na vjenčanje u crkvu. No to su sve besposlice, za koje on ima vremena, a ja ne dospijevam da se na njih obazirem i da na njih odgovaram.

Što se tiče navoda tužbe, ukoliko nijesu besmislene riječi, već ponavlja tužbe prijašnje, ja sam na njih već odgovorio očitovanjima od 7. kolovoza i 6. studenoga 1920., te 3. siječnja 1921. Za istinitost tih očitovanja toliko sam stalan, da sam ono očitovanje od 6. XI., koje mi je vraćeno zajedno

s tužbom predao advokatu, da njime na sudu pobija navode tužbe od 30. rujna 1920.

Što se tiče pozivanja na druge župljane, da su se s njime obratili na preuzvišenoga gosp. nadbiskupa s molbom, da me ukloni iz B., ja sam tu njihovu tužbu predao sudu, i sa 40 njih 37 ih je na samoj prvoj raspravi požalilo svoj čin i opozvalo svoj potpis, jer su bili podgovoreni. Kod svojih tvrdnja ostao je samo I. L. sa svoja dva sinovca. Njih progonim dalje, da iznesu dokaze za svoje tvrdnje, ili da budu suđeni za svoje djelo. On to dobro znade, pa ipak ima smionosti u tužbi pozivati se na one druge župljane.

I tvrdnja njegova, da se ja ne usuđujem doći na sud, jer se ne mogu opravdati, do skrajnosti je drzovita. On dobro znade, da sam ja predao sve advokatu zato, što me je jednoć pred sucem surovo napao. Ja bih se sâm sjajnije obranio, nego će me advokat, ali mi je ispod časti, da hodam po sudovima s takvim surovim čovjekom i da budem izvrgnut njegovoj prostoti.

Što sud ne rješava brzo tužbe, kriv je najviše I. L., koji se neprestano poziva na nekakve svjedoke, koji ipak ne svjedoče, kako bi on želio, ali tim se zavlači parnica. Ja stojim od parnice daleko, i sretan sam, da me nitko ne zove. Kamo sreće, da ne trebam tih starih objeda sada opet u novom ruhu čitati i na njih odgovarati. Zadovoljština mi je to, da I. L-u., kraj sve besprimjerne agitacije nije pošlo za rukom, da moje župljane od mene odbije. Čini mi se, da su mi danas privrženiji nego ikad — osim što se tiče povišice župničke plaće — a njega su već i njegovi sinovci napustili. Njegovo bjesnilo izazvat će napokon općenitu porugu i prijezir«.

Time sam svršio svoje očitovanje, jer više nije bilo vremena, a nijesam mogao ni da izdržim dulje u tome poslu.

1. XII. 1921.

Neki dan sam kupio čitav hrast i dao od njega izrezati daske. Potaklo me je na to što moram svojim novcem da popravljam župničke zgrade kraj neznatne župničke plaće, što je dobivam. No dao sam izrezati i tanjih dasaka, pa kad su mi ih dovezli, palo mi je na um, da će valjda od tih dasaka meni napraviti — lijes. Čudna misao! A još je čudnovatija, ako se sjetim, da se baš sada nalazim u najvećem radu oko jednoga preduzeća, koje može da ispuni jedan čitavi život.

To je valjda i uzrok, da me misao na lijes nije nimalo ožalostila, nego je izazvala drugu vedriju misao: To će biti jak lijes, dugo će trajati i u njemu će se sigurno počivati. A što se tiče moje smrti, u ovaj čas doista ne znam što bih radije, da me snađe usred najživljega rada, usred životne borbe kao na bojnome polju, ili da mi dopusti godinu dvije proživjeti kao ono kćeri izraelskoga sudije u davnini, što je imala biti žrtvovana, pa joj je bilo dopušteno da se prije smrti za to vrijeme rastaje sa svojim drugaricama, sa plodnim livadama i zelenim šumama. Gdjekad mi se čini, da bih i ja tako želio proživjeti pred smrt.

* * *

Opažam, da još ovdje nijesam zabilježio, kako je napokon došlo do kupa ovdašnjega vlastelinstva. U vrijeme najtežih razočaranja, dok sam pod udarcima nemile sudbine lebdio između života i smrti — a sve to poradi kupa onoga posjeda — prihvatio sam se svom dušom posla, da za okolišno seljaštvo posredujem kod kupa ovdješnjega vlastelinstva. Sami su me seljaci molili za to — došli su k meni oni isti, koji su i toliko spominjanu tužbu protiv mene potpisali — a ja sam to jedva dočekao. Znao sam, da ću doživjeti nova razočaranja. Plašili su me i odvraćali od toga posla neki ljudi, koji su me mogli i smetati u radu. I sa najvišega mjesta, kod ministarstva, rekoše mi, da vlast toga ne će trpjeti i ne će kupo-prodaju dopustiti. Ipak me sve to nije moglo pokolebati u odluci, da taj posao preduzmem. A zašto? Činilo mi se, da bi do kupa moglo doći i to ili sada ili nikada i da bi to mogao provesti samo ja kao sekvestar vlastelinstva i predsjednik Hrv. seljačke zadruge. A znao sam, što znači ovdašnjemu narodu osigurati proširenje njegova posjeda za 500 jutara, jer je toliko ostavilo ministarstvo vlasniku od čitave površine, dok je 862 j. izdalo okolišnom stanovništvu u zakup. Znao sam nadalje, kolika je pogibelj i šteta za ovdašnji narod, gdje je populacija vrlo velika, a posjed dosta malen, da se na tih 500 jutara kolonizira narod od drugud. A da ga zadrži sâm vlastelin, koji je k tome i tuđinac, te niti ne stanuje na posjedu, od toga okolišni narod ne bi imao ništa, pa ni nadnice, jer vlastelin to lako obradi sa svojom družinom, koja stanuje na posjedu.

U mojim je očima kup toga vlastelinstva bio isto što i djelo narodnoga oslobođenja. Zar sam tu mogao stajati po strani i prekrštenih ruku gledati, kako će se to svršiti? Zapodjeo sam, dakle, pismene dogovore sa vlasnikom, koji je stanovao u Beču. Isprva je on htio, da proda samo ono, što mu je oduzeto na temelju prethodnih odredaba agrarne reforme i izdano po vlasti narodu u zakup. Onda se izjavio spremnim, da proda čitav posjed. Jedva sam ga uvjerio o tome, da ne može prodati niti onih 862 j., što su izdana u zakup, niti čitavi posjed, — poradi odredaba agrarne reforme — no da bi zasada još mogao prodati njemu na obrađivanje ostavljenih 500 jutara, ali valjda ni to ne zadugo, jer je moguće, da država nastavi sa daljnjim izdavanjem njegove zemlje u zakup. Poslije toga je došlo do pogađanja, koje se zavuklo pol godine. Pogađanja sam vodio tako, da je vlastelin uvijek nama bio donekle vezan — jer su mu stizale ponude i sa druge strane. — Jer nije htio, da ima posla sa pojedinim kupcima, zadruga je istupila kao kupac prema njemu. Napokon je sklopljena pogodba. Zadruga je položila kaparu od 1,300.000 K i obvezala se za tri mjeseca nakon odobrenja kupo-prodaje po ministarstvu — jer je bila na posjed u gruntovnim knjigama zabilježena zabrana otuđenja — isplatiti čitavu kupovninu u iznosu od 13,000.000 K. No, na posjedu je postojao veliki, što živi, što mrtvi inventar, koji se do isplate nije mogao držati, a da se uzmogne prodati, priskrbila je zadruga i jamčevno pismo Središnjeg saveza hrv. seljačkih zadruga u Zagrebu na 4,000.000 K.

Za sav taj posao zadruga je od kupaca tražila u ime honorara jednu zgradu, vlastelinski hambar. Ostalo je sve pripadalo kupcima, koji su po volji mogli otprodavati, što nije njima trebalo i utržak upotrijebiti za isplatu kupovnine.

Još nijesmo imali ni odobrenja vlasti za tu kupo-prodaju, no čim je došlo do pogodbe sa vlastelinom i kupci su mislili, da su sigurni, počele su razne spletke i napadaji na zadrugu i na moju osobu. Jedan od kupaca napao me je javno na skupštini, govoreći, da nitko nije ni zadrugu ni mene zvao, da se u taj kup miješam, da sam se ja sam upetljao u to nepozvan. Bio je to seljak I. L-a. Jamačno je računao sa mojim temperamentom i očekivao, da ću se ukloniti, a tada će oni nastaviti sami — jer su mislili, da bi dalje i bez mene išlo, ili, ako bi sve propalo, bacili bi krivnju na mene. No,

ja se nijesam uklonio, već sam pozvao nazočne, da se sami jave, koji su po mene išli u stan, da dođem na sastanak, kad se radilo o kupu. Nijedan od njih nije se sam javio. Ali kad sam ih pozivao poimence redom, kako sam ih se sjećao, nijesu zanijekali, da su po mene išli i molili me za posredovanje.

I tako je to išlo redom. Više sam trpio od domaćih svojih seljaka nego od stranih. I, da sam kojim slučajem dignuo ruke od toga posla, sami bi ovi seljaci neslogom, nasiljem i nesposobnošću onemogućili tu kupoprodaju.

19. 10. 1922.

11. Malo ne godinu dana nijesam zabilježio ništa u tim zapiscima. Koliko bih toga bio mogao zabilježiti, da sam pobilježio samo ono, što se odnosilo na kup vlastelinstva. Za to vrijeme triputa sam bio u Beogradu, dvaput u Osijeku, nekoliko puta u Zagrebu, da ishodim odobrenje vlasti za ovu kupoprodaju. Svagdje zapreke! Brige oko toga istisnule su iz moje pameti misao na — smrt. To pitanje barem nije više tako aktuelno kako je bilo prije.

Ministarstvo je napokon, nakon mnogih sumnjičenja, ispitivanja i oklijevanja kupoprodaju u načelu odobrilo. Time su kupci prema ugovoru, sklopljenom sa vlastelinom, stupili u posjed kupljene zemlje. Nakon rasprodaje inventara, zgrada i neke zemlje izvan područja B. tamošnjim stanovnicima, ostalo je kupcima 300 jutara najbolje zemlje gotovo usred sela — badava. Tek je trebalo pokupiti novce za zemlju otprodanu susjednim selima, pa za zgrade i inventar, da se njime podmiri čitava kupovnina vlastelinu. Ali je upravo tada nastala do onda nepoznata nestašica gotova novca. Država je prestala sa tiskanjem papirnatih novčanica, da podigne vrijednost postojećeg novca. Radi toga se ni u jednome novčanome zavodu nije moglo dobiti zajam. Zato ni zadruga nije mogla podjeljivati zajmova. A kupci nijesu imali gotovine.

Sve se više primicao rok, kad su kupci imali vlastelinu isplatiti kupovninu.

Uzalud sam se obraćao na najjače novčane zavode u zemlji i na razne korporacije kao kaptol, prebendarski zbor i drugamo za zajam.

Tu se i opet seljak pokazao u svojoj pravoj slici. Ovi, koji su se dostali zemlje badava, smatrali su sebe posve izvan obveze, da vode brigu, kako da se nabavi novac, kojim će se podmiriti vlastelin. Neprestano su tiskali samo ove, koji su od njih kupili dio zemlje, zgrade i inventar. Zahtijevali su, da oni pribave novac ma uz kakve uvjete, pače, da se taj novac od njih utuži, pa ako treba i njihov privatni posjed radi toga optereti. Nijesu imali nikakova obzira na to da ovi plaćaju novcem, što su kupili, a oni 300 jutara zemlje dobivaju badava.

Seljak se neprestano pozivlje na pravdu, dok ima posla sa jačim, ali kad on dođe do vlasti, onda je sam najnepravedniji, pa i prema svojim najbližima.

I tu je trebalo mnogo zamjerbe i teške borbe i velike nužde, dok sam ih prisilio, da potrebitu kupovninu pribave baš oni, koje će zemlja zapasti badava, tako, da ulože novac kod zadruge, koja će njima na novac plaćati kamate, a upotrijebit će ga, da njim podmiri vlastelina. Tada, u posljednji čas, tko nije imao novaca kod kuće, otišao je u sela i kod rođaka i prijatelja skupio je svotu, koja se od njega tražila i predao ju zadruzi na uložnicu. Tako je zadruga isplatila vlastelina.

Za sav golemi rad, koji je ovdje tek natuknut, ja od kupca nikad nijesam tražio ništa. Obvezao sam ih odmah na početku, da zadruzi ustupe hambar. I toga su se višeput kušali odreći, ali nijesu mogli. Predložio sam, da na spomen toga kupa nabave za crkvu veliko zvono. Tome su se odazvali spremno. Meni su na koncu vlastitom pobudom poklonili jednu staru vlastelinsku kočiju.

No na meni kao na onome starozavjetnome Azazelu počivaju svi grijesi počinjeni prigodom toga kupa.

Ja sam si pribavio novih neprijatelja.

Kivni su na mene oni, koji nijesu dobili zemlje, jer su drugi prije razgrabili, ili nijesu bili dosta odvažni, da je zakupe, kad je to trebalo.

A i kod diobe zemlje, seljaci su činili jedan drugome silu, a ja toge nijesam mogao zapriječiti, jer sam odmah na početku čitavoga posla izjavio, da se ne ću miješati u razdiobu zemlje. Svi su mi to odobrili — a neki valjda i jedva dočekali — znajući, kakve sam neprilike imao, a i još danas imam, radi one prve parcelacije, kad sam vodio kupoprodaju posjeda Braun-Pick. Tada je I. L. dobio zemlju, nekih 50

metara dalje, nego je mislio, ali na istoj čestici, i to je uzeo kao razlog napadajima i mržnji protiv mene. To je bila izlika njegovim ispadima protiv mene. Uistinu njemu je bilo do toga da dobije t. zv. šaš, koji sam ja kupio. No, kako se u njemu ta želja rodila tek čitavih mjesec dana, nakon što sam ga ja kupio, i kako sam na njegov siloviti zahtjev, da mu ga moram ustupiti, odlučno odgovorio, da ne ću – pred narodom nije tražio moga »šaša«, već me je optužio, da sam hotimice odredio zemlju dalje od onoga mjesta, koji si je on izabrao. Zato je ovaj put na moj zahtjev izabran odbor, koji je vršio ovakve poslove i preko kojega sam ja provodio razne osnove. A u odboru su bili i oni, koji su potpisali onu tužbu protiv mene, pače i sinovac I. L-a., koji su kupili potpise protiv mene. Razumljivo je, da sam s tim ljudima često u konflikt došao, a sastajali smo se gotovo svake sedmice.

Sve je to bila cijena, uz koju sam proveo misao parcelacije ovdašnjega vlastelinstva.

Trud je bio golem. S time bi dosta posla imao čovjek, koji ne bi imao drugoga zanimanja. Ja sam kraj toga, sve svoje župničke dužnosti vršio kao i inače. No više koristi, nego moj trud, donio je narodu zgodan momenat, u kojem se to rodilo. I kod one prve parcelacije i kod ove posljednje cijene su zemlji i svemu tako naglo porasle, da je od vremena pogodbe, pa do isplate, porasla cijena svemu trostruko i četverostruko. Da se nije radilo odlučno i bez oklijevanja, ili ne bi uopće do kupa došlo, ili bi cijene tako visoko bile, da bi se narod kupom opteretio za daleku budućnost. No, nije to još sve. Ovim parcelacijama, dobila je Hrv. seljačka zadruga u B. krasan Zadružni Dom i veliki vlastelinski magazin, hambar. Te dvije zgrade imaju danas vrijednost preko dva milijuna kruna. Mogu reći, da je i jedno i drugo bilo proti volji kupaca, ali ne na njihovu štetu, jer su oni i ovako dosta dobili tim parcelacijama, u koje su malo truda, a još manje novaca uložili. Neka nešto bude i za zajednicu, za opće dobro i za kasniji naraštaj, za budućnost. Svijet još ne shvaća značenja ovakve jake seljačke zadruge za seljački narod čitave okolice. Bilo je pače vrijeme, kad je nerazumni svijet na zadrugu napadao, kao na najvećega neprijatelja sela, zbog šaranja I. L. i njegovih prijatelja. Ali danas na očigled raste svijest zadrugara i pouzdanje naroda u zadrugu. Ufam se, da će ona trajno voditi narod, do blagostanja i do-

duševnog napretka. Mnogo sam se za nju namučio, namrcvario, zbog nje nijesam po čitave noći ni oka stisnuo, ali hvala Bogu. »Žena, kad rađa, ima žalost . . . ali kad rodi, raduje se, jer je došao čovjek na svijet«. Tako i ja.

15. XII. 1923.

I opet je prošla godina dana, a da nijesam ništa ovamo zabilježio.

Još 19. lipnja primio sam od advokata ovakovo pismo: »Na današnjoj raspravi odustao sam od progona proti F. K., sada u M. i Đ. J. iz O., jer je prvi dao očitovanje, da je on samo na molbu i nagovor ostalih onu tužbu napisao, sâm da nema apsolutno ništa proti Vama i da žali, što je uopće i pisao tu tužbu, a potonji je kao pisanju nevješt došao jednom u općinu, gdje ga je stražar T. L. nagovorio, neka uhvati za pero, pa ga potpisao, no da nije znao za sadržaj tužbe, sâm žali, što je to učinio, jer da on proti Vama nikakvog prigovora nema. A jer sam još u ožujku odustao od kaznenog progona proti A. i F. L., jer su izjavili, da ste im Vi svima oprostili, ostao je jedini I. L., koji se stao svakojako izvlačiti, no ni dokaza nije mogao nikakvih doprinjeti, pa jer je priznao pred sudom, da je njemu tužba bila pročitana i on je svojom rukom potpisao, suđen je na 1 mjesec zatvora i 500 Dinara u ime troškova zastupanja, sa kojom osudom sam se ja zadovoljio, dočim je I. L. uložio priziv. Toliko Vašega znanja i ravnanja radi, pa se bilježim . . .«

A jučer je radi jedne druge uvrjede kod kot. suda u P. izrečena ova osuda:

»Okrivljeni A. L., star 34 god., rk., oženjen, ratar iz B., navodno neporočan i okrivljeni I. L., star 45 god., rk., oženjen, ratar iz B., radi zločina teške tjelesne ozljede na tri mjeseca tamnice kažnjen, krivi su, što su dana 11. siječnja 1920. javno i pred više ljudi na javnoj skupštini doviknuli i to A. L., da je privatni tužitelj L. okrao Hrvatsku seljačku zadrugu u B., a I. L. to isto, a zatim da će on to i dokazati, pa su time počinili prekršaj suprot sigurnosti poštenja označen u § 491. kz., pa se radi toga po § 493. kz. osuđuju svaki na kazan zatvora u trajanju od 8 dana, koja im se kazan za svakoga pretvara u novčanu globu od 180 Dinara, a po § 330. kz., da plati privatnom tužitelju u ime svog kaznenog postupka

500 Din, kao i da solidarno uplate propisnu taksenu marku od 50 Dinara. Razlozi: Privatni tužitelj L. kaže, da su mu gornji okrivljeni javno na zboru u B. doviknuli, da je okrao Hrvatsku seljačku zadrugu, a I. L., da je dodao, da to može i dokazati. Okrivljeni je A. L. čin priznao, pa u svom izkazu potvrđuje, da je i I. L. u grijeh mu upisane riječi također javno i pred više ljudi izustio. Okrivljeni I. L. čin najprije priznaje, pa kako proizlazi iz raspravnog zapisnika od 3. III. 1920. nastupa d.kaz istine okrivljenja svoga, koji dokaz međutim nikako uspio nije, jer nijedan od po njemu ponuđenih svjedoka i po njemu navraćenih okolnosti za to dokaz nije pružio, a on sam na koncu na raspravi 14. XII. 1923. čin poriče, no na temelju njegova prvašnjega priznanja, zatim na temelju izkaza svjedoka I. D. na raspravi 12./V. 1920., kao i na temelju priznanja izkaza prije okrivljenoga A. L. uvjerio se postupajući sud o ličnoj krivnji obojice okrivljenika, te ih i osudio, kako je u tenoru osude opisano. I. L. je dakako opet uložio priziv . . .

* * *

To bilježenje prelazi već u dosadu. No, ja ne bilježim svega. Nijesam ni riječi zabilježio o tome, što je sve poduzimao, da osujeti kup vlastelinstva po seljacima, makar se i sam na štetu drugih naknadno uvukao među kupce. Bio je dakle proti kupu, kojega je i sam dijelnik bio. I tužbe je slao na više oblasti, te su se i izvidi vodili, a po tome i troškovi na račun kupaca rasli. Nijesam tu zabilježio, kako je I. L. članove zemljišnje zajednice podstrekavao protiv mene, te mi silom zapriječio sječu ogrjevnih drva u šumi, te je stvar i pred sud došla. Nijesam zabilježio, kako mi je višeput zapriječio, da vozim . . . . . .

Dr. Fran Binički,
župnik u Širokoj Kuli kod Ličkog Osika.

Azbuka.

1. Mnogo ih je već zagrizlo u tu kiselu jabuku, od koje trnu zubi. Mnogo se vještijih i spremnijih latilo pera, da prikažu zamršeno pitanje, koje odavno muči umne glave. Odavno. Još od onih starih glagolaša, što su se bočili s latinašima za draga im slova i jezik, pa do naših najmlađih žilokopa, koji strojnim krampima i ćuskijama probiše i Ivanplaninu, a kamo li ne bi napipali žilicu naših pismena. I, eto, složiše se gotovo najveći umnici, pa izjaviše, da je naša azbuka i glagolska i ćirilska potekla iz grčkoga vrela. Obje se, vele, razviše od grčkih uncijalnih i kursivnih pismena. I to po svoj prilici sv. Ćiril udesi glagolicu, a njegovi učenici ćirilicu. Nu eto neprilike. I glagolica je dvovrsna: obla i uglasta. Dobrovsky je odavna ustvrdio protiv Dobnera, da su glagolicu izmislili hrvatski popovi u XIII. v. i podmetnuli je sv. Jeronimu, samo da se u Rimu obrane protiv latinaša. Neki drže i u novije doba, da su hrvatsku, uglastu glagolicu zbilja preudesili hrvatski popovi prema gotskome slogu, koji se onda bio pojavio. A time misle, da bi se moglo donekle razjasniti, zašto su latinaši istovjetovali glagolicu s goticom, Hrvate s Gotima, a sv. Metoda žegli žigom krivovjerja.

Nego poodavno sjeknuše dva Hrvata novom stazom. K. Šegvić u svojoj Kratkoj povjesnici hrvatske knjige (str. 26.) ustvrdi, da je naša hrvatska glagolica staro hijeratsko pismo naših predа, one črte i reze, kojima prema svjedočanstvu Crnorisca Hrabra čteha i gataha. A dr. Ferdo Šišić u Hrvatskoj Povijesti (I. str. 15.–16.) ne zna pravo: »e da li su stari južni Slaveni imali glasovno p i s m o ili tek mnemotehničke znakove«. A onda tvrdi, da je: »velik dio naziva pojedinih pismena u kasnijoj glagolici (odnosno ćirilici) uzet iz gotskoga,

500 Din, kao i da solidarno uplate propisnu taksenu marku od 50 Dinara. Razlozi: Privatni tužitelj L. kaže, da su mu gornji okrivljeni javno na zboru u B. doviknuli, da je okrao Hrvatsku seljačku zadrugu, a I. L., da je dodao, da to može i dokazati. Okrivljeni je A. L. čin priznao, pa u svom izkazu potvrđuje, da je i I. L. u grijeh mu upisane riječi također javno i pred više ljudi izustio. Okrivljeni I. L. čin najprije priznaje, pa kako proizlazi iz raspravnog zapisnika od 3. III. 1920. nastupa dokaz istine okrivljenja svoga, koji dokaz međutim nikako uspio nije, jer nijedan od po njemu ponuđenih svjedoka i po njemu navraćenih okolnosti za to dokaz nije pružio, a on sam na koncu na raspravi 14. XII. 1923. čin poriče, no na temelju njegova prvašnjega priznanja, zatim na temelju izkaza svjedoka I. D. na raspravi 12./V. 1920., kao i na temelju priznanja izkaza prije okrivljenoga A. L. uvjerio se postupajući sud o ličnoj krivnji obojice okrivljenika, te ih i osudio, kako je u tenoru osude opisano. I. L. je dakako opet uložio priziv . . .

* * *

(Nastavit će se u V. knjizi).

Dr. Fran Binički,
župnik u Širokoj Kuli kod Ličkog Osika.

Azbuka.

1. Mnogo ih je već zagrizlo u tu kiselu jabuku, od koje trnu zubi. Mnogo se vještijih i spremnijih latilo pera, da prikažu zamršeno pitanje, koje odavno muči umne glave. Odavno. Još od onih starih glagolaša, što su se bočili s latinašima za draga im slova i jezik, pa do naših najmlađih žilokopa, koji strojnim krampima i ćuskijama probiše i Ivanplaninu, a kamo li ne bi napipali žilicu naših pismena. I, eto, složiše se gotovo najveći umnici, pa izjaviše, da je naša azbuka i glagolska i ćirilska potekla iz grčkoga vrela. Obje se, vele, razviše od grčkih uncijalnih i kursivnih pismena. I to po svoj prilici sv. Ciril udesi glagolicu, a njegovi učenici ćirilicu. Nu eto neprilike. I glagolica je dvovrsna: obla i uglasta. Dobrovsky je odavna ustvrdio protiv Dobnera, da su glagolicu izmislili hrvatski popovi u XIII. v. i podmetnuli je sv. Jeronimu, samo da se u Rimu obrane protiv latinaša. Neki drže i u novije doba, da su hrvatsku, uglastu glagolicu zbilja preudesili hrvatski popovi prema gotskome slogu, koji se onda bio pojavio. A time misle, da bi se moglo donekle razjasniti, zašto su latinaši istovjetovali glagolicu s goticom, Hrvate s Gotima, a sv. Metoda žegli žigom krivovjerja.

Nego poodavno sjeknuše dva Hrvata novom stazom. K. Šegvić u svojoj Kratkoj povjesnici hrvatske knjige (str. 26.) ustvrdi, da je naša hrvatska glagolica staro hijeratsko pismo naših predа, one črte i reze, kojima prema svjedočanstvu Crnorisca Hrabra čteha i gataha. A dr. Ferdo Šišić u Hrvatskoj Povijesti (I. str. 15.—16.) ne zna pravo: »e da li su stari južni Slaveni imali glasovno pismo ili tek mnemotehničke znakove«. A onda tvrdi, da je: »velik dio naziva pojedinih pismena u kasnijoj glagolici (odnosno ćirilici) uzet iz gotskoga,

ili bolje prema germanskim runama, tako je az prema os, ans, glagol prema hagal, hagls, haegl, iže prema is, eis, naš prema naud, nauthus, nead, tvrdo prema thorn, thournus, dorn, fert prema pairth, plord, ižica prema ezec«.

Zabavljen i previše drugim poslovima nijesam dospio, a uz oskudna vrela nijesam ni mogao doznati, jesu li se spremni vještaci obazreli na spomenute dvije hipoteze, koje se uza svu prividnu razliku popunjuju. Svakako mislim, da ne će biti suvišno nasjeći i to, ne bi li spremniji malo bolje prosvijetlili.

2. Nije ovdje mjesto, da se ispituje, kako se od slikovnoga pisma razvilo akrofonijsko. To je pitanje već dosta prorešetano i prosijano. Kad smo ono djecom pošli u pučku školu, počeli smo najprije i, u . . . Kasnije nam rekoše, da se to zove abeceda. U trećem razreda gimnazije zabrazdismo u alfabet. U bogosloviji nam istom sinu, da je alfabet zapravo alef, beth i dr. Jesu li jevrejska slova bila isprvice slikovna ili akrofonijska, je li alef = bik, jer je nalik na volujsku glavu, beth = kuća, gimel = kamila itd., ne slažu se svi istraživači. Nu svakako treba istaći, da su stari Grci primili od Feničana pismena, a s njima i jevrejska imena. I Latini su svoja slova zvali alphabetum. Pored alfabeta i abecede postoji gotski futhark, prozvan po prvim pismenima. Ulfila je stare germanske rune zaoblio i napravio nova pismena. Uz futhark imamo i našu azbuku. Već je samo ime naših pismena zanimljivo.

Ako je istina, što priča Črnorizac Hrabar, da »prežde ubo Slovene ne imeha knjig na črtami i rêzami čteha i gataha«, ako je istina, da je filozof Konstantin = sv. Ciril preinačio grčko kursivno pismo i tako sastavio glagolicu: kako to, da ta nova pismena nije prozvao alfabetom ili alfavitom? Zašto nije pojedina pismena prozvao grčkim imenom? Svakako je čudno, da su grčko ime zadržali samo ćirilski brojevi ksi = 60, psi = 700, pa fita, koji i u obloj glagolici odgovara starome grčkome slovu theta, a brojna mu je vrijednost 500. Dašto, stara su naša pismena poredana prema grčkome uzoru. Nu sv. je Ciril bio radom po sve pute Grk, a svakako grčki učenik, pa je razumljivo, da se držao i grčkoga poretka pismena. Nu, kad nije naše azbuke prozvao grčkim nazivima, očito je, da su ili sv. Ćirilu ili

onome, koji je okrstio našu azbuku, bili poznati sadanji nazivi pojedinih pismena. Žitije Konstantinovo priča, da je filozof među Kozarima našao i evanđelje i psaltir na ruskom jeziku. Grigorović je odmah smjelo ustvrdio, da je sv. Ćiril prihvatio i ona ruska slova, a brat mu sv. Metod da je obreo ćirilicu. Nu ako je sv. Ćiril našao već gotova ruska slova, kako je mogao Hrabar napisati, da Slaveni nijesu imali knjiga? Ako je našao gotov prevod, čemu bi se on sâm mučio? Zagonetke ne riješi hipoteza Grigorovićeva.

Odakle potekoše nazivi naše azbuke? Uzeše li ih stari od druguda ili su to urođenici? Dr. Šišić tvrdi naprečac, da je velik dio naziva pojedinih pismena uzet iz gotskoga, ili bolje prema germanskim runama. I navodi spomenute nazive. Je li pogodio?

3. O germanskim se runama pisalo mnogo. Ali ni danas nijesu učenjaci na čistu o postanku runa. Razviše li se iz latinskih slova? Nikoše li same od sebe kao čisti germanski samonici? Ne treba nam za to trti glave. Dosta je istaći, da je u Germana bilo više vrsti runa, koje su se razlikovale i oblikom i nazivima. A po nazivima se čini, da su rune bile slikovno pismo. Evo naziva markomanskih runa: aš, birith, khen, thorn, eho, fehc, gibu, hagale, is, gilch, lagu, man, not, othil, perch, khon, rehil, suhil, tac, hur, helale, huyri, zin. Aš će biti valjda stara germanska ansu, ass, os = Bog birith je možda burdi = Geburt.

Je li khen = gen, gigno ili kanan = Kahn, čamac ili što drugo, teško bi bilo reći.

Thorn je možda dur, daur, dore, tura = dvar, dvor, a možda je i Thor = bog gromovnik.

Eho je valjda ehva = equus, sanskr. aśva.

Fehc je možda = Vieh ili fahaz = runo.

Gibu je možda od gib = zijati = ždrijelo.

Hagale = hagla = tuča itd.

Na prvi bi mah mogli opaziti neku sličnost naziva naše azbuke i markomanskih runa. Tako se čini, da je az = aš, glagolji = hagale ili sastavljeni gilch + lagu, jest = eho, živete = gibu ili ziu, iže = is, naš = not, rci = rehit, tvrdo = tac + hur, slovo = suhil, ot = othil, ci = ziu.

Nego ima u germanštini i drugih imenica, na koje podsjećaju nazivi naše azbuke. Tako je naš buki prema germ. bôkô f, bôka = Buchstabe, Buch, vêdê = vêdi = odijelo,

vrpca (ved = vezati), dobro = dab = pristajati, jest = et = jesti ili es = biti, živete = gi, gin = ždrijelo, dzêlo = gaila = geil, hore, zemlja = gam, guman, kako = kakôn = nepce, ždrijelo, ljudije = liut, myslite = mihstila = imela, naš = nauta = domaće blago, on = an = disati, pokoj = pukan = Kobold, rci = rausa, rauza = cijev, slovo = salva = tamne šare, blatno žut, uk = unkvi = zmija, frt = fert = pedo, sanskr. pardami, her = harja, her = vojska, črv = krumu (od kru = krümmen). Našlo bi se još tu i tamo sveza i podveza. Nu, duša valja, nemam pri ruci naziva svih runa, pa ne mogu dublje kopati. A nije ni od potrebe. Iz navedenih se primjera zapaža neka naličnost slavenskih i germanskih naziva za pismena. Nu postoji li unutarnja veza? Može li se mirno ustvrditi, da su slavenski nazivi skovani prema germanskima ili da su posuđeni ili prekrojeni germanski nazivi? Teško je to uzeti na dušu. Dašto, prva dva naziva, zapravo ime i naslov sve azbuke, napastuju nekako čovjeka, da pomisli, e su imena naših pismena germanske krvi. Nemalo se svi učenjaci slažu, da je slovo buki prozvano po germanskoj riječi b ô k ô. I zbilja se tuđe *o* u slav. pretvara u *u*. Ali i tuđe *a* prelazi u slav. u *o*. K tome je i u runama naziv ansa, os većinom za slovo *o*, a ne za *a*. Usto, ako bi naši nazivi potjecali od germanskih runa, zašto se ne bi držali i germanskoga slijeda? Zašto se ne bi zvali f u t a r k, a ne a z b u k a?

4. Nego ogledajmo malo bolje nazive naše azbuke, da vidimo, ne bi li mogli biti naše domaće bilje.

A z na prvi mah podsjeća na as, aš. Ali naš a z nije u rodu s germanskim bogom Asom ili Ansom, već je zamjenica 1. lica. Hrvati, Česi, Poljaci i Rusi odbaciše z, a pred a staviše j, pa govore j a. Bugari imaju a z, j a z, Slovenci j a z, Polabljani j o z, j o, stari Prusi e s, a s, Litavci a š, e š, Latvini e s, Grci i Latini e g o, Goti i k, stari Nijemci ih, ihha, Jermeni es. Staroperzijski je a d a m, zendski a z e m, sanskritski a h á m, što potječe od a h = govoriti. Prema tome bi a z značilo govornik.

B u k y vele, da uzeše naši stari od Gota ili drugih Germana. Rekoše, ali ne dokazaše. Dašto, Goti imaju b o k a stari Nijemci b u o h, p u o c h a, stari Englezi b o c. I to im znači drvo bukvom i slova i knjigu. Ali i Slaveni imaju b u k, i b u k v u, b u k v i c u, b u k v a r, Grci p h e g o s, Latini f a g u s. Svima je zajednički žila b h a g o = obraćati, pružati, hraniti, sanskr. b h a d ž, b h a d ž a m i. Bit će u rodu i sanskr. b h u d ž, b h u g = uživati, b h u k t a = hrana. Stari su Germani pisali rune na bukovim daskama, pa su te daske nazvali b o k a m a i p u o c h a m a. I Sloveni su imali dosta svojih bukava, pa su u njih mogli rezati črte i reze i onda bukove daščice slagati u bukvare.

V ê d ê nije germansko ruho ni vrpca van prava zdrava Slavenka, i to 1. l. sg. pres. od glagola vêdêti = znati. Osnova vêd potječe od korjena v i d (vidjeti) sanskr. v i d (vedaznanje!), lat. v i d e r e, grčki o i d a, irski ro-fetar, got. vitam, lit. weizdêh, njem. wissen. Prva su tri naziva mnemotehnička rečenica, Az bukij vêdê = ja znam slova.

G l a g o l j i je na oko blizu germanskom h a g a l, h a g l a = tuča, ali još bliže germ. g a l g a n, g a l g e n = vješala, galga = Isusov Križ. Samo slovo malko podsjeća na vješala. Nu u srcu je g l a g o l j i daleko od vješala. Miklošić izvodi riječ glagol od sanskr. osnove gr, Daničić od udvojenoga g a r g a r, Berneker sveslav. g o l g o l dovodi u rod sa staroindij. g a r g a r a s = neko glazbilo, ili g h a r g h a r a s = grgljajući, buka. Možda je srodan i zend. g a r o i staronjem. k i r u. A sama je riječ g l a g o l j i imper. 2. l. sg. od glagolati, glagoljom. Rekao bi, da se učenik hvali: Az buky vêdê, a učitelj mu zapovijeda: Glagolji = govori!

D o b r o je pridjev i prislov od osnove d o b r. Korjen mu je d h a t, d h a b h = učiniti prikladnim, pristajati. U lit. je d a b a = način, značaj, u latv. d a b a = vlastitost, nagon, d a b i g s = prirodno, naravski. Od osnove sa d h a b h jermen. d a r b m = k o v a č, lat. f a b e r, fabre, fabrica, got. g a d a b a n = pristajati, staroengleski g e d a f e n, gedefe = pristao, blag.

E s t, j e s t je 3. l. sng. prez. od korjena e s, koji je zajednički svim Slavenima, Romanima, Grcima, Germanima, Ilirima, Keltima i baltijskim narodima. U slavenskim se jezicima izgubio infinitiv od osnove e s, pa ga zamjenjuju byti, biti, od osnove by, b h u. U Rusa se sačuvaše još oblici sa 3. l. sg. i pl. (jest, sut), rjeđe, za 1. l. sg. (jesm.). U Poljaka se osnova j e s t uplela u sva lica osim 3. pl. (jestem, jesteś, jest, jesteśmy, jestście, sa). Bugari i Slovenci imaju u 3. l. sg. j e, Sorabi jo, j e, Polabljani jâ. Poredi lat. e s t, irski i s s, j e s, grčki e s t í, gotski i s t. Šćipetari imaju u 1. l. sg. j a m,

em, Litavci esmi. U Latvina je 1. l. sg. es esmu, 2. l. sg. tu esi, 3. l. sg. vinjš ir. U sanskritu je osnova as, a pres. asmi, asi, asti. Čini se, da vrsni nastavnik, sluša učenika, pa kad mu izglagola buky, pohvali ga: Dobro jest.

Živête je po obliku imper. 2. l. pl. od osnove živ. U sanskritu je osnova dživ, staropers. dživ. Por. grčki dzôê bios, lat. vita, lit. gyvata, latv. dzivot, irski beothu, bin, kimrijski buju. (U keltskom prema sanskr. dž. i indoevrop. g — ž stoji b. Tako je sanskr. gnâ, grč. gyne got. kino, slav. žena, a keltski benâ!)

Dzelo je prislov. Znači vrlo, veoma. Ostao je i danas u slovenskom. Nu odakle potječe? Možda je u vezi sa sanskr. dhara = noseći, izdržljiv, čvrst? Por. lat. firmus, grčki thronos, lit. derju. A možda je i dhelus = sišući? Por. lat. fellare, staroirski del, latv. dels (sin). Nije nemoguće, da potječe od indoevrop. osnove ghoila, lit. gailus, got. gailjan, germ. gaila, sanskr. hela. Ne znam, što znade drugi pametniji, pa ne mogu odsjeći.

Zemlja je naša, hrvatska, slavenska, indoevropska. Litavci imaju žieme, Latvini zeme. U sanskritu je kšama, džama, džmas. Grci imaju gê i chamai, Latini humus (por. sanskr. bhumi). U germanštini je osnova u guman = čovjek (lat. homo, nemo). Prava će osnova biti gham ili ghzem. Možda je u rodu i sanskr. ghata = lonac?

Iže je časna starinska zamjenica. Stoji li sam *i* za se, lična je zamjenica 3. l. Ima li privor ili podbočanj, relativna je zamjenica i znači koji. Iže, jaže, ježe ima još i stari ruski jezik. U staropolj. ćeš naći jiže, jižto, jenže. U češkom ima i sada jenž, jež. U hrvatskom je *ž* omekšan u *r*, pa imamo samo jer, jere.

I je zamjenica 3. lica i u slav. i u germ. i u keltskom i u lat. Por. got. is, keltski eis (irski *é*), lat. is, staronjem. ir, ez, sanskrit *i* (idam = ovaj), lit. jis, latv. vinjš. Dodatak je že = sanskr. gha, grčki de.

Đerv. Odakle poteče? Ko mu kumova? Skovaše li ga stari od d + jerav (d + jer) ili ga okrstiše kasnije prema grčkome izgovoru Gjervasij = Đervasij, skraćeno Đero? Ko bi znao! Svakako bi bilo presmjelo dozivati u pomoć germanku therf.

Kako je čista slavenska krv, indoevropske pasmine. Upitna je to zamjenica od korijena *k*. Taj ćete korijen naći

i u sanskritu: kas, katara, i u lat. quis, i u lit. i latv. kas, u šćip. ke, jonski kôs, pôs, got. hivas . . .

Ljudije je nom. i vok pl. od ljud. Slovenci i Rusi imaju i danas ljud, Česi lid, Poljaci lud, Sorabi lud̄o i luže, Litavci liaudis, Latvini ljaudis, a mi Hrvati samo ljude i koga toga ljudinu, pa i ljudište. Stari su Englezi imali leod, stari Nijemci liud, stari Prusi ludis, Irci luss, Indoevropski je korijen ludh = uspinjati se, rasti, (por. grčki êlython). U sanskr. ruh (mj. rudh) = rasti, rodhami = rastem, rohami = penjem se.

Myslite je 2. l. pl. pr. od mysliti. Daničić izvodi osnovu mysl od ma ili man + dha. I u germanskom je men, got. munan = meinen = mnjeti. Por. sanskr. manas = mens, manjate = misli, grčki menos, mimnêskô, lat. memini, lit. myslis. Prema sanskr. manu, manuš stoji slav. manž, got. manna, njem. maim, a valjda i lat. mas. Dobro je istaći tri posljednja naziva: Kako ljudije mislite, kanda učitelj pita na ispitu.

Naš nije nandu ni nanthu ni u rodu rod ni pomozi Bog. Germanke označuju blago, napose goveda, a naš je posjedovna zamjenica 1. l. pl. Korijen joj je na. Naš je izvedeno od gen. pl. nas. I u sanskr. je od aham = az, ja gen. i ak. pl. nas Por. lat. nos, noster, grčki nô, keltski nês.

On je nom. pokazne zamjenice, a i lične zamjenice 3. l. Osnova mu je ana. Por. lit. anas. Po glasovnim pravilima prvi *a* prelazi u *o*, a drugi se u muškom spolu pretvara u jor. U hrvatskom je na osnovu ona dodan j, pa je oblik pokazne zamjenice onaj. Latvini su preobrazili anas u vinjš, a Ukrajnici on u vin.

Pokoj je imenica sastavljena od po + koj. A koj je panoga osnove čij, čiti (po-či-nuti). Por. sanskr. čiras = dug, čiram = zatezanje, avest. šatiš = radost, lat. quies, quieseo, grčki keisthai.

I opet imamo mnemotehnički sklop: naš on pokoj. Rci (reci) je 2. l. imper. od osnove rek. Bopp (u Vergl. Gramm. 647 dovodi osnovu rek u vezu sa sanskr. vač. Čini se, da su rek i vač deveta kisela voda. Prije će biti osnova rek, sanskr. rač = napraviti, izraditi. Por. got. garehsui = određivanje, rahnjan = računati, keltski rekmen = krič, lit. rekti, latv. rekt = rikati, lat. raccare

= rikati poput tigra. I naše je račiti, račiti se iz iste žile. A ko zna, nije li naš rek u rodu s lat. rexom, staro-irskim rigom, galskim reixom i sanskritskim radžom i radžanom?

Slovó u slav. jezicima znači riječ. Izvedeno je od osnove slu – sloven. (Znana je ona staroga pjesnika Dubrovniku: »Svuda ga jes puna slava, svud on slove, Hrvatskijeh ter kruna gradov svih se zove.«) I slava je i Slovjen i Slaven od istoga korjena. Latvini imaju slava, slavet, Litavci klausan. U sanskritu je śravas = slava, u zendu śravanh = slovo, irskom clu = slava, u kimrijskom cyw = sluh. Poredi još irski cloth. sanskr. śruta, grčki klytos, lat. inclutus = slavan, got. hliuma, germ. hluds = laut, glasovit. Sanskritska je osnova śru, a zajednička ślen.

Tvrdo je za istraživača zbilja tvrdo. Teško mu se uhvatiti kraja. Najmanje je prilike, da bi bio u rodu s thorn, dorn, Daničić ga izvlači iz korjena tvar = stiskivati, sabijati. A možda nije daleko od sanskritskoga drdha = čvrst, jak! I u starom je norveškom thrudhr = jak, čvrst, a u oskijskom trutom = čvrst, određen. Bugge misli, da je tvrd kratica od četvrti – ketvrtos, lat. quartus mj. quatvertus, lit. ketvirtas, sanskr. čatvrtha.

Učitelj iznovice potiče učenika: Reci slovo tvrdo.

Uk je i pridjev (por. neuk) i čisti korjen. Bit će u vezi sa sanskr. uč = spajati, njegovati ili s vač = govoriti. Poredi keltski vakô = govorim, irski faig = reče, lat. vox germanski vahv, pruski wackis.

Frt ili fert je tuđinskoga soja. Starim je Slavenima f bio gost ili pripuz. Od svih slavenskih riječi ima f jedinicu ufati. Nu i tu je f saliven od p + v. Rusi imaju i danas upovat'. Je li frt german. fert ili, lat. fertili kakav zgrčeni grčić, znala ga njihova.

Her naziv slavenskoga pismena *h*. Nu je li posuđen od germanskoga hera, je li kratica od heruvim ili je od druguda, teško je odsjeći.

Ot je zapravo brojka, i to u hrvatskoj glagolici 700. Po svome je sućanstvu predlog ot = od, u sanskritu atas. U ruskom je i danas ostao svuda ot. U drugih se Slavena *t* pretvara u *d*. U hrvatskom je ostao ot u otići i oteti. Inače je svuda od.

Šta je valjda samo lagodniji izgovor mj. št.

Ci bi moglo biti prema germ. ziu ili novogrčkome dzê (itacizam), ako nije kratica koje riječi.

Črv je naš, pa i bio črv. Daničić ga je našao u žilici skar = vrtjeti, sjeći, gmizati, Miklošić u sanskr. kr = savijati se. Braća su mu po Fickovu računu litavski kirmis, staroirski crnim, latinski vermis (mj. cvermis) gotski waurnis, kimrijski krwin. Por, i lat. curvus i slav. kriv i njem. krumm.

Ša je ili voljko izgovoreno *š* ili kratica od šajati se = ostaviti, uzdržati se. Poredi sanskr. ha = ostaviti.

Jer, jor, jery ne mogu pogoditi.

Jat je možda isto što i jata, po-jata. A možda je u vezi i s jatom. Por. sanskr. jatám = kod, put ili jatami = uređujem, vežem.

Ostalih pismena ne treba razlagati. Samo još treba dodati, da je ižica po svojoj biti grčko slovo ypsilon, a po nazivu malo iže.

5. Iz toga se letimičnoga pregleda može razabrati, da su nazivi naše azbuke na oko slični nazivima nekih germanskih runa. Ali samo na oko. Poklapaju se samo dva tri. I to stoga, jer i naše i germanske riječi potječu od zajedničkog korjena. Druge se sve bitno razlikuju. Stoga je odviše smiona tvrdnja, da su nazivi naših pismena uzeti iz gotskoga ili prema germanskim runama. Tako bi se moglo dokazati, da je naš bok od njem. Bock, igla od Igel, voda od Wodana i t. d. I mogao bi koji taj Pangerman smjelo doviknuti: Eto, Slaveni su bili germanski Sklaven = robovi, pa su nas i orobili odlazeći iz ropstva kao i Židovi Misirce, jer su nam oteli sav svoj rječnik.

Već je nasječeno, da su nazivi nekih pismena poredani didaktički, zgodni za mnemotehniku. Tako: Az buky vêdê – dobro jest. – Živete. – Kako ljudije mislite? – Naš on pokoj. – Rci slovo tvrdo. Iz toga se može razabrati, da su već prvi učitelji držali nazive naših pismena slavenskima. Dašto, pojedini narodi posuđuju od drugih štošta, pa i jezično blago. Tako su na pr. naša osamstoljetna braća Mađari posudili od nas Hrvata u nepovrat milijarde, a pošteno su operušali i naš jezik, Uzeše nam i gaće. A čitao sam u popisu pokradenih riječi, da su Mađari i percz uzeli od nas. Kad ne bi bilo očevidno, e se naši nazivi bitno razilaze od gotskih i germanskih, ne bismo se baš ni čudili ni stidjeli, da

su naši stari uzeli narive svojih runa od susjeda. Grci su se ponosili, što su im Feničani donijeli pismena, pa su usvojili i nazive onih pismena. Tako su mogli i stari Slaveni.

Nego ponajprije treba spomenuti, da skandinavske priče sjeverno germanske rune izvode iz slavenskih. Prema tome bi trebalo okrenuti kocku, pa germanskim nazivima tražiti izvor u slavenskom jeziku. A i bez toga se treba sjećati, da su rune bile dajbudi isprvice slikovno pismo. Slaveni su morali ili poslaveniti ili pretvoriti u akrofonijsko. Nažalost se slavenske rune nisu sačuvale. Nemamo nijednoga spomenika pisana črtama i rezama, što ih spominje Crnorizac Hrabar. I tako ne možemo ništa odrediti.

Nu eto, g. je K. Šegvić nabacio smionu misao, da one crte i reze možemo tražiti u hrvatskoj glagolici. Šteta, što Šegvić nije svoje misli potkrijepio i pileografskim dokazima. Dašto, već je nespretnost naše uglaste glagolice priličan dokaz, da bi morala nastati prije okrugle. Priličan, ali ne odlučan. Mogao je na Hrvate zbilja djelovati gotski slog, da preudešavaju i oblu glagolicu. A mogao je biti i čudan ukus u ono doba. Ta kako znadu nekogovići u novije doba nagrđivati latinska slova! Nego ako malko pomnije promotrimo pisanu hrvatsku glagolicu, na pr. u Berčićevu Bukvaru, opazit ćemo, da neka pismena podsjećaju na slikovno pismo. Tako je na pr. a z kao nespretna slika čovjeku, što je slikaju djeca u školi. B u k i je poput drveta, što ima dolje dugu žilu, a gore ogranke. Ž i v e t e svojim kvakama pokazuje neki život. T v r d o podsjeća na neku utvrdu. C r v je zbilja poput crva. J a t je poput kakve potlehušice ili pojate. Dašto, ne može se za sva pismena dokazati, da su baš bila slikovna. Jamačno su odavna akrofonijska. Nu čovjek se ne može otresti misli, da je uglasta glagolica zbilja nastala od starih črta i reza, od staroga našeg runskog pisma. Je li to bilo zajedničko pismo svih Slavena ili samo južnih Slavena ili posebno hrvatsko? To Bog znade. Svakako stoji, da u tom pismu nema nosnih glasova, koji su Hrvatima bili suvišni. Jednako stoji, da je to pismo imalo domaće nazive gotovo za sva pismena. Prema tome nije nastalo prema germanskim runama. A to potvrđuje i činjenica, da se gotske i germanske rune posve razlikuju od glagolskih i prvotnih slova.

Kad su se Hrvati naselili u današnju postojbinu, bit će, da su donijeli već gotovu ali neuglađenu glagolicu. Ovdje su

se na obali Jadrana stjecala već i natjecala dva pisma i dvije kulture. Znana je Geitlerova hipoteza, da je većina glagolskih pismena nastala iz latinskoga kurziva. Učenjaci su tu hipotezu zabacili. Ali A. Budilović drži, da u toj hipotezi može biti mnogo istine. Budilović se rukama i nogama bori protiv tvrdnje, da je sv. Ćiril obreo glagolicu, pa već a priori pristaje uz oprečnu misao. Kad se uzmu na um sve priče i legende o obretu glagolice i o njenoj starini, moglo bi se kao vjerovatno ustvrditi od prilike ovo: Hrvati su donijeli neuglađenu glagolicu u današnju postojbinu. Tu su je donekle usavršili prema latinskome kurzivu. A sv. je Ćiril ta još dosta nespretna slova izgladio, usavršio i dodao još ona pismena, kojih nije bilo u hrvatskoj glagolici. Tako je priredio okruglu glagolicu. Učenici su sv. braće mogli prekrojiti grčke uncijale u ćirilicu. A nije na odmet ni Budilovićeva hipoteza, prema kojoj je sv. Ćiril obreo ćirilicu, a hrvatskú staru glagolicu zaoblili učenici sv. braće Gorazd, Lovrenac i dr. (A. Budilović, O grekoslavjanskom haraktерê dêjateljnosti svv. Kirilla i Methodija. Methodievskij jubilejnyj sbornik. Varšava, 1885. str. 47. sl.).

Nije na odmet ni Šegvićevo umovanje. Konstantini Bagrorođeni pripovijeda, da su pokršteni Hrvati sv. Stolici dali s y n t h ê k a s k a i i d i o c h e i r a, kojima su se obvezali, da ne će navaljivati na tuđe zemlje, dok im je papa zajamčio, da će ih braniti Bog i sv. Petar, ako navali ko na njih. Šegvić drži, da su Hrvati one s i n t e k e i i d i o h e i r a napisali svojim pismom, dakle glagolicom. Kad ne bi bilo i drugih razloga i dokaza, to bi umovanje g. Šegvića slabo odlučivalo. Kad Jugoslavija sklapa ugovor n. pr. s Blerom, ne će ugovora pisati ćirilicom. Nu nije izlučeno, da su se prvaci hrvatskoga naroda potpisali svojim starinskim pismom, glagolicom.

6. Na koncu da priberemo sve u jedno. Naša je azbuka poredana redom grčkoga alfabeta, pa bi rekao, da je i nikla iz grčkoga pisma, kao i grčko iz feničkoga. Nu dok se grčka pismena zovu jevrejskim imenima, naša pismena imaju posebne nazive. Ti su nazivi nalik na nazive nekih germanskih runa, ali nisu germanski, već čisto slavenski. Kako su Slaveni nekada čitali i gatali crtama i rezama, te su crte i reze zvali nazivima sadašnje azbuke. A sva je prilika, da su Hrvati te crte i reze sačuvali u svojoj uglastoj glagolici, koju su kasnije u svojoj novoj postojbini usavršili. Hrvatsku je glagolicu

valjda zaoblio i popunio sv. Ciril ili njegovi učenici, pa su tako skrojili oblu glagolicu.

Hrvati su sa sv. Stolicom među prvim narodima sklopili međunarodni ugovor, kojim su se obvezali, da ne će navaljivati na tuđe zemlje. A taj ugovor dokazuje, da su Hrvati bili ne samo jaki osvajački narod (Hrvat od hr, har = osvajati), već i narod dosta kulturan, jer sv. Stolica s nekulturnim barbarima nije sklapala međunarodnih ugovora. A da je bio narod hrvatski na dosta visokom stupnju kulture, pokazuje i njegovo pismo, glagolica, koju stara predaja baca u V. vijek. Dašto, to je nagađanje, ali nije bez osnovice.

Ban, baća, baština.

Najprije su nam ga osramotili, ponizili, a napokon su ga zakopali. In aeternum et ultra. Tako dajbudi misle gromovnici. Hrvatskoga bana nema. Fuit Ilion. Nu škare su u Božjoj ruci, a sukno u narodnoj. Neko pravi račun bez krčmara. Ne treba mi biti prorokom. I ne prisvajam sebi proročkoga dara. A opet velju: ban je bio, ban će biti. I kad gavrani raznesu kosti hrvatskih grobara, hrvatski će ban kovati svoje banovice i ravnati udesom Hrvatske.

Hrvatskoga su bana ponizili, namećući tudince. kukavice i odrode na bansku stolicu. Sa silom se složila zloba, te učena zlatom namazana pera proglasiše hrvatskoga bana nekakvim Turetom, Mongolom, kojim li bijesom. Nema ludosti, koje ne izvali plaćeno pero.

Lani potražih korijenje i žilice hrvatskoga bana. I nabrojih više žilica. (Hrv. duša, 104.). Nu što grobari više treskaju lopatom nad banovim grobom, to se meni više vrze po glavi misao: odakle istegosmo bana? I evo, što mi se čini najpriličnije:

U sanskritu za pojam g o s p o d i n ima više izričaja. Veoma je običan b h a v a t ili b h a v a n. Stari je Indijac podmetao b h a v a n mjesto našega V i za 2. l. sg. Tako: kamo idete = kva gachazi bhavan?

A sad pamet u šake! Uzmite hrvatske narodne pjesme, poslovice, nazdravice i slično narodno blago. Čitajte i umjetne

stare pjesnike. I što ćete opaziti? B a n je g o s p o d i n, i to gospodin van taki (da mi ga vidiš, par excellence). Po Dalmaciji, po Bosni i Hercogovini ima i k n e z o v a i s e r d a r a. Ali je ban gospodin nad svom gospodom. I to nesamo ban u banskom dvoru, van i ostali bani, banići, banovići, banovčići.

Nije li dakle b a n rođeni brat samskritskome b h a v a m? Dašto, ne može se to dokazati iz matica rođenih i krštenih, jer su propale kao i Adamov krsni list za općega potopa. A sve da i nijesu propale, morao bi potvrditi koji nepismeni konsul tamo u Indiji, A tu bi trebalo čvrsto namazati.

Nu i bez matica se može saznati svojta i rodbina. Pa ni lice ne zataji krvi. Ali kako ćeš od bhavana doći do bana? Bez velike muke. Imamo mi riječ s a n, a Indijci s v a p n a, Latinac s o m n u s. Grk hypnos, German s l e p, s l a p, š l a f. I to su rođena braća. Hrvat i Latinac u toj riječi nemaju p. Ali Latinac ima glagol s o p i o, 4., a Hrvat s p a t i, s p i m. Teže je od s v a p n a skrojiti s a n, nego od b h a v a n — b a n. Ondje treba potegni, povuci, a ovdje samo pritisni centralistički, pa pozoblji separatista a v. Bit će da je najprije onaj prvi *a* prešao u j o r. Onda je j o r naprosto reduciran. A konačno je izbačen i *v*. Od starosl. glagola zabyti ima part. pret. zabyven. A kako se događa *v* iza *b*, pokazuje nam naš o b l a k, o b u ć i mj. o b v l a k, o b v u ć i.

Njegovo carsko veličanstvo Konstantin Porfiragenit, koji je izvolio umrijeti 959., a dok je živio, bavio se knjigom, a državom je vladala carica mati, onda tast mu Roman Lekapen, pa konačno milostiva gđa. carica Jelena: eto taj car Konstantin veli: kai ho boános autôn kratei ten Kribasan, ten Litzan kai ten Goutzeka (De adm. imp. c, 30.). Eto, car svjedoči, da su Hrvati još u polovici X. vijeka izgovarali b o a n ili b v a n. A carska riječ bome nije mačji kašalj.

Sve je to lijepo. Ali kako to, da se s vremenom riječ b a n počela upotrebljavati samo za velikoga gospodina? Zašto se upotrebljuje tautologija b a n g o s p o d i n ili g. b a n? Znamo, da se i riječ p a p a nekad davala svim biskupima, a ne samo rimskome. P a p a znači o t a c. Pa zašto upotrebljujemo tautologiju o t a c p a p a?

E, ali gdje je ban u drugih Slavena? Najprije upozorujem, da u Poljaka i u Bugara postoji riječ b a n. Samo u Po-

ljaka znači: novčić (Pov. hrv. banica, banovica.). A u ostalih ćemo vidjeti nešto s druge strane. Nu baš, jer ostali Slaveni zaboraviše bana i banstvo, mislim, da nije na odmet razložiti ovako: Riječ H r v a t dolazi od korjena h r. Braća su mu Grk koiranos, Litavac karas, German harjon, Perzijac kara. Hrvat je ratnik, bojovnik, osvajač, gospodar ili vladar. Hrvatsko je pleme među Slavenima bilo vojničko i vladarsko. Zato su Hrvati i bili gospoda, banovi. Između njih su se valjda birali i stavljali upravnici i drugim slavenskim plemenima. Nedvoumno je bilo Hrvata među svim slavenskim plemenima, A kad su Hrvati prestali gospodovati, zaboravilo se i časno ime ban.

Stari mi pobratim dr. Jan Korzonkiewicz napisa 1. X. 1923.: »my z pod Krakowa jesteśmy Waszymi rodzonymi braćmi, bo nas Chrobatami nazywaja historycy«. A i Bugari su sedmoplemeni narod kao i Hrvati. Kost od kosti naše.

Nego zirnimo još malko na drugo okno! Mi Hrvati imamo svoga b a ć u, ako i ne svuda. U Bugara je poznat b a š t a, u Rusa b a t j u š k a, u Ukrnjinaca b a ć k o, u Bjelorusa b a ć a, u Čeha bat' a.

A od b a š t e je jamačno b a š t i n a. Nu odakle baća, bašta i druga braća? Dr. Berneker misli, da je sve od b r a t o. Ali samo mi i Česi upotrebljujemo b a ć u od mila za brata. Sjevernjacima je b a t j u š k a otac ili svećenik. Da posegnemo za korijenom pitr — pater — vater? Trebali bi vući debelim konopima, i još na koloturu, a ne znam, bi li pogodili. Priličnija je ova: batja je hipokoristik od osnove b a t, a ta je salivena od b h a v a t = b h a v a n.

Prema tome bi stari Slaveni svoje vladare zvali bhavan b a n, a svoje očeve bhavat — batja. Ali kako to, da Rusi svoje svećenike prozvaše b a t j u š k a? Posve lako. I ostali narodi zovu svećenika ocem. Česima je svećenik k n e z, a Poljacima K s i a d z. Hrvati i Rusi preobličiše p a p u u p o p a. Aii protivnici opoganiše ime p o p, koje postade porugljivo.

Sve u jednu: Nije baš dogma, ali je posve vjerovatno, da je b a n pošteni Indoevropljanin, korjeniti Hrvat od pravijeka. Zato je Hrvatu i mio, kao i draga mu hrvatska baština. Zato ga ne damo.

A otkuda se djede k n e z? Svi vele od k u n i n g a. A kuninga izvodi Torp od kuni, kunja, ken. Osnova je gen. Por. l, gignomai, gr. gignomai, sanskr. džanami, hrv. žena. Kuning bi prema tome bio potomak, plemić. Ali u starim germanskim spomenicima ima i k o n j e k. Nije li to naš konjik, konjanik? Nijesu li Hrvati dali Germanima konjika, da skroje svoga Königa? Neka drugi razbijaju glave!

Ivanko Vlašićak,
župnik u Čagliću kod Lipika.

Jezični plijevor.

U našem lijepom književnom vrtu niknulo je nažalost mnogo drača, zagojatilo se mnogo šikare.

Mnogi su naši rabotari plijevili taj drač i trnokopima sjekli nametničku šikaru. Svi su oni ljubili svoj materinski jezik kao najljepšu djedovsku baštinu, svi su oni osjećali u duši isto, što i slavni Prerad, kad je pjevao »Rodu o jeziku«.

Od Hrvata se nađoše na tom poslu:

Fran Kurelac (»Mulj govora nespretna i nepodobna«), Dr. Ivan Broz (»Filologijske sitnice« u Vijencu), Dr. Tomo Maretić (»Filogijsko iverje« u Vijencu), Luko Zore, Dr. Nikola Andrić (»Branič hrvatskoga jezika), V. Rožić (»Barbarizmi«), Milan Pejnović (u »Napretku«), Grdenić, Josip Benaković, Dr. Marijan Stojković (posljednja trojica u »Nastavnom Vjesniku«) te svećenici: Adolf Weber, Dr. Franjo Iveković i Ivanko Vlašićak (ovaj posljednji u »Katoličkom Listu« i »Hrvatskoj Prosvjeti«).

Od Srba se istakoše: Stojan Novaković, Jovan Živanović (»Branič«), Bošković, Ozren, Subotić (u »Brankovu Kolu«), Stojanović i Mojo Medić.

Ipak je sve to još premalo.

Dosta su se znojile sve te naše bistre čelenke, ali mnogo je otrovnih gljiva niklo poslije njih i niče svaki dan.

Neprestano se dižu čitave čete jezičnih kvaritelja i trovatelja, pa se kod nas svaki dan događa ono, što kazuje narodna pjesma o Ivi Senjaninu:

»Što je Ivo obdan sagradio,
To su vile obnoć porušile.«

Osim toga ti su radovi kojekuda razasuti, pa bi ih trebalo snesti na jednu rpu.

Ja sam odlučio da uz Božju pomoć što prije objelodanim knjigu, u kojoj će biti na okupu sve ono, što ne valja, što je trulo i kržljavo u našem književnom jeziku.

Ova je radnja prvi početak.

U njoj iznosim jedan dio rđavih, loših riječi, kojih se još nitko u nas nije taknuo.

Dogodine želim iznijeti drugi dio takih riječi, a onda ću nanizati sve ono, što su sakupili stariji rabotari u posljednjih 50 godina.

Ta će knjiga svima dobro doći: đacima, svećenicima, učiteljima, liječnicima, gostioničarima, upravnicima, sucima i ostalima.

A sad treba da spomenem ove četiri stvari:

Prvo.

Ne pravim nikake razlike između Hrvata i Srba ni uopće ni u jeziku. Jezik nam je nagrđen i s jedne i s druge strane. K njegovu čišćenju treba da pristupimo s istinskom bratskom ljubavi. Što nemaš ti, dat ću ti ja, što nemam ja, dat ćeš mi ti.

Izbacit ćemo sve loše riječi, što su se uvukle u naš jezik s jedne i s druge strane, pa ćemo se dogovoriti koje da riječi uzmemo na njihovo mjesto pa da nam budu zajedničke. Ako nema pšenice u jednom kraju, bit će je u drugom kraju, pa u trećem, u četvrtom.

Ako ne znaju u jednom kraju, kako bi što nazvali, znadu u drugom kraju, i narod će osjetiti svoju krv, svoju dušu u svom bratu, pa će od njega rado primiti, što sâm nema.

Narod rado priča, makar i u šali, kako se u ovom kraju naziva ova i ova stvar, pa svidi li se kojem slušaocu jedna ili druga riječ, prekinut će govornika:

– Još bolje kažu nego kod nas.

Kod naroda nema nenavidnosti ni ljubomore, pa je ne smije biti ni kod narodnih prvaka. Kod čišćenja našeg književnog jezika držat ćemo se poput one braće, o kojoj kazuje narodna pjesma:

– Iz ljubavi kape promijeniše.

Drugo.

Jagić pita na jednom mjestu: Kad će se netko naći da napiše pravu stilistiku, koja će na uzornim primjerima iz

književnosti, pokazati, kako se valjano piše, a ne će pretresati samo arhaizme, provincijalizme, barbarizme i neologizme, nego i opominjati pisce, da se čuvaju katahreze, amfibologije, tautologije, pleonazma i lakonizma.

Za takovom je stilistikom vapio Jagić već g. 1892., a mi se ne možemo maknuti ni za korak dalje od pobijanja loših riječi (»barbarizama«).

Ipak moramo poći dalje:

Moramo svoj jezik tako izbrusiti, te ne će unapredak s estetske strane zaostajati za romanskim jezicima kao dosada.

Svoj lijepi i melodijozni jezik moramo učiniti okretnijim i gipkijim, kako bi mogao zadovoljavati sve najkrupnije i najsitnije književne potrebe, a ne bi bježao ni pred željama razmaženih Parnasovaca — sladokusaca.

Treće.

Tuđe riječi nijesu ni dobre ni zle, ili da pravije kažem: Tuđe su riječi i dobre i zle. Ako nemamo u svom jeziku za nešto zgodne riječi, upotrebit ćemo tuđu riječ. Imamo li za nešto svoju dobru, lijepu riječ, treba da se otresemo tuđinke.

Glavno je ovo: Čistimo svoj jezik s ljubavlju i oprezno i vladajmo se poput dobrih operatera. Ako mora biti, sijeci i reži, pa makar kako boljelo.

Četvrto.

Više očiju više vidi, pa sam tako i ja vidio mnogo toga, što je izbjeglo učevnijima od mene. A drugi će opet vidjeti ono, čega ja nijesam vidio, i ispraviti me ondje, gdje sam pogriješio.

Tko zna bolje, rodilo mu polje!

A

Ako. »Danas će njemački parlamenat zaključiti, ako prihvaća londonski sporazum« (Bolje: da li prihvaća).

Albanez, bolje: Albanac, Arnautin. »Gostionica k Albanezu« bolje: Gostionica k Arnautinu. Uporedi riječi: Holandez, Japanez, Kalabrez, Kinez, Sijamez.

Arhaizam, nepotrebna tuđinka, bolje: starinska ili zastarjela riječ.

Azijat, azijatski. Nije naški, makar dopušta Maretić. Bolje: Azijac, azijski.

B

Bacati svijetlo. »Ova izjava baca ružno svijetlo na njegov karakter« (zasjenjuje, potamnjuje njegov karakter).

Baciti se na pisanje memoara (kao jastrijeb). Bolje: dati se na pisanje, prionuti živo uz.

Badavadžija, bolje: 1.) izjelica, pustosvatica 2.) besposličar.

Bara, pomjesna riječ, bolje: livada.

Barbarizam, nepotrebna tuđinka, bolje: nepotrebna tuđa riječ, loša riječ.

Bečlija, bolje: Bečanin.

Berba je samo u vinogradu. Novine loše pišu: Berba šljiva u Bosni bit će obilna. Bolje: Šljiva je ove godine urodila obilno. Ne valja ni riječ »berba kukuruza«. Pjeva se doduše (i govori se): »Kukuruzi već se beru«, ali se nigdje ne govori o kukuruznoj berbi, već o trgadbi. Mislim, da nije pravo ni: berba duhana, a još manje: berba meda. »Mnogo bolja bila je berba meda u Srijemu, gdje imade bagremovih i lipovih šuma.« Bolje: Mnogo je više bilo meda u Srijemu, gdje . . .

Beznadno. »Člankopisac se beznadno, muči da dokaže.« bolje: uzalud se muči da dokaže . . . »Ona je beznadno oboljela (bolje: na smrt oboljela).

Bezobrazluk, bolje: bezobraznost (luk je turski svršetak).

Biskupacija. Ta se riječ čuje po Bačkoj, a upotrebljava se i u đakovačkoj biskupiji. Bolje: biskupija.

Biskupski i biskupijski. Šta pripada biskupima, to je biskupsko, a što pripada biskupiji, ili šta se tiče čitave

biskupije, to je biskupijsko. Dakle: biskupski dvor, biskupsko imanje, biskupijski (nadbiskupijski) duhovni stol, biskupijska sinoda.

Bitanga. O životinjama je bolje reći: zalutala, odbjegla životinja (kobila), nego: bitanga, skitalica. Takve su se odbjegle životinje zvale za M. A. Relkovića službenim njemačkim jezikom »Die Bitangen«.

Biti imajući. Strašna nakaza mjesto: budući. »Moja biti imajuća punica«.
Bio sam pogledati kukuruz«. «Bio sam kupiti svinje.« Bolje: Išao sam da...

Bjegunac nije isto što izbjeglica. Prvi je drage volje utekao iz vojske, a drugi je morao uteći pred neprijateljem. Bjegunac je vojnik, a izbjeglica može biti i nevojnik.

Blagosloven (blagosoven – prema blagoslov i blagosov), blagoslovljen (blagosovljen).
U književnom govoru pukle su među ovim riječima ove fine razlike:
Čovjek, muškarac je blagoslòven i blagosòven. Žena (i Bl. Dj. Marija) je blagoslovèna i blagosovèna. Oboje bez lj.
Stvari (voda, sô, krunica) su u crkvi »blagòslovljene« i »blagòsovljene«. Oboje sa *lj* i s drugim akcentom.

Blagovremeno ne valja. Mora biti: u pravo doba.

Bogoslužbenik. Tako se zove najnovija liturgijska knjiga, štampana u Dalmaciji, a ja se ne mogu nikako domisliti, šta bi ta riječ značila.

Bojim se pomjesna riječ u značenju: mislim, nadam se. »Ja se bojim, da će netko imati gadne troškove«. »Ja se bojim, da će doći opet vrijeme, kad će me trebati.

Bolovanje. »Dobio je dvadeset dana bolovanja«. Bolje: dvadeset dana za liječenje.

Brijačnica, bolje: brijaonica.

Brojan, brojna, o. Riječ nije dobra. Brojna porodica – bolje: velika porodica. »Skupština je bila brojno posjećena« – bolje: obilno pohođena.

Brojčano. »Srbi su brojčano jači od Hrvata«. Bolje: brojem.

Bolji gospodin, bolja osoba, lokal za bolje ljude. Bolje: finiji gospodin...

C

Carevna, ruska riječ nije nam potrebna. Kao što kažemo carevu sinu carević, tamo možemo reći carevoj kćeri carevica. Inače se kod nas prepiru. da li je dativ od carevna carevnoj ili carevni. Uporedi riječ kraljevna.

Carevati. »Na sve strane je carevala velika tišina«. Ne valja kao što ni »vladala«. Mora se reći: bila je, širila se.

Cijeniti uzimaju neki krivo u značenju: suditi, misliti. Ja cijenim, da oni ne mogu uspjeti – ja mislim, da.

Cijepati papir, bolje: trgati, kidati.

Cilj. »U cilju, da bi se krajevi upoznali sa socijalnim i kulturnim prilikama Bosanske Krajine, izaći će skorih dana knjiga... Bolje se i kraće kaže: želeći da bi se...
»On je organizovao komitske napadaje u cilju, da kompromitira albansku vladu« – želeći da kompromitira.

Crkovinarstvo, dalmatinska riječ. Bolje: crkveni odbor.

Č

Čemu s infinit. ne valja. »Čemu očekivati slobodu od drugoga«? Bolje: Čemu da očekujemo...

Četvrt, i. Ta riječ nije dobra, ako se upotrebljava za koji dio grada.
Bila bi možda najbolja riječ »kraj«: savski kraj, svetoblaški kraj, vračarski kraj. Svakako bi ta riječ bila bolja od svih tih: kvartova, četvrti, krugova.

Četvrtgodišnje. »Ja plaćam četvrtgodišnje«. (Bolje: na četvrt godine, za četvrt godine, svake četvrt godine.) Sreski

će ih poglavar sabirati i četvrtgodišnje putem okružnoga načelnika k meni predlagati«.

Čin vjere, ufanja, ljubavi. Ne valja. Vidi kod riječi djelo.

Čini mi dobro. Ne valja. Bolje: prija mi, ugodno mi je, koristi mi.

To ne čini ništa. Čedo je njemačke krvi. Treba reći: ništa zato. »Njihov postupak čini zlu krv kod naroda«. Ne valja. Treba reći: Njihov postupak ogorčuje, izaziva narod.

Čini mi društvo. »Čini mi društvo«. Ne valja. Treba reći: Hajde sa mnom, sjedni do mene, hajde k nama u društvo.

Činidba. »Liječnici mogu biti angažirani ili kao... ili kao specijaliste (za posebne činidbe). Bolje: za posebni rad.

Činilac. »On je bio glavni činilac«. Bolje: On je najviše uradio, pripomogao, pridonio...

Član. Ta se riječ upotrebljava u više značenja (član zadruge, član = paragraf, članak vjere, članak u novinama). U Beogradu kažu glavaru policije u jednom »kvartu«: član. »Gospođa dođe u kvart i zatraži od poslužitelja, da je najavi kod člana«. Ne bi li bila bolja riječ: čeonik, čeonik policije, redarstva u tom i u tom kraju?

Čovjek. Ne govore samo žene iz puka: moj čovjek (mjesto: moj muž), nego se može čitati i u nekim srbijanskim novinama: »On je odvratan ženskinju, pa i većini ljudi« (mjesto: muškaraca).

Čuvati postelju došlo je k nama s njemačke strane. Mjesto ove nagrde: Moram čuvati dugočasnu postelju« treba reći: Moram ležati, moram besposličiti, moram venuti, trunuti u ovoj dosadnoj postelji.

D

Dar. Ruska je riječ u značenju: talent. »On ima dara za sve«. Bolje: On razumije sve, shvaća sve. »On ima dar

govora«. Bolje: On je dobar govornik, on umije lijepo govoriti.

Darovit. Od ruske riječi »dar«. Bolje: bistar, otvoren.

Dati si truda. »Ja sam si dao mnogo truda«. Ne valja. Treba reći: Ja sam se mnogo trudio, mučio, ja sam mnogo nastojao, ja sam pokušao sve i sva. »Vidi se, da ste si dali mnogo truda, kako biste mladež okupili«. Bolje: Vidi se, da ste se mnogo trudili, mučili, znojili, da ste mnogo nastojali, da ste sve pokušali, kako biste mladež skupili.

Dijecezanski. »Dijecezanska blagajna«, »dijecezanska sinoda«. Trebalo bi se reći: dijeceška blagajnica, sinoda, ali je još bolje: biskupijska, nadbiskupijska.

Dika nebeska. Bolje: nebeska slava.

Djeca. »S njihovim decama«, čuje se među Bunjevcima i Srijemcima kao da i riječ »djeca« imadu plural.

Vidi: momčad.

Djelo vjere, ufanja, ljubavi: Svakako je ta riječ »djelo« prikladnija od riječi »čin«. Međutijem makar je ovo doista unutrašnje djelo, ipak, jer se ustima i javno izriče, bilo bi bolje, kad bi se reklo: Očitovanje, ispovijest, izjava vjere, ufanja, ljubavi.

Djelomično. »On je djelomično isplatio dug. Bolje: On je isplatio neki dio duga.

Djelujući. »Milost djelujuća«. Bolje: Milost djelatnica.

Dnevni red. »Kod nas su na dnevnom redu krađe, ubistva«. Bolje: često se događaju krađe, ubistva.

»Na dnevnom redu je osma točka«. Bolje, U današnjem rasporeďaju je...

Dočarati. »Ljubljanski velesajam išao je za tim, da pogledu gledaoca dočara uspjele vlastite proizvodnje u Kranjskoj i Štajerskoj«. Bolje bi bilo: da pokaže gledaocu...

Doći u susret kome. Lijepa je to naša riječ, kad se govori za čeljad, ali mislim, da nije najbolje ovako govoriti i pisati: »Ne možemo doći u susret Vašim željama (za-

htjevima i dr.). Bolje ćemo reći: Ne možemo Vas, nažalost, zadovoljiti, ne možemo ispuniti Vaših želja.

Dodir, a. Posve je nepotrebna riječ. »On živi u ne=prestanom dodiru s narodom«. Bolje: On živi uvijek među narodom (pukom).

Dodiran. »Med nama ima mnogo dodirnih točaka«. Bolje: ima mnogo toga, što nas zbližava, spaja«.

Dolaziti do čega. »Kako ja dolazim do toga, da mo=ram krave hraniti«? Bolje: tako je baš mene zapalo, da . . .
»Kako ja dolazim do toga, da moram ovdje slušati Vaše uvrjede«? Bolje: Zar sam to zaslužio, doživio, da moram. . .

Domaći, župnik, učitelj. Bolje: naš, mjesni, ovdješnji.

Dominikanac. Bolje: Dominikovac.

Dospjeti se. Pomjesna riječ iz Dalmacije. Bolje: svr=šiti se. »Kad se dospije Misa«. Bolje: Kad se svrši Misa.

Doticaj. Znači gotovo isto, što i »dodir«. Nepotrebna riječ. »G. Dawson je dolazio često s našom delegacijom u doticaj«. Bolje: G. se često sastajao s . . .

Dotjerati (se), dotjerivati (se). Nezgodna riječ. Upotrebljava se 1. mjesto: usavršiti (se), usavršiti. »Slika se mora još dugo i dugo dotjerivati«. »Pjesme nijesu ni s koje strane dotjerane«.

2. Upotreljava se u značenju: urediti se, ugizdati se, kititi se, gladiti se, kaćuniti se. »Došao je med nas fin, dotjeran«. Žene su se i prije 2.000 godina dotjerivale kao i danas«.

3. Posljednje je značenje: naučiti, abrichten. »To dijete ne možeš nikako dotjerati«.
Toj riječi treba zakrčiti put u književnost, jer zamršuje jezik, a ima dobru zamjenu.

Drača. Pomjesna riječ mjesto: trnje. »Drugo pade među drače i drače ga pridušiše.

Dražina. Kajkavska riječ. Bolje: skupoća.

Drvarnica. Mjesto, gdje drva stoje i gdje se režu, zove se: drvara, drvnica (prema riječi: pljevara, pljevnica).

Držati sjednicu. Ne valja, makar Maretić dopušta. »Držati« se mogu: zapovijedi, zakon, običaji, post, ali ne sjednica. Treba reći: »Danas je sjednica«. »Kad će biti sjed=nica«? »Već dugo nije bilo sjednice«.

Duh Sveti ili Sveti Duh?
O tome sam dosta pisao u »Katoličkom Listu«
Tvrdio sam i danas tvrdim, da oblik »Duh Sveti« nije načinjen prema duhu hrvatskoga jezika.
Netko se tome odupro govoreći, kako »Duh Sveti« većma pokazuje silu i jačinu, nego »Sveti Duh«. Dobro! Ajde da vidimo:
Oblik »Duh Sveti« nam svjedoči jasno i glasno, kako mislimo tuđom glavom.
»Svetoga Duha« spominje Istočna Crkva često. Spominje ga i u križanju: Vo imja Oca i Sina i Svjatago Duha Amin.
Slovenci upotrebljavaju uvijek i svuda oblik »Sveti Duh«, pa zašto da ga ne upotrebljavamo i mi?
Kad sam pred 4 godine bio zametnuo kreševo s O. Pe=trom Vlašićem radi njegova »Evanđelistara«, dotakao sam se bio i oblika »Duh Sveti«.
Vlašiću je priskočio u pomoć starkelja, bivši profesor g. Niko Batistić. S kakim oružjem i s kakim uspjehom, neka posvjedoči ovo par redaka, što ih vadim iz pisma neprežа=ljenoga † O. fra Jerka Vladića Dru. Julijanu Jeleniću:
»Ipak je dobro, što adjektiv svagdje stavljaš pred supstantiv bilo to i kod treće osobe Presvetoga Trojstva. To zastupa junački g. Vlašićak, ali se neki tome protive. Osobito reve u »Novoj Reviji« proti tome neki bivši profesor. Po njihovu »Sveti Duh« znači neku osobu punu Svetoga Duha. Kao da ti ljudi nigda nijesu imali u svojim rukama ni Misala ni Bre=vijara!
Crkva u osmini Duhova moli: »Deus, qui corda fide=lium s. Spiritus illustratione docuisti . . . Deus, qui Apo=stolis Tuis sanctum dedisti Spiritum . . . Da quaesumus Ecclesiae . . . ut sancto Spiritu congregata . . .
Gotovo svaki dan molimo (u »Gloria in excelsis Deo« na kraju): cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris Amen, pa se nije treća osoba Presvetoga Trojstva preobratila u nešto, što je samo puno Svetoga Duha. Taj profesor savjetuje o.

Vlašiću, da ne sluša Vlašićka. Ljudi rekoše i hoće da su pametni«.

Treba li mi još dokazivati, što je bolje i hrvatskije: »Duh Sveti« ili »Sveti Duh«?

Usput spominjem, da nam je već red otresti se strašnoga običaja, koji meće pridjev iza imenice:

»I s Duhom Tvojim«.

»Da postanemo dostojni obećanja Hristovih«.

Tako se griješi gotovo u svakom retku naših crkvenih knjiga, pa nam je jezik postao opor, trpak, glomozan. Hoćemo li se već jedared osoviti na svoje noge?

Duševno. »On je jak duševno i tjelesno«. Bolje: umom i tijelom. »On propada tjelesno i duševno«. Bolje: Slabi mu um, propada tijelo.

E

Evanđelistar. Bolje: Evanđeonik.

F

Fakt, faktično. »On je fakt, on je faktično starca prevario«. Tako u nas mnogi govore, a neki te neki i pišu. »On je uistinu starca prevario«.

Falinga. Ne valja već: pogrješka.

Franciskani. Bolje: Franovci.

Francisko. Pokojni se Iveković potpisavao uvijek Francisko misleći valjda (kao rođeni kajkavac), da narod nigdje ne govori: Franjo. Pa ipak se svuda po Slavoniji govori Franjo i Franja, po Dalmaciji Frano, a zacijelo se negdje govori i Fran, jer se drugojačije ni za živu glavu ne bi tako potpisivao kremeniti čistunac Kurelac.

Franjevci. Bilo bi možda bolje: Franovci (od: Frano), jer od Franjo (Franjin) moralo bi izaći ime Franjinci.

G

Glasati. U knjigama i u novinama se veli: glasovati za toga i toga, a narod veli, glasati koga. »Ja glasam Milana Kovačevića.

Glasina je augm. od: glas. »Kakvu taj ima glasinu! Ne smije se ta riječ upotrebljavati za lažne riječi, makar je dopušta Maretić. Narod nigdje ne govori: Čuju se kojekake glasine, već: Čuju se kojekake riječi.

Gledište. Isto što: stanovište, stajalište. Bolje bi bilo: gledalište. Ipak se treba čuvati svih tih nepotrebnih riječi. Mjesto: »S toga gledišta (gledališta) dobro si uradio« može se posve dobro reći: S te strane . . . Mjesto: »Polazeći s toga gledišta« možemo reći: Držeć se toga.

Vidi: stajalište, stanovište, tačka gledišta.

Gospodin. »G. Ljubina riječ mnogo vrijedi«. Izgovara se ovako: Gospodin-Ljubina riječ mnogo vrijedi. Bolje: Riječ g. Ljube mnogo vrijedi. »Mnogi se boje g. Nastasove (gospodin-Nastasove) energije«. Bolje: Mnogi se boje energije g. Nastasa. Čuje se i po našim selima: Čič-Matina rakija je najbolja. Čika-Lazino grožđe je najljepše. A poznate su i pjesme Zmaj-Jovine.

Sve je to dobro, a ipak je bolje onako, kako sam ja spomenuo, jer se tako piše u našoj književnosti.

Gospodin. Danas je svaki svoj gospodin, pa moramo biti oprezni upotrebljavajući tu riječ, Višeput treba da upotrebimo koju drugu riječ. Na nekim mjestima sa dvije ništice (00) piše: Za gospodu, za gospođe. Bilo bi bolje: Za muškarce, za ženske. Tako isto nije baš potrebno uvijek govoriti: On je već stariji gospodin, već: stariji čovjek, a još manje se smije reći: Ja sam već stariji gospodin. To su naoko sitnice, ali se ne treba titrati imenom »gospodin«.

Gost. Vidi o tome niže kod riječi: mušterija.

»Kupališni gost« bio je god. 1915. pokojni župnik Mijo Očić, koji je došao 45. put u Topusko i čitave tri sedmice imao je tamo sve badava. Bio je uistinu »kupališni gost«. Odonda je tamo »Očićeva sjenica«.

Grlo. Ova se riječ u novije doba upotrebljava po novinama mjesto riječi: konj, goveče. »U prvoj trki učestvovala su priplodna grla oždrijebljena g. 1921. u Bosni i Hercegovini«. Je li lijepo čuti tu riječ? Možda je riječ »konj« uvrjeda »priplodnom grlu«? Kud ćemo dospjeti s takim književnim jezikom? Ako već neki broje »repove« u štali, kod trke bismo mogli govoriti o »priplodnim nogama«, a ne o »grlima«. Svakako je jedino dobro i pravo ovako: U prvoj trki bili su ... konji oždrijebljeni ...

H

Hodočasnik. Ta riječ nije dobra, makar je brani Maretić. Akad. Rječnik starim primjerima utvrđuje valjanost riječi časnik (koji ima neku čast), a onda mora uzmaknuti iz književnosti riječ »hodočasnik« tobože: (»koji hodom Boga časti«). Jezik nam je već previše zamršen, pa zar ćemo ga još više zamršivati: Zar nijesu dobre riječi: poklonik, pobožni putnik, proštenjar?

Hodočastiti. Bolje: Ići na poklonstvo, na proštenje, na Božji put.

Hodočašće. Bolje: poklonstvo, Božji put, pobožni put, proštenje.

Holandez. Bolje: Holandijac. Vidi: Albanez, Japanez, Kalabrez, Kinez, Sijamez.

Hram. Ta riječ znači u književnom jeziku isto što crkva. Ne valja onda govoriti ni pisati: hram crkve, nego: god, slava, svetkovina crkve.

I

Igračnica. Bolje: igraonica.

Ići na živce. »S vremenom bi jedan drugome išao toliko na živce, te bi bezuvjetno morali obračunati«. Bolje: S vremenom bi jedan drugoga toliko ogorčio, jedan bi drugome toliko oslabio živce, te bi ...

Imena sela i gradova. Poznata je stvar, da drugojačije zove narod mnoga mjesta, a drugojačije ih nazivlju knjige. Pa ipak morali bismo svako mjesto (selo, župu, grad) zvati onako, kako ga zove narod. Dopuštam, da bi u toj stvari moglo biti izuzetaka. Čuo sam u Zagorju (blizu Sutle): »Bil sem v Lesin'ćah«. Književno se kaže: bio sam u Desiniću. Ipak se iz ovoga primjera razabire, da za »Desinić« narod upotrebljava pluralni oblik: Lesinići, Lesin'ćah.

Ipak pravilo ostaje čvrsto i stalno: Mjesto se zove onako, kako ga zove narod.

Hrvatski je Sabor odredio zakonom, kako se ima nazivati koje mjesto. To je nazivlje sakupljeno u knjizi »Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta kraljevina Hrvatske i Slavonija 1913.«.

Između posljednjega i potpunoga našega svećeničkoga zagrepskoga Šematizma za godinu 1917. i ove knjige »Političko i sudbeno razdjeljenje« ima mnogo razlika.

Ja ću za naš Šematizam upotrebljavati slovo »Š.«, a za knjigu »Političko i sudbeno razdjeljenje ...« slovo »P.«.

Prema »P«-u dobile su neke naše župe nova imena, kojima nema ni traga u »Š«-u za godinu 1917. Tako su nova imena: Lovrečka Varoš (u »Š«-u: Lovrečina), Bistranska Poljanica (u »Š.«: Bistra), Draganićki Budrovci (u »Š.«: Šipak, Goli Breg (u »Š.«: Brezovica), Margečani (u »Š.«: Bijela).

Prema »P«-u dobile su mnoge župe pobliže oznake. »Š.« je samo na par mjesta upotrebio te dodatke. Ovdje ispisujem sve župe, koje su dobile dodatke: Barilovićki Leskovac, Lijevi Dubrovčak, Savski Nart, Crkveni Pribić, Donji Oštrc, Gornje Prekrižje, Netretićko Završje, Srednje Prilišće, Ribnički Kunić, Gornje Komarevo, Stari Farkašić, Pisarovinska Jamnica, Veliki Bisag, Donja Pušća, Gornje Vrapče, Donja Višnjica, Ivanečka Kamenica, Sutlanska Poljana, Gornje Jesenje, Donja Bedekovčina, Koprivnički Ivanec, Ludbreški Sv. Đurađ, Breznički Hum, Gornji Kneginec, Radovečki Križovljan, Donja Konšćina, Gornji Miklouš, Zrinski Topolovac, Gornji Draganci, Podravske Sesvete, Požeške Sesvete, Podravski Novi Grad, Mali Raven, Gornji Dubovec, Vrbovečki Rakovec, Gornji Raić, Požeški Brestovac, Podravska Moslavina, Mala Solina.

34.

Na jednom mjestu u »S.«=u se vidi nemila zabuna. G. sastavljač »Š«=a je vidio, da »P.« zove jedno mjesto Vukmanski Cerovac, pa je tako okrstio u »S«=u župu Cerovac. A kad tamo, župu Cerovac zove i »P.« Cerovcem, a Vukmanski Cerovac je zabitno seoce, što spada pod župu Vukmanić.

Osim toga »P.« zove jednu zagorsku župu »Ivanci«, a u »Š.«=u piše »Ivanec«.

Ima nekoliko župa, što ih krivo zove i »Š.« i »P.«. To su župe: Miholjanci, Gore, Jakšići, Šišinci. »Š.« i »P.« ih zovu: Miholjanec, Gora, Jakšić, Sišinec. Za ove sam župe stalan, da ih narod zove u pluralskom obliku, a ima ih možda i više.

Tako bi moralo imati pluralski oblik i naše najveće hrvatsko selo Virje. Sam narod zove to selo »Viri« (Virovi, narod veli, da je »'z Virov«. Na starim kartama piše »Virovi«, a ovako govore i susjedi štokavci oko Bjelovara. Nekada su čak od Bjelovara išli na Virovske Konake radi meljave, ali su se i drugojačije miješali Brđani oko Bjelovara s Podravcima. Koliko sam put čuo: »Gospodine, bio sam u Virovima«. U Kapeli kod Bjelovara čuo sam i pjesmu:

»Mili Bože, prelijepih parova
Ko da s' došli sinoć iz Virova!«

Imade na stotine manjih sela, što ih narod zove u plur. obliku, a u »Š«=u i u »P«=u je singural. Tako recimo: Šemovci (kod Virja), Dragičevci, Abjanovci, Markovci, Podlužani, Radulci, Svinjarci, Zvekovci i stotinu drugih.

»Š.« je poštokavčio župe: Brdovec, Čakovec, Ferdinandovec, Kalinovec, Kozarevec, Kraljevec, zovući ih sa »ac« (Brdovac, Čakovac . . .) Od kajkavačke »Rečice« postala je u »Š.«=u Riečica, a od Vel. Trgovišća »Veliko Trgovište«. S druge strane je pokajkavčen Mačkovac (u »Š«=u Mačkovec) i lijepo štokavačko Rovište (u »Š«=u Rovišće).

Ikavačkom »Bilom Brigu« (u novokapelačkoj župi) veli »Š.« Bijeli Brijeg, a u ruševačkoj župi zove posve pravilno jedno seoce »Didina Rika« (a ne Djedina Rijeka).

Bjelovar se zove u »Š«=u svuda Belovar, a staroslavno selo Sjeverin zove »Š.« naprijed u knjizi Sjeverin, a u »Indeksu« Vojni Severin, dok kod župe Ciglene u Indeksu piše: pošta Vojni Severin.

I »S.« i »P.« naziva jedan naš gradić Ivanić=gradom, a susjedno mjesto naziva »Š.« i »P.« »Kloštrom=Ivanićem«. Dakle prvome bi mjestu bilo glavno ime Ivanić, a drugome Kloštar. Pa ipak su to dva Ivanića! Jednome se mora reći »Ivanić=grad« ili »Ivanić=Grad«, a drugome »Ivanić=Kloštar«. Općina »Ivanić=Klošter«, koju i »P.« naziva »Kloštrom Ivanićem«, ima sela: Graberje, Lonju i Prkos i ta se sela zovu: Ivanićko Graberje, Ivanićka Lonja, Ivanićki Prkos, a ne: Kloštersko Graberje, Klošterska Lonja, Klošterski Prkos. Dakle se mora i mjesto zvati Ivanić=Klošter!

Pod starcem Okićem dvije su župe. »Š.« zove jednu od njih »Okić B. D. M.« (Okić Bl. Dj. Marija), a drugu »Okić sv. Martin«; »P.« kaže jednoj »Okićka Sv. Marija«, a drugoj »Sv. Martin pod Okićem«. Čemu se ne zovu obadvije župe po jednom obliku? Recimo ovako: »Okićka Sv. Marija« jedna, a »Okićki sv. Martin« druga, ili jedna neka bude »Sv. Marija pod Okićem«, a druga »Sv. Martin pod Okićem«?

Za »Đulaves« (Đula=Ves) sam čuo svuda u narodu ime »Đulovac«. Ne bi li se moglo promijeniti to ime, koje tako miriši po nekakovom »Đuli«=bačiju?

»Š.« piše čas »Novo Čiče«, čas opet »Nove Čiče«; u »P.«=u je Novo Čiče, a Direktorij piše »Nove Čiče«. Čemu to?

Dalje! »Š.« piše (bilo naprijed, bilo u Indeksu): Banovajaruga, Novimarof, Novigrad, Dugoselo, Grubišnopolje, Kozjibrod, Petrovoselo St. itd.

Ova se imena nijesu slila, sastavila u jednu riječ kao primjerice: Beograd, Vučitrn, Carevdar, Ludbreg, Slankamen. Sarengrad, Suhopolje, Lepoglava, nego su ona kao dvije riječi, od kojih nije ni jedna mrtva, nijedna se nije pretopila u drugu, nego su obadvije žive, potpune, samostalne, obadvije se dekliniraju. Malo je slučajeva, gdje bi se dvije riječi slile u jednu. Neke sam već spomenuo: Beograd, Vučitrn, Carevdar, Ludbreg, Slankamen, Sarengrad, Suhopolje, Lepoglava. Bit će ih još nešto, ali posve, posve malo.

Kod ovih se dakle govori: Bio sam u Ludbregu, u Slankamenu, idem iz Sarengrada, Lepoglave, ali kod ostalih narod govori ovako: u Banovoj Jarugi, u Novom Marofu, u Petrovom Selu. Tko, molim Vas, govori: u Banovajarugi, u Novimarofu, u Novigradu, u Dugoselu . . ., iz Grubišnopolja,

iz Kozjibroda, iz Petrovosela? A tako bi se moralo govoriti, kad bi to bila kao jedna riječ i kad bi se pisalo ovako, kako je pišu oni, što ne mare za naš lijepi jezik.

Pišimo dakle: Banova Jaruga, Novi Marof, Novi Grad, Dugo Selo, Grubišno Polje, Kozji Brod, Petrovo Selo itd. i nikako drugojačije! Nemojmo pisati ni ovako: Banova jaruga, Novi marof, Novi grad, Dugo selo, Grubišno polje, Kozji brod! Kod sastavljenih se imena obadvije riječi (ili ako su tri, sve tri) pišu velikim početnim slovom. Ne budemo li na to pazili, nastat će grakaša.

Nešto je drugo s Vina=Gorom, Ivan=Dolom itd. Narod to izgovara kao da je jedna riječ: na Vinagori, u Ivandolu, ali je ipak bolje, da se u pismu to rastavlja i da se piše ovako: Vina=Gora, Ivan=Dol, Blažić=Polje, Belavić=Selo, Lukinić=Brdo, Kućan=Marof itd.

Dakle, glavno je pravilo: slušajmo, kako narod govori. Ako narod govori: u Lepoglavi, onda je to kod njega jedna posve sljubljena riječ, a ti piši: Lepoglava; ako narod govori: idem iz Zelendvora, a ti piši: Zelendvor; ako narod, govori: bio sam u Novom Selu, a ti piši: Novo Selo!

Kod imena mjesta dolazi označeni pridjev (ili ako su dva, dolaze obadva) pred imenom.

Zato se mora pisati ovako: Velika Erpenja, Donja Stubica, Staro Petrovo Selo, Podravski Novi Grad, Nova Kapela, Novo Praćno, Gornji Selkovac, Lijevi Degoj, a ne: Erpenja Velika, Stubica Donja, Petrovo Selo Staro, Novi Grad Podravski, Kapela Nova i t. d.

Neke župe imadu u »Š.«=u suvišne dodatke.

Kod Rače je suvišan dodatak »Nova«, kod Začretja ne treba »Sv. Križ« (ni jednoga ni drugoga nema u »P«) Kod Drnja ne treba dodatka: na Dravi, a kod Kraljevca suvišno je ono »na Sutli«. Za župu Carevdar nijesam ipak stalan kako je valja pisati: Carevdar ili Carev Dar. Toliko znam, da je to bio za onda carski dar, kad se prezirana i ismjehivana Oslovica iščahurila u lijepi Carevdar (Carev Dar). Sve mi se ipak čini, da se tamo govori: Ja sam iz Carevdara, pa bi onda trebalo tu riječ pisati »Carevdar«.

Još nešto! Evo primjera, kako se nagrđuje i mijenja ime sela i manastira.

Danas se zove jedan filijal carevdarske župe: Lepavina. Tamo je pravoslavni manastir i željeznička stanica. Svuda se

šepiri ime »Lepavina«. A ja sam pred mnogo godina slušao štokavce iz onog kraja gdje govore, da su bili u »Lijepim Vinima«. Tamo su nekada bili glasoviti vinogradi, u kojima je rodilo lijepo vino, pa je narod to mjesto prozvao »Lijepa Vina«. Danas je od Lijepih Vina postala Lepavina.

Imena krsna. U nas se mnogo pisalo o krsnim imenima. Gotovo svi naši filolozi zaziru od ovakih krsnih imena: Vatroslav, Vjekoslav, Lavoslav, pa preporučuju, neka bismo mjesto tih imena upotrebljavali imena: Ignacije, Alojzije, Leopold. Neki opet preporučuju, da bismo govorili i pisali ovako kako se čuje u narodu: Ignjo, Naco, Lojzo, Polda.

To bi bilo možda još najbolje.

Ja sam međutijem odlučio ovdje progovoriti koju o nepotrebnim dodacima kod nekih krsnih imena.

Mnogi se kod nas zovu ovako: Ivan Krstitelj Bačić, Ivan Nepomuk Horvatić i t. d., jer misle, da je potrebno, neka čitav svijet znade, kad je njihov imendan.

Kod toga međutijem mogu doći na vidik smiješne stvari. Neki se mora potpisivati: Ivan od Boga Grivić, drugi: Ivan pred lateranskim vratima Plemenčić, treći: Martin biskup Kovačević, četvrti: Martin papa Kozmar, peti: Stjepan kralj Vitković, šesti: Stjepan mučenik Juranić, sedmi: Silvester opat Turzan, osmi: Silvester papa Brcković, a deveti, a deseti?

Kuda ćemo doći?

A kako da se potpisuju žene? Kakav dodatak da si metnu uz svoje ime naše Marije?

Ostavimo se ovakih djetinjarija a za čestitare i goste lako! Pogodit će svi, kad je naš imendan, pa će nas razveseliti srdačnom čestitkom i — prema prilikama — nam nabiti banak.

Riješimo se svih tih dodataka poput suvišnih bradavica!

Imenito. Bolje: osobito.

Invalid: Mi imademo za to svoju dobru riječ: nemoćnik.

Iskrnji. Bolje: bližnji. »Ljubi svoga iskrnjega«. Bolje: bližnjega.

Iskuhavaona. Bolje: hranionica, kuhaonica.

Ispad. Bolje: nepodopština. »Njegovi postadoše posti= đeni zbog njegovih neumjesnih ispada«. »Da se ne dogode kojekaki sportski ispadi« . . .

Ispoljiti, ispoljavati njemačko je čedo (äussern). Ta se riječ ne govori nigdje u narodu, nemaju je stariji Rječnici, pa je moramo izbaciti iz knjige, makar je Maretić brani.

»U njegovim se knjigama ispoljava« . . . Bolje: Iz nje= govih knjiga izvire, izbija . . .

»Pojavljuju se različite grupe, koje sve jače ispoljavaju svoju bit«. Bolje: . . . . . . koje sve jače pokazuju, odavaju svoju bit.

Isprava. Ta se riječ upotrebljava za kojekaka službena pisma. Maretić je upotrebljava mjesto češke riječi »listina« (Urkunde). Međutijem moramo odbaciti tu riječ, jer ništa ne »ispravlja«. »Imate li kod sebe sve isprave«?

Možda bi bilo najbolje, da »ispravu« zamijenimo riječju »potvrdnica« (jer se svakim službenim pismom nešto potvr= đuje). Onda bi se ovako pitalo: Imaš li kod sebe sve potre= bite potvrdnice?

Čuo sam od nekih seljaka u pakračkom kraju: »Ja sam, gospodine, nabavio sve uprave«, Evo, kako on razumije ri= ječ »isprava«!

Ispravan. »G . . . je vrlo ispravan činovnik«. Bolje: točan, na svom mjestu, svijestan. »Njegova tvrdnja nije is= pravna.« Bolje: nije točna, istinita.

Ispravnost. »To je čovjek neobične ispravnosti«. Bo= lje: čovjek neobično uredan, točan, čestit.

Istodobno. Bolje: u isto doba, a gdjekad i: ujedno.

Istomišljenik. Bolje bi bilo: istomislilac (prema: rano= ranilac). U Ivekovićevu Rječniku dolazi (samo) riječ »zlomi= šljenik«, ali nije potvrđena nijednim primjerom.

Istovremeno. Bolje: u isto vrijeme, ujedno. »Odoše da interveniraju i da istovremeno (bolje: ujedno) protestiraju.

Istup. »Njegov muževni istup«. Bolje: Njegovo odre= šito držanje. »Gdjegod se pojavio jedan istup političkog

lica iz opozicije, vlada je gledala, da osujeti njegovu akciju«. Bolje: Gdjegod se vidio kakav rad kojeg političara iz opozicije, vlada je . . .

Istupati, istupiti. »On je svuda odvažno istupao« Bolje: On se svuda hrabro ponio, svuda se hrabro, odrešito vladao.

Izgulíti. Pomjesna riječ (iz Dalmacije) mjesto: iščupati. »Da ne biste izgulili zajedno s njime i pšenicu«.

Izlišan. Bolje: nepotreban, suvišan. »Izlišno je o tom glavu razbijati.

Iznenaditi se. »Banja Luka se iznenadila ovome ri= jetkome slučaju«. Ne valja. Bolje: iznenadiia se zbog ovoga rijetkog slučaja.

Iznuditi. Ruska je riječ. Bolje je reći: izmamiti, steći, postići. »Financijeri su iznudili (bolje: izvojevali) sebi pokor= nost sa vladalačkom kretnjom apsolutnog monarha«. »Mi smo ipak iznudili (bolje: izvojevali, stekli) dugom borbom opće pravo glasa«. »Jedva sam od starca iznudio (bolje: izmamio) potpis«.

Izražaj. Nije dobra riječ. Ima dva značenja: 1. izričaj (Ausdruck).

2.) »U unutrašnjoj situaciji došao je do izražaja sukob između radikala i samostalnih demokrata«. Bolje: izbio je na javu sukob između . . . »Došla je do izražaja davno pritaji= vana mržnja«. Bolje: izbila je na javu davno pritajivana mržnja.

Izvod. Bolje: izvadak.

J

Jako bolestan. Ne valja kao što ni: zdravo bolestan. Bolje: teško bolestan, na smrt bolestan.

Japanez. Bolje: Japanac. Vidi: Albanez, Holandez, Kalabrez, Kinez, Siamez.

Jasle. Ta riječ ima dat., lak. i instr.: jaslama. Ne valja: »Polože ga u jasli«. »Leži u jaslima«.

Jedinica. 1. Čestiti pokojnik je bio vrlo izgrađena jedinica«. Bolje: Bio je čvrst karakter, bio je čovjek čvrste petlje.

2. »Idem k svojoj jedinici u Zagreb«. To je riječ vojnička, a nije potrebna. Kontrolor vojničkoga oružja, koji je išao u Zagreb, da pregleda vojničko oružje, mogao je to drugojačije reći. Mogao je reći: Idem u Zagreb da pregledam oružje, ali on je govorio vojničkim jezikom, koji svuda gdje ima vojske, pozna samo jedinice«.

Jubilarna. Bolje: jubilejski. »Jubilarna godina«. »Sprema se jubilarno izdanje Danice«.

K

Kadgod. Ne valja u značenju: nekoć, nekada. »On je kadgod bio trgovac« — on je nekoć bio trgovac.

Kafana vele u Srbiji, Bačkoj i Banatu restauraciji, gostionici, krčmi, a to je svuda po svijetu razlučeno.

Kafedžija vele tamo restauteru, gostioničaru, krčmaru.

Kako. Pomjesna riječ (dalmat.) mjesto: kao. »Naslijedujte Boga kako predragi sinovi njegovi«. »Zasja luč njegova kako sunce«.

Kalabrez. Bolje: Kalabrijac. Vidi riječi: Albanez, Holandez, Japanez, Kinez, Sijamez.

Kamata, kamat. Tuđa riječ (novogrčka). Mi imamo svoju lijepu riječ. većak (većka). a možemo upotrebiti i riječ: dobit, i. »Dao sam novac na većak«.

Kamenolom. Ne valja, nego: kamenik.

Kampanja. Nepotrebna je riječ kraj naših: boj, borba. »Povela se žestoka kampanja protiv onih pekara«.

Kanonička vizitacija. Danas se ta riječ ne tiče »kanonika«, pa zašto se nebi reklo: »Pastirski pohod« ili »Apostolski pohod?«

Kapa vele i danas neki šeširu. »Otišao je kući bez kape, a imao je na glavi šešir. Nekoć se znalo samo za kape. »Dok je glava, bit će i kapa«, ali se danas oštro luči kapa od šešira.

Kapara. Tuđa riječ. Mi imamo dosta dobru riječ: zadavak (govori se oko Bjelovara).

Kaparisati. Bolje: dati zadavak.

Kapci, aca = ljetni prozori od drveta. U narodu (kod štokavaca Križoka) niknula je krasna riječ: rebrenica (jer prozori imadu »rebra«).

Kartašnica. Bolje: kartaonica.

Kaucija = jamčevina.

Kidati. »S tim stvarima moramo već jednom kidati«. Pomjesna riječ. Bolje: Te stvari moramo prekiniti, odbaciti.

Kinez. Bolje: Kinac, Kitajac. Vidi: Albanez, Holandez, Japanez, Kalabrez, Sijamez.

Kladenac. Bolje: vrelo, studenac, zdenac.

Klijent. Nopotrebna riječ kraj naših: branjenik, pravdaš (koji traži pravdu).

Kmet je kod svih Slavena najveći nevoljnik, a u Srbiji je ugledan čovjek. Treba tu riječ zamjeniti riječju: načelnik (grada).

Knjigoveža. Bolje knjigovezac.

Kockaroš. Bolje: kockar, kartaš.

Količina. Nepotrebna riječ u značenju: mnogo, vrlo mnogo, veliko mnoštvo. »Trošio je u kući veliku količinu vina«. »Primio je ogromnu količinu perzijskih satova«.

Komora. Trgovačko-obrtnička komora. Ne bi li bila bolja riječ: vijećnica?

Konačno. Bolje: napokon, na posljetku i na kraju krajeva.

Konobar. Loša riječ. Bolje: dvoritelj.

Korteš. Mi bismo ga mogli mirne duše nazvati: snubitelj, snubok (to je kod kajkavaca prosac).

Kortešir ati = snubiti.

Kost. Srbi vele: »Gdje imaš, gdje uzimaš kost»? »Imam dobar kost«. Hrvati opet preporučuju: dobru domaću koštu. Zar mi nemamo svoje hrane? Zar mi ne možemo pitati: Gdje se hraniš? Zar mi ne možemo preporučiti kućevnu hranu?

Kraljevna = kraljeva kći. Bolje: kraljevica. Vidi riječ: carevna.

Krat. »Dvakrat, trikrat«. Bolje: dvaput, triput, višeput. »Dvokratno uplaćivanje«. Bolje: Plaća se na dva obroka, u dva reda u dva maha.

Kretanje kužnih bolesti. Bolje: širenje.

Kretom pošte. »Pošaljite odgovor kretom pošte«. Ne valja. Treba reći: Pošaljite odgovor što prije, prvom poštom.

Križ, križati se, krst, krstiti se. Hrvatski katolici ponajviše razlikuju krst, krštenje (baptisma) od križa (crux). Istotako treba da razlikujemo riječi: krstiti, krstiti se (baptisare, baptisari) od: križati, križati se. Čuje se doduše i među mnogim Hrvatima štokavcima riječ: krstiti se mjesto: križati se, ali to treba da oštro razlučujemo. U tome i Srbi kolebaju — barem naši u Banskoj Hrvatskoj. Kod njih se čuju riječi: križopuće, križanje, krišpete (noge od stola, složene u križ), križnice (na čem se rublje pere).

Oko Pakraca vele prvom četvrtku poslije Spasova: pokrižak.

Dakle: djecu ćemo nositi na Sv. Krst, na Krštenje, a mi ćemo se prije molitve: križati, prekrižiti, metnuti na sebe znak križa.

Krnkaluk. Riječ s turskim repom. Znači: žderanje. »Uživaju u krkanlucima, koje drugi plaćaju«.

Krojač. Bolje: šivač (prema: švelja, švalja). Krojač je onaj, koji samo kroji.

Kroz. Kroz čitav svoj život, kroz 8 godina — tu je riječ kroz nepotrebna, a i tuđinka.

»On je propao kroz svoju dobrotu«. Mora biti: radi, zbog svoje dobrote.

Krug. Tako zovu u Subotici (u Bačkoj) jedan dio grada. »Četvrti krug«. »Ja stanujem u šestom krugu«. Bolja bi riječ bila »kraj«.

Vidi: četvrt, kvart.

Krumpir u pluralu pomjesna riječ. »Jesu li stigli krumpiri«? Bolje: Je li stigo krumpir.

Vidi: kukuruzi, ražovi, zobovi.

Kućepazitelj. Bolje: pazikuća.

Kućevlasnik. Bolje: vlasnik kuće.

Kuhinja. »Mi smo naučeni na francesku kuhinju«. Bolje: na franceska jela. »Češka kuhinja (jela) mi se ne sviđa(ju)«. »Kod »Zelenog drveta« je srbijanska kuhinja« (dobiju se srbijanska jela).

Kukuruzi u plur. pomjesna riječ. »Jesu li stigli kukuruzi«? (Je li stigo kukuruz? — bolje). Vidi: krumpiri, ražovi, zobovi.

Kvart. Tako zovu u Beopradu jedan dio grada. Bolja bi riječ bila »kraj«: savamalski kraj, vračarski kraj.

Vidi: četvrt, krug.

L

Ladanje. Riječ je pomjesna, kajkavska. Može se najbolje zamijeniti riječju: selo. »Život je na ladanju ugodan«. Inače je ta riječ ostatak iz feudalnih vremena. Vlastelinu je njegovo imanje bilo »ladanje« (vladanje), gdje je on vladao kao dominus terrestris.

Ladanjski = seoski.

Lakomislen. Ta bi riječ značila čovjeka, koji lagano misli, brzo misli (za razliku od onoga, koji sporo misli, teško misli), a čovjeku, koga Nijemac označuje riječju: leichtsin-

nig, mi kažemo: vjetrenjak, vjetrogonja, čovjek vjetroušast, neozbiljan.

Lice. Višeput se upotrebljava ova riječ bez potrebe. »Putom ga je srelo jedno lice, koje je ispalilo na nj četiri hica«. Tu treba da je mjesto lice riječ: čovjek, čeljade.

»Koliko je ovdje učiteljskih lica«? Bolje: Koliko je ovdje učitelja? Ako su sami muškarci, odgovorit će sa: dva, tri, ako su same ženske, reći će se: dvije, tri, a ako ima i muških i ženskih, odvratit će se: dvoje, troje, petero.

Nije dobro rečeno: Bili smo na licu mjesta.

Mjesto: došao je lično, da se zahvali, volja reći: došao je sâm, došao je glavom, da se zahvali.

Ličnost. Mjesto: visoka ličnost može se lijepo reći: velika glava, velika čelenka. Mjesto: Njegova je ličnost vrlo markantna može se okrenuti: Takva je to ljudina, takav je to fini gospodin, te čovjek ne može skinuti oka s njega. Plemenita, krasna gospođa, da je se ne mogu dva oka nagledati.

Lijepa knjiga, lijepa književnost. Bolje: poletna, zanosna, zabavna književnost.

Lj

Ljeto zastarjela riječ, ako označuje godinu. Prema tome nije najbolja riječ ni: obljetnica. Vidi: obljetnica.

Ljetnikovac. Bilo bi bolje: ljetnik.

M

Majmunisati. »Kad već majmunišu za Srbijancima, neka barem dobro i točno majmunišu«. Bolje: Kad se već ugledavaju u Srbijance.

Mamuran. Bolje: omamljenost, opojenost.

Mamurluk. Bolje: omamljen, opojen.

Manisati. Govori se i piše među školovanim ljudima: Ova će namira biti manisana. Čuo sam i među narodom (u Rogoljima kod Pakraca): Djevojka mene maniše (mrzi me, nalazi mi manu). U Iv. krivi akcenat. Ovu riječ treba izbjegavati, jer je turskog kroja. Treba da govorimo: Namira ne će valjati, djevojka momka ne voli.

Matica (krštenih, vjenčanih, umrlih). Ako se u latinskom jeziku kaže »matricula«, u hrvatskom se ne mora reći »matica«. Matica imademo svakojakih, pa nam nije od potrebe, da i knjige zovemo maticama.

Višeput čitamo: »Osnutak matičnih knjiga za punokrvne konje«. »U matične knjige unijet će se pastusi i kobile«.

Jer se dakle riječ »matica« profanira, treba da unapredak pišemo: Knjiga krštenih, vjenčanih, umrlih.

Međuvrijeme (kod športske igre) Bolje: odmor.

Mimohod. »Poslije je bio svečani mimohod posveóenoj zastavi«. Riječ »mimohod« je dobro načinjena, ali treba reći: mimohod pred posvećenom zastavom.

Misliti se. »Što se to nas tiče? Ti se misli«! Nijesam kriv za krv ovoga čovjeka, vi se mislite«! Mjesto »misliti se« treba reći: To je tvoj posao, tvoja briga.

Mjenjačnica. Bolje: mjenjaonica.

Mjera. »Treba da se poduzmu najodlučnije mjere«... Bolje: Treba da se pokuša s najoštrijim, da se posegne za najoštrijim. »Mjere proti padanju dinara«. Bolje: Rad, borba proti padanju dinara.

»Molit ću to i to«. Bolje: Molim to i to.

Momčad (športskog društva). Bolje i ljepše: igrači. Pogotovu ne valja »momčad« u plur. »Naše će momčadi dostojno zastupati naše boje.«

Mramoran. Pomjesna. Bolje: omamljen, opojen.

Mrmošati. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). Bolje: mrmljati. »I primivši mrmošahu protiv domaćina«.

Mrtva točka. »Stvar se još nije maknula sa mrtve točke. Bolje: Stvar se još nije maknula iz mrtvila, stvar se još nije pokrenula:

Mrtvozor, mrtvozorac, Bolje: mrtvar.

Mrzao, la, lo. Pomjesna riječ. »Možete dobiti uvijek mrzla jela«. Bolje: hladna jela. Istotako je pomjesna riječ:

Mrzletina. Mjesto nje imademo dosta drugih dobrih riječi.

Muktaš. Bolje: izjelica, pustosvatica.

Mukte. Tuđa riječ s dalekog Istoka. Bolje: badava.

Mukteševina. »On voli mukteševinu«. Bolje: On voli tuđe čaše, tuđe zdjele, tuđi duhan.

Mušterija. Tuđinka je, pa je se moramo riješiti. Bez nje ćemo biti višeput u neprilici, ali nije druge.
Riječ »mušterija« je bila osobite sreće. Ona je zadovoljavala sve trgovce, sve majstore, a i neke druge staleže. Sad ćemo mjesto te jedne riječi trebati dosta drugih riječi. Odsada će:
Trgovci imati kupce.
I neki majstori će biti zadovoljni s kupcima (kotlari, kožušari, klobučari, opančari i neki drugi).
Gostioničaru su mili njegovi gosti.
Mesari, pekari, kobasičari, poslastičari i dr. neka poslužuju svoje trošače.
Oni majstori, koji rade oko naručenih stvari (obućari, šivači, tapetari, sedlari, kotlari, bravari) raduju se naručiocima, naručiteljima.
Mlinari se smješkaju pomeljavcima, pomeljarcima.
Garavi kovači veselo pokuckuju, kad imadu mnogo pokovaca.
U najvećoj smo neprilici, kako da nazovemo brijačeve »mušterije«.
Zasada ne znam bolje riječi od »pohodnik«.
Ajdmo sad malo dalje od trgovaca i obrtnika, da vidimo i druge »mušterije«.
Advokat dočekuje svoje branjenike ili pravdaše, (koji traže pravdu, pravicu).
Liječnik tješi bolesnike, savjetuje pohodnike (koji se boje same riječi »bolesnik«. Za jedan »pohod« plate toliko i toliko).
Uprava kupališta treba mnogo kupalaca, pohodnika
Kakih sve, eto, ima »mušterija«!

N

Na 1. »Tužit ću te na sud, na kotar«. Bolje: Tužit ću te sudu, kotaru. »Dat ću te na sud, na kotar«. Bolje: Predat ću te sudu, kotaru. A ne valja ni ovo: »Neka piše na upravu naših novina«. Treba reći: Neka piše upravi novina.
2. »Ja ću putovati na Viroviticu, na Barč, na Novsku«. Bolje: Ja ću putovati kroz Viroviticu, kroz Barč, kroz Novsku, ili: Ja ću putovati preko Virovitice, preko Barča, preko Novske.
3. »On se na oltaru vlada posve svetački«. »Starac je na oltaru izrekao divnu propovijed«. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). Bolje: kod oltara.

Nabijač cijena. Bolje: dizač, povisivač cijena.

Nabijati cijene. Bolje: dizati, povisivati cijene.

Naći za shodno. »Nijesam našao za shodno, da mu odgovorim«. »Nađe li naša država za shodno da prizna sovjetsku Rusiju«. Bolje: Nijesam držao potrebnim, da ... Svidi li se našoj državi, da ... Bude li zgodno, korisno, da ...

Nadbiskupski i nadbiskupijski. Vidi: biskupski i biskupijski ...

Nadležan. 1. »Gdje si ti nadležan«. Treba reći: Gdje je tvoja starina, tvoj zavičaj.
2. Upozorujemo nadležne organe«. Bolje: poglavare, oblast.

Nadlicitirati. »Pašić bi nadlicitirao Radića«. Bolje: Pašić bi više obećao nego Radić.

Nagovor, allocutio. Ne valja. »Kongres je završen nagovorom papinskog nuncija«. Treba reći: govorom, besjedom.

Nagovoriti, alloqui aliquem, anreden. »Kralj je seljake vrlo ljubazno nagovorio«. Ne valja. Treba reći: Kralj je sa seljacima vrlo ljubazno razgovarao.

Nakan. »Vatrogasna glazba je nakana prirediti redovite promenadne koncerte«. Nije dobro. Treba reći: ima nakanu, odlučila je.

Naklada, nakladnik. To su češke riječi, kojima mnogi izmiču ovako: Knjigu izdaje taj i taj, izdavač taj i taj. To je bolje, a najbolje je: Knjiga izlazi troškom toga i toga.

Namirnica. Vidi: živežne namirnice.

Napadni, a, o. »On je napadno debeo.« Bolje: neobično debeo.

Napadnost. »Taj je pojav svojom napadnošću svraćao na sebe pozornost«. Treba reći: svojom neobičnošću.

Napraviti (se). »Na Veliku Subotu. Danas se u zgodno vrijeme naprave oltari«. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). Treba reći: urede se.

Narav. 1. »Ima stan u naravi«. Šta to znači? Narav inače znači: ćud, natura, indoles, a rečenica se tiče državnih ili privatnih namještenika, pa bi morala glasiti: Ima državni stan, ima stan u bankinoj zgradi. »Vincilir dobiva plaću ponajviše u naravi«. Treba reći: Vincilir je ponajviše plaćen žitom i drugom hranom. »Ja od župljana dobivam plaću u naravi«. Bolje: dobivam žito, dobivam bir, lukno.

»Engleska grupa nudi našoj državi 3 milijuna funti u naravi, a 4 u novcu.« Bolje: 3 mil. u robi, a 4 mil. u novcu.

2. »U Hrvatskoj moraju nastupiti promjene takove naravi, te će . . . Bolje: moraju nadoći takove promjene.

»Bolest je takove naravi, da će još dugo« . . . Bolje: Bolest je takova, te će još . . .

»Tužbe proti vama su takove naravi« . . . Bolje: Tužbe proti vama su takove, tolike vrijednosti, jakosti . . .

»Narodi se Kralj Nebeski«. Samo ženi, koja je imala mnogo djece, možemo reći: Ta se sirota narodila djece. Spasitelj se »rodio« i zato treba da unapredak počimamo božićnu pjesmu ovako:

»Rodio nam se Kralj Nebeski«.

Nasladiti se. »Nasladit ću se u Gospodu.« »Ovo je sin moj ljubazni, u kome sam se dobro nasladio«.

Mjesto »nasladiti se« bit će bolje: razveseliti se (s kime), ili: Gospod je moja radost, moja duševolja.

Nastup, nastupati. 1. »Nastup službe odmah«. »Kod njega se vidi nastup ludila«. Mjesto »nastup« treba reči: početak.

2. »Njegov nastup je bio kavalirski«. Treba reći: Njegovo je vladanje i držanje u početku bilo kavalirsko. »On je nastupao vrlo ponosito«. Bolje: On se vladao vrlo ponosito.

3. »Odijela za zastupajuću zimsku (ljetnu) sezonu«. Bolje: Odijela za nastajnu . . . sezonu.

Našastar. Loša riječ s još lošijim svršetkom. Mnogo bi bolja bila riječ »nalazovnik« i »imovnik«.

Naučnik. Jer imademo neprilike s riječima: naučenjak, naučnjak, naučnik, učenjak, učenik, bit će bolje, da mjesto riječi »naučnik« upotrebimo riječ »učenik« ili »šegrt«.

Naziranje, nazor. »Svjetovno njegovo naziranje, njegov svjetovni nazor«. Bolje: njegov sud, njegovo shvaćanje, njegovo mišljenje o svijetu.

Nedobrosusjetski. Ne valja. Bolje: neprijazan, neprijateljski. »Albanija vodi sve vreme nedobrosusjedsku politiku prema našoj državi«.

Nedomogovati, nedomogavanje? Reklama iz jednih srbijanskih novina: »Nedomogavanje, nervoza i sama bolest izčezavanju«.

Negodovati. Bolje: pokazati nezadovoljstvo, ogavnost, mrzost. »Zašto ne negoduješ«? »Javni su namještenici doznali s negodovanjem«.

Neispravan. Bolje: netočan, neistinit. »Oni poznaju naše klimatske prilike tek po neispravnom pričanju«.

Neispravnost. »U njegovim se knjigama našlo mnogo neispravnosti. Bolje: mnogo nereda.

Neizvjestan. Bolje: nestalan, nesiguran.

Neizvjesnost. »On je živio u vječnoj neizvjesnosti«. Bolje: u nestalnosti, nesigurnosti.

Nemoguć. »On je postao tamo zbog svojih ispada nemoguć«. Bolje: On zbog svojih nepodopština ne smije, ne može tamo ostati.

Neodrživ. »Taj je sistem neodrživ«. Bolje: Taj se sistem ne može dugo održati, taj je sistem kratka vijeka.

Neodrživost. »Boljševički sistem treba da se nasuče na vlastitoj neodrživosti«. Bolje: na vlastitoj slabosti, laži, neistinitosti ili makar kako drugojačije.

Neopredijeljenost. »Za jednoga inteligenta ponizujuća je svaka neopredijeljenost«. Bolje: Inteligentna čovjeka ponizuje svaka neodlučnost, kolebanje.

Neukusnost. »Šteta je novinski prostor ustupiti ovakim neukusnostima«. Riječ »ukusan« je ruskoga i češkoga koljena, a novinsku »neukusnost« zovemo: prostotom.

Neumjeli. Šta znači ta riječ? »Ippolit je problijedio sagibajući se neumjelo«. Bit će po svoj prilici: nespretno.

Neuravnoteženost. Ovo je valjda najduža trakavica našega nadmodernoga jezika. Pomislite tu riječ u dat., lok. i instr. plurala: neuravnoteženostima! Mjesto te nespretne riječi možemo reći posve lijepo: nestaloženost, nesređenost.

Neuručiv. »Upravitelj je vratio riješenje vel. županu kao neuručivo.« Bolje: izgovarajući se, opravdavajući se, da ga ne može predati.

Nezaboravan. Ta je riječ već tumačena, ali nije dosta. »Nezaboravan« bi bio onaj, koji tako lako ne zaboravlja.

Prema tome ne valja: Umro je naš mili, nezaboravni muž, otac . . ., umrla je naša mila, nezaboravna baka, sestra . . . Valja reći: nezaboravljeni, nezaboravljena. Tako isto ne valja: »Ta nedjelja bit će nezaboravna našim Oriovčanima« Ali ne valja ni ovo: Oplakuje ga nezaboravna.. Ali ne valja niti: nezaboravljena. Treba reći: neutješena, rascviljena ili makar: koja ga nikada ne će zaboraviti, ali nikako: nezaboravna niti: nezaboravljena.

Nigdar. »Ne ostavi nas nigdar«. Kajkavska je riječ. Bolje: nikada, nigda.

Noga. »G. K. stoji s istinom ,na zloj nozi«. Bolje: Gospodinu K. nikako ne miriši istina.

Nogomet, nogometaš. Ove riječi po mom sudu nijesu dobro napravljene, a ni neke druge, koje se svršavaju na met.

Neke riječi sa met imaju korijen: mesti (vjetromet, trnomet, badžomet), a neke: metati (među njima i nogomet«).

Jezik nam je već previše zapleten, pa ja mislim, da mi mjesto riječi »nogomet«, »nogometaš« upotrebimo riječi: loptanje, loptaš.

Novajlija. Bolje: novak, početnik, skorojević — kako kada.

Novčano. »Podupirao ga je novčano. Bolje: novcem.

Novogradnja. »Pred novogradnjom g . . . poplašili se konji«. Bolje: Na mjestu, gdje g . . . gradi novu kuću.

»Veći ili manji stan u novo ili starogradnji . . . tražim«. Bolje: Tražim veći ili manji stan u novoj ili staroj zgradi.

Nj. »Njegovo Veličanstvo je stiglo u Zagreb«. »Dostavite Njegovoj Ekscelenciji izraz moje tople zahvalnosti«. Mjesto: Njegovo Veličanstvo ljepše je reći: Svijetla Kruna ili: Kralj; Mjesto: Njegova Ekscelencija bolje: Ekscelencija; mjesto: Njegova Svetost: Sveti Otac.

O

Obećati, obećavati. »Istaga obećaje još mnogo interesantnih momenata«. Bolje: Iz istrage će zacijelo izaći mnogo . . .

»Bosanska Krajina obećaje, da će doskora biti industrijski najrazvijeniji kraj«. Bolje: Bosanska Krajina bi lako mogla doskora postati . . .

Obložiti. »Obložite molbu valjanim dokumentima«. Bolje: Molbi dodajte valjane . . .

»Podnesite pritužbu na ministarstvo i obložiti ju sa taksom . . . dinara«. Rečenica je puna pogrješaka, a morala bi ovako glasiti: Pošaljite pritužbu ministarstvu i dodajte taksu od . . .

Obljetnica. Bolje: godišnjica.

Obnašati. 1. »Djedovi su mu nekoć obnašali velike časti«. Bolje: imali su.

2. Taj god se obnaša s velikom svečanošću«. Bolje: slavi se s...

Obožavatelj. »Djevojke su bile opkoljene četama obožavatelja«. Bolje: laskavaca.

Obožavati. Riječ nije dobro načinjena, a nije ni dostojna čovjeka, jer koga da poštujemo kao Boga?

Obratno. Bolje: obrnuto.

Odani prijatelj. Nije dobro. Odati znači: prokazati, denunciare, pa mjesto »odani prijatelj« treba da metnemo riječ: vjerni, istiniti.

Odgovarati. »Nema odgovarajuće naobrazbe«. Bolje: potrebne. »Mi ne raspolažemo u svakom pogledu s odgovarajućom radnom snagom«. »Sada imamo odgovarajuće javne zavode«.

Tu svuda može mjesto »odgovarajući« biti riječ: potreban.

»Perfektni dopisnik traži odgovarajuće namještenje«. Bolje: traži prikladno namještenje.

Odigrati se. »Tamo su se odigrali vašni događaji«. »U parlamentu su se odigrali burni prizori«. Mjesto: odigrali su se treba reći: zbili su se, desili su se, dogodili su se.

Odmetnuti. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). Bolje: odbaciti.

»Da ne bih možda propovijedajući drugima sam bio odmetnut« (odbačen).

Odnimati. Bolje: uzimati, skidati. »Koji odnimaš grijehe svijeta«. Toj riječi nema u narodu ni traga, pa zašto da je upotrebljavaju samo svećenici?

Odojak. U Hrvata znači ova riječ prase koje sisa, a u Srbijanaca: dijete, koje sisa. Tu sad treba da se nagodimo i da odsiječemo: prasetu ćemo govoriti »odojak«, a djetetu »dojenče«.

Odsjesti. »Gdje ste odsjeli«? Bolje: Gdje ste stali, gdje ste se svratili.

Odviknuti se. »Ti su se političari odvikli svakoga pozitivnoga rada«. Ne valja, već: od svakoga pozitivnoga rada.

Ograditi se. »Ja se najsvečanije ograđujem proti tima osvadama«. Bolje: Ja najsvečanije poričem, odbijam od sebe, te laži.

Okvir. »U okviru vidovdanskog ustava«. Bolje: U duhu vidovdanskog ustava.

»Izvan okvira priredbe održano je pokusno skakanje«. Bolje: Izvan raspoređaja, mimo raspoređaj obavljeno je pokusno skakanje.

Omesti. Vidi: ometati.

Ometati. Riječ pomjesna. Bolje: buniti koga u čemu, smetati koga u čemu, kvariti nekome nešto.

»Takvi ljudi hoće iz političkih razloga da ometu naš projekt«. »Zaklinjem vas, da ne ometate sna«.

Općinstvo. Riječ je češkoga koljena. U »Vjerovanju« bi se mjesto »općinstvo svetih« moglo ovako moliti: Vjerujem u zajednicu sa svetima ili: Vjerujem u jedinstvo sa svetima.

A mjesto ovakih poziva: »Poziva se cijenjeno općinstvo« moglo bi se reći: Pozivaju se čestiti građani, poštovani prijatelji, čestiti seljani...

Ophoditi se. Ruska riječ. »Oni se lijepo ophode«. Bolje: Oni se lijepo paze.

Oporučno. »Tetka mu je oporučno sve ostavila«. Ne valja. Bolje: u oporuci.

Opredijeliti se. Ne valja. Bolje: odlučiti se.

»Nijesam se još politički opredijelio«. »Oni će se opredijeliti za Svetozarevu politiku«. »Stanovništvo grčke Macedonije nije se opredijelilo ni za Bugare ni za Grke«.

Opsluživati, observare. Bolje: držati, vršiti, izvršivati. »Bude li opsluživao sve zapovijedi moje«. »Opslužuje moj zakon«.

Opticaj novčanica. Maretić dopušta tu riječ. Bolje je onda: strujanje, kolanje novca.

»Za dan 30. lipnja o. g. iskazan je opticaj novčanica »Narodne Banke sa« . . .

»Smanjit će se opticaj novčnica«.

Osigurati koga. »Macdonald je osigurao Herriota, da engleske čete ne će isprazniti kölnsku zonu«. Bolje: Macdonald je uvjerio Herriota, on je njemu zastalno obećao, on je njemu zajamčio.

Osiguravajuće društvo. Bolje: Obezbjedno, jamčevno društvo.

Osloboditi. Nekoga od zla, od napasti, od neprijatelja osloboditi — dobra je riječ. Ali nije dobro, što naši trgovci i obrtnici govore: Prerano sam ovoga dječaka »oslobodio«. Bolje bi bilo: Prerano sam ga učinio pomoćnikom, kalfom.

Osobno, persönlich. Ne valja. Bolje: sâm, glavom.

»Došao je osobno da se zahvali« Bolje: Došao je sam, došao je glavom da se zahvali.

»Radikalni prvaci su ga osobno napadali«. Ovaj »osobno« bi mogao značiti dvoje: prvo, da su prvaci sami svojom »osobom« njega napadali, drugo, da su ga napadali ne radi načelnih stvari, nego su se zadrli lih o njegovu osobu.

Osposobljujući ispit. Bolje: osposobni ispit.

Ostvariti, ostvariti se. Bolje: izvršiti, izvršiti se, ispuniti, ispuniti se.

»Misao se moja ostvarila«. »Naš se program ostvario«.

Osvada. Bolje: laž, kleveta.

Otkloniti. Ova se riječ upotrebljava loše u dva značenja: 1.) otkloniti molbu (prema ruskome) — bolje: odbiti molbu, ne primiti molbe.

2.) Otkloniti odgovor — bolje: uskratiti odgovor.

Ovdje. Pomjesna riječ, ako znači: ovamo.

»Subotička muzika je specijalno ovde došla, da uzme učešća . . .

Ovooblasni. Ne valja. »Ovooblasni izaslanik će izaći na lice mjesta«. Bolje: Izaslanik ove oblasti . . .

Ovoopćinski. »Ovoopćinski redar zatekao je« . . . Ne valja, već: Redar ove općine zatekao je . . .

Ovopodručni. Ne valja. »Ovopodručna inteligencija priredila je niz predavanja«. Bolje: Inteligencija ovoga kraja . . .

Ovosudbeni. Isto, što kod triju prvašnjih riječi.

P

Pacijenat. Mi imademo svoje dobre riječi: bolesnik, pohodnik. Vidi: mušterija.

Padovanski. Bolje: Padovski.

Parižlija. Bolje: Parižanin.

Pasti u dio. »Pala mi je u dio osobita čast«. Bolje: Zapala me velika čast.

Patisak (zabranjen). Bolje: Preštampavanje (zabranjeno).

Patos. Tuđa riječ. Mi kažemo: Soba je popođena.

Pazar, pazariti. Tuđe riječi. Bolje: trgovati, a prema potrebi i: prodati.

Pijaniti. »Pijanilo je natmureno svježe jutro«. (Neki prijevod s ruskoga). Šta znači?

Pisar. U Srbiji je to gospodin, a u nas jadno čeljade, koje piše i prepisuje.

Pismeno. Kao prislov ne valja. Bolje: pismom, u pismu, na pismu.

Pitanje. »Buknulo je orguljaško pitanje«. Bolje: Nastale su neprilike, trzavice zbog orguljaša. »On je od toga pravio pitanje«. Bolje: On se zbog toga zaprijetio.

Pitati. Pomjesna riječ (dalmat.) mjesto: tražiti. »Štogod zapitate Oca u ime moje«. »Ovaj pristupi k Pilatu i zapita tijelo Isusovo.

Pjeniti. »Nagnuta lađica kliže žustro naprijed, da oko nje sve pjeni«. Treba reći: da se oko nje sve pjeni.

Plural, mjesto singulara.
»Učenici često cijele svoje živote žrtvuju, da riješe«... »Oni svoju okolinu vuku za nosove«. U obadvjema rečenicama mora biti singural: cijeli život žrtvuju, vuku za nos. Govori se: pobjegoše na vrat, na nos (ne: na vratove, na nosove), nasmijaše se u brk (ne u brkove).

Pljuvaljka. Finije: slina. Riječ se »slina« doduše ne nalazi u Rječniku (Ivekovićevu), a neki štokavci poznaju tu riječ tek u plur. obliku: sline, (bale u nosu), pa ipak moramo upotrebiti riječ »slina« ostavljajući među ovim dvjema riječima ovu razliku: Slina se sama lagano cijedi, a pljuvaljka se izbacuje iz usta.

Pocijepati. »Ja sam pocijepao pozivnicu«. Od jada sam pocijepao novine«. Bolje: potrgao sam, razderao sam.

Podarciđakon. Ne bi li bila dobra naša riječ: nadžupnik? Upotrebljava se već odavna u Bosni u Dalmaciji.

Podastrijeti. Jezična nagrda. Upotrebljava se mjesto: poslati. »On je vladi podastro svoje mišljenje«. Vidi: podnijeti.

Podbaciti. »Ako godina podbaci, bit će velika skupoća«. Pomjesna riječ. Bolje: Ako godina iznevjeri, ako bude loša godina...

Podnesak. Vidi podnesti, podnijeti.

Podnesti, podnijeti. Ne valja u značenju: poslati. To je nagrda i sramota našega jezika. Čovjeka spopadne tuga, bol, ljutnjava, te sav dršće od jada, kad naiđe na ovu riječ. Upotrebljavaju je složno (barem u zlu složni) i Hrvati i Srbi.

– Podnesite molbu.

– On je podnio izvještaj, predlog, prijavu, žaobu, ponudu i dr. »Ministar je podnio kralju na potpis ukaz«. »Ministar je podnio ostavku«.

Običan mozak znade, da čovjek može podnijeti mnogo zla, ali nikako ne razumije, kako bi se mogle podnijeti: molbe' prijave, žaobe, ponude, ostavke, izvještaji, predlozi, ukazi.

Podnesak zvoni slično kao iznesak, pa ako bi »podnesak« uopće mogao išta značiti, značio bi najsmrdljiviji jezični mućak.

Izbacimo ove nakaze iz svoga govora i pisma! Govorimo i pišimo unapredak: Poslat ću molbu, pošaljite izvještaj, osnovu, prijavu, ukaz, ostavku. Dakle šaljite štogod hoćete, samo se okanite smrdljivih »podnesaka«!

Pododbor. Ne valja. I to je pravi odbor, pa ne može biti »pododbor«. Bolje: manji odbor.

Podsvijest. Bolje: slutnja.

Podupirajući član. Bolje: član podupirač.

Podvaljivati. »Nemoj podvaljivati«! Pomjesna riječ. Uzima se u više značenja: laskati («kaditi»), rugati se.

Pogled. 1. »Pogledi u tom manifestu stajali su u suprotnosti sa pogledima većine naroda«. Mjesto »pogledi« bolje: misli.

2. U tom pogledu je njegov brat bolji«. Bolje: S te strane je...

3. »U pogledu ove odredbe učinjene su neke izmjene«. Bolje: U ovoj odredbi su učinjene...

Pogonski. »Niti štednja, a niti ostalo ne može da namakne pogonske glavnice za industriju«. Mjesto: pogonske glavnice bolje: pokretne glavnice. Riječ »pogonski« potječe od češke riječi »pogon«.

Poklanjati vjeru. Bolje: vjerovati. »Treba malo vjere poklanjati vijestima ove agencije«.

Pokućstvo. Bolje: pokućanstvo.

Položiti ispit, prisegu, zavjet. I to je grdna glista, što se zavukla u jedro biće našega književnog jezika. Položiti se može: osnova, oružje, sijeno (stoki), ali se ispit, prisega, zavjet u dobru književnom jeziku ne polaže.

Ispit se pravi, čini, obavlja, vrši; ispit sam: napravio, načinio, obavio, svršio, smirio. Prisega se i zavjet: izriče, obavlja.

Polugodišnje, halbjährlich. Ne valja. »Koliko plaćaš polugodišnje«? Bolje: na pola godine, za pola godine, svake pol godine.

Poluvrijeme. »U drugom poluvremenu je momčad smalaksala«. Bolje: U drugoj polovici igre su igrači smalaksali.

Polje. »On se odlikovao na svim poljima«. Bolje: u svim strukama.

Pomoćnik. Znademo za krojačke pomoćnike, pa za: trgovačke, dimnnjačarske i dr. pomoćnike, ali kako da razumijemo riječ: duhovni pomoćnik? Moralo bi se reći: župnički pomoćnik, ali nikako: duhovni pomoćnik, jer bi se onda drugima moralo reći: svjetovni pomoćnik. Danas mladi kapeleni žele da se zovu vikarima, kooperatorima, a nikako kapelanima. Neka im bude! Izblijedio je sjaj starinskih kapelana, ali nestaje i duhovnih pomoćnika.

Poplat. Pomjesna riječ mjesto: taban. »Utvrdiše se njegova stopala i poplati«.

Poplat, potplat inače znači kod cipela onaj dio nad tabanima (»džon«).

Poplesati koga. Tu riječ, a i mnogo drugih riječi, spomenutih u ovoj knjizi, upotrebljava jedan Dalmatinac, crkveni pisac.

»Poplesat ću ih u svojoj ljutosti«. Mora biti: zgazit ću ih.

Portugizac. Ne valja. Stanovnik Portugala i vino, koje potječe iz Portugala, zove se Portugalac, a ne (prema njemačkome) Portugizac.

Poslovno. »Oni opće samo poslovno«. Bolje: oni se sastaju samo u poslu, kod posla«. »Vlasnici tvrtke bili su poslovno odsutni«. Bolje: Otišli su od kuće po svom poslu, zbog posla.

Postaja. S tom riječi imademo neprilika, kao i s riječi »stanica«.

Imamo ove »postaje«: 1. željezničku, 2. oružničku, 3. kod »križnog puta«.

Mjesto željezničke »postaje« »stanice« i »kolodvora« mogli bismo upotrebiti dobru riječ (preporučenu još od Kurelca): kolostaj. Oružnici bi mogli ostati u svojoj »stanici«, a kod »križnog puta« bismo imali »postaje« ili »stajališta«.

Postavno. »Cijena je sijenu ... postavno na kolodvor«. Bolje: Cijena je sijenu postavljenu na ... ili: postavivši ga na ...

Postepeno. »Radničke će klase postepeno pristupiti svome historijskom i socijalnom programu«. Bolje: Radnici će malo pomalo izvršivati, ispunjavati svoj historijski ...

Postolar. Starinska riječ. Bolje: obućar (ako pravi svakovrsnu obuću). Drugojačije se razlikuju među se: cipelar, čizmar, opančar, papučar.

Posvećujući. »Posvećujuća milost«. Bolje: milost posvetnica, posvetna milost.

Posvetiti. Upotrebljava se loše u tri značenja.

1. Posvetiti knjigu.

»Knjiga je posvećena tome i tome«. Ne valja. Bolje: Knjiga je namijenjena, izdana, upravljena tome i tome ugledniku u čast.

Ova se počast može i ovako obaviti:

Poglavici Katoličke Crkve među Hrvatima,
filozofu i Meceni
Dr. ANTI BAUERU.

2. Posvetiti vrijeme.

»On vrlo malo vremena posvećuje svojoj porodici«. Bolje: On vrlo malo vremena upotrebljava za svoju porodicu, on vrlo malo vremena proboravi kod svoje porodice.

»Posveti mi barem pol sata«. Bolje: Otkini barem pol sata za mene.

3. Posvetiti se čemu.

»Posvetio se trgovini, obrtu, slikarstvu«. Bolje: Dao se svom dušom na ... Privolio se trgovini ... Prionuo uz ...

P o š t e n j e. U crkvenim pjesmaricama dolaze riječi: »Slava dika i poštenje«. Mora biti: Slava, čast i poštovanje. Onako govore kajkavci. Sjetimo se i riječi: Čast i poštenje!

P o š t o k r e t n o. »Umoljavate se, da to pošaljete pošto-kretno«.
Mjesto te bljutave rečenice metnut ćemo dobru: Molim Vas, da to pošaljete što prije, prvom poštom.
Vidi: kretom pošte.

P o š t o p r e t i n a c. Ne valja. Bolje: Poštanski pretinac.

P o t k r e p a. »U potkrepu svojih navoda iznijeli su pe-kari cjenike brašna«. Bolje: Da potvrde, da utvrde, da do-kažu svoje riječi ...

P o t r a ž n j a. »Potražnja je mlijeka sve veća«. Bolje: Potreba.

P o v l a č i t i. »Prije rata povlačili su od nas Beč i Grac ogromne količine vina«. Ljepše: kupovali su, nabavljali su, naručivali su.

P o v r a t. »Šalje se naslovu ... uz povrat.« Treba reći: Šalje Vam se, šaljemo Vam ... moleći Vas ujedno, da što prije vratite.

P o z a d i n a. Nepotrebna loša riječ.
»Čitav štrajk ima političku pozadinu«. Treba reći: ima političku osnovicu, temelj, miriši po politici.
»Čitavog rata on je bio u pozadini«. Bolje: otraga, iz-van bojišta.
»Naši neutralci iz pozadine mirno promatraju«. Bolje: sa strane, skraja, iz prikrajka mirno promatraju.

P o ž e t i. »Umjetnik je požeo buru odobravanja«. Bolje: dobio je buru pljeska, nagrađen je burom pljeska.
»Slavna naša pjevačica požela je zasluženo priznanje«. Bolje: dobila je, stekla je ..., nagrađena je ...

P r a v o v r e m e n o. »G ... je stigao na željeznicu pra-vovremeno«. Ne valja. Bolje: u pravo doba, u pravi čas.

P r e d a n. »Pjevači su predano slijedili svoga zborovođu«. Bolje: svesrdno.

P r e d a v a n j e, p r e d a v a t i. Nije uvijek zgodna riječ. »Pod predavanjem je uvijek drijemao«. Bolje: pod naučavanjem, pod naukom, pod tumačenjem, ili još bolje: za naučavanja, za tumačenja je uvijek drijemao.
»Bit će pučko predavanje«. Bolje: bit će tumačenje, govor.

P r e d b r o j i t i (se). Bolje: naručiti (knjigu, ulaznicu, no-vine).

P r e d i k a. Njemačke je loze. Mi imademo dobru riječ: propovijed. Maretić govori porugljivo o »kojekakim piscima predika, molitvenika«. Neka mu bude!

P r e d m e t o m b i t i n e č e g a. »Mlada je Španjolka bila predmetom općeg obožavanja i udivljenja«. Ne valja. Treba reći: Mladoj su se Španjolki svi divili.

P r e d s t a v n i k. Ruska riječ. Mi imademo svoju dobru riječ: prednjak.
»Predstavnici ljekarničkog staleža dođoše k ministru«.

P r e g o v a r a t i. Tu riječ zlo upotrebljavaju naši novinari. Oni tu riječ upotrebljavaju u značenju: dogovarati se, pa pišu: »Diplomate pregovaraju već duže vremena« ... »Opozicija pregovara s vladom«. Mora se reći: Diplomate se dogova-raju ... Opozicija se dogovara ...
Naš jezik ne pozna riječi »pregovarati«, nego: pregova-rati se u značenju: rječkati se, svaditi se.
Dakle: diplomate, političari i drugih čestiti ljudi se »do-govaraju«, a žestoki ljudi se »pregovaraju«.

P r e g o v o r i. Tu riječ upotrebljavaju u plur. obliku. Ri-ječ nije dobra. Mjesto nje imademo svoju dobru riječ: do-govor.
Maretić je proti riječi »dogovor« (on voli »pregovore«) dokazajući, da riječ dogovor znači ono, što je dogovaranjem uglavljeno.
Čovjek ne bi gotovo vjerovao svojim očima. Zar se ne govori svuda u našem narodu: »Nema kola bez dogovora«. »Danas je bio dogovor u seoskoj straži«.

Dakle ne smijemo unaprijed pisati: »Pregovori u Parizu«. »Vode se pregovori između vlade i opozicije«. Mjesto plur. oblika »pregovori« (po svoj prilici unesen iz ruskih knjiga i novina) imademo svoju dobru riječ: dogovor.

Prekaran. »Stranka je došla u vrlo prekaran položaj«. Bolje: u vrlo nezgodan, neugodan, škakljiv.

Preko. Upotrebljava se loše u dva značenja.

1. »On je preko Mise ispovijedao«. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). Bolje: pod Misom.

2. »Tko to ima preko sebe«? Njemačkog je roda. Treba reći: Tko je to preuzeo.

Prekrivalo. Ne valja u značenju: vellum, makar ga ima Ivekovićev Rječnik.

Glagol »prekrivati« znači: 1. nanovo pokrivati, 2. nešto sakriti na drugom mjestu.

Preložiti. »Margaretski se sajam prelaže na ponedjeljak 14. srpnja o. g. Bolje: Margaretski se sajam odgađa.

»Preloženje Margaretskog sajma. Bolje: Odgoda.

Preporod. Bolje: preporođaj.

Prepratiti. »Lopovi su prepraćeni u uze sudbenog stola«. »Paskijević je prepraćen«... Bolje: otpraćeni su, otpraćen je.

»Prepratiti« bi značilo: ponovice, podrugiput pratiti.

Pretplatiti (se). »Ja sam se pretplatio na »Obzor«. Bolje: Ja sam naručio »Obzor«.

Pretplatnik. »Ja sam stari pretplatnik Obzorov«. Bolje: stari čitalac, prijatelj, znanac.

Pretpostaviti. Dolazi u dva loša značenja.

1. »On je nju pretpostavio meni«. Bolje: On više drži do nje, nego do mene.

2. »Ja pretpostavljam, da vi to znate«. Bolje: Ja dopuštam, ja mislim, ja sam uvjeren.

Prevarant. Naša riječ s turskim svršetkom. Treba reći: varalica.

»Svi su ga poznavali kao prevaranta i eksponenta Austrije«.

Prevesti. »Dosadanji liječnici bit će prevedeni u novu platu«. Bolje: primat ću plaću po novom.

Prigib. Nepotrebna ruska riječ. »Poslat ćemo Vam cjenik uz prigib najnovije Narodne Politike«. Bolje: Poslat ćemo Vam cjenik i najnoviju...

»U prigibu, prigibno Vam se šalje«... Bolje: Šaljem Vam, šaljemo Vam, dodajem Vam, dodajemo Vam.

Prijeći nešto, prelaziti nešto. »Momčad je..... upravo prešla Hašk.«. »Taj ga je okretni igrač po volji prelazio«. Bolje: Igrač je kao u šali nadvladao...

Prikloniti, a o. Starinska riječ. Bolje: ponizan.

»Tebe priklonito molimo.«

Prilikom. »Prilikom govora pojedinih poslanika isticala se jasno opravdanost gledišta g. Ljube«. Bolje: U svim se govorima poslanika isticala...

Priliv. Bolje: navala, dolazak.

»Silan priliv stranaca donijet će obilna novčana vrela«.

Primijeniti. Bolje: upotrebiti, upotrebljavati.

»Protiv gusara primjenjivale su se oštre kazne«.

Primjena. Bolje: upotreba. »Nakon primjene Dawesovog plana ukidaju se sankcije«.

Prisiljen. »Prisiljeno zelje«. Ne valja. Treba reći: Ukiseljeno, zakiseljeno, nekvašeno zelje.

Pristupačan. »To je lijepa šuma, samo nije pristupačna«. Bolje: teško je doći do nje.

»Stari gospodin nije pristupačan dokazima«. Bolje: Starome je gospodinu teško nešto dokazati, utuviti, uvrtjeti u glavu.

Pristupan. »Lubenice su ljetos najjevtinije voće, koje je pristupno i siromasima«. Bolje: pa ga mogu uživati i siromasi«.

Probitačan. »Nije probitačno s njime se navlačiti po novinama«. Bolje: Nije zgodno, korisno, ne isplati se.

Proći. »Poslije prođenog kurza lečenja snaga se povraća«. Mjesto te bljutave rečenice treba reći: Poslije svršenog liječenja povraća se snaga.

Produžiti. »Ministri će odanle da produže za Skoplje«. Bolje: Ministri će odanle nastaviti put u Skoplje.

Prometalo, prometilo. Bolje: vozilo. »Najmodernije prometalo mora biti i najjevtinije«.

Proputovati. Ministar trgovine je proputovao Sušak«. Ne valja već: kroz Sušak, mimo Sušak.

Prosni dani. Bolje: prozbeni, molitveni.

Prosjesti. Pomjesna riječ (iz Dalmacije). »Još 40 dana i Niniva će prosjesti«. Bolje: propasti.

Prostopadan? »Na zastavama se ne može razaznati smjer boja, jer je ploha vodoravna, a ne prostopadna«.

Protupropisno. »On je uapšen protupropisno.« Bolje: On je zatvoren proti svim propisima.

Protuzakonito. »On je protuzakonito izabran«. »On postupa protuzakonito«. U jednoj i drugoj rečenici ima biti: proti zakonima.

Provincija. Ta riječ može ostati, kad se upotrebljava mjesto loše skovane riječi »redodržava«. Hoćemo li opet, da označimo, kako netko nije iz glavnog grada, onda ćemo reći: on je iz pokrajine ili (kako to Srbijanci dobro kažu): iz unutrašnjosti.

Provincijalizam. Bolje: pomjesna riječ (koja se govori tek u nekim mjestima).

Prsluk. Bolje: pršnjak, zobunac.

Prucati se. Pomjesna riječ. Upotrebljava je noviji crkveni pisac iz Dalmacije. »Teško ti je protiv ostana prucati se«. Bolje: boriti se.

Prvenstven. Pridjev je načinjen od ruske i češke riječi, ali nam nije potreban.

»Prvenstveno se obraćala pažnja metodi snage i sile«. Bolje: Iznad svega, prije svega se, upotrebljava metoda snage i sile«.

Prvorazredan. Ne smijemo razvlačiti riječ »razred«, jer imamo i onako s njom neprilika. Želimo li ocijeniti osobitu dobrotu koje stvari ili nečiju veliku vrijednost, ne smijemo govoriti ni pisati ovako: »U ovoj gostionici je jelo prvorazredno.« »Tvornica prvorazrednih satova«. »U klubu nema nijedne prvorazredne sile«. Sve to treba da je: prvovrsno ili prve vrste.

Pučka škola. Bolje: osnovna škola. Ona je ista na selima, gdje je puk, i u gradovima, gdje su građani i školovani ljudi.

Put. »Deve su u Španjolskoj na najboljem putu, da se degeneriraju u nove čudesne životinje«. Bolje: Deve bi se u Španjolskoj mogle posve lako izroditi u . . .

Putnica,. pasoš. Bolje: putovnica. Putnica je žensko čeljade, koje putuje.

R

Račundžija. Bolje: računar.

Računopoložitelj. Bolje: davalac računa.

Radije. Dalmatinska riječ mjesto: možda. »Nijesu li radije vaši putovi nepravi«.

Radnja = Die Arbeit, opus. Ne valja: »On ima lijepu radnju«. »Stari je trgovac stajao pred svojom radnjom«. Bolje je upotrebiti riječ: trgovnica, pa i dućan (makar je ovo tuđa riječ). Kako je višeput smiješna riječ »radnja«, vidi se iz ovoga oglasa: Radnja pretiskanja i ručnih radova. Tu treba da je mjesto »radnje« riječ: trgovina.

Raspisati. Velika je jezična nagrda, kad se veli: Raspisuje se natječaj, »dražba«, jevtimba, raspisuju se izbori. Sve se to: oglašuje, objavljuje, naviješta. Prema tome mjesto:

Raspis mora se upotrebiti riječ: oglas, objava, navještaj. Ne valja riječ »raspis« ni u značenju: okružnica, kako to proporučuje Maretić.

Rastrojiti bi značilo: rastaviti na tri dijela. Prema tome živci nikako nijesu rastrojeni nego: slabi, smalaksali, oslabljeni. Ne valja ni imenica rastrojenost: »Na njemu se vide tragovi duševne rastrojenosti.« Treba reći: duševne slabosti, klonulosti i dr.

Rasturiti. »Svojom lukavošću i silovitošću rasturio je sve opozicijske orgcnizacije u srezu«. Rasturiti je riječ pomjesna. Bolje bi bilo: raspršio je, razjurio je. Istotako je pomjesna riječ: rasturio je mnogo knjiga u onom kraju. Bolje bi bilo: rasprodao je mnogo knjiga, raširio mnogo novina.

Rasudnica. Bolje: opomena.

Ravnoteža. Bolje: izjednačenost, kadšto i sređenost. Nekada je čak bolja i ruska riječ: ravnovjesje.

Razred. Ta se riječ ne bi smjela upotrebiti mjesto riječi: vrsta.
Vidi: prvorazredni.
A i drugojačije imamo neprilika s tom riječi. Evo kako: Svaka osnovna škola ima 4 – 5 razreda. Prema tome je smiješno govoriti o dvorazrednoj, trorazrednoj školi. Tijem se hoće reći: škola sa dva, tri učitelja. Nije čudo, što mnogi ne razumiju te mudrosti.

Razrožan, žna, o. Bolje: protivan, suprotan, oprečan. »Sastali se u odboru najrazroženiji elementi.

Razrožnost, i. Bolje: protivnost, oprjeka. »U svjetskom kupalištu nema nikake mržnje ni razrožnosti (protivnosti, oprjeke).

Razudba. Bolje: rezanje, paranje. Riječ razudba nije dobra, makar je Maretić podnosi. Kod nas je poznat glagol: izuditi = oslabiti, izudio je, oslabio je, ali ta riječ nema nikakova posla s udima.

Razuditi. Govori se o mrtvacu. Bolje: rezati, parati

Razvod braka. Bolje: rastava.

Ražovi lijepo cvatu. Poželi smo ražove. Pomjesna riječ mjesto: raž. Vidi: krumpiri, kukuruzi, zobovi.

Redarstvenik. Bolje: redar (policaj, koji pravi red).

Redatelj u značenju: regisseur. Ta se riječ nikako ne sviđa Maretiću, a ipak naš svijet kaže: taj će biti u svatovima reditelj.

Redoslijed. Bolje: raspoređaj.

Rekrut. Nepotrebna riječ kraj naše dobre riječi: novak.

Rekrutovanje = novačenje.

Redodržava. »Franjevačka redodržava«. Bolje: provincija.

Redodržavnik. Bolje: provincijal.

Ričet. »To je pravi ričet sastavljen od kojekakih nezgrapnih izraza«. U rečenici ima više pogrješaka, ali glavno je, da se ričetu kaže (oko Bjelovara): grakaša (grah-kaša).

Riješen. »Nova uprava je iskreno riješena, da ukloni sve, što smeta«. Mjesto riješena bolje: odlučila je.

Riješenost, i. Bolje: odluka.
»Nova je vlada došla sa čvrstom riješenošću (odlukom), da politiku uputi novim pravcima«.

Ručni rad. Sve je ručni rad, što se radi rukom, pa je smiješno nazivati pletenje, vezenje »ručnim radom«.

Ručni težaci. Ovdje je nepotrebna riječ »ručni« »Župljani će davati za popravak crkve ručne i vozne težake«. Bolje: davat će težake i kola.

Ruka. »Koliko si platio za ruke«? Govori se obično o krojaču. Pomjesna riječ. Bolje: Koliko si mu platio za posao?

S

S. 1. »S njim liježe u grob posljednji potomak njegova roda«. Bolje: I tako je u grob lego posljednji potomak toga roda, ili: On je bio posljednji potomak . . .

2. »Dođi s Misom«. »Dođi s propoviješđu«. Tako obično moli svećenik svećenika za bratsku pomoć.

Ipak je ljepše i bolje ovako: Ti ćeš biti tako dobar, pa ćeš pjevati Misu, pa ćeš propovijedati.

Sa. »Došao je sa lađom«. »Pančevo je udaljeno 1 sat sa lađom od Beograda«. »Roba je stigla sa željeznicom« ... Ne valja. Treba reći: lađom, željeznicom.

»Saobraćaj sa stokom uključivo sa pernatom živinom ograničen je.«

Ova doista »živinska« rečenica treba da glasi ovako: Promet stokom i peradi ograničen je.

Sam. U narodu se čuje: »Da dođe sâm Bog ovamo«, a čuje se i: sâm kralj. Ne valja pisati: »Ponoćku je služio sâm nadbiskup«. Bolje: bez sâm.

Samaritanac. Bolje: Samarjanin, Samarijac.

Saobraćaj. Bolje: promet.

Saobraćati. »Vlak saobraćava na toj pruzi dvaput dnevno«.

Bolje: Vlak prolazi tom prugom dvaput na dan«.

Saobrazan. »Treba stvoriti situaciju saobraznu potrebama države«.

Bolje: situaciju prema potrebama države.

Sarajlija. Bolje: Sarajevac.

Vidi: Bečlija, Nišlija, Sarajlija.

Sastavak. Ne valja, ako se tiče pisanja. »Njegovi su sastavci suhoparni«. Bolje: Njegove su rađe, radnje suhoparne.

Sastaviti. Ne valja u značenju: napisati. »Ne zna ništa pametna sastaviti«.

Sastaviti uistinu znači: spojiti. ⟨Tko bi sva dobra sastavio⟩.

Savezno. »Savezno s dopisom od« ... Ne valja. Treba reći: Prema dopisu od.

Sazidavati. »To će biti na vaše duševno sazidavanje«. Bolje: na vašu duševnu korist.

Sijameški ⟨blizanci⟩. Bolje: sijamski.

Sijamez. Bolje: Sijamac.

Vidi: Albanez, Holandez, Japanez, Kalabrez, Kinez.

Sila. »Koliko je ovdje učiteljskih sila«. Ne valja. Vidi ono, što je rečeno kod riječi: lice.

Siledžija. Bolje: silnik, nasilnik, nabodica, naletica.

Sirće. Turska riječ. Mi imademo dobru riječ: kvasina.

Vidi: ocat.

Skeledžija. Bolje: skelar.

Skladište. Bolje: spremište.

Skrušen. Stara slavenska riječ. Bolje: pobožan, ponizan.

Skrušiti se. Bolje: poniziti se.

Skupisati. »Izvatke iz navedenih matica imadu sreski poglavari za drugu četvrt skupisano podnijeti okružnom načelniku«.

Mjesto skupisano bolje: sve zajedno.

Skupost. Kajkavska riječ mjesto književne: škrtost.

Slina. Vidi kod riječi: pljuvaljka.

Slišati. »Znadem da me vazda slišaš«. Bolje: uslišiš.

Slučajno. Bolje: slučajem, nekako, tko bi znao kako.

Smjer. »U tom smjeru govorio je i treći govornik«. »U tom smjeru čuju se jadikovke iz Đakovštine i Srijema«.

Bolje: U tom značenju, u tom duhu, istotako.

Snaga. »Radna snaga je skupa«. Bolje: radnici su skupi. »Koliko je tu učiteljskih snaga«? Bolje: Koliko je tu učitelja?

Vidi: lice, sila.

»Zakon stupa na snagu«. »Odredbe ministra stupile su na snagu«. Bolje: Zakon vrijedi, dobiva vrijednost, odredbe vrijede, dobile su vrijednost.

Snesti, snijeti. »Ilija uze dijete te ga snese iz gornje sobe u donji dio kuće«. Bolje: te ga odnose.

Sopstvenik. Prema ruskome. Bolje: gospodar. imalac, vlasnik.

Spisatelj. Riječ je nezgodno načinjena. Bolje: pisac. Maretić nekako razlikuje »spisatelja« od »pisca«:

»Mislim spisateljâ u pravom smislu t. j. koji idu u književnost, a ne kojekakvih pisaca predika, molitvenika«...

Maretiću je prema tome »spisatelj« isto što: književnik, a uistinu je danas riječ »spisatelj« više manje porugljiva.

Spomenica. Ta se riječ upotrebljava danas u tri značenja:

1). Spomenica župe, 2. Album, spomenar, spomenica, 3. Knjiga kao jubilejsko izdanje kojega pisca ili društva (»Hranilovićeva Spomenica«).

Kako da prislonimo te »spomenice« uz tolike »spomenike«?

Riječ »spomenik« nema zamjenice, pa mora ostati, ali tri »spomenice« moraju uzmaknuti pred ovim riječima: 1. Povijest župe, 2. Spomenar, 3. Spomen-knjiga. Treba da kažem i ovo:

Po narodnom vjerovanju ne treba nikada spomenuti zmijina imena, nego valja reći kako drugojačije: baja, bajurina ili nespomenica, jer tko je ne spominje, toga ne će ujesti«.

Dakle kad se zmija spomene, onda je »spomenica«.

Čemu onda da pravimo zbrku u jeziku s tolikim novim »spomenicama«?

Sporazumno. »Oni« rade sporazumno. Bolje: u sporazumu, u dogovoru.

Spravan. Pomjesna riječ. Upotrebljuje je noviji crkveni pisac iz Dalmacije. Riječ ima više značenja.

1. »Ako to učinim, smrt mi je spravna«. Bolje: gotova.
2. »Duh je uistinu spravan, ali je tijelo slabo«. Bolje: Duh je uistinu srčan.

Spraviti. Pomjesna riječ. Upotrebljuje je noviji crkveni pisac iz Dalmacije. Bolje: pripraviti, prirediti, zgotoviti.

»Ondje nam spravitite«. »I spraviše vazam«.

Sprema. »On je pokazao veliku trgovačku spremu«. Bolje: trgovačko znanje.

Spreman. Posve je dobro, kad se kaže: Naša je vojska uvijek spremna. Pomjesna je riječ, kad se upotrebljava u ovom značenju:

»On je vrlo spreman čovjek«. »On je naš najspremniji geolog«.

Mjesto »spreman« bolje: učen.

Stajalište. »Ja ostajem na tom stajalištu, da se masi ne smije previše kaditi«.

Bolje: Ja mislim, ja ostajem kod toga, da se masi...
Vidi: gledište, stanovište, tačka gledišta.

Stajati dobro. »To mu dobro stoji«. Ne valja. Bolje: To mu pristaje.

Stanica. S tom riječi imademo mnogo neprilika. Upotrebljavaju je mnogi u 4 značenja:

1. željeznička stanica, 2. oružnička stanica, 3. župa, parokija (Danas imadu katolici u Macedoniji 5 stanica), 4. upotrebljavaju je i prirodopisci.
Vidi: postaja.

Stanovište. »Radić stoji na tom stanovištu, da se što prije ide na izbore«.
Bolje: Radić čvrsto ostaje kod toga, da...
Vidi: gledište, stajalište, tačka gledište.

Starogradnja. »Veći ili manji stan u novo ili starogradnji u blizini Iličkog trga tražim«.
Bolje: Tražim bilo veći, bilo manji stan u novoj ili staroj zgradi.

Status animarum. Zašto ne upotrebljavamo radije svoje dobre riječi: »Domovnik« ili »Rodovnik«?

Stav. Maretić nabraja 9 značenja te riječi. Treba odbaciti sva. Najobičnije je ovo:

»Naša će država zauzeti oštar stav«.

Bolje: poprimiti će oštro držanje, oštro će se oduprijeti.

Staviti. Staviti prigovor (bolje: prigovoriti), pritužbu (pritužiti se), staviti pitanje (pitati), staviti zahtjev (zahtijevati), staviti molbu (moliti).

Sticaj. »Sticajem prilika došlo je do toga«. Bolje: Prilike su dotle dotjerale.

Stišavati. »Postepeno stišava bura«. Ne valja. Treba reći: Malo pomalo se stišava bura.

Stolica. »Imate li dobru stolicu«?
Bolje: Imate li dobru probavu?
Imam tvrdu stolicu«.
Bolje: Zatvoren sam, iz mene izlazi tvrdo.

Stolni. Stolno vino, stolno ulje. Ne valja.
Bolje: obično vino, obično ulje. ili možda još bolje: srednje vino, srednje ulje.
Mi poznamo samo: stolnu crkvu, stoni grad i slično, a ne: stolno vino.

Stomak. Grčka riječ, a naša je: želudac.

Straga nogu njegovih. Tako piše jedan crkveni pisac iz Dalmacije. Ne valja. Bolje bi bilo: za njegovim nogama, iza njegovih nogu.

Stroj. Češka riječ. Narod voli upotrebljavati tuđu riječ: mašina, pa je od nje načinio više drugih riječi, tako: mašinač (koji mašina, koji okreće ručnu mašinu), mašinati (ručnom mašinom vršiti žito).

Stvar. »U stvari nije ništa«.
»Kriza stvarno još nije gotova«.
Mjesto »u stvari«, »stvarno« treba reći: uistinu.

Sudbeno. »Oni su sudbeno vjenčani«. Bolje: kod suda.
»Ja ću ga sudbeno istjerati iz kuće«.
Bolje: sa sudom, po sudu,

Suditi. Kaže se: suditi kome, a ne: suditi koga. Prema tome treba reći u Vjerovanju:
»Odsada će doći da sudi živima i mrtvima«,

Susljedan. »Svaka piščeva stranica prolazi u rukopisu kroz šest sedam susljednih fraza«.
Rečenica bi bila dobra i bez te klimave riječi.

Svađati. »Ruska je carska politika vazda svađaia narode Balkana.
Treba reći: zavađala.

Svaki (u negaciji). »Svaki od vas, koji se ne odreče svega što ima, ne može biti moj učenik«. Ne valja.
Treba reći: Nijedan od vas, ako se ne odreče . . .

Svakodnevno. Ne valja. Treba reći: svaki dan.

Svatostarješina. Primjer iz jednih hrvatskih novina:
»Kod priredbe »Hasan-aginice« istakao se gospodin . . . kao svatostarješina«.
Bolje: svatovski starješina.

Sve u svemu. Bolje: ukratko.

Svigdar. »Blagoslovi nas svigdar«.
Kajkavska riječ. Bolje: uvijek, svagda, vazda.

Svladati jezik. Ne valja. »On je brzo svladao naš jezik«. Bolje: On je brzo naučio naš jezik.

Svrha. Dalmatinska riječ. Bolje: svršetak.
»Koji ustraje do svrhe, on će se spasiti«,

Š

Šaljivdžija. Bolje: šaljivac, šalčina.

Škaf. Grčka riječ. U Žumberku ga zovu: uhač (ima dva uha).

Šega. Pomjesna riječ. Bolje: ruganje.

Šegačiti se = rugati se. »Radić se dan prije šegačio s našim žrtvama.

Širok. »Široki slojevi naroda«. Bolje bi bilo: gusti redovi naroda, narod.

Širi odbor. Bolje: veći odbor ili samo: odbor (a »užem odboru« treba svakako reći: »manji odbor«, bio onaj drugi samo »odbor« ili »veći odbor«).

Škrinjo zavjetna. Bolje: Zavjetni kovčeže.

T

Tačka gledišta. Nepotrebna riječ. »Sa tačke gledišta isto tako našeg jugoslavenskog, kao sa tačke gledišta poljskog«. Vidi: gledište, stajalište, stanovište.

Takav, kao takav. »Pokojnik se nakon prevrata posvetio novinarstvu. Kao takav bio je više mjeseci član uredništva«. Loša rečenica. Bolje: dao se na novinarstvo, pa je više mjeseci . . .

Tekući broj. Bolje: redni, poredovni broj.
»Tekući račun«, Ne valja. Bolje: obračun, poček.
»Tekuća pitanja su glatko riješena«. Ne valja. Bolje: Glavnije stvari su . . .

Telić ne valja. »On je (toga i toga političara) telić«. Samo se u pluralu kaže telići (pored: teoci), a u sing. telac.

Temeljit. Bolje: čvrst, jak. »Nije naveo nijednog temeljitog dokaza«. »On je to učinio bez ikakovog temeljitog razloga«.

Tijesan. »Tijesan prijatelj«. Ne valja. Bolje: najbolji, desni, glavni.
Tako isto ne valja: Oni žive u tijesnoj vezi. Bolje: Oni se lijepo paze, žive vrlo lijepo, veliki su prijatelji.

Time. Pozivate se pred ovu kr. kotarsku oblast time, da sa sobom ponesete sve potrebne isprave (mjesto: time — s opomenom, da ponesete . . .).

Tjedan je pomjesna riječ. Govori se ponajviše kod kajkavaca, ali je govore i štokavci oko Bjelovara, a čuo sam je i od štokavaca oko Bastaja (kod Daruvara). Štokavci je izgovaraju: tijedan.
Najbolja je riječ »sedmica«. Narod negdje (u Gornjoj Krajini) govori »osmica«, ali je bolje reći »sedmica«, jer je sedam dana.
Negdje se govori »nedjelja«, ali ta riječ neka se upotrebljava za prvi dan u sedmici.
Mjesto: tjedni vašar treba reći: sedmični sajam, mjesto: »Veliki Tjedan« treba reći: Velika Sedmica.

Mjesto: tjednik (novine, što izlaze svakih sedam dana jedamput) treba reći: sedmičnik.

Tjelesno. Ova je riječ obično i nepotrebna i loša.
1. »On je tjelesno vrlo lijepo razvijen«. Bolje: On je vrlo lijepo razvijen, on je stasit.
2. »On je jak tjelesno i duševno«. Bolje: On je jak tijelom i umom.

Tjeralica. Bolje: potjernica.

Tkogod. Pomjesna riječ, ako se upotrebljava u značenju: netko. »Tkogod je rekao u davno doba: Ništa nova pod suncem«.

Trajni. »Stupio je u trajni dopust«. Svaki je dopust »trajan«, jer traje neko vrijeme.
Bolje je reći: u stalni dopust.

Trapistički. »Trapistički manastir«, »trapistički sir«.
Bolje: trapiski (trapist + ski). Tako govori narod oko Banje Luke, a po istom načinu načinjena je i riječ »vrgomoski« (vrginmost + ski, vrgomost + ski, što pripada Vrginu Mostu).

Trhonoša. Bolje: nosač.

Tuča. Ta riječ ne znači nikada ništa dobra, ali se obično upotrebljava u značenju: grad, krupa, led. Ne treba je dakle upotrebljavati u značenju: »tučnjava«. »Velika tuča u Sarajevu« (a govori se o tučnjavi).

Tvorno. »Napao ga je tvorno«. Bolje: štapom, vilama, šakama, rukački.

U

U. »U pokojnici gubi (oplakuje) g . . . svoju punicu«. »U pokojniku gubi domovina učena sina«. Bolje: Pokojnica je bila punica g . . . Pokojnik je bio učeni, vjerni sin svoje domovine.

Uapsiti. Tuđi korijen. Bolje: zatvoriti.

Učenjak. Ta je riječ slična riječi »učenik«. Bolje da mjesto nje upotrebljujemo riječ: naučnjak.

Udio. Bolje: dio.
»Kod svih tih velikih naprezanja imao sam ja veliki udio«.

Udioništvovati. »On je udioništvovao kod svake plemenite akcije«.
Bolje: On je bio dionikom kod ... On je bio kod ... On je živo radio kod ...

Ugljenokop. Ne valja. Bolje: ugljenik.

Ugroziti. »Ugrožen je naš život«. »Ugrožena je moja egzistencija«.
Bolje: U pogibli, u opasnosti je bio moj život, moja egzistencija.

Uigrati (se). »Jedna vrlo dobra i uigrana momčad«.
Bolje: vrlo dobri i brzi igrači.

Uključivo. Bolje: uključivši i ... uračunavši i ...
»Rok je do 30. maja uključivo«. Bolje: Rok je do 30. svibnja uračunavši i taj dan.

Ulaziti u što. »Ja ne ulazim u to«. Bolje: Ja se ne miješam u to.

Ulijevati. »Njegova je pojava ulijevala poštovanje u sve«. »Sadašnja vlada ulijeva više povjerenja demokratskoj Evropi«.

Ulomak. »Skupite ulomke, što pretekoše«.
»I napuniše dvanaest košarica ulomaka«. Bolja riječ: ostatak.

Umno jači. Bolje: umom jači.

Umoljavati. »Umoljava se naslov«. Nije dobro nikako. Umoliti znači: od nekoga nešto izmoliti (molitva cum effectu secuto), a »naslov« treba istom moliti za nešto.
Strašan je i oblik »umoljavati«. Dalje vidi kod riječi: zamoljavati.

Uočiti. »Kad uočimo sve mjesne prilike, bolje ćemo shvatiti« ...

Bolje: Kad se sjetimo svih mjesnih prilika, kad vagnemo, kad proniknemo, kad ocijenimo sve mjesne prilike ...
»Dobri je čovo brzo uočio toga zadrtog radikala«. Bolje: brzo ga je proniknuo, upoznao, shvatio.

Uoblastiti. »Ta prva sinoda je uoblastila sinodalno vijeće, da uredi odnose«.
Bolje: sinoda je povjerila vijeću, odredila vijeću, da ...

Uobraziti. Ruska riječ.
»Muho si je uobrazio, da mu je dječak oštetio plot«. Bolje: Muho si je zabio, zavrtio u glavu.

Upaliti. Ne valja u značenju: imati uspjeha, poći za rukom.
»Njegova obrana nije upalila«. »To mu nije upalilo«.
Upaliti je pomjesna riječ, koje ne treba u književnosti.

»Upamet se.« »Upamet se, Muslimani«! Bolje: Budite pametni, oprezni, Muslimani!
Upit. Bolje: pitanje.

Uporabljiv. »Uporabljiv za sve.« Bolje: zgodan, prikladan za sve.
»Ova britva nije uporabljiva«. Bolje: Ova britva ne vrijedi ništa, ova je britva nizašto.

Upraviti opomenu na koga. Bolje: opomenuti koga.
»Na koncu državni kancelar ozbiljnu opomenu upravlja na sve stranke«.

Uprazniti. Bolje: isprazniti. Riječ je ruska, a Maretić je dopušta.
»Upražnjena je župa, upražnjena je biskupska stolica«. Bolje: Ispražnjena je ...

Uputiti se. Zastarjela riječ mjesto: utjeloviti se.

Uravnoteženost. Bolje: sređenost, staloženost, ujednačenost.

Uravnotežiti. Bolje: srediti, izjednačiti, izravnati, staložiti.
»Prvi uravnoteženi bidže«. Bolje: sređeni, ujednačeni bidže.

»Naš se novac jača . . . i uravnoteživanjem naše trgovačke bilance«. Bolje: sređivanjem, ujednačivanjem.. bilance.
»On je čovjek posve uravnotežen«. Bolje: staložen, sređen.

Ured. Riječ je češka. Mi bismo mogli mirne duše mjesto nje upotrebljavati svoju dobru riječ: poglavarstvo, a kadšto i: pisarnica.
»Župski ured« – župsko poglavarstvo.
»Porezni ured« – porezno poglavarstvo.
»Šef je još u uredu«. Bolje: u pisarnici.

Useliti kome što u glavu. Pomjesna riječ. Ima je doduše Iveković (bez ikakva primjera), a preporučuje je i Maretić. Bolje: utuviti, uvrtjeti, zabiti u glavu.

Uselivo. »Krasna kuća od 3 sobe i nuzprostorije, odmah uselivo.
Bolje: može se odmah useliti u njih.

Uskladištiti. Bolje: spremiti, metnuti u spremište.
»Glavni dio naših agrarnih proizvoda se uskladištava u javnim ili sabirnim skladištima«.

Usmeno. Kao prislov ne valja, Bolje: naustice.

Usvojiti. Bolje: primiti.
»Predlog je usvojen«. Bolje: primljen.

Utakmica. Bolje: takmačenje.

Utakmičar. Bolje: takmac.

Utokirati. Jezična nagrda. Treba reći: prigovoriti.

Uvađati u život. »Vidjelo se, da zapinje uvađanje u život oblasnih samouprava«. Bolje: osnivanje.

Uveden. »Dobro uvedena trgovina«. Bolje: dobro poznata trgovina. Srbijanci govore i pišu: razrađena radnja.
»Trgovački putnik dobro uveden u svim pokrajinama«. Bolje: dobro poznat.
»Mlađi trgovački pomoćnik traži čednu plaću obzirom na uvedenje. Bolje: traži malenu plaću dotle, dok se izvježba, upozna.

Uvjetovati. »Taj pusti krš ipak uvjetuje veliku budućnost našega Primorja«.
Bolje: ipak zajamčuje.

Uzeti isprazno. »Ne uzmi isprazno imena Gospodina Boga svoga«.
Bolje: Ne izusti rđavo, uzalud . . .

Uzeti učešća. Bolje: biti kod . . .
»Subotička je muzika specialno ovde došla, da uzme učešća prilikom ove svetkovine.«
Bolje: da bude kod ove svetkovine.

Uzimati slobodu. »Uzimam si slobodu«. Bolje: uslobođujem se, usuđujem se.

Uzrokovati. »Baš ta slikovita krševitost Primorja uzrokuje, da jedan prirodni proces djeluje metereološki«.
Bolje: Ta slikovita krševitost je uzrokom, poradi te slikovite krševitosti događa se, da . . .

Užasavati se. Bolje: zgroziti se.
»Čovjek se mora prosto užasavati zbog . . .

Uži. »Uži odbor«. Bolje: manji odbor.
»Uži krug prijatelelja«. Bolje: malen broj prijatelja, najbolji prijatelji«.
»Uži izbor«. Bolje: ponovni izbor.

Uživjeti se. »Ja sam se toliko uživio u svoju ulogu«. Bolje: Ja sam tako živo shvatio, naučio svoju . . .

Užupiti. »Na okupu će se naći pored užupljenih društava još i druga sokolska društva«.
Riječ nije dobra. Bolje je reći: pored društava, koja su članovi župe.
Vidi riječ: župa.

V

Van. »Opasno je van se nagnuti«. Ne valja. Bolje: Opasno je nagibati se kroz prozor, izvirivati kroz prozor.

Važiti. »Ta naredba važi od« . . . Bolje: vrijedi od . . .

»On važi kao naš najbolji specijalist«. Bolje: na glasu je, čuven je kao . . .

Važnim se praviti. Bolje: dizati se visoko, mnogo držati do sebe.

Važnost podavati. »Njihovoj prijetnji nije nitko važnost podavao«. Bolje: Do njihove prijetnje nije nitko ništa držao, njihovu prijetnju nije nitko ozbiljno shvaćao.

Važnost polagati na što. Isto što: važnost podavati komu ili čemu.

Velečasni, veleučeni, velemožni, velecijenjeni. Treba izbjegavati ovake riječi, jer nijesu dobro načinjene i jer im je tamjan bez mirisa.

Svakako bi mjesto vele bila zgodnija riječ: mnogo. Mjesto »velečasni« moglo bi se reći: mnogo poštovani, kako se to u Bosni govorilo uglednijim »ujacima«.

Veleposjed, veleposjednik, veletrgovac, veletrgovina, veletržac, velebrusiona, velekrznar, velekrznarija, velevrtljarsko poduzeće. Bolje: veliki posjed, veliki posjednik, veliki trgovac, velika trgovina, velika brusionica, veliki vrtljarski pothvat, velika krznarija.

Veleštovanje. List treba završiti: S velikim poštovanjem a ne: Veleštovanjem, niti: S veleštovanjem.

Veleuzmah. »Rekord je postigla Požega na preči sa svojim veleuzmasima«.

Bolje: velikim uzmasima.

Vicearhiđakon, vicearhiđakonat, vicearhiđakonalni. Mjesto tih glomaznih riječi možemo upotrebljavati ove riječi: nadžupnik, nadžupa, nadžupski ili (ako se sjetimo onoga, što se govori kod riječi »župa«): dekan, dekanija, dekanijski.

Vid. »Imat ću u vidu vaše izražene želje«. Bolje: Ne ću zaboraviti za vaše želje.

Viseći. »Ima se riješiti sva sila visećih pitanja«. Bolje: neriješenih strari.

Vječno mjesto: uvijek ne valja. On je vječno pijan, oni se vječno svađaju.

Vjerna slika. Bolje: dobra slika, prava slika.

Vladati. »Vlada« zima, suša, vrućina, glad, skupoća, tišina, bolest, »vlada« (za sjednicu) veliki intnres, »vladaju« veliki nemiri, nesnosne prilike.

To čitavo »vladanje« ne valja.

Nitko ne vlada osim kralja, pape, vlade (i vladine stranke.)

U prvašnjim primjerima treba govoriti:

Jest, bila je velika suša, širi se kužna bolest, buknuli su veliki nemiri, u toj općini su nesnosne prilike.

Neki se ispomažu (zlo!) riječju: carevati«.

»Na sve strane« je carevala velika tišina«. Vidi i: zacariti se.

Vladati jezikom. »On već dobro vlada hrvaskim jezikom«. Ne valja. Bolje: On već dobro govori hrvatski.

Vodeći. Vodeća ličnost, vodeća stranka, vodeća uloga. Ne valja. Bolje: glavna . . .

Vodomeđa. »Granice na novom mjestu treba da po Rappalskom Ugovoru idu vodomeđom«. Bolje: vodenom međom.

Voz. Željeznički voz. Riječ »voz« bi mogao značiti samo jedna kola, a čitava željeznička »garnitura« neka se zove »vlak«.

Vrag. Tu riječ treba izbjegavati svuda: i u crkvi i pred djecom i u školi i u finijem društvu.

Evo nam dosta drugih riječi: đavao, sotona, nečisti duh, nečisti, nečišnjak, nečastivi.

Vrelo. »Treba stvoriti novo vrelo zarade našim Primorcima«. Bolje: Treba naći novu zaradu . . .

»Najjeftinije vrelo za građevni, stolarski i tesarski materijal«. Bolje: Najjevtinija trgovina građevnim . . . materijalom.

»Znam iz pouzdanog vrela«. Bolje: Znam s pouzdane strane, čuo sam iz pouzdanih usta!

37*

»Ja sam informacije crpao na vrelu«. Bolje: Ja sam informacije dobio na pravom mjestu.

Z

Za. 1. »Putujem za Zagreb, za Beograd«. Bolje: u Zagreb, u Beograd.

»Imam kartu za Novsku«. Bolje: do Novske.

2. »Za 15 godina bio sam profesor hrvatskoga jezika«. (Neki Dalmatinac). Bolje: 15 godina (bez: za).

Ali ovo valja: »Ja sam za 4 godine naučio prilično hrvatski«. »On uradi za dva dana više nego . . .«

3. Za vrijeme Mise«, »Za cijelo vrijeme igre«, »Za vrijeme 30-godišnjega rata«.

Bolje: za Mise, pod Misom, za čitave igre, pod čitavom igrom, za 30 godišnjeg rata.

Zacariti se. »Korupcija se zacarila u vrhovima stranke.« Vidi riječi: carevati, vladati.

Zaguljivati. »Nemoj zaguljivati«. Pomjesna riječ. Bolje: Nemoj cjepidlačiti.

Zaguljen. »On je vrlo zaguljen«. Bolje: On je velika cjepidlaka.

Zahvalan. »To je vrlo zahvalan posao«. »Njegova je uloga vrlo zahvalna«. »Izabrao si je vrlo zahvalnu temu«,

Mjesto »zahvalan« bolje: zgodan, prikladan.

Zakazati. Ta se riječ upotrebljava loše u dva značenja:

1. sazvati, uročiti (sjednicu),
2. iznevjeriti, zatajiti.

»Forward je bio onaj dio momčadi, koji je posve zakazao«.

Zaklada. Češka riječ. Mi možemo mjesto nje mirne duše upotrebiti riječ: zadužbina. Narod mnogo dobrih djela zove »zadužbinom«.

»Najveća je zadužbina načiniti manastir ili crkvu. Potom je zadužbina načiniti ćupriju, kaldrmu po rđavom putu, vodu dovesti i načiniti blizu puta (i tome se kaže: graditi i načiniti sebi zadužbinu), usaditi ili nakalamiti voćku blizu puta, gladnog nahraniti, žednog napojiti, golog odjesti (i ovome se kaže: činiti ili učiniti zadužbinu).

Takove zadužbine drugi ne smije opravljati, nego onaj, čije su od starine . . .

Nije li dakle i češka »zaklada« naša: zadužbina?

Zakleti, zaklinjati. Čitavom našem narodu je poznata riječ: zakleti se u značenju: priseći. ali je u nekim krajevima nepoznat transit. glagol: zakleti koga, zaklinjati koga.

Neki su svećenici naše nadbiskupije počeli pred par godina hrvatski krstiti djecu i uoči Bogojavljenja vodu blagosivati, pa su više put izgovarali riječi: Zaklinjem te soli, vodo... Narod je to shvatio, kao da svećenik proklinje sol, vodu, pa je bilo čak i tužbi.

Bit će najzgodnije, da unapredak propter scandalum pusilorum govorimo: Zapovijedam ti soli, vodo . . . u ime Gospodina . . .

Zaljubiti se u koga. Bolje: zaljubiti koga, zavoljeti koga, zamilovati koga.

Zamjeran. »Iz Zagorja se izvoze zamjerne količine jaja«. »Gospođica je polučila zamjerne uspjehe«. »Sa zamjernom vještinom odsvirao je umjetnik« . . .

Riječ »zamjeran« nije dobra, makar je po Maretićevoj tvrdnji imaju tri Rječnika. Mjesto nje govorimo i pišimo: velik, vrlo velik, golem.

Zamlaćivati. Bolje: ćuškati, pljuskati. Riječ je pomjesna (iz Dalmacije). »Dan mi je, anđeo sotone, da me zamlaćuje«.

Zamoljavati. »Zamoljava se naslov« . . .

»Zamoliti« je dobra riječ, ali nije dobra »zamoljavati«, »zamoljava se«.

Najbolje je pisati: Moli se opć. poglavarstvo, kr. kot. oblast . . . da . . . ili upravice: Molim opć. poglavarstvo . . .

Zapisnički. Bolje: u zapisniku.

Zarezivati. Pored pravoga i općega značenja (= zaoštriti) upotrebljava se ta riječ u pomjesnim značenjima:

1. »Nemoj zarezivati« – nemoj dosađivati.
2. »Ja ne zarezujem pred tobom« – ne bojim te se.

Zaskočiti. Bolje: iznenada navaliti, prevariti.
»Lukavi je trgovčić zaskočio bezazlene općinske odbornike«,

Zdravo bolestan, zdravo lijep, zdravo bogat.
Bolje: teško bolestan, vrlo lijep, veoma bogat.

Zdravstvenik, sanität. Bolje: ranar.

Zemlja, zemaljski. Ne valja u značenju: država, državni, domovina, pokrajina. »Svaki treba da ovako služi zemlju«.

Govori se: zemaljska vlada. Narod negdje nije te riječi razumio, pa je govorio: zemljana vlada.

Zlonamjerno. »Iz svega se vidi, da je to učinjeno zlonamjerno«.
Bolje: Iz zle namjere.

Znak. »Mi živimo sada u znaku grupisanja privrednih energija«.
Bolje i kraće: Kod nas su se počele sada okupljati privredne energije.
»Minuli tjedan stajaše većinom u znaku mlitavosti« (govori se o tršćanskom tržištu šećera).
Bolje: Prošle sedmice trgovalo se, radilo se mlitavo.

Znanja radi. »Javlja vam se znanja radi«.
Bolje: da znate.

Znatan. »Dobivao je od države znatnu potporu«. Bolje: priličnu, dosta veliku.
»On je od mene znatno stariji«. Bolje: dosta, prilično stariji.

Zobovi. »Zobovi su lijepo ponijeli«. Pomjesna riječ.
Bolje: zob. (Vidi: krumpiri, kukuruzi, ražovi.

Ž

Žetva. Žanje se: pšenica, raž, ječam, zob, suražica, proso, heljda, pa samo kod njih može biti žetva.
Kako su smiješni naši novinari, koji pišu: »Žetva je sladorne repe ove godine zatajila«. »Šećerna je žetva u poplavljenim krajevima uništena«.
Neki pišu i o »žetvi« kukuruza mjesto o »trgadbi«.

Živčano. »On je živčano bolestan«. Bolje: Boluje na živcima, ima slabe živce.

Živežne namirnice. Bolje: živež, živežne potrepštine.

Župa. Riječ »župa« znači u prvom redu mnoštvo čeljadi, koja su u krvnoj vezi, a žive u istom kraju pod jednim poglavarom.
U novije doba znači »župa« isto što: parochia, a u najnovije doba govori se već i o sokolskim te pjevačkim »župama«. Radi toga bit ćemo možda primorani, da u crkvenom značenju upotrebljavamo riječ »parok« »parokija« (kako još danas govore katolici po Slavoniji i Srijemu) i oko te riječi će se složiti 500 milijuna kršćana (katolika i pravoslavnih), a ovi ostali neka onda povoljice proširuju i stežu kojekake svoje »župe«.

Župnički. Ono što pripada župnicima je »župničko«.
Stan je »župnički«, livada je »župnička«, bir je »župnički«. Župničkom stanu moglo bi se posve dobro reći »župničija« (stan šumarov zvao se »šumarija«, stan kapetanov zvao se za Granice »kapetanija«, a i danas kažu parokovu stanu »parokija« Tu bismo riječ mogli zadržati, ako nam se snevide zbog svjetovnih društava riječi: župa, župničija, župnički, župski).

Župski. Ono, što pripada župi, je »župsko«.
Groblje je »župsko«, crkva je »župska«, pečat je »župski«.
Riječ je svakako bolja nego »župni« (»savski« most, a ne »savni« most).
Ako se sjetimo onoga, što smo rekli kod riječi »župa«, onda nam je jasno, da za riječ »župski« imamo zamjenu u riječi »parokijski«.

GALERIJA STARIH HRVATSKIH SVEĆENIKA

Nikola Belavić,
župnik u Vukmaniću.

Iz Napoleonovih vremena.

(Ivan Mateković, prvi kunićki župnik - mučenik).

Za sat vožnje dođe se iz Lipika (kod Karlovca) u selo Mrzljake, filijal župe Kunić. Tu ti puca pred očima prekrasan vidik: Odmah preko Kupe ispred vinorodne Plješivice stoji milovidna župska crkva sv. Nikole u Adlešićima, okružena lijepim seoskim kućama, dočim Adlešićima nadesno, koči se nad šumnom Kupom, historijski grad Freithurn ili po narodu zvan Podbrežje. I još samo 10 minuta dalje eto nas na jednom povisokom brežuljku, odakle se i opet pruža divan vidik: krasne, rodne oranice, posijane pšenicom bjelicom, krumpirom, kukuruzom i lanom prelijevaju se osobito u proljeće kao krasan, veliki raznobojni sag, ljepši od saga prostrta po podu kraljevske palače. Malo podalje zelene se livade, tik kojih »Kupa šumi po pećinah« . . .

Još pođi dvjesta koračaja dalje iz sela Bogovaca zagledat ćeš milovidnu župsku crkvu sv. Kate u Kuniću i jednostavan župnički stan. Na toj dakle župi živio je prije 112 godina prvi kunićki župnik Ivan Mateković. Tragičnu smrt toga pobožnoga svećenika želim opisati, držeći se tamošnje »Povijesti župe« i narodne predaje.

* * *

Ivan Mateković rodio se u Visokom kraj Križevaca od obične obitelji. Bio je najprije upravitelj župe u Kotoribi u

Međimurju, zatim upravitelj župe u Pribićima kraj Krašića i napokon postade župnikom u Kuniću, kamo je prispio u 66. godini života svoga. Bio je to uzoran svećenik, pravi pastir svoga stada.

Bijaše ljeta Gospodnjega 1812., kad je bivša Austrija vodila rat u Italiji sa Napoleonom Velikim. U rat je moralo ići sve što je bilo za oružje sposobno, pa i glasoviti Jovo, harambaša iz Perjasice. On je bio strah i trepet nesamo Marindola, već i Adlešića, Netretića, Modrušpotoka, Prilišća, Preloke, Vinice i Vukove Gorice, a napose susjednog mjestanca Kunića. Taj dakle nesretnik, pozvan u rat, brzo se rata zasiti, pa put pod noge i bjež brže bolje u svoju domovinu. Došav u Marindol navrati se k župniku Matekoviću u Kunić, tražeć od njega jela i pila. Župnik upozna u tom stranom čovjeku harambašu Jovu, pa upozori na nj starješinu Juratovića i još neke ljude, koji ga svežu i odvedu sucu u Modruš-potok. Sudac međutim nije mnogo ispitivao toga lupeža, već ga jednostavno pusti na slobodu. A Jovo će sada ne u Perjasicu, već u Marin-dol, gdje si je našao petoricu dostojnih drugova pravoslavne vjere, s kojima će on otići u Kunić, da se grozno osveti starcu župniku zato, što ga je oblasti prijavio.

Bijaše baš u sumračju 15. svibnja 1812. Tiho, ali u duši nemirno, vozi se opaka družba čamcem preko Kupe iz Marindola u Kunić. Tiho, nemirno, uspinje se prema župničkom stanu u Kunić. A kad se približiše župničkom stanu, kao po dogovoru stadoše pred ulazna vrata i kucaju sve jače i jače. Sluškinja pita iznutra: »Tko je? Šta bi rado«? Na to će Jovo onako umiljatim glasom reći: »Ma idemo iz polja, žedni smo, daj nam molimo te vode piti«. Sluškinja ne sluteći ništa zla otvori vrata, a u taj čas ko divlja zvjerad provale lupeži u kuhinju, gdje je župnikova družina večerala. Družina se prepala. U strahu poče vikati, no uzalud, jer su seoske kuće podaleko. Turiše im stoga rupce u usta, da ne viču, a konopcima svezaše im ruke i noge: najprije sluškinji, a onda obadvama slugama. I sad će tražiti svoju žrtvu: mrskoga im »popa«. Siromašni župnik prepoznav lupeže po glasu, od velikoga straha pade u nesvijest, te onako napol mrtav skoči brže bolje kroz prozor u jedan badanj i ondje se sakrije u čvrstoj nadi, da će si spasiti život. Sad istom nastane živa potraga za župnikom: traže ga po sobama, na tavanu, u staji,

sjeniku, hambaru, ali sve uzalud. Najednom nagne se jedan u badanj i spaziv župnika, povikne: »Evo ga, držite ga junaci«!

Siromah župnik videći oko sebe grabežljive vukove u ljudskoj spodobi, zaviče mukotrpnim glasom: »Isuse, smiluj mi se! Isuse, pomozi mi! Ljudi Božji, nemojte me«! No oni ne mareći za njegove tužne vapaje, u tili ga čas pograbiše i odnesoše ravno u kuhinju. Tu naložiše veliku vatru, i kad je vatra u peći najjače gorjela, svukoše ovog dobrog svećenika do košulje i sad će mu tiho na vatri paliti njegove noge, neka se muči poput sv. Lovrinca. Okrom toga razbijeljenim željezom probušiše mu koljena, istim željezom trgaše mu meso sa kosti i dadoše mu vlastito meso u usta jesti. Župnik se od boli previjao, jecao i plakao i uzdisao, ali neman nema smilovanja, a pogotovo nema smilovanja Jovo, koji se u duši veselio, što će mu se na toli grozan način moći da osveti. I kad se ovi divljaci uvjeriše, da je siromah župnik ispustio svoju patničku dušu, tad otiđe jedan od njih u obližnji vinograd po vrbu, napravi od nje gužvu, kojom probušiše vrat župnikov. Nakon toga su ga po noći kamenitim putem vukli onako mrtva do Kupe, pa su njegovu iznakaženu lješinu bacili u Kupu kod Juratovićeva mlina.

Bilo je to na dan sv. Ivana Nepomuka 16. svibnja, kad se sjećamo, kako je okrutni kralj Vjenceslav IV. bacio sv. Ivana Nepomuka po noći u rijeku Vltavu.

Drugo jutro proširila se tužna vijest o umorstvu tog dobrog svećenika po cijelom onom kraju. Silan se narod sakupio kod Kupe, a odvažni će momci sad tražiti mrtvo tijelo milog im pokojnika. Nakon dugog traženja nađoše truplo pokojnikovo u jednoj šikari, pa ga pomno metnuše u lađu i kad se primaknuše obali, metnuše ga u mrtvački lijes i odvezoše ravno u župnički stan. Drugi dan dođe okolišno svećenstvo sa župnikom lipničkim Matijom Kasunom, koji je odslužio pjevani Requiem za miloga druga. Došao je i silan narod zbliza i zdaleka, da bude kod toga žalobnoga pogreba. Sve je u crkvi jecalo i plakalo, kad je svećenstvo pjevalo onaj žalobni psalam »Venite exultemus Domino«.

I sprovedoše tog gorskog svećenika, pravog Božjeg mučenika, do hladnoga groba, gdje mu pokopaše tijelo i na grob postaviše križ sa napisom:

Ovdje počiva u miru Božjem
IVAN MATEKOVIĆ, mučenik,
župnik kunićki † 15./V. 1.812.

Za to grozno nedjelo dočuše okolišni žandari, pa su trojicu hajduka polovili u Prilišću, dočim dvojica sretno umakoše. Krivci su bili vješani u Ogulinu.

Ivaniću gradu, predziđu bijeloga Zagreba protiv sile nekrstove, kolijevci slavnih sinova.

Msgr. M. D. Krmpotić,
hrvatski župnik u Kansas City, Kans.

Josip Kundek,

misionar u Jasperu, Dubois County, Ind., i generalni vikar vincenneskoga biskupa.

(1809.–1857.).

A) Život.

1. Mladost. Josip se Kundek rodio u Ivaniću 21. siječnja 1809. Bijaše blizanac siromašnih roditelja Stjepana Kundeka i Marijane rođene Lukičić. Valjda su djeca bila slaba, jer ih je istoga dana krstio župnik Ivan Ivančić. (U dosadanjim se životopisima čita, da je Kundek rođen 24. kolovoza 1810. i da ga je krstio župnik Stjepan Turkalis). Daroviti dječak svrši pučku školu u svome rodištu. Roditelji ga poslaše na daljnje nauke u Zagreb. Tri su ga godine školali o svom trošku, a onda ga biskup Aleks. Alagović uze u sirotište. Odličan đak svrši gimnaziju i pođe u zagrebačko biskupsko sjemenište. U sjemeništu čitaše rado i marljivo misionarske vijesti. Vježbaše se osobito u slavenskim jezicima. A i saučenike poticaše na ljubav prema domovini i jeziku. Bijaše to u ono doba, kad Madžari tegnuše iz petnih žila, da Hrvatskoj i narodu hrvatskome nametnu svoj jezik. Na saborima 1807., 1811., i 1825. predlagahu sve žešće, da se madžarski jezik uvede u hrvatske urede i škole. Dapače na prosvjed hrvatskoga protonatara Kuševića Josipa, izjaviše Madžari 1826., da Hrvatska nema ništa više prava nego županije u sjevernoj Ugarskoj. Hrvatski se nunciji opriješe žestoko, te izjaviše, da je Ugarska samo sestra Hrvatskoj, a ne majka. Naše kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija nijesu podložene već savezne — regna socia. Sabor odredi, da se madžarski jezik nema uvesti u hrvatske urede, ali mora u hrvatske škole. I hrvatski sabor

odredi 1827., da se u hrvatskim školama mora učiti madžarski. Što su Madžari žešće navaljivali, to se više budio hrvatski duh i ponos. Protonotar Josip Kušević napisa 1830. »Jura municipalia«, gdje pribra hrvatska povijesna prava i dokaza, da je Hrvatska bila uvijek nezavisna o Ugarskoj.

Uto se probudi i mlada Hrvatska. Na čelo joj stupi Ljudevit Gaj. Slovački pjesnik zagrije Gaja za slavensku misao. Štajerski Gradac, Beč i Pešta postadoše rasadišta te misli. Zagrebačko je sjemenište bilo žarište. I Pavao Štos, još bogoslov, zapjeva u »Kipu domovine« 1831.: »Vre i svoj jezik zabit Hrvati — hote ter drugi narod postati.« U tom je žarištu mladi, zanosni Kundek rasplamćivao domoljubnu žeravicu. Osim slavenskih jezika nauči madžarski i njemački, a poslije će i romanske jezike. Zaređen je u svećenika 1831. i poslan za kapelana u Gore, gdje je službovao 14 mjeseci. Iz Gora bi premješten u Petrinju, gdje ostade do svibnja 1837. Devet župnika, to vlastitih, to susjednih, napisaše Kundeku svjedodžbe. Svi se slažu, da je on uzoran svećenik, neumorno radin vršeći pastirsku službu, vješt i zanesen propovjednik i ljubitelj knjige. Tako je poput marne pčele sabirao potrebito znanje za buduću službu. Jedan župnik ističe, da treba čestitati župniku i župi, u kojoj će Kundek službovati. Već 1832. izdade Kundek u Karlovcu pri J. N. Prettneru: Reč jezika narodnoga. Te iste godine iziđe u Zagrebu pri Fr. Supanu: Želja starinske horvatske kraljice preuzvišenomu g. barunu Francu pl. Vlašiću na dan vpelanja na banskou stolicu. U Zagrebu pri Fr. Suppanu 1833. iziđe: Klio božica, prepoštovanoga g. Antona Stegera, na čast kanonika zagr. izvišenoga, slavi. Stöger je zaređen 1805., kapelanovao je i župnikovao u Peščenici, postao je 1832. kanonikom i ravnateljem sjemeništa, a umro je već 14. IV. 1834. u 53. g. života«. Kad je umro biskup Šrott, ispjevao je Kundek u Petrinji, a dao je tiskati u Zagrebu 1837.: U slavu presv. g. Jos. Šrotta.

Kapelanom se priučavaše Kundek gladu, nepogodi vremena. Stari Petrinjci svjedoče, da je kod njih živio na misionarsku. Mnogo se trapio gladom, žeđom, bdjenjem i učenjem. Već se 1833. poče spremati u misionare. A 1834. zamoli biskupsku oblast, da ga otpusti iz biskupije. U Beču je 1829. kasniji detroitski biskup Fridrik Reze osnovao Leopoldinen = Stiftung, društvo za podupranje katoličkih misija u

u Sjev. Americi. Društvo je prozvano po poznijoj brazilskoj carici Leopoldini. Podupire misije molitvom i milostinjom, a izdaje i ljetopis L = St. - Berichte. U tom je ljetopisu mogao Kundek čitati i o radu slovenskoga misionara Fridrika Barage, Slovenca iz Dobernica, rođ. 1797., zaredjena 1823., koji je 1830. ostavio svoju domovinu i otišao u Cincinnati, gdje ga je biskup Fenwick primio lijepo i poslao u Arbre Croche (sada: Harbor Springs). Možda je na nj mislo Kundek, kad je izjavio: »Što može drugi, mogu s pomoću Božjom i ja«.

Baš je onda Baraga prešao u Grand River u novoj biskupiji detroitskoj. Na biskupa se Reze-a obrati zagrebački biskup Alagović i preporuči mu Kundeka. Ali iz Detroita ne dobi odgovora. Na ponovnu molbu dopusti biskup Alagović Kundeku 8. IV. 1836., da potraži biskupa, koji bi ga primio među svoje svećenike. Kundek zamoli 15. II. 1837. biskupa, da ga pusti u Beč dvije, tri nedjelje na vlastiti trošak, eda vidi, gdje zapinje. Ali petrinjski župnik bijaše u korizmi zabavljen u Kostajnici, te biskup ne mogaše uslišati Kundekove molbe. Nato Kundek zamoli iznovice 5. IV. 1837. i biskup mu dopusti, da pođe u Beč. Na njegovo mjesto dođe Josip Marić iz Sunje. U Beču je baš onda boravio Benedikt Flaget (rod. 1763. † 1850. u Louisville, Kentucky), biskup prostrane biskupije bardstownske. Biskup Flaget dođe u Evropu 1835., a navrati se i u Beč. Iz Beča nakani krenuti u Belgiju, da kupi milodare. Kundek mu se prijavi i on ga primi u svoju biskupiju. Biskup Haulik u otpusnici 29. V. 1837. svjedoči, da biskupija zagrebačka žali za Kundekom, a čestita biskupiji, koja će ga dobiti. Kundek javi 7. VI. 1837., da će najprije u Pariz, eda uči franceski, a osobito engleski. Ali ne pođe u Pariz, već ostade u Beču 9 mjeseci na trošak biskupa Flageta. (Nema pravo g. F. G. Holweck, kad tvrdi, (vidi Pastoral Blatt 1921. br. 10. str. 147.) da je Kundek »najveći dio uzgoja užio u Beču, u ondješnjem sjemeništu, a dovršio nauke u Zagrebu«. U Beču je boravio nakon ređenja i kapelanovanja. I samo se usavršivao u jezicima. A nikao je blizu srca Hrvatske i uzgojen u srcu Hrvatske.) Na proljeće 1838. obavi Kundek duhovne vježbe (8 dana) i krene u Ameriku oko polovice svibnja s 400 for. putnoga troška. Ali ne ode u Bardstown, već u Vincennes, u državu **Indijanu.**

2. U novoj domovini. Bardstownsku biskupiju osnova papa Pijo VII. (8. IV. 1808.) Biskup joj upravljaše područjem, na kojem je danas 5 nadbiskupija i 23 biskupije. Prvi biskup, Sulpicijevac Josip Flaget, nastojaše, da se osnuje za katoličke doseljenike što više biskupija. Tako bi 1834. osnovana i biskupija Vincennes, koja isprvice obuhvati čitavu Indijanu i istočni Illinois. Flaget posveti za prvoga vincenneskoga biskupa svoga sunarodnjaka i suredovnika Simona Williama Gabriela Bruté de Rémur. Taj se »planinski anđeo« rodio u Rennesu u Franceskoj 20. III. 1.779. Iza burna života za prevrata stupi u družbu St. Sulpicija i 1810. pođe s Flagetom u Ameriku. Lako je moguće, da je bardstownski biskup preporučio vincenneskome biskupu našega Kundeka ili mu ga odstupio. Jer Kundek proučava u Beču jezike 9 mjeseci na trošak Flagetov, a već 10. listopada 1837. piše vincenneski biskup Bruté bečkome knezu nadbiskupu (u Beču biskupovaše tada znameniti pedagog Vinko Eduard Milde 1832. – 1853.): »S čežnjom očekujem prema tome dolazak novoga svećenika, g. Josipa Kundeka iz Hrvatske, za kojega nam javi i Vaša kneževska milost i on sam, da će naskoro doći. Bilo bi mi vrlo žao, kad bi promijenio svoju odluku. Jer baš sad trebam takih misionara, koji znadu njemački«. Ljetopis Leopoldinki donese taj list, a u bilješci dodade: »Prema listu od 15. rujna 1838., što je došao ovamo, gospodin je Kundek nakon petmjesečnoga putovanja srećno prispio u Vincennes«.

Malo poslije, 19. I. 1839., piše biskup Bruté nadbiskupu Mildeu: »Prođoše već tri mjeseca, a ja nemah časti da pišem Vašoj kneževskoj milosti nakon dolaska g. Kundeka, o kojem javih već prije. On je sada u njemačkoj misiji u Jasperu, u okružju Dubois u Indijani, nekih 40 milja daleko od Vincennesa. Radostan sam i utješen, da se ondje vlada tako uzorno i tako dostojno misionara i podaje najljepše nade, što se mogu iščekivati u budućnosti. I to baš ondje, gdje stanuje preko 80 katoličkih porodica, a doseljuje se sve više Nijemaca, osobito blizu Evansville. On je naučio i engleski, tako te može propovijedati vjernicima ovoga jezika i razumljivo im vršiti ostale duhovne poslove.

Naredio sam mu, da sâm od svoje volje daje račun ravnateljstvu leopoldinačke zadužbine o početku i napretku svojih dušobrižničkih poslova među njegovim siromašnim, ali

pobožnim i za svako dobro tako prihvatljivim katolicima, koji su usto zadahnuti živom željom, da presade i uzdrže živu vjeru svojih pređa među potomstvom svojih porodica i u ovoj novoj zemlji«.

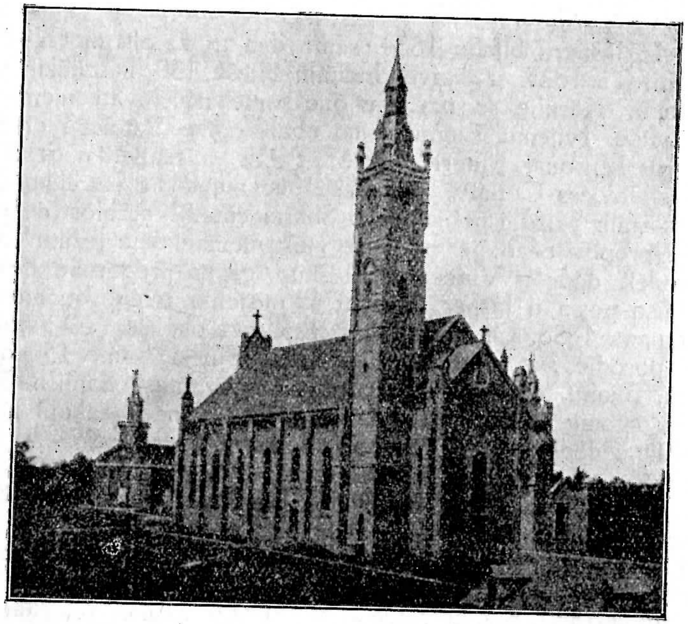
Kundek je savjesno vršio naredbu svoga biskupa. Pisao je češće izvještaje bečkome knezu nadbiskupu o svome životu i radu. A ti su izvještaji dragocjeni spomenici, koji nam razgaljuju i veliku dušu poniznoga sina majke Hrvatske i prilike u novom svijetu.

U Jasperu bijahu 1834. samo dva tri katolika. (Nije se čuditi. Ta 1825. u čitavoj Indijani bijaše 130 katoličkih porodica). Kasnije se uzeše u one šume naseljivati njemačke porodice. Nijemci sagradiše na obali rijeke Patoka i drvenu crkvu. Misionar Maurice de St. Palais, nastanjen u St. Mary's, Daviess County, pohađaše ove njemačke katolike, govoraše im Misu i podjeljivaše Sakramente. Na žalost ne mogaše propovijedati, jer ne bješe vješt njemačkome jeziku. Kad Kundek dođe u Vincennas, biskup ga na preporuku de St. Palaisa posla u Jasper, a revni ga misionar uvede onamo 14. listopada 1838. Onda bijaše u Jasperu s okolišem 39 katoličkih porodica, a u samom Jasperu, vele neki, samo 15 porodica. Bijahu to dobri ljudi, ali zgoljni siromasi. Sami ne mogahu svome dušobrižniku davati ništa. Kundek zakupi nešto zemlje i dade je obrađivati. Od toga se uzdržavaše. A sâm se dade svom dušom na misionarski rad. U Jasperu je koncem 1839. bilo već 90 katoličkih porodica, polovicom 1840. već 100, polovicom 1841. već 131, a za godinu dana već 200 katoličkih porodica. Sve je težilo k žarištu duhovnoga života. Stara crkva kladara postade brzo pretijesna. Zato već 8. rujna 1840. položi vincenneski biskup kamen temeljac za novu crkvu, gdje još 1838. bijaše gusta šuma.

Jasperski katolici ne mogoše dati novaca, ali dadoše radnu snagu. Radilo je muško i žensko. I već 8. prosinca 1841. posveti biskup novu crkvu od opeka na čast sv. Josipu. Crkva je 100 stopa duga, a 50 stopa široka.

Već 1840. otvori Kundek i prvu katoličku školu. A 1841. sagradi samostan i dovede u njih sestre od Božjega Promisla, kojima namijeni veliki zadatak. Te sestre dođoše prije godinu dana iz Ruilè-sur-Loire u Terre Haute, Ind. Kundek će 1844. predati školu trima sestrama, što ih uvede

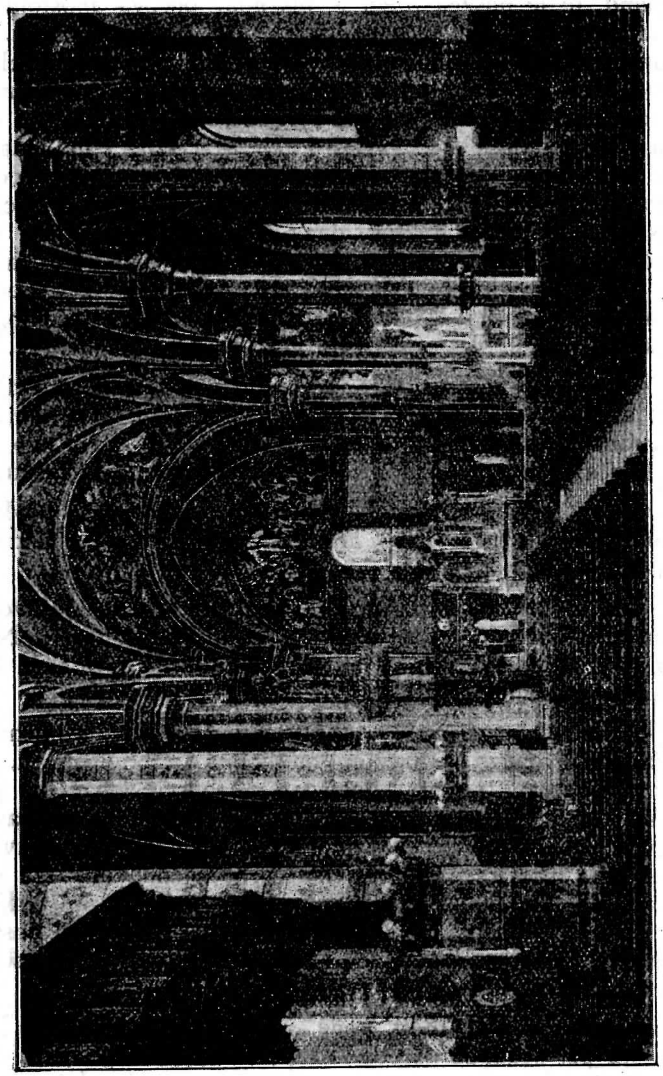
s velikom svečanošću od St. Mary of the Woods, Terre Haute, Ind. Biskup je nosio Svetotajstvo u svečanom ophodu. S obje su strane bile podignute sjenice poput malih šumica s pticama različna perja. Još 1840. 9. rujna, sjutradan iza polaganja kamena temeljca za gradnju crkve sv. Josipa, osnova Kundek u Jasperu Marijino društvo za uzdržavanje i širenje vjere i za gradnju crkve. Upisa se odmah 70 članova. Gro-

Crkva sv. Josipa u Jasperu.
(Lijevo otraga je crkvica, prva u gradu, koju je sagradio Kundek).

blje uz crkvu blagoslovi sâm Kundek pred biskupom 8. rujna 1840., a 11. lipnja 1843. usadi na tom groblju misijski križ, visok 27 stopa.

Uto bijaše »planinski anđeo«, biskup Brutè, već u boljem svijetu. Kundek obavjesti o tom bečkoga nadbiskupa 17. srpnja 1839.:

Nutrašnjost crkve sv. Josipa.

»Javljam Vam s predubokom tugom, da se svidjelo Svevišnjemu, te je našega preč. g. biskupa, prvoga apostola Indijane, pozvao k sebi 26. lipnja o. g. u 1 sat poponoći, da ga naresi doličnim apostolskim vijencem. Pokojnik je zbilja mogao reći: »Dobar bojak bih, trku svrših, vjeru sačuvah. Sad očekujem neuveli vijenac pravde, koji će Gospod dati onima, što ga ljube«. (2. Tim. 4, 7). Maryland i Indijana ga nikad ne zaboraviše. Poput dobra drva rodi mnogo plodova, a ostavi take mladice, te se možemo opet nadati najboljim granama i cvijeću. Držim, da pokojnika u Gospodu drži evanđeoska riječ: »Kako su krasni koraci onih, što navještaju mir i sve dobro«. (Rim. 8, 10). »Njegov će spomen biti blagosloven«. (1. Makab. 3). Ali mi bolno osjećamo, da je ostavio nas sirote. Njegov je gubitak nenadoknadljiv«.

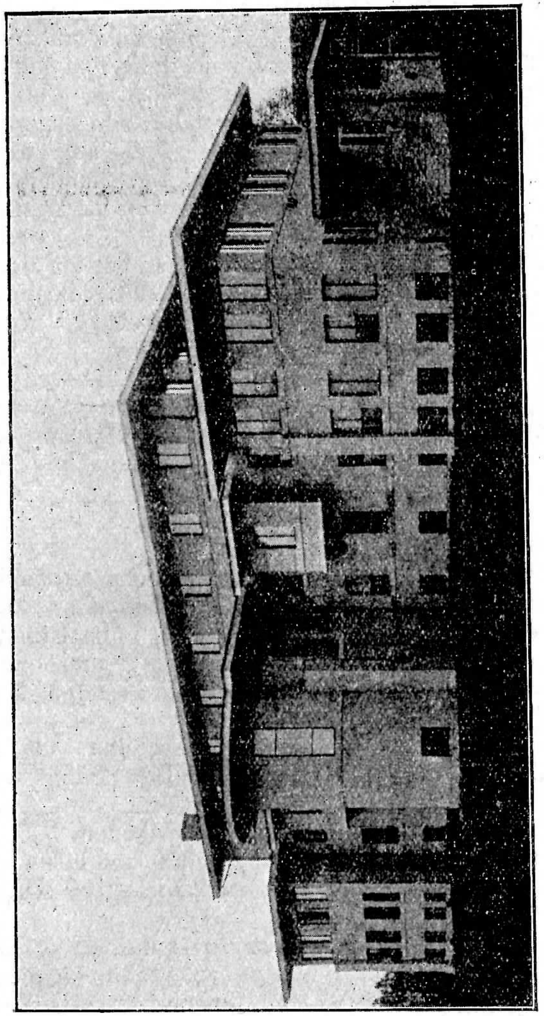
Ali već 10. prosinca 1839. javlja u Beč radosnu vijest, da je svečano ustoličen 17. prosinca dosadanji generalni vikar Francez Celestin de la Hailandière. I novi je biskup zadovoljan s Kundekom. I on piše bečkome knezu nadbiskupu:

»Osim toga 6 njemačkih svećenika, koji ovdje obavljaju duhovnu pastvu, i to Josip Kundek, čije revnosti i vladanja ne mogu dosta nahvaliti«.

Nije to bila puka laska i udvaranje. Kundek je svojim radom zasvjedočio, da zaslužuje te biskupske pohvale. Njegovo je središte bio Jasper, ali je područje njegova rada bilo kudikamo opsežnije.

Još početkom g. 1839. pohodi Kundek grad Vincennes. Ondje propovijeda njemačkim katolicima i ispovijeda ih. Iz Vincennesa krene prema Michiganu. Dobar je jahač, pa putuje na konju. Prevali neznatni put — 250 milja. Obavlja duhovnu pastvu u Princetownu i u Evansvillu. U Bornvillu se uspješno prepire s baptističkim propovjednikom. Iza povratka uredi sve u Jasperu, pa na III. nedjelju po Uskrsu pođe u New Albany i dalje prema Ohiju. Svud vrši pastirsku službu. Poslije propovijeda kod Withe Rivera Nijemcima, što su kopali prokop Michigan — Ohio.

Iza dulje bolesti 1840. pođe opet u misiju i prevali 700 milja. U pet sedmica izreče 30 propovijedi, ispovjedi 800 duša. Kad se vrati iz misija, izvrši opet pastirske dužnosti u matici-Jasperu. A već 14. veljače 1841. ide prema Pittsburgu,

Dom redovnica u Jasperu.

500 milja puta. Usput vrši s velikim uspjehom duhovnu pas- tvu u Wheelingu, u Blairfieldu i u Tailorsfieldu.

Njemački naseljenici bijahu raštrkani oko Jaspera. Kun- dek ih naumi sakupiti, da olakša i njima duhovni život i mi- sionaru duhovnu pastvu. Praktična je duha, pa kupi mnogo zemlje i razdijeli je na čestice. Za dobitak će graditi crkve. Već prema kraju 1839. naumi 10 milja od Jaspera, a 18 milja od Ohija osnovati novu župu. A 5. kolovoza 1840. javlja već u Beč, da je osnovao grad Ferdinandeju ili Fer- dinandovac i to 8. siječnja 1840., prozvan na čast austrij- skome caru Ferdinandu V.

Ovdje odabra i mjesto za crkvu, pa već na Cvijetnicu 1842. blagoslovi drvenu crkvu na čast sv. Ferdinandu. Nje- gova je misija oko polovice 1840. bila otprilike kao prostor Beč – Požun – Schottwien – St. Poelten – Linz.

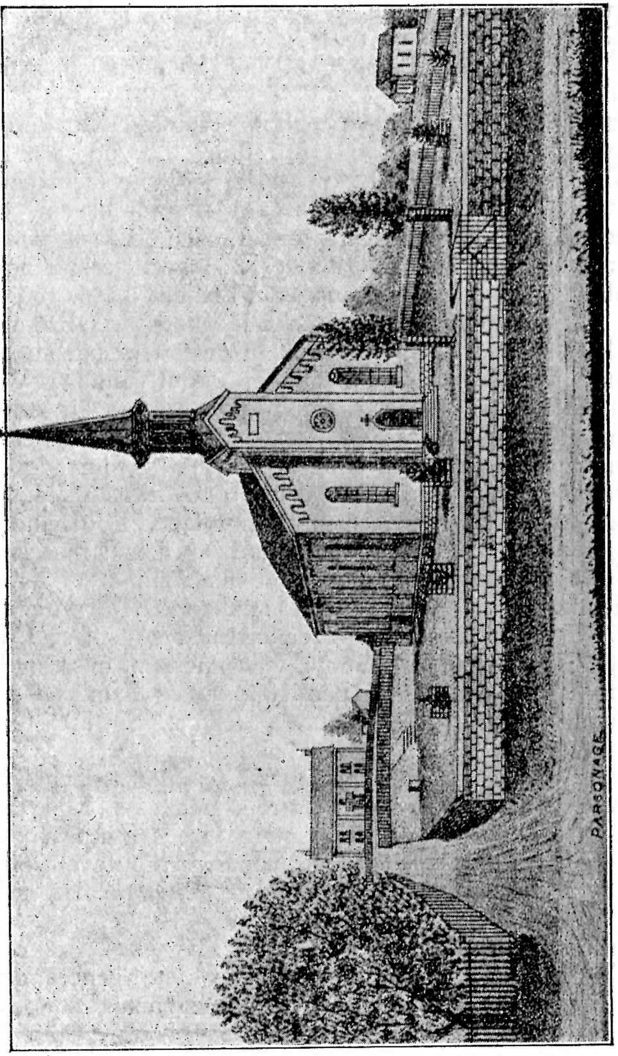
Istom se Ferdinandovac malko pridigao, već Kundek snuje novi grad i župu. U Beč javlja na sv. Jakova 1843., da kani 10 – 12 milja daleko od Jaspera podići novi grad, te ondje sagraditi crkvu i školu. A uoči Badnjaka 1844. piše bečkome knezu nadbiskupu, da je osnovao grad Celestinu i počeo graditi crkvicu 55 stopa dugu, a 30 široku. Biskup je tu crkvu blagoslovio na čast sv. Celestinu.

U Celestini ima već 40 porodica, a u sve tri misije ima već 400 njemačkih katoličkih porodica. Ferdinandovac je 12 milja zapadno od Jaspera, a Celestine 10 milja istočno. I u Troy ima općina, koja uzdiše za crkvom. Kundek je sagra- dio i u Troyu crkvu od opeke, dugačku 45 stopa, široku 30 stopa.

A još je prije osnovao novi grad, Fuldu. U Beč piše Kundek 12. prosinca 1846., da će 9 milja podalje osnovati novu misiju. Nazvat će je Fulda, jer drži, da će iz Fulde doći tamo najviše doseljenika. I zbilja, prigodom biskupskoga pohoda u srpnju 1849. ima u Jasperu 200 katoličkih njemač- kih porodica, a crkva je sv. Josipa od opeke 100 stopa duga, 50 stopa široka.

Ta je crkva poslije pretvorena u školu, jer je Benedik- tovac O. Fidelis Mante 1868. počeo graditi, a njegovi su nasljednici nastavili novu krasnu kamenu crkvu sv. Josipa, vrijednu 250.000 dolara.

U Ferdinandovcu je 1849. 200 katoličkih njemačkih po- rodica. Kamena je crkva na čast sv. Ferdinandu 112 stopa

Crkva sv. Bonifacija u Fuldi (u Špencer županiji).

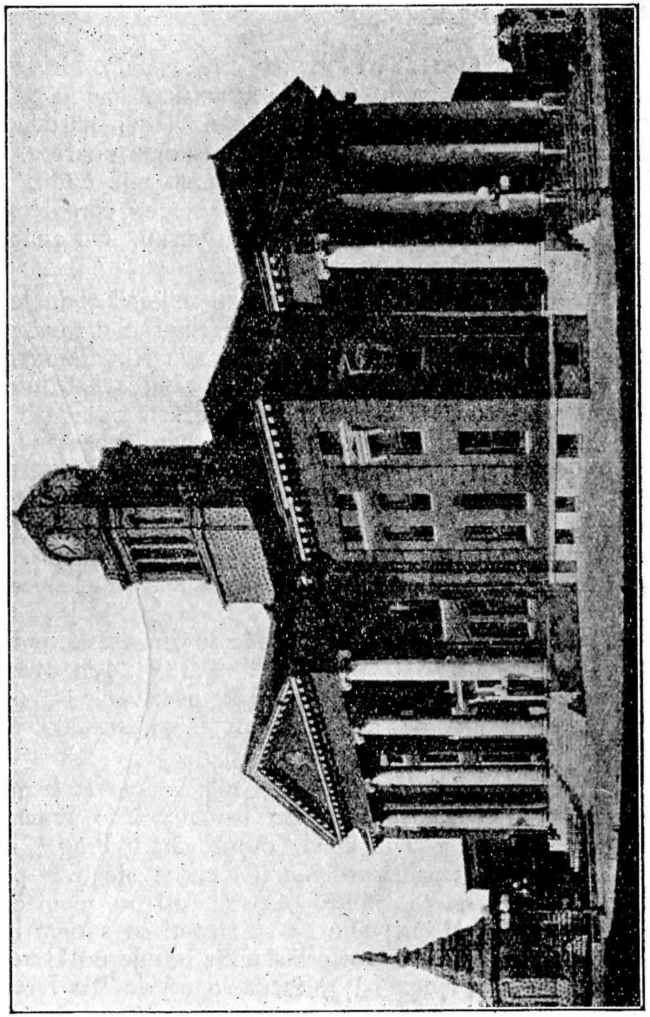
duga, 60 široka. Tu je crkvu sagradio Kundek milodarima skupljenim u New Orleansu. U Celestini je 50 porodica s drvenom crkvom. U Fuldi je, Spencer Co., preko 40 porodica. Drvena je crkva na čast sv. Bonifacija 45 stopa duga, 30 široka. U Troyu, Perry Co., ima 30 porodica, a crkva je od opeke.

Osim tih svojih gradova pohodi Kundek Mc Laughlin, Warrick Co., Madison, Jefferson Co., Corydon, Harrison Co. Nakon dulje bolesti 1843. obilazi rasijane njemačke katolike, te 30 milja daleko od Jaspera sagradi drvenu crkvu na čast Glavosjeku sv. Ivana, a 37 milja od Jaspera crkvu na čast sv. Augustinu. U Louisville posveti crkvu na čast sv. Mihovilu. U New Orleans pođe Kundek 1844. radi oporavka. Mjesto oporavka ga dočeka težak posao. Brojni njemački katolici nisu imali ni crkve ni pastira, a bili su posve zapušteni. Kundek ne klonu duhom poput ostalih. Već 3. rujna 1844. javlja, da je sagradio prvu njemačku crkvu u Louisiani 90 stopa dugu, 45 široku, 21 visoku. Osim toga skupi milodara za gradnju kamene crkve u Ferdinandovcu.

Neumorni naš misionar obilazi 1845. St. Leopold, Freedom, Leavenworth, Amsterdam, Kingsplace, Louisville i dr. Svuda propovijeda i dijeli Sakramente. A bez straha propovijeda i protestantima o prijepornim pitanjima.

Međuto se žestoki biskup Hailandiere 1847. odreče biskupije. Nasljednik mu Bazin preminu nakon 8 mjeseci, a 14. siječnja 1849. postade biskupom vincenneskim misionar Maurice de St. Palais, koji je ono 1838. uveo Kundeka u Jasper. Kundek pohodi 1849. naselje Rockfort, Spencer Co. uz rijeku Ohio, da i ondje poradi na korist katoličke Crkve. Nađe 4 katoličke porodice. General Williamson, nekatolik, bijaše katolicima dao krasno prostrano zemljište. Mala šačica katolika uze kupiti novce za crkvicu. Uza sve poteškoće napraviše jedinu crkvu među Ferdinandovcem i Evansville, u razmaku od 60 milja. Kundek je tu crkvu polazio sve do godine 1855.

Biskup St. Palais pođe 1850. u Evropu. S njim će i Josip Kundek, kojega biskup bijaše imenovao generalnim vikarom. Dođoše u Madison. Ondje bijaše župnik Anton Carius počeo graditi crkvu sv. Marije. Sve bijaše pripravljeno. Položiše i kamen temeljac. Ali se Carius zavadi sa župljanima i ode. Kundek dođe u Madison u ožujku 1850. i za-

Sadašnja županijska zgrada županije Dubois, Ind. u Jasper gradu.
(Prvašnju zgradu sagradio je bio Kundek).

ostade za biskupom do travnja 1851. Razuman, odrješit, široka srca, dade se na posao. Pomiri zavađene, složi sve, sabra novaca, sagradi crkvu i pođe za svojim biskupom u Francesku.

3. Opet u Hrvatskoj. Kundek je ostavio Hrvatsku grudu onda, kad se pomolila mlada Hrvatska, kad je »Danica hrvatska« javila hrvatskome narodu novi dan narodnoga preporođaja. Bečki je dvor bio sklon hrvatskome pokretu, jer je madžarska bahatost prevršila mjeru. Zato nije čudo, što se Kundek i u novoj domovini zahvalno sjećao cara Ferdinanda. Nu crni oblak bješe poklopio Hrvatsku, kad zanosni misionar 1852. ugleda opet dragi zavičaj.

Oblak bečkog apsolutizma! Narodni miljenik ban Jelačić htjede pokazati odrodu Košutu, da Hrvatska država postoji, sve ako je Košut ne mogaše naći na karti. Planu rat. Hrvati opet usijaše glave za nezahvalni Beč i habzburški dom. A kad s ruskom pomoći klonuše Madžari, zavlada Bach sa svojim patentima, žandarima, uhodama i husarima. »Danica« prestade izlaziti 1850. Mirko Bogović pokrenu 1852. »Neven«. Ali radi bezazlene »Domorodne utjehe« dopadoše dvije godine teške tamnice i pjesnik Ivan Filipović i urednik Bogović. Vrtoglava sila jednako plati buntovnim Madžarima i vjernim Hrvatima. Sinovi tmine spletoše sa svih strana mreže, da uguše Hrvatsku i Hrvatstvo.

U tim prilikama Josip Kundek dođe iz Franceske u Hrvatsku. »Katolički List« javi 27. ožujka 1852., da dva tri dana već boravi u Zagrebu Josip Kundek, gen. vikar i župnik u Jasperu, okružju Dubois, drž. Indiana. A na str. 209. piše opširno:

»G. misionar Josip Kundek, koji nije rodom iz Ivanić-Kloštra, kao što javismo u zadnjem listu, već iz Ivaničke tvrđave, ostavio nas je ovih dana, otputovav u Prag k njihovim veličanstvima caru Ferdinandu i carici njegovoj previsokoj supruzi. Iz Praga otputit će se isti po njemačkih pokrajinah, a zatim u Rim, gdje će se sastati sa svojim biskupom, koji također u poslu svoje biskupije putuje po Evropi. Iz Rima namjerava za dva tri mjeseca opet doći u Hrvatsku, gdje će se duže baviti, te napokon vratiti u sjevernu Ameriku. G. general-vikar Kundek, kao i njegov presv. g. biskup od Vincennesa I. Maurice de St. Palais, rodom iz

Franceske, dođoše u Evropu, da za svoju biskupiju nađu svećenika i nakupe sredstava za građenje hramova božjih, buduć to tamošnji žitelji, najvećom stranom iseljenici, ne mogu o svom trošku učiniti. A kolika je tamo oskudica svećenika, možemo promjeriti, ako pomislimo, da je sama biskupija Vincenna u svom opsegu gotovo tolika, koliko cjelokupna austrijanska carevina, — pa na cijeloj ovoj ogromnoj prostoriji nema više od 46 svećenika (8 Nijemaca), koji ovršuju duh. službu u 51 crkvi i kapeli. U biskupskoj stolici ima malo duh. sjemenište i po biskupiji više manjih obučnih zavoda. G. Kundeku, putujućemu po Franceskoj i Irskoj obreklo je više svećenika, da će s njim poći. Više ih se nada na to sklonuti u Njemačkoj, a njemačkih misnika tamo najviše treba buduć u Indiani neprestano raste broj dolazećih njemačkih iseljenika. I župa g. Kundeka jest puko njemačka, da se to komu na čudo ne dade, primjećujemo, da ne samo g. general-vikar, nego i njegov preč. biskup providuju svaki svoju župu, s koje dohodaka jedino živu. I ovdje u Zagrebu predstavi se njekoliko mladića, izučenih gimnazijalaca, g. Kundeku želećih, da ih on sobom povede u Ameriku, gdje će se naučiti bogoslovlje i posvetiti duh. pastirstvu. Kao što pripovijeda g. Kundek, imao se on prvih godina svoga dolaska u Ameriku, prije 14 godina, boriti sa svakojakim nezgodami. Od sjevero-amerikanske vlade kupio je znamenit dio zemljišta, posutog samimi prašumami, koje je sredstvom malo njemačkih porodica krčiti morao, da za moguće učini naselbine. Velikim njegovim trudom napokom pođe za rukom osnovati i stranom pograditi 5 gradova, od kojih prvog i najvećeg prozva »Ferdinandeom«, u slavu austrij. caru Ferdinandu. Ovdje je sagradio prostranu crkvu s 5 kamenitih oltara, no neima jošte za nju potrebite zaklade, nužnog sv. posuđa i misničkog ruha. To se nada steći od blagotvornih Europljana«.

Iz Zagreba krene Kundek u srpnju 1852. u Češku. O tom javlja »Kat. List« (1852. str. 262.): Polag »Praških Nov«. bavio se oko polovine prošlog mjeseca srpnja u Pragu naš zemljak g. Kundek. Iz istog lista doznajemo, da je isti naš zemljak otputovao iz Praga u Reichsstadt, da njeg. velič. caru Ferdinandu preda naris iliti osnovu grada Ferdinandee, kog je on u pomenutoj pokrajini utemeljio i imenom njeg. velič. prozvao.« »Dne 1. IX. — javlja dalje »Kat. List« — stigao je u Zagreb naš domorodni misionar pr. g. Kundek.

G. Kundek namjerava prije svoga odlaska u Ameriku njeko vrijeme bavit se u svojoj domovini. — Isti ovaj naš zemljak, koga je revnost sv. vjere odvela ća u novi svijet, gdje je u bivšoj divljači pet gradova utemeljio i napučio, dao je u Beču na kamen tiskati osnovu po sebi dne 8. I. 1840. utemeljenog grada »Ferdinandee«, posvetiv strahopočitano istu osnovu njeg. velič. caru Ferdinandu I., kojega ime isti grad nosi«.

Zanosno opisuje boravak Kundekov u Zagrebu »Ivanićanin« — Đ. Stj. Deželić — u »Jadranskoj Vili« (1859 br. 108.) Sjeća se razgovora s njim, spominje njegov rad među Indijancima, njegovu veliku omiljelost i dobrotvornost, pa ističe, da je i u svome zavičaju otro mnogu suzu. Ali se u svemu držao evanđeoskog savjeta: Neka ne zna ljevica, što čini desnica.

Vraćajući se u novu domovinu povede Kundek sa sobom Eduarda Martinovića, kapelana u Križevcima. Martinović preuze njemačku župu u Madisonu. Ne zna se, zašto ne pođoše i oni gimnazijci, što ih spominje »Kat. List«.

4. Posljednje godine. Kundek je htio, da njegovi duhovni pothvati ne ostanu kratkovjeki. Želio je, da njegove ustanove ne traju samo koju godinu nego vijekove. Htio je, da u novim župama budu nesamo dobri nego i vječni svećenici. U biskupiji je vincenneskoj bilo malo svećenstva, a dolazilo je sve više doseljenika, napose Nijemaca. Zato je Kundek pregnuo, ne bi li svoje župe predao redovnicima. Zato obiđe Francesku, Irsku, Njemačku, Italiju. U Austriji i u Pruskoj predobi nešto svjetovnih svećenika i bogoslova. A u Einsiedelnu u Švicarskoj nagovori opata benediktovskoga Henrika IV., da pusti svoje redovnike u vincennesku biskupiju. I zbilja, 21. XII. 1852. pođoše iz Einsiedelna Benediktovci Ulrik Christen i Irac Beda O' Connov. Dođoše srećno u New York 31. I. 1853., te još prije Kundekova povratka o. Ulrik Christen preuze u veljači župu u Ferdinandovcu, a o. Beda O' Connor preuze Troy i Connelton. Jasperom upravljaše misionar J. B. Merl. Naskoro dođoše i drugi Benediktovci. Već ljeti 1853. uzeše 160 jutara zemlje i drvenu kuću. Tu osnovaše znamenitu opatiju St. Meinrad, Spencer Co., Ind.

Kundek se vrati nešto kasnije. U gradu Cincinnati zateče slavnoga Slovenca Baragu, koji je ondje boravio od 29.

III. do 9. VII. 1853. i ispravljao svoj klasični rječnik chippewa jezika. Kundek donese Baragi glas, što mu je kazao kardinal Franzoni u Rimu, da je papa Pijo IX. u Gornjem Michiganu odlučio osnovati apostolski vikarijat a oca Baragu da će imenovati prvim biskupom. I zbilja, pismom od 29. XII. 1853. imenova papa zaslužnoga misionara prvim marquettskim biskupom.

U Jasper se vrati Kundek oko polovice lipnja 1853. Župljani ga dočekaše s neiskazanim slavljem i zanosom. Cincinnatski »Wahrheits-freund«, što ga 20. VII. 1837. osnova kasniji biskup u Milevauki Švicar J. M. Henni, javlja 16. VI. 1853.: »Velečasni se g. vikar vincenneske biskupije upravo vratio srećno i zdravo sa svoga puta u Evropi. Priskočila mu je sreća, te je za dijecezu Vincennes dobio 18 svećenika, nemalo zgoljnih Nijemaca. Pretekoše ga 4, a 6 ide s njim na novo polje rada. Ostalih će 8 doći naskoro«.

Odsele će Kundeku biti olakšan posao. Upravlja samo Jasperom, donekle i Celestinom, a do 1855. obilazi Rockport. Ne daje se na veće pothvate.

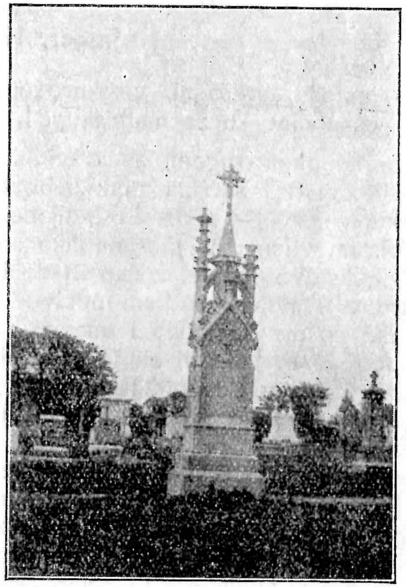
U Jasperu se priča, da je Kundek bio zakonoša i sudac. Sam Kundek piše još 5. VIII. 1840., da ga Američani uvelike cijene, pa ga htjeđoše poslati i u Indionopolis kao zastupnika duboiskog okružja. Nu Kundek je imao prečega duhovnog posla. Ali je Jasperu pomagao i u građanskim poslovima. Tako je 1845. sagradio sudnicu za 6.000 dolara. Priskočio je u najtežem času, kad se nije niko znao snaći.

Nakon povratka se iz Evrope ne javlja više Kundek bečkome nadbiskupu. Zaslužni je pedagog knez nadbiskup Milde pomagao prije Kundeku punom šakom. Nu on preminu 1853., a naslijedi ga sekavski biskup Rauscher, kasnije kardinal. Dobroćudni slabić car Ferdinand življaše još dugo u Pragu, ali austrijskom carevinom vladaše apsolutistički Franjo Josip I. (i posljednji). I nadbiskup Rauscher bijaše u politici centralist. Stoga otančaše veze između Beča i Vincennesa. A onda se prikuči i bolest. Zanosni se misionar preradio. Pokvario je zdravlje jašući previše. I počeo je rano poboljevati. Već se 24. V. 1841. tuži, da je odležao 7 nedjelja. Za godinu i nešto bolje, 27. VII. 1842. javlja, da je bolovao 6 nedjelja. A nakon ravne godine piše, da su ga želudačni grčevi i slične bolesti mučile gotovo 7 mjeseci. Iz New Orleansa javlja napokon 15. II. 1844., da su ga bolesti iscr-

pile, te je postao pravim invalidom. Oporavio se poslije putujući Evropom. Ali taj oporavak bijaše kratkovjek. U posljednje se dvije godine kolika povraćaše sve više. U duhovnoj su pastvi sve češće pomagali Kundeku oci Benediktovci, napose Iv. Zlatoust Toffa. Na Josipovo 1857. bijaše Kundek još svjež i bodar. Ali se prekosutra ponoviše grčevi. Pridruži se i bljuvanje, a najposlije valjda i vodenica. U rujnu mu 1857. liječnik otvori nogu, pa isteče mnogo gnoja. Njegovali su ga osobito četiri Benediktovca: O' Connor, Christen, Toffa i Izidor Hobi. Jasperom je upravljao francuski svećenik Fr. Urcon, koji nije znao njemački, a malo i engleski. Stoga su češće dolazili oo. Christen i Hobi. Očevidac o. Beda O' Connor, pripovijeda da je Kundek osobito posljednjih 9 mjeseci toliko pretrpio, te bi se dala napisati čitava knjiga. I biskup je St. Palais pohodio i tješio svoga zaslužnog bolesnog vikara. Više se Kundek tješio primajući češće Sv. Sakramente. Početkom je prosinca Kundek slutio, da mu dogorijeva svijeća. Odredio je sve u tančine za svoj sprovod. Već ujutro 4. XII. 1857. potamješe Kundeku oči, te ne mogaše prepoznati nazočnih. A u 2 sata popodne preminu blago u Gospodinu.

Sprovod mu bijaše veličajan u nedjelju 6. prosinca 1857. Nagrnu sva sila svijeta. O Krysostom Toffa otpjeva svečane zadušnice uz podvorbu oo. Bede O' Connora i Isidora Toffe a o. Ulrik Christen izreče nadgrobno slovo. Tijelo pokojnikovo sahraniše na župnom groblju baš prema propelu. Kundek ostavi sav svoj imutak svojim župljanima. A župljani mu podigoše krasan spomenik, Cincinnatski »Wahrheitsfreund« donese 7. I. 1858. člančić, što ga potpisa J. C. T. Po svojoj prilici John Chrysostom Toffa. Evo ga: »S najvećom tugom javljamo štiocima »W« smrt jednoga od najstarijih i najzaslužnijih misionara naše biskupije. Dne 4. pr. mj. preminu u Jasperu, Dubois, Ind., velečasni negdanji gen. vikar Josip Kundek rodom iz Ivanića u Hrvatskoj, nakon 9 mjeseci teške bolesti. Na smrti bijaše još u cvijetu života. Ne dovrši ni 48. g. Nu sa svim tim u krajevima, u kojima je djelovao, t. j. u Dubois i Spencer County, ostavi take tragove svoga revnog dušobrižničkog reda kao jedva jedan ikoji drugi misionar u našoj biskupiji. Kad je došao u Jasper, našao je samo malu kladaru, u kojoj je mogao govoriti Misu, a općina mu je imala pukih 25 porodica. I te je morao tražiti okolo po šumi

30–35 milja daleko od svoje stanice. A doživio je utjehu na svojoj smrti, te je na istom misijskom području nakon 19 godina gotovo neprekinuta djelovanja ostavio 4 općine, što ih je sam osnovao i dobro uredio, a isto toliko područnih stanica, općinu Sv. Josip u Jasperu s 300 porodica, sv. Ferdinand u Ferdinandu s 3–400, sv. Bonifacij u Fuldi sa 180, sv. Celestin sa 150 porodica. Nadalje stanicu sv. Pijo u Troyu sv. Benard u Rockportu, sv. Toma u Mc Loughlinu

Spomenik Josipu Kundeku na jasperskom groblju.

i Marija pomoćnica u Spaetville. Usto htjede Promisao, te se ondje naseliše i oo. Benediktovci iz Einsiedeona u Švicarskoj i osnovaše svoj čedni St. Meinrad. Sprovod mu je obavljen 6. pr. mj. Dođe golema sila svijeta iz svih općina i stanica, što ih je on osnovao. On je sâm zahtijevao, da ga zakopaju usred njegove općine, što počiva u Gospodu. Četiri oo. Benediktovca iz St. Meinrada iskazaše najsvečanije počast svo-

me dragom pokojnom prijatelju ... Da za čitava obreda, a napose za besjede ne ostade suho ni jedno oko, posve je razumljivo, jer nazočni u Rev. Kundeku izgubiše svoga prvog misionara, a najviše njih savjetnika i oca i u duhovnom, a s one strane i u vremenitom obziru. P. U. M.

B) Pisma Josipa Kundeka bečkome knezu nadbiskupu.

I.

Jasper, 17. srpnja 1839.

Vaša kneževska milosti, prečasni, visokorođeni, prepoštovani gospodine kneže nadbiskupe!

Javljam s predubokom tugom, da se svidjelo Svevišnjemu, te je 26. lipnja o. g. u 1 sat iza ponoći pozvao k sebi našega preč. biskupa, prvoga apostola Indijane, eda ga naresi doličnim apostolskim vijencem. Ja sam tako srećan, te imam više pokojnikovih listova. Kadgod sam ih dobivao, vazda su mi donosili okrepu u mojem teškom pozivu i zdravu duhovnu hranu. Tako će me jamačno i unaprijed njihov sadržaj poboljšavati i poučavati. Jednom mi je napismice zapovjedio, da dobrotvornom društvu Leopoldinki ocrtam potanje svoje dušobrižno nastojanje. Evo ovim izvršujem rado tu posljednju odredbu.

Kad uhvatih slobodno vrijeme od duhovne pastve u glavnoj misiji u Jasperu, trgoh da pohodim i vanjske stanice. Najprije pođoh u Vincennes, da se o tom posvjetujem sa svojim biskupom. Tu nađoh odmah priliku da propovijedam naseljenim Nijemcima, da ih odmah pripravim na ispovjed i da ih ispovjedim, jer ne mogoh obećati, da ću k njima prije Uskrsa, i da ih inače poučim njemački. Ovdješnjim Nijemcima, otprilike 60 duša, ponudi general Garrison besplatno mjesto za gradnju crkve. Nu ova je općina, dapače i bez vlastitoga njemačkog svećenika. Zato gospodin biskup ne mogaše odmah pristati na veličajnu ponudu.

Od Vincennesa uperih prema jezeru Michigan u državi Illinois preko dalekih prerija (poljana) prema naseobini g. Piqueta. Te su poljane nepregledne livade u ravnici. Pružaju se gdjekad stotine i više milja bez humaka, bez brežuljaka, bez bregova, bez dolina, bez rijeka. Ne vidiš ništa osim trave i neba, kao u moru što vidiš vodu i svod nebeski. Snađe li koga nesreća, te se ovdje izgubi zimi po noći, mora se smrznuti, jer ne nađe izlaska. Mnoge je već zadesio taj tužni udes i bolno im dokrajčio život. Kad se slučajno zapali trava na ovim perijama eto, osobito naveće, prekrasnoga prirodnoga pojava, koji je jednak sjevernoj zori. Više puta gledasmo taj prizor. Nasebina g. Piqueta u jasperskoj oblasti u Illinois, sjeverno od ovih poljana, obuhvata nekih 18.000 jutara zemlje. Kupio ju je plemeniti franceski Alzašanin iz Strassbourga s pobožnom nakanom, da je prepusti katoličkim iseljenicima njegove domovine, što se naseljuju ovdje, prema njihovu imutku i snazi. Dao je već ovdje napraviti i župnički stan i crkvu. A za nju je priskrbio i sve potrebno odijelo, eda se volj koliko doskoči potrebama ove općine. Ondje kane oo. Redemptoristi prema nacrtu svoga svetog osnivača sagraditi kongregacijsku kuću te će njihovi svećenici vršiti duhovnu pastvu među ondješnjim vjernicima. Župa bi obuhvatala odavle još 9 do 12 milja opsega, pa bi pružala široko polje za sijanje evanđeoskoga sjemena naseljenicima na ovoj njivi. Odavle nastavih put preko Princetowna prema Evansville, nekih 60 milja. Dođoh srećno, ali na svoju veliku žalost, drugo jutro, u nedjelju, ne mogoh čitati Sv. Mise. Duhovnik g. Deydier, koji inače ovdje boravi stalno, zbilja apostolski i učeni misionar, bijaše uzeo sa sobom za put misnu knjigu i odijelo. A otišao je na put s pobožnom nakanom, da u okolini sakuplja za građu crkve. Nu u ovom gradu i okolišu ima više od trideset njemačkih porodica. Stoga ne bijaše druge, nego Službu Božju obaviti poput protestanata. Općina je englesko-njemačka, pa izrekoh propovjed najprije engleski, onda njemački. Čitavu Službu Božju završih litanijama neoskvrnjene preblažene Djevice Marije s ostalim crkvenim molitvama. To mi bijaše s tim teže, jer se mnogi bijahu ispovijedili, a ne bijaše posvećenih čestica, te ne mogoše pristupiti k stolu Gospodnjemu. Nu ispunila se volja Božja i misija se svršila na utjehu mnogima sve u kukavnoj sobi, gdje stanuje spomenuti bogobojni svećenik, i poput svoga se vrijednoga prethodnika hrani kruhom i vodom ili najviše krumpirima. Ondje je malo naseljenika Nijemaca, ali već godine čeznu za njemačkim svećenikom. Kad se vraćah u svoju misijsku stanicu Jasper u oblasti Dubois,

zaustavih se u Bornville. Prepirah se $2^{1}/_{2}$ sata s baptističkim propovjednikom pred njegovom ženom i odraslom djecom, dakako o najznamenitijim razlikama u nauci naše Crkve. Svijestan sam, da ga nijesam obratio, ali da sam ipak otvorio srce njemu i njegovima za bolje pobude i učinio pristupno katolištvu. Fino poštovanje i ljubav, što mi iskaza kao učitelju i svećeniku katoličke Crkve, jamče dajbudi, da je promijenio svoje osjećaje. Razveselih se, kad dođoh opet među svoje stado, od kojega se bijah odmaknuo 250 milja. Uzeh se opet trsiti iz petnih žila, da udovoljim njegovim različnim potrebama kao župni misionar, pučki učitelj i učitelj jezika.

Opet ostavih svoju župu po nalogu preč. g. biskupa te uz Ohio, koji je odavle daleko 30 milja, pođoh u New Albany. Ondješnjoj općini propovijedah na treću nedjelju po Uskrsu prviput franceski. Postarah se i za ove vjernike, premda uistinu bijah došao samo radi Nijemaca. Više od stotine katoličkih porodica živi u ovom gradu, koji je dosta velik i raste brzo. Nekih pet milja od grada stanuje franceski misionar, g. Neyron. Njegova područna Crkva u New Albany nije ipak svršena, premda je preč. g. biskup Bruté kupio za nju zemljište za 1.200 austr. forinti i pripravio sve potrebno za njezinu ponutricu. Za take se svrhe upotrebljava milostinja časnoga društva Leopoldinki. A prečasni je vincenneski Ordinarij posve savjesno i vjerno vazda dijelio i korisno upotrebljavao tu milostinju. Dalje prema Ohio stanuju engleski katolici, koji ondje posjeduju farme. Bijah radostan, da i ovima mogu javljati riječ Božju na njihovu jeziku i dijeliti Sakramente. Usto doživjeh ondje prizor, koji mi mami suze radosnice i okrepljuje srce, kadgod pomislim na nj. Kad sve ispovjedih, rekoh Misu i propovjedah jedan sat, pozvaše me k nekome starcu, koji je kršten još prije deset godina, ali se opet odmetnuo i pristao uza svoju priješnju protestantsku sljedbu. Dok ga poučavah, bijaše nazočan liječnik, njegova žena, sedmero odrasle djece i više rođaka. Snađe me radost, jer ga posve uvjerih o istini naše svete vjere i povratih u krilo katoličke Crkve. A svijetlo istine prodrije isto tako u duše ostalih nazočnika. U Erydonu krstih ženu od 21 godine. Ona dosele nije spadala ni jednoj sljedbi samo stoga, jer je iskreno priznala, da se nije mogla pouzdati ni u jednoga preachera propovjednika, koji se, lašci i varalice,

klate zemljom. A ocu svoga muža doviknu: »Moram prihvatiti katoličku vjeru, koja ostaje uvijek jednaka. I molim, da me krstom primite u Hristovu ovčarnicu«.

Netom se povratih u središnju misiju, kad ali me pozvaše, da pohodim one njemačke katolike, koji hoće nešto da zasluže, pa grade kanal, što će spojiti michigansko jezero s Ohiom, daleko kao od Beča do Münchena. Kad dođoh onamo, nađoh i mnogo protestanskih protivnika. I oni su slušali moje besjede. Stoga držah zgodnim, da se u propovijedama dotičem i onih nauka, u kojima se oni razilaze s Crkvom. Pritom mi bijaše dvostruka svrha: u jednu, da čestito u tom poučim svoje suvjernike, u drugu, da bolje sprijateljim s našom vjerom ove, što misle drugačije. Pred mješovitom skupštinom izrekoh propovijed 4. svibnja kod White River, možda pod istim onim drvetom, pod kojim su se Indijci prije nekoličak godina sabirali i svome kumiru žrtvovali i častili ga. Držim, da sam po svojim silama pobio zabludu i izvojštio pobjedu istini.

Tako eto doživjeh radost i nutarnji mir, jer na ovom misionarskom putu, gdjegod nađoh katoličkih porodica, obavljah duhovnu pastvu, propovijedah, svetkovah svete tajne, sve u drvenim kapelama, što ih je u ovim zapuštenim krajevima sagradila pobožnost siromašnih vjernika. Ne propustih nikada, da u kratko vrijeme svoga boravka na svakom mjestu lomim odraslima nebeski hljeb, a mališe poučim u spasonosnoj nauci. Osobito nastojah, da za skori pohod preč. g. biskupa Bruté pripravim mladež svoje župe za sveti Sakramenat Potvrde. Ali je Božji Promisao odlučio drugačije u svojoj nedohitnoj odluci. I odredio je molitvu i ruku drugoga natpastira, od kojega će moja djeca biti dostojna da prime Duha Svetoga.

Vaše kneževske milosti najpokorniji, najpobožniji, najzahvalniji sluga

Josip Kundek, v. r., misionar.

II.

Jasper Dubois, 10. prosinca 1.839.

Vaša kneževska milosti!

Kad bih htio zatomiti čuvstva zahvalnosti, bio bih i nezahvalan pred svijetom i nepravedan prema svojoj vlastitoj

savjesti. Da uklonim oboje, laćam se pera, koje mora slaviti Božju dobrotu i obznanjivati, kako se Gospod opet dostojao da usreći siromašne misionare naše dijeceze s novim prelatom. A taj je odrastao u školi i u srcu pokojnoga nezaboravnoga svetog apostola Indijane, gospodina Simona Bruté. On ga je već unaprijed odredio i u Rimu preporučio za svoga nasljednika. I prije nego je pokojnik predao svoj čisti duh, sveta Stolica imenova vincenneskim pomoćnim biskupom njegova generalnog vikara, našega sadašnjeg prečasnog biskupa Celestina de la Hailandière, rođena Franceza iz grada Rennes. To je neobično razvaselilo mene i sve, a golema je korist američkim biskupijama. Sad nijesam više sirota. Nebeski se otac skrbi za me u pustinji, kao što se skrbi i za Ivana Krstitelja. Doduše sam siromašan, ali Bože daj, da budem bogat duhom (evanđeoskim duhom)! Prečasni gospodin biskup bi ustoličan u Vincennesu 17. studenoga. Pritom se osobito istače gospodin prelat st. louiski svojom besjedom. Obavismo svečanosti evropski crkveno. Ja bijah među nazočnima već jedan od najstarijih svećenika nove dijeceze. Slatko siromaštvo, što usrećuješ? Kako malica ljudi razumije tebe i sreću, što je pripravljaš!

Gospodin biskup donese sa sobom iz Evrope različne stvari. Na sreću dobih i ja nekoliko ornata. Tako mogoh svojim njemačkim povjerenim mi pukom revnavati za preminule u Gospodu prijatelje iz društva Leopoldinki. Čudna li prizora za Jasper!

Prvu crnu Svetu Misu u svojoj misijskoj stanici rekoh u zahvalu za pokojne prijatelje misije. Ko bi to bio mogao u Jasperu prije nekoliko godina i naslutiti, kad nije bilo ni jednoga katolika! Sad imam nekih 90 katoličkih porodica. I baš kanim 12 milja pod Jasperom osnovati novi grad i župu. Mjesto je daleko od rijeke Ohio samo 18 milja. Nadam se, da ću prvom zgodom moći o tom više javiti.

Ovdje pucaju prekrasni vidici našoj svetoj vjeri, koju kanim unapređivati na čast Božju. Oj, srećan sam i presrećan što sam oruđe Promisla. Ko će mi dati suze zahvalnice? Samo da bude vazda Božja pomoć sa mnom!

Sjutra ili prekosjutra idem s pomoću Božjom u Corydon, daleko nekih 70 milja, da potražim ondješnje katolike, da ih utješim božanskim spasonosnim sredstvima i potaknem ih na ustrajnost, te da dogradim crkvu, koja je nemalo go-

tova. Dobri pobožni ljudi! Ja ne smalaksavam, kad ih poduprem i potičem u njihovoj pohvalnoj revnosti.

Velika utjeha, velika plaća za me misionara, daleko od svojih! Ne bojim se putnih poteškoća. U kraj zima, u kraj studen! Krepost uzvisiti, neuvelu krunu naresiti vječnim draguljima, za Boga živjeti, za Boga umrijeti, eto moje obratne tačke. Napokon se preporučujem u svete molitve Vašoj kneževskoj milosti. Ujedno uvjeravam da još nikad ne rekoh Svete Mise, u kojoj pred živim Bogom ne razgalih svoje srdačne zahvalnosti. Obećavam to i unapred i ostajem s najdubljem poštovanjem Vaše kneževske milosti

prepokorni, preponizni sluga
Josip Kundek, misionar u Jasperu.

III.

Jasper Dubois Connty (State of Indiana), 3. kolovoza 1840.

Vaša kneževska milosti!

Mučan je i težak zbilja posao američkoga misionara. Ali ja ne gubim srčanosti, da po svojim silama svršim dužnosti takoga misionara. Živjeti u tako divljoj okolici, prepušten sebi i Bogu, bez znanaca i bez rođaka u blizini, naprotiv gledati pred sobom toliko neprijatelja vjere i domovine: teško je to, pa to osjeća i svećenik. Ali misao da sam dobio zakrilnika zaklade Leopoldinaka, i misao, da me potiče kneževska milost, neka ustrajem u dobru do konca, pače da dosegnem pravu domovinu, nebo: daje mi golemu snagu, duševnu veličinu i novu srčanost. I dižem se na svakojake nevolje i zapreke, što se protive pravoj kreposti i hoće da okrnje njezino dostojanstvo. Hvala i slava Bogu, koji me predobar, krijepi i daje mudrost, da radim njemu na čast i za spas duša, dok dopuštaju moje sile i smaže moja slaba volja, da za vječno kraljevstvo Božje predobijem vjerne duše. Baš dođoh iz svoje nove misije, koja se zove Ferdinandovac. Osnovao sam ga na čast Nj. Veličanstvu, našemu premilostivome caru austrijskom, uzvišenome dobrotvorcu i zaštitniku naše misije. I nadam se, jer u ovo okružje dolazi toliko katoličkih stanovnika, da ću ovdje naskoro moći da i brojim općinu naše svete vjere. Nu budućnosti moram prepustiti,

da dovrši pothvat, jer sam siromašan, a nemam izdašne pomoći ni saradnje.

Kad dođe naš novi biskup Celestin de la Hailandiere, rođen Francez, koji stanuje u istom mjestu Vincennes, u kojem bijaše i u Gospodu preminuli, g. biskup Bruté, nadam se, da će me premjestiti u drugu misiju. Nu još sam ovdje. I moj me sadašnji natpastir, kao i njegov prethodnik, usrećuje svojom osobitom milošću, gotovo bih rekao, pravom bratskom ljubavlju. Sada sam ja uistinu njemački župnik. Ali mi u dobri čas dolazi franceski jezik, a pogotovo engleski. Moja je misija otprilike tolika kao od Beča do Požuna, Schottwiena, St. Poeltena i Linza. Po njoj uvijek putujem jašući. I te kako bi mi dobro došao još jedan svećenik, koji znade njemački. Nadam se, da ću za 5, 6 godina imati oko sebe do 1.200 katoličkih porodica. Prilika je zato dajbudi nedvoumna, ali je uspjeh u Božjoj ruci, pa će se istom pokazati. U svemu i u svakoj stvari uživam Božji blagoslov. Nebeski Otac, djeljitelj svakoga dobra, kojega hvalim i slavim, ne će dopustiti da se osramotim u svojim nadama, i dat će da poraste njegovo stado.

Što je do moje duhovne djece, mi smo jedno srce i jedna duša. Jer ja ljubim njih, i oni mene uzajamno ljube i cijene uvelike. Kod njih su mi dani oteti. Blažena samoća, koja se tako nagrađuje! Oj, blažen tren, koji je u meni pobubio želju za Amerikom i još podržava, da živim ondje, gdje Bog hoće, a ne gdje hoću ja.

Duhovno je moje i svjetovno područje rada mnogo veće nego svećenika u Evropi. Jer mi u svjetovnim poslovima ne smeta zakon, da unapređujem općenito dobro. Naprotiv se u duhovnim poslovima, sukobljujem s neprijateljima, ali me štite zemaljski zakoni od njihovih navala. Međuto ne šutim ni ja uvijek, i kada mi je moguće, odbijam oprezno postavljene zapreke. Osnutak mi moga gradića i nove župe mnoge prometnu u neprijatelje. Ali ako je Bog sa mnom, ko može i smije protiv mene? (Rim. 8, 31.)

Kad dođoh isprvice u svoju misiju, po tačnom računu nabrojih samo 39 katoličkih porodica. A eto Bog je tako blagoslovio moje napore, te ih sad imam oko 100. U pravom smislu riječi osnivam nove župe, jednu u Jasperu, drugu, kako rekoh, u Ferdinandovcu, 12 milja odavde, nekih 18 milja od Ohija, najljepše od sviju rijeka. U ovom posljednjem

odabrah lijepu uzvisinu za gradnju crkve, a uz nju nađoh mjesto za župnički stan i vrt.

Moram priznati, da me Amerićani uvelike cijene, zbilja više nego zaslužujem. Htjedoše me izabrati za zakonošu i poslati me u Indijanopol iz okružja Dubois, u kojem sad živim. Koliko mogu shvatiti, svakoga promatraju kao građanina, bez obzira na duhovni stalež. A ako ne poznaju značajnih svojstava katoličkoga svećenika, ispričavam ih i zahvaljujem na njihovu povjerenju i dobroj volji: jer sam ja misionar, a ne vijećnik, zakonoša ili što slično. U ovoj se zemlji doduše cijene uvelike politička svojstva, ali ja za njih ne tarem glave, pa mi samo daju smjernicu za vladanje prema Indijcima.

U misionarskom se staležu osjećam zbilja srećnim. I spoznajem, kako je Gospod prema meni beskrajno milosrdan. Ili je to možda samo obmana? Ne, nek me nebo čuva, da ne mislim toga, jer mi je Gospod dajbudi dao milost, da odbijam od sebe ovu i slične taštine i držim ih nedostojnima sebe. Ta žrtvovah se samo Bogu, komu slava navijeke, a žrtvovat ću mu se posve i odsele. Živim, istina, kukavno, teško, ali opet ne nesnosno. Gdjekada sam prisiljen, da slušam porugu surovih, bahatih Amerićana: »Priest is the meanest man« (Svećenik je posljednji čovjek). Nu što je rečemo o Isusu, i moja je slava. Pa ako tražim slavu, tražim ovu, i u njoj uživam. O da mogu samo ugađati Bogu i trpjeti za Krista, ne bih li bio dostojan, te postanem dionikom njegove slave!

U tim osjećajima živim, radim i umirem. A i s njima združujem i živa čuvstva zahvalnosti na tolikim dobročinstvima, što sam ih primio od Vaše kneževske milosti i od društva Leopoldinki. Neprestance se molim za Vaše trajno zdravlje i bilježim se neograničenim poštovanjem

Vaše kneževske milosti

prepokorni, prezahvalni sluga

Josip Kundek, v. r., misionar u Indiji.

IV.

Jasper u državi Indijani.
Dubois Connty, 24. svibnja 1841.

Vaša kneževska milosti, Prečasni, Visokorođeni gospodine kneže nadbiskupe!

Pritiskala me 7 nedjelja bolest, koju navukoh svojim dvogodišnjim neprestanim misijskim poslovima. Na čitavom tijelu osjećah iscrpljenost, tromost, umornost tako, te ne mogoh ostaviti svoje slamnjače. Bez prave se liječničke pomoći mogoh povjeriti samo naporu dobroćudnih ljudi, koji su me dvorili sa svom ljubavlju. Vrlo je teško ovdje dobaviti liječnika. Ako li ga dobiješ, teško žulja njegov pohod. Isto je tako teško nabaviti ljekarija. S pomoću Božjom ozdravih opet, i mogu obavljati duhovnu pastvu. I čim mi se oporaviše sile, pođoh na misijski put 700 milja. U pet nedjelja izgovorih 30 propovjedi, a ispovjedih više od 800 vjernika. Netom se vratih u Jasper, i slušah i ovdje i u Ferdinandovcu, što ga osnovah, uskrsne ispovjedi i podjeljivah Svetu Pričest vjernicima, očišćenim Sakramentom Ispovjedi. Milost me je Božja očevidno krijepila i davala mi utjehu, kad sam vršio ovu službu. Na tom hvalim ponizno Gospodu.

Kad pomislim, da su još pred nekoličak godina prastanovnici ovih šumovitih polja boravili oko rijeke Patoka, i da okružni grad Jasper postoji jedva 7, 8 godina, a usto da se jedino spasonosno katolištvo u ovoj divljači u dvije godine tako uvriježilo, te osjetismo prijeku potrebu, da sagradimo kuću Božju, koja ima biti duga punih 100 stopa, a široka 50 stopa: moram se diviti Promislu. Već je za to stavljena osnovica i kamen temeljac. Ova je rijetka svečanost, polaganje kamena temeljca, obavljena 8. rujna 1840., t. j. na Malu Gospu. Kamen je prije toga blagoslovio prečasni gospodin biskup Celestin de la Hailandiére i potvrdio 53 djece. A ja sam u nazočnosti prečasnoga prelata sasvim svečano posvetio groblje uz crkvu.

Ova se rijetka, po sebi velika, trovrsna svečanost silno dojmila silnoga naroda raznih vjera. I osjetiše se ponukani nesamo da ne preziru tako svete vjere, nego da je cijene i gledaju u pravoj svjetlosti. Mnogo je tome doprinio gospodin misionar iz Maddisona Shaw svojim zgodnim propovijedima,

koje su inovjerce ganule i dovele k sebi. U četiri je dana svoga boravka u Jasperu izrekao pet takih propovijedi.

Njemačka je katolička općina u Jasperu dužna zahvaliti i veleč. gospodinu Blanku iz Louisville, jer se potrudio da jašući prebrdi golem put, te je s ustrajnim žarom na spomenutu nedjelju izgovorio tri dostojanstvene propovijedi, i to o Sakramentu Potvrde, o namjeni groblja i o blagoslovu kamena temeljca. A pomogao mi je preljubazno i u drugim dužnostima. Sjutradan odmah osnovah Marijinu družbu. Svrha joj je moliti se za uzdržavanje, širenje i ustrajnost do konca svijeta sv. katoličke vjere u jasperskoj općini, pa i za dobru izvedbu našega Bogu posvećenog hrama. Upisa se više od 70 članova.

Kako bijaše dražesno gledati prilično veliku njemačku katoličku općinu u ophodu na mjesta, gdje pred 4 godine ne bijaše ni katoličke crkve. Pravi će katolik s ugodnošću to oćutjeti. Kad dođoh prije par godina, nađoh u Jasperu 39 katoličkih porodica, a sad se već ovdje naselila 131 porodica. Kakva nada i radost katoličkoj vjeri!

Nova crkva, što se počinje graditi, ima stajati na prelijepoj uzvisini. Zemljište kraj crkve i groblja obuhvata 22 jutra, a pripada općini. Ipak me gradnja stoji dosele već preko 3000 dolara. Ne pomogne li mi Bog i zadužbina Leopoldinki, ne znam kako bih mogao dovršiti započeto djelo. Prečasni mi je gospodin biskup Celestini de la Hailandiere obećao iznos od 200 dolara. Općina je siromašna, pa ne može ništa pridonijeti. Ufam se u Boga, da ću dobiti pomoć od druguda i platiti teret duga, što me tišti. Za to ću upotrebiti i milostivi dar, što ga tu nedavno dobih od društva Leopoldinaca. Na dobrotvornome i pobožnom daru zahvaljujem pretoplo.

Dušobrižna me služba pozva nedavno i u Pittsburg, grad udaljen odavle nekih 500 milja. Ovdje su pojedina mjesta redovito veoma udaljena. Stoga ne smije misionar puno paziti na udaljenost od 500 do 1000 milja. Ta on putuje u službi Gospodnjoj, a to mu je dostatna pobuda da vrši svoju dužnost. Bijaše 14. veljače pr. g. kad pođoh iz Jaspera. Ohio river bijaše posve smrznuta. Prolažah kroz biskupiju Cincinnati. Prečasni mi tamošnji biskup dopusti, te na putu preko Wheelinga cestom od 300 milja pohodih naseljene ondje njemačke katolike, koji već više godina bijahu bez ikakve du-

hovne utjehe. Podijelih im Svete Sakramente i utvrdih u našoj svetoj vjeri. Tako vjenčah nekoga švicarskog katolika, koji je živio u Hamiltonu, a bijaše došao onamo s timorja prije više od 20 godina i uzeo ženu, a nije dobio svećeničkoga blagoslova za svoju svezu. Dogodi se to u Sommersetu u korizmi. Prečasni ordinarijati dopuštaju taka vjenčanja i u sveto i zabranjeno vrijeme, jer nema vazda prilike, da se katolički misionar u svako doba dobije za take svećeničke službe. Ja nastojim živo, koliko mi dopuštaju sile, da našima podijelim vjerske utjehe i nahranim ih riječju života vječnoga. Bože daj da po riječima svetoga apostola Pavla, uzmognem sve predobiti za Krista.

U Blairfieldu i u Tailorsfieldu blagoslovi jednako Božja milost moj trud. Svi se obradovaše, kad vidješe njemačkoga svećenika, te mogahu uživati njegovu pomoć i dvorbu u svojim duhovnim poslovima. I te kako se osjeća nestašica njemačkih svećenika i u državi Ohio, da ondješnjim stanovnicima vjernicima lome hljeb života i dijele Svete Sakramente. U grmlju, u razgranjenim šumama ima porodica, koje nevidješe svećenika otkad se prije mnogo godina doseliše. Malo je dakle žetelaca, a žetva će biti golema. Pobožno se pouzdajem, da će Gospod još više radnika poslati u svoj vinograd. I pouzdajući se u pomoć Božju bacam i sâm mrežu, ne bih li što više duša doveo k nebeskome Jaganjcu. Slatka li posla, slatke li utjehe!

Usuđujem se da se preporučim u svete molitve i milosti vaše kneževske milosti i ostajem s neograničenim visokim poštovanjem Vaše kneževske milosti

prepokorni sluga
Josip Kundek, s. r. misionar.

V.

Jasper u državi Indijana,
Dubois Co., 27. srpnja 1842.

Vaša kneževska milosti!

Svidjelo se Gospodu, te me je pohodio bolešću, koja je potrajala više od šest nedjelja i čitavo me ovo vrijeme prikovala bez pomoći uz postelju. U ovoj je osami, gdje ja živim, tako teško dobiti liječničku pomoć. Nu hvala Bogu!

Put je patnje put k duševnom spasenju. I ova mi pomisao zaslađuje svaki drugi grki udes, koji uvijek primam strpljivo iz ruke Božjega Promisla kao kušnju u svojem teškom misijskom zvanju i kao sredstvo da izgladim svoje grijehe i spasim dušu svoju. Nek bude vazda blagosloveno ime Gospodnje, i neka se uvijek vrši njegova presveta volja.

Živim zbilja bijedno i, po ljudsku, kukavno. Ali je Bog blagoslovio sve moje pothvate. Za to ja nevrijednik prinosim dnevice žrtvu zahvalnicu.

Misija u Ferdinandovcu, što je osnovah, ima sada preko 80 njemačkih katolika. Nu mi smo svi upoprijeko siromašni. Usred grada sagradih za prvi mah kapelu, i usto kućicu od drveta. Crkva je duga 40 stopa, a široka 25 stopa. Kućica je duga 32 stope, a široka 16 stopa. Razdijeljena je u dvije sobe: jedna za me, druga za školu. Vaša mi kneževska milost mora oprostiti, kad iskreno priznajem, da pišući ovo pismo lijevam suze radosnice zbog siromaštva, u kojem boravim. Čini mi se, kao da me je ostavio sav svijet, u ovom dijelu svijeta, opkoljena Amerikanima, Francezima, Englezima, pa i Nijemcima, koji su daleko od moje rođene domovine. Nu to je najbolje sredstvo, da se posve sjedinim s Bogom i svu svoju nadu položim u nj.

U samom Jasperu sagradih crkvu od opeke s pomoću Božjom i dobrotvornim prinosima, što ih dobih to od ovdješnje moje male općine, koja ima nekih 200 porodica, to od samilosnih dobrotvoraca iz Austrije. Ali je već predadoh prečasnome biskupu vincenneskome, neka se njome služi moja siromašna njemačka misija. Ova crkva nije dašto još bila gotova, ali ju je ipak prečasni gospodin biskup posvetio na čast sv. Josipu na dan Bezgrješnog Začeća. Svečanost proteče ovako: Dne 7. prosinca pođoh s 12 njemačkih konjanika 8 milja do Portsville nasusret preč. g. biskupu, s kojim dođoše dva svećenika. Pozdravimo ga na trgu i povedosmo u dva reda u Jasper. Nekoliko milja podalje pozdraviše dvije njemačke čete u manjim odsjecima prelata trima hicima i pođoše za povorkom u vrsti do opatičkoga samostana. Ondje nas dočekaše dječaci, djevojke i puk s propelom i povedoše nas u ophodu do moje misijske kuće. Ja pođoh naprijed i primih apostola Indijane i pratioce mu veoma radosno i ponizno prema njegovu duhovnome dostojanstvu. Gotovo mi se nije dalo vjerovati, da se to zbilja dogodilo, i da je to isto

ono mjesto, gdje sam prije tri godine i tri mjeseca došao u kladaru crkvu k 39 njemačkih katoličkih porodica. Sad je gotovo više djece nego onda čitave općine. Mnogo je tome pomoglo, što su se i američka djeca pridružila mojoj, te su gologlava išla za raspetim Pobjednikom. Sad vidjeh među svojom djecom u misiji iste one dječake, koji mi prije tri godine mimogredice šaptahu: — Priest, priest — ‹pop, pop›.

Drugi dan se skupi neobično mnogo izmiješana svijeta, da vidi Salomonov dan, gdje prviput otvara kuću Božju potrebama izabranoga naroda. O, kakva je slast u toj prigodi napunila katoličko srce! Preč. g. biskup posve odjeven, a uza nj 4 svećenika s propelom i dva svjećonoše pa neobično duga povorka katolika, uđe posljednjiput u staru crkvu kladaru, da joj uzme najviše dobro i prenese ga u čvršću, bolju i Boga dostojniju kuću. Pritom su se pjevale popijevke i birane pjesme. Čim prečasni Natpastir iziđe iz stare kuće s pokaznicom i čestičnjakom, čestiti Nijemci po drevnom običaju pozdraviše Presveto sa tri hica. A čitava općina klonu na koljena, da se živome Bogu posljednjiput pokloni u svojoj staroj crkvi. Nato zaključah staru crkvu i pridružih se ostaloj povorci. Dvije djevojke u bjelini ponesoše na crvenozelenom jastuku ključeve nove crkve, koje na glavnim vratima predadoh preč. g. biskupu i opet ih primih od njega. Nato otvorih vrata. Biše ispaljena tri hica. Napokon uđosmo u novu crkvu. Kakva radost, kad je čovjek vidi gotovo punu katolika!

Biskup započe Misu, koju su pratile i veličale latinske i njemačke pjesme. Iza evanđelja izreče zgodnu propovijed veleč. g. Shawe, generalni misionar Indijane. Pod Misom biše pričešćeni potvrđenici. Pritom primiše neka djeca Sv. Pričest. Poslije Sv. Mise podijeli preč. g. biskup Sv. Potvrdu 37. pripravljenih kršćana. Ja rekoh svojoj djeci od srca kratku propovijed. I tako završih prvu Službu Božju u novoj crkvi, u crkvi od opeke, za koju počesmo krčiti tlo 27. svibnja 1840. U to doba stajaše ondje gusta šuma. Neka Bog naplati rijetku revnost njemačke općine, kojoj nema ni pet godina. Zbilja, prije pet godina, nijesi mogao mudračevom svjetiljkom naći ni cigle katoličke duše. Oj, Promisle, koji se nikad ne možeš istrošiti, kako je dostojno, da Ti se klanja onaj, koji Te poznaje.

Poslije objeda dođosmo u crkvu, da otpjevamo Večernju i još jednom primimo blagoslov od ljubaznoga Spasitelja.

Povorka je išla u crkvu i natrag prema biskupskoj časti s propelom na čelu. Činilo se onoga dana, da je Jasper grad negdje u Njemačkoj. Jer se Amerićani držahu mnogo bolje, nego se opaža u rđavih katolika u više njemačkih katoličkih gradova. Da, činilo se dapače, da sveti čin djeluje uvelike na njih. Tako će 8. prosinca 1841. ostati u Jasperu nezaboravljen. Preč. g. biskup ostade još jedan dan kod mene. Divljaše se svim zavodima, a onda se vrati u svoju prijestolnicu Vincennes.

Koliko se moglo, svečano se na posljednju Cvjetnicu blagoslovila i moja nova kapela kladara u Ferdinandovcu, što ga osnovah. Blagoslovi je preč. g. biskup na čast sv. Ferdinandu. Nadijevajući to ime htjedoh u našem novom svijetu ovjekovječiti i uspomenu Nj. Veličanstva, premilostivoga cara austrijskoga. Nadam se, da se moja dobra volja ne će u mojoj domovini neugodno dojmiti. Kanim uz kapelicu ponajprije napraviti Kalvariju. Ali me već za gradnju kapele tišti dug od 1200 američkih dolara. Općina je siromašna i u ovo kruto vrijeme bez ikakovih sredstava, da što zasluži. Stoga ne znam kako ću izvesti svoju pobožnu odluku. Mnogo mi skrbi i velikih briga zadaje i uzdržavanje spomenutoga koludričkog samostana sestara Božanskog Promisla, koje sam na želju preč. g. biskupa uveo u Jasper. Najprije se naseliše kod Ferra Haute, a biše pozvane onamo iz Ruillle sur Loire u Franceskoj. Kod nas bi imale urediti uzgojni zavod, a zajedno poput milosrdnica dvoriti bolesnike. Bog zna, kako mi se stiska srce osjećajući siromaštvo, u kojem lebdim. Svi pere oči u me zbog hrane i odijela, a ja ne mogu udovoljiti njihovim žarkim molbama. Stoga ja iza Boga polažem svoju nadu u pomoć milostive dobrotvornosti Njeg. Veličanstva cara Ferdinanda austrijskoga, Vaše kneževske milosti i sviju članova tako dobrotvornoga društva Leopoldinki. I uvjeravam, da u novom svijetu nijesam još rekao Sv. Mise, a da se nijesam žarko pomolio Bogu za vječno i vremenito spasenje naših pobožnih dobrotvoraca.

Nedavno sam obavio misiju i u bližoj katoličkoj općini Louisville. U 4 dana, što ih proboravih ondje, propovijedah dvaput engleski, a dvaput njemački. Tako isto i u Bronville, gdje ljudi ne vidješe nikad svećenika. Zbilja je u Americi

misionar vječni propovjednik. Na svojem putu ne može nikad upočinuti, jer ga uvijek zovu, da propovijeda riječ Božju. A to i jest moja najveća radost. Na tom ne mogu nikad dosta zahvaliti svome Gospodu i Bogu. Bog me blagosiva, pa mogu danomice 3 i 4 puta propovijedati engleski ili njemački.

Napokon imam milost, da se preporučim općenoj molitvi društva Leopoldinki i visokoj zaštiti Vaše kneževske milosti, te ostajem s neograničenim poštovanjem i zahvalnošću Vaše kneževske milosti

prepokorni sluga
Josip Kundek, s. r. misionar u Indijani.

VI.

Jasper (Dubois Comty) u državi Indiana na dan sv. Jakova 1843.

Vaša kneževska milosti!

Dulja me bolest gotovo 7 mjeseci svalila u postelju. Moradoh mnogo pretrpjeti od želudačnih grčeva i drugih bolova. Bolesniku je ovdje to teže jer u bijednoj šumi ne možeš dobiti ni liječnika ni prokušana lijeka. I svak je prisiljen trpjeti strpljivo i ponizno, dok Bog po samoj prirodi ne pomogne. Tako se ja posve pouzdajem u pomoć odozgo, a samo požalih, da je bolest neko vrijeme sprečavala moje zvanične poslove. A sad posve razdragana srca hvalim nebu, koje dopusti da ozdravim i povrati dušobrižnika mojoj siromašnoj općini. I ova se u čitavo ovo vrijeme bolno zanimala za moje patnje. Jedan mi je preporučivao ovo, drugi ono. Svi su me njegovali i dvorili, samo da im se skoro vratim. Tim upoznah njihovo dobro srce i ljubav, kojom me miluju. To me i ohrabri, da svoju bolest podnosim draže volje, jer je bila ne samo dokazalo moje vlastite svećeničke kreposti, nego i iskušavanje vjernosti i privrženosti moje općine svomu dušobrižniku. Sa svim žarom nastojim sada da naknadim, što propustih. Najprije s još jednim dozvanim svećenikom održah duhovne vježbe u Jasperu i u Ferdinandovcu, što ih već odavno obećah svojim vjernicima. Oj, bijaše ganutljiv prizor gledati u predubokoj pobožnosti toliko vjernika poput janjaca

i skrušenih ovaca ovdje, gdje prije šest godina nije bilo ni cigloga katolika, već su stanovali miši, lisice i druga zvjerad. Propovjedah dvaputa dnevice, pa doživjeh radost, da su moje opomene ovjenčane uspjehom. Muževi, žene i djeca nahrupiše, da prime Sv. Sakramente i po njima se opet pomire s Bogom i sjedine s našim Spasiteljem Isukrstom.

Saslušah više od 150 općenih ispovjedi, a pričestih preko 600 osoba. Kakva utjeha, kakva radost, kakva li nagrada u Gospodu! Nu napor je zlo djelovao na moje zdravlje pa me je grdno zahvatio. Ali Bog pomaže slabićima i daje im jakost, da ustraju. Tako se dogodi i meni. Ta ja obećah Njemu, Svemožniku, da ću rado u Njegovoj službi postati mučenikom, da toliko duša, koliko je moguće meni siromašnome misionaru, dovedem k Spasitelju, koji je sve nas otkupio svojom dragocjenom krvlju.

Čim se osjetih oporavljenim pođoh na put, da pohodim više rasijanih kolibica i svijetlom Božanske riječi rasvijetlim vjernike, koji su me i onako željno očekivali. Na ovom putu blagoslovih i dvije nove crkve za službu živome Bogu, jednu na čast Glavosjeku Ivanovu, drugu na čast slavnome sv. biskupu Augustinu. Prva je daleko od Jaspera 30 milja, druga 36. Obje su kladare, dašto siromašni hramovi, ali posve potrebna mjesta za pobožnost i za stan Gospodnji. Nakanio sam s pomoću Božjom osnovati i treću općinu i ondje sagraditi crkvu i školu. Nu sada sam tako siromašan, te ne mogu pomišljati, da započnem ovaj dobri naum, jer još nijesu pokrivene ni potreboće mojih općina u Jasperu i u Ferdinandovcu. Ne bih li se smio usuditi, da od Vaše kneževske milosti izmolim iz zaklade Leopoldinaca milostivi dar za ovu svrhu? Jamačno se ne će nikakva milostinja bolje od ove upotrebiti na slavu imena Božjega. U svome životu ne vidjeh još većega siromaštva nego u mojih ljudi. Koliko bi tisuća u Beču moglo steći nebo, kad bi ondje dali darak Isukrstu i doprinijeli za osnutak nove općine ili župe katoličke. Inače katolici rasijani među protestantima, postadoše plijenom zavođenja i nevjere. Ova bi općina naskoro ojačala brojem i vjerom dobrim primjerom naseobina, što ih osnovah u Jasperu i u Ferdinandovcu. A jer bi od ovih prvih naseljenika bila daleko samo 10 – 12 milja, činila bi malu Njemačku, podala bi lijepo trojstvo katoličkih njemačkih crkava i općina.

Bože daj, da izvršim svoj pobožni pothvat i probudim saučešće dobrotvoraca za nj.

Napokon sam po naputku svoga preč. g. biskupa pohodio naselje pokojnoga misionara Millera i ondje posvetio novu crkvu kladaru (od stabala). Misija je daleko od mene 70 milja. Minule su dvije godine, da siromašni naseljenici radi nestašice svećenika nijesu dobivali vjerskih utjeha. Zato je i sada uz porast općine postao duhovniku posao napornija. Ispovjedi, propovjedi, krštenje, blagoslovi mješovitih brakova oduzeše mi puna tri dana. Ovdje žive izmiješane 23 porodice američkoga, njemačkoga i irskog koljena. Takove su misije veoma tegobne. Deset milja podalje nađoh opet posve rascvjetanu općinu ponajviše njemačkih i francuskih katolika. Gradić se zove Louiswille. Na blagdan sv. apostola Petra i Pavla imadoh ovdje velika i mučna posla. Bijah osmi katolički misionar, kojega ovdje vidješe i čuše, gdje propovijeda. Naviještah riječ Božju njemački, engleski i francuski. Te sve jezike mora misionar znati, ako hoće da udovolji svojoj službi, jer su općine sastavljene od članova tih različnih narodnosti. Katoličkih porodica ima 53. Ispovjedih više od 50 osoba, koje već 2—7 godina nijesu primile Sakramente Pokore.

Ne hvastajući se, propovijedah triputa na dan: prije Sv. Mise franceski, onda engleski, a napokon njemački. Zaglavak je bila t. z. misijska opomena, t. j. pouka, kako se treba držati, dok se mjestu opet ne nasmije sreća, da u svojoj sredini ugleda svećenika. A to se ovdje može dogoditi istom nakon dugih godina. I ovdje se razgovarah s protestantima o vjeri, a razgovor potraja preko 4 sata. Očito me je krijepila milost Božja, te sam s pretoplim žarom, a ujedno s nadčovječnom snagom govorio o najznamenitijim istinama katoličke Crkve, kao o prvenstvu sv. Petra, o poštivanju Presvete Djevice, o misnoj žrtvi itd. A ni jedan mi se nazočni ne uzmože usprotiviti, većina ih dapače posve odobravaše. Katolici se rasplamtješe od radosti zbog ove pobjede i iznovice se uvjeriše o spasonosnim naukama svoje vjere. Oni kane i crkvu podići. Zato kupiše za 325 dolara 4 lota (čestice) zemlje u gradu, te kuću, koju hoće da pregrade u crkvu, staju i 7 jutara zemlje. Nego već prvoga obroka ne mogoše isplatiti. I zato se treba postarati, da im ne zaostane bogumilo djelo. Toliko je siromaštvo ovdješnjih stanovnika,

napose u sadašnje potišteno vrijeme, gdje nema zaslužbe ni posla. Ako se počne graditi i dovrši, posvetit ću na čast sv. Ivanu Krstitelju, jer sam ondje baš toga dana svečano misio i toliko puta propovjedao. Ali općina u svome siromaštvu očekuje od mene potporu. O Bože od mene, koji sam tako oskudan, te još ne mogu isplatiti svojih dugova, punih 800 dolara. Uvjeravam s poštovanjem, da ću se zastalno u svojoj Sv. Misi moliti za dobro Vaše kneževske milosti. A zajedno se usuđujem preporučiti sebe Vašoj milosti i sv. molitve na oltaru, te ostajem s najdubljim poštovanjem i zahvalnošću Vaše kneževske milosti

nevrijedni, prepokorni sluga

Josip Kundek s. r. misionar u Indijani.

VII.

New Orleans, 15 veljače 1844.

Vaša kneževska milosti!

Minu već više mjeseci, otkad napisah svoju posljednju obavijest. Posve me iscrpiše napori pohađajući moju misiju, pa mogu reći, da sam postao invalidom. Oslabila me je još priješnja 7 mjesečna bolest pa trebam oporavka. Budući da bi boravak na oštroj vazda i ledenoj zimi osobito u mojoj misijskoj stanici mogao moju bolest učiniti opasnom, preporučiše mi, da nekoliko mjeseci pođem u toplije podneblje, i to u New Orleans. Učinit tako i otputovah amo. Ali nađoh samo malo okrepe, a golemi duševni bol, koji je osjetno djelovao i na moje tijelo. Kako se začudih, kad nađoh ovdje njemačke katolike u tako jadnim prilikama, te se ne mogoh uzdržati, da se ne latim posla, eda volj koliko pomognem ovome ostavljenom stadu Isukrstovu. Vjernici drže moj dolazak djelom Božjega Promisla, pa ih je ganulo preiskrenom zahvalnošću moje nastojanje, da ih izvučem iz kala, u koji su pali. Nadam se, da ću uz taku volju općine učiniti nešto dobra. A prilike su njene evo ovakove. Najstariji došljaci između njemačkih katolika dođoše u New Orleans 1817. Ima ih 800 — 1200 porodica, k nekih 6000 duša. Nemaju ni cr-

kve ni škole ni posebnoga njemačkog dušobrižnika. Kadikad se Služba Božja obavlja u iznajmljenoj dvorani, gdje je načinjen oltar, a gdjekad je škola za njemačku katoličku mladež u sobi kraj te dvorane, ako mladež hoće da dođe. A to je sve uredio istom misionar Czakert iz kongregacije Presv. Otkupitelja u Baltimore, koji amo pođe u srpnju prošle godine, eda ovoj nesrećnoj općini pruži dušobrižnu pomoć. Nu o Božiću je ostavi opet i on, kao i toliko katoličkih svećenika, koji je na kratko vrijeme pohodiše, ali je opet naskoro ostaviše bez uspjeha i bez plodova. Spomenuta mjesta, u kojima se govori Sv. Misa, držim posve nepodesnim za bogoslužnu uporabu. Usto obuhvataju samo 200–300 osoba. Prema tome su premalena za njemačko katoličko stanovništvo. Zato je prva moja briga, da sagradim crkvu. Već zato imam zgodno mjesto usred pučanstva. A crkva mora biti najmanje 90 stopa duga, a 45 široka. Ja pokrećem brda i doline, ne bih li je što prije sagradio. I nadam se s milošću Božjom, da ću na blagdan sv. Josipa prviput uvesti u nju općinu i posvetiti je na čast Uznesenja Marijina. Oj kako ću biti srećan, ako mi uspije, da dosegnem tu svrhu, jer ne znam još, koliko ću proboraviti ovdje, da ne štetuje moje vlastito stado u Jasperu i u Ferdinandovcu. Ali moju odsutnost od njih ispričava prijeka potreba, koja je pritisla zanemareno stado u New Orleansu. I držim, da sam ja Božje oruđe te im dijelim sv. tajne i propovijedam riječ Božju u njihovu materinskom jeziku. A oni su bez toga bili dugo. Ja mogu zbilja uskliknuti s Gospodom: »Žao mi je naroda u pustinji«. (Mat. 15, 32.) Ondje nijesu imali ljudi tjelesne hrane, ovdje nemaju duhovne ni ikakve duševne utjehe. Ovdje ima ljudi, koji se 15 godina nijesu ispovijedali. Majke primaju često Prvu Sv. Pričest sa 16 godišnjom djecom, 15 godišnji dječaci mole za pouku u osnovnim vjerskim istinama, a 11 godišnja se djeca javljaju za krštenje, pa sama odgovaraju. Nema nigdje toliko mješovitih ženidaba, koje »blagosloviše« propovjednici ili činovnici. A uzgoj je djece tako nehajan, da se ne može vjerovati. Ispovijed je zastarjela, pohađanje crkve izvan mode, krštenje se djece drži nepotrebnim. Katolička se vjera smatra kao bud koja druga sljedba. U jednu: potpuni nazadak! Ali se ne ću strašiti ni umarati. Radit ću, koliko mogu. Propovijedat ću i učiti, dok mi teče daha, da donekle preporodim zakržljali vjerski život, da oživim vjersku revnost i razlučim katolištvo od protestanstva.

Ja zalijevam, a molim se Bogu, neka dade uspjeh (I. Kor. 3, 7.) S neograničenim poštovanjem bilježim se Vaše kneževske milosti

najnevredniji sluga
Josip Kundek, v. r., misionar.

VIII.

Jasper, 3. rujna 1844.

Vaša kneževska milosti!

Minuše dvije godine, za kojih se imadoh boriti s mnogim poteškoćama u novčanim prilikama. Ali se obistini prastara poslovica: Gdje je nužda najveća, Božja je pomoć najbliža.

S kakvima čuvstvima zahvalnosti primih posljednje pismo Vaše kneževske milosti i naputnicu na 400 f. st. preko ruku moga preč. g. biskupa, može se dašto osjetiti, ali ne opisati. Uz Boga mogu slaviti samo dobrotu Vaše kneževske milosti, koja je uslišala molbu ubogara i priskočila mu u pomoć u bijedi i nevolji. Držim svojom dužnošću, da položim odmah i račun o potrebi potpore, koja mi je veledušno podijeljena. U rukama g. biskupa bi odmah ostavljeno 75 dolara za dobrotvorne svrhe. S 800 dolara pokrivam dugove, što tište samostan i crkvu grada Jaspera. Nekih ću 400 dolara upotrebiti, da uredim treću općinu, što je osnovah za svoga 6 godišnjeg boravka u misijama. A preostalih 665 dolara kanim s milošću Božjom upotrebiti za gradnju nove crkve u Ferdinandovcu, na čast sv. Ferdinandu, jer je stara, što dosele postoji, duga samo 40 stopa, a široka 25 stopa jedva dostatna za 150 porodica, što stanuje u Ferdinandovcu i oko njega, pa prema tome nije dosta prostrana za pučanstvo, što se množi. Nova crkva po mojem mišljenju mora biti dajbudi 109 stopa duga, 30 visoka, 50–60 stopa široka, ako hoće da odgovara dostojanstvu grada, što ga osnovah na čast Nj. c. kr. apost. Veličanstva Ferdinanda I. austrijskoga. Zato će stajati dajbudi 5–6000 dolara. Ali jer još nijesam opskrbljen novčanim sredstvima, ne mogu zasada započeti gradnje. Zahvaljujem od srca Bogu, što me je dosele blagosivao u mojim pothvatima i moje dušobrižne težnje podupirao svojom pomoću. Od njegove milosti očekujem i daljnji uspjeh moje misijske stanice.

U jednom od posljednjih listova ocrtah žalosne prilike njemačkih katolika u New Orleansu, kamo bijah otišao samo na kratko vrijeme radi svoga zdravlja. A vratih se odavle u Jasper s tužnom samilosti. Mogu reći, da sam sagradio prvu njemačku katoličku crkvu ne samo u gradu New Orleansu van i u svojoj državi Louisiani. Duga je 90 stopa, široka 45, visoka 21. Dne 14. siječnja pr. g. položi za nju g. generalni vikar Roussilon uz obične svečanosti kamen temeljac, a za tri mjeseca bijaše crkva već toliko sagrađena, te je preč. g. biskup Antun Blanc mogaše posvetiti na čast Uznesenju Marijinu. Ali je sad crkva opet prazna,, jer nema ondje pastira, koji bi se pobrinuo za ostavljeno stado Kristovo, koji bi Nijemcima propovijedao u njihovu materinskom jeziku i dijelio im Sakramente u svetištu Gospodnjem. Ne primiše je oci od zbora Presv. Otkupitelja, kojima bijaše ponuđena. A ja se vratih rastužena srca, jer vidjeh, da će 1.200 – 1.400 njemačkih katoličkih porodica dugo vremena ostati prepuštene svome udesu, bez duhovne utjehe i nade, da će dobiti svećenika svoga jezika. Koliko trebaju svećeničke pomoći osobito u vrijeme žute groznice, koja tako često hara u New Orleansu, a baš tu ututanj čeznu za vjerskim utjehama, za svećeničkom pomoću. Zbilja mi je žao naroda. Obraćaju se na me s molbenicama, da im pošljem svećenika. Nu kako im mogu, kako moram pomoći ja jadnik, koji nužno trebam sam pomoćnika u svojem vinogradu? O kad bi se ipak moja neka braća u Austriji dala omekšati i došla ovamo! Spasila bi od vječne smrti tisuće duša, što sad propadaju, i dovela ih k Božanskome Janjcu. Kakva bi ih čekala hvala, kakva plaća! Dok sam neko vrijeme izbivao iz Jaspera, mislim, da nisu ovdješnje općine ništa izgubile. Spremam se srčano na novi posao i preporučujem se milosti Božjoj i blagosti Vaše kneževske milosti, te ostajem s predubokim poštovanjem i s najčišćim čuvstvima zahvalnosti Vaše kneževske milosti

najnevredniji sluga

Josip Kundek, v. r., misionar u Jasperu, grofija Dubois u državi Indijani.

IX.

Jasper, 23. prosinca 1844.

Vaša kneževska nadbiskupska milosti!

Prije 6 godina započe prepokorno potpisani njemačku katoličku misiju u Jasperu (Dubois Connty). Crkva je ovdje sazidana od opeka. Duga je 100 stopa, široka 54 stope, a posvećena je na čast sv. Josipu. Misija je sve više rasla. Da utvrdim njemačke katolike, osnovao sam novu misiju, dovršio sam i njemački katolički grad, koji nazvah Ferdinandovcem. Nova crkva, što je kanim podići, ima biti 109 stopa duga, a 60 stopa široka i posvećena sv. Ferdinandu. Ove me dvije općine, u kojima ima već do 300 porodica, potakoše, da osnujem grad Celestinovac, kojemu već sada pripada 40 porodica. I ovdje započeh graditi malu crkvicu, dugačku 55 stopa, a 30 široka. Nedavno ju je preč. g. biskup i blagoslovio na čast sv. Celestinu. Još se može nekih 160 građana naseliti 2 – 3 milje oko crkve, a kongresnu zemlju mogu kupiti jutro po 1 dol. 25 ct. Čim ojača općina, poslat će joj preč. g. biskup svećenika.

U ove tri misije, što ih osnovah, ima sada oko 400 njemačkih katoličkih porodica sa dva svećenika. Jedan je u Jasperu, drugi u Ferdinandovcu. Ko hoće do nas, mora se iskrcati u Troy na rijeci Ohio. I ondje naseljena katolička općina moli za kuću Božju. Ferdinand je samo 15 milja zapadno, a Celestin 10 milja istočno od Jaspera. Tako ove tri misije čine trokut. Zemlja je u okolici tako dobra, da uopćeno malo katolika ima bolju. A okolica je tako zdrava, te su u 7 godina umrle samo 63 osobe. Što je do tržišta, ovdje se može sve prodati. Ovdje se najviše iznenađuje mnogi njemački katolik, da može putovati 4, 5 pa i 10 milja i bez brige se i bez prigovora može razgovarati o potrebama svoga spasenja u šumskoj okolici, naseljenoj katoličkim porodicama. Ovdje je Nijemac zbilja nezavisan i poštovan. Za prodaju ima ovdje još oko 109 lota (čestica) zemlje. Neka Vaša kneževsko nadbiskupska milost izvoli iz svoga prikaza milostivo razabrati, kako se osjećam srećnim, da sve više širim i više razgranjujem u ovoj zemlji kraljevstvo Isukrstovo, našu sv. Crkvu.

Mnogo utjehe podaje meni i mojoj općini u Jasperu uređeni koludrički samostan Sestara Božanskoga Promisla. One

čine neobično mnogo dobra primjerom i poukom. O da imam potrebnih sredstava, koliko bi se još dalo stvoriti dobrotvornih i pobožnih ustanova! Ali ne ću klonuti. Pouzdajući se u buduću potporu od naklonosti Vaše kneževske milosti i tolikih pobožnih i samilosnih duša u Austriji, radit ću, koliko smažu moje sile i dok je dan.

U svoj poniznosti i poštovanju ostaje kao i uvijek Vaše kneževskonadbiskupske milosti

najpokorniji i najzaduženiji sluga
Josip Kundek, v. r., misionar.

X.

Jasper, 23. srpnja 1845.

Vaša kneževska milosti!

Prečasni gospodine kneže-nadbiskupe! Preveliki mi poslovi zapriječiše i prije i sada, te ne mogu Vaše kneževske milosti obavijestiti o mnogočemu, što se tiče moje misije. Posve me zaokupi sv. korizmeno vrijeme, koje kod nas prestaje na nedjelju Presv. Trojstva. A jedva minu vrijeme uskrsne ispovjedi, odredi g. generalni vikar za odsuća preč. g. biskupa, da pohodim vanjske misije St. Leopold Fredonia Leavenworth, Amsterdam, Kingsplace, Rockport, Michaels, Lanesville itd., te da dijelim vjersku utjehu i ovim općinama, koje nemaju vlastitoga dušobrižnika, da ih ispovjedim, okrijepim kruhom nebeskim, krstim njihovu djecu, blagoslovim njihove brakove, u jednu: da im dijelim Sv. Sakramente i naviještam istine spasenja. Dođem li na ovom apostolskom putovanju u krajeve i mjesta, gdje još nema katolika, bijaše mi zadatak obraćati i dovoditi natrag u čistu Kristovu ovčarnicu zabludjele i krivovjerce. Oj, ne mogu dosta izreći redosti i zahvalnosti Bogu, koji mi je priuštio, da i daleko od svojih u tuđim mjestima propovijedam raspetoga Spasitelja onima, što misle drugačije, poučavam protestante o najglavnijim istinama naše sv. Crkve, u njihovim zbornicama, vijećnicama, školama, s ljubavlju, ali i s evanđeoskom slobodom, da ih pobijam mačem Sv. Pisma, razbijam njihove predrasude i uništavam njihove krive vjerske misli. Oj svetoga posla, oj nebeske naslade, zadobivati zabludjele duše! Tu sam plaću

požeo osobito s milošću Božjom u Leavenworthu. Propovijadah ovdje na III. nedjelju iza Duhova preko 6 sati o žrtvi Sv. Mise, o Ispovjedi, o Krštenju, o blagoslovenoj vodi, o crkvenim ceremonijama, itd. i pred protestanskim propovjednicima (preacher). Oni se ne usudiše protiviti riječi istine te odoše postiđeni zbog svojih laži i izvrtanja božanske nauke. Činilo se, da ih je zahvatila milost Božja. Ali ona ne uzmože prodrijeti u njihovo srce i predobiti ga posve za pravu Crkvu, jer ih je odviše još sputavao duh svijeta i oholosti. Potom baš imadoh sreću, te obratih više sektaraca i nabavih školu novim vjernicima, a kupih je za sakupljeni novac od protestanata i odmah je prenačinih za katoličku crkvu. Posve su katolička mjesta St. Michaels i Lanesville, koje pohodih poslije. Ondje čitah Sv. Mise. držah službe, propovijedah njemački i engleski, ispovjedih mnogo vjernika i koliko mogoh, uplošice uredih katoličke crkvene i općinske prilike. Ovi su siromasi veoma zapušteni. Ipak se uz Boga najviše pouzdaju u me, a ja sam nemam ni sredstava ni dopuštenja, da učinim za njihov boljitak, što bih htio i mogao.

Ne mogu inako nego da spomenem dvije crkvene svečanosti, što su proslavljene u mojim župama odmah nakon moga povratka. i ganule srce svima. Bijaše to tijelovski blagdan u Jasperu i polaganje kamena temeljca za crkvu u Ferdinandu. Ja se pobrinuh, da osobito prvi blagdan ove godine proslavim što svečanije. Već se rano u jutro čitava općina sabrala. Ja svrstah najprije školsku mladež u doličan red, a između naših boljih pjevača sastavih koralni pjevački zbor i označih im ona mjesta, na kojima se imadoše otpjevati četiri evanđelja. I mladi ljudi postrojiše vojničku pratnju, koja je koliko se već dalo, palila na počast nakon svakoga blagoslova, i tako povorci iskazivala vojničke počasti. Kad dovrših svečanu Misu pođoh uz dvorbu jednoga duhovnika s Presv. Sakramentom iz crkve i tako započeh ophod okružen bakljanošama. Naprijed molila se mladež, kâd se dimio, cvijeće se prosipalo. Za nebnicom je išla množina ostale općine moleći se i pjevajući izmjenice. Ophod se razvijao u lijepom redu, a u srcima je pratilaca plamtjela duboka pobožnost i pobuda na nju. Sam ja bijah u srcu ganut misleći, da je ovdje prije nekoličak godina pregusta tamna šuma pokrivala zemlju, a sad putuje Gospod četa uz slavopjeve svoga puka po utreniku, a njegova nazočnost puni i blagosiva kolibice vjernika. Sve ako

nije ovaj blagdan proslavljen onako sjajdo u Jasperu, kao što se obično događa na tolikim mjestima stare polukrugle, stalan sam, da je za moju općinu i za nazočne tuđince bio tako vanredan, te je u svim dušama ostavio trajni dojam o ljepoti katoličkoga blagoslužja.

Druga svečanost bijaše polaganje kamena temeljca za crkvu u St. Ferdinandu. Potporom, što mi je onomadne dade Vaša kneževska milost od Društva Leopoldinki, mogoh na ovom mjestu započeti gradnju već odavna potrebne i obećane crkve. Osim sviju vjernika bijaše i 12 nas misionara, koji izmolismo molitve sv. rimokatoličke Crkve određene za taj čin i prema svojim silama, doprinijesmo veličanje, Još nikad ne vidje Ferdinand toliko sakupljenih svećenika Gospodnjih, što dođoše, da se zajedno mole i raduju i da dižu novu kuću Božju, u kojoj se imade prinositi nekrvna žrtva Novoga Zavjeta za spasenje tolikih duša. Blagoslovih kamen svom krepčinom blag ·lova. Ta on moraše biti podloga novoj zgradi, u kojoj će se unaprijed klanjati Gospodu neba i zemlje i svetkovati presvete tajne. Općina (140–150 porodica) u velike hvali i slavi Boga jer joj je ispunjena živa želja i jer je udovoljeno glavnoj vjerskoj potrebi. Ali zato i ne zaboravlja molitve za dobro svih članova plemenitoga Društva Leopoldinki. A ja osobito ne zaboravljam, već se u svojim Sv. Misama na oltaru dnevice žarko sjećam Vaše kneževske milosti, čitave austrijske carske kuće i svih naših dalekih i blizih dobrotvoraca.

Kad se svršiše ove svečanosti, u Jasperu se obavi druga ceremonija koja je u Americi prerijetka, a dogodi se na blagdan sv. Barnabe. Na taj dan usadih na groblju u Jasperu, mojoj glavnoj misiji, misijski križ dug 27 stopa, kojemu je propelo 9 stopa dugačko. Križ pronese 80 ljudi 3 puta moleći se izmjenice oko ovdješnje crkve, a onda na mjesto, gdje bi uspravljen i usađen. Ujedno ne propustih već živom propovijedi tegnuh ganuti srca nazočnih i potaći ih na bogumile odluke. I tako stoji križ, pobjednički znak našega otkupitelja, i na našem groblju, kao i svuda na evropskim mrtvačkim katoličkim dverima. Ali se kod nas u američkim misijama rijetko zapaža. Dnevice se molim na oltaru, da Svevišnji izlije svoj vremeniti i vječni blagoslov na Vašu kneževsku milost i na sve naše evropske dobrotvorce i ostajem u svoj poniznosti

Vaše kneževske milosti, prečasnoga g. kneza nadbiskupa prepokorni, preposlušni, prepuni poštovanja sluga

Josip Kundek, s. r. misionar u Jasperu (Dubois Connty, Indiana).

XI.

Jasper, 12. listopada 1846.

Vaša kneževskonadbiskupska milosti!

Nedavno obavih u svojoj crkvi svečanost, koja je u Americi veoma rijetka, a ganutljiva je za one, što bijahu nazočni. Moj je preč. g. biskup lani pohodio u Rimu sv. Oca Grgura XVI. preblažene uspomene i od njega je iz ondješnjih katakombi dobio na dar za svoju dijecezu tijelo sv. mučenika Felicijana. A iza povratka ga je predao mojoj misijskoj crkvi u Jasperu. S kakvom radošću primih sv. moći jedva mogu izjaviti. Na blagdan sv. Josipa, zaštitnika Crkve, biše izložene na javno čašćenje. U toj zgodi izrekoh na engleskom jeziku propovijed o navadnom čašćenju svetačkih moći u katoličkoj Crkvi. Na kraju propovijedi preporučih svoje slušače zagovoru sv. Felicijana, koji je odsele izabran i za drugoga zaštitnika moje misijske općine. S dubokom pobožnošću pribivahu svi Sv. Misi. Nazočni bijahu ne samo župljani, nego i mnogo protestanata, što žive u okružju Dubois. Oj kad bi ovi posljednji mogli shvatiti, kako je utvrđena i utješna naša nauka o poštivanju svetaca i njihovih ostanaka, kako je naprotiv kriva i luckasta predrasuda, koja u toj stvari još vazda zapleće naše protivnike. Stoga i njih posve srdačno preporučih zagovoru našega drugog Zaštitnika kod Boga, da ih rasvijetli, dovede ih do spoznaje istine i uvede u svoju jedinu pravu ovčarnicu. A one, koji tvrdokorno ne će tim putem i svoje oči zatvaraju pravoj svjetlosti, sažaljujemo od srca i Božjemu milosrđu prepustimo sud. Samo ne prestajmo moliti se za njih, jer je naša dužnost, da se molimo Bogu za njihovo obraćanje i podizanje i širenje naše sv. Crkve, za iskorjenjivanje krivovjerja, za vječno spasenje i sreću svega kršćanstva.

U prošlo uskrsno vrijeme bijah tako optrpan svojim dušobrižnim poslovima, te jedva dospijevah, da ovršim dužne

posebne molitve i pobožnosti. Osim svojih misija u Jasperu i u Ferdinandovcu moradoh opskrbiti i okolne stanice ne brojeći onih pričesnika, koji iz daljine zaiskaše moju duhovnu pomoć.

Uzmognem li s milošću Božjom do Božića dovršiti gradnju crkve u Ferdinandovcu, odlučio sam 9 milja odanle započeti novu i osnovati novu misiju. Mjesto će se onda nazvati Fulda, jer se nadam da će se ondje naseiiti mnogo doseljenika iz Fulde. Držim, da su naselja zgodna sredstva, koja će utvrditi i dalje raširiti u Americi našu sv. vjeru. Tako se u neku ruku sjedinjuju članovi iste vjere u jednu porodicu, žive zajedno, dijele zajednički vjerske misli i osjećaje, skupa pohađaju Službu Božju, po volji primaju od svoga dušobrižnika sve vjerske utjehe. Imaju prilike, te se njihovoj djeci u školi daje potrebna pouka, uzajamno se podupiru u trgovini i obrtu, te tako sačinjavaju zajednicu, koja udovoljuje svim njihovim interesima. Take su kolonije i naseobine po mojem uvjerenju najbolje, da se katolički useljenici očuvaju te ne izgube svoje vjere, da se zaštite od napastovanja i zavodništva naših protivnika, te da dragulj vjere, što ga naslijedište od svojih pređa, i u zemlji dalekoj od njihove domovine, sačuvaju bez pogibli i predadu svojoj djeci.

Hoću da imam mirnu svijest, te radim prema svojim silama sve, što služi na čast Bogu, na sreću njegovoj Crkvi i na spasenje ljudima uza me. A za uspjeh se svojih pothvata ufam u Boga, jer je On moja utjeha, a s Njim se ne ću osramotiti (Filip. 2, 24.).

Moje zdravlje nije zasada, nažalost, najbolje. Treba mi liječničke pomoći i neko vrijeme oporavka od mojih napornih poslova. Dadne li Bog, kupanje bi najprije pomoglo mojoj boljetici, pa bih rado buduće godine poći na kupanje u Evropu. Uime moga preč. g. Ordinarija moram se najtoplije zahvaliti na predobrostivo darovanoj svoti od 2000 fr. a. vr., koje primismo u 964 dol. 44. ct. am. novca. Od toga je neki osobiti dobrotvorac zaklade Leopoldinaka odredio 740 for. a. vr., ili 355 dol. 56 ct. za gradnju nove njemačke crkve u Vincennes. Jer je sv. Stolica naredila, da se biskupsko sjedište prenese iz Vincennesa u Indianopolis kao sijelo vlade države Indijane, bilo bi baš poželjno, da se zasada ovdje obustavi gradnja određene crkve. A mi se zato usmijeljujemo zamoliti, da se primljeni novac odredi za drugu namjenu.

S potpunim se poštovanjem bilježi Vaše kneževskonadbiskupske milosti prepokorni sluga

Josip Kundek s. r.,
misionar u državi indiana.

XII.

Jasper, 23. srpnja 1849.

Vaša kneževska milosti!

Prečasni, visokorođeni g. kneže nadbiskupe!

Minut će skoro 5 godina, otkad je preč. g. Celestin de la Hailandière, prijašnji biskup vincenneski, pohodio misije, što ih ja osnovah. Nu on se odreče biskupije, pa sad uživa u samoći, riješen teškoga bremena pastirske službe. A za tom je samoćom njegovo srce već dugo čeznulo. Živeći tako dugo bez biskupskogu pohoda zaželjeh živo, da nam dođe u pohode naš novi vrijedni počitanja crkveni knez, preč. g. biskup Mavro de St. Palais, koji je već prije bio upravljačem ove biskupije. Rodom je iz Franceske, znade engleski i franceski, ali nažalost ne njemački, premda dijecezu sačinjavaju ponajviše zgoljni njemački katolici, a za njih se brine samo 10 svećenika, koji govore njemački. On premilostivo ispuni moju moldu za pohod i odredi vrijeme, kad kani doći usred stada, što sam ga ja sakupio i pasao kruhom života.

Prema tome poslah 10. srpnja prema Washingtonu kola, te dovezoše srećno u Jasper g. biskupa, kojega doprati pratnja od 20 jahača. Prečasni nađe brojnu skupštinu, koja ga je već željno očekivala neko po milje od naše crke. Povorka krenu sad ovim redm. Najprije križonoša sa dva svjećonoše. Iza njih pođe 91 potvrđenik (to dječaci to djevojčice); onda 2 zastave, pjevački zbor, Sestre od Promisla, duhovni pastir, dobrovoljačka četa, duga povorka naroda, a napokon preč. g. biskup, čiji dolazak javi lijepo zvono od 600 funti i pucanj dobrovoljaca. Biskup podijeli svečani blagoslov, koji s ostalim dnevnim svečanostima podade mjestu neiskazanu čarobnost i u prašumi nas, gdje bijasmo sabrani, napuni nekom svetom grozom, kojoj će se dojam još dugo spominjati.

Povorka nastavi put. Duhovni pastir zapjeva »Tebe Boga«, a četa krene moleći se k crkvi, dok su dva zbora naizmjence pjevala zahvalnicu. U crkvi biskup oškropi i krene k oltaru te obavi molitve prema Obredniku propisane za take svečane prigode. Poslije Službe Božje pođe prelat u čedni stan dušobrižnikov, gdje bi primljen radosno i gosto=ljubno.

Sjutradan krenusmo prema Celestinu, drugoj misiji, što je osnovah, gdje biskupa primi doduše manje svijeta, ali s jednakim iskazima časti i poštovanja. Dne 12. srpnja propo=vijedaše Prečasni pred zborom Nijemaca i Amerikanaca o Sakramentu Potvrde i opet ob Oltarskom Sakramentu. Sveti ga žar, kojega plodove gledaše oko sebe, napuni najvećom radošću, pa svaka riječ, što dođe iz njegovih usta, prodiraše u vjerna srca. Njegovo blago i pobudno vladanje predobi mu svačije srce i možemo reći utješeni, da je zauvijek sklop=ljen vez ljubavi s njegove strane, a s njihove strane vez poštovanja. Kod ove misije bi potvrđeno 17 osoba. Naveče se vrati biskup u Jasper. U nedjelju otpjeva ovdje Misu, propovijedaše i potvrdi 91 dijete. Propovijedi, što ih izreče u ovoj prigodi, bijahu neobično pobudne.

Da pripravim za Potvrdu djecu u St. Ferdinandu, bijah prinukan g. biskupa ostaviti u Jasperu i poći naprijed, jer je određeno, da će biskup najprije pohoditi St. Ferdinand. Bis=kup dođe onamo u utorak pa ga njegovo stado primi u jed=nakom redu i jednakim zanosom kao u Jasperu. Ganutljivi obredi i svečane povorke biše dovršene na najveće zadovolj=stvo, premda na svršetku žestoka oluja poplavi zemlju kišom. Ovdje je biskup stekao sebi i sv. vjeri mnogo prijatelja jer, je predobio srca za Boga, a sam stekao novo pravo na općenu ljubav i sklonost. Sv. Potvrdu podijeli 111 osoba. na večer=njici izreče zboru živo svojski govor i sve bijaše razdragano što čuje take riječi objave iz usta svoga Natpastira. Prije 11 godina bijaše u ovoj divljači jedva 30 katoličkih porodica, a sad narastoše do takih četa, te mogu dolično pozdravljati biskupa.

Iza Večernje pođosmo u Fuldu, gdje crkvenoga kneza dočekaše iste izjave poštovanja. Tu bi potvrđeno 13 osoba, a biskup s dubokim čuvstvom i s velikim naglasom propovi=jedaše općini sastavljeuoj od samih Amerikanaca. Onda odosmo u Troy (Troja), gdje primi Sakramenat potvrđe 8 osoba.

Preumoran od putnih teškoća i savladan tolikim misijskim poslovima ne mogoh nastaviti puta nego drugi dan pođoh kući i čekah, da se vrati g. biskup, koji 21. srpnja imađaše pohoditi misiju g. Bessoniè.

Na posljednju se subotu vrati preč. g. biskup u Vin=cennes, pun radosti i zadovoljstva zbog svega, što je u ovom dijelu svoje dijeceze iskusio i opazio. Prije 11 godina se skupljaše u Jasperu samo šačica katolika, da slavi Boga poput svojih predа. Danas ima ovdje 200 porodica s dragocjenom crkvom od opeke, 100 stopa dugom, 50 širokom. U Cele=stinu ima preko 50 porodica s lijepom drvenom crkvom 55 stopa dugom, 30 širokom. U Ferdinandu ima preko 200 po=rodica s jednom od najboljih crkava u državi Indijani. Gra=đena je od kamena, 112' duga, 60' široka. Pobočna su krila ove crkve duga 112 nogu, široka 90. Položaj je zgrade ro=mantičan. Ponutrica joj ima lijepe oltare i prekrasna glavna vrata. U Fuldi ima preko 40 porodica s ljepušnom drvenom crkvom, dugom 45', širokom 30'. A lijepo je groblje i tu kao i u Ferdinandu, Celestinu i Jasperu. U Troyu ima preko 30 porodica. Crkva je od opeke, 45' duga, 30' široka. Sve se to biskupa tako duboko dojmilo, te je uzdisao i plakao, što nema nikoga, da tolikim vjernim dušama lomi kruh života. Ja sâm uz najbolju volju ne mogu udovoljiti njihovim potre=bama, pogotovo stoga, jer su misije, meni povjerene, dugačke 40 milja, 15 široke. Tako se rastadosmo teška srca očeku=jući utjehu i radnike za ovaj vinograd od Onoga, od koga dolazi svaki dobri i savršeni dar. Nadam se, da će ovaj letimični nacrt blagoslovnoga biskupskog pohoda u mojem dalekom području biti ugodan svakome katoličkom štiocu te da će zadovoljiti i obradovati sve, kojima je na srcu širenje naše sv. vjere.

Već je mnogo dobra među nama učinjeno. Još će se više učiniti, ako se vjernici u Europi a osobito u mojoj domovini budu molili za nas. Jer je molitva najuspješnije i najlakše sredstvo, da se našim misijama pomogne i da se unaprijede njihove težnje. Molitvom će se ganuti Gospod neba i zemlje, da blagoslovi naše sv. pothvate i dupusti, da se razviju, raširе i narastu kao evanđeosko gorušično zrno.

Prije nego završim svoj izvještaj ne mogu na ino nego da spomenem jednu općinu naše dijeceze, koja obećava svaki uspjeh, pa je stoga zaslužila, da je preporučim dobrohotnosti

i očinskoj brizi V. k. m. To je općina St. Wendelin kod Evansville. U tom gradu, kojim sada pastiruje i vodi dušobrižništvo kod crkve sv. Trojstvo o. Franjo Kutassi, i u okolišu raste začudo broj katolika. Prve su kapele (za nuždu i drvene sve) već postale tijesne. Premda je prošle godine pokrivena nova crkva kod sv. Josipa, nastala je nužda, da se i u St. Wendelinu sagradi obilatija. Ondje radi vrijedni i revni misionar Roman Weinzaepflen. Isti onaj, kojega je prije 8 godina, ni kriva ni dužna, slabo upućeni sud osudio u tamnicu. Ali je ponovna istraga i vlastito priznanje klevetnika tužitelja otkrilo prijevaru i on je na utjehu svojoj općini i svim vjernicima proglašen nekrivim i povraćen opet na svoj pobožni posao. Leop. St.'ft. Berichts Heft XIX. p. 82. sz.

Njegovoj općini treba sada kuća Božja, koja odgovara njezinu broju pa i prostrana škola. Premda nema sredstava, posudila je već za to 3.400 dolara na rokove od 5 godina sabrala je u okolici 1.600 dol., a dobila je doprinos od 240 dolara od g. biskupa vincenneskoga, koji se dolično zanima za katolike njemačkoga jezika. Ali sav ovaj novac nije dosta za naumljene gradnje. Stoga se usuđuje pokucati na samilost, naklonost i milost V. k. m. i dobrotu dobrotvoraca zadužbine Leopoldinaka.

Uz dopuštenje Vaše kneževske milosti prepokorni, prezahvalni sluga

Josip Kundek, s. r., misionar
u Jasperu, Dubois Connty, država Indiana.

C) Sud savremenika o Josipu Kundeku.

Josip Kundek nije bio običan prosječan čovjek, čovjek srednje ruke. Lako se to može razabrati iz mršavog životopisa i iz njegovih listova. Nu ne će biti zgorega, ako se nanižu još neke crte i bolje rasvijetli slika našega velikog zemljaka.

a) Wahrheitsfreund, 28. I. 1858. donese ove retke bez potpisa:

»Osjećam, da mi je dužnost namijeniti u »W.« nekoliko redaka uime spomenika mome pokojnome dragom ocu i prijatelju, veleč. g. Josipu Kundeku, sve ako ga poslije smrti

blati nezahvalnost i svjetska kritika po svojoj otrovnoj prirodi On jest i ostaje jedan od najradinijih i najrevnijih za duše misionara u Indijani. Griješnik, ranjen njegovom svetom revnosti, u svojoj oholosti može nastojati da potamni njegovu slavu. Ali ima premnogo, preuzvišenih spomenika njegove radinosti i darežljivosti, pa ove nečiste muhe svojim blatom, što ga, zna se, običavaju svuda bacati, ne mogu pokriti velike duše ovoga čovjeka.

Posla ga 1837. društvo Leopoldinki u pomoć katoličkoj crkvi Sjev. Amerike, a on svoj život neprestance prikazivaše ubogarima. Da pomogne siromašnim katolicima južne Indijane, odbi mnogo unosno mjesto u istočnim i južnim državama. I gdje pred 20 godina ne bijaše ništa osim nekoliko rasijanih porodica, što življahu ovdje — ondje u šumi, bez crkava, bez svećenika, tu je sada nekih 10 lijepih crkava, a oko njih je blizu 7000, možda i više katolika sa šest svećenika i s priličnim sredstvima za uzdržavanje. Njegovoj revnosti za duše treba zahvaliti, da su porodice prije kao izgubljene zbog nedostatne pouke i pobude počele opet cijeniti svoju sv. vjeru, i da je poslije mnogi dobri kršćanin izmoren opasnim gradskim životom našao mirno utočište u Jasperu, Ferdinandu i t. d. Koliko je truda i brige naprtio na se srčani mladenački misionar, da katolike skupi k obuci i k Službi Božjoj! A kako je često, daleko i naporno jahao, kako li se mučio dan i noć, da pomogne bolesnicima i umirućima, da dovrši mnogo dobro djelo na čast Božju. Neprijateljica mu kolika, koja nije nikad počivala, nemogaše ga nikad pobijediti ni oslabiti njegove revnosti za duše. Posljednjih ju je godina svojim svetim žarom navlačio gotovo svake nedjelje, a ipak je volio podnositi njene muke i rano preminuti, nego se i malko odmoriti od dušobrižničkih dužnosti. I tako bolest prevlada te plemenitoga čovjeka prikova 21. ožujka 1857. uz postelju. I nakon neiskazanih patnja, nakon bolovanja od 8 mjeseci i 14 dana, 4. prosinca pr. g. u 2 sata u dobi od 47 godina završi radini zemaljski život. Ko ga je poznavao, zbog njegovih će ga osnova, djela i društvenosti zvati jedinim Kundekom i ljubazno će blagoslivati njegov spomen. Ako je konačno za svoje teške zrtve i za svoje patnje dobivao svjetsku zahvalnost, sad je proslavljen u nebu i dana mu je kruna, da ga što ljepše okruni. Mnogi je i na bolesničkoj postelji

s pokojnikom ljubazno dijelio bolove i nastojao ih ublažiti. A ti su prizori bili prava utjeha.

Čim je dragi pokojnik primljen u nebeske radosti, mislim, da je u svetih anđela isprosio krasne vijence od nebeskih ruža, koje čekaju njegove dvoritelje, kad se rastave sa zemljom«.

b) Iz dnevnika o. Bede O' Connora.

O. Beda O' Connor, Irac rođ. u Londonu 1826. stupi u 14. g. u benediktovski manastir u Einsiedelnu u Švicarskoj. Kad Kundek dođe 1852. u Einsiedeln, javi se i o. Beda i pođe pred njim. Biskup ga de St. Palais imenova 1866. kancelarom, a 1870. gener. vikarom. Preminu 1875. u Terre Haute.

U dnevniku je 4. XII. i 6. XII. 1857. napisao zbijen životopis Kundekov, iz kojega su uzeti neki podaci i za ovu radnju.

Ovako završuje O' Connor):

Tako je ovaj revni svećenik živio i umro. Kao što se događe svim slugama Božjim, dogodilo se i ocu Kundeku. Neki su ga slavili i veličali, drugi su ga grdili i prezirali. Ali je bez sumnje stekao obilatih zasluga, nesamo svojim radom za spasenje duša svojih župljana nego i mnogovrsnim i veledušnom potporom u nuždi onima, koji bijahu povjereni njegovoj skrbi. Svoj je imetak ostavio svojim župljanima.

Prije nego pisac završi ovaj kratki nacrt o ocu Kundeku, drži svojom dužnošću naglasiti, da je Kundek bio posve izabran čovjek u svojem životu i radu. Tešku bi ga bilo omjeriti običnim mjerilom, kojim se prosuđuju občino drugi. Prema višima se i prema nižima vladao odlučno i oprezno. Poštenu i čestitu na riječi i na djelu divljaše se i poštovaše ga svak, s kim je imao posla. Zločesti ga se bojahu, pošteni ga ljubljahu iskreno. S velikanima je ovoga svijeta ka i s poniznim svojim stadom postupao jednako, bez smetnje, bez isticanja i prigovora. Mnogo doprinese tome njegovo vojničko, a ujedno i aristokratsko vladanje, njegov hod, i glas ukratko sva njegova veličanstvena pojava.

U znanosti se g. Kundek više isticao u svojim mlađim godinama. Nije čudo, što se nije mogao baviti s napretkom znanosti u prašumama Indijane, posve zaokupljen drugim poslovima. Pratio je dnevne političke događaje tako pozorno i oštroumno, te si mu se morao diviti. Veoma je rado raspredao sa susjednim svećenicima o velikim svjetskim događajima.

Pisac se ovih crta spominje živo mnogih sati, što ih je proboravio s O. Kundekom 1856. i 1857. razgovarajući se o Napoleonu III., o Rimu i o Krimu. Više ga zanimaše gradivo iz crkvene povijesti. Tu je O. Kundek bio zbilja vještak, pa je i znao u razgovor uplesti poučnih i utješnih stvari. O. Kundek bijaše u potpunom smislu čovjek vjere. A na mnogim je misionarskim putovima stekao golemo iskustvo, te je mogao poučavati druge.

A sad se preselio. Možemo se pouzdano nadati, da sad uživa plaću, što je Gospod obećao onima, koji su bili na zemlji vjerni sluge.

Dragi štioče, kad pročitaš ove retke, izmoli pobožno Oče naš i Zdravo Marija za dušu ocu Kundeku. P. U. M.

c) Uspomenene O. Isidora Hobi, R. sv. B.

O. Isidor Hobi bijaše ravnatelj sjemeništa u St. Meinradu. S Kundekom je bio jako dobar, dvorio ga je u posljednjoj bolesti. Podijelio mu je Sv. Sakramente. A otpratio ga je s drugovima i do groba. Svoga se prijatelja često sjećao i pripovijedao o njemu. O. Beda Maler, Benediktovac u opatiji sv. Josipa u Louisiani, bijaše 1885. pribilježio sve te uspomene s mnogo drugog gradiva. Ali požar uništi 1887. rukopis Malerov i dnevnike starijih Benediktovaca.

Ipak se pripovijedanje O. Isidoru zasjeklo duboko u pamet, pa je O. Maler 1919. pribrao više zanimljivih podataka o našem Kundeku. Evo ih:

»Biskup Celestin de la Hailandière bijaše posve oštar gospodin. Čini se, da ga nijesu osobito voljeli u staroj biskupiji Vincennes. I on se odriče biskupije 1847., a otac Bazin de Mobile postade vincenneskim biskupom. Kundeka zapade dužnost, da na gozbi pozdravi latinski novo posvećenog biskupa. I biskup Hailandière bijaše nazočan. Otac Kundek ustade i progovori: »Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et in tempore iracundieia factus est reconciliatio. Evo svećenika velikoga, koji u svoje dane ugodi Bogu, i u vrijeme gnjeva postade pomirbom«. Jedva Kundek visokim glasom izusti te riječi, diže se biskup de la Hailandière i ode. Još su onda svjetovna gospoda razumjela latinski.

Nakon osam mjeseci preminu biskup Bazni. Otac Kundek bijaše đakon na biskupskim zadušnicama u Vincennesu. Pjevaše evanđelje oponašajući prevjerno prežalosnu ženu i uzvišenog učitelja u prežalosnim Martinim sopranskim jadikovkama i u preozbiljnim baritonskim glasovima Spasiteljevim, kako je to on zamišljao. Moja povijesna vrela ne javljaju,

jesu li druga veleč. gg. mogla pritom ozbiljno odslužiti zadušnice«.

Prije toga bijaše biskup Hailandière, od pape Grgura XVI. dobio moći sv. mučenika Felicijana i predao ih crkvi jasperskoj. O tom piše Kundek bečkome nadbiskupu. A o prijemu moći priča o. Maler:

Posve zanimljiva svečanost prijenosa moći ovoga Sveca, što ih je Rev. Kundek donio za svoju crkvu s evropskoga puta. (Malko se porezao!) Svečanost se morade obaviti što svečanije. Veleč. Kundek bješe moći ostavio u misijskoj crkvi u Celestini. Odanle se imadoše svečano prenijeti u Jasper. Četiri oca Benediktovca od St. Meinrada krenuše u Celestin. da u svečano nakićenoj kočiji dopreme moćnik u Jasper. U određeno doba otac Kundek s brojnom podvorbom okružen čitavom općinom dočeka kočiju na ulazu u crkveno dvorište. Zvonjava, prasak, glazba pozdravi dolazak svetinje. Kad ovi htjedoše izići s moćnikom, zapovijedi im Kundek, neka ostanu sjedeći. I u plaštu otvori uz zvonjavu zvona — Obrednik, te veoma pobožno počne »Exorcismum super Reliquiaos«, »jer ne možeš znati, šta je unutra«. Poškropi i okadi moći te istom onda dopusti ocima, da na nosiljci u svečanoj povorci ponesu u crkvu dragocjeni teret.

U crkvi je na oltaru Majke Božje bila slika, koja je prikazivala mučenika, valjda Felicijana. Mora da je i onda bilo u Jasperu futurista ili kubista ili udrobljeno. Jer je svetac bio strahovit. Poslije donesoše ljepšega. Kad je biskup Maurice de St. Palais promatrao uzvišenu mučeničku sliku ili mučilo, upita tresući glavom: »Pa je li to zbilja svetac«? A Kundek odgovori klasički: »Dakako, i svijet kaže, da je vama sličan«. (»Sure, and people says, thot he looks like yon.«)

Zna se, da je Kundek nagovorio opata Henrika IV., te je poslao svoje redovnike u Ameriku, gdje osnovaše samostan. »Kad se prviput svetkovao blagdan sv. Meinrada u novom samostanu, bijaše on zanosni blagdanski propovjednik Ljudima prikaza realistički umorstvo svečevo i opisa, kako su ubice sveca položili pred oltar, a svijetnjake metnuli pod glavu i pod noge. Sve to on lijepo prikaza s pomoću svijetnjaka s oltara. Onda donese gavrane, koji su kružili oko leša i oko zločestih ubica, i neprestance graktali: kra, kra, kra. Bijaše to vrlo pobudna propovijed i ljudima se izvanredno sviknu. Misniku bijaše vrlo teško pjevati ozbiljno Misu«.

»Otac je Kundek morao biti posve čudan propovjednik. U staroj je jasperskoj župskoj crkvi na oltaru kod provijedaonice bio kip Majke Božje. U naramku je bilo dijete Isus, koje se moglo uzeti iz naramka. Na Božić je Kundek svečano misio i propovijedao. Nu prije nego će na propovijedaonicu, stupi pred oltar Majke Božje i progovori: Draga Majko Božja, danas je Božić. Danas nam se djetešce rodilo, danas nam je Sin darovan. Ti držiš svoje djetešce uza se čitavu godinu. Molim Te, daj ga danas meni«. Onda uzme Djetešce, ponese ga na propovjedaonicu i držeć ga u naramku propovijedaše premilo o Djetešcu Isusu. A kad svrši vrati ga Majci Božjoj i reče joj: »Hvala Ti, draga Majko Božja, evo Ti opet Tvoga djetešca«.

Za Božić je imao najsvečaniji I t e m i s s a e s t, in tono solemnissimo, a glasio je: Ite, praedestinati, praeeleeti, quibus hodierna die . . . salus e coelo missa est«. Jednom je biskup M. de St. Palais svetkovao Božić u Jasperu, ali ovoga svečanog Ite missa est nije mogao naći u misalu. Kundek mu izjavi kategorički, da se tako pjevu u Rimu. Biskup se morade zadovoljiti, jer u Jasperu ne bješe misala, tiskana u Rimu.

Crkveno je predvorje u Jasperu bilo veoma veliko. Svadljivi su pučani u nedjelju rado oživljavali to predvorje u rpama. A radili su tako, i kad je svećenik bio već na oltaru i poslije na propovijedaonici. Nije to baš bilo drago župniku, jer njegov glas nije prodirao svuda, gdje su stajali svojeglavi jarci. Uto osvanu opet mili duhovski blagdan a Jasperani ostadoše vani na suncu i u zelenilu.

Dobri otac Kundek zapjeva grlato: V i d i a q u a m (Vidjeh vodu) i poškropi krepko blagoslovljenom duhovskom vodom četu djece i pobožne žene u klupama. Ali kad se podvornici htjedoše vratiti od crkvenih vrata, okrene ih župnik snažno van. Močeći često četinjasto škropilo prijeđe čitav trg s otpjevačima i posebice poškropi svaku mušku rpu. I svi, do kojih dođe ova voda, htjedoše ostati na svom mjestu. Ali im župnik mahne lijevom rukom i počne: »Suk, suk, suk«, kao što svinjar vabi praščiće. Ljudi nijesu znali, što znači taj obred, pa pođu svi do vrata, a onda do ograde od svetišta, dok je otac Kundek udilj ponavljao svoj »suk«.

Kad ih skupi sve pred oltar, progovori im: »Tako! Sad su moje svinje zajedno. Ostanite lijepo tu!« I počne pjevati Misu.

Podulje je veleč. o. Kundek iz Jaspera upravljao i Celestinom, Dubois Co . . ; Kad bi ondje kasno misio, propovijedao bi poslije Mise, pa bi dao odmah poslije Mise donijeti štogod za okrepu u sakristiju. Bijaše XXI. nedjelja poslije Duhova, valjda De ea, kad je opet ondje govorio Misu. Ne sjećam se više, je li općina molila čitavo čislo, dok se on krijepio promatrajući. Nu sam je Kundek ocu Izidoru pričao ovako događaj one nedjelje: »Posljednje nedjelje pođoh u Celestinu i zovnuh Allesa. (Alles je bio sakristan i faktotum u Celestini. Započinjao je čislo i čitao Goffineja, kad Kundek ne bi mogao doći. A i župniku je redovito donosio okrepu). Rekoh Allesu, da već odmah poslije Mise donese redovni doručak. Vrijeme je bilo hladno, a put rđav. Alles reče: »Allright, gospodine župniče«. Pa znate, šta učini? U gradu se klalo i sve je ginulo pod Misom. A on se vrati, baš kad ja poslije pričesti zapjevah: »Dominus vobiscum«. Mjesto da odgovori: »Et cum spiritu tuo«, viknu s vrata od sakristije: »Gospodine župniče!« A ja upitah: »What is the matter?« (što je?). A magarac viknu, da su mogli čuti svi u crkvi: »Jučer se klalo kod N. N. pa sam donio izvanredne krvavice i jetrenjače s kiselim zeljem. Sve je u sakristiji«. Ja mu odvratih: »Luda glavo, mora li znati sva općina, što nosiš za jelo župniku! Sumpsimus, Domine i t. d.« Ali je krvavica bila zbilja dobra, a i jetrenjača. A stari je Alles već odavna mrtav. Morao je biti velik obješenjak«.

Kundek je bio vrlo praktičan katehet. Gdje se ikako dalo, prikazivao je djeci sve ad oculos — posve zorno. Glasovita mu je kateheza o moći križa. »Da, djeco, učio je Kundek, sv. znak križa ima silnu moć. Ali ga morate činiti i posve dobro. Ne smijete mahati brzo rukom po licu i po ustima, kao da bi rado otjerati muhu ispod nosa, nego morate napraviti veliki i lijepi i pravi križ, a usto izgovarati polako i pobožno. »U ime Oca — — i Sina — — i Duha Svetoga — — Amen«. A križ morate napraviti polako na čelu, na ustima i na prsima. Tako je radio i sv. Antun u pustinji. Načinio bi pravi i lijepi i veliki križ. Pa ako bi ga htio zgrabiti i proždrijeti divlji lav, napravio bi sv. Antun veliki, veliki križ, a lav bježi, i ne bi ga proždro. Ali je, draga djeco, vrag puno gori od pustinjskoga lava. I vrag nije nikako mogao podnijeti, da sv. Antun živi tako sveto. Poslao mu je čitavu rpu vražića, koji bi ga mučili na svake ruke, ne bi li izgubio strpljivost i rasrdio se. Nu sv. bi se Antun vazda prekrižio, a vražići grabež bukovica. I tako bi se to događalo dugo, dugo, a sv. bi Antun vazda sv. križem stekao mir. Onda vam se rasrde i razjare svi vragovi pa će jednom nemalo svi k sv. Antunu. Uzmu ga kvrcati i štipati sprijeda, straga, gore dolje, vući ga za ruke, za bradu, za kose, lupati, udarati. Bilo vam je to, djeco, strahovito. Ali će sv. Antun: »O, vi ludi vragovi, možete mi svi na grbaču. Pazite, sad ću napraviti posve veliki znak sv. križa: U ime Oca . . . i Sina . . . i . . . Duha . . . Svetoga. — tri velika križa, pazite, djeco. A vragovi prestravljeni, ljuti, bijesni bježe kud koji može. I još su jedan drugoga urkali otraga. I otada se više ne vratiše«.

Kad bi Kundeka zovnuli k bolesniku, uzeo bi vazda, Presv. Sakramenat, kad je bila samo prilika, da će moći podijeliti sv. Popudbinu. A vazda je nosio i zvonce. Kad bi jahao putem između rasijanih majura, pozvonio bi, a ljudi bi se skupili iz kuća ili s posla i kleknuli. Kundek bi ih blagoslovio čestičnjakom i odjahao dalje. Bijaše to tako lijepo i ganutljivo, kad bi ovaj Hristonoša dijelio Božji Blagoslov siromašnim ljudima. I kad su za teške bolesti pomagali oci Benediktovci Kundeku vezati rane na nogama, znao bi se Kundek tako šaliti, da su oci pucali od smijeha. A jednom su siromahu uzdrmali nogu, te je izgubio mir i ravnovjesje i nagrdio ih na pasja kola.

Otac Isidor morade Kundeku podijeliti Posljednje Sakramente. Kundek se dade odnijeti u kolibicu pred crkvom. Mora da je bila nedjelja, jer je po naredbi Kundekovoj o. Isidor priveo svu općinu. Općina pođe moleći se u ophodu ispred vrata kolibe. Svak mogaše ugledati bolesnoga dušobrižnika. A i on mogaše još jednom vidjeti sve. Kundek je primio prvi dan Posljednju Pomast. Sad napokon dođe o. Isidor s Presv. Sakramentom. Općina je stajala u polukrugu ispred kolibe i molila. Otac Isidor izmoli određene molitve i posve ganuto počne: »Corpus Domini nostri Jesu Christi«. — Stop! (stani!) vikne veleč. Kundek, ispravi se, sjedne, pruži ruke i izreče prekrasan govor Presvetom Sakramentu. Zahvali Božanskome Spasitelju na svim milostima bogatoga

svećeničkog života, napose na ovoj posljednjoj Pričesti. Pokaja se, što nije uvijek odgovarao milosti. Preporuči cijelu općinu milostivoj obrani Božanskoga Spasitelja, a sâm sebe posljednjoj milosti Otkupiteljevoj. Napokon viknu o. Isidoru: »Now go on = sad nastavi!« I primi sv. Popudbinu s velikom, svetom pobožnošću.

Zaglavak.

Takav je eto bio naš zemljak Josip Kundek. Sin siromašnih roditelja, darovit dječak, zanosan bogoslov, poletan pjesnik prigodničar, zagrijan za svoj narod, rasplamćen za Boga i za njegovu slavu, neokaljana, pjesnička, bogoduha duša željezne volje. Jedan između prvih vjesnika mlade preporođene Hrvatske, ostavio je Hrvatsku onda, kad je »Danica« bacila svoje zrake od Mure do Kotora. Goni ga duh Božji. Zove ga Bog u tuđi nepoznati svijet. I ondje krči prašume, gradi bijele crkve. Ali krči i prašume grijeha i krasi crkve nerukotvorene.

Radi u tuđem svijetu, za tuđi narod. Ali se ne odriče svoga roda ni imena. Osniva grad i prozivlje imenom cara austrijskoga. Ali imenom onoga cara, koji je pokazao dosta volje, da bude pravedan prema svim narodima, pa i prema njegovu narodu.

Kundek nije ispjevao besmrtnih pjesama, ali je stvorio besmrtna djela. I ta djela pričaju, da Josip Kundek nije bio običan, prosječan čovjek, čovjek srednje ruke. Bio je on čovjek velik, čije će se ime spominjati u vijekove. A s njim ime majke, koja ga je rodila. Onake velikane rađa samo velika majka. A dok bude svijeta i vijeka, znat će se i spominjati, da je Josipa Kundeka rodila izmrcvarena, prezrena, potištena, raskomadana, ali Božjim okriljem sačuvana vazda slavna velika majka . . . Hrvatska!

Država Indijana i njezini prasjedioci.

Vrijedno je da spomenem štogod o zemlji, u kojoj je naš zemljak radio i umro.

Indijana ili po pridjevku poznata kao »Hoosier State«, (država »jakih seljaka«) bila je 19. po redu, koja je pristupila u Uniju Sjeverne Amerike. Natapaju je rijeke Ohio, Wabash, St. Josepf i St. Mary sa svojim pritocima. Imade sada 6651 milja željeznice prema 228 milja u godini 1859., kada se u njoj poslovanje Kundekovo primicalo svome kraju.

Među državnim uredbama za uzgoju mladeži nalazi se mnogo privatnih zavoda za početnu i višu odgoju. Medju ovima osobito se ističe Zavod Benediktovaca u St. Meinrad. Benediktovce je doveo tamo iz Švicarske naš Kundek. Oni drže Kundeka u velikoj i časnoj uspomeni, a sam zavod imade veliki ugled po svim srednjim državama između Kanade i Mexike. Jošte je na glasu katoličko sveučilište poznato pod imenom Notre Dame u istoimenom gradu. Vode ga redovnici katoličke crkve. Diplomama stečenim na tom sveučilištu ponose se svi, među kojima imade i veliki broj raznih nekatoličkih sljedbenika.

U kongresu zastupana je Indijana sa 12 zastupnika i dva senatora. Godine 1910. brojila je pučanstva nešto manje od 3 milijuna. Velika je kao dobra trećina države SHS.

Prvi bijeli čovjek, koji je pohodio ovu državu neuređenu, bijaše Sieur de La Salle, u god. 1669–70. prateći Ohio rijeku. Preko, od rijeke Wabash nije tada živio nijedan Indijanac. Na sjeveru bijaše ih jako malo. Njih je nagovorio La Salle, da se slože s njime proti drugom indijanskom plemenu pod imenom Iroquois, te se svi odseliše k Illinois rijeci, ostavivši Indijanu gotovo pustu, nenaseljenu. Kasnije počeše se Indijanci kretati prema zapadu i pleme Delaware naseli se u sredini države oko Wihte rijeke god.1750. Postaja Vincennes, kasnije sijelo biskupije, bijaše ustanovljena god. 1731. pod vodstvom Isusovca de Beaubois. Godine 1778. ovu točku i okolinu zauzeše Amerikanci. Englezi i Francezi morali su ostaviti cijelo kopno. Kongres S. D., dne 16. travnja 1816 pristao je na to, da Indijana postavi svoju vladu slobodnim glasovanjem građana, a 11. prosinca iste godine priznata je kao država, slobodni dio Sjedinjenih država.

Tada se počela mirno razvijati gospodarstveno i kulturno, natječući se sa ostalim svojim drugaricama državama u svakom napretku. Evropski useljenici dolaziše i naseliše se u nju, donoseći sobom svoja razvijena tjelesa za rad, svoj um za mišljenje i svoju volju za bolji i uvijek bolji uspjeh i napredak. Oni postadoše građani njezini i oni je podigoše do velike visine i ugleda. Ona je dala dosta vojskovođa, pisaca, pjesnika i velikih svjetla na nebu njezinomu. Među ove spada i naš Josip Kundek.

Prastanovnici Indijane bijahu Indijanci, po kojima je valjda i ime dobila. Kada je Kolombo došao u Ameriku, vjerovao je, da je došao u u jedan dio Azije ili Indije, jer u svom pismu, što ga pisa veljače 1493. piše ovako: »Indijance, španjolski Indios, imadem sobom«. I tako se prasjedioci Amerike nazivaju još i danas. A da se izbjegne zamjeni sa pravim Indijancima iz Indije, obično se ovi u Americi nazivaju »Američki Indijanci«. »Oni sada žive u raznim državama i na ograničenim prostorima. Bijeli čovjek zaposjeo je njihove zemlje i prisvojio njihovo bogatstvo.

Od 133 indijanska plemena, koja su živjela i žive jošte u južnoj i sjevernoj Americi, 58 jezika govorilo se samo u sjevernoj Americi.

Indijanci zvani Delaware bijahu od naroda Algonouin, koji stanovahu u kotlini Delaware rijeke u istočnoj Pennsylvaniji skupa sa New Jersey and Delaware današnji. Oni se nazivahu Lenape ili Leni-Lenape, što bi značilo »pravi ljudi«. Englezi su ih poznavali samo kao Delaware po imenu iste rijeke, dočim su ih Francezi zvali Loups-vukovi. Tim su imenom oni nazivali njihove srodnike Mohican. Najviše su poznati bili svojim suplemenicima Alogonquincima pod imenom Wapanaki, to jest istočnjaci. Jer su oni bili kao roditelji tolikim srodnim plemenima, i stanovali na starom indijanskom tlu, imali su pravo prvenstva na plemenskim sastancima i pravo na častan naziv »Djed«.

Lenape je imao doista tri plemena: Munsee, Unami, i Unalagto, imajući svoje znakove, izrezane stupove ili štapove sa slikama vuka, kornjače i purana. Munsee su bili na gornjem Delaware branitelji granica proti neprijateljima i provalnicima. Njihov se dialekat razlikovao od ostala dva. Unami su bili u srednjem toku rijeke držeći pravo nasljedstva kao poglavari plemena. Jedan njihov bio bi izabran za čifa, recimo kralja. Treće je pleme bilo na donjoj rijeci. Svako je pleme bilo organizirano iz rodova, kojih bijaše oko 25 u svemu sižući sve do ženske loze. U kućama je živjelo više obitelji kao u zadruzi. Bilo je to mnogobrojno i veliko pleme.

Prije bijaše ih zarobilo pleme Iroquois, koje mjesto da ih uništi ili sasvim utopi u svom plemenu, tražilo je od njih da plaćaju danak i nazivalo ih »ženama«. Najveća poruga za Indijanca.

Prve holandijske naseljenike, koji su se smjestili među Delawarcima, ovi su jednostavno poubijali. Švedi su bili uz Indijance i zagovarali su njihovo pravo na zemlju i time se osigurali proti Holandijcima, i primorali ih da kupuju zemlju mjesto, da si je jednostavno prisvoje. Švedi su nastojali, da uvedu među Delawarce Luterov katekizam, ali sa malo uspjeha.

U listopadu 1682. sklopiše sa Vilimom Penn glasoviti ugovor po kojem se Delawarci ne će osvećivati bijelcima, kada bi ugrabili njihovo dobro. Penn je to postigao time, što je potkupio Iroquois pleme, koje je uistinu vladalo nad Delawarcima. Njihovim kapetanom ili čifom bijaše tada glasoviti Tammanend, po kome se nazvala najveća i najjača politička organizacija Tammany Hall u New Yorku. Iroquois im se zagroziše da će ih uništiti, ako budu uznemirivali »Onas« ljude.

Sramotna kupovna igra poznata pod imenom »walking purchase«, »kupovina hodanjem«, lišila je ove Indijance pol milijuna jutara zemlje. Iroquois bili su tako bijesni, te su se Delawarci morali povući dalje na zapad prema rijeci Susquehanna. Vilim Penn, guverner engleske kolonije, kupio je od Delawaraca u sadanjim županijama Bucks i Northampton u državi Pennsylvania zemlju po duljini i širini koliko jedan čovjek može hodati tri dana. Penn sa družbom Indijanaca počme hodati od ušća rijeke Neshaming Creek. Hodali su jedan dan i pol, i Penn odluči, da je dosta zemlje, upravo toliko koliko je trebao. Na tom mjestu bude potpisan ugovor i zemlja predana kupcu u dužini i širini od 40 milja. Poslije smrti Pennove 1737. ovaj posjed zemlje povećao se za 30 milja. Ovaj višak dobili su izabrani i iskusni pješaci, koji su ga zaslužili svojim vještim hodanjem.

Progonjeni sa sviju strana ne usudiše se Delawarci oprijeti svojim progoniteljima, dok se godine 1750. ne nastaniše u Alleghany i Muskigum, gdje im se povrati njihova indijanska odvažnost i okrutnost. Misionari »Moravske Braće« obrate jedan dio njih, koji je ostao uvijek miran. Ostali, ojađeni

radi progona, pridružiše se Francezima i Iroquois u francesko-indijanskome ratu i pomogoše poraziti Braddockovu vojsku. Braddock, engleski general, vodio je vojsku da istjera Franceze iz Alleghanskih dolina, i da zavlada zapadnom Pennsylvaniom.

Pleme Seneca okrene se proti Delawarcima i ovi popuste sasvim i u svemu godine 1758., ali se opet pojave u Pontiac uroti od 1762. i bijahu među opsjedačima gradova Detroit, Fort, Pitt, Duquesne itd. Pontiac, indijanski poglavica, bio je i vojni zapovjednik plemena u porazu generala Braddock kod sadanjega Pittsburgha. Pošto su Englezi zauzeli bili Quebec u Kanadi, general Rogers dobio je zapovijed, da mora osvojiti sve tvrđave na zapadu i proglasiti ih engleskim posjedom. Pontiac prigovaraše tome, jer da je to navala na njegovo pravo i zemlju, te počne snovati urote, kako bi istrijebio Engleze iz svoje zemlje.

Godine 1762. pošalje on glasnike na sve strane među svoja indijanska plemena, da ih dobije za ovaj pothvat. Tako daleko razvije se njegova agitacija, da je sizala do doljnje Mississippi rijeke. On je snovao savez svih Indijanaca proti zajedničkome neprijatelju.

Osnova je bila, da mora svako pleme udariti na bližnju utvrdu ili naselbinu englesku, a svi skupa onda morali bi udariti na glavna utvrđena mjesta. Veliko vijeće ili »Pow-pow« bilo je blizu Detroit grada dne 27. travnja 1783. Pontiac je imao svečani govor, u kome je naveo sve nepravde, krivice uopće, koje su im nanesli Englezi. On je sam morao udariti na Detroit dne 7. svibnja, ali su neprijatelji saznali za njegovu osnovu, i on je samo mogao opsjednuti tvrđavu. Dugo opsijedanje tvrđave bijaše Indijancima nepoznato, i kordon oko nje bijaše tako slab, da su opkoljeni u tvrđavi mogli dobivati hranu kakovu su htjeli. Pontiaka su uzdržavali Kanađani i plaćali notama napisanim na brezovoj kori, koje su kasnije točno otkupljene bile. Brodove, koji su išli po jezeru Frie sa hranom i oružjem, divljaci bi zarobili, ali jedan ipak bijaše tako sretan, da je sa municijom i hranom dospio do tvrđave.

Zatvoreni u tvrđavi vjerovahu, da su dosta jaki, te će moći da probiju bojni red Indijanaca, koji su opkolili bili tvrđavu, usudiše se da iziđu iz svoje mišolovke. Pontiac saznavši za tu nakanu dočeka ih, i pobije ih u bici kod Krvavoga Mosta »Bloody Bridge« dne 31. srpnja.

Pontiac „Crveni Napoleon".

Organizator prve i najveće indijanske konfederacije proti bijelome čovjeku.

Sve do 12. lipnja Indijanci su opsijedali grad, kada se povukoše dalje. Njegova uloga u uroti nije donesla uspjeha, ali inače po drugim mjestima bijaše znatan uspjeh. Ako se uzme u obzir njihovo neuređeno i neorganizirano ratovanje, priznati se mora njihov diplomatski i vojnički talenat predstavljen u njihovim poglavarima — čifs — koji su ravnali i vodili najveću i najjaću koaliciju u povijesti Indijanaca. Ova je bila veoma blizu, da sasvim ostvari svoju veliku svrhu, za koju je organizirana bila. Sva sjeverna Amerika između velikih brda »Rocky Mountains«, polovice Kanade. i do donjega Mississippia i Atlantika bijaše u ovom indijanskom pokretu.

Delawarci navališe na 12 fortica, osam ih osvojiše, sve vojničke posade poubijaše, izmrcvariše, režući nosove i jezike, otvarajući naokolo gornji dio lubanje i puštavajući čovjeka da tako umire u mukama, odsjecajući polagano uda ljudska, postavljajući lubanje na svoja koplja i pjevajući bojne svoje pjesme i poklike, slaviše pobjede svoje. Više engleskih ekspedicija uništiše, granice opustošiše i sve u strah natjeraše.

Neprijateljstva su trajala sve do god. 1764. Pustošenje na sve strane širilo se sve više i više. Indijanci svoje kolo vode. A na 17. kolovoza 1765. Pontiac pristane na mir formalno u Detroitu, a u ljetu slijedeće godine Sir Vilim Johnson sklopi s njime međunarodni ugovor u Oswego gradu u državi New York. Sa par Indijanaca jedan narod sklapa ugovor kao s narodom! Tri godine kasnije jedan engleski trgovac surovinama Indijanskim potkupi jednoga Indijanca plemena Kaskaskia, koji ubije iz potaje Pontiaka. Da osvete svoga vođu, sva sjeverna plemena udariše na pleme Illinois, u koje je spadao ubojica, i iskorjeniše ga tako, da mu je samo ime u povjesti ostalo.

Ostaci Delaware plemena krenuše dalje prema zapadu od Allegenskih brda, prema Ohio rijeci i Wabash u Indijani, napose poslije poraza u bici kod »Point Pleasant«. Stanovnici kolonije Virginia ratovahu proti Indijancima pod vodstvom Andrije Lewis, a ovi pod čifom Cornstalk, plemena Shawnee, (Cornstalk=kukuruzova stablika.) Indijanci izgubiše bitku, koja je trajala cijeli dan. Bijelci je ne bi dobili bili, da nijesu upotrebili taktiku Indijanaca. Po porazu sklopiše ugovor, kojim ostaviše svu zemlju južno od Ohio rijeke bijelcima, čime se otvori put bijelomu plemenu u sadanji Kentucky. Ova bitka 1774., baš pred revolucijom,, bijaše velika vatra, koja je zahvatila daleko u srce onih, koji se spremahu baciti tuđi jaram s vrata svoga i provesti revoluciju proti narodu, koga su i urođenici Indijanci mrzili.

Za američke revolucije Delawarci se razdijeliše. Jedni bijahu uz Amerikance, drugi uz Engleze, a oni, koji ostadoše uz »Moravsku Braću«, osnovaše svoje selo Gnadenhütten, koje Englezi uništiše i premjestiše njegove stanovnike u Sandusky na jezeru. Nekoji se povratiše natrag, da poberu svoju ljetinu, ali ih napadnu Amerikanci i njih 90 poubijaše, ostali pobjegoše u Kanadu. Tamo dobiju zemlju na Thames rijeci i utemeljiše Fairfield sa ostalima, koji kasnije dođoše. Divlja plemena ostadoše još i dalje ratoborna, dok ih nije general Wayne svladao i primorao da sklope mir god. 1795. Slijedeći ugovori potisnu ih još i dalje. God. 1800. glavni dio Delaware namjesti se oko White rijeke, u Indiani. Odavle se kasnije raziđoše na sve strane.

Delawari nijesu htjeli sudjelovati u ratu, što ga je umni Indijanac Tecumseh, čif plemena Shawnee, podigao bio proti bijelima. On je sjedinio sve zapadne Indijance u jednu falangu s nakanom, da se ukinu svi ugovori do sada sklopljeni sa bijelim ljudima, jer da je zemlja, o kojoj ugovori govore, zajedničko dobro svih indijanskih plemena, te da se ne može otuđit bez zajedničkog pristanka svih plemena. Britanski agenti ne obazreše se na to nego još razdražiše Indijance time, što su nekoje izbacili iz njihova vlasništva. Amerikanac general Harrison opomenuo je čifa, da ostavi tu svoju osnovu i povede glavom razgovor s njime u Vincennes gradu u Indiani, ali bez uspjeha. Tecumsehu je pomagao njegov brat Tenskwatawa, koga su Indijanci držali i častili ko svoga proroka. Pobunjeni indijanci ne postigoše svoje svrhe. Dapače isti Tecumseh pridruži se Englezima sa svojih 2000 Indijanaca. Englezi ga učine brigadirom generalom, te je zapovijedao jednim krilom kod opsjede tvrđe Meigs, gdje je i ubijen. Godina 1812. osvane kano godina, u kojoj prestaju indijanski ratovi na istoku od Ohio rijeke.

Delawarci ne ostadoše dugo na zemlji oko White river, nego se god. 1818. odrekoše svih svojih dobara i zemalja istočno od Missisippi rijeke te se odseliše jedni u Missouri, drugi južno od Red river (crvena rijeka) na granicu Texasa, jer su im Španjolci dopustili. Glavni dio naseli se po ugo-

Tecumseh, „Zvijezda što leti".

Glasoviti poglavica Šani-Indijanaca i general britanske vojske u ratu 1.812

voru od 24. listopada 1829. u Kansas i Missouri. Misionari dođoše među njih, podigoše im škole. Godine 1853. rasprodaše Delawarci sve svoje, uložiše novac da im nosi dobru korist, i izgubiše se među jošte preostalim plemenima u svojim reservacijama.

Sudbina jednoga velikoga i brojnoga plemena zapečaćena je bila za uvijek. Nestalo ga je u vremenu od 200 godina i nešto više, otkako ga je spoznao bijelac. Delawarac se kretao po prostoru od 2000 milja u dužini, od Delaware na istoku do Kansas i Oklahoma na zapadu gdje mu maleni ostaci njegovi žive i sada. Uživao je slobodu, kaku mu je mati narav dala. Obrađivao je svoje njive, sadeći kukuruz, grah i bundeve. Lov lovio i konja brza jahao. Svoje je branio i čuvao, ratovao za ono, što je njegovo, i pogibao u ratu. Sposoban je bio za kulturu, jer je imao svoje sposobnosti za razvoj, napredak i moć da se podigne na visinu bijeloga čovjeka. Bijeli čovjek mjesto da mu je donio ono, čime se rado ponosi, svoju kulturu i posudio mu je, on mu je donio ropstvo i smrt. Oteo mu je njegovu zemlju, porušio njegove kuće od drva sagrađene, pokrivene korom od stabala ili komadima spletenim od rogoza, i zatvorio ga u reservacije, u kojima Indijanac gine, umire, jer mu je oduzeta sloboda, koju je uživao prije dolaska bijelca u njegovu Indiju. Naučen hodati slobodno po šumama, utrkivati se po ravnicama i dolinama, ploviti u svojim brzim i lakim čamcima po rijekama i jezerima za najveće oluje i nevremena, orati i sijati slobodno zemlju domovine svoje, disati zrak na zapadu i istoku, na sjeveru i jugu, uživati klimu hladna sjevera, i blaga juga, kupati se na lakom zraku nemirna Pacifika i znojiti se na ravnini od Atlantika do Rocky Mountains. Sve je bilo Indijančevo, a sada su njegove samo reservacije pod stražom i upravom bijeloga čovjeka, u kojima polagano, ali sigurno gine jedan za drugim. Taj ratnik, težak, lovac, mrtvi diplomata, branitelj domovine svoje, ljubitelj slobode, gospodar polovice kruglje zemaljske, sada je siromah pod štitništvom i za malo samo spomen u povijesti naroda. Od hiljade hiljada ovoga plemena god. 1908. bijaše živih jošte samo 1900 duša!

U Indijanu, u domovinu i zemlju Indijanaca, došao je naš Josip iz Ivanić-grada, da drži kulturu evropskih naselje-

nika, a ovi dođoše, da zaposjednu zemlju slobodna čovjeka, stvora božjega, ko što su i oni. Došao je, ali nije našao prasjedioca u obilju, osim ovdje i ondje po koju obitelj Indijanaca koja je ostala da žive u društvu bijeloga čovjeka. I ovima je Josip bio prvim glasonošom Božje Riječi. Da bi im mogao utjehu dati, morao je primiti žrtve i izvesti ih. Što je njemu bilo iz njegova Jaspera jašiti na konju do Pittsburgha grada? Prijeći dvije države, i sjašiti na konja u trećoj. To je mogao činiti samo veliki duh i živa ljubav.

Isto tako dalje prema jugu do New Orleans grada u Louisiani. U doba, kada željeznice nijesu dopirale tako daleko na jug, kada ceste nijesu bile kao danas od cementa, žice i tučena kamena, kada su kozjaci bili mjesto cesta, kada su ljudi na konju bili i pošta i brzojav, svećenicima su sedla na konju bila knjižnice, često postelja i uzglavje. Svećenik bi spavao na travi, dok bi mu konjic pasao, a o boku sedla, bile su torbe pune svetog ruha i kalež za žrtvu, da je doprinose Bogu na prerijama i pustarama pod nebom i žarkim suncem tropičnoga ili hladnoga kraja.

»Crkva mu je: divno podnebesje,
Oltar časni: brda i dolina,
Tamnjan: miris što se nebu diže
Iz cvijeta i bijela svijeta.«

Josip je bio pjesnik, ali nije ni izdaleka slutio, da će riječi velikoga pjesnika iz domovine njegove Hrvatske naći tako živu sliku u njegovu radu i životu, kada je sijao sjeme Božje Riječi po njivi ovoga velikoga kopna.

Povijest govori o Josipu, govori i o Indijancima. On počivao mirno u njihovoj zemlji pod križem, a njihove kosti govorit će potomcima, da su nekoć živjeli Delaware Indijanci, kao što kosti govore o plemenu Inka i Azteka.

Literatura.

Katolički List 1852. Jadranska Vila, 1859. (D. St. Dezelić) Prosvjeta 1990. (Dr. V. Deželić, Janko Barle, Život 1900. (Dr. N. Andrić).

Berichte der Leopldinen Stiftung, 1838—1849.

H. Alerding: A History of the Catholic Church in the Diocese of Vincennes. Indianopolis, Ind. 1883.

Jonh Gilmary Shea: The Catholic Church in the United States, vol. IV. Deutsche Jesuitenmissionäre des 17. u 18. Jahrhunderts. Herder St. Louis Wahrheitsfreund, Cincinnati, 1853. 1858.

Pasteral=Blatt, Herder, Broadway, St. Louis, Mo. 1921—1922. Diary of fr. Bede O' Connor. The Catholic Encyclopedin, New York.

Nikola Belavić,
župnik u Vukmaniću.

Petar Bučar.

1.815 – 1.894.

Još ga danas gledam u duhu, kako kroči ulicama rodnoga grada Karlovca s kojom knjigom u ruci ili s kakim rukopisom, što ga nosi uredništvu karlovačkoga »Svjetla« ili »Glasonoše«.

Nikada ne ću zaboraviti toga oniskoga brzonogog seoskog svećenika, a kad bih ga i zaboravio, opet bih ga se sjetio, kadgod bih vidio sliku Strossmayera, po godinama Bučarova vršnjaka, a po licu sličnika.

Ne mogu zaboraviti ni onoga pronicavoga pogleda, ni njegove besjede kratke, zbite, odmjerene. Čista jezgra, sama energija i samosvijest! Prava stara, čestita hrvatska korenika!

Narod ga je vanredno ljubio a njegova braća susjedi sada jur pokojni: Ivan Mašek, dekan i župnik na Dubovcu, Pajo Krömpler, hrv. pisac i župnik u Hrnetiću, Stjepan Žugčić, izvrstan ekonom i župnik u Leskovcu, Josip Šoštarić, (slatki Jožica zvan), župnik u Velemeriću, Šime Stuparić, veliki šalivdžija, župnik u Kamenskom, Josip Šafar, župnik na Rečici, Andrija Leskovac, »najenergičniji svećenik« u nadbiskupiji i župnik u Vukmaniću, Ignatij Keralić, župnik u Novom Gradu na Dobri, kao i drugi smatrahu si za veliku čast kad su mogli Petra Bučara imat svojim milim gostom. A da i ne spominjem njegove tolike kapelane, koji se baš njega od svih principala najugodnije sjećaju. O tom vrijednom svećeniku želim da napišem ovo nekoliko redaka sa tom živom željom, da i pozniji naraštaj nauči mnogo dobra iz života tog starca svećenika i hrvatskoga pisca.

* * *

Petar Bučar rodio se u gradu Karlovcu, 20./V. 1815. godine od »purgarskih« roditelja, kojima je bila vruća želja da im maleni Pero danas sjutra bude svećenikom.

I zbilja, naš Petar, po naravi tih, ozbiljan i bogoljuban, k tomu izvrstan đak, svršiv 8 razreda karlovačke gimnazije otiđe u zagrebačko sjemenište, kamo ga primi g. 1835. biskup Alagović.

G. 1839. zarediše Petra Bučara za svećenika. On postade kapelanom najprije u Prozorju. I tuj se počima javni život našega pisca. Kazivao bi Petar Bučar, da ga je Babukić toli neopisivo ushitio, kada je prva njegova pjesma otisnuta bila u »Danici«, da odonda pa do svoje visoke starosti nije odložio pera.

Počeo je pisati u doba ilirsko, kada se u nas redahu svi ljudi samo u Ilire i Madžarone. Poslije toga proživio je sve faze, koje su zaredale u Hrvatskoj. No sve političke metamorfoze ne mogahu Petra Bučara povući svojom strujom. On ostade korenika svojeg soja i Hrvat, koji se sjećao vremena kada je tuđincu naseljeniku u Hrvatskoj bio najveći ponos i slava, ako si ga priznao Hrvatom a stid i bol, kad bi mu to uskratio.

Iz Prozorja bi Bučar premješten za kapelana u Raču, gdje je kapelanovao do g. 1853. Iste godine postade Petar Bučar župnikom u Vukmaniću.

Kao župnik u Vukmaniću započme Bučar svoj intenzivni rad za Boga, crkvu i domovinu. Vidimo ga sada, kako u župskoj crkvi sv. Antuna služi točno Sv. Misu i kako zanosno propovijeda župljanima Riječ Božju. Razumije se, da je lijepo i razumljivo, pučki govorio, jer je bio na glasu po cijeloj okolici kao izvrstan pučki propovjednik.

Ne zaboravlja on ni na graničarsku djecu u školi. Ona su mu zjenica milog oka njegova. Vidimo ga stoga, kako rado ide u školu. Vukmanska su djeca od davnine vrlo talentirana. Nije onda čudo, da je vukmanska župa dala crkvi i domovini mnogo odličnih sinova. Osim toga brinuo se Bučar i za poljepšanje hrama Gospodnjega i podigao novi toranj i postavio novu uru, poljepšao oltare, a da bude imala crkva i nova odijela, obratio se 27./VII. 1856. posebnom predstavkom u njemačkom jeziku na samoga cara i kralja Franju Josipa I. u Beču i uspio je. Nu dobar svećenik mora da bude i do-

42*

bar rodoljub, a takav je uistinu bio i Petar Bučar. Kad je car i kralj Franjo Josip I. god. 1860. dao austrijskim narodima ustav, od te blagodati isključi Krajinu. Tako je svećenstvu slunjskoga puka bilo uskraćeno pravo, da bira poslanike za sabor. Nato se prvi digne na junačke noge naš Petar Bučar, te u ime svećenstva cijelog kotara sastavi i pošalje 23. svibnja 1861. hrvatskom saboru ovo pritužbu:

Potpisano katoličko svećenstvo slunjskog puka smjerno prinosi pritužnicu, što je isključeno iz izborničtva odbornikah za biranje poslanika na državni hrv. sabor i to s razloga:

1. jer katoličko svećenstvo slunjske regimente glede tereta, i gledom na posjed pribraja se obćini, u kojoj mu župna imovina leži,

2. jer se katoličko svećenstvo gledom na svoje zvanje broji među odličnije članove obćine,

3. jer katoličko svećenstvo obzirom na svoju izobraženost pripada inteligenciji.

S navedenih razloga visoki sabor će se moći osvjedočiti, kako je u Krajini katol. svećenstvu učinjena velika nepravda, budući je od tako važnog čina isključeno. Ovakovo bo postupanje smjera na poniženje svećeničkog ugleda i ujedno je povrieda prava, koje mu pripada«.

Tu pritužbu poslao je Petar Bučar na visoki sabor preko velikog župana Kukuljevića s ovom popratnicom:

Presvjetli Gospodine!

Poznat je po svoj domovini Vaš govor, kojim opisaste mučan položaj tužnih i izmučenih Krajišnika.

Poznata je Vaša ljubav, koja užiže prsa Vaša za ljubljeni narod naš,

Poznata je i uzvišena ideja, koju njeguje i širi sabor u Zagrebu danjujući.

Vam, Presvjetli gospodine, kao i saboru našemu izručamo i preporučamo ovdje priključenu pritužnicu, da ju toplotom domorodne ljubavi primite i Visokom saboru izručite i riečitosti Vašom poduprete.

Skakavac 23./V. 1861.

Petar Bučar, župnik u Vukmaniću.

Andrija Mrak, župnik mrežnički, Pavao Traveršćak, župnik u Leskovcu, Šime Stuparić, župnik u Kamenskom, Alberto

Gjurišević, župnik u Skakavcu, Juraj Pozderac, upravitelj župe Velemeričke i Mato Žubčić, podjašprišt i župnik na Dubovcu.

Da je ova pravedna stvar uspjela, to je više nego razumljivo.

God. 1863. oprostiv se vrlo ganutljivim govorom sa župljanima župe Vukmanić, koji su ga visoko cijenili i ljubili, otiđe Petar Bučar na župu k sv. Petru na Mrežnici, da bude još bliže svom rodnom, milom gradu Karlovcu.

Došav k sv. Petru na Mrežnicu imao je pune ruke posla, mnogo više nego u Vukmaniću, jer je župa veća i administracija teža. Za njega i njegov literarni rad bila je sreća, što je uvijek imao kapelana ili »mladoga gospona«, koji mu je u svemu bio njegova desna ruka. Pod onim starim krovom u drvenoj kuriji imao je Bučar svoju posebnu sobicu, gdje je uz pisaći stol mnogu i mnogu lijepu i korisnu stvar napisao. On je napisao mnogo lijepih i poučnih knjižica pod imenom: »Seoske pripovjesti« koje narod uvijek sa velikom nasladom čitao. U zagrebačkom sedmičniku »Pučkim Novinama« napisao je Bučar mnogo članaka i pripovijesti iz seoskog života. Pisao je u »Katoličkom Listu« pod šifrom: »Iz Slunjskih brda«, »Sa Slunjskih brda« članke filozofijske, teologijske i didaktične, koje bi važda protkao narodnom tendencijom i narodnim refleksijama. Teško je sabrati sve piščeve radnje, jer je bio vrlo plodan pisac, a k tomu je sve, što je pisao, razasuto i rastepeno po raznim časopisima. Međutim hoću da navedem ovdje samo neke stvari u izvatku iz njegovog krasnog pera, da se čitalac uvjeri, kako Bučara s punim pravom zovu pučkim piscem.

Društvo sv. Jeronima izdalo je g. 1875. Bučarove »Selske pripovijesti«. U tim pripovijestima crta nam pisac vjerno i istinito naš društveni seoski život sa jednostavnim ali naravnim zapletajima i katastrofama. Eto n. pr. jedne njegove pripovijesti:

»Kao da si ga iz rukava iztresao, prosuo se glas po selu, da je od nekud kovač došao i da sa gospoštijom ugovara, da mu sagradi kovačnicu i uz nju sobicu za prebivanje. To se u selu jedva dočekalo, jer je kovač svim, koji se na kolih voze i koji plugom pluže, jednako potreban i koristan zanatlija. Obosi li kotač: šinju će na nj kovač novu nateg-

nuti ili staru presjeći, zatupi li plug: kovaču ga nosi, da ga isklepije, i sto drugih stvarih tako. Ne može biti selo bez kovača, zato kovač u selu dobro živi: i kad kuje, dobiva, i kad ne kuje, pije — — —«.

Lijepa je pripovijest u »seoskih pripovijestih«: »Bi li na pašu, bi li u školu?« Junaci joj pop, učitelj, knjiga i seljačko prvotno shvaćanje tobožnje novotarije: škole na selu. Magdu, tu protivnicu škole i knjige, prevlada sramota, kojoj je njezina luda glava kriva: sva djeca čitaju i pjevaju iz knjige, njezin Matić zuri i bulji kao nepametan. Ona ipak dade teda negda sina u školu u dobi kad se druga djeca ispisuju. Matić je najpazljivije i najmarljivije učio, što mu dobri učitelj kazivao. Već je k vazmu znao dobro čitati i župnik mu darovao molitvenu knjižicu. Prvo, što je roditeljima čitao, bijaše molitva za roditelje... Brigom materinom narastao je Matić ljudinom, koji se nije svakoj nuždi s puta ugibao: čašćen i poštovan od svih, koji su ga poznavali, marljiv kod djela, dobar gospodar u svačem. Malo i veliko, domaće i strano, znalo je za kuću Mate Žurića... A? Bi li na pašu, bi li u školu?« — završuje pisac.

U zagrebačkom sedmičniku: »Pučkim Novinama« napisao je Bučar mnogo članaka i pripovjiesti iz seoskog života. Spomenut ću crticu »žepari« (t. z. kesokradice). Baš ih originalno ovako opisuje: »U Karlovac svakoga petka i svakoga godišnjega sajma dodju od njekuda — nošnja ih odaje, da su iz oba kraja naše domovine — nova na samom trgu nikla vrst trgovaca. Narod ih zove: žepari. Žepara ima obojega spola. Žepar ne trži ničim. Kadšto dogoni na trg koju marvu dvojbene svojine: je li njegova, je li tudja — ili silom odagnana, da mijenja i pretrži. Žepar hoda poslen i brižan po trgu. Čas stane, čas oko sebe popravlja i nateže kabanicu, na glavi klobuk namjiešta, čas migne ili zaškilji okom, cmokne jezikom, ili tanano zviždne, sve po zanatu i po razumku svojih drugova. Žeparu je ugodno mjesto na tijesnom sajmu. Žepar se rado bavi, gdje se pogadja i novac broji. Tuj stoji, čepne, divani, pripovijeda, motri, vreba, zabašuruje jezikom i rukom, kako mu prija — okom dobro pazi, kamo će siromah s utrženim novcem. Kad je žepar uvrebao, ne okani se posla, dok ne izvadi novce — van ako bi se možda dogodilo, da mu trgovac s novcem iz trga prodje, da mu ga drugi koji žepar preotme ili da trgovac kod sebe dobro novac

spravi ili drugomu u pohranu preda. Inače su novci njegovi. Žepar mnogo kvara i zla na trgu čini. Ne zna se za njega, dok oplijenjeni ne zajauče, ne zakuka, ne potrči za krivcem u tutanj, da uhvati čemu vidika ni traga neima...«

Evo slike seoskih baba:

»Na piru ili na svadbi žene se mudrice. Na svadbi kod Franje jagmi se planinka do kovača, da ga pita: Kovaču, kad ćete se ženiti?« Kovač spreman reče: »nemam godina«. Vid (kovač) ne smeta babe. Pita baba dalje: »Mislite li takav ostarjeti?« Ne mislim, da se nadje prilika, volio bi danas nego sjutra«. — »Ima prilika u našem selu«. Bila bi baba brojila kćeri, kumčad svojtu i rodbinu sve na tanko, ali zapretano da se ne bi Vid sjetio, da ona svoje nudi.

U zao čas navali kum Stevan na kovača: »Vide! rado bi sjutra plug klepati, hoćeš li moći?«

»Donesi, bit će sve tim brže gotovo, bude li što nategnuti i prigriznuti, reče kovač u pol šale a ciele istine«....

A sad pogledajmo u seosku mudrijašnicu:

»U velikoj krčmi puna soba dima od duhana. Uz slabo svjetlo lojane svieće uz dugi stol posjedalo seljaka, koliko moglo mjesta uhvatiti. Vino se pije. »Čuješ li krčmaru«, vikne izpisani vojnički vođ, »ovo je vino građeno, fabricirano«... Uz vodja sjela dva tri čovjeka u selu okata ili po novom govoru »fiškali«. Lovre se češe za ušima, gladi po čelu, rad bi kakovu mudru izlanao, ali mu se ne da. Petar će tihano: «Bog si ga znao kako to? Svaki tudjinac bio švaba ili ma tko, kada se u Hrvatskoj namjesti u tili čas stiče novaca, pa da trži pepelom, prodao bi ga bolje nego nas koji pšenično brašno«... »Lako se zna, zašto tako« prihvati vođ vojnički. »Došljak je okretan, izmudrio u siromaštvu te se amo kao u novu zemlju presadio. Mi smo zapušteni, neorana zemlja, puna korova, lopužine i drača, kao šljiva obrasla mašinom. Valjalo bi da se i mi otresemo i osvjestimo«... »Sve badava« odvraća Petar, nisam niti ja na glavu pao, znadem čitati i pisati. Kušao sam se koječim premetati — pa nikuda. Čini mi se da sam gori, no sam prvlje bio«... Vjerujem ti, pridoda vođ, nu slušaj! Bio sam u svietu, razgledao sam amo tamo, nisam slijepo hodao. Zašao sam u svakojaku trgovinu, gledao na sajmu naše zanatlije, da s kupci likov piju! Dok su s ovima pili, ovaj ili

onaj ugrabio komad robe i bez krajcara odnesao. Tako se nesamo dobitak izgubio nego i glavnica«. A gdje su gospodari? »Moj kume, u kavani i krčmi: jutrom na ručku, po poldan na crnoj kavi, u večer i ob noć kod karata. Moji ljudi a kad vi vidjeste židova u trgovini ili na sajmu pod šatorom pijana?... Da vam dalje kažem: bio sam u Zagrebu vojnik vođ. Kad mi bilo prosto, išao sam u kavanu, da vidim šta gospoda rade i da čujem o čemu govore. Bilo ih svakakih, ni trećinu ih nisam poznao. Neki mi čovjek osobito u oči pao, po licu sudeć rekao bi mu da je židov. Toga sam čovjeka, kadgod bi ja u kavanu došao, opazio na istom mjestu sjedeć i novine držeć. Iznad novina bi škiljio i uši natezao, što ljudi divane. Katkad bi štogod olovkom zabilježio. Za malo vrijeme otvori isti trgovinu, da ne može ljepše i potuče naših nekoliko i natjera da su dućane pozatvarali. Kako to? Naši u vinu izkazali trgovinu, izbrojili svoje dobitke. A židov zaintačio na manje i tako primami k sebi kupce«...

Evo opet jedne.

Iz posljednjih časova prijateljice kume na selu:

»Kumo (Žirićka), onaj pisani rubac koji mi je prvi kupio suprug svežite mi oko glave, granate, pod kojim sam se vjenčala i onu škuru opravu, koju mi je donio kad sam s prvim djetetom bila, obucite mi. Onu balu lanenoga platna nosite k sebi: prodajte platno i za svete maše dajte za mene, Vida i za moju djecu i za oproštenje mojih težkih grijeha. Staroj Jani, da me lepo i umiljato nariče, prodajte onaj žuti rubac. Mojoj kumici u selu svakoj po rubac. Duplir gospodinu provizoru i školniku. Četiri voštanice okolo mene upalite neka dan i noć gore, dok sam ovdje. K svetoj maši me u crkvu zanesite. Oko mene naredite što ljepše umijete i možete..«

Cigani, taj romantični nomadski puk, dosta se ističu u nekim krajevima Hrvatske, osobito ciganice sa svojim gatanjem. Bučar ih opisuje plastično u jednom prizoru i drastičnim primjerom poučava svijet, neka ne nasijeda ciganskome gatanju: »Gospe, jedan krajcarak ovomu malenomu, da kod Boga najdeš.« Moliti i raditi — rekao je naš župnik u crkvi — svaki od nas mora, a ne kako ti bez posla skitati se i od laži živjeti... protiska se i druga ciganica... ne prosi, već se maši u njedra i izvadi karte: »Da ti sreću kažem, gospe, vidim

da si tužna i kamena«. Ciganica bliže k stolu i uze bacati karte i redati sve četiri po četiri te ih složi u osam redova. »Gospe da metneš samo po krajcaru na svaku kartu, bilo bi sreće kod tebe« —

Žena seoska puna je sumnje i slutnje. Po pameti joj se mota tobožnja nevjera supruga. Pade na meku, meće krajcare, a ciganica svojoj druzi nešto ciganski mućne. —

»Gospe, zgodne si ruke, dobro si pometala« hvali ciganka. »Eto vidi, zakučasto je sve oko tebe, ne može se viditi. Prvi red nešto bi kazao, nu ono drugo sve je tamno, da metneš bjelice, možda bi što pobijeljelo.« Mara meće bjelice desetice. »Eto vidiš, dva prva reda kažu, netko ti muža od tebe snubi«. Cikne Mara: »Tko je taj?« »Dat ćeš gospe još.« Meće Mara deseticu za deseticom. »Ej lijepe tvoje lijepe ruke« mrmlja ciganka i gleda u karte te će jedna drugoj ciganici reći pak i Mari: »Prvi, drugi i treći red kaže: nije daleko.« —

Maru uhvati drhtavica, nokti joj pomodriše: »Daj gonetaj, ciganice!« pa siplje desetice. Ciganica sve mirnija: »Vidi, gospe: prvi, drugi, treći, četvrti red kaže: mlado je.« Mara ne zna šta radi. Siplje desetice u tutanj, u nesvijest. Mari se u srce usjekla nesretna sumnja i nemir. »Čuj gospe: peti i šesti red kaže: »žensko je.« Mara se spuzi na stolac te u šaku metne glavu, ne mari za novac, šapće si: Žensko je!«.. Sedmi i osmi red kaže: na gusto je sito sijano. Tako, gospo, ne ćemo znati, već ustaj, daj mi svoj najbolji zastor, da ti njim omotam glavu, pa još i veliku maramu, da se i ja njom omotam.« Privoli Mara. Dade što ciganka zahtjeva. Ciganica omotala Mari oči i okrenula ju u zapećak i nešto ciganski jecnula. Na riječ cigančinu popnu se još druge dvije ciganice izvana na okno. Prva ciganica baje Mari u uho, ona druga sprema po ormaru i daje onim drugim dvim kroz okno, sprema po postelji i daje kroz okno. Kako bi sve po sobi prilično gotovo, šapne ciganica: »Masti!« Mara vadi ključe, ciganica prihvaća. »Gospe, tako stoj, dok se ne vratim«... Stoji Mara, stoji, čeka te čeka... »Gospe, Bog s Vami što stojite omotana. Opustješe Vam ciganice kuću« drekne susjeda seljanka. Trgne Mara zastor s glave, ogleda se po sobi, maši se u žep: sve pusto, prazno, odneseno. Suze lije, u prsa šakom navaljuje: »Kuku meni jadnoj!«... Spusti se Mara bugareći niz ulicu, da hoćeš — ciganom i ciganka ni traga ni glasa, na brzih konjih brže odjuriše.«.

I kriva banka stotinjača uvukla se u selo. Eto nevolje: »Došli vinari po novce za vino... Sofija nudi stotinjaču, ali se vinari otimlju, da ju uzmu, rekavši da nema u selu njihova čovjeka, koji bi veliku banku mijenjao. »Ajde, Jure, skoči k našem Hermanu (židov u selu) neka ju podrobi.«.. Herman šulja banku pod prsti, diže prema svijetlu, šulja i diže opet, napokon zapita: »Gde dobil ovu banku?« »Što joj je«, zapita Jure, nesluteći belaja. »Ovo kriva banka«, reče Herman, a Juru polije znoj po čelu. »Kaj bude rekel?« pita žid.... Čeka i opet pita: »nebude nikaj rekel?...«

Godine 1877. bijaše Petar Bučar sa susjedom, »slatkim Jožicom« Šoštarićem u Rimu, gdje se Jožica svojim klasičnim latinskim govorima svidio nekim kardinalima grada Rima.

Iste te godine izdao je Petar Bučar putopisne crtice »Put u Rim«.

U člančiću: »Talijanska je ujedinjena« veli: Ujedinjenjenom Italijom ispunjava se želja Talijana... Mnoge i premnoge su političke žrtve i politički mučenici osvećeni. Austrija kroz vjekove miteći i trošeći, simpatije Talijana nije si steći mogla. I kako bi gruba i osora njemačka ćud sad uz tu blagu talijansku mogla biće uhvatiti?... Ujedinjenjem Talijanske nestalo je pritiska i straha, koga mu u tvrdjavah napereni topovi zadavahu. Koliko je bilo malih topova i zjala na šancih i vojarnah, toliko više ljubavi Talijana do zarobljene i ugnjetavane domovine. I sada ga topovi gledaju — ali su njegovi topovi, znade, da nisu u njega napereni, nego da čekaju dušmana, koji bi mu htio slobodu u njegovoj t. z. kućici oteti, ujedinjenu domovinu rušiti, zavičaj mu svojom nogom i rukom oskvrnuti. Osjećanje spokojno i ponosno! Talijan si šapće: Imam domovinu, branim ju svojimi prsi, svojim ju žuljevima kitim, svojim biser-znojem poljepšavam«.

»Hrvati, rascijepkani smo — tko do nas — svaki nas trga! Da je u nas živa ideja sjedinjenja, da je ta ideja u krv Hrvata pretočena — da mu raspinje srce i ravna mišlju, i kod nas bi se to sjedinjenje svih Hrvata postignuti dalo. Razgledaj se malo hrvatskim svijetom, uspni se na noge, gledaj širinu i duljinu, kuda se sve hrvatski govori — vidi plodne poljane, to obrađuje hrvatska ruka, vidi rijeke, vidi more — hrvatska ruka po njem brodi. Da ta ruka djelove razcijepkane Hrvatske uhvati, kolika moć, koliki sjaj, kolika dobit? O tom

nastojmo, o tom se svi bez iznimke brinimo. Učimo se poznavati našu majku Hrvatsku domovinu a to će najlakše postignuti đaci budu li za vrijeme praznika putovali i gledali tu krasnu i milu Hrvatsku domovinu. Ideju narodnosti na dokazih povjesnice buditi, u mlađih prsih razpirivati, neka nam je svagdanji rad. Stariji neka se ne boje niti ne plaše ma čije zamjere, mlađi neka se opet uče — znanje je moć, ono je svojina, koje nitko oteti ne može.... Što je postigao Talijan, Francuz, Nijemac zašto ne bi i Hrvat? Kod svih naroda oživiše veliku ideju ujedinjenja velikim umom, plamtećim srcem muževi s prva sami i goloruki, al s dana na dan sve to jači oko njih se kupe. S lijeva, s desne žrtve padahu nut Talijanska je jedna! A kad će Hrvatska biti ujedinjena?!«

Tako eto lijepo piše, takovim duhom diše pravaš svećenih, čestiti naš pučki pisac, Petar Bučar. Njega je u »Vrhbosni« poslije njegove smrti opisao i upravo ovjekovječio njegov zahvalni kapelan Jura Pušek, nekadašnji kapelan na Mrežnici, poslije tajnik nadbiskupa Dr. Stadlera u Sarajevu, zatim župnik i dekan u Travniku. Umro kao župnik u Virju u Podravini.

U 6. broju »Vrhobosne« od 15. III. 1.894. čitano ovo:

Uspomeni † Petra Bučara
svećenika i hrv. književnika.

Prečasni g. uredniče! Prvi urednik »Vrhbosne« moli Vas, da mu izkažete tu ljubav te u dragoj našoj »Vrhbosni« otisnete ovaj mali spomenik iskrene ljubavi i sinovskog počitanja njegovom principalu na Mrežnici, Petru Bučaru, pravom svećeniku Božjemu i pravoj koreniki hrvatskoj.

Zaboljelo me mnogo puta u duši, kad je crna zemlja primila u utrobu svoju koga svećenika Božjega i gorljivog Hrvata od onih starih vremena, pak mu se na žalost u našim katoličkim listovima jedva ime spomenulo. Uzaludno je opirati se struji, pogubnoj našoj svetoj crkvi i svetom redu našemu, tako dugo, dok se mi sami među sobom ne budemo znali cijeniti, dok se mi sami riječju i činom i čitavim bićem svojim ne budemo bolje zauzimali jedan za drugoga.

Kad sam si u Sarajevu bio kupio sliku »krunisanje kralja Zvonimira« i promatrao na njoj b r a d a t o g a h r v a t s k o g a b i s k u p a, među drugom dvojicom obrijanih uvijek mi je dola-

zio moj Bučar pred oči. On je cijelim svojim životom bio onaj stari priprosti Hrvat. Čitavi moderni svijet ostavljao je tragove samo u njegovom bistrom umu, al njega promijenio nije. Sa suzom u oku spominjem se pravih primjeraka ovakovih starih primjera, koje je moje duševno oko već zamijetiti i srce primiti moglo, a to su bili pokojni Petar pop Bajšić, župnik u mom rodnom mjestu, i otac moj — pokoj im duši! Dva dobra prijatelja, dva stara panja hrvatska.

Mlađi naraštaj ne pojima više tih ljudi, jer ili ih nije nikako ni vidio, ili ih pako nije ni htio pojmiti. Koliko je od tad nesporazumka — poimence kod nas svećenika među župnicima i kapelanima nastajalo! Ja dosta toga znam, ali nije vrijedno da se te rane otkrivaju.

I Petar Bučar progutnuo je mnogu gorku zbog takovih nesporazumaka. Bio je ipak muž starinskog značaja, pak se nije tužio na to pred nikim, premda je dobro znao, da mnogi opaki jezik zabada u nj upravo stoga, što se ga htjelo prikazati kao stara samoživca, kao čovjeka, koji se je preživio, koji nije shvaćao novoga svijeta. Ali upravo to, što je starac bistrim okom svojim vrlo dobro promatrati znao taj novi svijet i štampom ga drugim priopćiti, a ne dati se zavući u vrtlog njegov, jest znak, da je Petar Bučar bio vrijedan, da živi i dragi Bog ga je uzdržao do tolike starosti te mu dopustio, da pod stare dane bude odlikovan javno i od svojih starijih i od svoga naroda i od vrlog građanstva svog rodnog grada Karlovca.

Sedam mjeseci bio sam s Petrom Bučarom na župi, pa je samo jedan jedini put preda mnom glasno žalio se na mlađi svijet, pa i na one u svećeničkom staležu zbog toga, što se kao suviše podavaju u vanjštini modernome svijetu, a izrugavaju se navadama starih hrvatskih popova, a da i ne nastoje zaroniti u one njihove prilike, u kojima su živjeli, a da ne iztražuju onih ciljeva, koje su oni pred očima imali. Nije pravo ni dostojno, da tko bilo u čemu naruži onoga čije plodove uživa.

I pokojni Bučar — ja danas uviđam — imao je potpuno pravo. U starim navikama, recimo baš i u gostoljublju naših hrvatskih svećenika, moglo je biti gdjekad i neurednosti, što nije nikakvo čudo, ali razboriti sudija ne će zbog toga naših starih navika osuđivati, nego će rađe požaliti da onih srdačnih, veselih, živahnih sastanaka više nema ili pak vrlo rijetko,

duševni promatraoc sadašnjih hrvatskih prilika naći će, da je s onim starinskim našim navikama ponestalo dosta i onoga starinskoga žara za svetinje naše. Nismo mi, braćo draga, jošte došli do onoga blaženoga položaja, da narod samo hladnom i treznom propovijedju podučavamo, za narod treba još vatre i oduševljenja, jer je jedva s naporom stigao do po puta, pa bi mogao i malo i stati, što bi svakako bio golem nazadak.

Ja sam isto tako uvijek osuđivao i one mlađe ljude, koji su se svojim starim župnicima izrugavali za to što oni nisu toliko znali, koliko mi, o raznim pobožnostima, što nisu umjeli takovom pompom obavljati mnoge ceremonije. Ovo je sve lijepo i dobro, ali ne razumijem, čemu bi se tko hvalio s time, da to zna? Svakako pak istina se priznati mora, da nas stari u mnogo čemu nadkriljuju, osobito pak svojom čednošću i onom milom prostodušnošću.

Bilo je to u korizmi g. 1883. kad ja napomenuh svomu starcu Bučaru: kako ćemo sa prvom pričešću školske mladeži? On me u čudu pogleda. »Ispovjedit će se i pričestiti! kazat će starac. A ne ćemo li to malo svečanije učiniti? upitati ću ja.

Starac se u neprilici našao. Ja sam to opazio, pa da svršimo o tom govor, zamolih ga, neka on to meni prepusti, jer sam ja vjeroučitelj. Drago mu bilo. A da ste vidjeli starca, kad je na dan sv. Alojzija pribivao toj nježnoj svečanosti! Kad mi je iza toga moju mršavu blijedu ruku stisnuo svojom runjavom koščunatom desnicom, čisto mi je pri srcu toplo bilo.

Ovi naši starci bili su uz svu svoju čednost i prostodušnost jako uputljivi u sve, česa oni nisu znali. Osim toga bili su vrlo zahvalni za svaku uputu, kad su samo uvidjeli, da je ono dobro i lijepo. Bože sačuvaj, da se ja hvalim, da sam ja Bučara u što upućivao. To ne! Nu ja sam Bučaru bio vjeran drug, koji nisam nikada ništa učinio u svojoj službi, a da nisam njemu kazao, pitao ga i sporazumio se s njime, ma da je on meni ponovno govorio: to nije potrebno. Držim da od tud potiče ona upravo roditeljska nježnost, kojom su me pazili koliko on, toliko njegova vrijedna sestra Cilika i kućanica njegova, pobožna udova. Između ostaloga osobito će mi za uvijek ugodna uspomena biti na one zimne večeri kad je nas sve četvero bilo ukupno oko stola iza večeri. To je bilo pravo pravcato hrvatsko sijelo. Dok su ženske zaba-

vljale se sa svojim ručnom poslom, starac bi znao čitati sada šta poučna, sada opet šta šaljiva, drugi put opet šta pobožna. Ovo bijaše prava naslada. Umno je znao u ta čitanja uplitati svoju šalu, koja je bila vazda pristojna i krepka, otkrivati svoje srce, koje je bilo zadojeno ljubavlju bez afektacije za Boga i domovinu, zdrav njegov sud i čisto poštenje uvijek mi je kod tih prilika razgrijavalo dušu i sililo me na sve to veće počitanje prama starcu malena rasta, nabranih lica, gustih obrva, ispod kojih milo gukahu plave male oči. Nikad nisam niti od njega niti od kućanice tražio osebujnosti, oni su meni uvijek u susret dolazili. Koliko puta je starac po podne iza ručka znao meni reći: hajdete malo u Karlovac, pa pozdravite gvardijana i našega patra Mirka. A kad bi se ja ustručavao, on bi izišao iz sobe i doviknuo: Jozo, zapregni! kapelan ide u Karlovac. Koliko li su puta mile staračke ruke sestre Cilike i kućanice gdje Barbare umatale noge moje, kad sam polazio k bolesniku ili kome u službenom poslu, te me u ljutoj zimi svojim maramama zagrtale, dok ja siromačak nisam imao ni poštena zimskoga kaputa. I kad se povratih, jedna mi je nosila toplu vinsku čorbu, druga čiste čarape, da se presvučem i neozebem. Suzo čista, što mi se i sad na tu spomen iz oka izmiljaš, ne stidim te se! Kroz tebe vidim onog prostodušnog starca Bučara, koji je, da bude društvo potpuno, prišao k meni, veselio se toj njegi te mi pružao nekoliko ispisanih araka: »Evo kapelane i od mene milošta mala«. Dok ste se Vi trudili za Boga i duše, nisam ni ja htio lijeniti, pa evo napisah nešto, neka naš dragi narod čita. Pogledajte valja li šta god, ako ne, a Vi potpalite peć i tako se zabavite i u moje ime«!

Kolike li čednosti od starca, koji se punim pravom broji među muževe ilirske dobe! I on se nije nikada stidio, da mi dade pregledati svoj sastavak i da zatraži moj sud.

Ja sam mu ljubav ljubavlju vraćao, koliko sam mogao, pa sam i znao kadikad donijeti sastavak svoj, da ga čitam na našem srdačnom prelu. Četrdeset punih godina rastavljalo nas, ali je starac mene mladića gledao toli zaljubljenim mladenačkim očima — ta ja sam i gledao uvijek samo te dobre oči — kao da on odobrava to mladenačko maštanje, a držim za stalno, da je on samo hotio, da me potakne na ozbiljan rad. »Gle — znao bi se nasmijati i reći — moj kapelan malo da me ne ponese među naše stare Ilirce! Bože, Bože, kakova su to vremena bila!... I on bi pričao o onim ljudima, njihovim mislima i željama, na svoj poseban način — i vječna šteta, da nije toga napisao.

Bučar nije nikad bio besposlen. Ustajao bi u pet sati svaki dan, te bi, ovršivši svoje duhovne poslove, uzeo pero, da štogod privrijedi knjizi hrvatskoj. Ja sam pozvan, da o njegovom radu sud izrečem, ali to moram kazati, da je Bučar bio savjestan radnik, a pritom vrlo čedan, njegovih radnja u rukopisu nisi smio raščinjati gramatikalnim nožem, nu zato je sadržina i duh jezika tim više osvajala. Ovo će najbolje znati posvjedočiti i oni, koji su se, redigujući u Zagrebu njegove radnje, dosta i namučili, ali mu radnja nikada odbijali nisu upravo poradi zdrave sadržine, poradi njegova jezika, koji je on potanko poznavao i kojim si je on znao otvoriti put do srca puka, pa zato punim pravom zaslužuje ime: pučki pisac.

Ne valja ipak pomišljati Bučara piscem od zanata. Nikad se on nije silio, da piše. Kad bi se pak desila prilika pametnu razgovoru Bučar je odmah odložio pero, da prihvati živu rieč. Osobito je on volio da govori sa svojim priprostim župljanima, koji mu kô negdašnji graničari otvoreni bili.

Nikad on nije prepušćao nutarnje duhovne službe kapelanima, dapače i nedjeljne crkvene službe bratski je s kapelanima dielio i u visokoj starosti svojoj, pri čemu je opet vanrednu čednost pokazivao. Ako je on propovijedao, ja sam pjevao pučku misu i obratno. I tako smo uvijek zajedno bili kod čitave službe i nikad nije propustio, da kod ručka ne traži od mene sud o propoviedi, koji mu sud nikad nije bio dosta oštar. On je sudio i moje propovijedi, ali je taj sud, kako si svatko može može promisliti, bio doista očinski sud, jer je starac uviek i uviek nastojao, da u drugom probudi što veći mar i ljubav k poslu za duhovno i tjelovno dobro puka našega. Stoga istoga razloga znao je, kad je samo liepi dan bio, saći među puk prije mise i večernice, gdje bi se i do mraka znao voditi razgovor.

Bučar je po čitavom svom biću bio čavjek druževan, ali u moje vrieme slabo je s kime drugovao osim karlovačkih franjevaca, kamo smo redovito dolazili u tjednu po jedanputa. Ne ću iznositi razloga, zašto se je Bučar onda nešto kao tuđio od svijeta. Zlobnicima, koji su tome podmetali nečiste razloge, najbolji odgovor dadoše velike počasti nesamo

kod sprovoda nego i ono nekoliko posljednjih godina što mu ih i sugradjani njegovi iskazivahu, čemu je povod dao nesamo njegov rad nego i njegova lična susretljivost prema njima.

Ako je Bučar volio knjigu, da njom pomogne narodu svome, koga je iskreno i žarko ljubio bez fraza, kako već rekoh, ako je Bučar volio još više živi razgovor poimence sa prostim narodom, da mu zaviri u srce i oplijevi tu njivu Božju, ako je Bučar, gdjegod je mogao, podpomagao i voljom i činom svako pošteno pregnuće za narodnu hrvatsku stvar, to Bučar nikad i nigdje nije prepuštao budi pod kakovom izlikom svoje duhovne dužnosti, službu duhovnoga pastirâ. Bog, vjera, duša, čisto poštenje naroda prije svega, a onda stvari zemaljske. I tako je bio Bučar pravi apostolski vojnik: »Za krst časni i slobodu zlatnu«.

Petar Bučar bio je i vanjskim svojim držanjem i svojim kućanstvom pravi stari hrvatski svećenik. Njegova kuća uvijek čista i uredna bez nepotrebnih nakita koje je on iz dna duše mrzio, njegovo odijelo čisto i priprosto, ali uvijek dostojno, njegov stol jednostavan građanski bez traga škrtosti kao i bez traga razmaženosti.

Ovo je sve bez dvojbe doprinijelo, da je Petar Bučar poživio 79 godina štovan i čašćen od najplemenitijih svojih sugradjana karlovčana, iskreno ljubljen kako od svojih drugova u vinogradu Gospodnjem, tako i od svojih ovčica, koje je duševno pasao zlatnom svojom riječju i čistim, priprostim ali uzornim u svakom pogledu životom.

Dobri starče! Moj odani prijatelju i pravi oče! Oprosti svomu negdašnjemu mladomu drugu i pomagaču na njivi Gospodnjoj, što glasi ime čestito Tvoje ispod kršnoga Trebevića dičnim sinovima Bosne ponosne, koju si ti ljubio tako žarko, tako pošteno. – Ti nisi nikada ljubio isticanja. Počivaj dakle u miru! Lahka ti bila zemljica crna! Molim te, dobri oče moj, na rastanku s tobom za jednu samo ljubav još: Pred prijestoljem Božjim moli se za cijelokupni narod naš – al nas ovdje osobito imaj na brigi – da dragi Bog dao, te spoznamo poput Tebe da je prvo i najpotrebnije svakome čovjeku znati, da ima jedan Bog i jedna duša i jedna vjera i jedno ljudsko poštenje – pošten i dobar narodni glas. Ne ima li toga, neka voda nosi i zlatan pâs!

Petru Bučaru čast i poštenje!

GALERIJA NOVIJIH HRVATSKIH SVEĆENIKA

Franjo Vojaković,
kanonik u Zagrebu.

Mijo Smetiško.

(1.833. – 1.921.)

Smetiški bili su u loborskoj župi kao dvorski grofova Keglevića. Za neke velike novčane oskudice posudili su Smetiški nekome od grofova Keglevića oveću svotu novaca.

Tome je grofu poslije nešto puklo u glavu i on odredi, da moraju i Smetiški tlaku obavljati, a toga oni nijesu htjeli, nego su tražili, da im se vrati posuđena svota novaca, a oni će pustiti grofu zemljište gdje su obitavali, pa će se drugamo preseliti. I tako je bilo. Preselili su se u mjesto Frkuljevec (župe Miholjanske) nedaleko od Sutinskih Toplica na javnom drumu, na zemljištu, što su kupili od obitelji Vojaković i nešto od plemića Marka pl. Bedekovića, posjednika dobra Šikad. Otac Mijin imenom Imbra i majka Dorica imali su četiri sina: Štefeka, Miškeca, Franca i Pepču i jednu kćer Janicu.

Najstariji sin Štefek bio je dulje vremena zakupnikom Sutinskih Toplica. Za njegova zakupnikovanja bila je banica Jelačićka gostinjom Sutničkih Toplica. Taj Štefek se kasnije oženio na rođenoj grudi i ostavio potomstvo, a njega je nestalo, ne zna se kako. Izgubio se. Brat Franc i sestra Janica su umrli, a brat Pepča živi još na očevini.

Miškec je u prvoj mladosti morao pasti blago pa je jednoć gotovo životom nastradao. Grijao se kod ognja i opalilo mu se odijelo, nu Božja dobrota ga je sačuvala.

Svršiv kod kuće pučku školu uzme ga u Zagreb njegov kum Mitrečić, koji je bio kuhar (»sokač«) kod tadašnjega kanonika i kasnije biskupa Stjepana Mojzesa. Tu se dječak naučio kuhati, što mu je kasnije mnogo koristilo. Kad je Mojzes iz Zagreba otišao, našao se naš Mijo u nadbiskupskom sjemeništu kao đak zajedno s pokojnim nadbiskupom Posilovićem.

Poslije stupi u klerikat. Ispit zrelosti načini s odlikom. Osobito ga je volio profesor Babukić. U sjemeništu je bio naš Mijo predsjednikom »Zbora duhovne mladeži«, te je za njegova predsjednikovanja prviput štampan molitvenik »Isus prijatelj malenih«. Za svećenika bude ređen 24. rujna 1856. na svetkovinu B. M. V. de Mercede i tom prigodom mu je kazao pokojni spiritual Leiter »Bonum omen«. Na dan sv. Mihalja Arkanđela prikazao je prvu Sv. Misu u rodnoj si župi mihovljanskoj.

Kao novomisnik dođe u samostan milosrdnih sestara u Zagrebu, gdje je bio tada superior Traut. Ovdje se otvorilo široko polje njegovu dušobrižničkom i svećeničkom radu. On je bio kateketa, profesor na liceju nadbiskupskom iz svjetske povjesti, omiljeli ispovjednik, a osobito gorljiv i vješt propovjednik. Crkva milosrdnih sestara svake nedjelje i blagdana bila je dupkom puna u 4 sata poslije podne, a svakih 14 dana pribivao je njegovim propovijedima pokojni nadbiskup kardinal Juraj Haulik, koji mu je znao kazati neka ne bude tako žestok. Pokojnik mi je kazivao, kao đačiću, da će ići u nadbiskupsko sjemenište za špirituala, nu međutim se ispraznila župa u Gracu (Gradec kraj Vrbovca) pa je tu župu kardinal Haulik podijelio svomu ljubimcu Smetišku god. 1862. U doba, dok je Smetiško bio u samostanu, obolio je bio na tifusu, nu sretno je prebolio. Isto tako mu se porodio požar u stanu, gdje je s gojencima stanovao, pa je morao sâm gasiti. Tu se zadobavio opeklina, nu i to je sretno prošlo.

Preuzev gradačku župu počima se za nj mučeništvo. Narod tamošnji bio je duševno zanemaren, pa ga je trebalo podići, a to nije lagan posao, kao što je to poznato svakomu dušobrižniku, koji je pastir svoga stada. I tu mu je Gospodin pomogao. Osim toga imao se boriti s ekonomijom, uređivanjem crkve i gospodarskih zgrada. Napokon postavši nadžupnikom naprti si novo breme, nu i to sretno svlada. On

je bolovao mnogo i teško na kamencu, a da liječnici nijesu mogli pronaći bolesti, dok se nije sama otkrila. Da mu se prizna uspješan rad i trud, bude Smetiško imenovan kanonikom prvostolnog kaptola zagrebačkog godine 1880. na samo Terezinje.

Mnogi bi držao: Sada će naš Mijo otpočinuti i odmoriti se od tolikog napora, nu prevario bi se. Kanonikat zagrebački zahtjeva čovjeka radina (osobito u prvo vrijeme). Smetišku povjeri pok. nadbiskup i kardinal Mihalović rektorat sjemeništa zagrebačkoga. Onoga sjemeništa, koje je strašni potres malo prije, t. j. 9. studenoga iste godine gotovo do temelja srušio i razrovao. Treba graditi gotovo iznova sjemenište! Koliki je to posao i briga! Treba gledati otkuda će se namaknuti novac za tu gradnju, osobito za gradnju kapelice sjemenišne. Bilo je kanonika, koji su kazali da sjemenište ne treba kapele. Smetiško je pisao na sve strane, moleći milodare i misne štipendije i tako je sretno i to svršio. A bilo je i drugih neprilika, osobito s hranom. U to doba su davali hranu tako zvani »trakteri«, koji su davali hranu za 60 nč. na dan po osobi. Koliko je bilo tu natezanja! »Trakter« je htio što više zaslužiti i obogatiti se, a klerici se tužili na zločestu hranu i to s punim pravom, jer sam ja bio prefektom jedno vrijeme, te sam se uvjerio o tome. Smetiško kao ravnatelj sjemenišni došao je u veliki sukob sa »trakterom« radi hrane. Što će? Odluči uvesti i davati hranu u vlastitoj režiji. A tko će ga u tom pomoći?

Smisli i odluči nagovoriti mene, da ostavim župu u Peščenici i pođem za ekonoma ili vicerektora u sjemenište. I tako smo nas dvojica uredili, da sjemenište samo sebe hrani. Osim toga bilo je velikih neprilika, dok smo mogli od zakupnika dobiti vrt, na zidanici, dobro Otok i druge zemlje.

Nadbiskupsko sjemenište i sjemenišna kapelica, dokazuje energiju pobožnoga svećenika, pok. Mije Smetiška.

Poslije je bio Smetiško dekanom kaptolskim 10 godina. I tu službu je časno vršio. Osobito se vidi to u Varaždinskim Toplicama. On je postavio u parku štatuu B. D. Mariji na svoj trošak. Dao je ograditi vrelo i postaviti krov nad njim, dao je postaviti stup pred hotelom br. 1. sa urom i kazalom, dao je natkriti prostorije pred kavanom i još neke druge stvari. I tako je Smetiško ostavio svagdje najljepšu

uspomenu. Smetiško je bio veliki dobrotvorac sa svake strane. Već u samostanu podupirao je siromake i pomagao siromašne đake. I ja imadem njemu zahvaliti, da sam se isškolao. Nesamo, da mi je priskrbio mjesto u samostanu milosrdnih sestara, već mi je dopustio, da učim u njegovoj sobi. On bi me ispitivao i kazao bi mi, što je trebao, a prije nego li je otišao na župu, ishodio mi je bezplatno mjesto u nadbiskupskom sirotištu kao djaku II. gimn. razreda.

Koliki dobrotvorac je bio Smetiško pokazao je osobito kao kanonik, kad je dao 140.000 K za nemoćne svećenike. Za onda kraljevski dar. Tome bi danas odgovarala 3 – 4 milijuna dinara. A osim toga je bogato nadario sve naše samostane i razne crkve. Smetiško je bio ujedno i dobar rodoljub, kao što je dobro poznato i radi česa je pače bio na optuženičkoj klupi.

Smetiško je bio gostoljubiv, društven i vesele ćudi. Već u samostanu su se kod njega često sastajali njegovi prijatelji: Josip Lehpamer, Stjepan Tadić, Josip Beruta, Josip Fučec, Šime Balenović, Dr. Đuro Posilović i drugi. Isto se ponavljalo na župi i kanonikatu.

Godine 1906. služio je svoju Zlatnu Misu u Mihovljanu dne 29. rujna i tom prigodom dao prirediti svečani objed u Sutinskom za preko 50 osoba, a godine 1916. odslužio je Dijamantnu Sv. Misu 29. rujna u Zagrebu i tada podvorio kod svoga gostoljubivoga stola svoje najbolje prijatelje, a na čelu im preuzvišenoga g. nadbiskupa Dra. Antuna Bauera.

Naskoro iza Zlatne svoje Mise počeo je Smetiško slabiti osobito na nogama, te nije dugo vremena nikamo izlazio osim u vrt, a posljednje dvije godine nije uopće izlazio iz svoje sobe. Smetiško je bolovao cijeli svoj život, a osobito u posljednje vrijeme, te se često tužio predamnom kako je teška starost, a osam dana prije smrti kazao mi je, da trpi strašne muke. Od njih ga je Svevišnji oslobodio dne 29. svibnja 1921., pozvav ga u vječnu radost.

Dr. Fra Stanko Petrov,
profesor bogoslovije u Sinju (u Dalmaciji).

Zapamćenja Fra Petra Bačića.

Držim, da mi čitatelji našega Almanaha ne će zamjeriti ovoga napisa. Tà oni već znadu za Mn. P. O. Fra Petra Bačića, duhovnoga upravitelja Franj. Sjemeništa u Sinju. Njegovo ime njima nije tuđe, i ja smijem da onako po domaću kažem »zapamćenja Fra Petra Bačića«. To je onaj, o kojemu sam u prvom godišnjaku napisao kratak životopis (str. 293-302).

Tu sam na str. 297. govorio i o njegovu velikom povijesnom znanju. Našu hrv. povijest poznaje on do najmanjih sitnica, a osobito mu nema premca u poznavanju povijesti onoga dijela Dalmacije, kuda se prostire franj. Provincija Presv. Otkupitelja sa svojih dvanaest manastira i stotinjak župa, to jest od Zrmanje do Neretve. Bog mu je dao izvrsno pamćenje i dug život. Za svoga dugog vijeka poznao je mnogo starih redovnika, koji su čuvali tradiciju još od početaka naše Provincije, s njima je živio, njih slušao i pitao, a osim toga mnogo je i sam vidio i doživio, mnogo starih knjiga, tiskanih i netiskanih isprava pročitao – i tako ti je on danas živa povjesnica Prov. Presv. Otkupitelja. Ja češće s njime govorim o starim vremenima i o starim ljudima i nikad ne mogu da ga se naslušam!

Ali jednoga dana – Bože, daj, da taj dan što kasnije osvane! – ali jednoga dana i stari će naš Fra Petar leći na posljednji san, a s njime će u grob leći i golemo njegovo znanje. I mnogo časno ime, mnogi vrijedan događaj otići će u zaborav. . . .

A to bi bila šteta! Povijest Provincije Presv. Otkupitelja usko je vezana s poviješću našega naroda u Dalmaciji. Mnogi njezini članovi bili su ujedno i dični zatočnici našega mukotrpnog puka u ovom dalmatinskom kršu, na ovim stoljetnim razbojištima različitih plemena i naroda, raznolikih kultura. . .

Ja sam zato nastojao, da mi o toj povijesti i o tim ljudima Mn. P. Fra Petar što više ispriča i ispiše. Tako eto nastadoše ova Zapamćenja. Uvjeren sam, da će ih braća svećenici, osobito moja braća redovnici rado čitati, a to će meni biti najljepša nagrada za moj mali trud i veliku moju ljubav, s kojima sam ove bilješke priredio za štampu. Mnogo poštovanom pak Fra Petru od srca zahvaljujem, što mi je dopustio, da njegova zapamćenja iznesem na bijeli dan. Dao mu Bog lijepo zdravlje, pa da ona narastu do čitave knjige, u više svezaka!...

F. S. Petrov.

Jedna riječ za uvod.

Evo da opišem nekoliko franjevaca, koji su se odlikovali u svôme narodu. U tome opisu ja ne ću ništa drugo reći, nego iznijeti na vidik djela odličnih ljudi, ljudi da tako rečem pravih vitezova, da se novi naraštaj ugleda na njih, na njihova djela, da se ponosi, što je imao takovih pređa, a eto njihovih djela nije poznavao!

A počet ćemo baš s onim čovjekom, koji je isto ovako nastojao sačuvati mlađemu naraštaju uspomenu starih ljudi i starih vremena te tako postao jednim od najzaslužnijih članova franj. dalm. provincije Presv. Otkupitelja, njezinim povjesnikom. Ja govorim o O. Stjepanu Zlatoviću, piscu zlatne knjige: Franovci i hrv. puk u Dalmaciji.

I.

O. Fra Stjepan Zlatović.

(1831. – 1891.)

Rodio se u Šibeniku, u Varošu, 22. listopada 1831. od imućnih roditelja težačkoga staleža. Pučku školu – to se znade: talijansku – dovršio je u rodnom mjestu. Još mlad pokazao se darovit, a i pobožan.

Bio tada (1831. – 1836.) župnikom Varoša njegov domorodac O. Franjo Peršen, koji je roditeljima napominjao, da će biti najbolje, ako dječaka dadu u redovništvo. A nasljednik njegov O. Brakus (1836. – 1861.) još više zaljubi dječaka Zlatovića u franjevački red. Franjevci imali svoje škole u svojim samostanima, a učenici im pravili ispite na vladinim školama. Zlatović primljen za pitomca pođe u samostan Visovac na Krci, gdje bila gimnazija Grammaticae et humanitatis, kako se onda govorilo. Imao je još 11 drugova, koji su gotovo svi postali redovnici.

Učitelj im bio najprije O. Aleksandar Balio, iz Šibenika, koji je kao klerik ostavio biskupsko sjemenište i ušao u redovnike. On je poslije bio profesorom na gimn. u Sinju, prvoj hrvatskoj gimnaziji. Predavao je sve predmete, kad je nužda zahtijevala, osim hrvatskoga. Bio je dobar talijanski pjesnik, a govorio je i francuski. Drugi učitelj bijaše O. Bone Mlinar, iz Promine, koji je za cara Franje I. na bečkoj univerzi bio s odlikom osposobljen za profesora filozofije. Čovjek učen. Do smrti je kod glave imao Bibliju, Homera, Vergilija. Primao je uvijek La Civiltà Cattolica, poznatu rimsku Reviju, koja još živi u svojem 75. tečaju. – Bio im učiteljem i O. Marko Vidošević, čovjek zanesen za klasičnim lat. jezikom.

Naš Zlatović bio čelična zdravlja, postojan u odlukama, marljiv kao pčelica. God. 1851. obukao je redovničko odijelo u samostanu Sv. Križa, kod Makarske. Imao je za drugove A. Matasa, M. Mlinara, Labora, Puratića, Vežića, Pekića, Gojaka, Staničića i Pavla Žanka. Svi ovi bili zaneseni za naukom, redom, vjerom i domovinom Hrvatskom. Bio im učiteljem novicijata ona sveta duša O. fra Jozo Ivelić. Zlatović veli o njemu: »Pravi sin sv. Franje, živo zrcalo redovničke savršenosti, koji je znao izgledom i riječju upravljati mladenačka srca i duše voditi Bogu. Mi smo došli u red s pravim osvjedočenjem, da smo od Boga pozvani, i pripravni bili žarkim zanosom sve pregorjeti i žrtvovati, da se s harnošću Bogu ozovnemo i odgovorimo nastojanju dobroga učitelja i nadi naših starješina... Ništa nam ne bijaše teško ni mučno...«[1]

---

[1] Ovdje i još na nekoliko mjesta u ovome poglavlju donosi O. Bačić uz male preinake – riječi samoga Zlatovića iz knjižice: Životopis O. Špira Tomića (Zagreb, 1888). Pišući život svoga druga i desnoga prijatelja, opisao je tu O. Zlatović dobar dio i svoga života. (O. Petrov.)

Kad je Zlatović dovršio novicijat, 10. XI. 1852. prešao je u Zaostrog da dovrši posljednje nauke gimnazije. U Zaostrogu – kaže nam on sam – prigrlismo nauk od srca. »Učitelji i starješine zadovoljni s našim vladanjem dopuštali nam na svoja vremena igre, šale i dokoličnu šetnju uz obalu. Naši su učitelji nastojali, da se što bolje naukom okoristimo, bili su blaženi videći našu harnost, s kojom smo odgovarali njihovoj želji . . . Napomenut ću samo ovo, da u prijevodima iz latinskoga jezika, izvan komada iz Livija, Cicerona, Salustija, Ovidija, Horacija, prevedosmo devet pjevanja Vergilijeva Eneide kroz jednu školsku godinu. Svi smo bili zaneseni žarom ljubavi domovine i naše narodne knjige, te smo umolili profesora O. Paića, da nas podučava u hrvatskom jeziku, i ako je bio prostim predmetom. Naučismo komade iz Gundulićeva Osmana i Đorđićevih Uzdaha Mandaljene, imali smo listove »Zoru Dalmatinsku«, »Danicu«, »Neven« i druge listove iz Zagreba. Krijepili smo se u narodnom duhu svagdanjim pjevanjem narodnih pjesama«.

Poslije dovršene filozofije prijeđe mladi Zlatović u samostan sv. Lovre u Šibeniku da uči bogoslovlje, osobito crkvenu povijest i kanonsko pravo. U Šibeniku običavali smo, osobito za dugih zimskih večeri, okupljati se u jednu sobu, gdje bi jedan čitao koju dobru knjigu, a drugi slušali, pak svaki kazao, što o tome misli . . . Učitelji su nam davali lijepih knjiga«.

Godine 1854. u kolovozu Zlatović je svršio jedan dio bogoslovnih nauka. Iste godine položi svečane zavjete i pođe u Makarsku, gdje će dovršiti bogoslovlje. »Godine 1854. nađosmo se svi u Makarskoj, da kroz dvije godine još izučimo: moralku, dogmatiku, pastirsko bogoslovlje, katehetiku, metodiku . . . U Makarskoj sastajali smo se češće s našim dobrim prijateljima Pavlinovićem Mijom, Perišićem don Vicom i Baškovićem don Ivanom. Ovaj zadnji često nas je vježbao u crkvenom pjevanju«.

Fra Stjepan bi zaređen za svećenika godine 1856. Pošao je iz Makarske, rastao se od svojih drugova, koji su razmješteni kojekuda. Tomić određen za učitelja vjere na novoj franj. gimnaziji u Sinju. Provincija Presv. Otkupitelja sabrala je svih osam gimnazijskih razreda u Sinju, što ih je otprije imala u više samostana: u jednome studium grammaticae, u drugom studium humanitatis, u trećemu studium philosophiae. Godine 1854. 12. prosinca bi svečani otvor javne hrvatske gimnazije u Sinju. To je prva javna hrvatska gimnazija u svim zemljama hrvatske kraljevine. Bila pod upravom samih O.O. Franjevaca, a svjedožbe joj bile priznate kao i državnim školama. Vlada nije davala plaće profesorima, niti se brinula za zgradu, učila, klupe itd., sve su oci sami nabavljali, jedino što je gradsko vijeće davalo svake godine kao pripomoć 800 forinti.[1] U Sinj dakle pođe Tomić, a Puratić, Vežić, Mlinar, Pekić, Natas budu poslani na univerzu u Beč, da se usposobe za profesore. Zlatović bi imenovan župnikom u Krkoviću, u Kotarima.

Krković-Piramatovci vrlo je rastresena župa: sela ima više, a u ona vremena puti bili rđavi, crkve bez ruha, narod bez i cigle škole, neuk, podložan malariji. Zlatović mlad i poletan, a pun duha Božjega, započe veselo svoju tešku službu. Uredi kuću, koja bila trošna, uredi kapelu sv. Ante, gdje je svaki dan čitao sv. Misu, i župsku crkvu Svih Svetih. Zove djecu na kršćanski nauk, drži katekeze u crkvi, propovijeda, zove na češće primanje Sakramenata. Bio je u odijelu i vladanju pravi redovnik, pravi svećenik. Jednom će doći šibenski biskup Maupas u vizitu. Govorio je u crkvi o kršćanskom vladanju. Poslije službe Božje dođu neki viđeniji i brkatiji župljani, pa će biskupu: »Presvijetli, naš župnik pravi svetac, hoće da nas utjera sve u raj, a mi doslije na to nijesmo bili vikli!«

Dok je O. Zlatović bio u Krkoviću, dođem ja 1858. u obližnju župu Stankovce, mome rođaku Fra Paški Bačiću, župniku, da kod njega učim pučku školu, jer tada ne bilo nigdje u zagorskoj Dalmaciji osnovne škole, a u gradovima i većim varošima bile samo talijanske. U lipnju umre od prehlade O. Paško. Na sprovod došli svi izokolni župnici, među njima i Zlatović.[2] On me zvao, da pođem s njime,

[1]) O. Bačić napisao je Spomen-knjigu Franj. Gimnazija u Sinju, Sarajevo 1905. (O. Petrov.).

[2]) Vrijednome O. P. Bačiću staviše braća na grobu kod Gospe Pogrebače lijepu ploču s ovim napisom: Siste Gradum Viator (R. P. Paschalis Bacic) Sacerdos et Parochus hic (requiescit) Qui Vixit ut Dixit.) Obiit ut Vixit. (Vivit ut Obiit) id est (In et Cum Domino (Aspice et Fac) Secundum Exemplar (F. F. Min. Obs: Vis:) Grati Animi ergo (XVI calendas Julii. 1858.) Posuer?. Čuo sam, da je taj napis sastavio O. Bone Mlinar. (O. Petrov).

da će me on dalje podučavati. No moj otac, koji je došao po me, ne pristane na to, već me opremi u Visovac. Eto, to je bilo moje prvo lično poznanje s O. Zlatovićem.

Godine 1859. starješine premjeste fra Stjepana u Knin za župnika i gvardijana u samostanu sv. Ante. Ovdje on ostane do 1863. Posvetio se sav radu, trudu u crkvi i vani. Knin imao slabu crkvu. Bila sagrađena na blatnome tlu, pa temelji propadali u zemlju, a zgrada pukla. Za O. Zlatovića sazida se nova crkva, lijepa i uredna, ali s velikim potroškom, za koji se pobrinula bečka vlada. Nepopravljiva je pogreška bila, što je nova crkva sazidana nešto na liticama staroga grada, a nešto na meku tlu blizu rijeke Krke. Istina je, u to meko tlo stavljene su goleme stijene duge do 10, 15, 20 nogu ondašnje mjere. Zidovi na pročelju u dubini su 22 noge, a povrh zemlje opet se dižu 22 noge! Ipak, meko tlo popušta te je lijepa crkva i opet pukla! Šteta. Da je sva sagrađena na litici, kao što joj je sjeverna strana, trajala bi vjekova, a ovako se bojati, da se jednoga dana sruši njezin južni dio.

Dok se zidala nova crkva, Zlatović je vršio sve župničke obrede u maloj gradskoj crkvi sv. Josipa. Propovijedao je, dijelio češće sv. Sakramente, uvodio pobožne zadruge. Bio je to težak posao u gradiću, gdje je katoličko pučanstvo pomiješano sa hrišćanskim. On je gledao sa svakim lijepo se vladati, ali duhovne poslove u župi vršio je s punim zanosom duše ne gledajući, da li će to kome biti dosadno.

Zlatovićevo boravljevje u Kninu bilo je od osobite znamenitosti za čitav njegov kasniji život i rad, a sreća za hrv. povijest. U području svoje župe namjeri se mladi župnik na mnogo svetih hrv. uspomena, na svakom koraku sjećale ga razvaljene zgrade i crkve na slavna vremena naših kraljeva. Na Kaptolu leži u razvalinama bazilika sv. Bartula, gdje je Krešimir IV. ustanovio kanonički zbor, u selu Biskupiji eno ostataka bazilike sv. Marije, katedrale grada Knina. Gdje je sadašnji Knin, bila je samo arx, branik civitatis Tenenii, dok se sam grad, civitas, prostirao na Kosovu, u današnjoj Biskupiji. Tu su bili gospodski dvori knezova Nelipića i drugih, tu rezidencija hrv. biskupa. Ovaj slavni grad ljuto nastrada za prve provale Turaka, koje Hrvoje Hrvatinić bio pozvao protiv kralja Ostoje. Onda opet štetova za druge navale Turaka, koji su tada po Dalmaciji oborili do 40

crkava i samostana. Napokon biše zatrte i reliquiae reliquiarum god. 1522. i dalje. Posljednji kninski biskup Andrija Tuškanić, rodom s Klisa, pribježe u Topusko. O tome priča Klaić u svojoj Povjesti Hrvata, sv. V. str. 36. Pred Zlatovićem pucale razvaline dvora, tvrđava crkava od Grahova do Šuplje Crkve (stari Burnum) i Tepljuha (Promona). On poče sakupljati podatke o svim tim našim svetinjama, domalo stane pisati povjesne i arheološke monografije i bilješke: u njemu se probudio zaneseni povjesnik i arheolog, koji će se do svoje smrti neumorno baviti proučavanjem naše starine.

Godine 1863. premješten je O. Stjepan Zlatović u Sinj za gvardijana, gdje će ostati dvije godine. Iste 1863. bi imenovan i viječnikom Provincije. Evo što nam sam Zlatović pripovijeda: »Ja sam bio u Kninu gvardijanom i sasvim se povoljno nalazio, drage bih volje još bio ondje ostao, ali me htjedoše za gvardijana u Sinj. Mene je predložio Fra Špiro Tomić, moj saučenik. To bila njegova želja, jer bio vrlo oslabio i iznemogao, a ni jedna radnja još ne bila dogotovljena (u samostanu i crkvi). Meni bijaše teško dijeliti se iz Knina, ali potreba moga prijatelja i volja moga Starješinstva jedino mogli su me na to sklonuti. Mi smo složno proslijedili i dogotovili, što se bilo započelo. Meni je bilo lako vladati sa onom obitelju, od njega tako uređenom, slijedeći stope i savjete moga prijatelja. Ja mu ostadoh na pomoći, i on opet primi starješinstvo god. 1865«.

»Ovoga vremena dogodiše se oni strašni prizori izbornih borba, kad Šmerling (ministar predsjednik u Beču), Rozner, Lappena (savjetnici na namjesništvu u Zadru), Mamula (general, namjesnik u Zadru, Ličanin i vjerom hrišćanin), Allesani i Mladineo (veći činovnici u Zadru) uročiše da zaduše i unište hrvatsku misao i istjeraju iz sabora (u Zadru) narodne zastupnike«. Tada u Dalmaciji bile dvije stranke: narodna i autonomaška. Narodnu stranu držali svi Franjevci Provincije Presv. Otkupitelja. S ovom strankom bili tada i hrišćani. Tada još u Dalmaciji nije nitko govorio o posebnoj srpskoj stranci sve do namjesnika generala Rodića, hrišćanina iz Like. Političke borbe bile su veoma žestoke, pamtim, jer sam tada bio gimnazijalac u Sinju.

»Profesor (fra Ante) Matas i (fra Špiro) Tomić (kateket na gimnaziji i gvardijan, i svi drugi profesori, osim profesora Grupkovića fra Jakova, koga je Vuk Karadžić, dok je bio

na universi u Beču, zaveo na srpsku misao), bili u Sinju stožerom hrvatske postojanosti. Oni i mi svi u Provinciji bili smo tuženi i osvađeni u Beču i u Rimu. U Rimu pisali proti fratrima, da se združuju s hrišćanima, da će puk pohrišćaniti, u Beč, da su fratri proti Austriji . . .[1])

O. Zlatović god. 1865. pođe na Danilo kod Šibenika, gdje je ostao župnikom do 1871. Kad sam bio u bogoslovlju u Šibeniku, pohodih ga baš Velike sedmice. Pjevao sam »Muku Gospodinovu« na njegovoj Misi. Krasno je pučki propovijedao. Narod ga je ljubio, jer je bio zanesen za kućom Božjom, za spasenjem duša povjerenih njegovoj brizi.

God. 1871. u siječnju nalazimo ga župnikom i dekanom u Drnišu, metropoli naše Zagore. Drniš je velik i znatan varoš: tu bio sud, pošta, porezni ured, općina, a u Siveriću kod Drniša velik rudnik kamenog ugljena. Zato bijaše u župi svake ruke župljana: gospode, seljaka, radnika, a uz naš svijet ima i hrišćana. Bilo činovnika različna političkog mišljenja, ali Zlatović je svakomu znao s dužnim poštovanjom reći non licet tibi! Imao je i po dva kapelana, jer je župa vrlo prostrana. Gorljivi dekan nije žalio truda, da svome narodu pomogne svagđe, samo kad je mogao. Zvao na pokoru, tumačio vječne istine, slijedio Pavlovu napomenu: »Argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrina.«

Ja sam bio zaređen za svećenika god. 1871. Prvu sv. Misu čitao sam baš u Drnišu. Dekan Zlatović zauzeo se, da taj moj najveći dan bude što ljepši i svečaniji. Bila je nedjelja, dan sv. Josipa, koji je upravo tada bio proglašen Petronus Eccelesiae. Pobožna svijeta zgrnula se sva sila. Bio mi je manuduktorom O. Ante Matas, direktor naše franj. gimnazije u Sinju, koji je u tu svrhu i došao u Drniš. I sada su mi žive u pameti ganutljive riječi toga glasovitoga propovjednika. Puk je bio kao elektriziran, ushićen i ganut njegovim riječima.

God. 1873. bude Zlatović naimenovan gvardijanom samostana Visovca na Krci. Ovdje je duša njegova bila zanesena

---

[1]) Povijest tih herojskih dana narodnoga preporoda u Dalmaciji toplo je i vjerno prikazao u svojoj povijesti isti Zlatović (Franovci, str. 420. 441.) Tko to čita, ne može da ne osjeti duboku bol, kad se spomene, kako su još nedavno u samoj Dalmaciji neki prigovarali franjevcima izdajstvo svoga naroda. Tako li se brzo zaboravljaju zasluge i mukotrpan rad! (O. Petrov.)

za redovničkom savršenošću. Tu je novicijat, tu zavjetno svetište Božje Majke, on je prednjačio životom i radom. Njegova je zasluga, da je onako sjajno proslavljena dvjestagodišnjica povratka franjevaca na Visovac. Za kandijskoga rata (između Mletaka i Turaka: 1645.–1669.) utekoše franjevci s Visovca u Šibenik 1648., gdje ostanu do 1675. Te godine vrate se opet na svoj mili otočić. Na Visovcu su u stara vremena, sve do 1445. živjeli redovnici Pavlini, i otok se zvao »otokom sv. Pavla«, kasnije dođoše na nj franjevci, i od 1576. samostan s crkvom posvećen je »Majci Milosti«, Mater Gratiarum. Tako je za Zlatovićeva gvardijanstva i dvjestagodišnjica povratka franjevaca i tristagodišnjica Gospina svetišta. Oba slavlja spoji gorljivi gvardijan u jedno i priredi izvanrednu svečanost za 2. kolovoza 1876. Pozvao goste s bliza i izdaleka: venite et videte mirabilia magna! U svome proglasu slavi on Visovac kao svetu oazu, otočić nasred Krke, kome narod veli: »Visovac na vodi znamenje«. Svečani govor namijenio je svome dobrom prijatelju Don Mihi Pavlinoviću, koji se rado odazvao bratskom pozivu.

I svanu divan dan 1. kolovoza 1876. Sav je Visovac pjevao, urešen i nakićen, velik cvijet na plavom jezeru. Došlo mnoštvo svećenika i redovnika, na čelu im šibenski ordinarij Presv. Fosko, načelnici Drniša i Skradina, drniški sudac pk. Vicko Milić, mnogo gospode, a pobožna naroda ni broja se ne zna. Sav Visovac pun svijeta kao šipak zrnja. Na glavnom slavoluku bio povjesni natpis o Visovcu, a na drugome ovaj u slavu visovačke Kraljice: »Maria – Gloria Seraphicae Religionis – Croatae Gentis – Hospita Tutric – Auspicatissima – Potentissima – Immaculata – Salve!« Kako je toga dana i porciunkulsko proštenje, sav se narod ispovjedio. Pod večer razvije se Krkom svečana procesija: u brodovima se vozila sv. Slika, biskup, svećenstvo i vjernici, a pjesma se orila u Marijinu slavu po tihim valovima i pitomim obalama tamo do Rupa, Rogova i Kamička, do Bijeloga brijega i Stinica, do Kobljače i Kuželja i Remetića i Mačkovice. Sutradan na pontifikalnoj Misi zaori puni Don Mihin glas visovačkom crkvom. Govorio je dugo i zanosno. Nanizao je sve zgode i nezgode Visovca i hrv. naroda, što oko njega živi i koji u njemu gleda svoj ponos, svoju slavu.

Slušateljstvo je bilo ushićeno onakom besjedom onakoga govornika!

A uz crkovnu slavu pobrinuo se otac gvardijan i za okrepu svojih gostiju. Svakoga je toga dana sita nahranio i vinom napojio. Za ručka odigrala se i ova upadica. Za slavlje bio došao i hrišćanski protopresviter Dobrota iz sela Bratiškovaca kod Skradina. I nije se mogao ustegnuti da ne reče koju na obranu srpstva, koje su tih godina upravo ludo širili u Bukovici kaluđeri arhanđelskog manastira. Bilo je to doba namjesnika baruna Rodića, štono svojom novinom Zemljak (u Zadru) osnova novu srpsku misao u našoj Dalmaciji, koja je do onda znala samo za Hrvate kršćane i hrišćane. Pavlinović nije imao uzla na jeziku, a gdje se radilo o obrani hrvatskog imena, nije se nikoga bojao. On odgovori protopresviteru. Kaza mu, gdje je bilo Srba, dok ih nije Turčin poslije propasti Bosne rasijao po hrvatskim zemljama. Tu sam bio, slušao sam . . .

Čitavo ovo nezaboravljeno slavlje potanko je opisano u posebnoj brošurici. Tu su donesene i pjesme prigodnice pok. Despota, O. V. Šalinovića, provincijala O. S. Vežića, tu nanizana imena gostiju, tu tiskan čitav Don Mihin govor. O svemu sam pisao i ja u mojoj rukopisnoj knjizi: Povijest sam. Visovca, koju sam nedavno poklonio visovačkom arhivu na spomen mlađima.

* * *

Već je bilo prošlo dvadeset godina, što je Zlatović ređen za svećenika. Dvadeset godina naporne i gorljive dušobrižničke i gvardijanske službe. Dvadeset godina bez prekida, bez odmora! Odsada će on moći da se s jednakim žarom, s jednakom ustrajnošću bavi i oko naučnoga rada: da istražuje povijest svoje Provincije i svoga naroda. God. 1877. pođe u splitski manastir na Dobrome kao ekonom Provincije, no domalo eno ga u Šibeniku, gdje skuplja gradivo za svoje životno djelo: »Franovci i hrv. puk u Dalmaciji.«

Spomenuli smo, da je živeći u Kninu, usred svetih uspomena naše Hrvatske, tako zavolio povijest, te je stao da sabire sve, što nađe ili u kamenu ili u pismu, a tiče se naše domovine. Čitao je hrv. povijest, prebirao arhive u svih dvanaest

samostana svoje redovničke zadruge, bilježio sve predaje o razvalinama naših gradova, samostana, crkava. Sad je mogao da se sav dade na taj pčelinji rad. Zlatović je bio čovjek rada. Nije mario za zabave i šetnje, radio je dan i noć kao crv, štono reku. Pretražujući arhive nađe silno povijesno blago iz života i našega naroda i katoličke Crkve među nama, a napose Franj. rada. Sabirao iz komadića papira, iz ulomaka, starih izgrizenih knjiga, iz listina i povelja, iz »pisama, karata, diploma, dukala, atestata«, kako bi rekao Kačić, sabirao i bilježio golemo gradivo za svoju veliku povijest. Znao je sasvim dobro čitati staru bosančicu.

Tim pismom pisali su gotovo svi Franjevci Bosne-Dalmacije. Svi računi, sve povijesne zgode u samostanima Bosne Srebrne i njezinih ogranaka pisani su dugo i dugo vremena tim pismom. Divković Matija, franjevac iz Jelašaka u Bosni († 1631.), tiskao je bosančicom više knjiga, a uza nj i drugi ujaci. On je pače u Mlecima nagovorio tiskara Bertana, da salije nova bosanska slova. Ovdje mi pada na pamet nešto iz našega novijeg vremena. Mnogi naši pisci i književnici, kad spominju stare spise pisane bosančicom, sve to trpaju pod ime »ćirilice«. No treba razlikovati. Imamo četiri azbukvice: glagolsku, hrvatsko-latinsku, ćirilicu i bosančicu. Ćirilicom imala bi se zapravo zvati glagolica, jer ju je sastavio Ćiril, a sadašnju crkvenu ćirilicu udesi Kliment, pa bismo joj imali reći klimentica. Kako bilo da bilo, ni glagolica ni ćirilica ne smiju se mješati s bosančicom, koje prvi dokumenat nosi godinu 1187. Sada naši novi ljudi zovu i bosančicu ćirilicom. To je krupna pogreška. Tada bismo imali tri različne azbukvice za ćirilicu: crkvena ćirilica, nova, građanska, bosančica. Ne quid nimis! Svakom svoje. Bosančica je hrvatska.

Osim bosančicom pisanih spomenika ima po našim samostanima i mnogo turskih spisa. Sve je takove spise Zlatović skupio i dao ih prevesti pok. gosp. Jazviću iz Livna, Onda dolazi veliko obilje talijanskim i latinskim jezikom pisanih dokumenata. Iz ovoga golemog materijala sastavi neumorni radiša krasnu knjigu: Franovci države Presv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji, koju tiska u Zagrebu 1888. (str. VIII + 488 in 8º). Za nas, za našu domaću prošlost, za Franjevačke doživljaje od Zrmanje do Ne-

retve — zlatna knjiga![1] Za ovim prvim sveskom imao je doći drugi, u kojemu je O. Zlatović htio izdati sve znamenitije isprave, kojima se služio. Ali smrt ga spriječi!

Uz ovo svoje glavno djelo napisao je on i **dvanaest monografija** o 12 samostana svoje provincije. Ta se djelašca nalaze u jednoj rukopisnoj knjizi u arkivu samostana sv. Lovre u Šibeniku. Čeka ta rađa svoje samostane, da svaki za se tiska svoju malu povijest. Sinjska monografija dosta je opsežna, i čuva joj se izvornik u arhivu u Sinju, a ima tri godine, da je komad po komad tiska O. Dr. Petrov u listiću »Gospa Sinjska«.

Naš povjesnik bavio se i opisima gradina, razvalina, crkava i tako redom, kako sam već napomenuo. Takovih opisa tiskano je mnogo u Starohrvatskoj Prosvjeti, glasilu Hrv. stanarinskog društva u Kninu pod natpisom: Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve. To je tiskano sve poslije njegove smrti: 1895. (br. 1, 2, 3, 4), 1896. (br. 1, 2, 3, 4) i 1897. (br. 1, 2, 3—4). Krasna rađa. Za svakog našeg povjesnika rudnik, otkle i po kome može dograđivati našu povijest.

Izdao je u Starinama putopis O. Pavla iz Rovigna (Peličar) (sv. XXIII., Zagreb 1890., 1—38).[2] — Napisao je više novela, povjesničkih uspomena u tolikim novinama. U splitskoj Nadi piše o »Uskocima«, o »Petru Kružiću«, o O. fra Filipu Grabovcu i njegovim pjesmama. O Grabovcu sam i ja pisao u lisku šibenske Hrvatske Riječi godine

[1] Ovu s velikim trudom i marljivošću napisanu knjigu ja ubrajam među najvrednije knjige naše naučne literature. Jedino što nas danas u njoj neugodno dira, jest njezina stilistična strana, koja je na mjestima dosta hrapava, a ni jezik pokadkad nije sasvim u redu. Kazivali su mi, da je bilo ponuđeno pok. Pavlinoviću, da bi on izgladio formalnu stranu Zlatovićeva djela, ali da je Don Miho rekao, da bi onda knjiga imala izići pod njegovim, Pavlinovićevim, imenom! Je li sam pisac zamolio Don Mihu, da mu djelo pregleda, ili netko drugi u piščevo ime, ne znam, ali ni to ne mogu da shvatim, kako je Don Miho mogao onako odgovoriti! On je bio prijatelj Franjevaca i Zlatovićev napose, a da nije to bio onako čovjek velikodušan i široka srca pa da bi se pokazao onako malen! Ja to ne mogu da razumijem! Bez sumnje je tradicija o ovome slučaju nepotpuna. Kušao sam, da je točno izaznam, i nije mi pošlo za rukom. Valjda ću joj ipak doći kraju kasnije. (O. Petrov).

[2] Izostavio je samo nešto. U osobitoj knjižici opisao je život O. Špira Tomića, kako sam već gore spomenuo u jednoj bilješci. (O. Petrov.)

1908. U Starinama izdaje kratki nekrolog knezova Subića Bribirskih. U Koledaru Matice dalmatinske ugleda svjetlo novela: Prvi bosanski doseljenici u Dalmaciju i Franovci na Visovcu (1887., str. 35—54). Surađuje u Katoličkoj Dalmaciji i u Narodnom Listu (oboje u Zadru). Piše dosta i u zagrebačkim listovima. Bio je članom dopisnikom velikoga Rudolfova djela »Austro-Ugarska u slikama i spisima«. Kad je pokojni Ognjeslav Utješenović pisao životopis kardinala Jurja Utišinića (1482.—1551.), Zlatović mu posla opis rodnog mjesta kardinalova: razvaljenog grada Kamička na Krci. Vidi Rad Akademije u Zagrebu (1880., br. 53 i 54).

Svojim neumornim naučnim i književnim radom Zlatović je i koristio svojoj redovničkoj zajednici i bio joj na diku. A i braća su gorljivoga svoga brata i ljubila i cijenila. Tako on 1885. bude izabran za kustoda, prvog provincijalova doglavnika, a već smo vidjeli, da je više puta bio gvardijanom i već jednom članom vrhovnoga vijeća u Provinciji. Zlatovića je čekala i prva služba, ali ljuta bola podgrizala je njegovo životno korijenje i oborila ga prije vremena — u grob. Prebirući zaprašene listine i stare spise, radeći neumorno i gotovo grozničavo, uhvati sušicu! On je bio jaka tjelesnog sustava, znao je trpjeti ledove i vrućine, ali ovoj bolesti nije mogao da odoli, ona ga sruši...

Starješine ga poslale u lijepi franj. samostan na Hvaru, da se na onom čistom primorskom zraku okrijepi, da ozdravi. Bilo je kasno i zaludu! Vratio se u Šibenik i bolovao je dugo. No ipak sve dok se mogao na nogama držati, pisao je i bavio se o svojim rađicama. Iza njega je ostalo mnogo rukopisa, koji čekaju svoga izdavača — — —

Zalegao je. Bolest je podnosio s pravom redovničkom strpljivošću. Često je primao sv. Sakramente, dok nije 11. ožujka 1891. zaklopio svoje trudne oči i predano usnuo u Gospodinu. Koliko su ga ljubili prijatelji i drugovi, svi su se izmijenili, došli k njemu da ga vide prije smrti i posljednji mu bratski Vale! izruče. Sam presv. biskup dolazio mu češće u pohode, jer ga je puno cijenio. Pokopan je na groblju sv. Ane, gdje počivaju njegovi roditelji i tolika mu braća redovnici — — —

Pokojni Zlatović bio je čovjek od glave do pete, bio je dobar svećenik, gorljiv redovnik. U društvu bijaše ugodan,

znao je pričati dosta anegdota ugodnim kazivanjem, a umio se i našaliti, ali uvijek cum mica salis. Je li trebalo, on je imao srca da se opre i većima u obrani svoga reda, župničkog zvanja i hrvatskih svetinja.

Slava dičnome hrvatskom svećeniku!

II.

Franjevci — sinovi hrišćanskih roditelja.

Franjevačka Provincija Presv. Otkupitelja, koja se pruža od Velebita do Neretve, od dinarskih gora do sinjega mora, ima 12 samostana, kao dvanaest svetih zaklonica katoličkome hrvatskome narodu u svim nepogodama i progonstvima, koja su mu prijetila i vjeri i narodnosti od Turaka iza uništenja naših županija, naših gradova, crkava i starih plemenitaških zadužbina. Turci od godine 1414. počeli ovamo provaljivati, kad su od bosanskih velikaša Hrvoja i drugih pozivani u pomoć proti svojim kraljima. Onda pa sve češće rušili su sve, što je Hrvatima sveto. Osobito od god. 1513. do 1527. uništiše Knin (na mjestu današnje Biskupije), Skradin, grad Šubića, Bribir, njihovu prijestolnicu, Ostrvicu, bansku stolicu, Karin, grad, Carinensium nobilium Chroatorum (Lapsanovićâ), Bilinu, grad velikaša Draškovića (u Bukovici), Podgrađe i Vukšić, stolice ratnih sudova županije Luke (od Prukljana i Skradina do Benkovca), grad Kamičak na Krci blizu samostana Visovca, rodno mjesto našega kralja Petra Svačića[1] i njegova plemena, od koga je izašao i glasoviti comes dux Domaldo, gospodar Zadra, Novigrada, Splita, Klisa, Omiša, Šibenika (1200—1239).

Iz Kamička je plemenitaški rod Nelipića, knezova Knina, Cetine i Sinja, potomaka Svačićevih, iz Kamička bijaše i velikaška obitelj Jure Utišinića (poslije Utišenović, Utješenović zvana). On, Jure, redovnik pavlinskog reda, svećenik, biskup, kardinal, državni regens za kralja Ivana Zapolje, držao je kroz 27 godina svu vlast u rukama. On se u Kamičku rodio godine 1482., umro 1551. u Erdeljskoj Vinici, ubijen od talijanskih generala u službi cara Ferdinanda. U Kamičku bila je velikaška obitelj Mišljenović, od koje Marcus Chroata de Kamicak bio banom hrvatsko-primorskim 1506.—1508. Ovdje je živio i plemenitaški rod Bartakovića. Tu bila jaka tvrđa arx i na krasnu prodolju suburbium. Sve je to Turčin srušio god. 1525.

[1] I danas se tu u blizini nalaze zemlje Svačice!

Turska neman uništi i grad Rog (Rogovo) na desnoj obali Krke, poviše Visovca. Rog bijaše grad Šubićevaca zvanih Ugrinić de genere Subić, a poslije druge loze Šubića: Martinušića, od koga roda bila dva skradinska biskupa, od njega i majka kardinala Utišinića. Sestra kardinalova Ana bijaše udata za Bartula Draškovića, koji zajedno s njome pobježe u gornju Hrvatsku, kad im Turci razorili grad Bilinu. Ovoga puta strmorom pade i veliki grad Vrhreka pod Dinarom, otkle utekoše nobiles familiae Chroatorum Berislavići, Čubranići, Markovići i toliki drugi. Danas te sjećaju stare Vrlike razvaline crkve Sv. Spasa, malo podalje kod Vukovićeva jezera ruševine Sv. Marije i franjevačkoga samostana. Sve je drugo u zemlji zakopano, tek što se još nekropola iz zemlje pomalja s velikim starinskim poklopnicama! Tužan znak velikog groblja u tom lijepom kraju...

Turčin uništi i gradove Glavaš, Nečven, Ključ, grad Konstantina Nelipića, Čučevo, junačko gnijezdo Šubića, Plavno, hrv. grad ratnog suda. Tada su Plavanjci pobjegli u Hrvatsku, a od njih vuče lozu i naš učenjak dr. Ivan Bojničić-Kninski. Od Cetine do Zadra, od mora do dinarskih gora, pak i do Neretve uništiše azijatski divljaci sve ljepote, sve gradove, sve crkve i samostane (do stotine na broj!) naše Bêle Hrvatske! Od tada Mleci zauzeše u tri navratka (acquisto vecchio, nuovo, nuovissimo) Dalmaciju našu. Isjekoše šume, odvukoše ih u mletačke lagune, sagradiše kuće na stablima naših gora! Quod non fecerunt barbari Turcae, fecerunt Barberini Venetae!

Kad je tako pogažena, uništena Bijela Hrvatska, počeše se malo pomalo s Turcima, koji su vladali Dalmacijom kroz 160 godina, doseljivati hrišćani, a i Mlečani su dopuštali, da oni nasele opustošene zemlje. Tako se hrišćanski doseljenici slobodno smjestiše na pustim garištima hrvatskog katoličkog puka, koji je od Turaka pogubljen, ili se iselio. Najposljednja doseoba hrišćana ili Srba jest godine 1715.—1716. po-

slije ugušenja turske navale na Sinj, Drniš, Prozor (današnja Gradina nad varošicom Vrlikom). Ovi se smjestiše u Bukovici, Kninskom polju, Vrličkom polju (Cetina) i u Petrovu polju.

Doseljeni hrišćani nađoše u ostacima hrvatskih prasjedilaca pravu braću. Uživali su jednaka prava. Nikad im Hrvati katolici ne prigovarali radi vjere, pače ustupili im svoje crkve! Tako u Zadru sv. Ilije (prije sv. Margarite), u Skradinu sv. Spiridiona, u bukovičkom selu Biočinu sv. Petra kod porušenog grada Biline, u Šibeniku crkvu i samostan klarisa, u Benkovcu sv. Ivana (izvan varoša) i druge na drugim mjestima. Pogotovu onda nije bilo bratoubilačke političke borbe između Srba i Hrvata, koja je na štetu i jednih i drugih. A povijest nas uči i to, da tu borbu ne započeše prvi — katolici Hrvati...

Za mletačke vlade nigdje ne bilo pučkih narodnih škola. Ona je držala pučki narod u neznanju, bez prosvjete, bez kulture. S jedne strane to je bila sreća za nas. Jer da je onda svako selo u Dalmaciji imalo školu, a dakako talijansku, danas bismo svi bili Talijani, a ne više Hrvati ni Srbi. Onda recimo: Felix ignorantia! Katoličku djecu uče franjevci po samostanima i po župama, kojih onda bilo preko stotine u njihovim rukama. Tko je od Neretve do Zrmanje znao čitati i pisati, to je od franjevaca naučio, a ponajdraža naukovna knjiga bila malome učeniku »Pismarica« starca Milovana.[1])

Pa i mnogi hrišćani slali svoju djecu k franjevcima u školu. Redovnici su tu djecu bratski poučavali, koliko je trebalo znati ondašnjih vremena. Pa još i u moja doba potezao se taj stari običaj. Eno pjesnik Jovan Sundečić, rođen u Golinovu u livanjskom polju, preselivši se s roditeljima u Imotski, izuči u franjevačkom samostanu prve škole. On je i kao sekretar knjaza Nikole ostao prijatelj fratara. U Kninu uče kod franjevaca Sinobadi, tako i Marko Rašković.

Neki hrišćanski mladići zaželješe tako primiti kršćansku vjeru, pak i biti redovnicima. Ja ću ovdje navesti neke od njih, da se znade, kako su franjevci ljubili svoju braću hrišćane, a opet kako su hrišćani ljubili franjevački red. Što ću reći, prava je istina.

[1]) Vidi i lijepu knjižicu sveć. prof. Š. Urlića: Crtice iz dalmatinskog školstva od dolaska Hrvata do godine 1910. I. dio. Zadar 1919. (O. Petrov).

1. Lazar Petranović (Slamuša) iz Drniša.

Petranović je učio na Visovcu. Gledajući svečane službe Božje, zaljubi se u katoličku vjeru, a videći pobožnost mladih klerika u novicijatu, zaželi uči i u franjevački red.

On, sin hrišćanskih roditelja, rođen u Drnišu, nije imao drugog duhovnog uzgoja, nego što je bio kršten. Na Visovcu duša mu se obnovila, srce se zanijelo za spasom duše, i on zamoli visovačke fratre, da ga prime u katoličku Crkvu. Bi dobro poučen i učini profesionem fidei. Učio je i dalje, pa očitova i želju, da bude redovnikom. I toj želji bi mu povoljeno, jer bijaše dobar. Godine 1819. (29. IX.) bio je zaogrnut franjevačkim odijelom i prozvan fra Ante. Bio mu je u novicijatu učiteljem O. fra Franjo Brajković iz Dubravica. Mladi fra Ante međutim uvjeri se, da redovništvo nije za nj, i prije profesije izjavi, da nema zvanja. Izišavši iz novicijata, prikaže se presv. biskupu, koji ga primi u bogoslovlje. Po dovršenim naucima bude ređen za svećenika i čim je Don Lazar otpjevao prvu sv. Misu, poslaše ga za župnika u Murter na istoimenome otoku. Tu je sve do smrti, zar 40 godina, župnikovao. Umro je u Murteru. Ostala mu je u narodu lijepa uspomena, kako sam u župi čuo godine 1876.

2. O. Fra Ante Orlandić iz Buduve.

Rodio se 1731. u Buduvi od hrišćanskih roditelja. Sastajući se s nekim franjevcima puno zaželje biti njihova reda. Prime ga u samostan, gdje je učio s drugim pitomcima. Kasnije uđe u red i postane svećenikom. Bio je kapelanom i župnikom. Umrije na Dobrome u Splitu 18. VII. 1809. Nekrolog o njem veli: »... erat ritus graeci, deinde bonus Religiosus«.

3. Fra Ante Drača iz Karina.

Bio je sin hrišćanske obitelji Drača iz sela Karina. Kako je tu u blizini franjevački samostan, mladić često bio s fra-

njevcima, koji ga po njegovoj želji pouče u vjerskim stvarima, a onda bi »blagoslovljen«. Tada zamoli, da ga prime među mlađu braću (lajike). Bude uslišan i na Visovcu obučen. Poslije svojih svečanih zavjeta živio je pravim redovničkim životom, vjeran Bogu i svome Redu. Umro je u Kninu 6. I. 1792. još mlad. Bile su mu tek 32 godine.

4. O. Fra Andrija Skočić iz Nosa (Kalikâ).

Malo selo Nos-Kalici na lijevoj strani rijeke Krke naseljeno je za vrijeme mira poslije kandijskoga rata (1645. do 1669.). Sve su sami hrišćani. Selo pripada Miljevcima. Ostaje na roglju kose laganog brda, što se spušta u Krku tamo gdje u nju ulazi rječica Cikola, nedaleko od starog rimskog mosta, koji je nekoć spajao dvije obale rijeke i preko njega prolazila cesta, što je vodila od Promone do Scardone.

Ljudi su mirne ćudi, rade oko stoke, polja i ribanja. Od davnine živjeli su u prijateljstvu s katolicima Brištana, Ključa, Dubravica, Konjevrata. Nemaju svoga župnika, služi ih onaj iz Skradina! U tome selu rodi se 1737. dječak, kome roditelji na krštenju dadoše ime Simeun. Mali i poodrastao, a nije primio nikakove vjerske obuke, ne imao nikakva nauka. Dolazio bi s ocem na Visovac velikih katoličkih praznika: 2. veljače, 16. svibnja, 13. lipnja, 2. i 15. kolovoza, 4. listopada. Vidio na Visovcu ljepušnu kršćansku crkvu, čuo lijepo pjevanje djaka i dječaka u crkvi, vidio pobožan narod primati sv. sakramente. Sve ga to zanimalo, svemu se čudio. Bilo na Visovcu djece na početnim naucima iz Miljevaca, Dubravica, Šibenika, Promine. Djeca k djeci, pa i mali Simeun k visovačkim dječacima. Oni ga darivali poslasticama, kazivali mu o Isusu, o Gospi, o franjevačkom redu. Simeun se zanio. Jednog će dana vidjeti, kako djeca pred njim lijepo čitaju, pišu. Toga mali Simeun u svome selu nikad nije vidio, nitili je u njegovoj kući itko znao čitati. Kazao majci na povratku što je sve vidio kod fratara na Visovcu. Majka milostiva, pogodila, da se dijete zanijelo za tim, pak će mu reći:

— Simo moj, dijete moje, ti se slobodno sastaji s tom djecom, moli, da te nauče bukvicu, pak ćeš i ti pomalo znati kao i oni.

— Majko, odgovori Simo, moli ti ćaću, da govori gvardijanu — on je njegov prijatelj — neka me primi u manastir

na nauke za koje vrijeme. Neka mene podučavaju djeca meni je dosta.

Majka djetetu obećala. Ali otac ni da čuje o tome:

— Kamo, moje dijete, da ideš? Tamo su bunjevci, mogli bi te sebi privući, a meni ne bi više bilo mira kod naših kaluđera i popova. Nego, ako ja budem ikako mogao, povest ću te u Šibenik. Tamo ima naš pop Glišo, koji će te poučavati, pak ćeš tako naučiti i talijanski, što nitko ne zna, da prođeš dvadeset sela!

— Moj ćaća, ne boj se ti! odvrati Simo ocu. Svi fratri tamo kada ja dođem, mene miluju, jabukama darivaju. Nikada me za vjeru ne pitaju. Vidio si, kako tebe lijepo dočikuju, a mene darivaju. Kad ja naučim knjigu, ja ću podućiti i druge. Tako mogu svi u selu naučiti čitati. Ti se ne plaši. Ja ću učiti, a kada bi mi štogod govorili o zakonu, mogao bih im ovako reći: nemojte mi o tome govoriti, jer mi je ćaća zabranio.

Otac ganut lijepim riječima svoga djeteta privolji te mu reče:

— Dobro, ja iđem sutra lađom na Visovac, govorit ću ocu gvardijanu. Onda ću ti kazati, može li to biti.

Tako i bilo. Gvardijan pristao na želje maloga te će reći ocu mu:

— Prijatelju moj, slobodno dovedi maloga Simu. Njega će podučavati klerici kao i drugu djecu. Ne treba plaće nikakve, prijatelji smo. Ti njega odmah dovedi.

Vrati se otac kući i kaže Simi, što se uglavilo. Dječak skače od veselja i veli:

— Ćaća, odmah pođimo!

Dobrzo odvede ga otac na Visovac. Simeun učio marljivo. Dolazili ocu dobri glasovi o njegovu napretku u školi. Radostan otac, radosna majka, radosni svi rodijaci i plemenštaci, jer im je dika, da njihov Simo znade čitati. Malome padala hvala odsvakuda. Lijepo je napredovao u naucima. Ali na Visovcu i neopazice otvarala se njegovu duševnom oku i velika istina, da je čovjeku potrebno spasiti dušu, a spasenja nema bez prave vjere. I eto on je čuo, da hrišćani nijesu na pravoj istini, jer ne priznaju Poglavice Isusove Crkve. Nevina Simeunova duša otvarala se nebeskoj milosti ko cvijetak u zoru danjemu svjetlu. Često je molio pred slikom Majke Božje visovačke, da upravi njime, da on hoće

služiti Bogu, da hoće primiti kršćansku vjeru. Tako se u dubini njegove duše stvorila odluka za koju nitko živ nije znao, a možda je ni slutio.

Simo imao drugova dječaka iz Miljevaca i Promine i Mirilovića, sve samih svojih susjeda, koji su na Visovcu učili za fratre. Oni najprvi saznaše, što se zbiva u Siminoj duši, oni prvi rekoše mu i utješnu riječ. Bodrili ga, da on nastavi učiti pa da zagrli redovnički život. To se momčiću usjeklo u pamet. Napokon će svoju tajnu otkriti i jednom redovniku:

– Oče, što ću ja činiti? Moji roditelji misle me dati u kaluđere, a ja ne ću zanikada! Ja hoću primiti vašu vjeru, hoću biti fratrom. U nedjelju dolazi lađom moj otac po me, da me sasvim odvede kući, jer da sam dosta naučio, da ostavim Visovac.

Poznavajući mladićevu dobrotu i iskrenost pa sluteći, da je Božji glas progovorio njegovoj duši, redovnik će ga ovako posvjetovati:

– Moj sinko, ti najprije moli roditelje, da ti dopuste. Ako oni ne htjednu ni čuti o tome, onda ti možež slobodno slijediti glas duše svoje i postati kršćanin i redovnik. Jer dužan si poslušati roditelje u svakoj stvari, gdje nije grijeha. A bio bi grijeh radije poslušati njih nego dragoga Boga, koji te zove u redovnički stalež.

Simeun utvrđen u svetim odlukama čekao je samo zgodu, da sve kaže i ocu. Međutim bijaše započeo u gimnazijske nauke, annos grammaticae. Jedne nedjelju eto oca i majke, da odvedu sina kući. Simo im kaza svoju tvrdu odluku. Otac ne da ni govoriti o tome. Onda pođe ocu gvardijanu moleći ga, da zapovjedi dječaku, da sluša oca. Gvardijan prizovne Simeuna te će mu pred ocem:

– Sinko, tvoj otac eto hoće, da ostaviš Visovac, da pođeš kući. Kaži ti ovdje javno, što si nakanio.

Simeun lijepo, mirno reče:

– Ćaća, ti jesi moj roditelj, po naredbi Božjoj moram te slušati u svakoj tvojoj zapovijedi, kad nije protivna mojoj duši. Ja hoću biti kršćanin, ja hoću biti redovnik svetoga Franje. To je jedina želja moje duše, koja se je uvjerila, da se ne bi spasila, kad ne bi zagrlila vjeru katoličku. Zato, moj oče, pusti me, Bog ti pomogao!

Otac srdit uhvati Simu za ruku, pozdravi oca gvardijana te on i njegova žena na silu odvuku mladića u lađu pa će s njime u Nos kući.

Zaludu. Čim Simo uhvatio zgodu, uteče od kuće pa će preko Miljevaca na Stinice. Stinice su na lijevoj obali Krke. Tamo brodovi izvoze i odakle uvoze svakoga, koji ima u Visovac doći ili s njega otići na miljevačku stranu. S protivne strane, na desnoj obali ima pristanište Remetić za svijet sa zapada, sa skradinske strane. Visovački fratri prevoze svakoga badava na jednu ili na drugu stranu, kada god tko hoće. Simeun stiže na Stinice u zoru. Upravo bio doplovio brod iz samostana. Mladić uđe u nj i eto ga opet u svoje drago boravište. Primili ga rado svi, osobito njegovi drugovi.

Tako se događalo često. Roditelji vodili ga kući, on uvijek utjecao. Napokon ipak mu uspije dovršiti nauke i grammaticae i humanitatis. Bio je učinio professionem fidei catholicae, i starješine ga prime u novicijat. Vrijedno je navesti što o tome piše Liber Archiviales Provinciae u arhivu Sv. Lovre u Šibeniku (str. 363): »Die 19. Novembris 1757. in Conventu Sanctae Mariae Vissovatii, admissi fuerunt (jer ih je bilo više obučeno) et induti habitu seraphico Simeon Skočić, de parentibus ritus graeci progenitus, qui semper ab eisdem parentibus abductus, saepe et semper e domo aufugieus, ac nostrae religionis ingressum exoptant, hodie tandem indutus, et frater Andreas est nominatus, parentum domus id egre fereniium. Exstat in suburbio terae firmae (Varoš u Šibeniku), ultra altera vero (t. j. obitelj Skočić) in promontorio, subtus villam Miljevci, ubi torrens Čikola in Krkam influit«. A evo što piše u knjizi visovačkog arhiva Liber vestitionum Novitiorum:» Anno 1757. die 19. Novembris, post Missam majorem, suscepit seraphica indumenta infrascriptus juvenis, per manus A. R. P. Francisci Marijanović, actualis ministri Provincialis, et fuit receptus pro clerico, Simeon Skočić de Miljevci, modo frater Andreas. Magister Pater Simeon Gudelj«.

Novi klerik davao je svojoj mladoj braći redovnicima izgled savršena redovničkog življenja. Do godine dana učini svečane zavjete i onda nastavi svoje nauke, koje sve u redu dovrši, i bude napokon ređen za svećenika.

Mladi Otac Andrija dao se sav na sveto življenje. Poslušan do skrajnosti, mučaljiv, sabran. I stari svećenici na nj se ugledali te bi po njemu svoje pogreške popravljali. Ne znam, nijesam našao u župničkim zapiscima, da je ikad bio na župi. Uvijek u samostanu na otočiću Visovcu. Provodio svet život. Otac mu nikad nije htio, da on dođe kući, da obađe braću, a i fra Andrija po Isusovoj preporuci pun samoprijegora ostavio svoju kuću, braću, sestre.

Živjela je još za moje mladosti kod starih redovnika na Visovcu predaja, da je otac Andrija imao brata mlada kaluđera u manastiru Arhanđelu na Krci. Majka im bila na smrti. Zaželje – kao majka! – da vidi sinove, i fratra i kaluđera. Starješine rado pristanu pa puste i jednoga i drugoga. U ona vremena visovački fratri i arhanđelski kaluđeri živjeli su u najljepšem skladu. Poznato je, da su za mletačkoga vladanja dalmatinski hrišćani bili »službeno« priznavani kao graeci uniti. Naši biskupi in visitationicus canonicis imali su oblaziti i njihove crkve i slati izvješće o tome u Mletke. U Mlecima bio i grčki Archiepiscopus, koji bi činio professionem fidei catholicae. Kaluđeri i fratri lijepo se pazili i bratski oblazili. Fratri pođi češće na Arhanđel, a kaluđeri povezi se niz Krku na slap pa u Visovac. To sam još i ja kao dječak zapamtio. Godine 1861. bio sam s ondašnjim gvardijanom Fra Ivanom Kolarom, dvama mirskim svećenicima i s franj. pitomcem pok. Don Krstom Bukićem na Arhanđelu. Dočekali nas na dolasku i otpratili na polasku slavljenjem zvona. Zapamtio sam i jedan takav doček kaluđera na Visovcu.

Tako i onoga dana kaluđer Skočić s Roškoga slapa doplovi lađom na Visovac. S bratom se lijepo sastao, a od braće redovnika bratski dočekan. Sutradan očevom lađom odvezu se oba brata niz Krku u Nos. Starica majka bila teško bolesna. I stanu braća, njezini sinovi, moliti za majku, svaki po svome zakonu. Fratar pustio majku in bona fide, ali joj probudio pokajanje za grijehe i ufanje u Isusa, koji je umro za naše spasenje. Oba brata govorila psalme staroslovenski. Doletio svak iz sela da vidi čudo neviđeno: dva brata sveštenika dvaju vjera, franjevac i kaluđer! Majka dala blagoslov i jednome i drugome. Umrla je kasno u noći. – Poslije je ista lađa vratila brata fratra na Visovac, a kaluđera na slap, gdje ga dočekala arhanđelska i vratila ga u njegov manastir.

Fra Andrija nije puno živio. Sa svim žarom svoje duše čeznuo je za rajskom slavom. Bog mu je uslišio molbu. Stane mu tijelo venuti, a duša postajala sve zanesenijom za nebom. Posljednju sv. Misu čitao je 21. studenoga, na svetkovinu Marijina Prikazanja (Gospa od zdravlja.) Do četiri dana, 25. studenoga 1771., pokrijepljen svim utjehama svete vjere i svoga reda, preminu sveto u dobi od 34 godine. Bi pokopan u sjeni svetišta Marijina. Mariju je sinovski ljubio, ona mu je isprosila milost svetoga zvanja i svete smrti. Da je sveta njegova uspomena među nama!

5. O. fra. Jozo Kukavica iz Karina.
(1718. – 1822.)

Roditelji ovoga redovnika bijahu imućni hrišćanski seljaci iz sela Karina. Lijepi hrvatski grad Karin razoriše Mlečani kao i tolike druge, da ne padnu u ruke Turcima. Na pustim razvalinama niče kasnije hrišćansko selo istoga imena. Naselio ga kninski serdar Sinobad. Sinobadi su onda bili katolici. Posljednji Sinobad bio je poznati Josip, kojega nadgrobnu ploču od crna mramora vidiš uzidanu u kninskoj crkvi sv. Ante odmah naprema malim vratima do samostana.[1] Serdar

---

[1] Kad sam 1922. bio u Kninu, prebirao sam vrlo zanimljive županske matice. Tu nađoh krštenicu i ovoga znamenitog čovjeka. Ona je s dva kraja zanimljiva: jedno što je krštenik kasnije tako znatno utjecao na povijest Knina i okolice, a drugo što je krstitelj bio O. Josip Banovac, poznati hrv. pisac i propovjednik. Zato evo ovdje te krštenicice: 28. III. 1745. Ego Fr. Joseph Banovacz de licentia R. P. Parochi Baptizavi Infantem natum 21. hujus, ex legits conjugbus Illmo D. Jacoba Sinobad serdar, et Petronilla de Petcovich. Cui nomen iposui (!) Joseph Benedictus....

Evo i natpisa na nadgrobnoj ploči:

Grb. (D. O. M.) Aequiti. Josepho. Sinobadio. Tinniensi.) Militari. Maiorum. Gloria. Suisq. Preclare. Gestis. Inclyto (Tinniensi. Olim. Rectori. Perpetuo. Comfiniorum. Subtribuno) Qui. Sub. Dominiis. Veneto. Austriaco. Gallico (Eadem. Fide. Et. Solertia) Plurimis. P. P. Muniis. Functus) Omnium. Coequans. Gratiam) Ad (!). Omnibus. Supradictis. Principibus) Speciose. Honorificam. Obtinuit) An. MDCCCXI. Etat. LXVII. VIII. Cal. Januar. Obiit) Tanto. Viro. Et. De. Uxore. Optime. Merito.) Victoria. Wladagnia. Uxor) Moerens. Perpetuoq. Memor (P) Et. Cui. Soli Daturum. Hic. Se. Esse. Sepulcrum.

Ova ploča nije na svome prvobitnom mjestu, nego je bila na pločniku u staroj crkvi, nad grobom pokojnikovim, a kad se nova crkva zidala, prenijeli je za spomen ovamo. (O. Petrov.)

Sinobad, dovede 1685. od Petrove Crkve (Modrino selo u Bukovici) nekoliko hrišćanskih obitelji u Karin i tu ih nastani.

Obitelj Kukavica bila prijateljska s fratrima, koji od davnih vremena imadu tu blizu samostan s crkvom sv. Paskala, glasovitim prošteništem čitavih Kotara i Bukovice bez razlike zakona. I kršćani i hrišćani jednako štuju Sveca, mole mu se za zdravlje i blaga i čeljadi, a kad brat lajik zađe u prošnju za crkvu i manastir, daju drage volje i obilne ruke još i dandanas i jedni i drugi.

Tamo dođe 1718. na zavjet i žena gazde Kukavice. Bila je trudna. I gle zgode! Na vratima samostanske crkve rodi ona zdrava sinčića. Krepka žena zakloni se od svijeta u vrtle bez boli i muke. Sutradan bila je već kod kuće u selu. Onda poruči gvardijanu, da bi došao k njima. Gvardijan dođe, a domaćica će:

– Oče, vidim, da je sveti Paškal odabrao sebi moje dječešce, koje sam porodila kod samostana. Hoćete li ga vi primiti za redovnika, jer ćutim, da je to volja Božja. Moj muž slaže se sa mnom, jer je to rođenje kao neko Božje odabranje.

– Primam dječešce, odvrati gvardijan, pod svoju brigu i okrilje svetoga Paškala. Ti ga odgoji, a kad ponaraste, dovest ćeš mi ga u samostan.

Kad je mališ poodrastao, dolazio bi češće u samostan. jer mu kuća nije baš posve daleko. Gvardijan i drugi redovnici dijete milovali, poklanjali mu jela, voća. Zaljubio se mali Pavle u samostan, i već ga ne mogli izvući iz njega. Tako on ostane u manastiru. Bi blagoslovljen po propisima sv. Crkve. Učio je tu početne nauke. Lijepo je napredovao. Išao je od vremena do vremena s drugom djecom, svojim drugovima u samostanu, k majci, a ona ga radosna grlila i nazivala od mila svojim »malim fratrićem«.

Pavao Kukavica vladao se lijepo. Bio pametan, dobar. Svršivši gramatiku i humanitas obuče se 29. X. 1734. na Visovcu u franjevačko ruho, pa kad u Šibeniku i Makarskoj izuči filozofiju i bogoslovlje, bude ređen za svećenika. Radosni roditelji učine u karinskom samostanu velik pir. Na piru se našla sva rodbina, došao i hrišćanski župnik iz sela Karina.

Otac Jozo Kukavica odlikovao se među drugovima kao pravi svećenik i redovnik. Starješine ga pošalju u Budim, da

se usavrši u naucima, osobito u bogoslovlju. Tu on izuči i mehaniku pa se rado bavio pravljenjem satova. Vrativ se u svoju Provinciju bio je učiteljem sv. bogoslovlja. Kasnije se skloni u splitski franjevački samostan na Dobrome, provodeći tu redovnički život pun kreposti. Bio je exemplar bonorum operum, in doctrina, bonitate, numquam otiosus.

Onda je Provincija držala Povjereništvo Svete Zemlje. O. Kukavica bio je više godina komesarom. On je sabirao milostinju i slao je u Jerusalim za uzdržavanje onih svetih mjesta. Radi njegovih zasluga Sveta stolica odlikova ga titulom Eksprovincijala, onda osobita čast u Franj. redu. I ima u Splitu stari pečat: Commisariatus Terrae Sanctae.

Rekosmo da je rado pravio satove. Eno i danas još na zvoniku u Pòstirama (na Barču) čitava sata, što ga je on izradio. Za dvanaest samostana svoje Provincije učinio je dvanaest velikih satova, koji su stajali na glavnim hodnicima, pa se braća po njima ravnala, kad će u kor, u refektorije i. t. d. Navijali se od petnaest do petnaest dana. Najposljednji čuvao se u Šibeniku i uvijek točno kazivao vrijeme. Kao mladi svećenik i kasnije viđao sam ga na hodniku pred korom.[1]

Kad je god. 1806. Provincijal O. Jozo Glumčević bio od Francuza uhapšen, te kao izdajica od 26 vojnika odveden pred ratni sud u Split, a kasnije u tamnicu, imenova on privremenim starješinom Provincije, svojim Povjerenikom, baš našega O. Fra Jozu Kukavicu. Francuzi su onoga vremena u Dalmaciji progonili svećenike, a osobito fratre. Mnogi članovi Provincije Presv. Otkupitelja biše zatvoreni, osuđeni, neki i strijeljani. Na O. Dorotića udarena ucjena, ali on sretno umakne u Bosnu, O. Delića u Makarskoj ustrijeliše prava, zdrava. Da dalje ne pričam, o ovome ima dosta u Zlatovićevoj knjizi (str. 354–398). Bog dao, pa O. Glumčević ne ostade dugo u tamnici.

Odsad je starac Kukavica mirno živio u svome samostanu. Doživio je veliku starost: 104 godine. Kad mu je bilo sto godina, bio u Splitu Capitulum Provinciae (izbor novoga Starješinstva), i svečanu sv. Misu pjevao baš on i to bez naočala!

[1]) Čuo sam od drugih, da je to onaj isti, koji se i danas tu nalazi. (O. Petrov.)

Umro je 29. X. 1822. Bi sahranjem u samostan iza samostanske crkve. Ne znam zašto to. Sarkofag je i danas na istome mjestu: na zapadnoj strani iza malih vrata nadesno. Sasvim je blizu zida. Na njemu nema nikakova natpisa, pa velika većina onih, koji ga vide, i ne sluti,da tu počivaju mrtvi ostaci časnoga starine fra Joze Kukavice. Počivali u miru!

6. O. Fra Ivan Kolar iz Kanjana u Petrovu polju.

Za gladne godine, a za ljute zime, uputila se dva mališa, sinovi hrišćanskih roditelja, iz Petrova polja pa preko Drniša na Roški slap. Na rijeci Krci ima više vodopada od izvora na Topolju do ušća u skradinskom zalivu. Među njima su na svjetskom glasu dva: Gornji ili Roški i Donji slap ili Skradinski bûk. Roški slap ima svoje ime od staroga grada Roga ili Rogova na desnoj obali Krke. Dva mladića zvala se Ilija i Nikola Kolar iz sela Kanjana. Na slapu ima nekoliko mlinaca. U ona vremena kad se nije znalo za mline na paru ili na benzin, dolazili ljudi lijepo od Nina i Zadra, pa sve amo do Mućа i iz čitave Zagore na jedan ili drugi slap da samelju žito. Siromašna djeca pometi okolo mlina ono brašna, što pane ili ostane, pa se time hrani, a nosili bi i kućama, da im se čeljad ožiti. Tako i braća Kolari išli od mlinice do mlinice, kupili trun po trun brašna, sebe hranili, a kadkad ponesi u torbi jedan ili drugi malo i gladnim roditeljima.

Na gornjem slapu imadu i visovački Franjevci mlinicu. Nju im poslije izgona Turaka darova mletačka vlada, radi njihova viteškog vladanja za kandijskoga rata. U tu mlinicu često se navraćao Ilija Kolar. Bilo mu dobro. Sluga u mlinici ljubio sirotane, još više otkad osta bez majke. Davao im, hranio ih za teške zime, puštao, da i prenoće kod njega. Bio je običaj, a i danas je, da visovački gvardijan dođe od vremena do vremena na slap i obađe mlinicu, je li sve u redu. Onih godina bio gvardijan Fra Mijo Franković s Miljevaca, bivši župnik Sinja, 1808. naimenovani provincijal Albanije, koga nasmjesnik Dandolo nije potvrdio za francuskog vladanja. Bio je učitelj bogoslovlja. Kako je bio milostiva srca, vidjevši koliko sirote dječaci trpe, uze ih u brod i odveze na Visovac. Privikli se obojica. Išli u crkvu, a braća lajici počeli ih učiti kršćanski nauk. Dotada nijesu imali nikakova vjerskog nauka samo što su bili kršteni u hrišćanskoj crkvi sv. Petke i znali se prekrstiti po svome zakonu. Djeci bilo lijepo na Visovcu. Fratri ih hrane, odijevaju. a eto i Božjemu zakonu uče. Obadva željela zavazda ostati u samostanu i primiti katoličku vjeru. Ilija bio oštroumniji pak uz drugu djecu, što učila u samostanu, naučio pomalo čitati. Čuli njihovi strici, kako je djeci lijepo, i poruče im, da uče, da budu, što hoće, samo neka ne trpe nevolja, koje su trpjeli.

Gvardijan Franković dovrši gvardijanstvo 1814., a naslijedi ga O. Luka Koštan iz Šibenika, čovjek svestrano obrazovan, koji će do koju godinu postati provincijalom. Vidiv lijep uspjeh kod Ilije, odredi, da uči sve kao i drugi pitomci pa će biti franjevac, ako uspije. Tako Ilija bi učenik, a Nikola ostane za slugu u samostanu.

Ilija Kolar učio dobro. Do koju godinu prijeđe u nauke grammaticae et humanitatis pa kad ih svrši, primiše ga u novicijat. Redovničko odijelo obuče na Visovcu i uze ime fra Ivan. Kad je dovršio bogoslovne nauke, bi ređen i svoju prvu sv. Misu reče na svom dragom Visovcu. Bio mu je kum pok. Marko Skelin s Miljevaca.

O. Kolar najveći dio svoga života prođe u dušobrižničkoj službi. Bio je kapelanom pa župnikom u Gracu, Unešiću, Konjevratima. Kad je bio kapelanom u Drnišu godine 1852., budu osuđena za vješala dva razbojnika. Ne htjeli vjerskih utjeha. O. Kolar stavi se da im dušu spasi. Išao često k njima u tamnicu i svojim blagim riječima omekšao njihova tvrda srca. Ispovjedili se više puta, primili sv. Pričest. Kad dođe dan, da budu smaknuti, skupio se na stratištu mnogi narod. S osuđenicima eto i O. Kolara. On stade i progovori narodu. Govorio je o grijehu i velikim nesrećama, što se iz njega rađaju za dušu, tijelo poštenje, rod i rodno mjesto. Onda obrativši se razbojnicima upravi na nje svete riječi: »Si impius egerit poenitentiam, omnium iniquitatum ejus non recordabor«. Te utješne riješi tako ganuše neboge razbojnike, da su zaplakali kao mala djeaa. Onda držeći u rukama Propelo pozva obojicu, da ga poljube. Oni klekoše i u jedan glas zavapiše: »Isuse, Sine Boga živoga, smiluj se nama!«

Tad će jedan klečeći reći, kako ga je bio naučio O. Kolar: »Evo, puče moj, evo nas grešnih i tužnih pred Bogom

i pred vama. Mi ćemo domalo biti tijelom mrtvi, ali dušu imamo, koja će živjeti vijekom. Mi jesmo krivi, mi smo bili zašli s puta kršćanskoga življenja. Ali milostivi Bog, koji prašta pokajanu grešniku, jer je veliko njegovo milosrđe, ganuo je naša srca, te smo se s Njime pomirili u sv. ispovjedi. Mi plačući pitamo oproštenje od svih naših grijeha, naših zloća, najprije u dobroga Boga, pa u tebe, dobri narode, jer smo ti dali zao izgled našim vladanjem . . .« Htio dalje, ali mu zape riječ u grlu: plakao je. Onda prihvati opet O. Kolar. Nastalo je opće ganuće. Napokon kleče jedan pa drugi pred Oca, koji im još jednom dade sv. odriješenje, a krvnik izvrši svoju dužnost. I starješinstvo i presv. biskup i vlada i puk — svi su pohvalili vrijednoga O. Kolara, a događaj ostade narodu za dugo vremena u spasonosnoj uspomeni.

Gdje je god bio na župi, revnovao je za spas duša. Crkvu i župski stan držao je čisto i uredno, svaka stvarčica bila na svome mjestu, sve mu je pjevalo, štono riječ. Čist i uredan ostao je sve do svoje smrti: u sobi, na namješću, knjigama nigdje truhe, nigdje prašine, na njegovu odijelu ni cigle mrlje.

O. O. Kolaru i njegovom desnom prijatelju i imenjaku O. Vuičiću kola i danas po Provinciji Presv. Otkupitelja mnogo anegdota. Zanimljiv je n. pr. njegov put u Beč. Još kao učenik pođe on s ondašnjim provincijalom O. Palatianom god. 1827. u carsku prijestolnicu. Putovali su puno dana, najprije brodom iz Šibenika do Trsta, pa onda kolima do Beča. Što li je O. Kolar znao lijepo pričati o tome putovanju! Pa o carskome Beču!

Godine 1861.—1863. bio je gvardijanom na Visovcu. Za njegova gvardijanstva bio sam i ja na Gospinu otočiću kao momčić. Poveo me je jednom kaluđerima na sv. Arhanđel, kako sam već pričao. Pod stare dane povuče se Kolar na Visovac. Tu je nekoć kao malo hrišćansko momče došao pod majčinsko Marijino okrilje, tu postao katolikom, redovnikom. Tu je htio da i zaklopi svoje staračke oči. Dočekao je veliku starost. Umrije 28. svibnja, u Marijinu mjesecu 1887. pokrijepljen utjehama sv. vjere i svoga reda u starosti od 86 godina. Njegove kosti čekaju kod Gospine crkve sveti dan uskrsnuća . . .

7. Fra Mijo Kotaraš.

Posljednje godine svoga života doživio je O. Kolar i ovu radost. Samih sedam mjeseci prije njegove smrti učini na Visovcu svoje prve zavjete i opet jedan „sin hrišćanskih roditelja". Bio je to mladi Nikola Kotaraš, sin Stevanov, koji se u redu nazva fra Mijom. Tko u Hrvatskoj nije čuo za to ime? I tko među Hrvatima ne bi rado čitao životopis fra Mijin? Pa zaista naš mi je fra Petar napisao prilično dugu i vrlo toplu bilješku o njemu — kao posjednje poglavlje ove svoje radice o „Franjevcima — sinovima hrišćanskih roditelja".

Nego O. Kotaraš zaslužio je u našem Almanahu poseban životopis. I evo što sam smislio. Do godine navršit će se četrdeset godina, što se fra Mijo redovničkim zavjetom predao Bogu i svome redu, a malo zatim slavit će on i šezdesetu godišnjicu svoga rođenja. Za tu prigodu ja ću nastojati, da u petoj knjizi iziđe opširan životopis poznatoga borca katoličkih i hrvatskih svetinja. Gospodin urednik ne će biti protivan . . .

O. Petrov.

III.

Hajdučka osveta.

Gdje je god bilo Turaka, bijaše i hajduka. Eno ih u dalekoj Jermeniji, eno u Bugarskoj, Srbiji, Albaniji i Bosni, pa bijaše ih i u našoj Dalmaciji.

Hajduk nije uvijek bio razbojnik. Bilo je vrijeme, kad su u zemljama od Turaka pregaženim, hajduci bili gotovo jedina nada potlačenoj raji, kad je hajdučko ime bilo časno, kad je hajduk vojevao za krst časni i slobodu zlatnu. Onda je jadan »kaur« slobodnije prolazio gorom, kad je znao, da negdje s timora hajdučko oko gleda naokolo, kad je znao, da negdje u busiji stoji u pripravi hajdukova diljka, da ga obrani od nesita Turčina. Tako bijaše i u ravnim Kotarima, tome starom razbojištu. Od Mletaka slaba im bila pomoć, ako ne će sami onako po hajdučki četovati. Jedino tada mogli

su se nadati, da će im škrta maćeha s lagunâ poslati dvopeka (biscotto), luka i graha, da se kako tako prehrane.

Ali kako se sve ljudsko lako na zlo okrene, tako i hajduštvo. Još u starije zemane znao se hajdukom nazivati i prosti razbojnik, kome ništa nije bilo sveto, koji se nije žacao činiti onakovih nedjela, od kojih stari iguman Mile odvraćao čestitoga Luku Vukalovića u fra Grginim »Osvetnicima«. Pogotovo se hajduštvo na zlo izvrnu, kad Turci bili potisnuti iz koje zemlje, pa više hajducima ne bilo ni svrhe ni posla. Tad je hajduk postao strahom i trepetom oslobođene raje, što joj prije za robovanja bijaše nadom i utjehom.

To isto dogodi se i u krvavim Kotarima. Godine 1687. bijahu Turci istjerani iz Dalmacije, crveni barjak krilatoga lava vio se od Zrmanje do Skadra na Bojani, od mora do dinarskih i biokovskih gudura. Hajduku je sada bilo ostaviti jele i ombre i saći u polje, da zajedno sa svojom braćom i rođacima ore polje davno neorano, sije žito davno nesijano, da se znojem hrani i oda zla brani. Ali mnogome milije bilo gorom se skitati i tuđe blago otimati. Tako se kotarski hajduci prometnuše u — razbojnike. Činili su veliko zlo, ucjenjivali bogate ljude, davali strah i samoj vladi. S njima se morali ogledati i franjevci, koji su sa svojim narodom dijelili svako dobro i zlo, pa eto i hajdučke zulume. Ja ću ovdje da ispričam krvav događaj iz onih strašivih vremena.

Nedaleko od grada Skradina, između rijeke Krke i lagano ispetih brda prostire se lijepo prodolje i u njemu sela Culušić, Dubravice, Prispo, Plastovo. Seoca su milovidno smještena na kosama i u prisoju između vinograda, maslina, bajama, šipaka. Čine jednu katoličku župu »Dubravice«, kojom od vajkada upravljaju franjevci. Iz ovih sela bilo je dosta učenih redovnika. A i s drugog kraja Dubravice su poznate. Tu ima dosta crnog ugljena, koji se nekih godina bio stao kopati, ali pothvat nije bio dobro uređen, što li, i kopanje zapelo. Cesta iz Skradina vodi kroz Dubravice u Visovac, Rupe, Kotare, Bukovicu. Trinaestoga vijeka sav je ovaj kraj pripadao P a v l u Š u b i ć u, kako se može čitati u sedmome svesku Smičiklasova djela: C o d e x D i p l o m a t i c u s na str. 331 do 336. Utjeha je hrvatskome srcu, kad vidi, da su se sva sela, sva mjesta oko samostana Višovca uz rijeku Krku zvala jednako kao i danas!

Rodom iz pitomih Dubravica bio je i O. f r a M i j o Š u r k a l o, rođen 1742. Ovo je stariji, jer je bio još jedan fra Mijo Šurkalo, sinovac spomenutoga (1775.—1851.). Kao svećenik služio je fra Mijo na više župa po Kotarima. Još mlad bude imenovan župnikom ponajglavnije kotarske župe L i š a n a, kod staroga grada O s t r v i c e.

Na području Lišana bili su znameniti hrv. gradovi: M i š l j e n i V u k š i ć. Na zapadnoj strani dizao se na brdašcu grad hrvatskoga bana Marka Mišljenovića iz Kamička na Krci, danas jedino ime brda i gomila ruševina sjećaju te, da je tu bio nekoć banov grad... Vukšić je s druge strane lišanskoga polja, nekoć sijelo ratnog suda županije Luke (štono se prostirala od G u d u ć e do N a d i n a i K o r l a t a), danas malo selo. Župa Lišani, zapravo Vukšić razasula se nadaleko na ravnici i na kosama laganih nizbrdica, a u okrugu se kuće vide. Žive vode na puno mjesta, a ima i potočinâ i jezera. Sredinom polja iskopana golema jaruga, što odvodi u more vodu, jer je lišansko polje izvrgnuto povodnjima. Zanimljivo je, da se tu za velikih kiša love veliki u g o r i. Narod ih rukama hvata. Ali ćeš naigraisati, ne zaliješ li ih kapljom vinca, jer će te groznica zaletjeti. To naš Kotarac znade, pa se po tome i ravna...

O. Šurkalo bio u Lišanima župnikom od godine 1774. do svoje tragične smrti. Bio je to gorljiv svećenik, a junačkoga srca. Učio narod Božjemu zakonu, a djecu bukvici i knjizi. U njegovoj župi bilo gorskih haramija — hajduka, koji se odmetnuli u goru, da uteku pravdi. Udarili na narod teške ucjene. Dođi obnoć čeljade preobučeno, umotano, da ga ne prepoznaš, dođi domaćinu kuće, pa mu reci n. pr.:

— Te i te noći, tute i tute ostavi dva pršuta (šunka), tri tukca očišćena, dvanaest kvartoča vina, pet kvartoča rakije, deset samuna kruha...

Ucjenjivali su prema imutku, sad većom, sad manjom ucjenom. Jadan domaćin morao je i donijeti i mučati. Tu nije bilo pogovora, a je li samo riječ izustio i komu kazao, gotov je: kuća mu je domalo bila garište! Zato je svak, ako će i teška srca, prihvaćao ucjenu te sve donesi i ostavi na određenu mjestu. Tako to išlo redom, dok se sve selo ne obredi, a onda hajde u drugo selo, u treće, četvrto.

45*

Došao red i na župnika. Poručili mu, što ima poslati i kamo.

Župnik odgovori, da nema, što su pitali, pa da im ne može ni poslati. Zlikovci se zarekli, da će mu se osvetiti. Prođe nekoliko vremena. Jedne noći baš o ponoći pokuca netko na vratima:

— Otvori, bolesnik je.

Bilo oblačno. Sluga otvori vrata, da poviri, tko je, ali u taj mah zgrabe ga nečije ruke. Bili su hajduci: njih osamnaest na broj! Začepe slugi usta, da ne viče, ulete u kuću, te zovi župnika:

— Fra Mijo, diži se!

Čuje župnik viku silenih hajduka. Već zna, što se dogodilo i što ga čeka. Digne se, obuče se, pa kleče na koljena, učini izvrsno pokajanje za grijehe i preporuči dobrome Bogu svoju dušu. Onda pođe mirno k hajducima. Noć crna, nigdje nikoga. Na bijeg ne možeš ni da pomisliš, a da si i najveći junak, kako ćeš jedan da se opreš osamnaestorici do zubi oružanih! Bijednome župniku bijaše kucnuo posljednji čas. Zlikovci ga uhvate, sjedoše na sjedalicu uz prozor i bez milosrđa ga — zaklaše. Sada pograbe sve, što nađoše, momka svezana povedu u mrak, da zametu sebi trag. Bilo je to 5. srpnja 1784.

Kad hajduci pustiše slugu, vrati se on u župski stan i na veliku svoju žalost nađe ga mrtva i svega krvava. Zove ga. Zaludu. Fratar mrtav kao mrtav. Stara župnička kuća, u kojoj se dogodilo ovo nedjelo, bila je oko god. 1865. još čitava. Ja sam tada kao đače obilazio ravne Kotare. Bio sam i u toj kući. Vidio sam svojim očima krvave mrlje na zidu uz prozor, tužan ostatak iz krvavih vremena. Godine 1858. vlada podiže lijep novi župski stan, a do koju godinu bude stara zgrada srušena. Danas joj nema traga.

Strašan događaj ču se na daleko. Dođoše okolni župnici Ostrvice, Perušića, Krkovića, Vaćana, Čiste, Stankovaca-Velima. Urede pokojnikovo tijelo, za ispokoj njegove duše očitaše sv. Mise i 7. srpnja otprate ga na vječni počinak u Vukšić. Tu bile svečane zadušnice, a onda pokopaše mrtvo tijelo u crkvi sv. Mihovila, kako je tada bio običaj. U nekrologijama naših samostana ovako je zapisana smrt nesretnoga fra Mije: »R. P. Michael Surkalo, a Dubravice, Parochus de Lisani, a malefactoribus, in parochiali domo aggressus, crudeliter ac inhumaniter fuit jugulatus«.

Mletačka pravica nije ostavila neosvećenu ovu »hajdučku osvetu«. Uredi se svestrana istraga i potjera za hajducima. Pročulo se, gdje su sakrili pokradene predmete. Stražari, panduri dovukli se u velebitske šume. Zatekoše ih pijane, opkole i pobiju mnoge. Neki im u noći umakoše. Ali za samu godinu dana svih osamnaest bilo pohvatano i smrću kažnjeno. Tako je ljudska pravda kaznila njihova zla djela, a Pravda Božja nije im dala, da se dugo klatare i provode divlje, hajdučko življenje.

Nedjeljko Subotić,
župnik u Trpnju (na Pelješcu u Dalmaciji).

Iz ateljera Celestina Medovića.

Danas je čedni dom Celestina Medovića, kao ostavljena mala umjetnička kula, bez prijašnjeg znaka umjetničkog života, pust i osamljen. Pregledavajući onomadne uske izbe i hodnike, kuda vise o zidovima škice, pejsaži i mrtve naravi dičnog pokojnika i ne videći više onu tako jednostavnu i malu pojavu i onaj neprestani podsmijeh umjetnika, koji bi me, pomolivši prije glavu preko prsobrana svoga sulara, da vidi ko ono dolje čegrta oko gvozdenih vrata na rešetke, dočekao s onim svojim običnim: Dobro došli! »Finalmente« da se vidimo! Bravo! – – čutio sam neku bolnu prazninu i čežnju za izgubljenim umjetnikom i prijateljem, kao da se oborio u prah jedan granitni stup našega Panteona. Stupam kroz pritvorena vrata u ateljer pokojnog Celestina. – Veliki i mali stalak bez platna, prazan. Boje razbacane, osušene. Palete još neostrugane i obješene o uši jednog stočića, a svežanj manjih i većih kičica poredan u vis u jednoj čaši kao da se mukom predaju sudbini vjernih veterana nakon duge i slavne službe. Jedna mrtvačka lubanja i vojnička kaciga, koju je umjetnik sam napravio od bakrene romijenče, zure na glavi ormara u tu malu, prostu izbu sa jednim zapadnim prozorom, odakle dopire ne baš velika svijetlost. Nekoliko lončića za pranje oruđa i ostali pribor bez reda čuči kao »res nullius« nakon odlaska u vječnost dragog slikara po krajevima sobe, koja je imala čast da postane radionicom umjetnika nakon njegove secesije iz zagrebačkog svijeta. Rpa nategnutih i nenategnutih platna i kartona tek započetih, škiciranih i dovršenih pejzaša, »alla prima« slika i crteža leži razbacana po podu, a neke oveće i bolje studije i slike vise o četiri zida naokolo izbe. Sve to djeluje kao otvorena rana na stranca, koji kao da gleda na tle bačeno oružje nemrtva i slavna ratnika. Sve te mrtve stvari, na kojima je »fratello Celestino« kao drugi fra Angelik ostavio žive crte svoje duše, govore nijemo ali razumljivo: što hoćete više od nas! Spavajmo! . . . – Jedan Propeti Hrist na platnu škiciran, na sjevernom zidu izbe, u mračnom štimungu, nešto alla Velasquez, ali sa očajnom tragikom križa, sa glavom obješenom na koštunjavim prsima i sakrivenom u razbačenoj precrnoj kosi, naročito povećava taj nostalgični ugođaj jednog mrtvog umjetničkog ateljera. Onaj razapeti Hrist kao da mi još razapinje dušu tugom i slomljenom nadom u podizanje naše Umjetnosti, kojoj on, fra Celestin, bješe najdraži, najsmjerniji paž. »Što hoćeš više od mene? Eto vidiš, sinko, da sam mrtav za tebe!« ne čuješ li glas sa one slike Nazarećanina, još nedovršene, na koju jedan sinovac našeg najslavnijeg slikara umetnu na kraju nedopuštenu imitaciju stričeva imena? . . .

Međuto »Bimbo« sa mladim živim obrazom pokojnog »dunda« pokazuje naokolo prstom razne stvari i priča meni i mome pratiocu Stijepu, kako će doći Frano iz mog Trpnja, bojadisati svu kuću, te kako će oni sve to lijepo poredati, izložiti u stanu, da bude sve u redu. Pripovijeda, kako je stric ovu vilu sa umjetničkim blagom ostavio njemu, nećaku i njegovoj braći, a da je njihova namjera sačuvati rad svoga strica u istom ateljeru i pozvati diljem domovine sve vlasnike koje slike Celestinove, da se oglase i jave što posjeduju od umjetnika. Tako bi se postigao tačan pregled i popis slika Celestina Medovića, koji je mnogo toga stvorio. Meni se čini naprotiv potrebito, da sama naša narodna vlada otkupi en bloc sve slike Medovićeve iz njegova posmrtnog ateljera i predade jugosl. galeriji slika, da bude ostavština Celestinova svojinom cielog naroda. Tako bi slike Medovićeve došle na svoje pravo mjesto iz skrovišta tog malog pelješkog sela. Red bi bio, da se na grobu vrlog umjetnika podigne jedan mramorni spomenik sa poprsjem slikara, što bi privlačilo na njegov grob svakog putnika i ljubitelja umjetnosti. Sinovac Bimbo bješe toliko ljubazan, da me je upozorio na sve, što je u kući bilo i potjecalo od ruke umjetnika. Uzimam bilježnicu, da sastavim popis umjetničkih djela iz posmrtnog ateljera C. Medovića.

1. Studija blondine sa raskošnom kosom, što se smotana na zatiljku prelijeva u žutim nijansama zlata. To je ona otmjena i gizdava zagrebačka Židovka, što je služila Medo-

viću kao kraljica u »krunisanju kralja Vladislava«. Red je spomenuti, da su braća ove dame, bogati bankiri, nukali umjetnika, ne obazirući se kao Židovi na to, što je on katolički svećenik da uzme njihovu sestru sa bogatim mirazom za ženu. »Treba nam za »renomée« Vaše slavno ime!« znali bi one dane kazati umjetniku. »Hvala Vam! Moja je žena – umjetnost!« – odgovori Celestin i ukaže bankarima paletu s bojama. Jednako je odgovorio – tako mi pričaše za trpezom sam umjetnik – crnogorskom knezu Nikoli I., kad je slikao kneževu obitelj na Cetinju. Knez Nikola je pozvao na svoj dvor našeg umjetnika, da izradi nekoliko portreta za utanačenu cijenu. Umjetnik je imao neugodnosti na dvoru, a na koncu ne šćaše pozniji Kralj, da plati umjetniku cijelu dužnu svotu: »Šta će tebi, tolike pare!« – hinio je junački knez Crnogoraca svoju ljutost doista naljućenom umjetniku, koji nije htio popustiti preko pogodbe. »Nije ni Čermak bio tako skup – eno ti, pobratime, za te pare svih njegovih slika, što ih imam na konaku!« Medović je ostavio konak, a da se više ne vrati na Cetinje. Nikola je kašnje, da osladi prošlost, poslao umjetniku odličje Danilova reda, što je on nerado prihvatio.

2. Vezuv u plamenu. Mala slika, koju je umjetnik izradio »alla prima« u Napulju. Kasnije je izradio jednaku oveću sliku prodanu na jednoj monakovskoj izložbi.

3. Jedan tužni večernji ugođaj, što je Medović prozvao: tragovi kuge. Razvaline jedne stare kuće iz okoliša sela Kune.

4. Požar Vrućice. Kad je g. 1917. gorjela šuma na Vrućici, te je požar zahvatio strašne dimenzije, tako da je oko ograničenja požara bilo uz pučanstvo zaposleno i vojništvo. Medović je iz Kune »alla prima« uhvatio ovaj veličanstveni prizor na platnu.

5. Autoportret iz mlađih godina. Vrlo dobar. Slikar je često, u nestašici modela, upotrebio svoj portret na velikim svojim radnjama. Tako sv. Franjo u crkvi Male Braće u Dubrovniku kao i papinski legat u saboru kralja Tomislava uzeše obraz C. Medovića.

6. Portret nećakinje i nećaka, koji mi reče, da ima od svog strica krasan portret bolje izrađen no ovaj.

7. »Manastir Kune« sa istočne strane. Ovaj franjevački manastir dao je u više slika umjetniku krasnih prizora. Medović je sa simpatijom često obrađivao ovaj sujet, manastir Male Braće u Kuni, sa kojim ga vezahu najmilije uspomene. Celestin Medović, rođen je u Kuni (sa krsnim imenom Mato), 17. studenoga 1857., od roditelja Nika Medovića, težaka, i Kate rođene Spaletta. Oko 1865.–70. bio je u Kuni starješina manastira (gvardijan) O. Paulin Majčica, koji je kod naroda uživao glas sveca. Mali Mato, sa pečatom bijede i siromaštva, zureći strahom i počitanjem u mali stas i blago i ponizno lice oca Paulina, komu u svečane dane dvoraše na Misi, posta brzo drag i mio ovom tihom fratru. O. Paulin se ražalio na ovog mršavog i bijedno obučenog dječaka. Ali se još više divio darovitosti maloga Mate. Jedno jutro zateče O. Paulin maloga Matu u kloštru kako na okrečenom bijelom zidu crta glavu jednog starca duge brade i jednu kozu. Mali umjetnik htjede pobjeći, postiđen što mrči one zidove, ali skromni gvardijan ga zaustavi milujući nestašnog crtača: »Sinko, ne bježi! Pisat ću Provincijalu našemu, da budeš primljen u naš red, na nauke. Hajde kući i reci tvojima. Ti ćeš biti sin svetoga Frančeška i čestit čovjek!« – Baš one godine dođoše na praznike u kunovski manastir dva mlada franjevačka đaka. One obrijane glave, bose noge, pas bijeli sa obješenom krunicom, sandale, duga mantija sa širokom kukuljicom, sve je to snažno djelovalo na mirnog i pobožnog dječaka, obradovana obećanjem oca Paulina dapače taj na oko umjetnički prizor fratarskih đaka više je potaknuo ono dijete nego sva nagovaranja staroga fra Rafaela laika, kroz četiri godine, da stupi u red sv. Franje. Kad je otac Paulin doznao po fra Rafaelu, da mali Mato uistinu želi biti fratar, i da su time zadovoljni njegovi roditelji, primi dječaka, koji je nastavio crtati po kloštru glave konja, ovaca, koza i ptica, u manastir, da uči latinski, talijanski i vjeronauk, da se spravi za franjevački licej u Dubrovniku. Kunovski samostan leži na osamljenom vrlo lijepom položaju, pet časa daleko od sela, sa krasnim vidikom na široko polje put zapada do Košarnog dola, a lijevo do ubavog sela Potonja, Pjavičine, Pantetića i Subriane.

Uz samostan je prostrana i vrlo lijepa crkva, zvana »Dilorita«, u stilu renesanse. Na dan Gospe od Loreta, 10. svibnja, i na dan sv. Ivana Krstitelja, hrli veliko mnoštvo pobožnog svijeta iz bliza i daleka na proštenje i sajam. Osam ogromnih stupova drži svod srednje lađe ove crkve. Ima pet

mramornih oltara, ali glavni oltar je uspjela i krasna radnja braće Bertapelli iz Vrboske. Medoviću se vrlo sviđao na pobočnom oltaru kip sv. Antuna. Više puta ga je fotografirao. Poviše toga oltara je Gospina slika sa sv. Špiridiunom i sv. Nikolom sa strane. To je početna slika, koju naslika Medović iz početka, kao fratarski đak. Toliko je puta slikar, dolazeći posljednjih godišta u crkvu, okrenuo lice od te slike, sa željom da je maknu, ali slika će i naprijed svjedočiti što je onda mogao mali Mato. Na oltaru Sv. Ivana stoji Medovićeva slika »Krštenje Ivanovo«. Izradio ju je slikar g. 1917. i posvetio zadnjem revnom gvardijanu, koji je nosio ime pokojnog oca Paulina. Vazda kad dođem na Kunu, idem vidjeti »Krštenje Ivanovo!« Orijaški dubovi oko manastira, od kojih su najveći i najstariji pali žrtvom nemara nekih gvardijana na veliku žalost našeg umjetnika, podaju manastiru neku osobitu slikovitost. Dok je mali Mato prebivao u ovom manastiru, življahu tu još dva svećenika istoga reda, Otac Pačifik Radeljević Dubrovčanin i prigodni pjesnik, vrlo pobožan i bogat klasičnom naobrazbom i O. Frano Ivanković, jako žilav i suhonjav, prozvan »Spičica«. Bio je pučki ećim i čuvaše u svojoj ćeliji svu silu umjetnih i pučkih ljekarija od raznih trava, što je on sam činio. Bio je čudak u vladanju, nastran poput fra Gjunipera, jednog od prvih drugova Asiškog Trubadura. Još veći ćudak bješe brat laik fra Antun Kralj iz Konavala, malo sugranast i plah. Njega si mogao o svemu pitati samo ne o stvarima, jer bješe nahod konavoski. O njemu je Medović, koji bijaše u društvu i na trpezi vazda dobro raspoložen, razgovorljiv i do naivnosti veseo, zapamtio nekoliko smiješnih anekdota iz manastirskog života. Kako se je Medović upravo do suza slatko smijao, kad bi nešto pričao o čudnom fra Antunu Kralju! Sjećam ga se: još je bio živ u Maloj braći u Gradu za vrijeme naših bogoslovnih studija. Crn kao Arap, osorna pogleda i pognute glave, debela glasa, spor i bestužan, neuglađen do skrajnosti, kao kamen neotesan što ga je bacila mina u zrak. Nije volio nikakovu vanjsku čistoću, pâs mu je bio redovito zamazan i crn, toliko da ga prozvaše udovcem, njega, koii ne mogaše nikakovu ženu na svijetu ni na oči. Ljubio je domaće životinje do ludila i s njima se vječno razgovarao, i u tomu najviše nasljedovaše svetoga Franju. Kad je fra Antun bio prisiljen jednom, da predade samostansku kozu muzaru nekoj obitelji u selu na

pašu: nakiti je vrpcom i cvijećem oko ovijenih rogova, pa goneći je užetom za sobom sa jednom zastavicom u lijevoj ruci predade na granici manastirskog posjeda svoju kozu čobanu u poklad, uz oprosne riječi jedva od ganuća izrečene: »Zbogom, sestro moja, imaj pomnju od života!« — te zagrli kozu jecajući od plača, što je ona draga živinica umakla njegovoj brizi. Što ćete da vam rečem! Fra Antun se je kao olovo teškim korakom vratio u manastir, ogledavajući se mutnim očima za udaljenom družicom, dok mu nije negdje iza brijega nestala iz vida. »Me-e-e-e!« čuo se posljednji »tremolo« glas vitoroge puštenice, dočim se dobri fra Antun dušio u plaču: »Sestro moja, sestro moja!...« I dok je fra Antun prama manastirskoj braći bio sveđer mrk i opor i tvrd, nevjerovatnom nježnošću je gojio i čuvao dva krmka u oboru za manastirom. Maloga Medovića, iza kako je svršio lekciju kod gvardijana, slao je uz medene riječi onamo ispod hrasta, da kupi želud za krmke, a on sami bi pristupio k njima i nakon napojnice češljao bi jednoga po jednoga za vrat, dok se ne bi jedan od njih, tako razdragan i onako utovljen, strovalio fra Antunu na noge, da bi ga teško zaboljele. A kad bi se onako, nogom malo nabadajući, vratio u kuhinju, da sredi posle, na upit: »fra Antune, što je nozi? odgovaraše nehajno: »Nema zla! Onaj moj »galiot« stao mi je na nogu!«

Kad gledate onu sliku Medovićevu: Franjevački samostan na Kuni, kao da osjećate i ljubav njegovu prama prošlim njegovim djetinskim danima u tom zatišju pobožnih redovnika. Medović je izradio više ovakovih slika u raznim pozicijama, ali mi se najviše sviđala slika ovog samostana sa istočne strane, što je darovao malo prije smrti svome liječniku i prijatelju Dru Lisickom.

8. »Staro groblje na Kuni«. To je jedan od ljepših krajolika Medovićevih. Slikar je već prije izradio ovaj predmet, te je na hrvatskoj umjetničkoj izložbi u Osijeku ovu prekrasnu sliku kupio slavonski grof Norman za 1200 forinta. Ovo groblje, sada zapušteno, u neposrednoj je blizini Matice (župne crkve) u Kuni. Kolosalni čempresi sa svojom zagasitom, tmurnom bojom, kao stoljetni čuvari nekoć patarenskih mogila ili grobova pokrivaju taj sadašnji park osobitom sjetom koju je vještim koloritom umjetnik prenio na platno. Jedan orijaški hrast računa se da je star kao i sama crkva. U toj je crkvi matici Medović bio kršten, tu je dvorio Svetu Misu župniku

Bazdanu, prije nego se je sklonio u samostan. Evo što piše sam Medović u svojim biografijskim uspomenama (u knjižici br. 1., što je kod mene): »Četiri godine neprestano služio sam Svetu Misu župniku Bazdanu (kasnije dubrovačkom kanoniku) i poslije službe Sv. Mise, budući da sam imao lijep rukopis, prepisivao bi mu spise što bi mu dolazili od Ordinarijata. On me je nazivao svojim »secretario secreto«, i osobito me je volio, a nagrada mi je za to bila što bi mi svake godine kupio jedan par cipela, i o Ivanju-dne, Maloj Gospi i Miholjdanu prigodom đerneka (sajma) darovao bi mi nekoliko šestica (seksera), da kupim po koju igračku. Mjesto u igračke ja bih novac potrošio za olovke, pera, crnilo i papir... Kad je one godine došao u pohode biskup Zubranić, zauzeo se je kod njega naš župnik, eda bi me primio u seminar. Presvijetli biskup je na to rado pristao i bio mi je stric Mato (slikar je rano oca izgubio a stric mu je nakon očeve smrti bio skrbnik, o. p.) u tu svrhu prozvan od župnika, da se u stvari sporazume. Stric, biće vidio, da uvjeti nijesu bili povoljni za njega, rekao je ove riječi: »neka on stoji doma!« Tako je ta moja prva želja ostala zakopana. U toliko fra Rafael iz Brescie, kadgod bi mu se pružila prigoda, nastojao bi, da me skloni da stupim u franjevački red, predstavljajući mi u najljepšim bojama samostanski život, kako se tu može postati glasoviti itd.«... Naravno fra Rafael iz Brescie je kašnje uspio kod maloga Mata, kako sam već prije naveo. Spominjem, da Kuna, rodno mjesto našeg slikara, i sijelo općine, broji danas oko 800 žitelja, te se to ubavo selo prosulo u prostoru od kojih 10 km. Općina Kuna, sa 12 sela i kojih 2700 stanovnika, premda malena, razmjerno je najbogatija u Dalmaciji proizvodom vina. Na glasu je vino »Dingač«, kao prvo i najvrsnije pečeno vino u Dalmaciji. Ta dobra kapljica nije nikada falila na domaćoj svečanoj sofri, na kojoj bi se pokazao naš umjetnik. Na Ivanjdan u manastiru, na svoj imendan u svojoj vili, pa u raznim prigodama kod župnika i kod prijatelja u Potomju i Pjavičinu naš »dum Mato« bješe vazda izabran na svoje veliko zadovoljstvo stoloravnateljem. Znam, kako smo se svi dragovoljno pokoravali njegovim nalozima. Nakon pečene zaoblice kapljica »Dingač« stvarala je čudesa. Naš stoloravnatelj postajaše veseo kao dijete, vršeći nekim ponosom svoju ulogu. Morao je svak da ispuca po koju nazdravicu u znaku prijateljstva, rodoljublja,

ljubavi i ljepote. Ne bi izostao naš umjetnik — koji bi ustao kao Dioniz, knez naših veselih vinograda.

Govoreći više rukama, kretnjom, očima, a katkada i suzama — nego biranim riječima — bješe slab govornik — htio bi da i u tim časovima dade dokaza svoje iskrenosti i svoje dobrote srca, što ga je htio svima prikazati na dlanu, a osobito svoju harnost. Kako je bio osjetljiv, sentimetalan, za svaki iskaz ljubavi i pažnje prama njemu ne bi umio smoći riječi zahvalnosti. Sada ćete znati, kako je Medović ljubio onaj čar boja u plein-airu naših vinograda, i zašto je gojio odrinu loze kao sjenicu na balkonu svoje vile, po običaju naših težačkih kuća na poluotoku Pelješcu. Nakon stola sa svojim prijateljima u svojoj vili, onako veseo i razgovorljiv, običavao je uzeti svoju tradicionalnu »lijericu«, kojoj je uza sav velegradski i bučni život ostao vjeran od djetinstva. Položio bi je na koljena i u veselom tempu gudio neke narodne poskočnice i napjeve, lupajući nogom o pod i klimatajući glavom. Bilo je zanimljivo gledati, kojim ponosom i kojom važnosti izvađaše taj veliki umjetnik svoj omiljeni koncert na poniznoj lijerici! Onaj »bravo« — što bi ga čuo od prijatelja nakon svoje muzikalne produkcije, bio je za njega povod većega i više pročućenog zadovoljstva nego nakon slavne kritike svojih Bacchanala.

9. Jedan »Bako u trsju«. Nije dovršen. Na svoj kretnji ovog gospodara pijanih vinograda odaje se raspojasanost i obilje života klasične ideologije. Lice Bachusa čini mi se inače odveć nestašno i djetinjsko.

10. Pogled na more. Omanja slika, ali vrlo lijepa.

11. »Vrijes«. Medović je bio majstor u slikanju vrijesa, tog divljeg rumenog cvijeća, što resi naše južnodalmatinske krajeve. Nema gotovo pejzaša iz naših krajeva, gdje on nije iznio taj bujni i blistavi vrijes. Medović je izradio mnoštvo takovih krajolika i sve prodao kao na oganj. Svak se otimao za njegovim vrijesom! Medović je uistinu mnogo truda uložio u proučavanje vrijesa, a tom biljkom obiljuje Pelješko poluostrvo. Po čitave bogovetne dane radio bi slikar u božjoj prirodi, da izradi na stotine motiva vrijesa u proljeću i jeseni.

12. Portret kapetana Tomaševića. Kako Medović nije imao u svome seoskom skrovištu većih narudžaba, da zasluži

novaca, slikao je mnoge portrete, koje je radio vrlo brzo, po ćeifu naručitelja, koji bi zahtijevao, da ga slikar malo pomladi ili poljepša. Medović slikajući portrete, tolikih bogatih seljaka, nije obično u tome uspijevao. Tih portreta ima dosta po seljačkim kućama na Ratu. Posljednje godine slabo je vidio. Izrađujući portrete, često sa same fotografije, nataknuo bi dva para očala. Slabo je vidio, brzo radio i loše uspijevao u portretima. I on se sam stoga ljutio, bacio bi na stranu kičicu, osjećajući se poniženim, što ne radi za umjetnost. Pa opet, da može živjeti – vraćao bi se na posao. Neki su portreti krasni, i to oni, koje je izradio za mladih godina.

13. Sedam različitih pejzaša sa vrijesom.

14. Studija: Isus. Ova glava Isusova je izrađena još god. 1916. Ove godine je izradio još drugu sličnu studiju:

15. Isus. Kao model poslužila mu je glava jednog fratra (O. Lj. M.). Znam da umjetnik nije bio zadovoljan sa ovim studijama. Tražio je i zamišljao Hrista kao pravi orijentalni, hebrejski tip, sa aureolom Božanstva, sa crtama duboke, smirene mistike. Kako je meni kazivao, htio je bez naručbe izraditi jedno veliko, epohalno, životno djelo gdje bi kao Tintoretto u mrtvoj kćeri i Michelangelo u Mojsiji utisnu pečat svoje duševne snage. Hrist imao je biti središte te dramatsko-slikarske radnje. Ta radnja o kojoj je sa mnom više puta raspravljao, imala je biti neka socijalna satira protiv nepravda, što vladaju u društvu i državi, a kulminiraju u ondašnjem ratu za hegemoniju brutalne sile. Među ostalim koncepcijama zamišljao je Hrista okružena apoštolima, u času, kada obuzet pravednim gnjevom dovikuje himbenm farizejima, za kojima je stojala većina društva: »Vi ste sinovi đavla!«... iza čega je imala doći kazna, obračun. Htio je da djelo jasno govori, pa je tražio načine, kako da ta velika, svećana lekcija bude očito smjerala na oružani savez Njemačke i Austrije. Medović, koji nije od jučer bio Slaven ili Jugoslaven, koji nije imao niti smisla za borbu, onda ubitačnu borbu oko Hrvata i Srbina, vazda je davao od početka oduška svojoj dubokoj mržnji proti germanskoj nametljivosti i politici. Kada je pak 1917. iz novina čitao kako Prusi sa ogromnim topovima bombardiraju ništa manje nego Pariz grad, bio je čisto smućen, ogorčen radi takova barbarskog atentata na ona čudovišta moderne arhitekture Pariza, o kojoj je Medović kao dobar znanac toga

divot-grada govorio s nekim udivljenjem. Tada je opet promišljao razne načine, kako bi svojim kistom sa indignacijom osudio germanski barbarizam. A pošto mu je falilo i platna i ostalog pribora, a nastupila boljetica, to ili slično epohalno djelo što je imalo doći, osta pokopano u njegovoj duši. Rat je pokosio njegovu duševnu i fizičnu snagu – nije mogao dalje... Kad sam ga u povorci stigao u »Prosiku« kod Trpinja, kad je i on došao pješice iz Kune u našu varoš, da prisustvuje manifestaciji pučanstva za oslobođenje naroda, na 4. studenoga 1918., bio je zanešen, ushićen, ali slaba zdravlja. Onaj dan se, kao da je izvan sebe od radosti, zagrlio s češkim liječnikom dr. Lisickyjem, pročelnikom mjesnog »narodnog vijeća« i sa mnom. U toj navali osjećaja reče mi: »Ništa drugo ne želim, nego da dostojno izradim ovaj radosni momenat!«... Eto, nije ni tu želju, zadnju od svih, izvršio. Škica: »oslobođenje naroda«, nalazi se još u Zagrebu, i ne znam, što je od nje.

16. Škica za Noemovu žrtvu. Ova je slika izrađena u sabornoj crkvi u Križevcima.

17. Nikola Tommaseo – portret. Ova slika još nedovršena, bila je određena za vijećnicu grada Šibenika, gdje se je Tommaseo rodio.

18. Conte Ugolino. Prizor iz Danteova pakla. Nacrt.

19. »Igra valovlja«. Promjer: 100×70 cm. Djelo još nedovršeno. To je jedna od ljepših marina C. Medovića, gdje se koškaju i igraju sirene oko morskog božanstva. Ovu je sliku Medović naumio darovati Njegovu Visočanstvu Regentu Aleksandru. Opažam mimogred, da je naš umjetnik lično poznavao njegova oca, sadašnjeg kralja Petra I. Prigodom umjetničke izložbe u Beogradu (godine 1908.) ondašnji vladar junačke Srbije prijazno je primio u svoj dvor C. Medovića, toliko da je ovaj bio iznenađen onako familijarnim prijemom starog srpskog Kralja, koji je umjetniku, kako mi je jednom priznao, više imponirao kao demokrata, nego kao vladar. Iz poštovanja prema ispaćenom vladaru Medović je spremio ovu sliku na poklon njegovu viteškom sinu, odgađajući, da je potpuno svrši.

20. »Sv. Jerolim«. Škica. C. Medović je više puta obradio sv. Jerolima. Tako od njega potječe oltarna slika sv. Jerolima na desnom pobočnom oltaru u stolnoj crkvi u Za-

grebu i ona u franjevačkoj crkvi u Slanomu, možda najuspjelije djelo C. Medovića, o njoj sam pisao godine 1914. u »Hrv. Prosvjeti«. Jedna vrlo uspjela kopija ove slike, čini mi se, nalazi se kod župnika Lukovića u Perastu (Boka Kotorska), u malom promjeru, bez lava ispred nogu ovog Pustinjaka Betlemske špilje. Ne znam, da li je prema ovoj maloj škici slikar izradio koju oveću sliku. Bio sam više puta prisutan, kad je C. Medović radio oko one upravo divne slike sv. Jerolima za franjevačku crkvu u Slanomu. Još je živ na Kuni »Marin kovač«, koji je imao onako izlomljena, osušena, od alkohola modra rebra — podesna za onog velikog Isposnika, dok je glavu izradio prema obličju nekog prosjaka iz Beča, Müllera, koji je sjedio gotovo kod svih umjetnika u Beču radi svoje zanimive tipične lubanje. Osim sv. Jerolima u Slanomu i prior Vranski u »Saboru kralja Tomislava« posudio je obraz od prosjaka i besposlice Müllera. Medović je napravio više sličnih vrlo zanimivih stûdija.

21. Kain i Abel — nacrt.

22. »Pieta«. Studija možda za oveću sliku. Ova mi se inače mala slika vrlo sviđa. I tu, kao i svagdje, Medović pazi na harmoniju boja. Kod svetih slika zna on odabrati onaj raspored i onu smirenost šara, što svojom milinom i hladnoćom pomaže uzbuđenje religioznog čuvstva. Što Celestin Medović onako sugestivno djeluje i na estetski neuzgojenog gledaoca, uzrok je, što se on ne samo svojom koncepcijom nego i vješto upriličenim mol-akordom šara približuje i spaja sa faktičnim vjerskim poimanjem i čuvstvom motrioca. Tako uza sav sjajan, kod nas još nedostignut kolorit Medovićev, opažamo u njegovim znamenitijim religioznim slikama malu tercu boja: narančasto, zeleno i ljubičasto, pače u istom glavnom tonu jedne šare vidimo nijanse ili stupnjevanje sve tri spomenute boje. Medović je u tom pravcu originalan majstor, te je dugotrajnim radom došao do znamenitih uspjeha, koje zaludu tražimo kod čistih modernih impresionista i ekspresionista. Pače, koliko je moguće više Medović izbjegava disonancu šara, akord sastavljen od dvije sekunde, naime žuto-zeleno-modro, ili ljubičasto-crveno-narančasto. Mol-akord boja znao je vješto spojiti sa akordom clair-obscura: opazio sam, da Medović perspektivnu postupnost clair-obscura izrađuje prema zakonu prirode, koliko mu je to moguće više, jer jakost osvijetljenosti predmeta stoji u obratnom omjeru sa

četvorinom udaljenosti njegove od svijetla. Ali harmonija šara sa perspektivom svjetla kod Medovića izrađena je tako, da mol-akordi šara prevlađuju najviše u tamnom prostoru, večernjim štimungima, špiljama (Sv. Jerolim, Mandaljena), a dur-akorde boja, gdje vlada vedrina i svečanost momenta, nalazimo u jako osvijetljenim sujetima, osobito u pleinairima.

23. Dvije male škice za dvije velike slike, koje je umjetnik izradio g. 1916. za župsku crkvu u Trboskoj na otoku Hvaru. »Poklon Mudraca od Istoka« i »Porođenje Isusovo«. Ove dvije velike slike dva su alemkamena u našoj umjetnosti. U poklonu istočnih kraljeva umjetnik je darežljivom rukom prosuo raskoš i dražest svojih boja. Sa umjetničke strane više se doimlje ugođaj one tajanstvene svete noći u Porođenju Isusovu. Možda je umjetnik u ovoj zadnjoj slici odviše tražio efekte u stupnjevanju svijetla. Svakako se vidi, da je Medović ove dvije slike radio sa vrelim čuvstvima jedne pobožne umjetničke duše.

24. Glava Gospe od sedam žalosti. Škica.

25. Mrtva narav. Na ovoj slici je Medović poredao za sladokusce vrlo tečna jela, kamenica, šunke, jaja itd. okruženo sve sa staklenkama u kojima se smije naša izvrsna kapljica. Ne bi ni Holandijci raskošnije prikazali bogatu sofru, birana jela i vrsna pića, nego Medović. Njegove su se mrtve naravi vazda sviđale i brzo kupovale. Mnogo je ovakih slika, uz pejzaže, Medović prodao prema narudžbama bečkim bogatašima, navlastito Kunzu, koji ih je pače i preprodavao.

26. »Neretvanski konal: obala Crkvice«. Celestin Medović posjedovao je u Crkvicama, morskom pristaništu Kune, ljetnikovac. Uz ljetnikovac, na glavici, nalazi se mala kapelica, gdje je krasna slika Bl. Gospe. Tu bi se Medović po više dana zadržao, da proučava more, slušajući njegovo valovlje kako buči i razbija se o strme hridi morske obale. U tom je pristaništu snimio više pomorskih prizora. Zimi bi se više dana zadržao, kad se pomami bura, da slika talasanje valovlja, u čemu je bio pravi majstor. Ljeti bi slikao tišinu (»bonacu«), zrcalnu modru pučinu, gdje se odrazuju strme hridi, primorske planine, otočići i labudska jedra naših barki. Takova je i ova slika, ali mi se još više sviđa ona, koju je izradio za liječnika Lisickoga. Crkvice su jedan sat daleko od Kune. Često bi se umjetnik u toj prirodi predao sanjarenju. U ugodnom, prijateljskom društvu, na sijelu, kad bi ga

razdragao razgovor, pjesma, tamburanje, ili njegova lijerica, uz dobru kapljicu, znao bi kao pomaman izaći na prozor i zavikati: »More, more! Kako je krasno!« Sutradan bi već bila zasnovana slika iz morskog života. Tako je u slici, darovanoj sestri liječnika Dra. Arnerija ilustrovao pjesmu: »Tiho noći, moje zlato spava!« Kad bi se spustio mrak, a pokazala mjesečina, kao da se, probijajući kroz bjelušaste magle, kupa u Neretvanskom kanalu (između poluotoka Pelješca i Makarskog Primorja), slika je krasne mjesečinaste, dalmatinske noći, pune morske pare i idilske sladosti. U ovom morskom zatišju potekao je od Medovićeva kista baš lijep broj najljepših krajolika, što danas rese stanove ljubitelja umjetnosti.

27. Sijač iz evanđelja. Nacrt.

28. Madona sa Djetešcem i sv. Ivanom.

29. Bitka na Grobničkom polju. Škica. Ova slika potječe iz g. 1894. Medović je tada bio izradio za hrvatsku vladu u Zagrebu dvije škice: »Krunidba kralja Vladislava« i »Boj na Grobničkom polju«. Kršnjavi je iz političkih madžarskih obzira izabrao onu prvu škicu. Medoviću je bilo žao, što mu inače vrijedni taj šef odsjeka za bogoštovlje i nastavu nije dao nalog, da izradi škicu te naše viteške sredovječne borbe proti tatarskoj bujici. I dosta, ko pogleda ovaj veličanstveni prizor onih junaka, oklopljenih vitezova, one kretnje, što nose u divljoj navali zator i smrt, požalit će, što naš bivši »arbiter artium«, Kršnjavi, nije izabrao ovaj sujet, koji bi bio sa umjetničke strane daleko ljepše uspio i osvjetlao jednu burnu stranicu naše prošlosti, nego što je to krunidba ugarskoga kralja.

30. Mandaljena. Studija.

31. Na terasi. Iz obiteljskog života stare Helade. Studija. Sada slijedi nešto preko četrdeset kartona — sve samo pejzaži ili marine. Napomenut ću samo neke ljepše stvari kao:

32. Marina kod Sresera (ispod Janjine).

33. Brnistra. To žuto cvtjeće raste sporadično po našem poluotoku. Medović je tu inače korisnu bilinu rado slikao.

34. Studija jedne pećine. Izradio je ovu škicu više puta.

35. Škica za oltarnu sliku sv. Jurja u Gornjoj Kućici, blizu Trpnja. Ovu je sliku naručio za crkvu sv. Jurja god. 1907. tadašnji župnik vručički dr. Žegura. Sliku je Medović izradio po uzoru kipa Sv. Jurja od Fernkorna u Zagrebu.

Kako je crkva bila siromašna, izradio je ovu sliku za samih 400 kruna.

36. Put u Emaus. Vrlo zanimljiv crtež.

37. Gospa pod križem. Škica.

38. Porušeni dvor na moru kod sela Osobjave.

39. Pogled na more. Škica.

40. Između maslina. Studija.

41. Mjesečina. Studija.

42. Studija za krajolik sa vrijesom. Ovu sliku je umjetnik više puta izradio.

43. Srdele. Slika na kartonu. Ove srdele su tako živo i vješto naslikane, kao da ih je ribar ovaj čas prosuo ispred umjetnika. Medović je našu domaću faunu vješto i s ljubavlju slikao, osobito srdele, smudute, ovrate, šarge i jastoge. Tu ribu bi mu obično poslali prijatelji iz Podobuča i Trnja, ta znalo se, da je Medović, živući podalje od mora, često poželio i volio ribu. Kad bi riba bila oveća i izvrsna, Medović je nebi dao da se vari, dok ne bi napravio po koju studiju svojim kistom.

44. »Consumatum est!« Studija Raspetoga Isusa već mrtva. Ova škica sama govori. Više sam puta nukao slikara, da ovo djelo dovrši. Ne znam, bi li Velasquez potresnije i rječitije predočio u onom mraku usred dana tragediju Križa, da je ova slika bila svršena. Umjetnik je otezao da je svrši, čekajući novi impuls i snažnije impresije, da svome djelu ostavi trajnu, neizbrisivu vrijednost.

45. Igra valova. Krasna oveća slika, još nesvršena.

46. Sveti Franjo. Jedan od ranijih Medovićevih radova. Svetoga Franju je Medović često slikao i kako je bio član reda sv. Franje Asiškoga, posvetio je obrađivanju ovog predmeta osobitu pažnju, te je stvorio osobiti tip Sv. Franje, što se vraća u svim njegovim prikazivanjima sveca-pjesnika. Medovićev tip sv. Franje je postao znamenit i poznat u cijeloj današnjoj slikarskoj umjetnosti Evrope. Dok su stariji slikari iznosili na platnu različne doživljaje sv. Franje, a neki moderni umjetnici cijene, da se sv. Franjo najbolje nalazi u prirodi među pticama i divljači, u plein aireu, ogrijan tracima brata sunca, Medović kao slikarski mistik zaustavlja se na svečevu pogledu, na crtama lica, i obrađuje samo ekstazu sveca ili ono posebno mirno gledanje i počivanje duše u Bo-

žanstvu, što se očituje u svekolikom svemiru. Svaki potez smirenog, svetačkog obličja ovog umbrijskog trovatora javlja pokoj i jedinstvenu misao njegovu, što obuzimlje sve njegovo biće do ekstaze: »Deus meus et omnia!« U maloj Braći u Dubrovniku na prvoj i velikoj oltarskoj slici Medovićevoj opažate sv. Franju u molitvi do ekstaze, onaj mir duše je u potpunoj harmoniji s prirodom, što ga okružuje. Već se u toj prvoj radnji nakon studija u Rimu i Monakovu umjetnik približio pravoj psihologiji ovog sveca, koga su neki protestantski, a i katolički pisci nategli do panteizma. U Strossmayerovoj galeriji slika u Zagrebu ima jedan Medovićev Sv. Franjo izrađen solidnom tehnikom, u pravom mističkom ugođaju, gdje mu je umjetnik dao sve duševne osebine svoga tipa. Inače je Medović najviše cijenio sliku sv. Franje izrađenu god. 1905., gdje svetac drži oči podignute k nebu, a uz lice naslonjeno na sklopljene ruke kao na prijašnjoj slici. Reprodukcija ove slike izašla je god. 1906. u kolu Hrvatskih umjetnika. Ali držim, da je psihološki momenat svoga sv. Franje umjetnik najljepše predočio u jednom poprsju, izrađenom 1912., a izloženom na I. Jugoslavenskoj jadranskoj izložbi u Splitu 1919. Ne znam, tko je ovu sliku kupio. Žalosno je, da umjetnik nije ostavio u kojoj crkvi svog rodnog mjesta jednu tako snažno i poletno izrađenu sliku sv. Franje ili koju drugu religioznu sliku u crkvi, gdje je bio kršten. Njegovi su mješćani propustili svoju veliku dužnost, da sklone svoga domoroca, neka uresi svoju zavičajnu crkvu kojim većim i znamenitim djelom svoga kista. Medović je doista velikim žarom slikao kapelu svetoga Spasitelja na kunovskom novom groblju, gdje se nalazi obiteljska grobnica našeg umjetnika. Gotovo je dovršio slikanje u kapeli, a fatalna vlaga u crkvi, koja se nije mogla zapriječiti, uništi sav dvogodišnji rad iznenađenog umjetnika, koji je oko grobova sam sadio borove i vite čemprese, kao vjerne čuvare zadnjeg ljudskog počivanja.

47. Gospa od Karmena. Veličina slike 170 $\times$ 100 cm. Ovu je sliku umjetnik izradio za jedan oltar crkve u Vranjicu kod Splita, ali se kašnje razbio ugovor radi cijene. Sliku je izradio god. 1916., ali je nije posve dovršio.

48—49. Dvije male vrlo lijepe slike »Djevica sa božanskim Djetešcem«. Vidio sam, kako ih je umjetnik olani radio na boljesničkoj postelji. Čini mi se, da ih je bio namijenio kao dar prijateljima.

50. Sv. Martin. Lijepa kopija jedne velike slike, što ju je izradio Medović za jednu župu u Slavoniji.

51. Ulomak iz Bakanalija. Studija.

52. Gospa sa sv. Josipom i Joakimom. Jedna od boljih radnja C. Medovića.

53. Sveta Mandaljena Pokornica. Prva velika slika C. Medovića, što ju je izradio kao pitomac monakovske slikarske akademije. Djelo je bilo nagrađeno na izložbi u Monakovu. O njoj se je strana kritika u ono doba najbolje izrazila, a naš »Vijenac« je donosio tuđe ocjene za našu javnost. U ovoj slici ipak je slabo obrađen psihološki momenat, svetica je preveć mlada, kao da ima istom oko 12 godina, ali je kolorit u štimungu jedne gole zelene špilje, dostojan najveće hvale.

54. Portret umjetnika od Vl. Bukovca. Njegov veliki prijatelj Vl. Bukovac izradio je ovaj portret i darovao ga umjetniku u Zagrebu, gdje su zajedno devedesetih godina radili. U ovoj slici prikazao je C. Medović kako u lijevoj ruci iza zastora nosi paletu s bojama, a u desnoj štap. »Portret dostojan jednog Bukovca«, govoraše mi naš slikar, kad bi stao i razgledao se u taj portret. Ima još u ovom ateljeru oko 50 manjih škica i studija ponajviše na kartonu, ali sve slabije stvari, pa sudim da je suvišno o svemu tome ovdje govoriti. Dužnost će biti pokojnikovih nasljednika, da sve te stvari namjeste i čuvaju u potpunom redu. Toliko o posmrtnom ateljeru C. Medovića.

Ivanko Vlašićak,
župnik u Čagliću kod Lipika.

Ivan Jemeršić.

Ugledao je Božje svijetlo 17. travnja 1864. Rodio se pod starinskim zagorskim slamnatim krovom svoga djeda po mlijeku Ivice Novakovića u seocu Jezeru, što spada pod župu Veliko Trgovišće kod Krapinskih Toplica.

Ime djeda mu Ivice Novakovića bilo je nadaleko poznato. Bio je to glasoviti orguljaš kod sv. Đurđa na Jezeru. Kao ognjevit Ilirac borio se god. 1848. proti Madžarima pod zastavom slavnoga bana Jelačića. Đalski ga je opisao u jednoj svojoj pripovjesti.

Otac našega Jemeršića, Josip Jemeršić, bio je učitelj, a stanovao je u kući svoga tasta. Jemeršićeva majka Ana bila je blaga, čedna, milokrvna duša.

Naš Jemeršić može o sebi reći:

»Vom Mütterchen (habe ich) die Frohnatur
Und Lust zu fabulieren«.

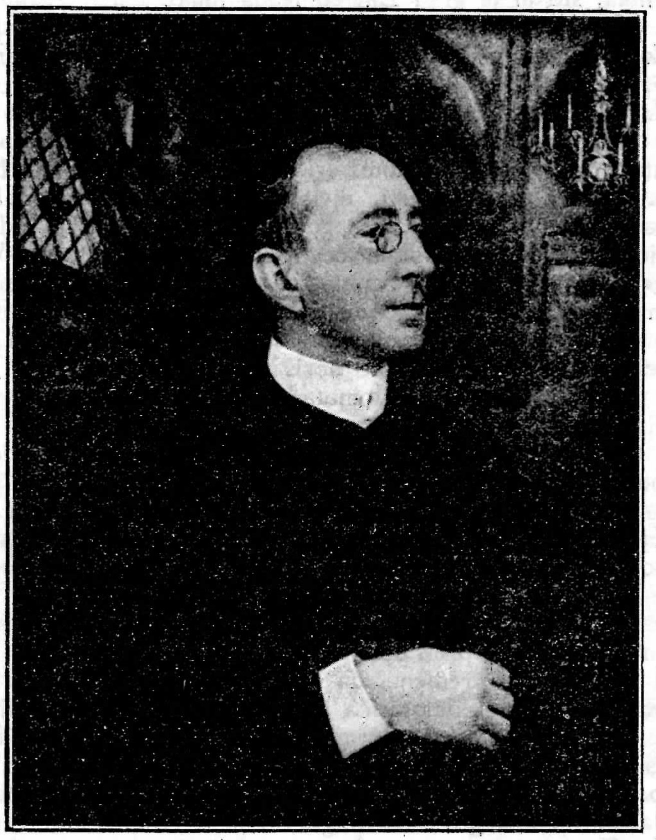
Jemeršić je polazio osnovnu školu što kod svoga oca, što u Krapini, a srednju školu i bogosloviju u Zagrebu. Prvu Svetu Misu je služio godine 1887. u župskoj crkvi svoga zavičaja.

Za kapelana je poslan u Grubišno Polje k starcu Maršiću. Tu je kapelanovao 3 godine, jednu godinu je bio župskim upravnikom, a godine 1891. postade tamo župnikom. U tom Babilonu, gdje pored 10.000 tuđinaca ima tek koja stotina čistih Hrvata, smirio se taj plemeniti svećenik. Tamo je on ostavio svoje meso, svoje zdravlje, tamo želi ostaviti i svoje kosti.

* * *

Župnik Jemeršić je čovjek posebna kova. Obično ga naši školovani ljudi smatraju svojeglavim zanesenjakom, oblakarom,

a on je uistinu kraj svega svoga plemenitoga zanesenjaštva čovjek gvozdene volje, čovjek, koji neprestano radi, čovjek, koji ne popušta od onoga, za što se zagrijao.

Ivan Jemeršić.

Pretrest ćemo njegov književni, politički i socijalni rad. Jemeršić se počeo baviti knjigom još kao đače. Evo što nam on sam o tome pripovijeda:

— Svake srijede sam nosio u gradsku vijećnicu svežanj rukopisa za najbolji hrvatski beletristiški list »Vijenac«. O, nezaboravljeni, dragi časovi moga života! Na skrajnom dijelu prvoga sprata boravio je jedan od najotmenijih gradskih činovnika, što ih je grad Zagreb ikada imao.

U zaprašenom arkivu, okružen različnim spisima, sjedio je kraj svoga pisaćeg stola jedan od najuglednijih Hrvata onoga doba i danas još nedostiženi pjesnik i beletrista, urednik »Vijenca«, neprežaljeni blagopokojni August Šenoa.

Još ga gledam, gdje sjedi i piše. Dugoljasto lice, prošiknuto prorijeđenom bradom, orlovski nos, oštar pogled, blaga usta i zlatno pero u ruci, djelovalo je na mene neodoljivo, nezaboravljeno. Ta bio sam gotovo dijete, a svake sedmice nosio sam rukopis Homotarićev Šenoi za uvrštenje u »Vijenac«. Baš zato je slika Šenoina u meni živa, kao da je gledam ne od juče, već kao od danas.

— E, mali, sjedni ovamo — i Šenoa me posadi kraj sebe s lijeve strane. — Što nosiš?

— Evo gospodin Homotarić iz seminarija šalje opet neki rukopis za »Vijenac«.

— Bravo, lijepo je, što si tako uslužan — uzvratio mi Šenoa blagim glasom.

Sladak pogled njegova pronicavog oka nagradio me uvijek posebnim priznanjem, a njegova me usta obdariše uvijek kakovom lijepom poukom.

Jednoga popodneva bio Šenoa osobito razdragan. Radi čega — ne znam. Sjećam se dobro, kako je željno prihvatio Homotarićev rukopis i rekao mi začas:

— Nemam vremena, da mu sada što napišem, već pozdravi gospodina Homotarića i reci: »Šenoa je zadovoljan!«

Ove su riječi sokolile mladoga klerika na dalnji rad.

Homotarić je provodio i unapredak iz češkoga različite pripovijesti, a pisao je i izvorne crtice, kojima je podloga nikla na rođenoj grudi, u dragom našem i milovidnom hrvatskom Zagorju.

Slavni naš Šenoa ulio mi je — uz dragoga blagopokojnoga dra. Homotarića — ljubav k peru i k slovjenskoj književnosti. Još danas leže u mojoj knjižnici mnoge češke knjige, što ih je darovao meni, nezrelom đačetu slavni August Šenoa, a i sjajno uvezani češki časopis »Lumir«, iz kojega je prevodio bogoslov Homotarić neka crtice, a i ja sam kasnije

proslijedio njegovim putom. (Novine »Hrvatska« u Zagrebu, 15. I. 1912.).

Kao bogoslov pisao je Jemeršić u neke češke novine i u češke časopise. Već onda je dopisivao s najuglednijim češkim književnicima Svatoplukom Čechom, Jaroslavom Vrchlickyjem, Eduardom Jelinekom, Vaclavom Kosmakom i s mnogima drugima.

Jemeršić je u mladosti pisao i crtice, primjerice: »Badnjak« (štampano u Brnu, u Almanahu čeških bogoslova god. 1885.), »Posljednji časovi djeda Ive« (štampano u »Obzoru«).

Poslije je Jemeršić napisao ovih 12 knjiga: 1. Temeljne istine Objave Božje i razuma, 2. Majka u radu za Boga i Hrvatsku (doživjela 3 izdanja), 3. Bog i Hrvatska ili ozbiljne misli za vjeru i domovinu, 4. Povijest kraljevine Češke, 5. Hrvatski narod, 6. Iz života za život, 7. Kopnom i morem na Plitvička Jezera, 8. Bez slobode ili uzničke domoljubne crtice, 9. Svojim izbornicima godine 1906., 10. Moje stanovište. Politička studija, 11. Hrvati u Lurdu, 12. Moji saborski govori. Osim toga je napisao na stotine članaka razbacanih kojekuda, i mnogo propovijedi. Najviše propovijedi je napisao u propovijedniku, što ga je izdavao župnik Lach, koji je u Madžarevu imao svoju tiskaru.

Četiri puta je kandidovao u Virovitici proti grofu Jankoviću, a jednoć je bio izabran (bio narodnim zastupnikom od god. 1908.—1911.).

Godine 1903. i 1904. bio je Jemeršić u zatvoru. Dospio je onamo nespretnošću svoga kapelana Šustera. God. 1903. dijelili se po Hrvatskoj buntovnički proglasi proti grofu Khuen-Hedervary-ju i proti Madžarima, pa došli i u Grubišno Polje. Predstojnik pozvao kapelana na večeru i opio ga. Kapelan izlanuo nešto o proglasima, pa ga predstojnik dao odmah zatvoriti. Jemeršić je uhvaćen sjutradan. Ipak je Šusteru uspjelo nekako pobjeći iz zatvora i za kratko doba se javio predstojniku iz Amerike, a Jemeršić je odsjedio svoj zatvor.

Makar je Jemeršić bio pravaš, ipak nije bio lično zavađen sa Srbima svoje okolice. Neki su mu doduše par put razbili prozore radi njegova pisanja po pravaškim novinama, ali bilo pa prošlo.

Godine 1914., kad je buknuo rat, pozatvaraše u Grubišnom Polju pravoslavne svećenike i učitelje. Došlo onamo 500 vojnika i čitavo je mjesto bilo opkoljeno. K Jemeršiću

dođoše detektivi iz Zagreba, ali im on reče: »Ja ne poznajem sile. Hrvat sam, ali proti njima ne ću da svjedočim«.

Jemeršić je slao u zatvor hranu pravoslavnim svećenicima. Nije bio s njima u debelu prijateljstvu, ali ih je žalio. Takova čovjeka morali su poštivati i protivnici.

»Novosti«, novine hrvatsko-srpske koalicije, donosile su godine 1910. karikature pravaških zastupnika pod naslovom »Naši Cerberi u hrvatskom saboru«.

27. travnja iste godine doniješe karikaturu Jemeršićevu, ali mu u tekstu moradoše i nehotice iskazati poštovanje i priznanje (uz neke bockavice). Među ostalim vele: — S velikom radoznalošću iščekivali smo toga narodnog mučenika u saboru. I došao je! Ali mjesto impozantne župničke pojave sa energijskim kretnjama i samosvjesnim držanjem, kako smo si ga predstavljali, stislo se u saborskoj klupi čeljade nalik na katehetu u kojem pokrajinskom gradiću . . .

U njegovu govoru osjećaš veliku ljubav za narod, a osobito za kotar, koji zastupa. Često upotrebljava bombastične riječi, koje su katkada zgodne, a višeput i smiješne. Na protivnike se obara sa svom žestinom, ali ni u najvećoj ogorčenosti ne odaje ni truna zlobe.

U svojoj župi mora da je veoma omiljen i njegovu riječ narod sjegurno uvažava. Ovo uvažavanje kao da je mislio naći u saboru, ali se razočarao. U njegovo već sada plašljivo lice urezat će se do kraja saborskog zasjedanja nova crta, crta ojađenosti«.

Jemeršić je mnogo uradio i kao crkveni te socijalni trudbenik.

Svoju je župu upravo preporodio. Ukrasio je svoju župsku crkvu, uveo je proštenjište (danas već glasovito) u čast Bl. Dj. Mariji, divno je uredio župsko groblje, o svojem trošku je posadio lijep, dugačak dvostruki red drveća od župske crkve do groblja i do željezničke stanice. Štogod je u Grubišnom Polju lijepa i vrijedna, svuda je bio Jemeršić magna pars.

On je tamo osnovao »Hrv. Selj. Zadrugu«, on je bio predsjednikom Čitaonice, opć. odbornikom, županijskim skupštinarom, mjesnim školskim nadzornikom, a eno i nar. zastupnikom za virovitički kotar. On se najviše borio, da u Grubišnom Polju zazviždi željeznica.

U Grubišnom Polju je podigao lijepu, vrlo modernu vilu »Mojmir«, a čuo sam od više ljudi, da je ova vila u Jemeršićevoj oporuci namijenjena za plemenite svrhe (da bude odgajalište grubišnopoljske djece bez razlike vjere ili bolnica).

Jemeršić je izvanredan pčelar, možda najbolji među hrvatskim kat. svećenstvom. Bio je pohvaljen na izložbama u Pragu, Brnu, Beču, Pešti i Zagrebu.

Župljani ga poštuju i ljube, a imadu i zašto. Kapelanima je više brat nego otac.

Sirotinju je uvijek rado primao i podupirao. Sjećam se jednoga feljtona (u »Hrvatskoj« od 30. I. 1901.) pod naslovom »Siromašni putnik za župnikovim stolom«. Tu opisuje »Samo Hrvat« (pokojni Josip Šafran) šaljivim načinom, kako je Jemeršić višeput zadržao na ručku za svojim stolom kojekake skitalice (»rajzendere«) i tijem ih metnuo u veliku nepriliku.

— Ovako župnik grubišnopoljski riješava socijalno pitanje — veli potkraj toga feljtona.

Moram spomenuti, da je Jemeršić i izvrstan govornik uopće, a osobito propovjednik. Govori ognjevito, zanosno, govor mu je pun iskrenoga osjećaja i pjesničke žice. K njegovim korizmenim propovijedima dolaze rado i pravoslavna braća, da ga čuju.

Makar je teško bolestan, ipak naš Jemeršić uvijek nešto misli i smišlja, kako bi koristio svojoj župi, svojem Grubišnom Polju!

Ovih dana, na zapadu svoga života ugodno je iznenađen naš Jemeršić. Uoči posvete novih zvona i kapelice osvanula je na njegovu »Mojmiru« krasna umjetnina, Jemeršićev basrelief, što su mu ga nabavili njegovi poštivaoci.

Na reliefu piše: »Ivanu Jemeršiću, prosvjetitelju i dobrotvorcu naroda. Njegovi poštivaoci«.

Uredništvo svećeničkog almanaha čestita Jemeršiću svesrdice 60-godišnjicu života moleći Nebeskog oca, neka bi nad njim izlijevao još dugo i dugo obilje svojih milosti.

Dr. Fran Binički,
župnik u Širokoj Kuli (u Lici).

Msgr. M. D. Krmpotić.

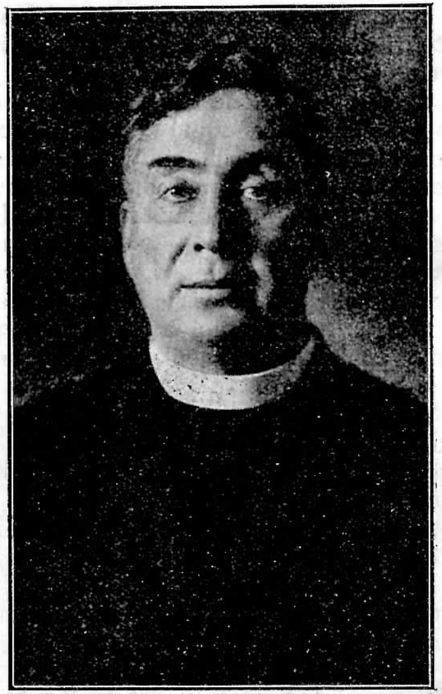
Pobratinstvo je stara značajna crta Hrvata. Stari su se Hrvati bratimili krvlju. I pobratimi bijahu draži i vjerniji često od rođene braće. Danas se Hrvati bratime obično uz dobru čašicu. I ja stekoh dosta vinske braće. A u Insbrucku je kiselo vino, pa se bratismo uz pivu. Jednom se čašom pive pobratih s četiri kolege Amerikanina. I tako imam vinske i pivske braće ne samo »od kršnoga Triglava do snježnoga Balkana«, van i od Warszawe do Indiane, a valjda i Kalifornije. I mogao bih štošta pričati o dragim prijateljima osobito iz onih davnih dana, kad bijah Croatorum patriarcha. Možda se pruži zgoda i zato. Nu danas vam želim prikazati desnoga prijatelja iz starih, a mojih mladih dana, s kojim se pobratih u Hrvatskoj, ali ne per litram sed per literam. A to je Monsignore Martin Davorin Krmpotić.

Prije ravnih 30 godina pokrenuše lički pravaši sedmičnik »Hrvat«. Uređivao ga M. D. Došen, koji nađe više pomoćnika. Bijah onda u VII. gimn. razredu. Već u 3. broju počeh surađivati. Poslije pisah i sâm i s pokojnim pobratimom Milanom Ogrizovićem. Pjevasmo povijesne pjesme pod imenom Predrag i Nenad. Neko vrijeme sam uređivah »Hrvat«. Odmah mi se, isprvice svikoše osobito povijesne crtice iz pera mlada svećenika Davorina Krmpotića. Ogrizović je poznavao dobro Davorina, pa se nas dvojica češće razgovarasmo o njemu. I tako ga zavolih i počeh mu pisati. Najposlije mi Davorin ponudi bratinstvo, a ja veselo prihvatih.

U životu se često razočarah, opekoh. Požalih mnogo puta, što se sprijateljih s kukavicama i podmuklima. Nikad ne požalih, što se upoznadoh s Davorinom. Sjećam li se pravo, vidjesmo se samo jednom u životu. Ne razgovarasmo

se prečesto ni napismice. Nu naše je prijateljstvo ostalo nepomućeno, iskreno. I danas mi je Davorin drag kao i prije 25 godina. Drag mi je, jer je značajan čovjek, ponosan Hrvat, savjestan svećenik, a prijatelj van taki.

Rodio se Martin (pohrvaćeno Davorin) Krmpotić na Krivom Putu više Senja 8. studenoga 1868. Otac mu bijaše

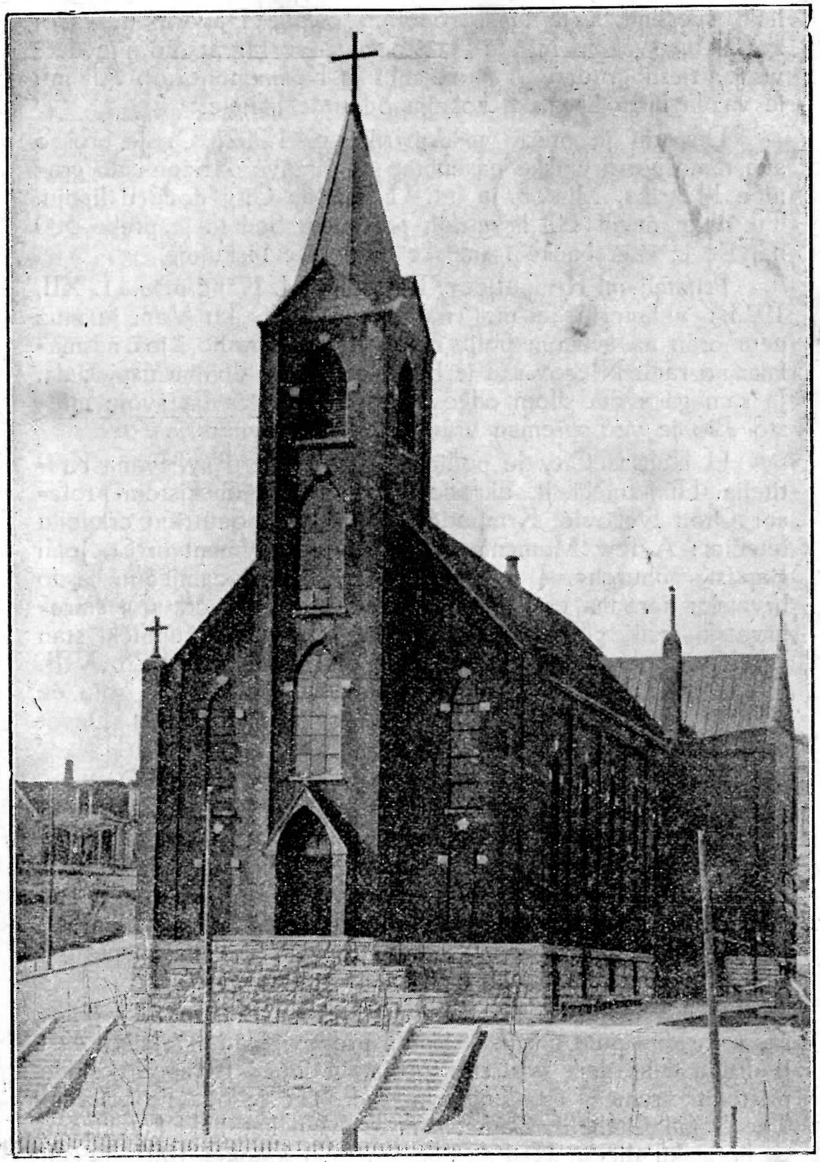

Msgr. M. D. Krmpotić.

Leon, po bunjevačku: Lejo. Zato se i Davorin piše Lejin. U rodnom mjestu svrši školu pučku, gimnaziju do VI. r. u Senju, a onda u Karlovcu. Izvrsna đaka posla senjski biskup u zagrebačko nadbiskupsko sjemenište. Ali to sjemenište bijaše onda, pa i još dugo poslije, obzoraška utvrda. A Davorin pravaška vatra. I dogodi se, da mu »radi širenja buntovnih

ideja« pokazaše vrata zagrebačkog sjemeništa. Bogoslovijske nauke dovrši u Senju te bi zaređen 1892. U sjemeništu se uz bogoslovlje veoma rado bavio hrvatskom povješću, pa je i kasnije ponajviše posuđivao povijesna djela iz sjemenišne knjižnice. Mlad, vatren, zanosan obavljaše zdušno duhovnu pastvu u raznim župama senjske i modruške biskupije. Nu uza sav zanos i sposobnost i osposobljenje na mogaše dobiti ni najmanje župe. U Hrvatskoj je pašovao Khuen. Napredovali su pužići i daždevnjaci. A Krmpotić bijaše tvrd poput onoga kamena, što ga čepaju njegova braća Bunjevci na Krivome Putu. Mjesto da dođe u dobru župu, pade na optuženičku klupu. Neka priča sâm! »..I u onom času, kad nas je Khuenova garda spravila na optuženičku klupu, i po branitelju mome, sada pokojnome dru Marijanu Derenčinu, korifeji ropstva u Hrvatskoj poručiše, ako se odrečemo političkoga sudjelovanja i povučemo se samo na neko vrijeme, dok se pripravi most za prijelaz u obilje, upliv i čast negdašnje narodne stranke, da će parnica biti zabačena. Ne, to za nas nije bilo. I svijesni suci odsudiše nas na 140 kruna globe. Nijesmo imali toliko da platimo. I dobri prijatelji iz Primorja čuvši za naše siromaštvo sabraše među sobom svotu i poslaše iz Rijeke, da platimo dug državi Hedervaryjevoj, da nas ne spravi u zatvor kao proste zločince... Crne munje i olujne tame znale su se oboriti na me, da ni tračak nade nije blisto, al poštenje ostalo je isto. Godinu i pol kasnije uputismo se ovamo. Jedva što smo se iskrcali u New Yorku, mađarske novine oglasiše u obilnim brzojavima neistinite napadaje na nas. Osiromašiše nas... i time su nas prognali sa praga doma našega«. (»Moja ispovijest Narodu«, str. 2., 3., Kansas City, 1915.).

Prije 23 godine ode Davorin Krmpotić iz Hrvatske. U Americi nađe novu domovinu u državi Kansas. Ondje započe žilavo raditi među hrvatskim iseljenicima u gradu Kansas City. Silnički bič Tiszina husara ne mogaše saviti ni smlaviti čovjeka slobodnjaka ni u potištenoj Hrvatskoj. Ali mu ovdje savijaše krila. U zemlji slobode mogaše Davorin raditi posve slobodno i razvijati sve sposobnosti. Zavolio je novu domovinu, koja mu je prognaniku dala utočište i sve pogodnosti, što su mu ih tuđinski silnici i služnici uskraćivali u Hrvatskoj. Ali je i u novoj slobodnoj domovini ostao vjeran, zahvalan sin majke svoje, drage patnice Hrvatske. Kato-

Hrvatska crkva sv. Ivana K. u Kansas City.

lički svećenik i hrvatski rodoljub ostade Davorin u svakoj zgodi, na svakom mjestu. Dašto, njegovo Hrvatstvo nije deraviško, tjesnogrudno. Ta u zemlji je Kosmopolitskoj. Ali mu je vazda bliža hrvatska košulja od tuđe haljine.

Davorin je otišao u Ameriku g. 1.902. On je prošao sve tamošnje hrvatske naseobine od države Arizona do granice Meksika, Missourija itd. U Kansas City dođe u lipnju. Tu nađe nekih 60 hrvatskih porodica. Sad ih je preko 500 najviše iz zagrebačke i senjsko-modruške biskupije.

Prijatelj mi Krmpotićev, Rev. Dr. M. Kajić piše 11. XII. 1923.: »Davorin je moj najbolji prijatelj. To Vam je muž neumoran na svakom polju rada. Ovdje je radio i još nesmalaksano radi. Njegov rad je Bog blagoslovio divnim uspjesima. Ja sam ga svom silom odgovarao, da ne ostavlja svoje mjesto. Bio je već spreman vratiti se u domovinu« . . .

U Kansas City je podigao krasnu crkvu sv. Ivana Krstitelja. Umjetnički je ukrasio tu crkvu svojim kistom profesor Oton Iveković. Krmpotić je prikazao ponutricu crkve u letećici: A few Moments of artistic Enjoyment in St. John Baptist's church«. I u pobožnim se slikama zamjećuje jasno hrvatska narodna crta. A Krmpotić je uveo u crkvu i starohrvatski jezik, glagolašto. Uz crkvu je sagradio župnički stan i veliku školu za hrvatsku djecu. U listu mi od 28. VIII. 1923. javlja: »Na 4. rujna počima se moja škola, koju će polaziti preko 600 djece hrvatske, hrvatskih roditelja. Devet sestara učiteljica i ja među njima« . . .

Usto je za hrvatsku sirotinju otvorio sirotište, »Dom sv. Ivana«. U istom mi ovom pismu javlja: »Za sirotište sam dužan jošte preko 8 tisuća dolara. Sinoć su se sastali protestanti i katolici kod mene u kući (Amerikanci i samo dva Hrvata), te su zaključili sakupiti taj novac i platiti dug. Jedan je darovao 500 dolara odmah! Ovako radi kršćanski narod! Jedan je govorio govor i u njemu izrekao: daj, daj i opet daj i nikad ne prestani davati za sirote i njihov dom«.

Svake nedjelje i blagdana mora hrvatski župnik u Kansas City dva puta misiti i tri puta propovijedati. Dakako, da i u druge dane ima svu silu posla. A opet Krmpotić znade prištediti vremena i za književni rad. Već je odavno priredio The Small Catholie Cathechism — Mali katolički katekizam, za hrvatsku djecu. Kad su ono američki katolici 1907. počeli

izdavati golemu i krasnu The Catholic Encyclopedia, napisao je Krmpotić za nju dva lijepa članka Croatiai Dalmatia. Kratko je i zbijeno, radi malena prostora, upoznao katolički svijet s hrvatskim narodom i njegovom starinom.

O »Hrvatskoj Straži« (VII. 547.) istakoh: »Držimo, da će svijet odsele drukčije suditi o prezrenoj Hrvatskoj«. Spomenuh neke mršave članke iz drugih pera, te dometnuh: »Šteta, što sve te članke nije obradili pero Krmpotićevo!« Za svjetskoga rata napisa dvije brošure: 1.) Has Italy right on Dalmatia, Istria and Islands? On Greater Servia? (Ima li Italija pravo na Dalmaciju Istru i otoke? Ili velika Srbija?) 2.) Croatia, Bosnia, Hercegovina . . and Serbian chaims on Bosnia (Hrvatska, Bosna, Hercegovina . . i srpsko svojatanje Bosne). Prva mi brošura ne bijaše pri ruci. Drugu poslah u Zagreb u knjižnicu. U njoj je nanizana ukratko povjest Bosne i srpski zahtjevi. Spomenuto je i ludovanje nekih šovena.

Davno je prije preveo Krmpotić na hrvatski jezik golemo djelo u dva sveska: The American Commonwealth, by James Bryce, English ambassador in Washington, D. C. (Američka republika). Pokojni je pjesnik Krsto Pavletić u Senju obavljao korekturu toga djela.

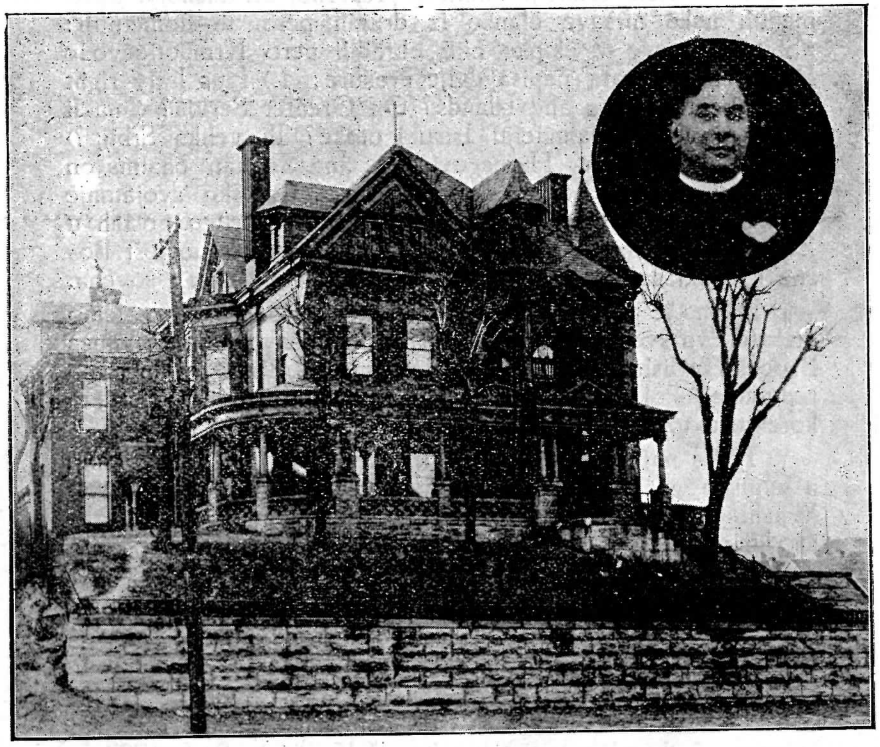
To je najljepše djelo o američkoj državi ili demokraciji, a napisao ga je lord James Bryce, bivši engleski poslanik u Washingtonu. Krmpotićev je prijevod štampan u Senju. Izašao je g. 1905. i 1907. u dva sveska sa 1500 stranica.

Američke su novine izjavile Krmpotiću priznanje za njegov prijevod, a pohvalio ga je i sâm pisac lord Bryce, koji je poznat u anglosaskoj rasi kao učenjak i državnik pouzdanja i vjere.

Lani je izašao ispod Krmpotićeva pera životopis Isusovačkog misionara varaždinca Ferdinanda Konšćaka: Life and Works of the Reverend Ferdinand Konšćak, S. I. 1703.—1759. Slavni je taj Hrvat istražio istočnu obalu Kalifornije i nacrtav najbolju staru mapu Kalifornije, kojoj su noviji istraživaći malo što imali dodati. Krmpotić je djelo napisao engleski. Htio je kao ponosan Hrvat da upozna široki svijet t radom zaslužnoga učenjaka Hrvata. Drage je volje dopustio meni, da njegovo djelo pohrvatim. Poslao mi je i kliše za jednu mapu (u knjizi su dvije) i neke podatke, što ih je dobio kasnije, pa će izići uz hrvatski prijevod. U listu mi od

4. IV. 1924. javlja Davorin: »Imam sabran sav materijal za život i rad Josipa Kundeka, koji je misijonario ovdje 100 godina kasnije iza Konšćaka«.

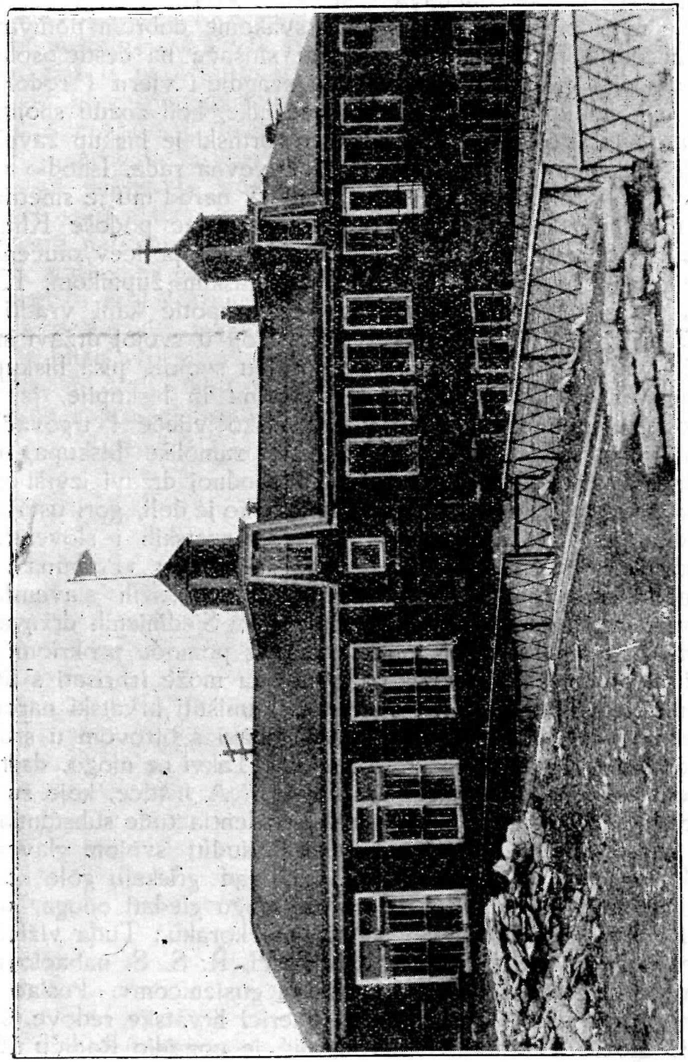
Lijepa je i Krmpotićeva povjesna raspravica: Tomislav i Hrvatska u kalendaru: »Naša Nada«, što ga je za 1924.

Hrvatska škola u Kansas City.

izdala Hrvatska Katolička zajednica U. S. D. Amerike, a uredio Rev. M. G. Domladovac.

Osim toga je napisao Davorin bezbroj članaka različna sadržaja hrvatski i engleski, za hrvatske i engleske novine i časopise. Živo se Davorin zanima za prilike u Hrvatskoj, pa u američkim katoličkim novimama i prikazuje najradije te

Sirotište u Kansas City.

prilike. Američki biskupi nijesu državni panduri, nijesu paragrafenrajteri. Ne umiljavaju se vlastodršcima, ne strepe za svoje mitrice, nego stoje na čelu svakome dobrom pothvatu. Sami često propovijedaju i potiču slušače na čestit osobni, porodični i građanski život. Ističu svagdje i vjeru i rodoljublje. A podupiru i cijene one svećenike, koji znadu spojiti i vršiti sve svoje dužnosti. I leavenworthski je biskup zavolio našega Krmpotića radi njegova požrtvovna rada. Ishodio mu je od sv. Stolice monsinjorsku čast. A narod mu je smetnuo za monsinjorsko odijelo. A ni vlastodržci ne pođoše Khuenovim stopama. Sadanji senjski biskup, Krmpotićev saučenik, imenova neke godine Krmpotića ogulinskim župnikom. Kad u Kansas City puče glas, da se Krmpotić kani vratiti u Hrvatsku, upravitelj države Kansas, koji u svojoj državi ima veću vlast nego ijedan evropski kralj u svojoj, pisa biskupu John Wardu, neka ne pušta Davorina iz biskupije, jer je mnogo učinio za svoj narod. Gradsko vijeće i trgovačka komora održaše sjednice, pa složno zamoliše biskupa, da zadrži Krmpotića. Tako se eto u slobodnoj državi izvrši ona pjesnikova: »Kolo sreće u okoli . . . A ko je doli, gori ustaje«. Godine je 1918. Davorin s još 13 hrvatskih i slovenskih svećenika potpisao izjavu, u kojoj se traži: »Potpuna i u demokratskom smislu provedena federacija svih slavenskih država na Balkanu, kao što je federacija Sjedinjenih država«. Lude su i zločinci, koji misle, da se s pomoću prokriomčarenih i podmićenih nekoliko zastupnika može izbrisati s lica zemlje tisućljetna država Hrvatska i uništiti hrvatski narod, lude su i zločinci, koji bajaju o ljubavi s otrovom u srcu, s bombom i krvavim nožem u rukama. Takvi ne mogu, dašto, trpjeti slobodna glasa slobodna čovjeka. A ništice, koje su u utrobi materinoj začete, da budu accidentia tuđe substantiae, da budu voljčiji upljuvci, ne mogu suditi svojom glavom. Nekadanji psiči Khuenovi i Tiszini sad griskaju gole kosti velikosrpskih imperijalista. Zato ne mogu gledati onoga, koji bi im kao jeka dovikivao na svakom koraku: Tuđa vižladi, daleko vam korito! I predsjednik se H. R. S. S. nabacio na Krmpotića i nazvao ga »gospodskom gusjenicom«. Poslao je i svoga čovjeka, da razbije u Americi hrvatske redove, što ih je složio Davorin. A Krmpotić je ponudio Radiću 100 dolara za svaku objedu, ako je dokaže. Ali Radić nije primio ponude. Time je odsudio sam sebe.

Davorin je Krmpotić u naponu muške snage, pa još radi muževno za Boga, za duše, za svoju Hrvatsku. Tješi naše iseljenike, a tare suze i hrvatskoj sirotinji po Hrvatskoj. Kupi milodare i šalje ih u domovinu. Mnogome je svećeniku pomogao u nevolji dolarskim misama. (I urednik »Hrvatske Duše« blagosiva njegovu milu bratsku desnicu! Dodatak uredništva.) Ni ja nijesam posljednji. Kada su moji neprijatelji pronašli da je posve pravedno, praktično i »celjishodno«, ako mi nakon 17 godina profesorovanja naprosto ustegnu profesorsku plaću i prisile me, da se s doplatkom od 13 D. 20 para naučim postiti ili goru brstiti, priskočio mi je u pomoć stari moj pobratim. Najviše s njegovom pomoći mogu sastavljati kraj s krajem. I tako ja ipak živim slobodan, ponosit, neslomljiv, a neprijateljima će suditi Bog. Nadam se, da je blizu vrijeme, kad će se naš zaslužni, čelični Davorin vratiti u svoju milu Hrvatsku, i da će još dugo raditi oko njezina napretka i sjaja.

O. Mladen Barbarić.

Rodio se godine 1873. u Iloku. Svećenik je reda sv. Franje, a sada je predstojnik manastira u Osijeku. Poznat je kao pjesnik, a još više kao historik.

Pjesme su mu izašle zasebice u više knjiga (»Tugovanke«, »Rodoljupke«, »Sabrane pjesme«). Napisao je mnogo dječjih pjesama u »Smilju« i u »Anđelu čuvaru«, koji je uređivao 15 godina.

Napisao je i nekoliko crtica, ali se u posljednje vrijeme dao na pisanje historijskih rasprava (»Iločke starine«, »Kratka povijest crkve i samostana u Zagrebu«, »Prva gimnazija u Rumi«, »Crtice iz prošlosti Šarengrada«, »Relikvije sv. Ivana Kapistrana«, »Povijest iločke crkve« i dr.).

Kao iločki gvardijan zadužio je uvelike hrvatski narod, jer je krasno obnovio iločku crkvu (koja potječe iz XIII. stoljeća), pa je to sada ponajljepši gotski spomenik u kićenom Srijemu.

Mnogo je stekao zasluga i kod osnivanja mitrovačkoga »Hrvatskog Branika«.

M. P.

Tri svečara.

Jedan historik, drugi pjesnik, treći filolog. Svaki je od njih vrstan u svojoj struci.

Imena im?

Dr. Julijan Jelenčić, Milan Pavelić i Ivanko Vlašićak.

Saznao sam nekako, da sva trojica rade već 25 godina na književnom polju, pa sam gledao, da priberem nešto makar i najmršavije građe o njihovu radu.

* * *

Prvi od »Triju svečara« neka pripovijeda sam o sebi. (Vidi »Hrvatsku Prosvjetu« godine 1919., str. 187. i dalje.)

»Rodio sam se u selu Riječanima, kotar Gradačac u Bosni 29. kolovoza 1877. Otac mi se zove Marijan, a mati Ivka r. Skočibašić. Obadvoje su još živi i čuvaju predaju, kako su im stari namrli iz »Hrvaćana«, tamo od »Suhe Međe«. Mislim, da se Jelenića nalazi još u okolici Imockog, a Skočibašića u okolici Županjca.

Krsno mi je ime Marko, kog zamijenih s Julijanom, kad sam 16. kolovova 1898. stupio u Fojnici u franjevački red.

Kod kuće sam se dobro razvijao, a da za školu nijesam ni čuo, kao kad je u okolici ne bijaše. Međutim se otvori škola u Modriči i proglasi se, da će morati u nju sva djeca, pa i ona iz Riječana. Tome sam se veselio, al' otac o tome ni da čuje. Bio sam najstarije muško dijete (starija je od mene sestra Ana), pa je u meni vidio pomoćnika i štap svoje starosti.

— Mlađe ću sinove dati u školu, al on nek sa mnom ore i kopa.

O školi se stadoše strašna strašila pričati, a ove su lažne glasine mome ocu godile, i dok su druga djeca išla u školu, ja sam išao s ocem u drva. Žao mi bijaše, da sam prvijenac, te počeh oca plašiti sa žandarima, kako će ga radi mene uapsiti. Govorio sam mu, da su glasine protiv škole lažne, pa napokon, što bude svima, bit će i meni. Da li je to šta pomoglo, ne znam, no drugi me dan odvede u Modriču i upisa u školu. I tad niko sretniji od mene.

Išao sam dvije godine redovito u školu. Dva sata od kuće i dva sata kući. Ispočetka bijaše ugodno, no poslije se društvo smanjivalo. Pri koncu druge godine opazim u Joze Šoljića iz Donjeg Kladara prepisan misni odgovor. Zamolih ga, da prepišem, jes' ja — on ni čuti. Odvažih se i zamolih u katehete fra Ilije Damjanovića, koji mi posudi molitvenik i tako prepisah odgovore. Vraćajući mu molitvenik, upita me, bili stanovao u župnika i služio im misu. »Drage volje« odgovorih, no valjalo je s ocem razmeđit.

Kad mu ja i majka molbama dodijasmo, izdera se jedno jutro: »Idi, ali mi se više nikada na vraćaj!« To me tako ražalosti, da se smirih. Iza pô sata dade mi dozvolu, i preselih se župniku.

Kod župnika fra Tadije Miličića bijah godinu dana sav sretan, što se više ne moram plašiti vukova i bijesnih pasa, ni velike vode, kao onda, kad sam išao od kuće. Naučih služiti misu i pjevati »pištolu«, a to bijaše veliki ponos za svako đače onoga vremena.

Prvi mi učitelj bijaše Simo Krstović, koji je premješten u Krupu, a umrije u Sarajevu, a drugi mi učitelj bijaše Mato Šočo, koji je danas u Modriči upravitelj osnovne škole.

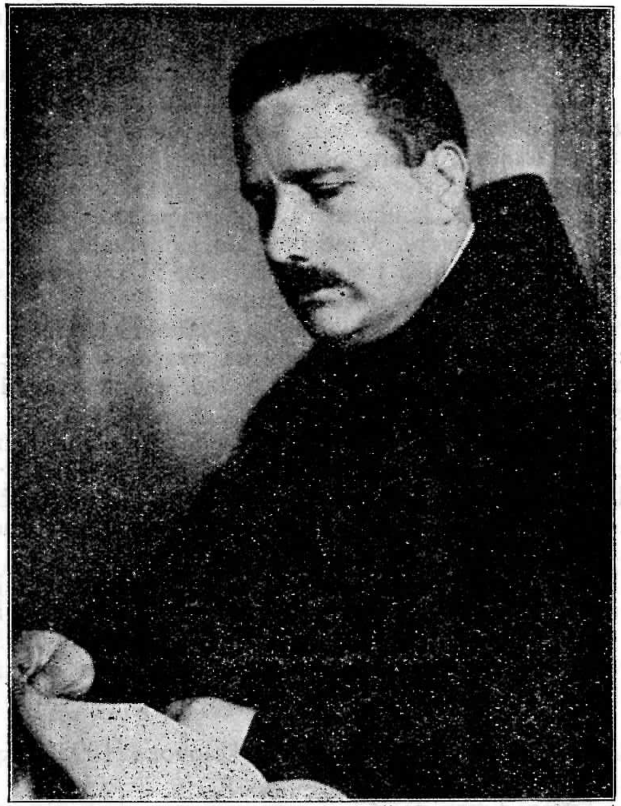
Međutim mi kateheta umrije, a župnik bude premješten u Tolisu. I ja se odlučih s njime. S mojom odlučnošću svladah otpor očev i majčin.

Tu svrših osnovnu školu i 10. kolovoza 1893. stigoh u Guču Goru kod Travnika.

U Gučoj Gori doživih ugodnih i neugodnih uspomena. Jedna mi je od ugodnih uspomena izlet u praznicima 1895. u Jajce i okolicu, 1896. obađosmo Busovaču, Zec-planinu, Gornji Vakuf i Bugojno. G. 1894. dočekasmo generala fra Alojzija a Parma, 1896. biskupa Strossmayera, 1897. biskupa Jeglića i dr. I ispiti se svršavaju obično svečano, a njima je prisustvovao provincijal i od zemaljske vlade Nemanjić ili

Treščec Đuro. 1896. proširi se gimnazija u V. razred, a mislio se osnovati i šesti, ali ne bijaše mjesta.

Iz Guče Gore krenuh 13. kolovoza pješice sa drugovima u Fojnicu, gdje se 16. kolovoza 1898. obukoh u redovničko

Dr. Julijan Jelenčić.

odijelo i počeh godinu kušnje. Novicijal bijaše pravi raj. Tu se u veselju i zadovoljstvu molilo, razmišljalo i proučavalo franjevačka pravila, katolička moralka, razni jezici: franceski, talijanski, njemački i t. d. Pod vodstvom učitelja fra Mije

Batinića osnovasmo i literarno društvo, u kom smo se vježbali u sastavcima proze i pjesme, sviranju, deklamiranju i crtanju. Tu napisah svoje prvijence: »Djelovanje bos. franjevaca u Bugarskoj« – »Kako su bos. Franjevci shvaćali zavjet uboštva« – »Neoskvrnuta u predaji«, koji su 1899. i 1900. odštampani u »Franjevačkom Glasniku«.

Nakon godinu dana novaštva dođoh 1900. u Kr. Sutjesku, gdje nastavih filozofske nauke, koji su tad u Bosni nadomještali višu gimnaziju. Sa mnom i s mojim kolegama doseli se u Kr. Sutjesku i naše literarno društvo. Zajednički prevedosmo Doninovu »Vita«, djelce još neštampano, te »Život bl. Rastislave Höss«, koji je 1900. odštampan u »Franjevačkom Glasniku«. Ja i Trogrančić napisasmo prigodom posvete franjevačke gimnazije u Visokom 1900. »Spomenicu«. Ja napisah povjesni i zemljopisni dio, a pokojni Trogrančić opisa samu posvetu i priopći nekoliko pjesama. Međutim ta »Spomenica« ne ugleda nikada svijeta, jer mi kô đaci ne imasmo novaca, a starješinstvo je ne htjede izdati. Osim povijesti bavio sam se i apologetikom, te napisah i nekoliko rasprava: »Križarska vojna proti bos. patarenima« – »Da li nam je potrebno svećenstvo«, što je odštampano 1900.–1903. u »Franjevačkom Glasniku« i »Serafinskom Perivoju«. Usput sam s Trogrančićem učio ruski i francuski pod vodstvom fra Vladimira Matijaševića, te smo i u tom postigli lijepe uspjehe.

Od tolikog napora obolismo ja i Trogrančić, te počnem krv bacati. 1901. odem na praznike u Breške kod Tuzle, odakle me s Ikićem i Markušićem posla starješinstvo na dalje nauke u Budim Peštu.

Tu mi ne bijaše najugodnije, jer sam proti Madžarima osjećao antipatiju radi našeg hrvatskog naroda, a usto sam pobolijevao i mislio, da imam sušicu. Istina, i među Madžarima nađoh dobrih ljudi, no niko me nije rado gledao radi mog radikalizma. Osim tog se saznade i za moje dopisivanje u mostarski »Osvit« i zagrebački »Obzor«, radi čega je istupilo proti meni i moje starješinstvo. U sjemeništu nas opet htjedoše uniformisati sa svjetovnim klericima, protiv čega se mi žešće digosmo, nego li Husejin beg Gradaščević protiv Carigrada i »đaur-sultana«. I tu sam učio ruski i francuski, pa kad mi je rektor Varosy zabranio čitanje ruskih časopisa, počeh učiti madžarski, u kom nikada ne postadoh klasikom,

ma da jedno vrijeme u Sarajevu bijah katehetom na madžarskoj gimnaziji. S nama bijaše u Pešti i nekoliko Hrvata, te sačinjasmo »Hrvatsku koloniju«, koja je imala i nešto knjižnice. Književno se nije ništa radilo i u tom su Rumunji bili napredniji. Za rusko-japanskog rata bijasmo uz Ruse, radi čega su nas Madžari prijekim okom gledali. Napokon se 17. lipnja 1903. svečano zavjetujem, a na Petrovo u Subotištu zaredim za svećenika, a 15. kolovoza 1903. reknem prvu Sv. Misu.

Povrativši se u Peštu nastavim nauke, položim prvi rigoroz i budem 1905. namješten za učitelja bogoslovije u Livnu, gdje ostadoh do početka škol. godine 1909. U to sam vrijeme smirio i ostala tri stroga ispita, te izradio inauguralnu disertaciju i promaknut na čast doktora bogoslovije. Početkom školske godine 1900. preseli se bogoslovija u Sarajevo«.

*
* *

Danas je Dr. Jelenić profesor crkvene povijesti na sveučilištu u Zagrebu.

On je kao historik savjestan, trijezan, miran i — plodan Ajde da nabrojimo njegova glavna djela:

I. Franjevački Glasnik:

1. Djelovanje bosanskih franjevaca u Bugarskoj god. 1899.
2. Kako su bosanski franjevci shvaćali zavjet uboštva, god. 1900.
3. Križarska vojna proti bosanskim patarenima, god. 1901.
4. Sukob kršćanstva s poganstvom, god. 1901.

II. Serafinski Perivoj

je uređivao od 15. rujna 1908. pa do konca 1913. i u njemu objelodanio više većih i manjih rasprava, poimence:
1. Dalmacijom i Jadranskim morem, god. 1906. i napose.
2. Jedan od malo starijih rukopisa, god. 1908.
3. Na kome temelju pišem Lijevno, god. 1908.
4. Djelovanje franjevaca na polju kulture, god. 1909.
5. Kulturni pokret bosanskih i hercegovačkih Hrvata, god. 1909.
6. Evolucija marijavitizma, god. 1910.
7. Zaboravljeno književno djelce popa glagoljaša, god. 1910.
8. Iz neobjelodanjenih bosanskih klasika, god. 1911.
9. Pokus književnoga društva u Bosni god. 1863., 1911.
10. Postanak i evolucija Serafinskog Perivoja, god. 1911.

Početkom god. 1914. mjesto Serafinskoga Perivoja izlazi:

III. Naša Misao,

što je uređivao do 15. kolovoza 1916., te u kojoj je također više toga štampao, poimence:
1. K problemu konkordata sa Srbijom, god. 1913.
2. Sikstinska kapela, god. 1914.
3. Osvrt na književno društvo »Jukić«, god. 1915.
4. Razvoj analfabetskih tečajeva u Bosni (iz rukopisa »Kultura i bosanski franjevci«, III.), god. 1916.

IV. Glasnik Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini:

1. Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca, sa 6. faksimila, god. 1912. i 1913., a god. 1913. i napose.
2. Ljetopis fra Mikole Lašvanina, s 1 faksimilom, bosanskom kirilovicom, god. 1914. i 1915., a god. 1916. i napose.
3. Necrologium Bosnae Argentinae, po kodeksu franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci, god. 1917. i napose.
4. Ljetopis franjevačkoga samostana u Kreševu, god. 1917., a god. 1918. i napose.
5. Dva ljetopisa Bosne Srebrene: fra Marka iz Vasiljeva Polja i fra Bernardina Nagnanovića, god. 1918., a god. 1919. i napose.
6. Ljetopis franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci, god. 1923., nastaviće se.

V. Dušobrižnik:

1. Primicije, govor (historijskoga sadržaja) prigodom mlade mise u Tolisi 15. kolovoza 1909., Varaždin 1912. i napose.

VI. Starine Jugoslavensske Akademije:

1. Spomenici kulturnoga rada bosanskih franjevaca od god. 1437. – 1878., god. 1918., nastaviće se.

VII. Ljetopis Jugoslavenske Akademije:

1. Autentični prevodilac Fabijanićevih »Firmani inediti . . . «, god. 1921.
2. Batinić fra Mijo Venceslav, god. 1922.

VIII. Hrvatska Duša:

1. Najstarije župske škole u franjevačkoj bosanskoj redodržavi (iz rukopisa »Najstarije školstvo Bosne Srebrene«), god. 1922.
2. Nedić fra Martin (iz rukopisa »Biobibliografija bosanskih franjevaca«), god. 1922.
3. Knjižnice bosanskih franjevaca do god. 1757. (iz rukopisa »Najstarije školstvo Bosne Srebrene«), god. 1923.

IX. Samo napose:

1. Kraljevsko Visoko i samostan sv. Nikole, Sarajevo 1906.
2. De patarenis Bosnae, dissertatio inauguralis pro obtinendo gradu doctoris s. theologiae, Sarajevo 1908.
3. Kultura i bosanski franjevci, (ilustrovano) I., Sarajevo 1912.
4. Mali vođa hodočasnika kratak opis najvažnijih svetih palestinskih mjesta . . . s madžarskoga preveo, Sarajevo 1913.
5. Kultura i bosanski franjevci, (ilustrovano) II., Sarajevo 1915.
6. Povijest Hristove Crkve, I., Zagreb 1921.
7. Povijest Hristove Crkve, II., Zagreb 1924.

Dr. Julijan piše u »Narodnoj Enciklopediji SHS., što je uređuje sveuč. profesor Stanoje Stanojević. Tu je povijest svih biskupija i crkvenih redova u hrvatskim i srpskim pokrajinama.

Julijan piše i u najnoviji album »Zaslužni i znameniti Hrvati od g. 925. – 1925.«

Milan Pavelić.

Rođen je u Krivom Putu (u Primorju) god. 1878., a zaređen je g. 1902.

Dobar dio svoga svećeničkoga života sproveo je u Zagrebu, gdje je bio duhovnikom kod Časnih Sestara.

Ovih se dana njegova plemenita duša posve smirila u isusovačkom redu.

Još kao đak pisao je u đačku »Nadu«, što je izlazila u Zagrebu. Pisao je i prevodio mnogo.

Glavni književni rad su mu njegove pjesme. Po općem sudu on je najbolji katolički pjesnik među Hrvatima. Pavelić ne pjeva mnogo ni brzo, ali je svaka njegova pjesma poletna te poput dragog kamena fino i brižljivo izbrušena.

O tom našem pjesničkom prvaku nijesam mogao više doznati, jer za sada živi kod Isusovaca u Ljubljani, a nijesam mogao doći ni do njegove slike. Želim to nadopuniti u petoj knjizi.

Ivanko Vlašićak.

Rođen u Hrvatskoj Podravini i to u najvećem hrvatskom selu Virju god. 1879. Zaređen god. 1902.

On je školski drug Milana Pavelića. Njihov je razred dao još dva književnika: † Frana Plevnjaka i Stjepana Petranovića. Za 25 godina napisao je Vlašićak mnogo toga. Pisao je stvari povijesne, pisao je stvari filologijske, a pisao je i pripovijesti. »KatoličkiList« pun je njegovih radnji. Pisao je i u šaljive listove.

Mnogo godina skuplja Vlašićak riječi za svoj Rječnik te je sakupio mnogo tisuća prekrasnih, nepoznatih riječi.

Nije pretjerano, ako ustvrdim, da je Ivanko Vlašićak danas jedan od ponajboljih poznavalaca hrvatskoga jezika. Njegov je stil bujan, poletan, jezik mu je mio, sladak i bogat. Njegove se sve radnje čitaju u slast.

Velika mu hvala i čast, što njegovim izvanrednim trudom ljubavlju, strpljivošću i energijom izlazi već četvrta knjiga svećeničkog Almanaha.

On je sada župnikom u brdovitom slavonskom seocu Čagliću kod Lipika.

Dr. Gavro Kostelnik.

Rođen 15. lipnja 1886. u Ruskom Keresturu u Bačkoj. Pučke škole svršio u rodnome selu, gimnaziju u Vinkovcima

Dr. Gavro Kostelnik.

i u Zagrebu, bogosloviju u Zagrebu i u Lavovu, filozofiju u Lavovu i u Triburgu švic., gdje se doktorizirao 1913.

Rodom Rusin (Ukrajinac), počeo je već u V. gimnazijskom razredu pjevati pjesme u dijalektu bačvansko-srijemskih Rusina. Prve pjesme izdao je 1904. »Iz mojega sela« (»Z mojoho valala«), za koje je dobio nagradu od petersburške akademije, a u Galiciji ukrajinska kritika primila ih je vrlo pohvalno.

Hrvatski počeo je pjevati 1905. god. Izdao je »Romance i balade« 1907. god. i »Žumberak (Gorske simfonije)« 1911. Razne njegove pjesme štampane su u »Luči«, »Hrv. Smotri«, »Prosvjeti« (Trenuci, 1917. god.). Od g. 1907. boravi izvan Hrvatske, ali je ipak pjevao hrvatski do god. 1911. Uslijed ovih prilika, te uslijed svjetskoga rata nije do danas tiskano više nego jedna četvrtina njegovih hrv. pjesama.

Od god. 1913., kad je zaređen za svećenika, stalno boravi u Lavovu i piše ukrajinski.

Službuje kao gr. kat. kateheta na jednoj lavovskoj gimnaziji, a od god. 1920. također kao profesor ukrajinskog bogoslovskog fakulteta i redagira »Nivu«, glasilo (mjesečnik) gr. kat. ukrajinskog svećenstva. Među ukr. njegovim publikacijama — i filozofskima i pjesničkima — na prvome mjestu stoji »Pjesma Bogu — Vječita čovječja drama«, pisana pjesničkom prozom.

Otkada su Rusini u Jugoslaviji dobili svoje škole i osnovali »Rusko narodno prosvjetno društvo«, G. Kostelnik opet piše također u svojem rodnom dijalektu, napisao je gramatiku toga dijalekta, ispjevao pjesme za školske knjige i stalno sarađuje u »Ruskom kalendaru« (što se tiska u Sr. Karlovcima). On je književnički vođa naših jugoslavenskih Rusina.

Gdje je što.

PJESME:

PRIPOVIJESTI I CRTICE:

Strana

ČLANCI:

GALERIJA STARIH HRVATSKIH SVEĆENIKA:

GALERIJA NOVIJIH HRVATSKIH SVEĆENIKA:

ORDINARIATUS ARCHIDIOECESIS ZAGREBIENSIS.

Nr. 1080.

Nihil obstat.

Dr. Michael Medjimorec, m. pr.
censor.

Imprimatur.

Datum, Zagrebiae, die 10. Februarii 1925.

Dr. Dominicus Premuš, m. pr.
Episcopus Consecratus, Vicarius Generalis.

Ispravci.

U ovoj knjizi imade mnogo pogrješaka. Nije ni čudo. Knjiga se štampa u Virju, selu, a urednik je u Čagliću.

Ovdje se spominju glavnije pogrješke, koje treba da glase ovako:

Str. 75.: Lovro Knežević, župski upravnik u Tordincima — mjesto: u Tompojevcima,

str. 263.: »kao da su izvađeni iz masti« — mjesto: izrađeni iz masti,

str. 264.: »slatkogorki lutalac« — mjesto: slatkogorski lutac,

str. 268.: »mijaukati mačke« — mjesto: mački,

str. 269.: »dok ne dođe novi župnik« — mjesto: dok ne bude.

str. 271.: »kojemu su svi govorili Piluče« — mjesto: koje mu su,

str. 272.: »kad su živjele tri sestre« — mjesto: tu sestre,

str. 274.: »gdje u kukuruzu plačeš« — mjesto: gdje u kuruzu,

str. 280.: »seoska ludakinja« — mjesto: luđakinja,

str. 280.: »dviju plemenitih hrvatskih duša« — mjesto: dviju plemenitih bratskih duša,

str. 281.: »Turci se zapredoše u Maloj Aziji«, — mjesto: Turci se zapredaše,

str. 282.: »šuti tiha, časna starica« — mjesto: šuti tiho, časna starica,

str. 286.: »ljeto je prevalilo svoj napon« — mjesto: svoj napor,

str. 289.: »svjetlašce« — mjesto: svjetašce,

str. 438.: on voli filologiju«, »govorili smo o filologiji« — mjesto: filozofiju, o filozofiji,

str. 440.: »iz nizina, otkud vida nema« — mjesto: iz visine,

str. 444.: »Don Bosca« — mjesto: Don Bosea,

str. 464.: »kad sam išao na nadarbinsku zemlju« — mjesto: na nadbiskupsku,

str. 744.: »Dr. Julijan Jelenić« — mjesto: Jelenčić.